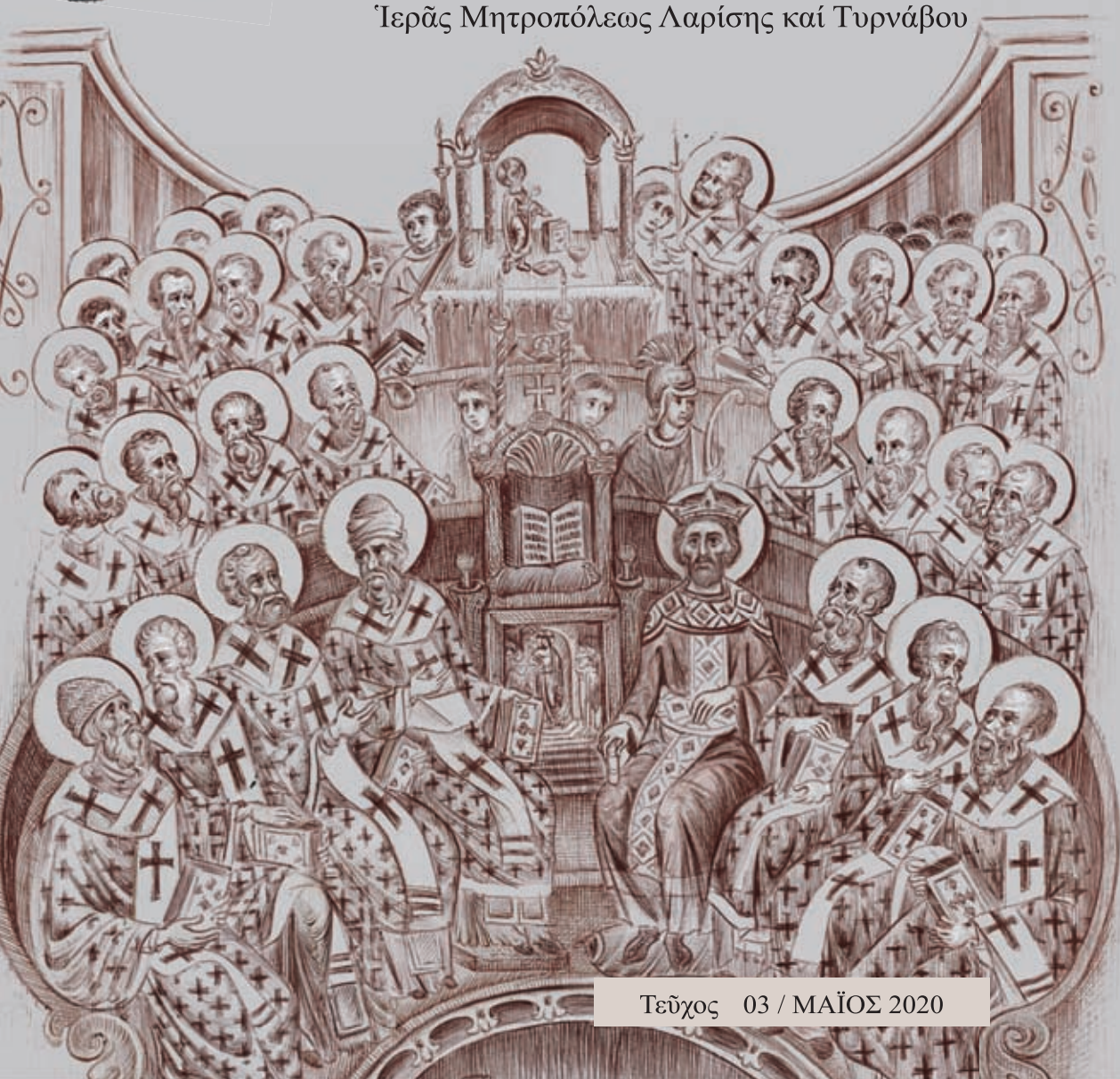

ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ

Έξαμηνιαία περιοδική έκδοση
Τερᾶς Μητροπόλεως Λαρίσης καί Τυρνάβου

ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 03 / ΜΑΪΟΣ 2020

ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 03 / ΜΑΪΟΣ 2020 / 10,00 €

ΚΑΤΑ ΝΟΜΟΝ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ:

ό Μητροπολίτης Λαρίσης καί Τυρνάβου Γερώνυμος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ:

Πρωτ. Θεμιστοκλῆς Α. Μουρτζανός

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Σ. Μπαλατσούκας, Κ. Σπανός, Ν. Παπαθεοδώρου, Ά. Χρυσοβέργης

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: Ίωαννίνων 3, 413 34, Λάρισα

ΤΗΛΕΦΩΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ: 2410 61 76 85 καί 6945 152 571 / e-mail: info@imlarisis.gr

Τό περιοδικό ἀναρτᾶται ἠλεκτρονικά στὸν ἱστότοπο www.imlarisis.gr καί στό Facebook στό
προφίλ ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ

Συνεργασίες γίνονται δεκτές σταλμένες σέ ἠλεκτρονική μορφή

Οἱ θέσεις καί ἀπόψεις τῶν συγγραφέων τῶν κειμένων εἶναι προσωπικές
καί δέν ἀπηχοῦν κατ' ἀνάγκη τίς θέσεις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λαρίσης

ΘΕΜΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Χρῆστος Παπανικολάου

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Γιάννης Πέτρου

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΟΡΘΩΣΗ: Βασίλης Μαλισιόβας

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Λυχνία Α.Ε.

ISSN: 2654-0223

Περιεχόμενα

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ Α.Θ.Π. ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
Κ.Κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ

7

EDITORIAL: «Τρισευόμεν καί περισεύομεν»
Μητροπολίτης Λαρίσης καί Τυρνάβου Ίερώνυμος

9

ΜΕΡΟΣ Α΄ Η ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

† ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΕΛΕΝΤΗΣ (1931-1975), ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΟΣ
*Ἡ Ἐνότης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ δὴ
μεταξύ τῶν φορέων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας*

13

ΙΕΡΟΘΕΟΣ ΒΛΑΧΟΣ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΒΛΑΣΙΟΥ
«Ἐκκλησία συστήματος καὶ Συνόδου ἔστιν ὄνομα»

39

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Β. ΣΤΕΡΓΙΟΥΛΗΣ
*Γρηγορίου πρεσβυτέρου Καισαρείας Καππαδοκίας,
Λόγος εἰς τοὺς ὁσίους τινί (318) θεοφόρους Πατέρας,
καὶ εἰς Κωνσταντῖνον τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα*

47

ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΟΥΛΟΥΛΗΣ
Ὁ Ἅγιος Κυπριανός Λαρίσης ὁ θαυματουργός

59

ΜΕΡΟΣ Β΄ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΕΡΕΖΑΚΗΣ
Οἱ γυναῖκες στὸ χῶρο τῆς Θεσσαλίας τὸ 13ο αἶωνα

85

ΣΥΜΕΩΝ ΜΟΝΑΧΟΣ ΝΕΖΕΡΙΤΗΣ
Μαρτύριον ἀγνώστου Νεομάρτυρος Γεωργίου ἐν Τυρνάβῳ (1809)

93

ΦΑΝΗ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΥ
*Ἡ θεματολογικὴ κατάταξη καὶ ἐξέλιξη τῶν σταμπωτῶν τοῦ Τυρνάβου μέσα
ἀπὸ τίς πάντες τοῦ Λαογραφικοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου Λάρισας*

105

ΚΩΣΤΑΣ ΣΠΑΝΟΣ
*Ἡ μνεία τοῦ Μητροπολίτη τῆς Λαρίσας
στά Ὑπομνήματα Ἐκλογῆς Ἐπισκόπων τὴν περίοδο 1647-1800*
121

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΘ. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ
Ι. Ν. Ἀγίου Νικολάου Λαρίσης. Ἱστορική διαδρομὴ
133

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ
*Ἡ ἀνέγερση τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Ἀγίου Ἀχιλλίου 1948-1965.
Τὰ γεγονότα ὅπως καταγράφηκαν ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα «Ἐλευθερία»*
147

Δρ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΠΑΝΟΣ
*Ἕνα συνοδικὸ γράμμα γιὰ τὴ μὴ ξύλευση στὸν Λόγγο
τῆς μονῆς τοῦ Ἀγίου Βησσαρίωνος (Οκτώβριος 1798)*
167

ΜΑΡΙΑ Β. ΜΠΑΤΣΙΛΑ
*Ὁ ἀπὸ Καρπάθου καὶ Κάσου Ἐλασσῶνος Σωφρόνιος Ἀργυρόπουλος
(31.5.1897- 22.10.1900)*
175

ΜΕΡΟΣ Γ' ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ ΜΝΗΜΕΣ

ΑΡΧΙΜ. ΤΙΜΟΘΕΟΣ Γ. ΑΓΓΕΛΗΣ
*Ἀπόηχος τῆς ἱερατικῆς διακονίας τοῦ Ἀρχιμ. Ἰακώβου Σχίζα,
μετέπειτα Μητροπολίτου Λαρίσης, στὴν Κερατέα τῆς Ἀττικῆς
(1943-1946)*
181

ΑΓΓΕΛΟΣ ΠΕΤΡΟΥΛΑΚΗΣ
*Μνήμη Τάκη Γλούπα.
Ὁ φωτογράφος τῆς Λαρίσας. 100 χρόνια ἀπὸ τὴν γέννησή του*
171

ΦΩΤΗΣ ΚΕΡΜΕΛΙΔΗΣ
Ἄγγελος Μαργαρίτης
219

ΜΕΡΟΣ Δ' ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ
«Χρηστότητα ἐκδιδαχθεῖς»

*Στὴν Ἱερὰ Μνήμη τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου,
προστάτη τοῦ νομικοῦ κόσμου τῆς χώρας μας*

223

ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΡΑΝΤΑΣ

Σχέση ἐκκλησίας-κοινωνίας: ἀπὸ τίς παραδοχές στὶς προκλήσεις

233

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΧΡΟΝΗΣ

Ποιμαντική προσέγγιση τῶν ἀσθενῶν. Ἡ περίπτωση τῶν καρκινοπαθῶν

237

ΒΑΡΒΑΡΑ Γ. ΒΑΣΙΛΑΚΗ

Διαζύγιο: μία ὄχι εὐκόλη καὶ πρόχειρη λύση

251

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΜΟΥΡΤΖΑΝΟΣ

*Ἡ ἔνταξη τοῦ ἀνθρώπου στὴν σύγχρονη Ἐκκλησία
καὶ ἡ ἐμπειρία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος*

267

ΜΕΡΟΣ Ε΄

ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΑ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Δρ ΣΩΤΗΡΙΟΣ Ι. ΜΠΑΛΑΤΣΟΥΚΑΣ

Γέροντας Αἰμιλιανός ὁ Μετεωρίτης καὶ Ἀγιορείτης

277

Δρ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Δ. ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ

*Ἡ Χριστοκεντρικότητα καὶ ἡ Τριαδοκεντρικότητα τῶν Θεοφανείων
στὴν ἱστορία τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῆς Ἐκκλησίας*

289

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΤΣΟΥΚΑΡΑΣ

*Ἀγιολογικά κείμενα τῆς Βυζαντινῆς περιόδου.
Δύο ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ Λειμωνάριο τοῦ Ἰωάννου Μόσχου*

301

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ

Οἱ ἐξ Ἀγαρηνῶν νεομάρτυρες καὶ ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος Καπούας

307

Δρ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΖΟΡΜΠΙΑΣ

Ὁσιος Νικηφόρος ὁ λεπρός: Ἀπὸ τὸ περιθώριο στὴν ἀγιότητα

315

ΜΕΡΟΣ ΣΤ΄ ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΟ

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ
Μήνυμα στην Ανάσταση του Κυρίου
329

ΑΡΧΙΜ. ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΑΠΑΡΗΣ
Σχόλιο στην έορτή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου
331

ΑΡΧΙΜ. ΒΗΣΣΑΡΙΩΝ ΜΠΛΕΤΣΑΣ
Σχόλιο στην Κυριακή των Βαΐων
335

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΚΑΤΖΩΝΑΣ
Σχόλιο στην Κυριακή του Θωμά
339

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΠΑΣΤΟΥΝΗΣ
Ανάληψη: Η μόνη βεβαιότητα είναι η αγάπη του Χριστού
343

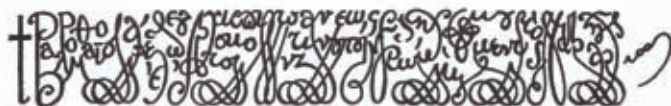
ΜΕΡΟΣ Ζ΄ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ

ΟΠΟΥ Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΕΚΕΙ ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ
Χρονικά Όκτωβρίου-Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2019
Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2020
347

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΧΑΤΖΗΒΡΑΑΜ
Γιά την 25η Μαρτίου
357

Δρ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ (ΝΤΙΝΟΣ) ΑΥΓΟΥΣΤΗ
Ευαγόρας Παλληκαρίδης - Ο τραγουδιστής της λευτεριάς
361

ΠΡΩΤΟΠ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΚΑΝΑΣ
Η χριστιανική μαρτυρία στην εποχή της υψηλής τεχνολογίας
377

Τερώτατε Μητροπολίτα Λαρίσης καὶ Τυρνάβου, ἐν Ἁγίῳ
Πνεύματι ἀγαπητέ ἀδελφέ καὶ συλλειτουργέ τῆς ἡμῶν Μετριότητος
κύριε Τερώννυμε, χάρις εἴη τῇ ὑμετέρᾳ Ἱερότητι καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

Μετά πλείστης χαρᾶς ἐλάβομεν τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας λίαν
ἀγαπητῆς Ἱερότητος προφρόνως ἀποσταλέντα τῇ ἡμετέρᾳ Μετριότητι
πρῶτον καὶ δεύτερον τεύχη τῆς νέας ἐξαμηνιαίας περιοδικῆς ἐκδόσεως
τῆς καὶ ὑμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀχιλλίου Πόλις»,
ἅπερ καὶ μετ' ἐνδιαφέροντος διεξήλθομεν, παραπέμψαντες αὐτὰ ἐν
συνεχείᾳ εἰς τὴν Πατριαρχικὴν Βιβλιοθήκην, πρὸς ἐμπλουτισμὸν αὐτῆς
καὶ ὠφέλειαν τῶν μελετητῶν.

Ἐκφράζοντες διὰ τῶν μετὰ χεῖρας Πατριαρχικῶν ἡμῶν ἀδελ-
φικῶν Γραμμάτων τῇ ὑμετέρᾳ Ἱερότητι τὰς θερμὰς ἡμῶν εὐχαριστίας
ἐπὶ τῇ τιμητικῇ ἀποστολῇ τοῦ περιοδικοῦ τούτου, συγχαίρομεν
ὀλοθύμως διὰ τὴν μέριμναν καὶ πρωτοβουλίαν τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ καὶ
εὐχόμεθα ὑγείαν καὶ δαψιλὴ τὴν ἀνωθεν ἐνίσχυσιν ἐν τε τῇ ζωῇ, ἐν τῇ
ποιμαντορίᾳ καὶ ἐν ταῖς καρποφόροις πνευματικαῖς ὑμῶν ἐνασχο-
λήσεσιν.

Εἶψαν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν τὰ ἔτη τῆς ὑμετέρας Ἱερότητος ὅτι
πλείστα, ὑγιεινά καὶ σωτήρια.

βκ' Μαρτίου ι'

Ἐκ τῆς ἀγαπῆς ἐν χερσὶν ἀδελφῶν.

ΤΡΙΣΣΕΥΟΜΕΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΣΕΥΟΜΕΝ

Όσο περνάει ο καιρός καί πληθαίνουν τά τεύχη τοῦ περιοδικοῦ μας, ὅσο αὐξάνεται τό πρὸς δημοσίευση ὕλικό, ὅσο κατατίθενται ἀπὸ ἐπαίοντες ἀξιόπιστες προτάσεις γιὰ τὴν ἐξέλιξή του, τόσο συναυξάνεται ἡ αἴσθησις τῆς εὐθύνης μας ἔναντι Θεοῦ καί ἀνθρώπων, μέσα ἀπὸ τό πρωτόγνωρο γιὰ τὴν ἐπαρχιακὴ μας Μητρόπολιν ἐγχείρημα. Τονίζαμε στὸ προηγούμενο τεῦχος ὅτι τό περιοδικό μας δέν εἶναι κομμάτια ἄψυχο χαρτί, ἀλλὰ κατάθεσις ψυχῆς ἀπὸ ὅλους ὅσοι συμμετέχουν στή δημιουργία του καί ἀναζήτησις πορείας ζωῆς ἀπὸ ὅσους συμμετέχουν στή μελέτη του. Κι αὐτό ἀποδεικνύεται καθημερινὰ στὴν πράξιν. Ὅχι ἐπειδὴ τό περιοδικό μας πλέον παραπέμπεται ἀπὸ ἐπιστημονικά συγγράμματα καί ἐργασίες, ἀλλὰ διότι καταγράφεται ἡ ικανότητά του νὰ προβληματίζει καί νὰ ἀντιπαλαίει ιδεοληψίες καί προκαταλήψεις.

Τρίτο τεῦχος. Τά δύο πρῶτα ὀφειλετικά στοὺς δύο μεγάλους Ἀγίους καί συμπολιούχους τῆς πόλης μας, τῆς Λαρίσας μας, Ἀχίλλιο καί Βησσαρίωνα, Ἀρχιεπισκόπους καί Πολιούχους Λαρίσης. Τό τρίτο καθηκόντως στή μάνα μας, τὴν Ἐκκλησία. Ὅχι γιὰ ἄλλο λόγο, ἀλλὰ γιὰ νὰ δώσουμε ἀφορμές νὰ ἐλέγξουμε τί συνειδησὶς μας καί νὰ διερευνήσουμε τὴν αὐτοσυνειδησία μας ὡς Ὁρθόδοξοι, ἰδίως τὴν εὐθύνη μας ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας ποὺ μᾶς προσφέρει τὴ σωτηρία, τὴ Θέωση, τὴ Χάριν!

Δέν τό ἀφιερώνουμε τό τεῦχος μας γενικά στήν Ἐκκλησία, ἀλλὰ στήν ἐνότητα της. Αὐτό ποὺ πολλοὶ δηλώνουν ὅτι διακυβεύεται στὶς ἡμέρες μας. Παράξενη λέξις: «διακυβεύεται». Δηλαδή, παίζεται στὰ ζάρια, στοὺς κύβους. Κι ἀπὸ ποιούς παίζεται στὰ ζάρια; Ἀπὸ ἐκείνους ποὺ στό ὄνομα τῆς Ἐκκλησίας δροῦν καί ἐνεργοῦν ἐναντίον της. Ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀσχολοῦνται μέ τὴν Ἐκκλησία, ἀντὶ νὰ τὴν ζοῦν. Ἀπὸ ἐκείνους ποὺ παίζουν μέ τὴν Ἐκκλησία, ἀντὶ νὰ τὴν σεβαστοῦν. Ἔχουν χορτάσει τά αὐτιά μας ἀπὸ κηρύγματα διχαστικά, συνθήματα μίσους, ἐπιχειρηματολογία ἀνακόλουθη ποῦ, κάνοντας λήψη τοῦ ζητουμένου, ἐπιχειρεῖ νὰ δικαιώσει τὴν ἁμαρτία καί νὰ τὴν καθιερώσει ὡς ἀρετή, καί μάλιστα, ἱσοπεδώνοντας ὅποιον τολμήσει καὶ μιλήσει λογικά, θεολογικά, ἱεροκανονολογικά...

Ὅρισμένοι στὶς ἡμέρες μας αὐτοχρίονται καί αὐτοθαυμάζονται ὡς αὐθεντικοὶ ἐκφραστές ἐκκλησιαστικότητας, τὴν ἴδια στιγμή ποὺ διαπραττουν τὴν ὑπέρτατη ἁμαρτία, τὴ βλασφημία κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τό ὅποιο ἐπιμένει νὰ τοὺς ἀγνοεῖ. Καί ἡ βλασφημία τους στοχεύει τὴν Ἐκκλησία τῆς Χάρι-

τος, προσπαθώντας να καθιερώσουν θεσμικό τιμήμα της καί χαρισματικό, ώστε με ασφάλεια να κτυπούν τό πρώτο έπικαλούμενοι ότι ανήκουν στο δεύτερο. Κι όλ' αυτά, ενώ στο Σύμβολο της Πίστεως, όσοι Όρθόδοξοι, επιμένουμε να όμολογοϋμε τήν Έκκλησία ως Μία! Συνήθεις στόχοι της έμμανους χολής που έκτοξεύουν συκοφαντικά: οί Σύνοδοι της Έκκλησίας μας, οί Έπίσκοποι, καί μάλιστα οί τά πρώτα, κυρίως στήν ευθύνη, φέροντες, όσοι τολμούν να ψελλίσουν λόγο διαφωνίας μαζί τους. Κύριο χαρακτηριστικό της διεστραμμένης θεολογικής τους σκέψης είναι ότι αντί να διεκδικούν τόν άνωθεν φωτισμό του ήγεμόνα νοϋ, ώστε με κριτήρια οϋρανοϋ να διερμηνεύουν τά επί της γής, «ώς εν οϋρανῷ καί επί της γής», διεκδικούν τό άκριβώς αντίθετο. Μέ επιμονή στον σκοτασμό του νοός να διεκδικούν με άπολυταρχική νοοτροπία τά σκύβαλα της γής, στά όποια θέλουν να υποτάξουν αυτούς που από τόν Θείο Ίδρυτή καί Δομήτορα της Έκκλησίας, τόν Χριστό μας, έχουν τήν έντολή να ποιμαίνουν τά πρόβατά Του «κηρύσσοντες αυτοίς πάντα όσα ό Κύριος ενετείλατο» καί όχι άπαράδεκτα φλνναρήματα ή έξυπνακισμούς ανθρώπων!

Γιά όλους εκείνους μās προειδοποιεί ό Στ' Κανόνας της Άγίας Β' Οίκουμενικής Συνόδου, περιέχοντας έναν περίφημο όρισμό: «(...) Αίρετικούς δέ λέγομεν, τούς τε πάλαι της έκκλησίας άποκηρυχθέντας, καί τούς μετά ταϋτα ύφ' ήμων άναθεματισθέντας: προς δέ τούτοις, καί τούς τήν πίστιν μέν τήν ύγιή προσποιούμενους όμολογείν, άποσχίσαντας δέ, καί αντισυνάγοντας τοίς κανονικοίς ήμων έπισκόποις (...)». Έρμηνεύει ό Ζωναράς τόν Κανόνα: «(...) Αίρετικούς δέ πάντας καλεί τούς παρὰ τήν όρθόδοξον πίστιν δοξάζοντας, κآن πάλαι άπεκηρύχθησαν, κآن προσφάτως, κآن παλαιαίς αίρέσεσι κοινωνώσι, κآن νέαις (...) αλλά καί τούς άποσχίσαντας εκ των ιδίων έπισκόπων, καί εκείνοις αντισυνάγοντας, κآن δοκῶσιν όρθοδοξείν.». Έπεξηγεί ό Βαλσαμών: «Οϋκ έπαύσατο ποτε ό πόλεμος ήμων Σατάν δια συκοφαντίας μολύνων τās υπολήψεις των αγαθων ανθρώπων, καί μάλλον των έπισκόπων». Καί αυτό ή αυτοσυνειδησία της Έκκλησίας μας τό όνομάζει αίρεση!

Έπειδή είμαστε νεώτεροι στήν Αρχιερωσύνη, κρίνουμε σκόπιμο να δώσουμε τόν λόγο σε κάποιους από αυτούς που έχουν καθιερωθεί στή συνείδηση της Έκκλησίας ως έκφραστές του Θείου θελήματος, ως «γενόμενοι καί τρόπων μέτοχοι» διάδοχοι των Άποστόλων. Δύο κείμενα ισχυρά περί ένότητας της Έκκλησίας. Τό πρώτο από έναν Έπίσκοπο που τώρα εύρίσκεται στή Θριαμβεύουσα Έκκλησία συμβασιλεύοντας καί συνδιαιώνίζοντας με τόν Αρχιποίμενα Χριστό: ή εισήγηση περί ένότητας της Έκκλησίας ή όποία παρουσιάστηκε στήν τακτική Συνεδρίαση της Ίερās Συνόδου της Ίεραρχίας τό 1972 από τόν

Μητροπολίτη Χαλκίδος κυρό Νικόλαο Σελέντη. Τό δεύτερο ἀπό ἕναν Ἐπίσκοπο τῆς Στρατευομένης ἐπί γῆς Ἐκκλησίας, ἀπό τοὺς ἰσχυρότερους ἐκφραστὲς τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας: «Ἐκκλησία συστήματος καὶ συνόδου ἐστὶν ὄνομα», ἄρθρο τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἀγίου Βλασίου κ. Ἱεροθέου. Καὶ κοντά σέ αὐτά τὰ δύο ἄρθρα, πολλὰ ἄλλα πού διδάσκουν τὴν υπέρβαση τῆς ἀγάπης ὡς ἀντίδοτο στοὺς θιασῶτες τοῦ μίσους, πού ἐκκλησιοποιοῦν καὶ δέν διαιροῦν, πού ὑπουργοῦν τό «εἰς ἐνότητα πάντας ἐκάλεσεν»!

Τό λοιπόν, προσευχή, μετάνοια, ἐκζήτηση τοῦ Θεοῦ Ἑλέους, ὥστε νά μὴ φθάσουμε ποτέ νά κατηγορηθοῦμε ὅτι ἐξαιτίας μας σχίσθηκε ὁ ἄρραφος χιτῶν τοῦ Χριστοῦ! Γιά νά μὴν ἀκούσουμε ποτέ τό «οὐαὶ δι' οὗ τό σκάνδαλον ἔρχεται» (Ματθ. 18, 7)! Γιά νά μὴ γίνῃ ἡ συκοφαντία «ἀνεκτὴ συνήθεια» στὸν ἐκκλησιαστικό χῶρο. Γιά νά μὴν ἀφορᾷ σέ ἐμᾶς ἡ κατηγορία τοῦ Κυρίου ὅτι «δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται τό ὄνομά μου τοῖς ἔθνεσιν» (Ρωμ. 2, 24). Γιά νά μᾶς ἀναγνωρίζῃ ὁ Ἅγιος Θεός ὅτι πορευόμαστε τὰ διαβήματά μας κατὰ τό λόγιόν Του καὶ μόνον!

† Ὁ Λαρίσης καὶ Τυρνάβου Ἱερώνυμος

ΜΕΡΟΣ Α΄

Ἡ Ἑνότητα τῆς Ἐκκλησίας

* * *

† ΝΙΚΟΛΑΟΣ (ΣΕΛΕΝΤΗΣ) (1931-1975)
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΟΣ

Η ΕΝΟΤΗΣ ΕΝ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΔΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ
(ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1972)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θεωρῶ ὡς ἰδιαιτέραν εὐλογίαν τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ τὴν ἱεράν διακονίαν τῆς παρούσης ὥρας. Διὰ τοῦτο τὸν δοξάζω καὶ τὸν εὐγνωμονῶ. Ὅφειλω ὅμως νὰ ὁμολογήσω ὅτι αἰσθάνομαι δυσκολίαν τινὰ εὐρισκόμενος ἐνώπιον τόσων ἁγίων Ἱεραρχῶν. Τολμῶ νὰ εἶπω ὅτι εἶναι ἡ παροῦσα διακονία σταυρός τις δι' ἐμέ. Ἐφ' ὅσον μοι ἀνετέθη αὐτή, λαμβάνω τό θάρρος νὰ ἐμφανισθῶ ἐνώπιον Ὑμῶν καὶ νὰ παρουσιάσω εἰς τὰς Ὑμετέρας Σεβασμιότητας ἀπλὰς σκέψεις ἐν εἴδει εἰσηγήσεως, ἐπὶ τοῦ ἀνατεθέντος θέματος: Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἔκφρασις αὐτῆς εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ διοικητικὸν τομέα τῆς ἐπισκοπικῆς διακονίας. Εἰς τοῦτο μέ βοηθεῖ καὶ ἡ διαβεβαίωσις ὅτι «τό θεῖον οὐ πλῆθει δώρων θεραπεύεται, ἀλλὰ προαίρεσιν θερμοῦντι».

Ζητῶ τὴν ἐπιεικῆ κρίσιν Ὑμῶν καὶ εὐχαριστῶ Ὑμᾶς θερμῶς ἐκ τῶν προτέρων, διότι θὰ ἔχετε τὴν ὑπομονὴν νὰ μέ παρακολουθήσετε.

Τό προταθὲν τοῦτο θέμα ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, νομίζω ὅτι εἶναι ζωτικόν. Ἀποτελεῖ ὄντως «ἐν τῶν ἀνωτάτων ζητημάτων καὶ πρώτων», κατὰ τὴν ὥραίαν ἔκφρασιν τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Δέν εἶναι μόνον ἡ σημερινὴ κατάσταση,

κατά τὴν ὁποίαν «διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ἐνύλην ἢ ἀγάπῃ τῶν πολλῶν» (Ματθ. 24, ' 12). Δέν εἶναι μόνον τὸ πολλακίς λεγόμενον ἡ ἀδυναμία συναντήσεως ἡμῶν εἰς ἓν σημεῖον, εἰς «τὸ αὐτὸ φρονεῖν» διὰ βασικά ζητήματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ζωῆς, ἅπανα ἐπιβάλλουν τὴν μελέτην παρομοίου θέματος.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της ἀπέδιδεν εἰς τὸ θέμα τῆς ἐνότητός της τὴν πρώτην θέσιν. Πῶς εἶναι δυνατόν νά μή σημειωθῇ ὅτι ἡ ἀγωνία τοῦ Κυρίου εἰς τὸν κῆπον τῆς Γεσθημανῆ, ἔχει σχέσιν καὶ συνδέεται ἀρρήκτως μέ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας; Εἶναι δέ γνωστόν ἀπὸ τὰς ἀρχαῖκας πηγὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ ὅτι οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ εἶχον διαρκῆ μέριμναν διὰ τὴν ἐνότητα αὐτῶν. Καὶ τοῦτο ἦτο πολὺ φυσικόν, διότι ἡ Ἐκκλησία χωρὶς ἐνότητα, τεμαχισμένη, εἶναι τι τὸ ἀδιανόητον. «Οὐδέν γάρ τῷ Θεῷ περισπούδαστον ὡς τὸ ἡνωθῆαι καὶ συνδεδέσθαι ἡμᾶς ἀλλήλοις. Διὰ γάρ τοῦτο πάντα ἐγένετο, διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς ἄνθρωπος γέγονε καὶ πάντα ἐκεῖνα ἐπραγματεύσαντο, ἵνα ἡμᾶς συναγάγῃ», κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον.

Εἶναι ἄξιον προσοχῆς ὅτι μέ πλευράς τοῦ θεματός μας ἡσχολήθησαν πολλοὶ ἀξιόλογοι καὶ σύγχρονοι θεολόγοι, ὅπως οἱ κ.κ. Π. Τρεμπέλας, Ἰ. Καρμίρης, Μ. Σιώτης, Κ. Μουρατίδης, Ἀθ. Γεβτιτς, Ἰ. Ζηζιούλας κ.ἄ., τοὺς ὁποίους εἶχομεν ὑπ' ὄψει.

2. Η ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Ἡ ἀρχὴ τοῦ θέματος ἡμῶν ἀνάγεται εἰς αὐτὸ τὸ πρόσωπον τοῦ σαρκωθέντος Λόγου. Ἡ ρίζα τοῦ ζητήματος τούτου εἶναι τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αὐτός ὁ Θεάνθρωπος ἔθεσε τὸ θεμέλιον τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. Τὰ ἱερὰ κείμενα μαρτυροῦν ἐπανειλημμένως περὶ αὐτοῦ: Ματθ. 16, 18· Ἰω. 10, 16· Ἰω. 15, 1 καὶ ἑξῆς, Ἰω. 17 κλπ.

Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο χωρίον (Ἰω. 17, 11), τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀρχιερατικῆς προσευχῆς τοῦ Κυρίου, γράφεται ὁ τρομερὸς λόγος: «ἵνα ὡσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς». Αὐτὸ τὸ «καθὼς» τί ἄβυσσον νοημάτων κρύπτει ὁμολογουμένως!

Ὁ ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ πάθος Κύριος προσεύχεται, ὅπως οἱ Μαθηταὶ του, ἡ Ἐκκλησία Του, παραμένον ἡνωμένοι μετ' Αὐτοῦ καὶ μεταξύ των καὶ εἶναι διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὁμοφροσύνης ἐν σῶμα, ὅπως εἶναι ἐν ὁ Μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ οὐρανίου Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ὁ λόγος αὐτός τοῦ Κυρίου ὑποχρεώνει ἡμᾶς καὶ καλεῖ, ἵνα «ὁ δεσμός τῆς ἀγάπης ἡμῶν εἶναι τόσον ἀρραγής, ὥστε νά ἔχωμεν μίαν συνάφειαν ἀδιάσπαστον καὶ ἀκατάσχετον». Εἰς τὴν

λέξιν «καθώς» ἴσως νά δίδωμεν μίαν ἔννοιαν ποσοτικήν –τόσον πολύ– ἢ ποι-
οτικήν –τοιαύτην ἐνότητα– ἢ ἐντάσεως –τόσον ἀπέραντον, τόσον ἀπροσδιόρι-
στον, τόσον ἀφάνταστον. Ὅλοι αὐτοί οἱ ἀνθρώπινοι προσδιορισμοί μαζί δέν
ἡμποροῦν νά μᾶς ἀποδώσουν εἰ μή μίαν ἀμυδράν εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ «καθώς»,
τό ὅποιον εἶναι μία νέα πραγματικότητα. Αὐτό τό «καθώς» εἶναι τό μέγα καί
ἀποκεκρυμμένον μυστήριον, τό ὅποιον καινοποιεῖ τά πάντα. Ἀπομακρυνόμε-
θα ἐπομένως κάθε ἀνθρωπίνου προσδιορισμοῦ ἐνότητος. Ὑπερτηδᾶται ἡ
ψευδής ἀνθρωπίνη ἐνότης, διότι μέ τό Τριαδικόν «καθώς» τά πάντα καινίζον-
ται ἐντός τῆς Ἐκκλησίας. Δέν εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἷς ἀνθρώπινος
ὀργανισμός, μέ συντονισμένας διοικητικές ἐνεργείας, μέ ἓν κέντρον ἐκκλησια-
στικόν εἰς κάποιον σημεῖον τῆς γῆς, καί μέ ἓν συμβούλιον κεντρικόν, τό
ὅποιον ὑπάρχει εἰς ὠρισμένον τόπον. Ἡ δύναμις τῆς εἶναι ἐκτός χώρου καί
χρόνου, εὐρίσκεται εἰς τήν δύναμιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Τριαδικοῦ «καθώς». Τοι-
ουτοτρόπως κέντρον τῆς ἐκκλησίας γίνεται ἡ ἁγία Τράπεζα τῆς Θείας Εὐχα-
ριστίας, ἐφ' ὅσον εἰς αὐτήν πραγματοποιεῖται κατ' ἐξοχήν ἡ ἐνότης αὐτῆς,
ὅπως καί εἰς τήν συνέχειαν θά εἴπωμεν.

Ὅπως «ἡ γῆ αὐτομάτη καρποφορεῖ» (Μάρκ. 4, 28), ἀρκεῖ ὁ σπόρος νά
πέσῃ εἰς τήν γῆν καί νά ἀποθάνῃ, οὕτω καί ἡ Ἐκκλησιαστική ἐνότης. Μόλις
οἱ πιστοί καί δὴ τά στελέχη καί οἱ ταγοί αὐτῆς ἀποθάνουν ὡς πρὸς τόν
κόσμον καί τήν ἁμαρτίαν, συνταφοῦν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ἡ νέα Εὐα, ἡ Ἐκκλη-
σία, «ἀκόπως» βαστάζει τό δῶρον τῆς ἐνότητος, τό ὅποιον ἄνωθεν καταβαίνει.
Τότε γίνεται μία Θεοφάνεια. Γίνεται ἡ ἀληθὴς φανέρωσις τῆς ἁγίας Τριάδος.
Ὁ ἑωρακὴς ἡνωμένην Ἐκκλησίαν ἑώρακε τήν Παναγίαν Τριάδα, θά ἡμπορού-
σαμε νά εἴπωμεν. Καί τότε πιστεύει εἰς τόν Ἰησοῦν καί Σωτῆρα, διότι ἐπὶ τοῦ
χαρακτῆρος τῆς ἡνωμένης ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καί διοικήσεως διακρίνει οὐχί
ἀνθρωπίνην δεξιότητα ἀλλὰ τήν Χάριν τῆς Τριαδικῆς ζωῆς. Ἀναλογιζόμενοι τό
χωρίον Ἰω. 17, 11, σκεπτόμενοι καί μελετῶντες τό «καθώς» τοῦ Κυρίου, κατα-
λαμβάνομεθα ἀπὸ ἱερόν ρῆγος. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀνάγκη καί νά κινητοποιῇ
ἡμᾶς εἰς ἰσχυράν κραυγὴν καί θερμὴν ἱκεσίαν, ἵνα πραγματοποιηῇται ὁλοέν καί
περισσότερον ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἐπισκόπους, οἱ ὅποιοι εἴμεθα ἐπιφορτισμένοι
νά διατηρήσωμεν καί νά δεῖξωμεν εἰς τόν σημερινόν διεσπασμένον κόσμον «τὴν
ἐνότητα ἐκείνην ἣτις κέκτηται διδάσκαλον τὴν ἁγίαν Τριάδα», κατὰ τὴν ὥραϊαν
παρατήρησιν τοῦ ἁγίου Ἰσαάκ τοῦ Σύρου.

Ἡ ἐνότης λοιπόν τῆς Ἐκκλησίας κατάγεται καί ἀπορρέει ἐξ οὐρανοῦ. Πηγὴ
καί πρότυπόν τῆς εἶναι ἡ ἀκατάλυτος ἐνότης τῆς Παναγίας Τριάδος.
Ἐρευνῶντες ὅμως τόν λόγον τοῦ Θεοῦ, παρατηροῦμεν ὅτι καί οἱ οὐρανοβάμο-

νες Ἀπόστολοι, οἱ ἀκολουθήσαντες τὰ ἔχνη τοῦ Κυρίου, ἀγωνίζονται μέ ὅλας τῶν τὰς δυνάμεις ὑπὲρ διατηρήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος.

Καί ἰδοὺ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος προτρέπει τοὺς Χριστιανούς ὅπως οἰκοδομοῦνται ἐπὶ τοῦ ζώντος λίθου, τοῦ ἐκλεκτοῦ καὶ ἐντίμου, τοῦ Κυρίου, ὥστε νὰ εἶναι ἡ Ἐκκλησία «οἶκος Θεοῦ πνευματικός» (Α΄ Πέτρ. 2, 5). Ἡ εἰκὼν τῆς «οἰκοδομῆς» συμβολίζει τὴν στενὴν καὶ ὀργανικὴν ἔνωση τῶν χριστιανῶν μετὰ τοῦ Κυρίου καὶ μετ' ἀλλήλων. Ἡ ἔνωσις ὅμως αὕτη κατορθοῦται μόνον διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀπ. Πέτρος συνιστᾷ εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτήν.

Τὴν ἰδίαν εἰκόνα χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ ἄλλος κορυφαῖος, ὁ Παῦλος. Εἶναι γνωστόν εἰς πάντας πόσον ἐκοπίασεν ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν Α΄ Κορ. 3, 9, γράφει ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἶναι «Θεοῦ οἰκοδομί». Χρησιμοποιεῖ τὴν ἔκφρασιν αὐτήν διὰ νὰ τονίσῃ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι δηλαδὴ «οὐ χρή διασπᾶσθαι, ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴητε οἰκοδομί», κατὰ τὴν εὐστοχον παρατήρησιν τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκνοῦ. Συνιστᾷ δέ εἰς τοὺς Κορινθίους νὰ ζητοῦν ἀπὸ τὸν Θεόν νὰ τοὺς δώσῃ τὰ χαρίσματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα συνεργοῦν «πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας» (Α΄ Κορ. 14, 12).

Ἀπὸ τὰς λοιπὰς ἐκκλησιολογικὰς εἰκόνας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, διὰ τῶν ὁποίων τονίζεται ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας (φυτεία, νύμφη Χριστοῦ, νέος Ἀδάμ) ὑπογραμμίζομεν ἰδιαίτερος τὴν παραβολὴν τοῦ σώματος, τοῦ ὁποίου κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστός (Α΄ Κορ. 12, 12 καὶ ἐξῆς).

Ὁ «θεολόγος τῆς ἐνότητος», ὅπως ἐχαρακτηρίσθῃ ὁ Παῦλος, δι' ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτήν ἀποδεικνύει ὅτι οἱ πολλοὶ ἀποτελοῦν τὸ «ἐν σῶμα Χριστοῦ» καὶ κάτι περισσότερο ἀκόμη. Εἰς τὰ χωρία Γαλ. 3, 28 καὶ Β΄ Κορ. 11, 2, ὁ ἱερὸς συγγραφεὺς μᾶς βεβαιώνει ὅτι ὅλοι οἱ πιστοὶ γινόμεθα «εἷς», αὐτός ὁ ἴδιος ὁ «εἷς Κύριος», Θεὸς κατὰ Χάριν. Δέν εἶναι ἄσκοπον νὰ ἐνθυμηθῶμεν εἰς τὸ σημεῖον αὐτό τὸ ἅγιον Συμεὼν τὸν Ν. Θεολόγον, ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς περιφήμους ὕμνους τοῦ μᾶς τονίζει αὐτήν τὴν ἀλήθειαν τόσον ἐντόνως καὶ προσθέτει, ὅτι καὶ τὸ κάθε μέλος ἡμῶν γίνεται ὁ ὅλος Χριστός. Συγχρόνως ὅμως καὶ ὅλοι μαζί οἱ πιστοὶ ἠνωμένοι μέ τὸν Κύριον εἴμεθα τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Εἰς τὸ χωρίον Ἐφ. 4, 5 ὁ Ἀπ. Παῦλος γράφει: «Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα». Μέσα εἰς τὴν πρότασιν αὐτήν, καθὼς παρατηροῦν οἱ εἰδικοί, ὑπογραμμίζονται οἱ παράγοντες ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. (Ἰδὲ Π. Μπρατσιώτη, Ὁ Ἀπ. Παῦλος καὶ ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήνα, 1959).

Ἄς πλησιάσωμεν τὸ χωρίον μέ αὐτήν τὴν ἔννοιαν. Πρῶτος παράγων ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος εἶναι ὁ «εἷς Κύριος». Οὕτως οἱ πολλοὶ «ἐν σῶμα ἐσμέν ἐν

Χριστῷ, ὁ δέ καθείς ἀλλήλων μέλη». Ἐπομένως εἶναι ἀδιανόητον νά ἀποσχίζονται ἀλλήλων οἱ πιστοί, ἀφοῦ «ὁ Χριστός μεμέρισται». Τότε παύουν νά εἶναι πιστοί, δέν εἶναι χριστιανοί. Καί διά νά εἴπωμεν μέ τόν ἱερόν Χρυσόστομον, «αὐτός ἡ κεφαλή, ἡμεῖς τό σῶμα· μή δύναται μέσον τι εἶναι κεφαλῆς καί σώματος διάστημα κενόν;». «Ὡςπερ ἐν τοῖς σώμασιν οὔτε ἀπέρρηκται ἀλλήλων τά μέλη, ἀλλ' ἐν σῶμα τό πᾶν ἐστιν ἐκ διαφόρων συγκεῖμενον... οὕτω καί παρ' ἡμῖν τῷ κοινῷ τοῦ Χριστοῦ σώματι, οἱ πάντες ἐν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ», σημειώνει ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνός.

Δεύτερος παράγων ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τόν Ἀπ. Παῦλον εἶναι ἡ «μία πίστις». Ἡ φράσις, κατὰ τήν παρατήρησιν τῶν ἐρμηνευτῶν (*Π. Μπρατσιώτη*, *μνημ. ἔργον*) εἶναι συνώνυμος πρὸς τὰς ἐκφράσεις «ὕγιαίνουσα διδασκαλία» ἢ «καλή διδαχή», διότι καταπολεμεῖται ἀπό τόν Ἀπ. Παῦλον τό «έτεροδιδασκαλεῖν» καί ζητεῖται νά εἶναι οἱ πιστοί «ὅμαμοι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ» ὅπως θά γράψῃ ἀργότερα ὁ Τερτυλλιανός. Γνωρίζομεν πόσον αὐστηρῶς ὁμλεῖ ὁ Ἀπόστολος δι' ὅσους περὶ τήν πίστιν «ἐναυάγησαν» ἢ «ἀπό τῆς πίστεως ἀπεπλανήθησαν» καί «ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ (*Α' Τιμ. 1, 19 καί 4, 1 καί 6, 10, Β' Τιμ. 3, 8*).

Ἀξίζει ὅμως νά παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ πίστις δέν εἶναι μόνον ἡ ὁμολογία τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἐπιπλέον καί ἡ νοπή ἐκείνη δύναμις, τήν ὁποίαν εἶχον οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ, οἱ φίλοι τοῦ Κυρίου διά τῆς ἐν Χριστῷ βιώσεως καί διά τῆς Θείας Κοινωνίας. Εἶναι δηλαδή ἡ πίστις καί ἐν εἶδος ἐσωτερικῆς γνωριμίας τῆς ψυχῆς μετά τοῦ Χριστοῦ. Οὕτως ὁ ἔχων τήν μίαν πίστιν δέν εἶναι δυνατόν παρὰ νά αἰσθάνεται τόν ἕνα Κύριον.

Σχετικά μέ τήν πίστιν αὐτήν, τήν μίαν, εἶναι καί αἱ προτροπαί καί παρακλήσεις τοῦ δεσμοῦ Παύλου, καθὼς τὰς βλέπομεν εἰς τὰς ἐπιστολάς τῆς αἰχμαλωσίας. «Πληρώσατέ μου τήν χαράν, ἵνα τό αὐτό φρονῆτε, τήν αὐτήν ἀγάπην ἔχοντες, σύμφυχοι, τό ἐν φρονοῦντες» καί «στήκετε ἐν ἐνί πνεύματι, ἐν μιᾷ ψυχῇ συναθροῦντες τῇ πίστει τοῦ Εὐαγγελίου». (*Φιλ. 2, 2 καί 1, 27*).

Τρίτος παράγων ἐκκλησιαστικῆς εἶναι τό «ἐν βάπτισμα» (*Εφ. 4, 5*). Διά νά πραγματοποιηθῇ ἀληθινῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος καί ἐν Χριστῷ κοινωνία, εἶναι ἀνάγκη νά πραγματοποιηθῇ ἡ συνταφή τοῦ σπύρου (τοῦ ἀνθρώπου) εἰς τόν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διά τῆς ταφῆς εἰς τό ὕδωρ τῆς βαπτίσεως καί τῆς ἀναδύσεώς του ἀπό τήν ἱεράν κολυμβήθραν, ἐνδεδυμένος ὁ πιστός τόν φωτεινόν χιτῶνα, τό ὑπέροχον ἔνδυμα, τόν Χριστόν, ἐνοῦται πραγματικῶς μέ τούς ἀδελφούς του.

Συντελεστίς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος εἶναι ὄντως τά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας καί ἰδιαίτερος τό βάπτισμα καί ἡ θεία Εὐχαριστία, ἡ ὁποία ὑπο-

νοείται εις τό 4, 5 τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς. «Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα».

Ἡ Ἐκκλησία ἀνέκαθεν, ὡς ἄνθρωπος ἠθέλε νά ἐκφράσῃ τὴν ὀργανικὴν ἐνότητα ὅλων τῶν πιστῶν, ἔφερεν εἰς τό μέσον τὰ δύο αὐτά Μυστήρια. Ἡ θεία Εὐχαριστία, ὡς μέσον ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ἀπ. Παῦλον εἰς τό *Α΄ Κορ.* 10, 16. «Τό ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν· τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν· ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶμα οἱ πολλοὶ ἐσμέν· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν».

Ἡ πρώτη ὁμῶς Ἐκκλησία ὅχι μόνον εἶπε καὶ ἐδίδαξε περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, ἀλλὰ καὶ ἐπραγματοποίησεν αὐτήν. Οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, ἐπίσκοποι οἰκουμενικοὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἐφρόντιζον νά ἐνσαρκώσουν εἰς τὴν ζωὴν τῶν ὅσα τὰ χεῖλη τῶν ἔλεγον. Ὁ λόγος λοιπὸν περὶ Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος μεταξύ τῶν φορέων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας ἐσαρκώθη εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν Ἐκκλησίαν. Ἐδῶ ἡ Ἐκκλησία ὁμιλεῖ «δι' ὧν πράσσει». Καὶ ἡ πράξις αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας συνάδει μετὰ τὸ κήρυγμά της καὶ τὴν Χριστολογικὴν διδασκαλίαν της. Τό παράδειγμα τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἑθνῶν εἶναι καὶ πάλιν τόσον εὐγλωττον. «Ἀνῆλθεν εἰς Ἱερουσόλυμα ἱστοῦν Πέτρον» καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ πλησίον τοῦ ἐν Χριστῷ ἀδελφοῦ Πέτρου ἡμέρας δεκαπέντε. Ἐκεῖ συνήντησε καὶ τὸν Ἰάκωβον, ὅπως ἀναφέρει ἡ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολή (1, 18-19). Καὶ καθὼς σημειώνει ὑπέροχα τό χρυσοῦν στόμα τῆς Ἀντιοχείας, «ἰσότημις ὢν αὐτῷ (τῷ Πέτρῳ) ἀνέρχεται οὐχ' ὡς μαθησόμενός τι παρ' αὐτοῦ, οὐδ' ὡς διόρθωσίν τινα δεξόμενος, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μόνον, ὥστε ἰδεῖν καὶ τιμῆσαι τῇ παρουσίᾳ». Αὐτὴ ἡ ἀδελφικὴ ἐπικοινωνία, πόσον σφυρηλατεῖ τὸν δεσμόν τῆς ἀγάπης καὶ πόσον αὐξάνει τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας!

Ἀκόμη ἐκεῖνο «τό ὁμοθυμαδόν» τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων (2, 46) καταγράφεται ἀπὸ τὸν ἱερόν συγγραφέα πρωτίστως διὰ νά ἐξαρθῇ αὐτὴ ἡ θαυμαστικὴ ἐνότης τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας δηλαδή. Εἰς τὴν θαυμαστικὴν αὐτὴν λέξιν ἔχομεν ὅλον τό μεγαλεῖον τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, τὴν ἔνωσιν τῶν ψυχῶν καὶ τῶν καρδιῶν ὅλων. Ἐμφανίζουν οἱ πιστοὶ αὐτὴν τὴν θαυμασίαν συμφωνίαν τῆς ψυχικῆς τῶν δυνάμεως, ὅχι διότι διέθετον μίαν ἀπλὴν συμπάθειαν μεταξύ τῶν, ἀλλὰ διότι μέσα εἰς τὴν λειτουργικὴν ζωὴν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ἐταυτίζετο ἡ ζωὴ τῶν, ἡ ἀγάπη τῶν, τό εἶναι τῶν, ὁ Κύριός τῶν. Μετὰ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν γράφεται τό «ὁμοθυμαδόν». Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ διευκρίνισις τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου: «οὐχ ὁμοῦ δέ, ἀλλ' ὁμοθυμαδόν εἶπεν. Ἐπειδὴ ἓν ὁμοῦ μὲν εἶναι τινες, οὐ μὴν δέ ὁμοθυμαδόν, διηρημένους

ταῖς γνώμας» (Π. Τρεμπέλα, *Υπόμνημα εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*, σελ. 121). Ἦνωμένοι οἱ Χριστιανοί ἐδῶ, ἐπειδὴ τὴν ζωὴν των, τὴν ψυχὴν των, τὴν καρδίαν των, τὰ πάντα κατέχει ὁ εἷς Κύριος. Δέν εἶναι λοιπὸν ἡ ἀπλὴ ὁμοφωνία τῶν γνωμῶν, ἡ καλυτέρα μαρτυρία τῆς θείας προελεύσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸν ἔξω κόσμον, ἀλλ' ἡ δι' ἄλλου τινὸς τρόπου «ξένου» ὁμοφωνία τῶν ψυχῶν: ἡ διὰ τοῦ «καθώς», ἡ διὰ τοῦ Τριαδικοῦ τρόπου, συγκρότησις τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐμφανίζεται ἡ «ξένη ὁμοφωνία» καὶ ἡ ἀνευρεθὴς μαρτυρία, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τὸν κόσμον καὶ ὡς φιλόανθρωπος καὶ παντοκράτωρ Πατὴρ, κατευνάζων τὰ πνεύματα ἐκ τῆς συγχρόνου βαβυλωνίας, σώζει τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Τοῦτο εἶναι τὸ χαριόσυνον μῆνυμα τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ πραγματοποίησις ὅμως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος εἰς τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν, ἐμφανίζεται καὶ εἰς ἕτερον σημεῖον. Ἡ σύγκλησις τῆς ἀποστολικῆς Συνόδου (*Πράξ.* 15, 6 καὶ ἐξῆς) καὶ ἡ συνεξέτασις οὐχὶ μετὰ θυμοῦ, ἀλλὰ διὰ συζητήσεως πολλῆς τῶν ἀντιθέτων ἀποψεων, ὁμιλεῖ τρανῶς διὰ τὴν προσπάθειαν πρὸς τὴν ἐνότητα τοῦ ἀρχεγόνου Χριστιανισμοῦ. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔχομεν μίαν διαφωνίαν μετὰ τῶν ἀγίων ἐκεῖνων ἀνδρῶν, ὡς εἶναι γνωστόν. Ἐπειδὴ ὅμως δέν τοὺς διακρίνει σκληρότης εἰς τὴν σκέψιν των καὶ ἀκαμψία, ἐμπλεοὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπάρχοντες, ἀφίνουν νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ Ἐκεῖνος εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ τοὺς καθοδηγεῖ. Περικόπτουν τινὰ οἱ μὲν διαφωτιζόμενοι, προχωροῦν εἰς ἄλλον σημεῖον οἱ δὲ πειθόμενοι καὶ διὰ τὸ καλὸν τῆς Ἐκκλησίας φθάνουν εἰς μίαν συμφωνίαν, εἰς τὴν γνωστὴν διατύπωσιν τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου, τὴν ὁποίαν ὁ ἱερός συγγραφεὺς τῶν *Πράξεων* καταχωρεῖ εἰς τὸ 15^{ον} κεφάλαιον τοῦ βιβλίου: «Ἀπέχεσθε εἰδωλοθυτῶν καὶ αἵματος καὶ πνικτῶν καὶ πορνείας» (15, 20). Ἀξίζει, νομίζομεν, ὅπως ὑπογραμμισθῇ καὶ ἡ κάτωθι ἀλήθεια, σχέσιν ἄμεσον ἔχουσα μὲ τὸ θέμα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος καὶ διαφωτίζουσα τοῦτο: Αἱ σχετικαὶ μὲ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐκφράσεις τῆς ἀγ. Γραφῆς, ὅπως αἱ προαναφερθεῖσαι ἢ καὶ ἄλλαι (π.χ. «πάντες οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ εἶχον ἅπαντα κοινά» (*Πράξ.* 2, 44) κ.λπ., ἀποτελοῦν πρωτίστως τὸ κάτοπτρον τῆς ἡνωμένης ἀρχαῖκῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐλέγχῃ, συγχρόνως ὅμως εἶναι καὶ ἡ ἔκφρασις ἑνὸς προβλήματος, τὸ ὁποῖον ἀπασχολεῖ τὴν ἀρχέγονον Ἐκκλησίαν.

Τοὺς ἱερούς συγγραφεῖς Ἰωάννην, Λουκᾶν καὶ Παῦλον καὶ οἰονδήποτε ἄλλον τὸ περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος θέμα τοὺς κατακαίει καὶ φλέγει, διὰ τοῦτο καὶ τὸ θίγουν. Προβάλλουν τὸ δέον εἰς τοὺς πιστοὺς. Ὑπογραμμίζουν τὴν ὑπάρχουσαν ἐνότητα καὶ τὴν ἐξαίρουν. Ἡ ἔξαρσις ὅμως αὕτη ὑποκρύπτει καὶ μίαν ἀνψυχίαν διὰ τὸ εὐθραυστον τοῦ ἀντικειμένου. Ἰσως καὶ διὰ τὴν

παρατηρουμένην ἤδη κάμπιν ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. Ὡς ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁμιλοῦμεν περισσότερον περὶ τοῦ θέματος τῆς ὑγείας εἰς στιγμὰς ἀσθενείας, ὅπως περὶ εἰρήνης εἰς καιροὺς ἀσταθεῖς καὶ ἐμπολέμους. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἐνότις ὑπῆρξε τὸ διαρκές πρόβλημα τοῦ Ἰσραὴλ, τῆς Χάριτος, τῆς Ἐκκλησίας. Πάντοτε ἐτίθετο καὶ πάντοτε θὰ τίθεται μέχρι τελειώσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς αὐξήσεως αὐτοῦ «εἰς τὸ μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Εφ. 4, 13).

Τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐκ τῆς Κ. Διαθήκης, τὰ ὅποια προσεπάθησα νὰ ὑπομνήσω, πιστεύω ὅτι δεικνύουν πόσον τὸ θιγόμενον θέμα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος ἀποτελεῖ ζήτημα ζωτικόν καὶ φλέγον εἰς τὰς σελίδας τοῦ θεοπνεύστου βιβλίου, τῆς Ἀγ. Γραφῆς.

3. ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Ὡς παρατηρήθη, ἡ ἀρχαῖκή Ἐκκλησία διέθετεν ἀξιοπρόσεκτον εὐαισθησίαν εἰς τὸ θέμα τῆς ἐνότητός της. Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ θεωροῦν τὴν ὑλοποίησιν καὶ σάρκωσιν τῆς Τριαδικῆς ἐνότητος ὥς τι βασικόν. Ἡ ψηλάφησις τῆς συμφωνίας αὐτῆς εἰς τὰς γραπτάς πηγὰς τῶν πρώτων αἰώνων μ.Χ., εἰς τὸ ἥθος καὶ τὴν ἀτμόσφαιραν τῶν κεμένων τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, δὲν διέλαθε τὴν προσοχὴν καὶ τῶν μεταγενεστέρων αὐτῶν.

Ἦδη οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες φρίττουν καὶ συγκλονίζονται ἀναλογιζόμενοι τὴν διάσπασιν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τῆς οἰκογενείας τοῦ Θεοῦ. Αἱ προτροπαὶ τῶν Πατέρων τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἐπιγραμματικά. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἔχουν ἔλθει εἰς συναίσθησιν τοῦ ποίαν σχέσιν ἔχει ἡ ἀλήθεια μέ τὴν ζωὴν καὶ ποίαν σχέσιν ἔχει ἡ διατήρησις τῆς Τριαδικῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, μέ τὴν γνῶσιν τῆς αἰωνιότητος (Ιω. 7, 3), διὰ τοῦτο ὑψώνουν τὴν φωνὴν μέ ἓνα ἀπόλυτον τρόπον.

Φυλαχθῆτε, σαλπίζουν, ἀπὸ τὴν διάσπασιν. Ὡς νὰ ἔλεγον φυλαχθῆτε ἀπὸ τὸ χάσμα τῆς ἀβύσσου, ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν θάνατον! «Μὴ διασπῶμεν τὰ μέλη» γράφει χαρακτηριστικῶς ἡ Α΄ Κλήμεντος ἐπιστολή. Καὶ ἐπειδὴ ἐμνήσθημεν τοῦ ἁγίου ἐκείνου ἐπισκόπου, ἃς ὑπομνήσωμεν τὸ παράδειγμα του, διότι εἶναι χαρακτηριστικόν. Οὗτος, ἐπίσκοπος Ρώμης, πληροφορεῖται ὅτι ἡ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τῆς Κορίνθου ἔχει ταραχὴν καὶ διενέξεις. Δὲν μένει ἀπαθής. Αἰσθάνεται ὅτι εἶναι μέλος τοῦ ἐνός σώματος, ἀδελφός τῆς μιᾶς οἰκογενείας. Συμπάσχει λοιπόν ἡ «προκαθημένη τῆς ἀγάπης» μέ τὴν ἀδελφὴν ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου. Καὶ ἐπειδὴ συμπάσχει, σπεύδει, ὡς ἀδελφός, ἰσόψυχος καὶ οὐχὶ ὡς Κριτής, νὰ εἴπῃ λόγον ἀγάπης, ὥστε νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ διασπασθεῖσα ἐνό-

της. Τοιαύτας αδελφικές και μέ χριστιανικήν σεμνότητα παρεμβάσεις και παρουσίας επισκόπων ἔχομεν καί ἄλλας εἰς τήν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν. Ὁ Ἅγ. Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος στέλνει σειράν ἐπιστολῶν εἰς ἄλλας τοπικάς ἐκκλησίας (Ρώμης, Σμύρνης, Φιλαδελφείας κ.ἄ.) οὐχί μόνον ἵνα διατηρηθῇ ἡ Ἐκκλησιαστική ἐνότης ἀλλ' ἵνα καί προαχθῇ ἔτι περισσότερον αὕτη καί ἀναπτυχθῇ ὡς δένδρον εὐσκίόφυλλον καί πολύκαρπον.

Πρόκειται περὶ μαρτυρίας τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως. Καί ἡ ἀξία αὐτῆς γίνεται σημαντικότερα, ἐάν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἐπεκυρώθη ἀπὸ μίαν ἀσυγκρίτως ἀνωτέραν μαρτυρίαν, τήν τοῦ αἵματος. «Ἐν πίστει», γράφει, «καί ἀγάπῃ, παραινῶ, ἐν ὁμονοίᾳ Θεοῦ σπουδάσατε πάντα πράττειν, προκαθημένον τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον Θεοῦ καί τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων καί τῶν διακόνων, τῶν ἐμοί γλυκυτάτων, πεπιστευμένων διακονίας Ἰησοῦ Χριστοῦ... Πάντες οὖν ἐν ὁμονοίᾳ ἀλλήλους ἀγαπήσωμεν καί μηδεὶς κατὰ σάρκα βλεπέτω τόν πλησίον, ἀλλ' ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Μηδέν ἔστω ἐν ὑμῖν, ὃ δυνίεται ἡμᾶς μερίσαι· ἀλλ' ἐνώθητε τῷ ἐπισκόπῳ ὑποτασσόμενοι τῷ Θεῷ δι' αὐτοῦ ἐν Χριστῷ. Πάντες ἐπὶ τό αὐτό ἐν τῇ προσευχῇ ἅμα συνέρχσθαι, μία δέησιν ἔστω κοινή, εἷς νοῦς, μία ἐλπίς, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει τῇ ἀμώμῳ, τῇ εἰς Χριστόν Ἰησοῦν, οὗ ἄμεινον οὐδέν ἐστι. Πάντες ὡς εἷς, εἰς τόν ναόν τοῦ Θεοῦ συντρέχετε, ὡς ἐπὶ ἓν θυσιαστήριον, ἐπὶ ἓνα Ἰησοῦν Χριστόν, τόν Ἀρχιερέα τοῦ ἀγεννήτου Θεοῦ» (Μαγν. Β. ΕΠ, 2,6 καί 2, 94-5). Ὁ Θεοφόρος πατήρ φρονεῖ ἀκόμη ὅτι ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἀνά τήν οἰκουμένην συνίσταται εἰς τήν σύμπτωσιν τῶν τοπικῶν ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας ἐν τῷ αὐτῷ σημείῳ, τ.έ. «ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ γνώμη» κατὰ τήν ὥραιαν ἔκφρασιν συγχρόνου μελετητοῦ (Ι. Ζηζιούλα, *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ καί τῷ ἐπισκόπῳ*, Ἀθῆναι 1965, σελ. 139). Ἡ κάθε τοπική Ἐκκλησία ἔχουσα τόν ὅλον Χριστόν εἶναι ἡ φανέρωσις τῆς ὅλης καθολικῆς ἐκκλησίας.

Ὅπως μέ τούς πιστούς, ὁ καθείς Χριστωθεὶς, εἶναι ὁ εἷς Κύριος καί ὅλοι Χριστωθέντες εἶναι τό σῶμα τοῦ ἐνός Κυρίου. Οὕτω καί μέ τās τοπικάς Ἐκκλησίας, δέν εἶναι τό τμήμα τῆς ὅλης ἐκάστη τοπική Ἐκκλησία, ἀλλ' ὅλα μαζί, μέ τήν θαυμαστήν σύμπτωσιν των εἰς τόν ἓνα Κύριον, ἀποτελοῦν τήν ἀνά τόν κόσμον Καθολικήν Ἐκκλησίαν. Καί Καθολική Ἐκκλησία δέν εἶναι τό ἄθροισμα τῶν τοπικῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἡ ἐν αὐτῇ σκίνωσις καί ὑπαρξις τοῦ ὅλου Κυρίου (TOTUS CHRISTUS) κατὰ τόν ἱερόν Αὐγουστίνον, τῆς μᾶς ἐνσαρκωμένης ἀληθείας. Εἶναι μεγάλη ὑπόθεσις νά ἀποκτήσῃ τήν συνείδησιν αὐτήν ὁ ἐπίσκοπος καί ἡ τοπική Ἐκκλησία, ὅτι δηλαδή, εἶναι ἡ μυστική φανέρωσις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τήν κατανόησιν τῆς ἀληθείας ταύτης βοηθεῖ πολὺ καί τό ἅγιον Δισκά-

ριον καί ἡ «ἀναφορά», εἰς τὴν ὁποίαν ὑπογραμμίζεται ὅτι τὴν θυσίαν προσφέρει ὁλόκληρος ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καὶ οὐχὶ μεμονωμένως ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία. Τότε αὕτη (ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία ἢ ἡ Ἱ. Μητρόπολις) ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς θεολογικῆς ἐπιγνώσεως καὶ ὠριμότητός της, θά δώσῃ περισσότερον ἢ ὀλιγότερον τὴν μαρτυρίαν τῆς σωζούσης ἀληθείας εἰς τὸν κόσμον καὶ εἰς τὰς τοπικὰς Ἐκκλησίας.

Ὅταν ἡ ζωὴ μου, ἡ ἐλπίς μου, ἡ φιλοδοξία μου, ὅλα ἀναφέρονται εἰς τὸν Χριστόν καὶ σκοπός μου εἶναι εἷς, νά γίνῃ τό θέλημα τοῦ ἐνός Κυρίου ἐντός μου, τότε εὐθύς ἀμέσως τό ἥθος μου ἐκφεύγει τῶν ὁρίων τοῦ ἐπαρχιωτισμοῦ, τοῦ φατριασμοῦ, τοῦ παρασυναγωγικοῦ καὶ τοποθετεῖται εἰς τὰ πλαίσια τοῦ καθολικοῦ. Τότε δέν σταθμεύω εἰς τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἔρχονται καὶ παρέρχονται, δέν πνίγομαι εἰς τὰς ἀτομικὰς πικρίας καὶ τὰς ἐπιθέσεις, ἀλλὰ προχωρῶ ἀπὸ τό «παρά φύσιν» εἰς τό «κατά φύσιν» κατὰ τὸν ἅγ. Μάξιμον, ἀπὸ τὸν τεμαχισμόν εἰς τὸν χῶρον τῆς κοινωνίας. Τότε Ἱερουργῶν τό Μυστήριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας εἰς τὴν ἐπισκοπὴν μου καὶ συγχρόνως δεχόμενος ἐντός μου τὴν Παναγίαν Τριάδα, ὥστε ἐκ τῆς ἐνοικίσεως αὐτῆς νά αἰσθάνωμαι ὅτι ἱερουργεῖται καὶ ἐντός μου τό μυστήριον τῆς σωτηρίας μου, θά ζῶ ἐντός τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ μυστηρίου τῆς κοινωνίας τῶν ἁγίων. Ἔχων ὁ ἐπίσκοπος βαθυτάτην συνείδησιν τοῦ «εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα», ἐντός αὐτῶν εὐρίσκει ὅλους τοὺς πιστεύοντας. Καὶ πέραν τούτου, τότε καὶ μόνον τότε, ἀξιοποιοῦνται καὶ αἱ ἐπισκέψεις ἡμῶν εἰς τοὺς ἀδελφούς Μητροπολίτας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀναγκαῖαι καὶ πρέπει νά γίνωνται. Τότε ἐκφεύγουν αὐταὶ τῆς τυπικότητος καὶ γίνονται ὡς βλαστάνουσαι ἀπὸ τό κλίμα τῆς ἀμπέλου τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὸν ἓνα Κύριον καὶ ἀρχίζουν καὶ τελειώνουν μετὰ τοῦ πνεύματος τῆς Χάριτος τοῦ ἐνός Κυρίου Ἰησοῦ.

Ταῦτα ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἰσχυρᾶς κραυγῆς τοῦ Θεοφόρου Ἐπισκόπου Ἀντιοχείας. Εἶναι ὅμως γνωστοὶ εἰς ὅλους ἡμᾶς καὶ οἱ ἀγῶνες ἄλλου φλογεροῦ ἐργάτου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος τῆς περιόδου αὐτῆς, τοῦ ἁγ. Εἰρηναίου, ἐπισκόπου Λουγδούνου.

Ἡγωνίσθη σθεναρῶς κατὰ τῶν «καταστροφῶν» τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τό ἔργον του «Ἐλεγχος ψευδωνύμου γνώσεως» μεταξύ ἄλλων γράφει καὶ τὰ ἑξῆς: «Τοῦτο τό κήρυγμα παρειληφύια καὶ ταύτην τὴν πίστιν, ὡς προέφαμεν, ἡ Ἐκκλησία, καίπερ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσπασμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει, ὡς ἓνα οἶκον οἰκοῦσα· καὶ ὁμοίως πιστεύει τούτοις, ὡς μίαν ψυχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν, καὶ συμφώνως ταῦτα κηρύσσει καὶ διδάσκει καὶ παραδίδωσιν, ὡς ἓνα στόμα κεκτημένη. Καὶ γὰρ αἱ κατὰ τὸν κόσμον διάλεκτοι

άνομοιοι, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς παραδόσεως μία καί ἡ αὐτή. Καί οὔτε αἱ ἐν Γερμανίαις ἰδρυμένα Ἐκκλησίαι ἄλλως πεπιστεύκασιν ἢ ἄλλως παραδιδόασιν, οὔτε ἐν ταῖς Ἰβηρίαις, οὔτε ἐν Κελτοῖς, οὔτε κατὰ τὰς ἀνατολάς, οὔτε ἐν Αἰγύπτῳ, οὔτε ἐν Λιβύῃ, οὔτε αἱ κατὰ μέσα τοῦ κόσμου ἰδρυμένα· ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἥλιος, τό κτίσμα τοῦ Θεοῦ, ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ εἷς καί ὁ αὐτός· οὕτω καί τό κήρυγμα τῆς ἀληθείας πανταχῇ φαίνει καί φωτίζει πάντας ἀνθρώπους τοὺς βουλομένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθεῖν (B.E.II. 5, 116).

Διακαίς πόθος τοῦ ἁγίου ἦτο ὅπως ἡ ὅλη Ἐκκλησία (TOTA ECCLESIA) διατηρηθῇ μακράν τῆς λύμης τῶν αἱρέσεων. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀνάγκη νά ἀναπτυχθῇ ἰδιαίτερος.

Ὀλίγον ἀργότερον ἔχομεν καί εἰδικόν σύγγραμμα ἀναφερόμενον εἰς τό θέμα. Πρόκειται περὶ τοῦ DE UNITATAE τοῦ ἁγ. Κυπριανοῦ (Κ. Δρατσέλα Δρ. Θ. Αθῆναι 1968 σελ. 31, 36). Εἰς αὐτό γράφει ὁ ἱερός πατήρ: «Ὁ ἐχθρὸς διασπᾷ τὴν ἐνότητα... αὐτὴν τὴν ἐνότητα ὀφείλομεν σταθερῶς ὅπως κρατῶμεν καὶ ὑπερασπιζόμεθα, ἰδίᾳ ἡμεῖς οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ὅποιοι προεδρεύομεν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συνάξεων... ὁ διασπῶν τὴν ἐνότητα, δὲν τηρεῖ τὸν Νόμον τοῦ Θεοῦ, δὲν κρατεῖ τὴν πίστιν, δὲν κατέχει τὴν ζωὴν καὶ τὴν σωτηρίαν». Μὲ πόσους τρόπους ἀγωνίζεται ὁ ἱερός συγγραφεὺς νά συγκινήσῃ τοὺς καταλυτὰς τῆς ἐνότητος. Διὰ τοῦτο προσθέτει: «Ὁ γνωρίζων καὶ ἀγαπῶν τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης δέον ὅπως «παύσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κακοῦ τῆς διχονοίας». Βλέπει ἀκόμη ὁ ἁγ. Κυπριανὸς τό μυστήριον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος καὶ τὸν ἀδιάσπαστον δεσμόν τῆς συνδετικῆς ὁμονοίας εἰς πλεῖστα σημεῖα τῶν ἁγ. Γραφῶν. Οὕτως ὑπενθυμίζει τὸν ἄρραφον χιτῶνα τοῦ Κυρίου καὶ λέγει «μὴ σχίσωμεν αὐτόν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ τίνος ἔσται». Καὶ ἄλλοι σημεῖα ὅτι «ὁ χωρίζων καὶ διακρῶν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ δὲν δύναται νά κατέχῃ τὸν χιτῶνα τοῦ Χριστοῦ».

Ἀνατρέχει πολλάκις ὁ ἱερός πατήρ καὶ εἰς τὴν Π. Διαθήκην. Εἰς ἓν σημεῖον φέρει εἰς τό μέσον τὴν Ραάβ, διὰ τῆς ὁποίας εἰκονίζεται ἡ Ἐκκλησία καὶ λέγει: «Τὸν δὲ πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου καὶ τοὺς ἀδελφούς σου καὶ πάντα τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς σου συνάξεις πρὸς σεαυτὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ σου. Καὶ ἔσται πᾶς, ὃς ἂν ἐξέλθῃ τὴν θύραν τῆς οἰκίας σου ἔξω, ἐνοχος ἔσται, ἡμεῖς δὲ ἀθῶοι τῷ ὄρκῳ σου τούτῳ» (Ἰησ. Ναυῆ 2, 18-19). Ἀναφερόμενος ἄλλοις εἰς τὸν Δαβὶδ παρομοιάζει καὶ πάλιν τὴν Ἐκκλησίαν μὲ οἶκον, ἐστὶν ὁμονοίας καὶ σημεῖα ὅτι «ὁ Θεὸς κατοικεῖ μονοτρόπους ἐν οἴκῳ» (Ψάλμ. 86, 6).

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων εὐκόλως διακρίνεται καὶ πάλιν ὁ συνεχὴς ἀγὼν τῶν ἁγ. Πατέρων διὰ τὴν διατήρησιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, ἡ

θλίψις των διά τό σχίσμιον τοῦ ἀρράφου χιτῶνος τοῦ Κυρίου καί ἡ ταραχή των διά τό μικρόβιον τῆς διχονοίας καί τοῦ διχασμοῦ.

Δέν ἀντλοῦν ὅμως τά ἐπιχειρήματά των ὑπέρ τῆς ἐνότητος μόνον ἀπό τίν ἁγ. Γραφίν. Λαμβάνουν παραδείγματα καί ἀπό τίν λειτουργικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, μέ τά ὁποῖα ζητοῦν νά σταθεροποιήσουν τὴν ἐνότητα τῶν ψυχῶν.

Τό Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὡς μέσον ἐνότητος τῶν πιστῶν καί ὡς οὐσιαστικός συντελεστής ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος πολὺ εὐστόχως ἀναφέρεται συχνάκις ἀπὸ τὸν ἱερόν Χρυσόστομον.

Γράφει ὁ ἱερός πατήρ: «Μνημονεύομεν οὖν διαπαντός τούτων τῶν ῥημάτων, ἀγαπητοί, καί τῶν ἁγίων φιλημάτων καί τοῦ φρικωδεστάτου ἀσπασμοῦ τοῦ πρὸς ἀλλήλους. Τοῦτο γάρ συμπλέκει τὰς διανοίας ἡμῶν καί ποιεῖ σῶμα γενέσθαι ἐν ἅπαντας, ἐπειδὴ καί ἐνός σώματος μετέχομεν οἱ πάντες. Κεράσωμεν οὖν ἑαυτοὺς εἰς σῶμα ἓν, οὐ τὰ σώματα ἀλλήλοις ἀναφύροντες, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς ἀλλήλαις τῷ τῆς ἀγάπης συνδέσμῳ συνάπτοντες. Οὕτω δυνησόμεθα μετὰ παρησίας ἀπολαῦσαι τῆς προκειμένης τραπέζης» (P.G. 49, 382). Ἦδη πρὸ πολλοῦ ἡ Διδαχὴ τῶν 12 Ἀποστόλων ἀναφέρεται εἰς τὴν λειτουργικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας καί ζητεῖ δι' αὐτῆς νά βοηθήσῃ τοὺς χριστιανούς νά ἀντιληφθοῦν ὅτι εἶναι ἓν· «ὥσπερ, γράφει, τό κλᾶσμα τοῦ ἄρτου ἦν διεσκορπισμένον ἐπάνω τῶν ὁρέων καί συναχθὲν ἐγένετο ἓν, οὕτω συναχθῆτω σου ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν σὴν Βασιλείαν» (Διδαχὴ Δώδεκα Ἀποστόλων 9, 4 BEΠ 2, 218).

Δέν ὑστερεῖ ὅμως καί ὁ προαναφερθεὶς πατήρ εἰς εἰκόνας σχετικὰς χρησιμοποιοῦν τὴν ἁγίαν Τράπεζαν ὡς κέντρον τῶν σκέψεών του διὰ νά ἀναφερθῇ εἰς τό προσφιλές του θέμα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. «Ἐπικοινωνήσαμεν, γράφει, τραπέζης πνευματικῆς· κοινωνήσωμεν καί ἀγάπης πνευματικῆς... Πολλοῖς οὐχὶ τράπεζα μόνον, ἀλλὰ καί τό πόλεως εἶναι μᾶς, ἤρκεσεν εἰς φιλίαν - ἡμεῖς δέ ὅταν καί πόλιν τὴν αὐτὴν ἔχωμεν, καί οἰκίαν τὴν αὐτὴν καί τράπεζαν καί ὁδὸν καί θύραν καί ρίζαν καί ζωὴν καί κεφαλὴν καί ποιμένα τὸν αὐτόν καί βασιλέα καί διδάσκαλον καί κριτὴν καί δημιουργόν καί πατέρα καί πάντα ἡμῖν ἡ κοινά, τίνος εἵμεν συγγνώμης ἄξιοι ἀπ' ἀλλήλων διαιρούμενοι;» (P.G. 57, 386, 409).

Καί προχωρεῖ εἰς θαυμασίας σελίδας καί ἀπαρμιλλοῦ ὠραιότητος κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνότητα. «Αἰδέσθητι τοίνυν», τονίζει ὁ Χρυσόστομος, «αἰδέσθητι τὴν τράπεζαν ταύτην, ἧς κοινωνοῦμεν ἅπαντες, τὸν δι' ἡμᾶς σφαγέντα Χριστόν, τό θῦμα, τό ἐπ' αὐτῆς κείμενον. Λησταὶ κοινωνοῦντες ἁλῶν, οὐκέτι, εἰσὶ λησταί, πρὸς οὓς ἂν κοινωνήσωσιν, ἀλλὰ μεταβάλ-

λει τόν τρόπον ἢ τράπεζα, καί τούς τῶν θηρίων ἀγριωτέρους, προβάτων ἡμερωτέρους ποιεῖ· ἡμεῖς δέ τοιαύτης τραπέζης μετέχοντες, τοιαύτης κοινωνοῦντες τροφῆς, ὀπλιζόμεθα κατ' ἀλλήλων... Καί πῶς δυνησόμεθα τοῦτον καταλῦσαι τόν πόλεμον φησίν; Ἄν ἐννοήσῃς... ὅτι τό μέλος τοῦ Χριστοῦ διαβάλλεις, ὅτι τās σάρκας κατεσθίεις τās σās... Ἀδελφός ἐστι σός, τās αὐτάς σοι ἔλυσεν ὠδίνας, μέλος ἐστί σόν, ἐπὶ τήν αὐτήν ἐκλήθη τράπεζαν». (Ρ.Γ. 60, 465).

Ἐάν ἀδελφοί, τονίζωμεν εἰς τούς Χριστιανούς ὅτι ἀναγκαῖα προϋπόθεσις τῆς θείας μεταλήψεως εἶναι ἡ συνδιαλλαγή καί ἡ εἰρήνη μετά τοῦ ἀδελφοῦ χριστιανοῦ, φέροντες εἰς τό μέσον τόν λόγον τοῦ Κυρίου» «ἄφες ἐκεῖ τό δῶρον σου, ἐάν μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός ἔχει τι κατά σου» (Ματθ. 5, 23-24), πόσῳ μᾶλλον ὁ λόγος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καί τό προαναφερθέν κεῖμενον τοῦ πιστοῦ Του οἰκονόμου καί λειτουργοῦ, θά πρέπη ἡμῶς τούς ἐπισκόπους νά ἀπασχολοῦν καί συγκλονίζουν, τούς καθ' ἑκάστην ἡμέραν σχεδόν προσερχομένους εἰς τήν ψυχοτρόφον τράπεζαν;

4. Η ΕΝΟΤΗΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Δύο ἀπό τās βασικὰς εἰκόνας, μέ τās ὁποῖας παρομοιάζεται ἡ Ἐκκλησία, εἶναι ἡ τοῦ σώματος καί ἡ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Τό μυστικόν τοῦτο σῶμα τοῦ Χριστοῦ, διά τῆς δυνάμεως τοῦ ἐνός καί παναγίου Πνεύματος, περιλαμβάνει καί περικλείει ἐντός αὐτοῦ πάντας τούς πιστεύοντας εἰς τόν Χριστόν Ἰησοῦν, τόν «νέον Ἰσραήλ». Ἐν τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τό διά τῆς Πεντηκοστῆς κυηθέν ἐπὶ τῆς γῆς. Μία ἡ Ἐκκλησία τοῦ Κυρίου, μία ὅμως εἶναι καί ἡ ἐνότης αὐτῆς, ἥτις πραγματοποιεῖται, διά τῆς Χάριτος τοῦ Παρακλητοῦ καί διά τῆς μεταστοιχειώσεως τοῦ ἀνθρώπου, διά τῶν δακρύων τῆς μετανοίας του.

Ἡ Ἐκκλησία καί ἡ ἐνότης αὐτῆς εἶναι τι, τό ὁποῖον ἐκ τῆς φύσεώς του εἶναι ἄσχιστον, ἀτεμάχιστον καί ἄτρωτον, ἐφ' ὅσον ὁ Χριστός εἶναι «ὁ μελιζόμενος καί μὴ διαιρούμενος» κατὰ τήν λειτουργικὴν διατύπωσιν. Εἶναι βεβαίως δυνατόν, ὁ ἄνθρωπος χρώμενος κακῶς τῆς ἐλευθερίας του νά αὐτοδικασθῇ, νά χωρισθῇ μόνος του ἀπὸ τήν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ μέ τοῦτο δέν δύναται νά τεμαχίσῃ ἢ νά διαρῇσῃ τόν Χριστόν. «Μεμέρισται ὁ Χριστός;» (Α' Κορ. 1, 13). Ὁ Κύριος μερισμούς καί κατατμήσεις δέν γνωρίζει. Παντοῦ καί πάντοτε εἶναι «εἷς καί ὁ αὐτός». Διά τόν λόγον τοῦτον καί ἡ Ἐκκλησία Του, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι «μία, ἁγία, καθολικὴ καί ἀποστολικὴ ἐκκλησία». Εἶναι ἡ Ἐκκλησία ὅλων ἐκεῖνων οἱ ὅποιοι ἀληθῶς καί ὀρθῶς πιστεύουν εἰς Χριστόν. Οὕτω κατανοοῦμεν καλύτερον τόν λόγον τοῦ Θεοφόρου Πατρὸς «ὅπου ἂν ὁ

Χριστός, ἐκεῖ καί ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία» (*Σμυρν.* 8, 1).

Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κυρίου καί ἐκ τῆς λογχευθείσης πλευρᾶς αὐτοῦ ἐκπηγάσασα, ἡ Ἐκκλησία, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς πορείας ἀπετελεῖτο ἀπὸ μίαν μικρὰν ομάδα πιστῶν. Τούτους, τοὺς μαθητὰς καὶ Ἀποστόλους, ὁ θεῖος Διδάσκαλος, ἐξαπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα «κηρῦξαι τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει (*Μαρκ.* 16, 15). Εἰς τοὺς Δώδεκα εἶπεν ὁ Κύριος· «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν» (*Ματθ.* 28, 19).

Εἰς τὴν ἐντολὴν αὐτὴν τοῦ Κυρίου ἔχομεν τὴν μορφήν τοῦ ἔργου τῶν ἁγ. Ἀποστόλων. Τὸ «πορευθέντες» διαγράφει τὸ ἔργον τῶν Μαθητῶν εἰς τὰ πλάισια μιᾶς «πορείας». Καὶ οἱ Μαθηταί, ὡς πιστοὶ καὶ φρόνιμοι οἰκονόμοι, ἐξέρχονται διὰ τὴν πνευματικὴν σποράν. Πορεύονται, «ἄφθόνως πᾶσι τὸν λόγον καταστειροῦσιν». Κατακτοῦν τὴν ὑπ' οὐρανόν· «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν». Κηρύττουν, βαπτίζουν, ἰδρύουν τὰς πρῶτας τοπικὰς Ἐκκλησίας. Ἡ παραμονὴ τῶν «νυμφαγωγῶν» ἁγίων δὲν ἦτο δυνατόν νά παραταθῇ ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὰς τοπικὰς Ἐκκλησίας. «Αἱ χῶραι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμόν ἥδη» (*Ιω.* 4, 35) καὶ «ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι» (*Ματθ.* 9, 37).

Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ στηρίζουν τοὺς νεοφωτίστους εἰς τὴν νέαν ἐν Χριστῷ ζωὴν, ἐμπιστεύονται αὐτοὺς εἰς τὴν «Θεόρρυτον χάριν» καὶ εἰς τοὺς ἐκπροσώπους καὶ διαδόχους αὐτῶν. Οὗτοι οἱ «πρεσβύτεροι-ἐπίσκοποι», συνεχίζουν τὸ ἀποστολικὸν ἔργον. Κηρύττουν, βαπτίζουν, προΐστανται τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Τὴν κίνησιν καὶ πορείαν διαδέχεται ἡ εἰς ἓνα τόπον τοποθέτησις καὶ ἐγκατάστασις τοῦ ἐπισκόπου. Παρατηροῦμεν ἓνα συγκεκρισμένον «ὁδοιπορικὸν» καὶ «μὴ ὁδοιπορικὸν» διακονήματος εἰς τὸν ἐπίσκοπον. Ὁ Παῦλος, ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν αἰσθάνεται συνδεδεμένος καὶ μέ τὰς τοπικὰς Ἐκκλησίας Ἑλλάδος καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης, ἐνδιαφέρεται ἰδιαζόντως διὰ τὰς «λυχνίας» τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπειτα οἱ ἅγιοι Τιμόθεος καὶ Τίτος χειροτονοῦνται ἐπίσκοποι Ἐφέσου καὶ Κρήτης μὴ προερχόμενοι ἀπὸ τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν. Οὗτοι εἶναι φυσικόν νά αἰσθάνωνται συνδεδεμένοι καὶ μέ τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας εἰς τὰς ὁποίας ὑπηρέτησαν προηγουμένως.

Διὰ τῶν ἀναφερθέντων, καθίσταται φανερόν ὅτι τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καὶ ὁ ἐπίσκοπος μιᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας δύναται καὶ ὀφείλει νά θεωρῇ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὑπεύθυνον οὐχὶ μόνον τῆς λαχούσης αὐτῷ ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ τῆς πέραν ταύτης, τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος εἶναι σαφῆς

ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου. «Τόν τῆς ἐκκλησίας προεστώτα», γράφει, «οὐκ ἐκείνης μόνης κήδεσθαι δεῖ τῆς παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐγχειρισθείσης αὐτῷ, ἀλλά καί πάσης τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην κειμένης» (P.G. 50, 602). Ἐκτός τούτου, ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς Πεντηκοστῆς «καινουργεῖται ἡ συμφωνία πρὸς σωτηρίαν», δὲν δύναται ὁ ἐπίσκοπος νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἐάν ἀπομονοῦται καὶ ἀποξενοῦται τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν πέραν τῶν ὁρίων τῆς ἐπαρχίας του τοιαύτην.

Εἰς τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν ἡ Ὁρθοδοξία αὐτὸ διδάσκει, ὅταν ἐντέλλεται ὅπως προσευχώμεθα πρῶτον «ὑπὲρ τοῦ σύμπαντος κόσμου, εὐσταθείας τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν καὶ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως» καὶ ὕστερον ὑπὲρ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, τῆς πόλεως καὶ ἐνορίας ἡμῶν. Ἐάν ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος δὲν διαθέτῃ αὐτὴν τὴν καθολικὴν συνείδησιν καὶ δὲν αἰσθάνεται ὅτι εἶναι μία χορδή τῆς μουσουργικῆς κιθάρας τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἥτις μυστικῶς δίδει τὰ ἀπηνήματα τῆς θείας οἰκονομίας εἰς τὸν κόσμον, ἀλλ' ἀποκόπτει τὴν Μητρόπολιν του καὶ ἑαυτὸν τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων, ζῶν ἐντός χώρου ἀσφυκτικοῦ, ἐντὸς κλίματος ἀπομονωτισμοῦ, καταβιβάζει τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ συλλόγου.

Ὅτι εἶναι μία ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καὶ μία ἡ ἐνότης αὐτῆς, καθίσταται φανερόν εἰς τὴν εὐχαριστιακὴν τράπεζαν. Ἡ ἔντονος χρησιμοποίησις τοῦ Μυστηρίου τῶν Μυστηρίων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὀφείλεται, ἐκτός τῶν ἄλλων, καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς συνειδήσεως, ὅτι οἱ πολλοὶ διὰ τῆς Θείας Κοινωνίας γίνονται ἐν μέ τόν ἕνα Κύριον. «Ὁ Ἰησοῦς, ὁ ἄρτος ὁ ζῶν» διὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐσθιόμενος γίνεται ἡ κατ' ἐξοχὴν περιληπτικὴ τῶν «πολλῶν» πραγματικότης κατὰ τὴν διαβεβαίωσίν Του «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἶμα ἐν ἐμοὶ μένει καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ» (I. Ζηζιούλα, μν. ἔργον σελ. 43).

Ὁ Θεοδώρητος Κύρου διδάσκει ὅτι «οἱ ἐσθιόντες τοῦ Νυμφίου τὰ μέλη καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ αἶμα, τῆς γαμικῆς αὐτοῦ τυγχάνουσι κοινωνίας» (P.G. 81, 128).

Μία εἶναι ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, διότι ὡς εὐστόχως παρατηρήθῃ, «αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι κατὰ τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν των, ἀποκαλύπτουν τὸν ἕνα Χριστόν καὶ ταυτίζονται κατ' οὐσίαν πρὸς ἀλλήλας. Ἡ ἐνότης αὐτῶν ἐν τῇ ταυτότητι ἐξεδηλοῦτο τόσον χρονικῶς διὰ τῆς ταυτότητος πρὸς ὃ,τι ἐδίδασκεν ὁ Κύριος καὶ οἱ Ἀπόστολοι (Ἀποστολικὴ διαδοχὴ Ἐπισκόπων), ὅσον καὶ τοπικῶς διὰ τῆς ταυτότητος πρὸς ὃ,τι ἐβίου καὶ ἐδίδασκον αἱ λοιπαὶ ἀνά τὸν κόσμον Ἐκκλησίαι (Συνοδικὸς θεσμός). (I. Ζηζιούλα, σελ. 147).

Οὕτω κατανοοῦνται καλύτερον τὰ δίπτυχα τῆς Θ. Λειτουργίας καὶ ἡ μνημόνευσις ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου «πάσης ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων» εἰς τὸ ἅγιον

Δισκάριον. Μέ τόν τρόπον αὐτόν ἀντιλαμβανόμεθα πληρέστερον τόν λόγον τοῦ ἁγ. Διονυσίου ὅτι ἡ Θεία Εὐχαριστία χαρίζει τήν «ἐνθεον ὁμοτροπίαν» καί τήν «ἐνοειδῆ θέωσιν».

Ἀξίζει εἰς τό σημεῖον αὐτό νά ὑπογραμμισθῇ καί ἡ μαρτυρία τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου. Ὁ ἱερός Πατήρ βλέπει εἰς τό μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας τήν συντριβήν τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. Ὁ διάβολος (ἐκ τοῦ ρ. διαβάλλω) εἶναι ἐκείνος ὅστις ἀντιτίθεται πρὸς κάθε ἐνωσιν καί σύνδεσμον, διότι ἔργον αὐτοῦ εἶναι νά διαρῇ καί ἀποχωρίξῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τόν Θεόν καί ἀπὸ τόν πλησίον αὐτῶν. Ἡ τέλεσις τοῦ Μυστηρίου τούτου εἶναι καί μία ἀντικειμενική νίκη κατὰ τοῦ Σατανᾶ. Ἡ Θεία Εὐχαριστία συντελεῖ εἰς τήν «καθαίρεσιν» τοῦ ἐχθροῦ. «Κύριε, ὄπλον κατὰ τοῦ Διαβόλου τόν σταυρόν Σου ἡμῖν δέδωκας» ψάλλει ἡ Ἐκκλησία καί πολύ δικαίως, διότι μέ τήν σταυρικὴν Του θυσίαν ὁ Ἄδης ἐπικράνην, ἐνεπαίχθη, ἐδεσμεύθη, ἐνεκρώθη, κατηργήθη. Ἡ «ὁμόνοια τῆς πίστεως ἡμῶν», κατὰ τήν ἔκφρασιν τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου, καταλύει τήν τυραννίαν τοῦ Σατανᾶ. Γράφει οὗτος εἰς τοὺς Ἐφεσίους: «Σπουδάσατε οὖν πυκνότερον συνέρχεσθαι εἰς εὐχαριστίαν Θεοῦ καί εἰς δόξαν. Ὅταν γάρ πυκνῶς ἐπὶ τό αὐτό γίνεσθε, καθαροῦνται αἱ δυνάμεις τοῦ σατανᾶ καί λύεται ὁ ὅλεθρος αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμονοίᾳ ὑμῶν τῆς πίστεως» (Εφ. 13). Δέν κοινωνοῦμεν λοιπόν τῶν ἀχράντων μυστηρίων μόνον διὰ τό «καλόν τῆς ψυχῆς μας», ὅπως συνήθως λέγομεν, ἀλλὰ διὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἡ Ἐκκλησία καί οἱ πιστοὶ παρὰ τὰς διαφορὰς των συζοῦν «ἐν ἐνὶ Πνεύματι καί μιᾷ καρδίᾳ» ὡς «εἷς ἄνθρωπος» καί συντελοῦν οὕτως εἰς τήν συντριβήν τοῦ πονηροῦ, τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἐνότητος. (πρβλ. π. Ἰω. Μάγκεντορφ, *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τόν ἁγ. Ἰγνάτιον τόν Θεοφόρον*).

Αὐτὴ ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος ἐνταῦθα, ὡς πηγάζουσα καί ἀπορρέουσα ἐκ τῆς Παναγίας Τριάδος ἐκτός τοῦ ὅτι εἶναι μία, δέν εἶναι ἐξωτερικὴ ἢ μηχανικὴ, οὔτε τυπικὴ ἢ ἀρνητικὴ. Εἶναι ἀντιθέτως πνευματικὴ καί ὁργανικὴ, ζωτικὴ καί δημιουργικὴ, δυναμικὴ καί ἐξελικτικὴ. Τοῦτο τονίζει καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διὰ τῶν ὅρων «οἰκοδομῆς» καί τῆς «αὐξήσεως». Προχωρεῖ καθημερινῶς ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα φθάσῃ «εἰς ἀνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Εφ. 4, 13).

Εἰς τὰς προαναφερθεῖσας εἰκόνας τῆς «ἀμπέλου» εἰς τόν Ἰωάννην καί τοῦ «σώματος» εἰς τόν Παῦλον παρατηροῦμεν τήν ὑπάρχουσαν ἐκκλησιαστικὴν ἐνότητα. Δι' αὐτῶν γίνεται φανερόν ὅτι ἡ Ἐκκλησία διαθέτει ἤδη ὅλα τὰ ἀναγκαῖα καί σωτηριώδη μέσα διὰ τόν ἄνθρωπον. Ἡ ἀγωνία ὁμῶς τῆς Γεσθημανῆ καί τό αἶτημα τῆς ἀρχιερατικῆς προσευχῆς τοῦ Κυρίου, καθὼς ἐπίσης καί αἱ

προτροπαί τῶν Ἀποστόλων καί Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, δηλώνουν τήν ἀνάγκη τῆς αὐξήσεως καί προαγωγῆς τῆς ἐνότητος.

Ὁ Ἱερός Χρυσόστομος λέγει σαφῶς ὅτι «πᾶσα ἡ Ἐκκλησία, ἕως ἄν ἔχῃ τήν κεφαλὴν, αὖξει» (P.G. 62, 34). Ἡ αὖξισις αὕτη, ἥτις εἶναι «ἐπιχορηγία» τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀναφέρεται καί εἰς τό θέμα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος καί θά συντελεῖται πάντοτε μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. (Πρβλ. Στ. Παπαδόπουλος, *Πατέρες, αὖξισις τῆς Ἐκκλησίας, ἅγιον Πνεῦμα*, Ἀθῆναι 1970).

Οὕτως ἱκετεύει καί ὁ λαός τοῦ Κυρίου κατὰ τήν φρικτὴν ὥραν τῆς Θείας Λατρείας, ὑπὲρ τῆς ἐνότητος· «εἰρήνευσον τά πλήθη τοῦ λαοῦ σου, κατάργησον τοὺς πολέμους, παῦσον τά σχίσματα τῶν ἐκκλησιῶν, τάς τῶν αἰρέσεων ἐπαναστάσεις ἐν τάχει κατάλυσον» ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν Θεϊαν Λειτουργίαν τοῦ Ἀδελφοθέου. Εἰς δέ τὴν τοῦ ἁγ. Μάρκου ἱκετούμεν τὸν Πανοικτίρμονα Θεόν, ὅπως μᾶς «συνάψῃ» καί δωρήσῃ ἡμῖν τὴν δωρεάν, «ὅπως ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ καί συνειδήσει ἀγαθῇ ἀσπαζώμεθα ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ, μὴ ἐν δόλῳ, μὴ ἐν ὑποκρίσει, μὴ τὴν τοῦ ἄλλοτρίου κεκτημένοι προαίρεσιν, ἀλλὰ ἁμωμον καί ἄσπιλον, ἐν ἐνὶ πνεύματι, ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καί τῆς ἀγάπης, ἐν σῶμα καί ἐν πνεῦμα, ἐν μιᾷ πίστει, καθὼς καί ἐκλήθημε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ἡμῶν, ὅπως καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν θεϊαν καί ἀπέραντον στοργήν». (Ι. Μ. Φουντούλη, *Θεῖα Λειτουργία Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου καί Θ. Λειτουργία τοῦ Ἀπ. Μάρκου*, Θεσ/κη, 1970).

Οἱ κατὰ τόπους προεστοὶ -ἐπίσκοποι, χειριζόμενοι τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐνός Κυρίου, ὅστις δι' αὐτῶν καί ἐν αὐτοῖς ἐνεργεῖ, ἐφ' ὅσον ἐκφράζουν τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καί ἀγάπης, τοῦ δόγματος καί τῆς διοικήσεως εἰς τὴν εὐχαριστιακὴν σύναξιν, ὀφείλουν νὰ συντελοῦν εἰς ὁμοφωνίαν, ἐπὶ θεμάτων ἐκκλησιαστικῆς φύσεως καί κατευθύνσεως. Εἶναι ἀναγκαῖον ὅπως συνεργάζωνται ἐν ἀμοιβαίᾳ εἰς τὴν διαποίμανσιν τοῦ ποιμνίου των, ἰδίᾳ σήμερον ὅπου ὁ θρησκευτικὸς ἀποχρωματισμὸς τῶν ἀνθρώπων ἐμφανίζει μίαν ἑξαρσιν.

Ἄς ἔλθωμεν ὁμῶς εἰς πλέον συγκεκριμένα σημεῖα τοῦ θέματος ἡμῶν. Ὅτι ὑπάρχει σήμερον κρίσις ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος δέν ὑπάρχει λόγος νὰ συζητηθῇ. Χρειάζεται ὁμῶς νὰ ἐπισημανθοῦν καί ὑπογραμμισθοῦν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐνδέχεται νὰ ὀφείλεται ἡ ὑπάρχουσα κρίσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος.

Τινὰ ἐξ αὐτῶν ἴσως εἶναι καί τὰ κάτωθι:

1^{ον}) Ἡ κρίσις ἐνότητος ἴσως νὰ ὀφείλεται εἰς λόγους ἱστορικούς. Ὡς λαὸς ἑλληνικὸς, μέ τὸν γνωστὸν μεσογειακὸν χαρακτῆρα, ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων χαρακτηριζόμεθα ὑπὸ πολλῶν ἀρετῶν. Τινὲς ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ προσαρμοστικό-

της, ή ταχεία αντίληψις, ή έφρεσις προς συνεχή βελτίωσιν τών συνθηκών τής ζωής, ή φιλοτιμία, ή φιλοξενία κ.ά. Σφραγίζομεθα όμως και μέ πολλάς έλλειψεις. Είς αὐτάς διακρίνομεν τήν έλλειπριν σεβασμοῦ εἰς τοὺς θεσμούς, τήν έλλειπριν συστήματος και οργανωτικότητος εἰς τήν εργασίαν, τήν μή αναγνώρισιν τοῦ άλλου, τήν ιδεάν ὅτι ήμεις γνωρίζομεν τά πάντα και οὐδείς άλλος, έπομένως ὅσοι εἰργάσθησαν πρό ήμῶν επί τοῦ α΄ ή β΄ τομέως τής ζωής εἶναι σχεδόν μηδέν και από ήμᾶς αρχίζει ή ιστορία. Σφραγίζομεθα επίσης μέ τό πάθος τοῦ φθόνου κ.λπ. Ταῦτα διασποῦν τήν ενότητα και ψύχουν τήν αγάπην.

2^{ον}) Ἡ έλλειψις ενότητος ἴσως νά ὀφείλεται ακόμη και εἰς λόγους διαφορετικῆς εκκλησιαστικῆς νοοτροπίας, ήτις ὑπάρχει μεταξύ ήμῶν. Εἶναι γνωστόν ὅτι πολλοί ἐξ ήμῶν εἰσήλθομεν εἰς τήν επισκοπικὴν διακονίαν προερχόμενοι από τό α΄ ή β΄ περιβάλλον. Τοῦτο ὑπῆρξεν δι' ήμᾶς ἐν εἶδος σχολῆς θρησκευτικῆς. Ἦνδρώθημεν ἐντός αὐτοῦ τοῦ περιβάλλοντος, ἐποτίσθημεν από τήν νοοτροπίαν του. Τό κλίμα όμως τοῦτο τό θρησκευτικόν, τό ὅποῖον μᾶς ἐγαλούρησεν, άλλοῦ ἤτο περισσότερον μοναστικόν ή παραδοσιακόν, άλλοῦ τελετουργικόν ή κοινωνικόν ή κάπως άλλως. Ἀποτέλεσμα τούτου ή διάφορος νοοτροπία, ήτις μᾶς χαρακτηρίζει. Εἰς τοῦτο ἴσως νά ὀφείλεται και ή διάφορος περί εκκλησίας και αποστολῆς αὐτῆς αντίληψις τών διαφορῶν φορέων τής εκκλησιαστικῆς ἐξουσίας. Πολλάκις τονίζεται περισσότερον ή ὀλιγώτερον, εἰς τήν περί εκκλησίας αντίληπιν, τό παραδοσιακόν ή τό κοινωνικόν ή άλλο τι στοιχεῖον αὐτῆς.

3^{ον}) Ἄλλος λόγος τής κρίσεως τής εκκλησιαστικῆς ενότητος εἶναι ή έλλειψις αγαθοῦς διαλόγου μεταξύ τών επισκόπων. Πολλάκις λέγομεν ὅτι διαφωνοῦμεν δι' ἐν θέμα, ἐνῶ ἔχομεν μάλλον ταύτισιν εἰς τās απόψεις ήμῶν. Ἡ έλλειψις όμως διαλόγου δέν ἐπιτρέπει νά ἀνακαλυφθῇ αὐτή ή ταυτότης τών αντιλήψεων επί τοῦ α΄ ή β΄ συζητουμένου ζητήματος.

Ὑπάρχει λοιπόν ἀνάγκη ἀληθοῦς διαλόγου, οὐχί ἀρθρογραφίας πολεμικῆς, αλλά συζητήσεως, λόγου και ἀντιλόγου, ὅστις θά διεξαχθῇ οὐχί μετά θυμοῦ, αλλά μετά σταθερότητος και πρόσωπον προς πρόσωπον. Ὑπάρχουν ἐνίοτε μεταξύ επισκόπων ὀξύταται διαφωνίαι. Οὐδόλως παράδοξον. Νά συζητηθοῦν όμως αὗται, ἔστω και ἐάν χωρισθῶμεν κατόπιν τής συζητήσεως ἀνευ συμφωνίας. Ὁ διάλογος αὐτός τής αγάπης θά εἶναι ἐν οὐσιαστικόν βῆμα προς συμφωνίαν. Τότε θά δυνάμεθα νά λέγωμεν ὅτι ἐκεῖνο τό ὅποῖον μᾶς ἐκφράζει δέν εἶναι ή ἀντιπάθεια ἀλλ' ή χριστιανική αγάπη, δέν εἶναι ή πολεμική διάθεσις, ἀλλ' ή ἐπιθυμία ειρηνικῆς συνεργασίας. Ἀπομένει βεβαίως ὡς πρόβλημα ὁ τρόπος δημιουργίας ἀληθοῦς διαλόγου. Διότι διάλογος σημαίνει ὑπομονήν νά

ἀκούσης τὰς ἀπόψεις τοῦ ἄλλου καί νά προσέχῃς τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα. Διάλογος δέν σημαίνει τό νά διδάσκῃ τις τούς ἄλλους, οἵτινες ὡς μαθηταί πειθαρχοῦν δέν θά ἐκφέρουν ἀντιθέτους ἀπόψεις. Ἀκόμη, διάλογος –πολύ περισσότερον– δέν σημαίνει νά μὴ ἀπαντᾷ τις εἰς τὰ προταθέντα ἐπιχειρήματα τοῦ συνδιαλεγομένου του, ἀλλ' ἐν ἀδυναμίᾳ εὗρισκόμενος νά προσκολλᾷ ἐπιθετόν τι εἰς τόν διαφορετικῶς σκεπτόμενον, ὅπως τοῦ «φανατικοῦ» ἢ τοῦ «οἰκουμενιστοῦ» καί νά ἀποχωρῇ ἀπό τήν τράπεζαν τοῦ διαλόγου. Τοῦτο εἶναι ἀπαράδεκτον καί εἶναι ἀκόμη δείγμα ὑπαναπτύκτου ἀτόμου.

4^{ον}) Μένει πάντοτε ὁ βασικός παράγων διασπάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος ἡ ἁμαρτία, ἡ πεπτωκυῖα φύσις ἡμῶν, ἡ μὴ ἀναγεννημένη καί ἐν Χριστῷ μεταμορφωμένη καρδιά ἡμῶν. Δέν θά ἔπρεπε νά λησμονῇται ὅτι τότε εἰς τὴν Βαβέλ, «κατεργάσθη ἡ ἀφωνία» καί ἡ σύγχυσις πρὸς τιμωρίαν, διὰ τὴν ἁμαρτίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐφ' ὅσον ἡ φύσις τῆς ἁμαρτίας εἶναι ὁ διχασμός καί ἡ ἀσυμφωνία, ἡ ὑψωσις φραγμῶν καί ἡ ἀσυνεννοησία, ἡ ἄλλειρις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος τί ἄλλο δηλοῖ εἰ μὴ τὴν ἀπουσίαν τοῦ θείου φωτός, διὰ τοῦ ὁποίου «καινουργεῖται ἡ συμφωνία πρὸς σωτηρίαν»; Ὁ Ἀπ. Παῦλος εἶναι τόσο σαφής ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Γράφει εἰς Κορινθίους: «ὅπου γάρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καί ἔρις καί διχοστασίαι, οὐχί σαρκικοὶ ἐστε καί κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;» (Α' Κορ. 3, 3).

Εἰς τό σημεῖον αὐτό ἄς τονισθῇ καί ἡ πανουργία τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Διάβολος, ὡς ἐλέχθη, διαβάλλει, διαιρεῖ κάθε σύνδεσμον καί κάθε κοινωνίαν καταδικάζων τόν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀκραίαν πτωχείαν τοῦ δαμιονικοῦ αὐτοαπομονωτισμοῦ (Π. Εὐδοκίμωφ, *Ἡ πάλῃ μέ τόν Θεόν*, μετάφρασις Ἰ. Κ. Παπαδοπούλου, σελ. 96). Πέραν ὅμως τούτου πολλάκις ὁ πονηρὸς τὴν ἀλαζονείαν καί τὴν οἰανδρήποτε ἀστοχίαν ἡμῶν τὴν περιβάλλει ἐκεῖνος (ἴσως καί ἡ συσκοτισμένη διάνοια ἡμῶν) μέ τό ἔνδυμα τῆς εὐσεβείας. Γίνεται, δηλαδή «ἰδεολογική ἀρετή» ἡ ἀστοχία ἡμῶν καί ἐνῶ νομίζομεν ὅτι εἴμεθα συντελεσταὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, μέ τὴν στάσιν τὴν ὁποίαν τηροῦμεν, στήν πραγματικότητα εἴμεθα καταλυταὶ αὐτῆς. Μόνον ἡ «συμμόρφωσις» ἡμῶν εἰς τόν θάνατον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ διαλύει καί καταργεῖ τὴν τυραννίδα τῶν παθῶν, τῆς συγχύσεως, τῆς διασπάσεως, τοῦ Ἄδου. Αὐτός ὁ θάνατος ἡμῶν ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, ἀποβαίνει «ζωηφόρος θάνατος» διότι μᾶς μεταβιβάζει ἀπὸ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν καινὴν γῆν, εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ, εἰς τό Τριαδικόν «καθώς».

Ἡ Ἐκκλησία τότε, χωρὶς νά εἶναι ἐν μονολιθικόν συγκρότημα τύπου ὁλοκληρωτικῶν καθεστώτων, εἶναι πολλαπλότης ἐν ὁμονοίᾳ, εἶναι μοναὶ πολλαὶ εἰς τόν αὐτὸν οἶκον τοῦ Οὐρανίου Πατρὸς, εἶναι εἷς «παράδοξος τόκος», ὅστις

συντελείται διά τῆς ἁγιαστικῆς δυνάμεως τοῦ Παρακλήτου, σωστικός καί σωτήριος διά τόν κόσμον.

5^{ον}) Ἀναφερόμενοι εἰς τὰ αἷτια τῆς διασπάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος θά πρέπει νά σημειώσωμεν τελευταίως καί τήν ἐπίδρασιν τοῦ κόσμου ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας. Δυστυχῶς ὀφείλομεν νά ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ κόσμος ὡς διάσπασις καί ὡς νοοτροπία μονωτισμοῦ καί διχασμοῦ, ἔχει ἐπιδράσει διαβρωτικῶς ἐπάνω εἰς τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας καί εἰς τοὺς φορεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας. Πόσα θεολογικά κεφάλαια ὑπάρχουν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν σήμερον, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐργάζονται μεμονωμένως; Ἡ ἀποξένωσις καί ἡ μόνωσις δέν σφραγίζει μόνον τοὺς ἐκτός τῆς αὐλῆς ταύτης εὐρισκομένους, ἀλλὰ καί τοὺς ἐντός τῆς μάνδρας τοῦ Χριστοῦ ζῶντας.

Ταῦτα ὡς πρὸς τὰ πιθανὰ αἷτια τῆς σημερινῆς κρίσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος.

Δέν ἔλειπεν βεβαίως αἱ μεταξύ ἡμῶν συζητήσεις περὶ τῆς ἀξίας καί τῆς ἀναγκαιότητος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἴσως ἔλειπεν εἶναι ἡ μετὰ πίστεως θερμῆς κραυγὴ ἐκ βαθέων πρὸς τόν Ὑψίστον διά τὸ δῶρον τοῦτο. Μόνον μὲ ἰσχυράν ἱκεσίαν αἴρονται τὰ ὄρη τῶν δυσκολιῶν καί ἀνοίγεται ἡ ὁδὸς τῆς βαθυτέρας γνώσεως ἀλλήλων. Τότε ἐπιδημεῖ ἡ Δύναμις τοῦ Ὑψίστου, ἥτις ὡς «καυστική» τὴν οἰανδήποτε ἀπεχθὴ ὕλην κατακαίει καί ὡς «ῥυπτική» ἀποπλύνει τοῦ ῥύπου τῆς προκαταλήψεως τὰς φρένας καί κτίζει καθαρὰς καρδίας. Φωτίζει ὁ Κύριος, ἵνα ἡ γνώσις τῶν ἀδελφῶν γίνεται οὐχὶ μὲ τρόπον διανοητικόν καί θεωρητικόν, ἀλλὰ βιωματικόν καί ὑπαρξιακόν. Καί τότε ἐρμηνεύονται πολλὰ ἐνέργειαι καί σκέψεις ἀλλήλων ἢ καί ἀντιδράσεις βίαιαι, αἵτινες δέν οἰκοδομοῦν τὸ σῶμα.

Ἡ ἐκ μέρους ἡμῶν βαθυτάτη κατανόησις τῆς ἀπολύτου ἀξίας τῶν ἄλλων εἰς τὴν ζωὴν ἡμῶν τὴν προσωπικὴν καί τὴν ἐπισκοπικὴν θά βοηθήσῃ τὰ μέγιστα εἰς τὴν διάνοξιν τῆς ὁδοῦ πρὸς ἐνότητα μέσα εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων. Ἐκαστος ἐπίσκοπος ὀφείλει νά ἐννοήσῃ καλῶς ἢ ὅτι θά εἶναι μὲ τοὺς ἄλλους ὀρθοδόξους ἀδελφούς ἐπισκόπους εἰς ἀληθινὴ κοινωνίαν ζῶν ἢ θά ἀπομείνῃ μόνος καί νεκρός.

Τοῦτο, βεβαίως σημαίνει ἀκόμη ἀποφυγὴν τῆς εἰδωλοποιήσεως ἡμῶν καί συνεχῆ πορείαν πρὸς τὴν Βασιλείαν τῆς Παναγίας Τριάδος. Δέν ὑπάρχει ζωὴ ἐν μονάδι. Ἀξιοσημείωτος ἡ παρατήρησις ὅτι τὸ βαθύτερον νόημα τοῦ 6^{ου} Κανόνος τῆς Δ΄ ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου, διά τοῦ ὁποῖου ἀπαγορεύεται τὸ «ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι», εἶναι τὸ ἀδύνατον ὑπάρξεως ἐκκλησίας κατ' ἄτομον. (Μητρ. Μίλητουπόλεως Στυλ. Χαρκιανάκη, *Τὸ ἀλάθη-*

τον τῆς Ἐκκλησίας, σελ. 86) καί ἐπομένως καί τῆς σωτηρίας κατ' ἄτομον. Προορισμός τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ἁγιασμός του καί ἡ διά τῶν ἄλλων πορεία του πρὸς τόν οὐρανόν. Ὅφειλομεν νά ἀναγνωρίζωμεν τοὺς ἄλλους. Ὅτι δηλαδή οἱ ἄλλοι δέν εἶναι ἀπλᾶ ἐξαγρτίματα τῆς προσωπικῆς μας εὐτυχίας, ἀλλ' ἡ οὐσία τῆς υπάρξεως ἡμῶν. Ἀτενίζοντες τόν ἄλλον μέ ὀφθαλμούς Χριστοῦ, ἐντός τῶν πλαισίων τοῦ Τριαδικοῦ «καθώς», θά διαπιστώσωμεν ὅτι οὗτος δέν εἶναι ἡ «κόλασις», ἀλλά ὁ Παράδεισος, εἶναι ἡ «χαρά μας» κατὰ τὴν ὥραίαν ἐκφρασιν τοῦ Ἁγ. Σεραφεῖμ τοῦ Σαρῶφ.

Ἡ Ἐκκλησιαστική ἐνότης δέν εἶναι ἐνότης μονάδων, ἀτόμων, ἀλλά ἐνότης προσώπων. Καί ὅταν λέγωμεν «πρόσωπον», ἐννοοῦμεν βεβαίως τόν ἄνθρωπον εὐρισκόμενον εἰς κοινωνίαν μέ τοὺς ἄλλους συνανθρώπους του καί τόν Δημιουργόν του, τόν ἄνθρωπον ἐντός τοῦ χώρου τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐνότης λοιπόν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι προσωπική. Εἶναι μία συμμετοχή εἰς τὴν «πανήγυριν τῶν πρωτοτόκων». Εἶναι ἡ ἐκκλησιαστική ἐνότης μία ἀπόρρησις καί μία παραίτησις, ἀπομάκρυνσις καί υπέρβασις κάθε ἀτομικῆς αὐθαρεσίας, εἶναι μία ἀπελευθέρωσις τῆς υπάρξεως ἡμῶν ἀπὸ κάθε ἀτομικὴν καί βιολογικὴν κατάστασιν καί μία «μεταποιήσις» καί «μεταστοιχείωσις» ἡμῶν ἐν Χριστῷ διά τῆς ὑπακοῆς εἰς τὸ θέλημά Του τὸ Ἅγιον, ὡς εὐστόχως παρατηρήθη. Ἀγωνιζόμενοι ὅπως μεταμορφωθῶμεν ἀπὸ ἀπρόσωπα βιολογικά ἄτομα εἰς πρόσωπα ἀναγεννημένα ἐν Χριστῷ, ἐξασφαλίζομεν τὴν ποθητὴν ἐνότητα. Ὅπου ὑπάρχει ἡ προσωπικὴ ἐνότης δέν ἔχει θέσιν ὁ ὁδοστρωτήρ τῆς μαζοποιήσεως καί ἰσοπεδώσεως τῆς προσωπικότητος τοῦ ἄλλου. Ὑπάρχει χώρος δι' ὅλους. Ζῶμεν τὴν ἐνότητα ἐν διαφοροποιήσει. Τὴν ἐνότητα «μέσα εἰς τὸ πολλαπλοῦν κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς Τριαδικῆς κοινωνίας. Ὁ Θεός, ἕνας καί ταυτοχρόνως τριάς» (Π. Εὐδοκίμωφ, *Ἡ πάλιν μέ τόν Θεόν*, σελ. 96).

Τότε δέν θά ἰσχύῃ τὸ «ὅστις δέν συμφωνεῖ μέ τὰς ἀπόψεις μου εἶναι ἐχθρὸς μου», διότι κηρύσσομεν πόλεμον ψυχρὸν ἢ θερμόν κατ' αὐτοῦ. Τότε ἀντιθέτως δέν θά μᾶς φοβίζει ὁ ἀντιτιθέμενος. Θά ἰστάμεθα ἡρεμοὶ πλησίον του, θά τελῇται ἡ λειτουργία, ἥτις καλεῖται διάλογος. Θά δίδωνται διευκρινίσεις. Θά κρημνίζωνται τὰ τεῖχη τοῦ φραγμοῦ. Θά διαλύωνται οἱ πάγοι τῆς ψυχρότητος. Θά οἰκοδομῇται ἡ συμφωνία βραδέως, ἀλλ' ἀσφαλῶς καί σταθερῶς. Πρὸς ἄρσιν παρεξηγίσεως ὀφείλω νά εἰπῶ ὅτι προσερχόμενοι εἰς διάλογον δέν σημαίνει ὅτι δέν θά ἔχωμεν πεποιοιήσεις καί ἰδίας γνώμας. Δέν θά ἔχωμεν ὅμως προκαταλήψεις. Ἡ ἀγάπη ἡμῶν πρὸς τόν ἄνθρωπον, ἀφοῦ διαποτίζει τὸ εἶναι μας, θά μᾶς βοηθῇ νά σκεπτόμεθα ὅτι οὐδεὶς εἶναι τέλειος καί ἐπομένως ὀφείλομεν, ἔχομεν χρέος νά εἴμεθα ἀνοικτοί, νά δεχόμεθα τόν ἄλλον, ἔστω ἐάν

αυτός ό άλλος έχει αντιθέτους απόψεις από ήμᾱς.

Καί διά νά προχωρήσωμεν ἔτι περισσότερον, ἄς σημειώσωμεν καί τοῦτο. Πολλάκις μεταξύ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν ἐμφανίζονται τινες ἔχοντες ἰδιατέραν εὐαισθησίαν περί τό δόγμα. Οἱ τοιοῦτοι εἶναι πάσης τιμῆς ἄξιοι. Διά νά κάμωμεν ὅμως μίαν συσχέτισιν μέ τό θέμα μας, ὀφείλομεν νά εἰπώμεν ὅτι καλόν εἶναι οὗτοι τίν ἰδίαν εὐαισθησίαν νά ἐπιδεικνύουν δι' ὅλα τά δόγματα καί δι' ὅλα τά θέματα τῆς πίστεως. Καί νομίζομεν ὅτι ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἡ στηριζόμενη εἰς τό Τριαδικόν «καθώς» ἔχει ἅμεσον σχέσιν μέ τό δόγμα τῆς Ἀγίας Τριάδος, τό ὁποῖον εἶναι πρῶτιστον καί κεφαλαιῶδες.

Λέγοντες ἐκκλησιαστικὴν ἐνότητα δέν ἐννοοῦμεν τίν ἀπουσίαν ἀντιθέσεων ἀνθρωπίνων, ἐννοοῦμεν νά μή αἰσθανώμεθα ξένοι ὁ εἷς ἐπίσκοπος πρὸς τόν ἄλλον. Ἡ ἀποτυχία τοῦ ἐνός νά μή μᾶς ἀρήνῃ ἀδιαφόρους ἢ τό χειρότερον νά εὐχαριστῇ τόν ἄλλον. Ὁ λαϊκός ἢ ὁ κληρικός, ὅστις τέρπεται μέ τάς ἀστοχίας καί ἀποτυχίας τοῦ ἐπισκόπου του καί δέν θρηνεῖ ὡς θά ἐθρῆναι τάς ἀποτυχίας τοῦ φυσικοῦ του πατρός, οὗτος δέν εἶναι ἀπλῶς χωρισμένος ἀπό τόν φορέα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ἐντελῶς ξένος πρὸς αὐτόν.

Ἐκκλησιαστική ἐνότης δέν σημαίνει μόνον ἀπουσίαν διχασμοῦ τοῦ σώματος, ἀλλά κυρίως σημαίνει τό βαθύτερον ἐκεῖνο αἶσθημα ὅτι ἀνήκομεν ὀργανικῶς, ὄντολογικῶς, εἰς ἓν σῶμα μετά τῶν ἄλλων, εἰς τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Εἶναι πρόβλημα ἡ ἐκκλησιαστική ἐνότης σήμερον. Μάλιστα. Δέν χρειάζεται ὅμως καί νά πανικοβαλλώμεθα ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ προβλήματος τούτου. Ἡ ἐκκλησιαστική ἐνότης εἶναι ὄντως ἓν πρόβλημα, ἓν δέον, εἰς ἀντικειμενικός σκοπός, ἓν τέλος. Οὕτως ὅμως τίθεται τό ζήτημα ἐξ ἀρχῆς τῆς ἱστορικῆς πορείας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀγία Γραφή καί ἡ Ἱερά Παράδοσις, ὡς εἶδομεν, ὁμολοῦν καί διακηρύσσουν ὅτι ἀνέκαθεν ὑπῆρχε τοῦτο. Πάντοτε ἡ Ἐκκλησία εἶχε τό πρόβλημα τῆς ἐνότητός της. Ἡ δημιουργία συνειδήσεως ὅτι ὅλοι «ἐν σῶμα ἐσμεν καί ὁ καθείς ἀλλήλων μέλη» ὑπῆρξεν ὁ διαρκὴς ἀγὼν τῆς Νύμφης τοῦ Χριστοῦ. Ἄς συνεχίσωμεν καί ἡμεῖς τόν ἀγῶνα τοῦτον τόν καλόν, ὅπως ἔκαμαν ὅλοι οἱ γνήσιοι οἰκονόμοι τῶν Μυστηρίων τοῦ Θεοῦ.

5. ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ

Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ σημερινή κατάσταση τοῦ κόσμου ἐνθυμίζει τίν Βαβέλ. Ποικίλα διασπάσεις εἰς ὅλα τά σημεία τῆς γῆς καί εἰς ὅλας σχεδόν τάς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς διαπιστώνονται καθημερινῶς. Ὁ ἄνθρωπος τῶν ἡμερῶν μας σφραγίζεται μέ τό αἶσθημα τῆς μονώσεως. Εἶναι ὡσάν νά εὕρισκε-

ται ἐντὸς κρυσταλλίνου χώρου, ὅστις διαθέτει ὅλας τὰς ἀνέσεις, δὲν ἔχει ὅμως τὰ μέσα οὐσιαστικῆς ἐπικοινωνίας καὶ ψυχικῆς συνεννοήσεως μετὰ τῶν ἄλλων. Ἡ κατάσταση αὕτη δημιουργεῖ τὰς παρατηρούμενας τάσεις πρὸς ἐπικοινωνίαν καὶ ἐπαφὴν εἰς διεθνή πλαίσια (δημιουργία διεθνῶν ὁργανισμῶν καὶ ποικίλων συνομοσπονδιῶν).

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ζητεῖται ἡ συμβολή τῆς Ἐκκλησίας. Δύναται αὕτη νὰ εἴπῃ διὰ τῆς ζωῆς της τί τὸ οὐσιαστικόν; Βεβαίως!

Διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ τῶν μυστηρίων της, διὰ τῆς διαποιμάνσεως καὶ διοικήσεώς της προχωρεῖ εἰς τὴν ἐνοποίησην τῶν διεστώτων, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὰ τὰ ὑπάρχοντα διοικητικὰ λειτουργήματα εἶναι ἀντίτυπα καὶ μυστικά ἀποτυπώσεις τοῦ μόνου καὶ κατ' ἐξοχὴν λειτουργοῦ, τοῦ ἐνός Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ καθείς ἐξ ἡμῶν, ὡς ἐπίσκοπος, εἶναι βεβαίως κυρίαρχος εἰς τὴν Ἱερὰν Μητροπόλιν του καὶ διὰ τῶν Ἱερῶν Κανόνων εἶναι κατωχυρωμένοι αἱ δικαιοδοσίαι του (β' Κανὼν Β' Οἰκουμ. Συνόδου, γ' - ε' Κανόνες ἐν Σαρδικῇ Συνόδῳ), δὲν εἶναι ὅμως ποτὲ νοητόν νὰ εἶναι ἀπομεμονωμένοι καὶ νὰ μὴ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ὅλην Ἐκκλησίαν.

Μεμονωμένα καλαὶ προσπάθειαι δὲν ἱκανοποιοῦν. Ἐκτός τόπου καὶ ὁρος «μεμονωμένοι καλαὶ προσπάθειαι» εἶναι ἀπορριπτέος ἐκκλησιολογικῶς. Διότι, ἐάν εἶναι ἀπομεμονωμένοι, εἶναι ξένοι πρὸς τὸ ἥθος καὶ τὸ «κανόν» τῆς Ἐκκλησίας, ὡς προδιεγράψαμεν. Παύουν ἀκόμη νὰ εἶναι καὶ καλαὶ καὶ ἐκκλησιαστικά αἱ προσπάθειαι αὗται, ἐφ' ὅσον δι' αὐτῶν δὲν σφυρηλατεῖται τὸ ἐν Μυστήριον, τὸ ὅποῖον ἐνώνει καὶ ζωοποιεῖ τὰ πάντα.

Ὅφειλομεν νὰ μάθωμεν (ὅπως γράφει ὁ Ὁριγένης) τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀρμονίας. Διότι, ὅπως εἰς τὴν μουσικὴν, ἐάν αἱ χορδαὶ εἶναι ἀρμονικῶς διατεταγμέναι, τὸ ὄργανον ἀποδίδει τὸν γλυκύν ἦχον τοῦ ἁσματος, ἐνῶ ἐάν ὑπάρχῃ μία παρήχησις εἰς τὴν λύραν, ὁ ἀποδιδόμενος ἦχος εἶναι δυσάρεστος καὶ ἡ γλυκύτης τοῦ ἁσματος καταστρέφεται. Οὕτω συμβαίνει καὶ μέ τοὺς ἀγωνιζομένους διὰ τὸν Θεόν. Ἐάν ἔχουν μετὰ τῶν διαιρέσεις, ὅ,τι κάμουν θὰ ἀπαρέσκη εἰς τὸν Θεόν, τίποτε δὲν θὰ εὖρη χάριν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν Του, ἔστω καὶ ἐάν προσφέρουν παντοειδῆ δῶρα (Ομιλ. 26 εἰς τοὺς Ἀριθμούς).

Δὲν νομίζομεν ὅτι λύεται τὸ θέμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος δι' ὧν προσεφέρθησαν διὰ τῆς εἰσηγήσεως ταύτης. Ὡς μεθοδολογία λύσεως τοῦ προβλήματος «ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐνότης» θὰ ᾔτο δυνατόν νὰ χαρακτηρισθοῦν. Μία ὁδὸς ἀκόμη πρὸ τὴν λύσιν, τὴν ποθητὴν ὑφ' ὅλων ἡμῶν, ἃς εἶναι καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες πρακτικοὶ τρόποι ἐπικοινωνίας καὶ ἐνότητος μετὰ τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων καὶ τοῦ Διοικητικοῦ Κέντρου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

1^{ov}) Έπαφαί καί επισκέψεις μεταξύ τῶν ἀδελφῶν ἐπισκόπων ἐν εἰλικρινείᾳ καί ἀφελότητι καρδίας. Ἐννοοῦμεν ἀληθῆ ψυχικὴν ἐπαφήν, ἥτις πολλάκις ἀντικαθίσταται μέ τὴν τυπικὴν καί ὑπηρεσιακὴν τοιαύτην. Ὁ λόγος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «τῆς φιλαδελφίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε» ἅς ἀντηχῇ πάντοτε ἐντὸς τῶν καρδιῶν ἡμῶν. (Κοιναί ἐπαφαί καί εὐκαιρία συμπνευματισμοῦ καί συμ-προσευχῆς, ἐκτὸς τῶν πανηγύρεων, ὥστε νά ἀναζωογονηθῇ ἡ ἀρχαία παρά-δοσις τῆς Ἐκκλησίας).

2^{ov}) Συνέδρια καί συνεργασίαι μεταξύ ὁμῶρων Ἱ. Μητροπόλεων (Συνέδρια κληρικῶν, θεολόγων, καθηγητῶν κ.λπ.). Ὅταν συνεχώμεθα εἰς αὐτά μέ πνεῦμα ἀδελφοσύνης, ἀλληλοσεβασμοῦ καί διακονίας τοῦ ἑνός σώματος, ὡς ἰσόψυχοι «τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι», τότε θά προκύπτῃ μέγιστον καλόν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπίσης εἰδικαί ἐκπαιδεύσεις κληρικῶν ὁμῶρων Ἱ. Μητροπόλεων, ἀσχολουμένων μέ εἰδικά ἱεραποστολικά ἔργα ὡς π.χ. ἐνοριακά κέντρα νεότητος καί ἀγροτολέσχας, ἐξομολόγησιν, Κατηχητικά Σχολεῖα, κατασκηνώσεις κ.λπ.

3^{ov}) Ἀντιμετώπισις εἰδικῶν προβλημάτων ἀπὸ ὁμάδα ἐπισκόπων μέ κοινόν ἐνδιαφέρον δι' ἕν ἀντικείμενον. Λόγου χάριν: Τό θέμα Τουρισμός νά συνεξετασθῇ ἀπὸ Ἱ. Μητροπόλεις, αἵτινες διαθέτουν μεγάλα τουριστικά κέντρα π.χ. Ὑδρα, Μύκονος, Σκιάθος, Κέρκυρα κ.λπ.). Ἀκόμη νά ἐξετασθῇ ἀπὸ κοινοῦ ἡ ποιμαντικὴ ἀξιοποίησις τῶν Ἱερῶν Προσκυνημάτων, δεδομένου ὅτι ὁ κόσμος ἔρχεται πρὸς αὐτά καί διακατέχεται ἀπὸ ἰδιαίτεραν πνευματικὴν διάθεσιν (π.χ. Ἱερὸν Προσκύνημα Εὐαγγελίστριας Τήνου, Ἁγίου Νεκταρίου Αἰγίνης, Ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Ρώσου Εὐβοίας, Ἁγίων Ἰονίων νήσων κ.ἄ.).

4^{ov}) Εἰς ἐνότητα ἐκκλησιαστικὴν ἐντὸς τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου θά ἐβοήθει πολὺ καί ἡ συμπαράστασις τῆς ἀγάπης ἡμῶν εἰς τὰς κατὰ καιροὺς ἐν θλίψει καί δοκιμασίᾳ εὐρισκομένας ἱεράς Μητροπόλεις. Μέ τοῦτο ἐννοοῦμεν τὰς ὑπὸ τῶν πλημμυρῶν καί σεισμῶν καί λοιπῶν δεινῶν δοκιμαζόμενας ἐκκλησιαστικὰς ἐπαρχίας.

Νά κινητοποιήσωμεν τοὺς Χριστιανούς ἡμῶν διὰ κάτι τό ὅποιον εἶναι πέραν τῶν ὁρίων ἡμῶν. Δέν χρειάζεται νά εἶναι εἰς τό Πακιστάν οἱ δοκιμαζόμενοι. Πολὺ περισσότερον νά κινηθῶμεν, ὅταν εἶναι εἰς ὀλίγην χιλιόμετρικὴν ἀπόστασιν ἀπὸ ἡμᾶς. Τοῦτο εἶναι πολλαπλῶς ὠφέλιμον καί διὰ τοὺς εὐεργετούμενους ἀλλὰ πρωτίστως διὰ τοὺς δίδοντας. Οἱ πιστοὶ ἀντιλαμβάνονται τότε τί σημαίνει Ἐκκλησία, τό τί ἐστὶ «σῶμα Χριστοῦ». Καί ἐπιστρέφουν εἰς τὴν ἰδικὴν τῶν τοπικῶν Ἐκκλησίαν περισσότερον ἀνοικτοὶ διὰ νά προσφέρουν καί προσφερθῶν εἰς τὰ ἔργα αὐτῆς. Εἰς τό σημεῖον τοῦτο ἅς ἀναφερθῇ καί ἡ ἀνάγκη συνεργασίας καί ἐπαφῆς μεγαλυτέρας μέ τὰς τοπικὰς Ἐκκλησίας

Κρήτης, Δωδεκανήσου κ.λπ. Ἐτι δέ καί μέ τά Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς ὡς καί μέ τό Ἅγιον Ὅρος.

5^{ον}) Εἰς ἐνότητα θά ᾔτο δυνατόν νά βοηθήσῃ καί ὁ ὀργανισμός τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Αἱ μόνιμοι Συνοδικαί Ἐπιτροπαί (Μ.Σ.Ε.), ἐάν λειτουργήσουν ἐντατικώτερον, ὅπως οἱ γνωστοί ἐπιτελικοὶ ὀργανισμοί, θά τροφοδοτήσουν πνευματικῶς τά προκεχωρημένα φυλάκια τῆς Ἐκκλησίας καί θά συνδέουν τοὺς πάντας στενότερον. (Μέ αὐτά ἐννοοῦμεν τὴν προσφορὰν πνευματικοῦ ὕλικου ὃχι μόνον διὰ τά Κατηχητικά Σχολεῖα, ὅπως γίνεται ἄχρι τοῦδε, ἀλλὰ καί βοηθήματα δι' εἰδικὰ φροντιστήρια στελεχῶν τῶν Ἱ. Μητροπόλεων, δι' εἰδικὰς ἐβδομάδας ἀντισταθμικὰς, ναυτικὰς, ἐργατικὰς, ἀντιβλασφημικὰς κ.λπ., βοηθήματα διὰ Κατασκηνώσεις, Κέντρα Νεότητος, Μητέρας κ.λπ.).

Ἀξίζει εἰς τό σημεῖον τοῦτο νά προστεθῇ καί ὁ ρόλος τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ἐντύπου. Τὰ Ἐκκλησιαστικά περιοδικὰ «Ἐκκλησία», «Ἐφημέριος», «Φωνὴ Κυρίου» νά εἶναι ὄντως ἐφόδια πνευματικοῦ ἀγῶνος. Θά ἠθέλαμεν νά ᾔσαν περισσότερον προγραμματισμένα. Ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία καί αὐτὴ θά ἐβοήθει μέ τὴν ἐκδοσὶν καί ἄλλων εἰδικῶν φυλλαδίων, π.χ. ἀγνόητος, ἀντιβλασφημικοῦ περιεχομένου κ.λπ. Ἀκόμη καί τά σύγχρονα ὁπτικοακουστικά μέσα διὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καί τῶν Μ.Σ.Ε. νά εὐρίσκωνται εἰς τά Πνευματικά Κέντρα τῶν ἐπαρχιῶν.

Ἡ ἀλληλοβοήθεια αὕτη θά αὐξάνῃ τὴν ἀγάπην ὅλων ἡμῶν, θά σφυρηλατῇ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, θά φυγαδεύῃ τὴν ἀπομόνωσιν, θά βοηθῇ νά ἐννοοῦμεν ὅτι οἱ πάντες ἀλλήλων μέλη ἐστὶν ὡς σῶμα Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἀδελφοί ἐν Χριστῷ ἀγαπητοί,

Εἰς τό τέλος πάντων τούτων, «ἐνός ἐστὶ χρεία». Καί τοῦτο νομίζομεν ὅτι εἶναι ἡ κατὰ Θεόν «σχολή». Εἶναι ἀνάγκη ὀλίγον νά ἡσυχάσωμεν, νά ἡρεμήσωμεν καί νά ὠρμάσωμεν περισσότερον θεολογικῶς ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαιράς τῆς θείας Λειτουργίας. Ἐκεῖ, ζῶντες ὑπὸ τό κράτος τῆς καθοδηγήσεως τοῦ Πνεύματος τῆς ἀληθείας, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καί τῶν θεοφόρων Πατέρων, οἱ ὅποιοι διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀμέριμον μέρμιναν πασῶν τῶν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, θά φθάσωμεν εἰς ὠρισμένας σωτηρίους διαπιστώσεις. Θά διαπιστώσωμεν ὅτι βαδίζομεν ἀργά, διότι βιαζόμεθα πολὺ, ὅτι εἴμεθα εἰς ἀγωνίαν, διότι εἴμεθα τρομερῶς ἐνημερωμένοι περὶ πολλῶν, ὅτι ἔχομεν ἐνίοτε μίαν ἀπραξίαν οὐσιαστικὴν, διότι εἶναι πολλὰ τά ἐπὶ μέρους ἔργα ἡμῶν. Στῶμεν καλῶς ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαιράς τῆς Θείας Λειτουργίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡμῶν. Τοῦτο δέν εἶναι στάσις. Εἶναι ἡ πλέον δυναμικὴ κίνησις. Ἡ δράσις τῆς Ὁρθο-

δοξίας αναδύεται από τήν κατά Θεόν άγιαν Τράπεζαν τοῦ Μυστηρίου τῆς Θεΐας Εὐχαριστίας. Τοῦτο τό μυστήριον, τοῦτο τό σημεῖον, εἶναι ἡ δύναμις τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἡ ζωή της αναδύεται ἐκ τοῦ ζωοδόχου τάφου τοῦ Παθόντος καί Ἀναστάντος Κυρίου.

Δέν ὑπάρχει σήμερον ἀνάγκη νά πραγματοποιῶται ἀπλῶς τό καλόν, ἀλλά τοῦτο τό καλόν εἶναι ἀναγκαῖον νά γίνεται ἐντός τῆς βασιλείας τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Πάντα τά ἄλλα εἶναι καταδικασμένα, ὅσον καί ἂν διαθέτουν ἐπιφάνεια στίλβουσιν καί θεωροῦνται ἐκπληκτικά.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, αὐτός ὁ λαός τοῦ Θεοῦ καί ἰδίᾳ οἱ ἐπίσκοποι αὐτῆς εἶναι ἐπιφορτισμένοι μέ τό χρέος, ὅπως εὐρίσκεται ὁ νοῦς αὐτῶν ἐμβαπτισμένος εἰς τήν ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν εἰρήνην. Οὕτω θά δίδωμεν τήν μαρτυρίαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος καί ἰσορροπίας, ἥτις πηγάζει ἀπό τήν Παναγίαν Τριάδα. Τότε ἡ ἄκτιστος Χάρις, ἥτις δι' Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι μᾶς προσεφέρθη, θά οἰκονομῇ τά πάντα καί τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἐστί «σῶμα Χριστοῦ».

«ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΟΔΟΥ ΕΣΤΙΝ ΟΝΟΜΑ»

Τό χωρίο «Ἐκκλησία συστήματος καί συνόδου ἔστιν ὄνομα», πού ἔθεσα ὡς ἐπικεφαλίδα στό κείμενό μου αὐτό, τό ὁποῖο ἔγραψα κατά παράκληση τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Λαρίσης καί Τυρνάβου κ. Ἱερωνύμου, ἀνήκει στόν ἅγιο Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο, ἕναν μεγάλο Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος δίδασκε, παρά τίς ἐκκλησιαστικές περιπέτειες πού περνοῦσε, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὄνομα πού δηλώνει σύστημα καί σύνοδο.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καί τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως σέ ἕνα σῶμα ὅλα τά μέλη, παρὰ τήν ποικιλία τῶν λειτουργιῶν τους, ἔχουν ἐνότητα μέ τά ἄλλα μέλη, ὁπότε ἰσχύει ἡ ποικιλία ἐν τῇ ἐνότητι καί ἐνότητα ἐν τῇ ποικιλίᾳ, τό ἴδιο ἰσχύει καί μέ τήν Ἐκκλησία. Πολλά εἶναι τά μέλη της, μία εἶναι ἡ κεφαλὴ της, ὁ Χριστός. Τά μέλη ζοῦν σέ ἐνότητα μεταξύ τους, γι' αὐτό καί τό ὄνομα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι «σύστημα» καί «σύνοδος».

Δέν εἶναι καθόλου τυχαῖο ὅτι ἡ θεία Λειτουργία, κατά τόν ἱερό Χρυσόστομο, εἶναι «σύνοδος οὐρανοῦ καί γῆς», ἀφοῦ ὅλοι συνερχόμαστε σέ μιά ἐνότητα μεταξύ μας γιά νά συμμετάσχουμε σέ αὐτήν, ἥτοι κληρικοί, μοναχοί, ἱεροψάλτες, ἐπίτροποι, νεωκόροι, ἱερόπαιδες, λαός. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι χρησιμοποιοῦμε τούς ὅρους Ἱερά Σύνοδος, Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος, Συνοδικές Ἐπιτροπές κ.λπ. Ἀνίκουμε σέ ἕνα Σῶμα, τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, μέ ἰδιαίτερα καθήκοντα καί ἀρμοδιότητες.

Αὐτός ὁ τρόπος λειτουργίας τῆς Ἐκκλησίας συγκροτεῖ τήν ἐνότητά της, ἡ ὁποία μπορεῖ νά εἶναι καί ἐξωτερική, ἀλλά κυρίως συγκροτεῖται ἀπό τήν χαρισματική ἐσωτερική ἐνότητα, δηλαδή τήν ἐνότητα στήν πίστι καί στήν μυστηριακή ζωή.

Αὐτό εἶναι σημαντικό γιά τήν ἐνότητα, γιατί σήμερα μερικοί ὁμιλοῦν γιά

ένότητα στην Ἐκκλησία, ὥστε νά μὴν ὑπάρχῃ διήθεν διάσπαση, καί μέ αὐτό στην πραγματικότητα ἐννοοῦν μιά «διπλωματική» καί ἐξωτερική ένότητα πού λειτουργεῖ σέ βάρος τῆς ἐσωτερικῆς-χαρισματικῆς ένότητος τῆς Ἐκκλησίας.

Ποιά, λοιπόν, εἶναι τά στοιχεῖα ἐκεῖνα πού συγκροτοῦν τήν ένότητα τῶν μελῶν στην Ἐκκλησία; Στήν συνέχεια θά τονισθοῦν κάποια στοιχεῖα πού ἀποτελοῦν τήν βάση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ένότητας.

1. Συνοδικό καί ἱεραρχικό πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας

Τό πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι αὐτό πού ἐκφράζει τήν ένότητά της, καί, βεβαίως, γιά νά εἶναι πραγματικό πολίτευμα, πρέπει νά εἶναι συνοδικό καί ἱεραρχικό. Τό συνοδικό εἶναι ἀπό ὅλους κατανοητό, ὅτι, δηλαδή, συνεργήμαστε ὅλοι μαζί γιά νά ἐπιλύσουμε ἓνα θέμα, ἀλλά τό ἱεραρχικό δέν θέλουν πολλοί νά τό κατανοήσουν.

Ἄς λάβουμε ὡς παράδειγμα τήν συγκρότηση τῆς Πολιτείας. Ἡ ένότητα σέ μιά Πολιτεία καί σέ ἓναν διοικητικό ὀργανισμό διαπνέεται καί ἀπό τήν συνοδικότητα, ἀφοῦ συνέρχονται ὅλα τά μέλη ἀπό κοινού γιά νά ἀποφασίσουν, ὅπως στήν Βουλή τῶν Ἑλλήνων, ἀλλά συγχρόνως διαπνέεται καί ἀπό τήν ἱεραρχικότητα, ἀφοῦ διαφορετικοί εἶναι οἱ ρόλοι κάθε μέλους τοῦ Κοινοβουλίου, ἥτοι τοῦ Προέδρου, τοῦ Ἀντιπροέδρου κ.λπ. Ἡ ενός διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἔτσι, ἡ συνοδικότητα δέν καταργεῖ τήν ἱεραρχικότητα, γιατί τότε θά ἦταν ἓνας λαϊκισμός, οὔτε ἡ ἱεραρχικότητα καταργεῖ τήν συνοδικότητα, γιατί αὐτό θά ἦταν μιά ἀπολυταρχία.

Αὐτός ὁ συντονισμός καί ἡ συνύπαρξη μεταξὺ συνοδικότητας καί ἱεραρχικότητας συγκροτεῖ τήν ένότητα τῆς Ἐκκλησίας. Σέ τοπικό ἐπίπεδο ὑπάρχει ἡ συνοδικότητα, ἀφοῦ ὅλοι οἱ Κληρικοί, μοναχοί, λαϊκοί πού ἔχουν βαπτισθῇ στό ὄνομα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἀνήκουν σέ μιά τοπική Ἐκκλησία, συμμετέχουν ὅλοι στήν θεία Λειτουργία, προσεύχονται, κοινωνοῦν τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά διατηρεῖται καί ἡ ἱεραρχικότητα, ἥτοι εἶναι ὁ Μητροπολίτης, ὁ Πρωτοσύγκελλος, οἱ Ἱεροκλήρυκες, οἱ Ἱερεῖς, οἱ Διάκονοι, οἱ Μοναχοί, οἱ ἐπίτροποι, οἱ ἱεροψάλτες, οἱ νεωκόροι, οἱ κατηχητές, οἱ κατηχούμενοι, τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας. Κανείς δέν ἀντικαθιστᾷ κάποιο ἄλλο μέλος, καί ἔτσι ὑπάρχει ἀρμονία μέσα στήν θεία Λειτουργία.

Αὐτό ἐπεκτείνεται καί στήν Διοίκηση κάθε Ἱερᾶς Μητροπόλεως. Κεφαλὴ της εἶναι ὁ Μητροπολίτης, ἔπονται ἱεραρχικά, ὁ Πρωτοσύγκελλος, οἱ Ἱεροκλήρυκες, οἱ Ἐφημέριοι, τά Ἡγουμενοσυμβούλια κ.λπ. Ὅλοι συμμετέχουν στό ἐνιαῖο

Σώμα του Χριστού (συνοδικότητα) και ό κάθε ένας βρίσκεται σέ μιά ιεραρχική διαβάθμιση. Αυτό τονίζεται από όλους τούς Πατέρας τής Έκκλησίας.

Έτσι, ή ένότητα τής Έκκλησίας στηρίζεται σέ αὐτήν τήν καλή σχέση μεταξύ συνοδικότητας και ιεραρχικότητας. Μέ τόν τρόπο αὐτόν ἀποφεύγεται τόσο ή Ρωμαιοκαθολική ἀπολυταρχία, ὅσο και ή Προτεσταντική ἀναρχία.

2. Ἡ Ἱεραρχία κατά τόν ἅγιο Διονύσιο τόν Ἀρεοπαγίτη

Ὁ ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ἔχει γράψει, μεταξύ τῶν ἄλλων, δύο σημαντικά ἔργα, μέ τίτλο «περί οὐρανίας Ἱεραρχίας» και «περί ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας». Τά ἔργα αὐτά εἶναι πολύ σημαντικά γιά τήν λειτουργία τής Έκκλησίας και τήν ένότητά της, γι' αὐτό ἔχουν ἐπηρεάσει πολύ τόσο τούς μεταγενεστέρους Πατέρας τής Έκκλησίας ὅσο και ὅλη τήν ζωή τής Έκκλησίας. Ὁ μεγάλος αὐτός Πατέρας τής Έκκλησίας, γιά νά περιγράψῃ τήν σχέση μεταξύ τοῦ Θεοῦ και τῶν δημιουργημάτων, στά ὁποῖα δημιουργήματα συγκαταλέγεται και ὁ ἄνθρωπος, πού εἶναι ὁ μικρόκοσμος μέσα στόν μεγαλόκοσμο ὅλης τής δημιουργίας, νοητῆς και αἰσθητῆς, χρησιμοποιεῖ τήν εἰκόνα τοῦ ἡλίου.

Ὁ Θεός εἶναι ὁ ἥλιος τής δικαιοσύνης πού στέλλει τίς ἀκτίνες Του σέ ὅλη τήν δημιουργία, εἶναι ή Θεαρχία, δηλαδή «ή ἀρχή τής θεώσεως». Ὁ Θεός ἔχει πολλά ὀνόματα, μεταξύ αὐτῶν εἶναι τό «ἀγαθός» και τό «καλός». Μέ τό ὅτι εἶναι «ἀγαθός» κινεῖται πρὸς τήν κτίση, σκορπώντας τίς ἐνέργειές του, και μέ τό ὅτι εἶναι «καλός» ἑλκύει ὅλη τήν κτίση στόν Ἐαυτό Του διά τοῦ κάλλους, τής ὁμορφιάς Του. Αὐτό ἔχει σχέση μέ τό ὅτι ὁ Θεός εἶναι «ἔρως» και «ἐραστός», και ὡς ἔρως κινεῖται πρὸς τόν ἄνθρωπο και ὡς ἐραστό ἑλκύει στόν Ἐαυτό Του τά δεκτικά τοῦ ἔρωτος.

Μετά τόν Θεό πού εἶναι ή «Θεαρχία», ἥτοι «ή ἀρχή τής θεώσεως», ὑπάρχουν οἱ «Θεωνμίες», ἥτοι τά ὀνόματα τοῦ Θεοῦ, οἱ ἐνέργειές Του, και ὑπάρχουν οἱ «Ἱεραρχίες», δηλαδή ή μετοχή στίς «θεωνμίες», τόσο ή οὐράνια Ἱεραρχία, οἱ τάξεις τῶν ἀγγέλων, ὅσο και ή ἐκκλησιαστική Ἱεραρχία, οἱ τάξεις τῶν μελῶν τής Έκκλησίας, οἱ ὁποῖες μετέχουν κατά διαφόρους βαθμούς τής θεώσεως.

Ὁ Θεός ὡς «ἀγαθός» στέλλει τίς ἀκτίνες τής δόξης Του στήν οὐράνια και ἐκκλησιαστική Ἱεραρχία και σέ ὅλη τήν κτίση, και ὡς «καλός», ἑλκύει ὅλους, διά τοῦ κάλλους Του, σέ Αὐτόν. Έτσι γίνεται ή κίνηση τοῦ Θεοῦ πρὸς τόν κόσμο και ή ἐπιστροφή ὧσων ἀνταποκρίνονται διά τοῦ κάλλους Του στόν Θεό, και ἔτσι ἐπέρχεται ή ένότητα τοῦ Θεοῦ σέ ὅλη τήν κτίση.

Στήν «οὐράνια και ἐκκλησιαστική Ἱεραρχία» ὑπάρχει «ιερά τάξη», και ή κάθε τάξη δέχεται ἀναλόγως τήν ἀκτιστή ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Ἀκόμη ὑπάρχει

καί «ἡ ἱερὰ ἐπιστήμη», δηλαδή ἡ θεία γνώση πού ἀποκτᾷ κανεῖς κατὰ μέθεξιν καί κατὰ ἀναλογία μέ τήν «τάξιν» στήν ὁποία βρίσκεται. Ἐπὶ πλέον ἡ «ἱερὰ ἐνέργεια», δηλαδή ἡ θεία Χάρη πού ἐνεργεῖ ἀνάλογα σέ κάθε τάξιν, ἄλλους καθαρίζει, ἄλλους φωτίζει καί ἄλλους τελειώνει, καί αὐτή ἡ ἐνέργεια λέγεται καθαριστική, φωτιστική καί τελειοποιός.

Ἔτσι, κάθε «ἱερὰ τάξιν» στήν «οὐράνια καί ἐκκλησιαστική Ἱεραρχία» κατὰ ἀναλογία συνδέεται μέ τήν «ἱερὰ ἐπιστήμη», ἥτοι τήν «ἱερὰ γνώση» καί «τὴν μέθεξιν τῆς ἐνεργείας» κατὰ ἀναλογία, ὅποτε ὑπάρχει ἡ κάθαρση, ὁ φωτισμός καί ἡ τελείωση-θέωση τῶν μελῶν τῆς οὐράνιας καί ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας. Ὅσοι δέν θέλουν νά μετάσχουν σέ αὐτὴν τὴν διαδικασία, βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ Ἱεραρχία, ὅπως καί τὰ πονηρὰ πνεύματα εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν οὐράνια Ἱεραρχία.

Τό σημαντικό εἶναι ὅτι ὁ Θεός κινεῖται πρὸς τόν ἄνθρωπο καί τὴν κτίσιν καί προκαλεῖ θαυμασμό, ὅποτε ἐλκύει πρὸς τόν ἑαυτό Του ἀναλογικά καί ἱεραρχικά κάθε τάξιν καί ἔτσι διατηρεῖται ἡ ἐνότητα τῶν κτιστῶν, καί πρὸς τὰ ἄνω καί πρὸς τὰ πλάγια.

Πολλοὶ μιᾶνε γιὰ ἐνότητα στήν Ἐκκλησία, ἀλλὰ αὐτή ἡ ἐνότητα δέν εἶναι ἐξωτερική, κατὰ κάποιον τρόπο σωματικῶς τύπου, ἀλλὰ εἶναι χαρισματική, ὅταν λειτουργῇ ἡ «ἱερὰ τάξιν», «ἡ ἱερὰ ἐπιστήμη» - «ἡ ἱερὰ γνώση» καί «ἡ ἱερὰ μέθεξις», καί ὅταν τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας δέχονται τὴν Χάρη τοῦ Θεοῦ καθαριστικῶς, φωτιστικῶς καί τελειωτικῶς, καί ἀνέρχονται πρὸς τόν μόνον «καλὸν κἀγαθόν», τόν Τριαδικό Θεό, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ «Θεαρχία», ἥτοι ἡ «ἀρχὴ τῆς θεώσεως».

3. Ἀποκάλυψη καί μέθεξις τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ

Μέχρι τώρα σημειώθηκε ὅτι ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ της καί ἐπεκτείνεται καί ἐξωτερικά. Γιὰ νά γίνη αὐτό κατανοητό πρέπει νά δοῦμε τό μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης ἀπὸ ἄνω πρὸς τὰ κάτω, ὅπως δόθηκε ἀπὸ τόν Θεό.

Τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς οἱ Ἀπόστολοι ἔλαβαν τό Ἅγιον Πνεῦμα, ἔγιναν μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἔφθασαν σὴν θέωση. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς διδάσκει ὅτι συνδέεται στενὰ ἡ ὄραση τοῦ θείου Φωτός, μέ τὴν ἔνωση καί κοινωνία μέ τόν Θεό καί τὴν πνευματικὴ γνώση τοῦ Θεοῦ. Στὴν συνέχεια οἱ Ἀπόστολοι χειροτόνησαν τοὺς Διακόνους καί τοὺς Πρεσβυτέρους, καί καθόρισαν τίς ἀρμοδιότητές τους στήν Ἐκκλησία, πράγμα πού καθορίσθηκε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καλύτερα στοὺς ἐπόμενους αἰῶνες μέ τίς Τοπικὲς καί Οἰκουμενικὲς Συνόδους.

Σήμερα ἡ Ἱερωσύνη κατανοεῖται περισσότερο ἀπὸ τὰ κάτω πρὸς τὰ ἄνω, δηλαδή πρῶτα γίνεται κανεὶς Διάκονος, ἔπειτα Πρεσβύτερος καὶ στὴν συνέχεια Ἐπίσκοπος γιατί ἔτσι φανερῶνεται εὐκρινέστατα ἡ μήνη στὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης, ἀφοῦ, κατὰ τὸν ἅγιον Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτη, οἱ τρεῖς βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης, ἴτοι τοῦ Διακόνου, τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου, συνδέονται στενά μέ τὰ μυστήρια τῆς καθάρσεως, τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς θεώσεως. Ἔτσι, ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ δίδεται στοὺς θεουμένους καὶ αὐτοὶ τὴν διατυπώνουν μέ κτιστὰ ρήματα, νοήματα καὶ εἰκονίσματα στὰ πνευματικά τους παιδιά γιὰ νὰ ἀνέλθουν καὶ αὐτοὶ μέ διαφοροὺς βαθμούς στὴν θεοσιτία.

Μελετῶντας κανεὶς προσεκτικὰ τὰ κείμενα τῶν ἁγίων Πατέρων, καταλαβαίνει ὅτι ὑπάρχει μιὰ λεπτή καὶ οὐσιαστικὴ διάκριση μεταξύ δογμάτων καὶ ὅρων. Τὸ δόγμα εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στοὺς Προφῆτας στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἀσάρκως καὶ στοὺς Ἀποστόλους τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐν σαρκί, καὶ στοὺς Πατέρας διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Αὐτὸ τὸ δόγμα, τὸ ὁποῖο εἶναι ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στοὺς φίλους Του, διατυπώνεται μέ ὅρους, μέ «κτιστὰ ρήματα» γιὰ νὰ τεθοῦν τὰ ὅρια μεταξύ δόγματος-ἀποκαλύψεως καὶ στοχασμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπόρροια τῆς φιλοσοφίας.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς στὴν ἀρχὴ τοῦ «Ἀγιορειτικοῦ Τόμου» κάνει τὴν διάκριση μεταξύ τῶν κηρυττομένων δογμάτων, πού ἦταν γενικῶς παραδεκτὰ καὶ ἀπὸ ὅλους ἀναγνωρισμένα καὶ ἦταν μυστήρια τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, καὶ βλέπονταν μόνον ἀπὸ τοὺς προφῆτας ἐν πνεύματι, καὶ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας, πού εἶναι τὰ ἐπηγγελμένα ἀγαθὰ στοὺς ἁγίους στὸν μέλλοντα αἰῶνα, τὰ ὁποῖα δίδονται καὶ προορῶνται διὰ τοὺς ἀξίους νὰ βλέπουν, καὶ αὐτὰ τὰ βλέπουν μετρίως ὥσάν σέ ἀρραβῶνα. Δόγματα, λοιπόν, εἶναι οἱ ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ στοὺς φίλους Του, τοὺς Προφῆτες, τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Ἁγίους.

Ἡ ἐμπειρία τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι ἐμπειρία τῆς θεώσεως καὶ αὐτοὶ πού μετέχουν τῆς θεοποιου ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ χαρακτηρίζονται θεούμενοι. Αὐτοὶ πού μετέχουν τῆς Ἀποκαλύψεως ἀπέκτησαν ἐμπειρικὴ γνώση τοῦ δόγματος, πού εἶναι ἡ φανέρωση τῆς ἀκτίστου δόξης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀκτίστου Βασιλείας Του, καὶ στὴν συνέχεια καθορίζουν ἐν Συνόδῳ τὰ ὅρια μεταξύ ἀληθείας καὶ ψεύδους, πού γίνεται μέ τοὺς ὅρους.

Κατὰ συνέπεια ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ πού δίνεται στοὺς θεουμένους δείχνει ὅτι ὑπάρχει ταυτότητα ἐμπειριῶν στοὺς Προφῆτας, Ἀποστόλους καὶ Πατέρας, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ταυτότητα ἐμπειριῶν διατυπώνεται διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν καθένα, ἀνάλογα μέ τὰ ἰδιαίτερα χαρίσματά του. Ὅμως, ὅταν οἱ θεούμενοι

συνέλθουν σέ μιά Τοπική ἢ Οἰκουμενική Σύνοδο, τότε θέτουν τά ὅρια μεταξύ ἀληθείας καί πλάνης καί ἀποκτοῦν καί ταυτότητα ὁρολογίας. Ἐτσι μποροῦμε νά καταλάβουμε τήν διάκριση μεταξύ τοῦ δόγματος, πού εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τῆς ἀκτίστου δόξης τοῦ Θεοῦ στούς θεόπτας, καί τῶν ὅρων, πού εἶναι ἡ διατύπωση τοῦ δόγματος μέ κτιστούς ὅρους.

4. Ὁρθοδοξία καί αἱρέσεις

Ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας διασφαλίζεται ἀπό τήν Χάρη τοῦ Θεοῦ διά τῶν θεουμένων ἀγίων μέ συγκεκριμένες πράξεις. Στό βιβλίο τῶν «Πράξεων τῶν Ἀποστόλων» ὑπάρχουν πολλά παραδείγματα. Σέ ἓνα χωρίο γράφεται: «Ἦσαν δέ προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων καί τῇ κοινωνίᾳ καί τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καί ταῖς προσευχαῖς. Ἐγένετο δέ πάσῃ ψυχῇ φόβος, πολλά τε τέρατα καί σημεία διά τῶν ἀποστόλων ἐγένετο. Πάντες δέ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τό αὐτό καί εἶχον ἅπαντα κοινά» (Πράξ. 2, 42-44).

Στό χωρίο αὐτό, πού παρουσιάζει τήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας μετά τήν Πεντηκοστή, φαίνεται ὅτι τά στοιχεῖα τῆς ἐνότητας τῶν Χριστιανῶν ἦταν ἡ διδαχή τῶν Ἀποστόλων, ἡ κοινωνία μεταξύ τους, ἡ κλάση τοῦ ἄρτου-θεία Εὐχαριστία καί οἱ προσευχές. Δέν ἦταν μόνον ἡ θεία Εὐχαριστία τό κέντρο τῆς ἐνότητας, ὅπως ἰσχυρίζονται μερικοί στίς ἡμέρες μας, ἀλλά καί ἡ διδαχή τῶν Ἀποστόλων, ἡ κοινωνία μεταξύ τους καί οἱ προσευχές. Συγχρόνως, οἱ πρῶτοι Χριστιανοί ἐβλεπαν «πολλά τε τέρατα καί σημεία» πού γίνονταν ἀπό τοὺς Ἀποστόλους, καί οἱ πιστεύοντες ζοῦσαν μαζί σέ ἓναν τόπο καί εἶχαν τά πάντα κοινά.

Μέ ἄλλα λόγια ἡ πρώτη Ἐκκλησία λειτουργοῦσε, ὅπως σήμερα λειτουργοῦν τά ὁργανωμένα Μοναστήρια, στά ὁποῖα γίνεται τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας, οἱ μοναχοὶ προσεύχονται διαρκῶς στόν Θεό, ἔχουν κοινωνία μεταξύ τους, ἀκοῦν θεόπνευστη διδαχή καί ἔχουν ὅλα τά ὕλικά κοινά.

Ἡ ἐνότητα, λοιπόν, τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι ἀπλῶς ἐξωτερική, ἀλλά ἐσωτερική-χαρισματική. Αὐτό καταγράφηκε ἔντονα στίς εὐχές τῆς θείας Εὐχαριστίας, τῶν Μυστηρίων καί τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν. Εἶναι τό *lex credendi* (κανόνας πίστεως), πού στηρίζεται στήν Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στοὺς Ἁγίους, καί τό *lex orandi* (κανόνας προσευχῆς), πού ἐκφράζεται στήν προσευχή τῆς Ἐκκλησίας. Ἀποκάλυψη καί προσευχή, πίστη καί μυστήρια, σφυρηλατοῦν τήν ἐνότητα τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ διχοτόμηση μεταξύ τοῦ *lex credendi* καί τοῦ *lex orandi* διασπᾷ καί τήν ἴδια τήν ἐνότητα τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπίσης, ἡ ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν συγκροτεῖται μέ τόν συνδυασμό μεταξύ

theologia gloriae (θεολογία της δόξης) καὶ theologia crucis (θεολογία τοῦ σταυροῦ). Ἡ θεολογία τῆς δόξης εἶναι ἐμπειρία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ θεολογία τοῦ σταυροῦ δείχνει καὶ τίς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀνάβαση στὴν Πεντηκοστή, ἀλλὰ καὶ τὴν διαφύλαξη αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας. Ὅταν κανεὶς θέλῃ νὰ μετέχῃ τοῦ μυστηρίου τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, χωρὶς τὸ μυστήριο τοῦ σταυροῦ, δὲν ἔχει ἀληθινὴ ὁρθόδοξη ζωὴ καὶ ἐπιφέρει τὴν διάσπαση τῆς ἐνότητας. Βίωση τῶν Μυστηρίων, χωρὶς τίς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις, δηλαδὴ χωρὶς τὴν βίωση τοῦ σταυροῦ, ὡς καθάρσεως, φωτισμοῦ καὶ θεώσεως, εἶναι διάσπαση τῆς ἐνότητας τῶν Χριστιανῶν.

Ἀπὸ αὐτὴν τὴν διάσπαση μεταξύ τοῦ *lex credendi* καὶ τοῦ *lex orandi* καὶ μεταξύ τῆς *theologia gloriae* καὶ τῆς *theologia crucis* δημιουργοῦνται οἱ αἵρέσεις καὶ τὰ σχίσματα πού διασποῦν τὴν ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν καὶ ὄχι τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ δὲν διασπᾶται ποτέ, ἀλλὰ οἱ αἵρετικοὶ ἀπομακρύνονται ἀπὸ αὐτήν.

5. Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες

Τὰ ὅσα ἐγράφησαν ἕως τώρα δείχνουν τὴν χαρισματικὴ ἐνότητα πού ὑπάρχει, καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ στὴν Ἐκκλησία καὶ μὲ αὐτὴν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐνότητα τῶν μελῶν τῆς.

Ὅμως, ἡ ἁμαρτία τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης, τὸν Χριστό, πού εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὅποτε οἱ τελοῦντες ἐν ἁμαρτίᾳ καὶ μὴ μετέχοντες τῆς καθαρτικῆς, φωτιστικῆς καὶ θεοποιοῦ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ διασπῶνται ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐνότητα, οὔτε δέχονται τὴν ἐνέργεια τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ, οὔτε ἐλκύονται ἀπὸ τὸ κάλλος Του. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ Ἱεραρχία, κατὰ τὸν ἅγιο Διονύσιο τὸν Ἀρεοπαγίτη. Ὁ κόσμος πού βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν Ἱεραρχία δὲν μετέχει στὴν Θεοεῖδεια, στὸν Θεό, ὅποτε βρίσκεται στὸ σκοτάδι.

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ ἄνθρωποι πού ἔχουν σκοτασμό τοῦ νοῦ, πρέπει νὰ ἐπιστρέψουν, διὰ τῆς μετανοίας, στὴν «Ἱεραρχία» καὶ τὴν «Θεαρχία». Αὐτὸ τὸ ἔργο κάνει ἡ Ἐκκλησία μὲ τὸ μυστήριο τῆς μετανοίας. Καὶ ἐπειδὴ ἡ μετάνοια δὲν εἶναι κάτι ἰδεατὸ καὶ ἰδεολογικὸ, γι' αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία ἔχει θεσπίσει τοὺς Ἱερούς Κανόνες γιὰ τὴν καλὴ συγκρότηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητας.

Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες πρέπει νὰ ἐρμηνεύονται μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐκκλησιαστικὴ προοπτικὴ, ὅτι, δηλαδή, συγκροτοῦν τὸ συνοδικὸ καὶ τὸ ἱεραρχικὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας, θέτουν τίς ἀρμοδιότητες στὰ μέλη τῆς, ἀναφέρονται στὴν καλὴ διοργάνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, θεραπεύουν τὰ σχίσματα,

έπαναφέρουν στην Ἐκκλησία τούς αἰρετικούς πού ἔχουν ἀπομακρυνθῇ ἀπό αὐτήν, καί τελικά θεραπεύουν τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας, μέ τήν μέθεξη τῆς καθαρτικῆς, φωτιστικῆς καί τελειοποιοῦ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι σημαντικό νά σημειωθῇ ὅτι οἱ θεοφόροι Πατέρες τῶν Τοπικῶν καί Οἰκουμενικῶν Συνόδων πού θέσπισαν τούς ἱερούς Κανόνες ἐκινοῦντο ἀπό τήν φωτιστική ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, γι' αὐτό οἱ Κανόνες δέν εἶναι νομικά κείμενα, παρά τήν νομοτεχνική διατύπωσή τους, ἀλλά εἶναι καρπός τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀφ' ἑνός μὲν γιά νά διακρατοῦν τούς Κληρικούς, Μοναχούς καί Χριστιανούς στήν χαρισματική ἐνότητα, ἀφ' ἑτέρου δέ γιά νά ἐπαναφέρουν τούς ἐκτροχιασθέντας στό συνοδικό καί ἱεραρχικό πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτό φαίνεται καθαρά στόν 102^ο Κανόνα τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καί ὅταν τόν διαβάση κανεῖς, βλέπει ποιό εἶναι τό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν Ποιμένων της.

Ἡ μέθοδος τῆς Ἱατρικῆς Ἐπιστήμης καί ἡ ὅλη ὁργάνωση ἑνός Νοσοκομείου, ὅπως καί τά φάρμακα καί οἱ ἄλλες ἐνέργειες πού χρησιμοποιοῦν οἱ Ἱατροί ἀποβλέπουν στήν ἴαση καί τήν θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου καί τήν ἴαση τοῦ σώματός του. Κατά παρόμοιο τρόπο καί ἡ μέθοδος τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας καί ἡ ὅλη ὁργάνωση τῆς Ἐκκλησίας ἀποβλέπει στήν ἴαση τῶν μελῶν της, ὥστε νά διασφαλίζεται ἡ καλή ὁργάνωσή της, μέ σκοπό τήν κατά διαφόρους βαθμούς μέθεξη τῆς ἀκτίστου Χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Ἀπό ὅλα αὐτά συμπεραίνεται ὅτι τό πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι συνοδικό καί ἱεραρχικό· ἡ ἱεραρχία εἶναι χαρισματική κατάσταση, ὅπως ἀναλύεται ἀπό τόν ἅγιο Διονύσιο τόν Ἀρεοπαγίτη· τά δόγματα εἶναι οἱ Ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ στούς ἁγίους καί οἱ ὅροι εἶναι ἡ καταγραφή τῆς Ἀποκαλύψεως· ὑπάρχει στενή σχέση μεταξύ τοῦ *lex credendi* καί τοῦ *lex orandi* καί μεταξύ τοῦ *theologia gloriae* καί *theologia crucis*· καί τέλος, οἱ ἱεροί Κανόνες, οἱ ὁποῖοι ἐρμηνεύονται θεολογικά καί ἐκκλησιολογικά, συγκροτοῦν τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας.

Νομίζω ὅτι ὅλη ἡ θεωρία τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτη περί «Θεαρχίας» καί «Ἱεραρχίας», «περί οὐρανίας καί ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας», περί καθάρσεως, φωτισμοῦ καί τελειώσεως-θεώσεως, εἶναι ἡ μόνη ἀποτελεσματική διδασκαλία γιά τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Κάθε ἄλλη θεωρία ἐνότητας πού στηρίζεται σέ ἐξωτερικές διεργασίες εἶναι στήν οὐσία διασπάσεις καί ἀλλοιώσεις, γιατί ἐνότητα μποροῦν νά ἔχουν καί οἱ αἰρετικοί καί οἱ σχισματικοί μεταξύ τους καί ὅλοι οἱ παράνομοι. Ἡ σχέση μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου, μεταξύ Κληρικῶν, Μοναχῶν καί Λαϊκῶν πρέπει νά στηρίζεται στό χαρισματικό στοιχεῖο, δηλαδή στήν διδασκαλία «Περί ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας» τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου.

**ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ
«Λόγος εἰς τοὺς ὁσίους τινί (318) θεοφόρους Πατέρας,
καὶ εἰς Κωνσταντῖνον τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα»¹**

Ὁ πρεσβύτερος Γρηγόριος, ὁ ὁποῖος κατὰ πάσα πιθανότητα ἔζησε τὸν 10ο αἰῶνα (περὶ τὸ 940)², ἔγραψε ἓναν καὶ μοναδικὸ λόγον στοὺς 318 Θεοφόρους Πατέρες τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ ὁποία συνήλθε μετὰ πρωτοβουλία τοῦ αὐτοκράτορα Μεγάλου Κωνσταντίνου στὴ Νίκαια τῆς Βιθυνίας (Μάιος 325), γιὰ νὰ πάρει θέση στὰ ὅσα διακίρυντε ὁ Ἄρειος ἐνάντια στὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ προλάβει τὴ διάσπαση τῆς ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας. Ἀνάμεσα στοὺς θεοφόρους Πατέρες ποὺ συμμετεῖχαν στὴ Σύνοδο ἦταν καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λαρίσης ἅγιος Ἀχιλλίος, ὁ ὁποῖος διαδραμάτισε σημαντικὸ ρόλο στὴν καταδίκη τοῦ Ἀρείου, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τίς τιμές μετὰ τίς ὁποῖες τὸν περιέβαλε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος μετὰ τὸ τέλος τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου, ἀναγνωρίζοντας τὴν προσφορά του³. Ἐπομένως ὁ ἐγκωμισμὸς στοὺς 318

¹ Ὁ λόγος βρίσκεται στὸν 111ο τόμο τῆς PG, σ. 419-440. Ἐξεδόθη ἐπίσης ἀπὸ τὸν J. Comper-nass, *Georgs Presbyter Lobrede auf die 318 Väter des Konzils v. Nikaia und Konstantin der Grosse*, Bonn 1908, σ. 17-31. Βλ. ἐπίσης Fr. Halkin, *Bibliotheca Hagiographica Graeca Supplément, Appendices et Tables*, Société des Bollandistes, [Subsidia Hagiographica 8a], Bruxelles 1957, vol. II, σ. 174, ἄρ. 1431· Hans-George Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen reich*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1959, σ. 545.

² KARL KRUMBACHER, *Ιστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας* μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Γεωργίου Σωτηριάδου, τόμος Α΄, ἐν Ἀθήναις 1897, σ. 338· κατ' ἄλλους ἔζησε τὸν 9ο αἰ. βλ. λήμμα «Γρηγόριος πρεσβύτερος», *ΘΗΕ*, τόμ. 4ος, σ. 828-829.

³ Γιὰ τὴ συμμετογὴ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου στὴν Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο βλ. ANNA ABRAMEA, Ἅγιοι ἐπίσκοποι τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου ποὺ ἔζησαν ἢ καθιερώθηκαν κατὰ τοὺς 8ο-10ο αἰῶνες, μετὰ εἰδικὰ ἀναφορὰ στὸν ἅγιο Ἀχιλλίον Λαρίσης, στὸ: *Οἱ ἥρωες τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Οἱ νέοι ἅγιοι, 8ος-16ος αἰῶνας*, ἐπιστημονικὴ ἐπιμέλεια Ἐλεωνόρα Κούντουρα-Γαλάκη, Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἑρευνῶν, [Ἰνστιτοῦτο Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν], Διεθνὴ Συμπόσια 15, Ἀθῆνα 2004, σσ. 47-61 καὶ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Β. ΣΤΕΡΓΙΟΥΛΗΣ, «Τότε δὴ καὶ ὁ μέγας ἐν βασιλεῦσι Κωνσταντῖνος αὐτὸν ὑπεδέξατο». Ἡ συνάντησι Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἁγίου Ἀχιλλίου», *Θεσσαλικά Μελετήματα* 4

Πατέρες τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου εἶναι καί ἐγκωμιασμοῦ στό πρόσωπο τοῦ δικοῦ μας προστάτη καί πολιούχου τῆς πόλης τῆς Λάρισας ἀγίου Ἀχιλλίου.

Ὁ λόγος τοῦ Γρηγορίου ἔχει τήν ἑξῆς δομή:

A. ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Ἡ αἰτία συγγραφῆς τοῦ λόγου (σ. 420, 1-17).

B. ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ (σ. 420, 18-437, 12).

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐδραιώνει τόν Χριστιανισμό (σ. 420, 18-421, 19).

Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Ἀρείου καί τῶν αἵρετικῶν διδασκαλιῶν του (σ. 421, 20-424, 19).

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ἅγιος Ἀλέξανδρος, ἀποπειρᾶται ἀνεπιτυχῶς νά μεταστρέψει τόν Ἀρειο (σ. 424, 20-52).

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος συγκαλεῖ τήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο (σ. 425, 1-428, 27).

Ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας προσφωνεῖ –ἐκ μέρους τῶν συμμετεχόντων Πατέρων– τόν αὐτοκράτορα (σ. 428, 28-429, 5).

Ὁ ἐναρκτήριος λόγος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (σ. 429, 6-32).

Οἱ ἀποφάσεις τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί τό θαῦμα τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου (σ. 429, 33-432, 50).

Ὁ ἅγιος Σπυρίδωνας κατατροπώνει ἕναν φιλόσοφο, ὑπερασπιστή τῶν θέσεων τοῦ Ἀρείου (σ. 433, 1-35).

Ἡ λήξη τῶν ἐργασιῶν τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί ἡ ἀπόδοση τιμῶν ἀπό τόν αὐτοκράτορα στούς θεοφόρους Πατέρες (σ. 433, 36-436, 14).

Τό θαῦμα κατὰ τήν ἡμέρα ἀναχώρησης τῶν θεοφόρων Πατέρων (σ. 436, 15-30).

Οἱ θεοφόροι Πατέρες σώζουν τόν ναό τους, κατὰ τή διάρκεια ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν στή Νίκαια (σ. 436, 30-437, 12).

Γ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ (σ. 437, 13-440, 13).

Οἱ θεοφόροι Πατέρες ἀξιώνονται τιμῆς ἀπό τόν ἴδιο τόν Θεό-Παραδείγματα

Ὁ Γρηγόριος ξεκινᾷ τόν λόγο μέ ἕνα γνωστό στούς ἐκκλησιαστικούς ρήτορες τρόπο: δηλώνει πώς συνέθεσε τόν λόγο κατόπιν παρότρυνσης ἑνός πνευματικοῦ πατέρα ἢ ἐπισκόπου⁴. στή συγκεκριμένη περίπτωση κατόπιν προ-

(2014), σσ. 231-239.

⁴ Συνήθίζεται οἱ ρήτορες νά ἀναφέρουν στό προοίμιο πώς προέβησαν στή συγγραφή τοῦ λόγου τους μετά τήν ἀνάθεση πού τοὺς ἔγινε ἀπό κάποιο σημαῖνον πρόσωπο τῆς ἐποχῆς τους (συνήθως τόν αὐτοκράτορα ἢ τόν πνευματικό τους πατέρα ἢ τόν διδάσκαλό τους) βλ. TH. PRATSCH, «*Der hagiographische Topos*», *Griechische Heiligenviten in mittelbyzantinischer Zeit*, [Millenium Studies

τροπής του επισκόπου Νικαίας⁵, ό όποίος ήθελε νά έχει στά χέρια του κάτι γραπτό γιά τά όσα διεξήχθησαν στήν έδρα τής μητροπόλεως του πρίν από πολλούς αιώνες καί χάραξαν τήν ιστορική πορεία τής Έκκλησίας.

Τό κύριο μέρος του λόγου ξεκινά μέ μιά σύντομη ιστορική αναδρομή στά γεγονότα πού προηγήθηκαν τής σύγκλησης τής Α΄ Οικουμενικής Συνόδου. Συγκεκριμένα από τό χρονικό εκείνο σημείο όπου ό Μέγας Κωνσταντίνος έγινε ένας από τούς δυό καίσαρες τής Τετραρχίας, διαδεχόμενος τόν πατέρα του Κωνσταντίο Χλωρό. Τήν ίδια έποχή φοβεροί διωγμοί κατά τών Χριστιανών εξαπολύονταν από τόν Αύγουστο τής Δύσης Μαξιμιανό καί τόν διάδοχό του Μαξέντιο, αλλά καί από τόν έτερο Αύγουστο τής Ανατολής Λικίνιο. Ό Μέγας Κωνσταντίνος, «ό φιλοχρηστότατος βασιλεύς» (σ. 421, 1-2), κατά τόν Γρηγόριο, άφου κατάφερε νά έξουδετερώσει τά υπόλοιπα μέλη τής Τετραρχίας καί νά καταστεί άδιαφιλονίκητος ήγέτης τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας⁶, μετέφερε τήν πρωτεύουσα του κράτους στήν Ανατολή ιδρύοντας τήν Κωνσταντινούπολη. Ταυτόχρονα, προχώρησε σέ μέτρα ενίσχυσης τής χριστιανικής θρησκείας καί

[1], Walter de Gruyter-Berlin-New York 2005. Ένδεικτικά αναφέρω τόν Νικαίτα Δαβίδ Παφλαγόνα (10ος αϊ.), ό όποίος συνθέτει έγκωμιαστικό λόγο στήν έορτή τής ανακομιδής τών λειψάνων του άγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, κατόπιν παραγγελίας του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου (905-959): «Λόγος εις τήν επάνοδον του τιμίου λειψάνου του εν άγίοις πατρός ήμών Ιωάννου αρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως του Χρυσοστόμου», ed. FRANÇOIS HALKIN, *Douze récits Byzantins sur Saint Jean Chrysostome*, Société des Bollandistes, [Subsidia Hagiographica 40], Bruxelles 1977, σ. 487» καί τόν άνώνυμο (13ος αϊ.) τής Διασκευής του Βίου του άγίου Αχιλλίου, ό όποίος συνέθεσε τόν έγκωμιαστικό του λόγο μέ προτροπή του λόγιου μητροπολίτη Λαρίσης Θωμά Γοριαντή (μέσα 1264-άρχές 1273): «Βίος καί πολιτεία καί μερικά θανμάτων διήγησις του εν άγίοις πατρός ήμών αρχιερχού καί θαυματουργού Αχιλλίου μητροπολίτου Λαρίσης», έκδ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, *Ό άγιος Αχιλλιος Λαρίσης. Ό αρχικός άνέκδοτος βίος (Θ' αϊ.) καί ή μεταγενέστερη διασκευή του (ΙΓ' αϊ.)*. Ανέκδοτα ύμνογραφικά κείμενα (Ιωσήφ Ύμνογράφου, Μανουήλ Κορινθίου, Αναστασίου Γορδίου), Ακαδημία Αθηνών, [Κέντρο Έρεύνης του Μεσαιωνικού καί Νέου Έλληνισμού], Αθήνα 1990, σ. 149, 17-19.

⁵ Ό Γρηγόριος έγραψε τόν λόγο μάλιστα κατά παραίνεση του μητροπολίτη Νικαίας Άλεξάνδρου (α΄ μισό του 10ου αϊ.), ενός λογίου άνδρα εκείνης τής έποχής, ό όποίος ανήκε στόν κύκλο του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ζ΄ του Πορφυρογέννητου (913-959) καί διετέλεσε καθηγητής ρητορικής στό Πανεπιστήμιο τής Κωνσταντινούπολης πρίν τό 944. βλ. Ι. Χ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, λήμμα «Άλεξάνδρος», *ΘΗΕ*, τόμ. 2ος, σ. 111.

⁶ Στίς 18 Σεπτεμβρίου 324 ό Λικίνιος ήττήθηκε κατά κράτος από τίς δυνάμεις του Μεγάλου Κωνσταντίνου, στά περικόρια τής Χρυσοπόλεως, καί δραπέτευσε στή Νικομήδεια. Έλπίζοντας πώς ό Μέγας Κωνσταντίνος θά τηρούσε τήν υπόσχεση πού είχε δώσει στήν άδερφή του Κωνσταντία όπι θά σεβασθεί τί ζωή του νικημένου συζύγου της, παραδόθηκε στόν νικητή. Ό Μέγας Κωνσταντίνος πιστεύοντας πώς ό Λικίνιος θά εξακολουθούσε νά είναι ένας επικίνδυνος αντίπαλος, άκόμη καί αιχμάλωτος, έδωσε τί διαταγή άπαγχονισμού του. Μετά από σαράντα περίπου χρόνια ή ρωμαϊκή αυτοκρατορία ένοποιούνταν πλέον κάτω από τήν έξουσία ενός ικανότατου ήγέτη, βλ. Πολύμνια Αθανασιάδη-Fowden, «Ό Μέγας Αίών (324-395)», *Ιστορία του Έλληνικού Έθνους*, τόμ. Ζ΄, σ. 33.

τῆς προστασίας τῶν θρησκευτικῶν δικαιωμάτων τῶν Χριστιανῶν. Οἱ Χριστιανοίμποροῦσαν πλέον μετά ἀπό αἰώνων διωγμούς νά λατρεύουν ἄφοβα τόν ἀληθινό Θεό: «Καί ἦν ἰδεῖν τῶν τε πιστῶν ἐκ τοῦ διωγμοῦ τήν ἀνάκλησιν [...] πάντων ἐν παρηρησίᾳ δοξολογούντων τόν Κύριον» (σ. 421, 16-19), σημειώνει χαρακτηριστικά ὁ Γρηγόριος.

Γιά τήν πρόοδο καί τήν ἐπικράτηση τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ὁ «πιστότατος βασιλεὺς» χαϊρόταν (σ. 421, 20), ἀλλά ὁ «μισόκαλος ἐχθρός», δηλ. ὁ διάβολος, «οὐδέ ταύτην ἤνεγκε τήν ἐπὶ τά κρείττονα τῶν ἀνθρώπων ἐπίγνωσιν» (σ. 421, 34-36). Καί ὅπως παλαιότερα φθόνησε τήν χωρίς πόνο καί λύπες ζωή τῶν Πρωτοπλάστων καί ἐνέσπειρε διὰ τοῦ ὄφρεως τήν παρακοή στήν ἀκοή τους, ἔτσι καί τώρα, μί ἀνεχόμενος τήν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης στήν οἰκουμένη πού ἐπέβαλε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, καί τήν ἐλεύθερη πλέον λατρεία τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἐνέσπειρε πνεῦμα Πύθωνος⁷ σέ ἕναν ἀπό τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας, τόν Ἄρειο. Γρήγορα ὁ Ἄρειος μεταβλήθηκε σέ ὄργανο τοῦ Διαβόλου «κενοδοξία καί φιλαργυρία τοῖς ὅπλοις τοῦ πατρὸς αὐτοῦ του διαβόλου κατεχόμενος» (σ. 421, 45-47).

Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἐκείνη τήν ἐποχή ἦταν ὁ ἅγιος Ἀλέξανδρος⁸ «ὁ ἐν προέδροις πάναγνος καί τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων ὑπέρμαχος» (σ. 424, 2-3), ἄξιος διάδοχος τῶν προκατόχων του στὸν θρόνο τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀλεξανδρέων Πέτρου⁹, «τόν ἐν μάρτυσι νικηφόρον, καί ἐν ἀρχιερεῦσιν ἰσαπόστολον» (σ. 421, 48), καί Ἀχιλλᾶ¹⁰. Κατά τόν Γρηγόριο ὁ Ἄρειος δυσφόρησε μέ τήν ἐκλογή τοῦ ἁγίου Ἀλεξάνδρου, ἐνός ἀνθρώπου ἁμεμπτου καί ἠθικά ἀκέραιου. Καί ἐπειδὴ δένμποροῦσε νά τόν κατηγορήσει γιὰ τό ἥθος του, «κατὰ τῶν δογμάτων τοῦ ὁσίου ὀπλίζεται» (σ. 424, 10-11). Ἔτσι, ὁ ἅγιος ἀρχιεπίσκοπος γρήγορα βρέθηκε ἀντιμέτωπος μέ τίς αἰρετικές διδασκαλίες τοῦ φρενοβλαβῆ Ἀρείου, ὁ ὁποῖος: «κτίσμα καί ποίημα τόν Υἱόν ἐλοιδώρησε» (σ. 424, 15-17). Καί ἐπειδὴ ἀντιλήφθηκε πὼς αὐτὲς σύντομα θά ἐξαπλώνονταν «ὥς

⁷ Βλ. *Πράξ.* 16, 16. Πρόκειται γιὰ τό δαιμόνιο τῆς μαντείας-βλ. ΛΟΥΚΑΣ ΦΙΛΗΣ, λῆμμα «Πύθων», *ΘΗΕ*, τόμ. 10ος, σ. 738-739.

⁸ Πρόκειται γιὰ τόν ἅγιο Ἀλέξανδρο Α΄, ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξανδρείας (313-328). Βλ. λῆμμα «Ἀλέξανδρος», *ODB*, vol. I, σ. 56 (*The Oxford Dictionary of Byzantium*, Prepared at Dumbarton Oaks, ed. A. Kazhdan, I-III, Oxford University Press 1991).

⁹ Ὁ ἅγιος Πέτρος Α΄ (300-311) μαρτύρησε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ διωγμοῦ τοῦ Μαξιμιανοῦ. Βλ. πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ, λῆμμα «Πέτρος», *ΘΗΕ*, τόμ. 10ος, σ. 362-363.

¹⁰ Πρόκειται γιὰ τόν ἅγιο Ἀχιλλᾶ, ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξανδρείας (312-313) καί διάδοχο τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ Α΄. Ὁ ἅγιος Ἀχιλλᾶς ἦταν αὐτός πού χειροτόνησε πρεσβύτερο τόν αἰρεσιάρχη Ἄρειο. Βλ. ΒΑΣ. Ι. ΚΑΛΑΪΤΖΑΚΗΣ, λῆμμα «Ἀχιλλᾶς», *ΘΗΕ*, τόμ. 3ος, σ. 536.

δίκην ἱερᾶς νόσου» σέ ὁλόκληρο τόν χριστιανικό κόσμο (σ. 424, 20-21) –ἥδη Αἴγυπτος, Θηβαΐδα καί Λιβύη εἶχαν μολυνθεῖ– προσπάθησε μέ προσωπικές παραινέσεις, ἀλλά καί μέ τήν ὀρθή ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς νά τιθασεύσει τόν ἀτίθασο Ἄρειο. Δυστυχῶς ὅμως οἱ παραινέσεις τοῦ ἁγίου Ἀλεξάνδρου δέν βρῆκαν καμιά ἀνταπόκριση ἀπό πλευρᾶς Ἀρείου.

Ὁ ἅγιος ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας τότε προχώρησε στίς ἐπόμενες κινήσεις προκειμένου νά ἐξουδετερώσει τόν Ἄρειο καί τίς διδασκαλίες του. Κατέφυγε στόν Ἰησοῦ Χριστό καί μέ δάκρυα στά μάτια, νηστεία καί ἀγρυπνία ζήτησε τή βοήθειά Του. Ταυτόχρονα πληροφόρησε τούς ἐπισκόπους τῆς περιφέρειᾶς του γιά τίς αἵρετικές διδασκαλίες καί τούς κάλεσε νά τόν συνδράμουν στόν ἀγῶνα του ἐναντίον τοῦ Ἀρείου, ἐνῶ ἐνημέρωσε καί τόν ἴδιο τόν αὐτοκράτορα.

Ἡ ἀντίδραση τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὑπῆρξε ἄμεση. Καλεῖ σύγκληση τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου στή Νίκαια τῆς Βιθυνίας «πρός ἐξέτασιν τῶν εἰς αὐτούς ἠκόντων, καί φανέρωσιν μέν τῆς ἀληθοῦς καί ἀμέμπτου πίστεως, ἐκτομίν δέ καί παντελεῖ ἀφανισμόν τῆς δαμονιώδους των κακοδόξων αἵρέσεως» (σ. 424, 50-52). Στούς Πατέρες πού κλήθηκαν νά πάρουν μέρος στή Σύνοδο ὁ Γρηγόριος τονίζει ὅτι δέν θά ἀναφερθεῖ ὀνομαστικά (ἴσως γιά νά δείξει τήν καθοριστική συμβολή στήν καταδίκη τοῦ Ἀρείου, ἀνεξαρέτως, ὅλων των συμμετεχόντων κι ὄχι συγκεκριμένων προσώπων τά ὁποῖα γνωρίζουμε πώς διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο, ὅπως ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ ἅγιος Σπυρίδων, ὁ ἅγιος Ἀχίλλιος καί ὁ ἅγιος Νικόλαος).

Ὅμως, στή συνέχεια θεωρεῖ σκότπιμο νά ἀναφερθεῖ σέ κάποιους ἀπό αὐτούς οἱ ὁποῖοι διακρίνονταν γιά τά ἀποστολικά τους χαρίσματα ἢ ἔφεραν τά στίγματα τοῦ Χριστοῦ στό σῶμα τους, ὅπως ὁ ὁσιος Ἰάκωβος, ἐπίσκοπος Νισίβεως¹¹, ὁ ὁποῖος θεράπευσε πολλούς ἀρρώστους, ὁ ὁσιος Παῦλος, ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας¹² καί ὁ ὁσιος Παφνούτιος ὁ Αἰγύπτιος¹³. Ὁ «τῶν

¹¹ Ὁ ὁσιος Ἰάκωβος ὑπῆρξε διδάσκαλος καί συνεργάτης τοῦ ὁσίου Ἐφραίμ τοῦ Σύρου. Πῆρε μέρος στίς ἐργασίες τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί ἀναδείχθηκε σέ ἕναν ἀπό τούς ισχυρότερους πολέμους τοῦ ἀρειανισμοῦ. Βλ. Α. Κ. Α., λήμμα «Ἰάκωβος», *ΘΗΕ*, τόμ. 6ος, σ. 633.

¹² Ὁ ὁσιος Παῦλος ὁ Ὁμολογητής συνελήφθη ὑπό Λικινίου καί ὑπέστη σκληρά βασανιστήρια. Μετεῖχε στήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο ἔχοντας τά στίγματα τοῦ μαρτυρίου. Βλ. Β. Ν. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, λήμμα «Παῦλος», *ΘΗΕ*, τόμ. 10ος, σ. 213.

¹³ Ὁ ὁσιος ἐπίσκοπος Παφνούτιος, Αἰγύπτιος στήν καταγωγή, κατά τί διάρκεια τοῦ διωγμοῦ τοῦ Μαξιμιανοῦ, καταδικάστηκε νά δουλεύει στά μεταλλεῖα. Ὡς ὁμολογητής ἦταν ἥδη γνωστός, γι' αὐτό καί κλήθηκε νά συμμετάσχει στίς ἐργασίες τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἐκεῖ διατύπωσε τήν ἄποψη πώς ἔπρεπε μετά τί χειροτονία νά ἀπαγορεύεται ὁ γάμος, βλ. Β. Ν. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, λήμμα «Παῦλος», *ΘΗΕ*, τόμ. 10ος, σ. 236.

ἀγαθῶν ἀντίπαλος» (σ. 425, 39) δέν ἔμεινε ἀδρανής· καί ὅπως κατέστησε τόν Ἰούδα προδότη, ἔτσι καί μέσα στή Σύνοδο τῶν Ἀγίων Πατέρων κατάφερε νά εἰσαγάγει «λύκους Ἐραβας δοραῖς προβάτων ἐγκεκρυμμένους» (σ.428, 1-2), τόν Μηννοφάντη Ἐφέσου, τόν Πατρόφιλο τόν ἀπό Σκυθοπόλεως καί τόν Θεωνά Μαριμαρικῆς¹⁴.

Ὅλα ἦταν ἔτοιμα πλέον γιά νά ξεκινήσει ἡ Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδος. Ἐντύπωση στόν ρήτορα προκάλεσε ὁ τρόπος πού ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ὑποδέχθηκε τούς ἁγίους Πατέρες. Τούς πλησίασε «ὄφρ' ὅσον συνεσταλμένη καί πρῶν τῷ βήματι» (σ. 428, 19-20), τούς ἀσπασθηκε καί «χαριέντως προσομιλεῖ» (σ. 428, 21), ἐνῶ σέ ἐνδειξη μεγάλου σεβασμοῦ πρὸς τό πρόσωπό τους δέν κάθεται σέ θρόνο ὑψηλό, ἀλλά σέ ἓνα χαμηλότερο κάθισμα σέ σχέση μέ τά ἔδρανα τῶν συμμετεχόντων Πατέρων.

Ἐξ ὀνόματος τῶν θεοφόρων Πατέρων προσφώνησε τόν αὐτοκράτορα ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας¹⁵. Γνώστης τῆς ρητορικῆς ὁ Γρηγόριος –μέ ἀξιοποίηση τῆς «ἡθοποιίας»– ἀποσύρεται ὁ ἴδιος ἀπό τό προσκένιο καί παραχωρεῖ τή θέση του στόν ἴδιο τόν Εὐθύμιο, στοιχεῖα πού προσδίδουν στόν λόγο θεατρικότητα καί ζωντάνια, φανερώνουν κάποια ὑπερβολή πάθους καί ἀνανεώνουν ταυτόχρονα τό ἐνδιαφέρον τῶν ἀκροατῶν ἢ ἀναγνωστῶν τοῦ λόγου¹⁶. Ὁ Εὐθύμιος στόν σύντομο λόγο του εὐχαριστεῖ τόν αὐτοκράτορα γιά τά μέτρα πού ἔλαβε ὑπέρ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, καί τό ἐνδιαφέρον του γιά τήν ἐπι-

¹⁴ Στίς ἐργασίες τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου πῆραν μέρος καί 20 ἐπίσκοποι στό πλευρό τοῦ Ἀρείου μέ ἐπικεφαλῆς τούς δύο Εὐσεβίους, Νικομηδείας καί Καισαρείας. Τρεῖς ἀπό αὐτούς τούς ἐπισκόπους ἀναφέρει ὁ Γρηγόριος. Ὁ Σωκράτης ὁ Σχολαστικός σπιν «Εκκλησιαστική Ἱστορία» ἀναφέρει ἐκτός τοῦ Θεωνά, καί τούς Εὐσέβιο Νικομηδείας, Θεόγνι Νικαίας, Μάμι Χαλικιδόνος καί Σεκοῦνδο Πτολεμαῖδος (βλ. *Socrates' Ecclesiastical History: According to the Text of Hussey*, Introduction by William Bright, Wipf and Stock Publishers, 2003, σ. 16, [π. 8]).

¹⁵ Ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας ὑπῆρξε ἓνας ἀπό τούς ἐπικεφαλῆς τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Ὁρθοδοξίας ἀπέναντι σπιν αἵρεση τοῦ Ἀρειανισμοῦ. Ἀρχικά ὑπηρέτησε ὡς ἐπίσκοπος Βεροίας τῆς Συρίας (323/4-326) καί σπιν συνέχεια, πιθανότατα ἀπό τό 328/329 ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας. Μετά τό τέλος τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου φαίνεται πῶς συγκρούστηκε σκληρά μέ τόν ἀρειανίζοντα Εὐσέβιο Καισαρείας καί μᾶλλον ἔξαπτας αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἐξορίστηκε ἀπό τόν Μέγαλο Κωνσταντῖνο σπιν Τραϊανούπολιν (330), ὅπου καί πέθανε, πρὶν τό 337-βλ. π. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΛΩΡΟΦΕΚΥ, λῆμμα «Εὐστάθιος», *ΘΗΕ*, τόμ. 5ος, σ. 1088-1089· *ODB*, vol. II, σ. 1088-1089.

¹⁶ Γιά τήν ἀξιοποίηση τῆς «ἡθοποιίας» βλ. H. LAUSBERG, *Handbook of Literary Rhetoric A Foundation for Literary Study*, ed. David E. Orhon and R. Dean Anderson, Brill, Leiden, Boston-Koln 1998, σ. 366-367 (μέ παραπομπές σέ πηγές)· ΛΟΓΓΙΝΟΣ, *Περὶ ὕψους*, ed. with Introduction and Commentary by D. A. Russel, Oxford, Clarendon Press 1964, σ. 50, 20-52, 13· ΘΑΝΑΣΗΣ ΝΑΚΑΣ-ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΣΤΕΡΓΙΟΥΛΗΣ, «Βυζαντινὴ Ρητορική καί Σχηματικός Λόγος», εἰσήγηση στό Συνέδριο: *Ἐκκλησιαστικὴ Ρητορική καί Ὑμνογραφία. Ἱστορία καί Ποιτικὴ, Ἀφιέρωμα σπιν πενήντα χρόνια ἀπό τήν ἱδρυση τῆς Ὁρθόδοξης Ἀκαδημίας Κρήτης*, Ἐταιρεία Κρητικῶν Σπουδῶν-Ἰδρυμα Κατωμένου, Πύργος Ἀλικιανοῦ, 30.08.-01.09.2018 (πρὸς δημοσίευση).

κράτηση τοῦ ὁρθόδοξου δόγματος. Ἐπιγραμματικά ὁ Εὐστάθιος θά διατυπώσῃ τό ὁρθόδοξο δόγμα: «Πατήρ δοξολογεῖται, Υἱός συμπροσκυνεῖται· τό Πνεῦμα τό ἅγιον καταγγέλλεται¹⁷. Τριάς ὁμοούσιος, μία θεότης ἐν τρισὶ προσώποις καί ὑποστάσεσι κηρύττεται» (σ. 428, 38-41) καί θά καταγγεῖλῃ τίς κακοδοξίες τοῦ Ἀρείου: «Τόν γάρ μονογενῆ Υἱόν καί Λόγον ἀποστερεῖν τῆς ὁμοουσιότητος τοῦ Πατρός οὐκ ἐντρέπεται, καί τῇ κτίσει τόν Κτίστην ὁ κτιστολάτρης συναριθμεῖν ἐπείγεται»¹⁸ (σ. 428, 51-54). Στό τέλος τοῦ σύντομου, ἀλλά περιεκτικοῦ λόγου ὁ Εὐστάθιος προτρέπει τόν αὐτοκράτορα νά ἀποβάλῃ τόν Ἄρειο ἀπό τούς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας –σέ περίπτωση πού δέν μετανοήσει– ἐπισημαίνοντας τούς κινδύνους πού θά προκύβουν γιά τό ποίμνιο, ἀφοῦ λόγῳ τῆς «θολερᾶς αὐτοῦ λογοθωπείας» (σ. 429, 4) εἶναι πολύ εὐκόλο ὁ ἀπλός πιστός νά παρασυρθεῖ.

Ἀκολουθῶς τόν λόγο ἔλαβε ὁ αὐτοκράτορας. Ἀπέναντι στούς Πατέρες στέκεται μέ σεβασμό, ὅπως ἓνας «φιλοπάτωρ υἱός» (σ. 429, 9). Μέλημά του νά σταματήσουν τέτοιου εἶδους διχόνοιες στό ἐσωτερικό τῆς Ἐκκλησίας καί κατ' ἐπέκταση τῆς αὐτοκρατορίας, εἰδικά σέ μιᾶ ἐποχή εἰρήνης κατά τήν ὁποία ἔπαυσαν οἱ διωγμοί τῶν Χριστιανῶν καί κατατροπώθηκαν οἱ ἐχθροί τοῦ κράτους. Γιά τόν Μεγάλο Κωνσταντῖνο εἶναι φοβερό νά βλέπει τήν εὐαγγελική διδασκαλία «τὴν ἀπλήν οὕσα καί ἄτεχνον» (σ. 429, 19), τῆς ὁποίας ἡ δύναμις στηρίζεται σέ ἔργα καί ὄχι σέ λόγους, νά ἀνατρέπεται «ἀδολεσχία καί τοικιλία ρημάτων» (σ. 429, 20-21), ἀπό ἀμετροέπεια, δηλαδή, καί ρητορικά τεχνάσματα καί σοφίσματα. Ζητεῖ ἄμεσα νά ξεκαθαρίσῃ τό θέμα ἀπό τούς Πατέρες, διαβεβαιώνοντάς τους γιά τήν ἀμέριστη συμπαράσταση στό ἔργο τους.

Μέ τήν ἐνθάρρυνση τοῦ Αὐτοκράτορα οἱ Πατέρες προχώρησαν στήν ἐξέταση τῶν ζητημάτων πού ἔθεσε ὁ Ἄρειος, καί στήν ἀποσαφήνιση τοῦ ὁρθόδοξου δόγματος. Ἡ τεκμηρίωση τῶν θέσεων πού διατύπωσαν οἱ θεοφόροι Πατέρες, βασίστηκε κατά κύριο λόγο στό μέσο πειθοῦς πού ὀνομάζουμε «ἐπὶ κληση στήν αὐθεντία». Χωρία τῆς Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης, δηλαδή, ἀξιοποιήθηκαν ἀπό τούς μεγάλους αὐτοὺς ἐκκλησιαστικούς ἄνδρες πρὸς

¹⁷ Πέρα ἀπὸ τό ἰσοκωλο-πάρισο καί τό ὁμοιοτέλεντο, εἶναι χαρακτηριστικὰ καί ἡ ἐπιλογή τῶν ρημάτων ἀπὸ τόν Γρηγόριο. Καί τὰ τρία ρήματα (δοξολογεῖται-συμπροσκυνεῖται-καταγγέλλεται) ἔχουν τόν ἴδιο ἀριθμὸ συλλαβῶν (5), ἐνῶ εἶναι καί συνώνυμα. Εἶναι πασιφανὲς ἡ προσπάθεια τοῦ ρήτορα νά ὑπερασπιστεῖ, καί μέ τὴν χρῆσιν σχημάτων λόγου, τὴν ἰσότητα τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος.

¹⁸ Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ πρόθεσις τοῦ Γρηγορίου εἶναι νά ὑπερασπίσῃ ἐμφαντικὰ το ὁρθόδοξο δόγμα γιά νά γίνῃ ἀντιληπτὴ ἀπὸ ὅλους ἡ αἰρετικὴ διδασκαλία τοῦ Ἀρείου, χρησιμοποιεῖ τὸ ἐτυμολογικὸ σχῆμα μέ τὴν ἐπανάληψη λέξεων μέ τὴν ἴδια ἐτυμολογικὴ ρίζα (κτίσει-Κτίστην-κτιστολάτρης).

ἐπίρρωση τῆς θέσης τους, «περί τοῦ ὁμοούσιον εἶναι τόν Υἱόν τῷ Πατρί» (σ. 429, 37-38). Ἀμέσως μετά ἡ Σύνοδος ἀπέρριψε τίς διδασκαλίες τοῦ Ἀρειου, ἀφόρισε τόν ἴδιο καί προχώρησε στή σύνταξη τοῦ «Θείου Συμβόλου», μέ τό ὁποῖο ἄρθρο πρὸς ἄρθρο «τό παρ' ἐκάστης αἰρέσεως ἀντικείμενον φρόνημα καταργήσαντες» (σ. 429, 45-46) ἔδωσαν λύση σέ ὅλα τά δογματικῆς ὑφῆς ἀνακύψαντα θέματα.

Ἐνα ἀκόμη πρὸς διευθέτηση θέμα παρέμεινε ὁ καθορισμός τῆς ἡμέρας τοῦ ἐορτασμοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ἀφοῦ δέν εἶχε ὀριστεῖ μέχρι τότε κοινή ἡμέρα ἐορτασμοῦ. Ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς ἀσάφειας ἄλλοι γιόρταζαν τό Πάσχα «ἐν προθύροις τῆς ἀγίας των νηστείων τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμέρας» (σ. 432, 3-5), ἄλλοι στό ἐνδιάμεσο τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ ἀγῶνα, καί γενικότερα ὁ καθένας καθόριζε τήν ἡμέρα πού νόμιζε ὅτι ἔπρεπε νά ἐπιτελεῖ τήν ἀνάμνηση τοῦ κορυφαίου αὐτοῦ γεγονότος. Μέ τόν φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος οἱ ἅγιοι Πατέρες σέ συνεργασία μέ τόν αὐτοκράτορα ἔδωσαν λύση καί σέ αὐτό τό ζήτημα «κοινῇ ἄγειν ἅπαντας τήν ἀγίαν τῆς ἀναστάσεως ἡμέραν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν» (σ. 432, 13-15). Ἀφοῦ λύθηκε καί τό θέμα αὐτό, ἀλλά καί κάποια ἀκόμη, τά ὁποῖα ὁ Γρηγόριος προσπερνᾷ στό πλαίσιο τῆς «οἰκονομίας» τοῦ λόγου, ἡ Σύνοδος προχώρησε στή συγγραφή τοῦ σχετικοῦ τόμου μέ τίς ἀποφάσεις της. Ὁ τόμος ὑπογράφηκε σχεδόν ἀπό ὅλους τους συμμετέχοντες¹⁹. Μέ τήν ὑπογραφή τοῦ τόμου σχετίζεται κι ἓνα θαῦμα τό ὁποῖο ὁ ρήτορας ἐπιθυμεῖ νά διατηρήσει στήν ἱστορική μνήμη «εἰς καύχημα μέν τῶν πιστευσάντων, πρὸς ἐντροπὴν δέ τῶν ἀπιστούντων» (σ. 432, 27-28). Δύο ἀπό τοὺς συμμετέχοντες στή Σύνοδο ἐπίσκοποι, ὁ Χρῦσανθος καί ὁ Μουσώνιος, πέθαναν πρὶν τήν ὁλοκλήρωση τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου καί τήν ὑπογραφή τοῦ τόμου. Οἱ ὑπόλοιποι Πατέρες ὅμως ἐπιζητοῦσαν τήν ἐπικύρωση τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνόδου καί ἀπό τοὺς δύο αὐτοὺς ὁσίους Πατέρες, παρόλο πού δέν βρισκόνταν ἐν ζωῇ. Ἀπέθεσαν λοιπόν τόν σφραγισμένο τόμο στίς σορούς τῶν δύο ἁγίων καί πέρασαν τή νύκτα ἐκεῖ προσευχόμενοι στόν Θεό. Τό πρωῒ ἀνοιξαν τόν κλειστό τόμο καί διαπίστωσαν πῶς ὑπῆρχαν οἱ ὑπογραφές τῶν δύο κεκοιμημένων ἁγίων ἐπισκόπων.

Πρὶν φθάσει στό τέλος τοῦ λόγου του ὁ Γρηγόριος ἀναφέρεται καί σέ ἀκόμη ἓνα περιστατικό πού συνέβη κατά τή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου, καί ἀφενός τοῦ προκαλέσε ἐντύπωση, ἀφετέρου δέ ἀποτελεῖ τεκμήριο τῆς

¹⁹ Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἐμμεῖας ὁ Σωζομενός, (*Εκκλησιαστική Ἱστορία*, PG 67, σ. 68): «πέντε δέ μόνοι οὐ προσεδέξαντο, τῆς λέξεως ὁμοουσίου ἐπιλαβόμενοι· Εὐσέβιος τε ὁ Νικομηδείας ἐπίσκοπος, καί Θεόγνης Νικαίας, Μάρις Χαλκηδόνος, Θεωνᾶς Μαριμαρικῆς καί Σεκοῦνδος Πτολεμαίδος».

υπερίσχυσης τῶν θεόπνευστων θέσεων τῶν ἁγίων Πατέρων ἔναντι τῶν δῆθεν λογικῶν τοποθετήσεων τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν ὁπαδῶν του. Κάποιος φιλόσοφος²⁰ προσπιάθηκε νά ὑπερασπισθεῖ τίς διδασκαλίες τοῦ Ἀρείου μέ λογικοφανῆ ἐπιχειρήματα, ἀλλά ἀπέναντί του στάθηκε ἕνας ἀπό τούς ἁγίους Πατέρες, ὁ ὁποῖος ἦταν γνωστός «οὐ τῇ τοῦ κόσμου σοφίᾳ, ἀλλά τῇ ἀγγελικῇ πολιτείᾳ» (σ. 433)· ὁ ἅγιος αὐτός δέν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τόν ἅγιο Σπυρίδωνα²¹, ἐπίσκοπο Τριφυθοῦντος. Ἡ διαμάχη μεταξὺ τοῦ φιλοσόφου καὶ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνα ἔληξε μέ τόν ἅγιο νά προστάζει τόν φιλόσοφο νά μείνει ἄφωνος: «Σιώπα, πεφίμωσο», μιμούμενος τόν Ἰησοῦ Χριστό, ὁ ὁποῖος μέ τόν ἴδιο λόγο εἶχε προστάξει τῇ θάλασσᾳ νά γαληνέψῃ²². Ὁ φιλόσοφος κατάλαβε τότε τό λάθος του καὶ ζήτησε ἀπό τούς θεοφόρους Πατέρες νά τόν συγχωρήσουν. Οἱ Πατέρες τόν συγχώρησαν, καὶ ἔτσι αὐτός πού μέχρι πρὶν ἀπὸ λίγο ἦταν «τῆς ὀρθοδοξίας κατήγορος» ἀναδείχθηκε «συνήγορος τῆς ἀληθείας» (σ. 433, 29-30)²³.

Μέ τό τέλος τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος παρέθεσε τράπεζα στούς Πατέρες καὶ ἀφοῦ ἔδωσε στόν καθένα ἕνα μεγάλο χρηματικό ποσό γιά τίς ἀνάγκες τῶν ἐπισκοπῶν τους, καὶ εἰδικά τῶν νοσοκομείων καὶ τῶν πτωχοκομείων πού συντηροῦσαν, τούς ἀπύθνη ἕναν τελευταῖο εὐχαριστήριο, αὐτῇ τῇ φορᾷ, λόγο. Γιά μιᾷ ἀκόμη φορᾷ ὁ Γρηγόριος ἀξιοποιῶντας τό σχῆμα τῆς ἡθοποιίας ἀποσύρεται καὶ ἀφήνει τόν ἴδιο αὐτοκράτορα νά ἀπευθυνθεῖ στούς θεοφόρους Πατέρες, ἐπιδιώκοντας ἴσως νά τονίσει μέ αὐτόν τόν τρόπο τόν καθοριστικό ρόλο τοῦ αὐτοκράτορα στὴν καταδίκη τοῦ Ἀρείου, ὅχι τόσο μέ τῇ συμμετοχῇ του στίς ἐργασίες τῆς Συνόδου, ὅσο μέ τὴν ἔμπρακτι ἐμπιστοσύνη στά μέλη τῆς Συνόδου καὶ τὴν πρόθεσή του νά ἀποδεχθεῖ τίς ἀποφάσεις τους. Στὴ συνέχεια ἀσπιάσθηκε μέ μεγάλο σεβασμό καθέναν ξεχωριστά ἀπὸ τούς Πατέρες, καὶ εἰδικότερα ὅσους ἔφεραν ἔντονα πάνω στό σῶμα τους τά σημάδια τῶν τελευταίων διωγμῶν, καὶ ἀνεχώρησε γιά τὴν Κωνσταντινούπολη.

²⁰ Ὁ Μανουὴλ Γλυκᾶς μᾶς πληροφορεῖ πῶς ὁ φιλόσοφος ὀνομαζόταν Εὐλόγιος: «τόν ἄμαχον ἐκεῖνον Εὐλόγιον Ἑλληνα ὁ μέγας καὶ ἀπλοῦς τῷ λόγῳ Σπυρίδων ἐχειρώσατο» (*Βίβλος Χρονική*, PG 158, σ. 33-34).

²¹ Ὁ Γρηγόριος φαίνεται ὅτι ἀγνοεῖ τό ὄνομα τοῦ ἁγίου ἐπισκόπου πού κατατρόπωσε τόν φιλόσοφο. Γιά τόν πρωταγωνιστικό ρόλο τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος στὴν Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο καὶ τό ἐπεισόδιο μέ τόν φιλόσοφο βλ. ΣΥΜΕΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ, *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρός ἡμῶν Σπυρίδωνος ἐπισκόπου Τριφυθοῦντος*, PG 116, κεφ. ΙΔ'-ΙΕ', σσ. 432-436.

²² Βλ. *Μάρκ.* 4, 39.

²³ Στό συγκεκριμένο στίχο παρατηροῦμε ὅτι ὁ ρήτορας χρησιμοποιεῖ τό χιαστό σχῆμα σέ συνδυασμὸ μέ τό ισόκωλο ἢ πάρισο, τὴν ἀντίθεση καὶ τό ἐτυμολογικὸ (κατήγορος-συνήγορος). Πρόκειται γιά ἕνα μικρὸ δείγμα τῶν ρητορικῶν ἱκανοτήτων καὶ δεξιοτήτων τοῦ Γρηγορίου.

Ἦρθε ὁμως ἡ στιγμή νά ἀναχωρήσουν ἀπό τή Νίκαια μετά τόν αὐτοκράτορα καί οἱ θεοφόροι Πατέρες. Ἀκόμη καί αὐτή τή στιγμή τά θαυμαστά περιστατικά δέν σταμάτησαν. Κατά τήν ἀναχώρησή τους ἐπρόκειτο νά ἀναπέμψουν μιὰ τελευταία προσευχή γιά νά ἔχουν καλό ταξίδι ἐπιστροφῆς, ἀλλά καί γιά τή σωτηρία τῆς πόλης πού τούς φιλοξένησε κατά τή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου. Στό σημεῖο πού συγκεντρώθηκε ἡ χορεία τῶν ἁγίων Πατέρων, σπίν ἀνατολική εἴσοδο τῆς πόλης, πηγές ἐλαίου ἀνέβλυσαν, μαρτυρῶντας μέχρι καί σήμερα, κατά τήν ὁμολογία τοῦ Γρηγορίου, τά ἀποτελέσματα τῆς προσευχῆς τῶν ἁγίων αὐτῶν ἀνδρῶν: «ἦτις μέχρι ἡμῶν φαινομένη, δείκνυσι τότε προσευχῶν τά ἔγκαρπα ἀποτελέσματα» (σ. 436, 28-30).

Ἡ εὐνοια καί ἡ προστασία τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου πρὸς τήν πόλιν τῆς Νίκαιας φανερώνεται καί σπίν ἐποχή τοῦ Γρηγορίου. Ἀπόδειξη ἓνα ἄκομη θαυμαστό περιστατικό. Σέ κάποια ἀπό τίς ἀραβικές ἐπιδρομές ἐκείνης τῆς περιόδου ὁ ἀρχηγός τῶν ἐπιδρομῶν προσπάθισε νά τελέσει μέσα στόν ἱερό Ναό «τῆς μαγείας τά βδελυκτά μιάσματα» (σ. 436, 46-47), ἀλλά παρεμποδίστηκε ἀπό κάποιο νυχτερινό ὄραμα καί ἀπειλές πού δεχόταν κατά τή διάρκεια τῆς ἡμέρας, ἀντιληπτές μόνον ἀπό τόν ἴδιο.

Στόν ἐπίλογό του ὁ Γρηγόριος ἀναφέρεται σπίν τιμῇ πού ἀξιώθηκαν οἱ συμμετέχοντες στή Σύνοδο Πατέρες ἀπό τόν Θεό. Τίς ψυχές τῶν ἁγίων ὁ Θεός ἀξίωσε μέ οὐράνιες ἀπολαύσεις, ἀλλά καί τά σώματά τους δέν ἄφησε χωρίς δόξα. Ὁ θάνατος τούς ὁμοίαζε μέ φυσικό ὕπνο καί τά σώματά τους παρέμειναν ἀδιάλυτα, γι' αὐτό καί εἶναι πάρα πολλοί οἱ αὐτόπτες μάρτυρες πού ἀντικρίζοντας τίς λάρνακές τους, νιώθουν ὅτι προσκυνοῦν κοιμώμενους ἀνθρώπους κι ὄχι νεκρούς. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρει τό λείψανο τοῦ ἁγίου Λεοντίου Καισαρείας²⁴ τό ὁποῖο ὁ ἴδιος ὁ Γρηγόριος προσεκύνησε, καί τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, τοῦ Φωτιστοῦ τῆς Ἀρμενίας²⁵, πού βρῆκε τά λείψανα τῶν μαρτύρων Ριμνίας καί Γαϊανῆς²⁶ καί ὁδήγησε σπίν πίστι τόν εἰδωλολάτρη βασιλιά Τιρι-

²⁴ Ὁ ἅγιος Λεόντιος ἔζησε τό α΄ μισό τοῦ 4ου αἰ. καί διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο σπίν Α΄ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ καί τήν καταδίκη τοῦ Ἀρείου - βλ. λῆμμα «Λεόντιος», *ΘΗΕ*, τόμ. 8ος, σ. 227.

²⁵ Ἡ ἀναφορά στόν Γρηγόριο Α΄ τόν φωτιστή τῆς Ἀρμενίας γίνεται, καθώς χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος ἀπό τόν Λεόντιο Καισαρείας τό 294 ἢ 302. Ὁ Γρηγόριος δέν ὑπῆρξε μόνον φωτιστής τῶν Ἀρμενίων, ἀλλά καί ὁ πρῶτος ὁργανωτής τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας.-βλ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ, λῆμμα «Γρηγόριος ὁ Α΄», *ΘΗΕ*, τόμ. 4ος, σ. 814-816.

²⁶ Οἱ δύο ἅγιες μαρτύρησαν κατά τόν διωγμό τοῦ Διοκλετιανοῦ καί πρὸς τιμῇ τους ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Φωτιστής ἔκτισε ναό τους, στό κτίσιμο τοῦ ὁποίου βοήθησε καί ὁ μεταμελημένος βασιλιάς Τιριδάτης. βλ. Η. DELEHAYE (ed.), *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxelles 1902, σ. 90-94· ἱερομ. ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΣΙΜΩΝΟΠΕΤΡΙΤΗΣ, *Νέος Συναξαριστής τῆς Ὁρθο-*

δάτη. Τό λείψανο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ, ὅπως ὁμολογεῖ ὁ συνονόματός του πρεσβύτερος, διασώζεται ἀκέραιο, «μῆτε τὰς τρίχας ἀπορριψάμενον, μῆτε τοὺς ὄνυχας ἀποβαλόμενον [...] μύρων εὐωδίας ἀνάπλεων» (σ. 440, 4-6). Κι ὅλα αὐτὰ καταλήγει ὁ Γρηγόριος γίνονται «εἰς καύχημα τῶν πιστῶν, εἰς ἔπαινον τῶν Ἐκκλησιῶν, εἰς δόξαν τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν» (σ. 440, 9-10).

Ἀπό τίς σύντομη παρουσίαση τοῦ λόγου τοῦ Γρηγορίου τοῦ πρεσβυτέρου γίνεται ἀντιληπτό πῶς ὁ ρήτορας, ἀξιοποιῶντας ὄχι μόνο τή θεολογική του παιδεία ἀλλά καί τίς ρητορικές του ἱκανότητες, κατάφερε νά πετύχει τόν στόχο του, τόν ἐγκωμασμό δηλαδή τῶν θεοφόρων Πατέρων τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καί νά ἀνταποκριθεῖ στό αἶτημα τοῦ ἐπισκόπου της Νίκαιας, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναθέσει στόν Γρηγόριο τή συγγραφή τοῦ συγκεκριμένου λόγου.

δόξου Ἐκκλησίας, τόμ. 1ος, Σεπτέμβριος, Ὁρμύλια 2001, σ. 345-347.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΟΥΛΟΥΛΗΣ
Δρ. ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ο ΑΓΙΟΣ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ Ο ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΣ (1318-1332/33): ΤΟ ΕΓΚΩΜΙΟ ΤΟΥ (1362) ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΝΤΩΝΙΟ ΛΑΡΙΣΗΣ (1333-1363) ΚΑΙ Η ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΛΑΡΙΣΗΣ*

Ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης Κυπριανός (1318-1332/33) εἶναι μετὰ τὸν ἅγιο Ἀχίλλιο ὁ δεύτερος ἅγιος ἐπίσκοπος τῆς βυζαντινῆς Λάρισας, Μητροπόλεως Δευτέρας Θεσσαλίας. Λεπτομέρειες τοῦ βίου του περιγράφει ὁ διάδοχός του μητροπολίτης Λαρίσης Ἀντώνιος (1333-1363), σημαντικός λόγιος καὶ συγγραφέας τοῦ 14ου αἰ., ὁ ὁποῖος ἐξεφώνησε τὸ 1362 πρὸς τιμὴν τοῦ ἑνα ἐγκώμιο¹. Εἶναι μίᾳ ἀπὸ τίς δεκαοκτὼ ἐορταστικές ὁμιλίες πού συνολικά συνέγραψε². Κατατάσσεται στὸν ταξινομημένο κατάλογο ὁμιλιῶν του μεταξὺ ἐορτῶν ἁγίου Οἰκουμενίου (3 Μαΐου, ἐκ παραδόσεως) καὶ Μεταμορφώσεως (6 Αὐγούστου)³.

Τὸ ἐγκώμιο εἶναι ἰδιαίτερο ἀγιολογικὸ κείμενο, στό ὁποῖο ὁ διάδοχος μητροπολίτης ἐξαίρει τὸν προκάτοχό του στή μητροπολιτικὴ ἔδρα τῆς Λαρίσης, Λαρισαῖο στήν καταγωγή, ἡ ὁποία στήν ἐποχή τους μεταφέρθηκε στὰ Τρίκαλα, ὅπου παρέμεινε στοὺς ἐπόμενους τέσσερις αἰῶνες. Ἐξ αὐτοῦ τὸ κείμενο

* Τὸ παρὸν ἀφιερώνω στή μνήμη τοῦ μακαριστοῦ μητροπολίτη Λαρίσης Ἰακώβου Σχίζα (1960-1968). Ὅφειλω εὐχαριστίες στὸν συνάδελφο κ. Δημήτρη Καλομοιράκη γιὰ πληροφορίες πού μοῦ ἔδωσε σχετικά μέ τοὺς Ἦσυχαστές τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

¹ Πρβλ. τὴν ἀρχικὴ ἔκδοση Σταῦρος Γ. Γουλούλης, *Ἀντωνίου Λαρίσης, ἐγκώμιο εἰς τὸν ἅγιο Κυπριανὸ Λαρίσης. προλεγόμενα - κείμενο - μετάφραση*, Λάρισα 1991, 59-76. Ἐπίσης βλ. τὴν τελικὴ κριτικὴ ἔκδοση Βασίλειος Ψευτογκάς, *Ἀντωνίου ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης, Λόγοι θεομητορικοί, δεσποτικοί, ἀγιολογικοί*, Ἐκδ. Οἶκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 2002, 340-374. (Στό ἑξῆς θὰ ἀναγράφεται στίς ὑποσημειώσεις ὡς *Ἐγκώμιο* μέ παραπομπὴ καὶ στίς δύο ἐκδόσεις, τοῦ Β. Ψευτογκά καὶ Στ. Γουλούλη.

² Βασίλειος Ψευτογκάς, *Ἀντωνίου Λόγοι*, σελ. 59 κ.έ.

³ Σταῦρος Γουλούλης, *Ἀντωνίου Λαρίσης, ἐγκώμιον*, σσ. 20-21.

γίνεται ιστορικό, αποδίδει τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικράτησαν στην Θεσσαλία, εξαρτώμενη με ειδική αυτόνομη σχέση από τό Ρωμαϊκό (Βυζαντινό) κράτος, όταν οι δύο ιεράρχες εφάρμοσαν πολιτικές στην πράξη. Τό παράδειγμα του Κυπριανού είναι μέρος της προσπάθειας του συγγραφέα νά ανανεώσει την κοινωνία του καί ταυτόχρονα νά δηλώσει την παρουσία του Βυζαντίου στη Θεσσαλία, νά δείξει πώς αντιμετωπίζονται τά κοινωνικά καί πολιτικά προβλήματα μέ πνευματικούς όρους, τόν τελευταίο βυζαντινό αιώνα. Έτσι μετατρέπεται σέ ένα μικρό ιστορικό Χρονικό της Μητροπόλεως Λαρίσης.

Ο συγγραφέας υπήρξε παλαιός Άγιορείτης, προερχόμενος από τή μονή Λαύρας, κέντρο άγιορειτικής λογιότητας καί Ήσυχασμοῦ τοῦ 14ου αἰ.⁴ Έρχεται, άφου διαδέχεται τόν Κυπριανό, στά Τρίκαλα το 1333, δεκαπέντε χρόνια πρίν από τόν έρχομό τῶν Σέρβων στή Θεσσαλία (1348)⁵, κρατώντας τή θέση του πάνω από 30 χρόνια. Τελευταία φορά αναφέρεται σέ έγγραφο της 21ης Μαΐου 1363⁶. Πρέπει νά έκανε σπουδές στό νομικό σύστημα τοῦ Βυζαντίου, άφου ἦταν διορισμένος από τόν αυτοκράτορα άνώτατος δικαστής, Καθολικός κριτής Ρωμαίων⁷. Υπήρξε φίλα προσκείμενος στή δυναστεία τῶν Παλαιολόγων, ειδικά τοῦ αυτοκράτορα Άνδρονίκου Γ' (1328-1341), όπως καί της συζύγου του Άννας της Σαβοΐας, τούς όποίους ιδιαίτερα εξαίρει⁸. Άλλά ἡ έσωτερική πλευρά αὐτῆς της σχέσεως είναι ένας βαθύτατος πόνος που νιώθει γιά τήν παρακμή καί κυρίως τή διαίρεση τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους⁹. Πλήν όμως έλπίζει καί μεταδίδει τήν πίστη του στό ποίμνιό του. Πρέπει νά ένιωθε ότι ζούσε τις τελευταίες ἡμέρες της ζωῆς του. Άλλωστε μετά τόν Μάιο τοῦ 1363 δέν καταγράφεται σέ άλλο έγγραφο.

Τό κέντρο δράσεως τῶν δύο μητροπολιτῶν είναι τά Τρίκαλα καί όχι ἡ Λάρισα καί ἡ Άνατολική Θεσσαλία, ἡ όποία μετά τό 1204 κατέχεται γιά λίγα χρόνια

⁴ *Εγκώμιο*, σ. 371, 7-14. σ. 74.562-568.

⁵ *Εγκώμιο*, σ. 367.15, 368.21-23. σ. 74.510, 519-520.

⁶ Νίκος Βέης, «Σερβικά καί βυζαντιακά γράμματα Μετέωρου», *Βυζαντίς Β'*, 1911, 1-100, 15, στχ. 12.

⁷ Nikos A. Bees, «Zur Schifftstellerei des Antonios von Larissa», *BNJ*, XII (1936), 300-319, 309-314. Paul Lemerle, «Documents et problèmes nouveaux concernant les Juges généraux», *Δελτίον ΧΑΕ*, Δ', 4 (1964-1965), 29-44, 34-35, όπου βιβλιογραφία. Πρβλ. Ch. Giros, V. Kravari, J. Lefort, K. Smyrliis, *Actes de Vatopedi*, II: de 1330 à 1376, Archives de l' Athos, 22, Paris, 2006, 242 -252 (1351), 252-257 (1356).

⁸ *Εγκώμιο*, σ. 362.4-14, 370.9-371.2. σ. 69.395-401, 74.552-558.

⁹ *Εγκώμιο*, σ. 362.10-14. σ. 70.401-404: «...βαχύτατον τιμήμα τό υπό Ρωμαϊκής διεξαγόμενον δεξιᾶς, μυρίοις καθυποβεβλημένον υπάρχει κακώσεσι. Μαστίζεται γάρ ποκίλλως καί τυραννείται καί εἰς αἰχμαλωσίας πολυτρόπους ἀπάγεται».

από τούς Φράγκους¹⁰. Ἡ Δυτική παρέμεινε ἐλεύθερη¹¹. Περὶ τὸ 1210 τὴ Λάρισα κατέλαβε ὁ Μιχαὴλ Α΄ Ἀγγελος τῆς Ἡπείρου καὶ ἔκτοτε βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν κηδεμονία τοῦ κράτους τῆς Θεσσαλονίκης-Ἡπείρου, ἢ ὑπὸ ἓνα ἡμι-ανεξάρτητο θεσσαλικὸ κράτος (1267-1318), ἐξαρτώμενο μὲ πηλὴ σχέση ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, τὸ ὁποῖο ἀναγνώριζε τὸν τοπικὸ ἡγεμόνα ὡς ἀξιωματοῦχο του, σεβαστοκράτορα, μὲ ἔδρα τὴ Νεοπάτρη (Μητροπόλη Νέων Πατρῶν). Ἡ ἡγεμονία θὰ ἐξαλειφθεῖ, ὅταν ἡ πόλη πέσει στοὺς Καταλανούς (1319)¹². Τὸ 1318 σημειώθηκε διάλυση τοῦ ὑπάρχοντος πολιτικοῦ καθεστώτος στὴ Θεσσαλία, καὶ κυριάρχησε ὁ Στέφανος Γαβριηλόπουλος σὲ Τρίκαλα καὶ Κεντρικὴ Ἑλλάδα. Θὰ λάβει καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιο ἀξίωμα τοῦ σεβαστοκράτορα ἀπὸ τὸν βυζαντινὸ αὐτοκράτορα περὶ τὸ 1325¹³. Τὸ 1333 εἰσέβαλε στὴ Θεσσαλία ὁ βυζαντινός

¹⁰ Donald Nicol, *The Despotate of Epiros, (1204-1267)*, Blackwell, Oxford, 1957, 35-41 [=Τὸ Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου, μετάφραση Περικλῆ Λέικκα, Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἡπείρου. Ἑστίας, Ἰωάννινα 1974, 35-37, 39]. Πρὸβλ. τὴν πρὸ γνωστὴ πηγὴ, Ἐρρίκου τῆς Βαλενσιέν, *Ἡ ἱστορία τοῦ αὐτοκράτορα Ἐρρίκου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (συνέχεια τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Βιλλαρδουίνου)*, Μετάφραση Κώστα Ἀντύπα, εἰσαγωγή Γιώργου Σαραφianoῦ, ἐκδόσεις Χατζηνικολῆ, Ἀθήνα 1987, 108-111.

¹¹ Νικίτας Χωνιάτης, ἔκδοσι Βόννης, 638.

¹² Paul Magdalino, *The History of Thessaly (1266-1393)*, University of Oxford, 1976, 214-218. A.G.C. Savvides, «Splintered Medieval Hellenism: The Semi-autonomous State of Thessaly (A.D. 1213/1222 to 1454/1470 and its Place in History», *Byzantion* LXVIII.2 (1998), 406-418, 412-413.. [=Περὶ τοῦ βυζαντινοῦ κρατιδίου τῆς Θεσσαλίας, *Πρακτικὰ 2ου Συνεδρίου Λαρισαϊκῶν Σπουδῶν, Λάρισα, 20-21 Μαρτίου 1993, Λάρισα 1994, 73-80*].

¹³ Donald Nicol, *The Despotate of Epiros*, 80, 101-103.

στρατός και την κατείχε ως το 1348¹⁴. Μεταξύ 1348-1356, όταν τη Θεσσαλία κατέλαβαν οι Σέρβοι, εκδιώχθηκε όπως και λίγο αργότερα επί τοπάρχη Νικηφόρου Β' Όρσίνη (1356-1359) απομακρύνθηκε για λίγο από τοπικούς κύκλους, μέχρι να επιστρέψει οριστικά με απαίτηση του λαού. Όμοιας όταν εξουσιάζει τη Θεσσαλία ο Συμεών Ούρσης Παλαιολόγος (1359-1370) φέρων τον τίτλο του βασιλέα, πάλι με έδρα τα Τρίκαλα¹⁵, συνυπάρχει με τον μητροπολίτη Αντώνιο.

Στόν μεταγενέστερο τίτλο του Βίου ο Κυπριανός αναφέρεται ως «Θαυματουργός». Για τον συγγραφέα το χάρισμα αυτό είναι ύπαρκτο αλλά δευτερεύον, όπως θά δειχθεί. Το πρωτεύον είναι πως πολιτεύθηκε στις δυσκολίες της εποχής ένας συντοπίτης των άκροατών, Λαρισαίος στην καταγωγή, άξιος ηγέτης και ποιμενάρχης, προερχόμενος από ιερατική οικογένεια.

Ο πατέρας του Κυπριανού ήταν ιερέας, ή δε οικογένειά του έδινε κληρικούς στη Μητρόπολη¹⁶. Δεν είχε πολλές μετακινήσεις στη ζωή του, έζησε σχεδόν αποκλειστικά στη Θεσσαλία. Έγινε μοναχός κοντά στη Λάρισα, στη Μαρμαρίανη (τότε Μαρμαριάνοι ή Μαρμαριανοί), πέρασε λίγο στο Άγιον Όρος, στην περιοχή των εκβολών του Πηνειού, μετά πάλι στη Μαρμαρίανη, για να εκλεγεί επίσκοπος Λαρίσης. Δεν διέμενε όμως ποτέ ως μητροπολίτης στην πόλη του που παρήκμαζε. Εγκαταστάθηκε μετά το 1318 στα Τρίκαλα, τη θεσσαλική μεγάλη πόλη του 14ου αι., ελέγχοντας αρκετές επισκοπές στα όρια της σημερινής Θεσσαλίας και πιο νότια.

Το 1362 ο Αντώνιος επιτελεί δύο σημαντικές πράξεις: οργανώνει τη Σκήπη των Μετεώρων και ανακαινίζει τον καθεδρικό ναό των Τρικάλων αφιερωμένο στον Αρχάγγελο Μιχαήλ (ή Ταξιάρχες), εκφωνώντας ταυτόχρονα το εγκώμιο εις τον ανακηρυγμένο πλέον ως άγιο Κυπριανό¹⁷. Το κείμενο αναγνώσθηκε στον κληρο των Τρικάλων πιθανότατα με την επίσημη αναγόρευσή του ως αγίου, αφού τότε τον τιμούσε για πρώτη φορά επίσημα. Στην αρχή (initium) τονίζει ότι επειγόταν από πολύ καιρό (πόρρωθεν) να αποδώσει το προσωπικό

¹⁴ Μελπομένη Κατσαροπούλου, *Ένα πρόβλημα της ελληνικής Μεσαιωνικής Ιστορίας. Η σερβική επέκταση στην Δυτική Κεντρική Ελλάδα στα μέσα του ΙΔ' αι.*, ΑΠΘ-Έπετ. Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής, Παράρτημα αρ. 3, Θεσσαλονίκη 1989, 51-54.

¹⁵ Για τη Θεσσαλία στο 4' τέταρτο του 14ου αι. βλ. Στ. Γουλούλης, *Εγκώμιο* σ. 27 κ.έ., όπου βιβλιογραφία. Βασίλειος Ψευτογκάς, *Αντωνίου λόγοι*, 12 κ.έ., όπου βιβλιογραφία.

¹⁶ *Εγκώμιο*, Β. Ψευτογκάς, σ. 342.1-5. Στ. Γουλούλης, σ. 59.29-32.: «πατρίς τοίνυν... ή των Λαρισαίων πόλις. Γένος τό εκ πατέρων θεϊον τε και ιερατικόν και τοῦ χοροῦ τῆς εἰρημένης συμπληρωτικόν μητροπόλεως. Ὁ γάρ εις φῶς τοῦτον προαγαγὼν τῷ τῆς ιερωσύνης κεκόσμητο ἀξιώματι».

¹⁷ Σταυρος Γουλούλης, «Τά ἐγκαίνια τοῦ ἐπισκοπικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ στά Τρίκαλα καί ἡ ἀναδιοργάνωση τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας (1362)», *Τρικαλινά* 26 (2006), 219-229.

του χρέος (ὀφειλή) στὸν προκάτοχό του, κάτι πού δέν εἶχε καταφέρει λόγω δυσκολιών¹⁸. Τό ἐγκώμιο δέν εἶναι τυπική ἀγιολογική ἐξιστόρηση, παρελθοντική, ἀλλά ἕνα δυναμικό κείμενο, λόγω τῆς συμμετοχῆς τοῦ ὁμιλοῦντος, ἀφοῦ ὅλος ὁ κόσμος τοῦ Κυπριανοῦ, κληροδοτήθηκε στὸν Ἀντώνιο, στήν οὐσία ὁλοκληρώνοντας τό ἔργο του. Δέν εἶναι οὐδέτερο τό πρόσωπο πού ἐξιστορεῖ, οὔτε ἀπλὸς προκάτοχος. Θεωρεῖ πὼς μαθήτευσε στὰ ἴχνη του, διδάχθηκε ἀπὸ αὐτόν, ἐφόσον εἶχε νά κάνει μέ ἴδιους ἀνθρώπους, ἴδιες καταστάσεις, ἴδια προβλήματα πού διαρκοῦσαν δεκαετίες. Ἔτσι ὑπῆρξε ὁ διδάσκαλός του¹⁹ κατὰ μία ἔννοια, ὁ προστάτης του²⁰, τό παράδειγμά του στή ζωή του. Ἡ ἔξαρση τοῦ νέου ἀγίου ἐπισκόπου τῆς Μητροπόλεως εἶναι συνυφασμένη μέ τὴν ἀνακαίνιση τοῦ ναοῦ, τὸν ὁποῖο καὶ οἱ δύο ἐφρόντισαν, ἕνα μέρος ἀπὸ τὴν κοινὴ τους ζωή. Παρήχθη δηλαδή μία Ἱστορία τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης λίγο πρὸ τοῦ 1318 ἕως τὸ 1362.

Σχολιάζοντας τὸν Βίο τοῦ ἀγίου Κυπριανοῦ καὶ τίς προεκτάσεις του στή δική του ζωή ὁ Ἀντώνιος ὁμιλεῖ γιὰ μία διαρκῆ κρίση. Ὅλα εἶναι ἀποτέλεσμα πολιτικῆς διαίρεσης λόγω θανάτου τοῦ ἡγέτη, ὅπως συνέβη τὸν 14ο αἰ. Πεθαίνει ὁ κληρονόμος τοῦ κράτους τῆς Θεσσαλίας (περὶ τὸ 1318) καὶ ὑφίσταται τὴν κρίση ἡ Θεσσαλία²¹, πεθαίνει καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος (1341) καὶ τό ρωμαϊκὸ κράτος ταλανίζεται²². Τὴ διαίρεση καὶ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο, ὁλοκλη-

¹⁸ Ἐγκώμιο, σ. 340.1-4.. σ. 60.5-7: «ἀλλὰ μοί πόρρωθεν ἐπείγομένῳ τὴν ὀφειλὴν ἀποδοῦναι τῷ θεῷ Κυπριανῷ... Μικροῦ γὰρ ἀποσφώνητον αὐτόν ἐκινδυνεύομεν παρελθεῖν...».

¹⁹ Ἐγκώμιο, σ. 345.11, 355.12-13, 364.2-3. σ. 61, 61.95, 66.269, 70.430.

²⁰ Ἐγκώμιο, σ. 341.3, 345.11, 346-347, 353.11-12, 365.21. σ. 59. 10, 60.95, 62.130, 65.235, 71.469.

²¹ Ἐγκώμιο, σ. 351.21. σ. 64.184: «θανάτου τομῇ τοῦ τὴν δεσποτεῖαν ἔχοντος».

²² Ἐγκώμιο, σ. 362.7-8. σ. 69-70.399-400: «ἐνός δέ θάνατος βασιλείας».

ρώνει ή έναντίωση στόν μπτροπολίτη Κυπριανό στά 1318²³. Άκολουθεί ή Λάρισα τής παρακμής, όταν εκδηλώθηκε «αὐτονομιστική» κίνηση, ό πληθυσμός ἔφυγε κατά μεγάλο μέρος, δέν ἀνανεώθηκε, ή πόλη κατέστη «ἀοίκητος», ἀκατοίκητη, ὅπως τίν ἄφησε ό Κυπριανός καί τί βρῆκε ό Ἀντώνιος²⁴.

Περιγράφει τόν βίο τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ ἀπό τί γέννησί του στή Λάρισα, τί σταδιοδρομία του, τίν ἀπομάκρυνσή του ἀπό τίν πόλη του, ἕως τόν θάνατό του, τά θαύματά του ἐν ζωῇ ή μετά θάνατον. Ἀλλά τό πιό μεγάλο θαῦμα ἦταν ὅτι κατάφερε νά ἀναστηλώσει τόν καμμένο ναό, παρόλο πού τόν ἄφησε ἡμιτελῆ. Σ' αὐτό τό σημεῖο παίρνει τί σκυτάλη ό συγγραφέας, μιλώντας πλέον γιά τό πῶς κατάφερε νά φέρει εἰς πέρας τό ἔργο, ἤθελε ἀπό τίν πρώτη του ἡμέρα στά Τρίκαλα νά τόν ὀλοκληρώσει. Ἔτσι περιγράφει τόν δικό του βίο ὡς συνεχιστής τοῦ βίου τοῦ προκατόχου του, μεταξύ ἄλλων τίν ἐξορία του, τίς ταλαιπωρίες του ἀνάλογες μέ ἐκείνου, ἀποτελέσματα τῶν δυσμενῶν ἐξελίξεων πού εἶχαν πλήξει τί Θεσσαλία ἀπό παλαιότερα. Ἡ σκέψη τοῦ ἁγίου ναοῦ τόν ἀκολουθοῦσε συνεχῶς. Ἔτσι μόλις εὗρῆκε εὐκαιρία πού ἐπικράτησε εἰρήνη ἐπὶ βασιλείᾳ Συμεῶν (1359 κ.ε.)²⁵, τό 1362, ἐπέφερε τίν ἀνακαίνιση τοῦ ναοῦ καί τοῦ ἀφιερώνει ὅλη τίν προσπάθεια, τιμώντας τόν ἐπίσημα πλέον ὡς ἅγιο. Γι' αὐτό εἶναι σάν νά ἐκφωνεῖ ποιμαντορικό λόγο, ἴσως τό κύκειο ἄσμα του, μέ ἐνωμένο πλέον τόν λαό του, στήν τοπική Ἐκκλησία.

Τό ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι δημιουργεῖ ἕνα ἐξαιρετικό ρητορικό κείμενο πού σκοπεύει νά προκαλέσει ἐντυπώσεις, ὄχι νά καταγράψει Ἱστορία στίς πραγματικές διαστάσεις της, ἀξιολογώντας μέ εἰδικό τρόπο τά γεγονότα. Λόγω ἔκτακτων συνθηκῶν πού ἔζησε ἀπό χρόνια προβλήματα ταυτίστηκε μέ τόν προκατόχό του, τόν τιμᾶ στόν ὑπερθετικό βαθμό μέ τό πού δηλώνει πῶς συνεχίζει τό ἔργο του. Τότε ἐνιωθε ὅτι ἦταν ή ἀρχή μιᾶς καινούργιας ἐποχῆς, ἐπιτέλους γίνεται ὑπέρβαση τῆς πολύχρονης κρίσεως. Ἴσως αὐτός ἦταν ό κύριος στόχος του, νά δεῖξει πῶς συνέβαλε σέ αὐτή ἕνα ἐκκλησιαστικό πρόσωπο, πρότυπο γιά ὅλους.

* * *

²³ Ἐγκώμιο, σ. 347.7-8. σ.62.135: «καί γάρ καί τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς τά χαλινά ἐκ μακροῦ ό τόπος ἀπεσκευάσατο».

²⁴ Ἐγκώμιο, σ. 353.32, 366.7. σ. 65.252-253, 483.

²⁵ Ἐγκώμιο, σ. 372.9-10. σ. 75.586: «εἰρήνη γάρ ἐβραβεύθη τοῖς πράγμασιν...».

Ὁ συγγραφέας εἶναι συμπρωταγωνιστής, τό παρόν πού βιώνει ἀνανεωμένο χρησιμεύει νά τό ἀντιδιαστείλει μέ τό παρελθόν. Ἦ καί ἀντιστρόφως. Περιγράφοντας μέ μελανά χρώματα τό παρελθόν τοῦ Κυπριανοῦ καί τό δικό του, τά ἰσορροπεῖ στό τέλος. Ἄν καί τό κείμενο εἶναι βαρύν, ἐξελίσσεται αἰσιόδοξα: ἐπιτελεῖται ἡ ἀνανέωση στό παρόν, τά ἐγκαίνια τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν Τρικάλων. Στά θλιβερά γεγονότα πού περιγράφει, ἀντιπαράθετε τίς μαρτυρίες πού τόν ὀδήγησαν νά πιστεύει στήν ἀγιότητά του. Ὡς διάδοχη κατάσταση ἐνδιαφέρθηκε νά μάθει λεπτομέρειες ἀπό τή ζωή τοῦ προκατόχου. Στά Τρίκαλα ὁ Ἀντώνιος βρῆκε στοιχεῖα ἀπό τή ζωή τοῦ Κυπριανοῦ, ὅλη τήν πορεία του ἀπό τή Λάρισα, τήν πατρίδα του, μέχρι τόν ἀπὸνχο τῶν τελευταίων του στιγμῶν²⁶. Οἱ μαθητές του τόν ἔθαψαν καί τόν ἐπένθησαν γιά πολύ καιρό²⁷. Ἡ ζωή τοῦ τιμώμενου ἦταν ἄξια ἀρχιερέως, ἀφοῦ ὅσο ζοῦσε φρόντιζε νά καταρτίξει τό ποίμνιο μέ «εὐλογίες, ὑποθήκες, πνευματικές διδασκαλίες»²⁸. Ἀλλά καί μετά τήν ταφή του ἔδειχνε τή θαυμαστή παρουσία του²⁹.

Εἶναι τό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς τέτοιο, τό ἴδιο συνέβη μέ τήν ἀνακήρυξη τῆς ἀγιότητας τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ (14 Νοε. 1359) τό 1360/61 μέ ἐνέργειες τοῦ μαθητῆ του πατριάρχου Καλλίστου (1350-1354, 1355-1363)³⁰.

Ὁ Ἀντώνιος περισσότερο θεωρεῖ τόν τιμώμενο ὡς παράδειγμα ὑπομονῆς, χωρίς νά ἐπιμένει πολύ σέ παράθεση θαυμάτων, κι ὅπου ἀναφέρει τέτοια, παραθέτει τίς μαρτυρίες συγκεκριμένων προσώπων πού τοῦ ἔδωσαν τά στοιχεῖα. Ἡ νομική του καλλιέργεια ἐδῶ τίθεται σέ πρᾶξη.

Ἀναφέρει αὐτούς πού ὑπῆρξαν μάρτυρες στά τρία θαύματα πού σχολιάζει μέ τή σειρά: 1. Ἐναν ἀνεψιό τοῦ Κυπριανοῦ, τόν ὁποῖο εἶχε ἄδικα φυλακίσει καί εἶχε κατασχεσεῖ περιουσία του ὁ τοπάρχης (Στέφανος Γαβιλόπουλος): εἶδε σέ ὄνειρο τόν ἅγιο νά τοῦ ἐπισεῖει τήν τιμωρία τοῦ Θεοῦ, τό ὁποῖο στή

²⁶ Ἐγκώμιο, σ. 352.16-19. σ. 64-65.218-221: «...εὐφροσύνης μέν αὐτός ἐπὶ τῇ διαστάσει (ἀποβίῳσι) πλήρης ὑπάρχων καί ἡδονῆς, εἰ καί νόμο φύσεως οὐκ ὀλίγα τῶν ὀφθαλμῶν ἀπέσταξε δάκρυα, ὡς τῶν περιόντων τινές τῇ ἐκείνου μεταστάσει παρόντες ἐσημειώσαντο καί ἡμῖν διετράνωσαν...».

²⁷ Ἐγκώμιο, σ. 353.15-19. σ. 65.238-341: «τοῖς κόλποις ὑπὸ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν παρεδόθη τῆς γῆς».

²⁸ Ἐγκώμιο, σ. 352. 21-23. σ. 65.222-224.

²⁹ Ἐγκώμιο, σ. 355.15. σ. 66.261-263: «πόνους καί διαφοροὺς καμάτους τά κατ'αὐτὴν εἰς ἐπίδοσιν ἤγαγε. Τρίκιπ αὐτῇ ἦν... καί τό πλῆθος τῶν ἀριθμῶν τῶν θαυμάτων ἀκούειν καί ὁρᾶν παρεσκεύασεν». Πρβλ. Ἐγκώμιο, σ. 355, στχ. 13-17. σ. 66. 270-273: «Ἐν τοίνυν τῇ Τρικκαῶν ἐκκλησίᾳ .. τοῦ ἱεροῦ σκίνους τήν κατάθεσιν σχόντος καί ἐξ αὐτοῦ τῆς σοροῦ τῶν θαυμάτων ἀεὶ πηγαζόντων καί ἡμεῖς ἀρνούμεθα καθ'ἐκάστην καί ἀπερ ἀκούομεν καί ὁρῶμεν κρύπτειν οὐχ ὅσιον κρίνομεν».

³⁰ Ζητήθηκε περὶ τό 1360-1361 μία ἐκθεση ἀπὸ ἐκκλησιαστικούς παράγοντες τῆς Θεσσαλονίκης γιά τά θαύματά του, βλ. Jean Meyendorff, *Introduction à l' etude de Gregoire Palamas*, Paris 1959, 168-170. Στ. Γουλούλης, *Ἀντωνίου Λαρίσης ἐγκώμιο*, 26, ὅπου βιβλιογραφία.

συνέχεια περιέγραψε σέ «οϊκειωτάτους» καί «φιλάτους»³¹. Ἐξ αὐτοῦ ἔδειξε ἔκτοτε «εὐμένεια» καί στόν διωκόμενο ἄνθρωπο καί τήν Ἐκκλησία. 2. Ἦσαν νεαρό νεωκόρο, τόν ὁποῖο ἔστειλε στή γυναῖκα τοῦ διοικητῆ τοῦ Φαναρίου Μιλλιαρά νά τῆς πεί ὅτι ὁ σύζυγός της θά πεθάνει, ἐφόσον καταπάτησε γῆ τῆς ἐπισκοπῆς καί παρά τίς συστάσεις του δέν ἔδινε ἀποζημίωση³². 3. Ἦσαν κληρικό ὀνόματι Δανιήλ Λογγίνο³³, ὁ ὁποῖος τόν βεβαίωσε γιά τήν προσευχή πού ἔκανε νά δοθεῖ τέλος γιά μιᾶ γυναῖκα, ἡ ὁποία μᾶλλον ἐκδιδόταν (μέ ἀστούς;) ἀπέναντι ἀπό τό ἐπισκοπεῖο καί στήν ὁποία εἶχε κάνει ἐπανειλημμένως συστάσεις.

Ἀλλά ἐκτός ἀπό αὐτά ἀπό τό περιβάλλον τοῦ Κυπριανοῦ τοῦ μετέφεραν πώς: 1. εἶχε προβλέψει ὅτι τό κακό, ἡ πυρκαϊά, θά πλήξει τήν πόλη καί τό μετέφερε σέ κάποιους³⁴. Ἦβλεπε ὡς πνευματικός τί γενική κατάσταση πού ἄρχιζε ἀπό τήν τοπική ἡγεσία τοῦ σεβαστοκράτορα Στεφάνου Γαβριλοπούλου. 2. εἶχε προβλέψει (προεῖρητο) «τή βελτίωση τῶν πραγμάτων, τήν ἀπαλλαγή ἀπό τήν τυραννίδα, τήν ἐλευθερία τῆς Ἐκκλησίας»³⁵, δηλαδή τόν ἐρχομό τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Γ' (1336).

Τά παραπάνω συγκροτοῦν μία ἀπλή καταγραφή πνευματικῶν ἐμπειριῶν. Παραθέτει ὅμως καί θαύματα ἰάσεων πού ἀναζητοῦν οἱ λαϊκές μάζες καί συνέβαιναν στόν τάφο του δίπλα στόν ναό τῶν Ταξιαρχῶν στά Τρίκαλα. Τό «ιατρεῖον» ἦταν κοντά στόν ναό³⁶. Τά μαρτυροῦσαν οἱ Πιστοί: τήν ἴαση νοσημάτων, ἀκόμη καί βαρῶν, ἀλλά καί τήν πρόνοιά του γιά τήν «εὐμάρεια» τοῦ βίου των, ἐφόσον παρῆχε βοήθεια γιά τήν «ἀφορία» τῆς γῆς, τήν ξηρασία (αὐχμός), τίς καιρικές μεταβολές πού καταστρέφουν (τροπές καί ἀλλοιώσεις καί φθορές) τήν ἀγροτική παραγωγή, εἰδικά τήν οἰνοπαραγωγή³⁷. Ἦδη οἱ πιστοί συνήθιζαν νά παίρνουν σκόνη ἀπό τόν τάφο του, ἔλαιο ἀπό τήν κανδήλα του καί νά κάνουν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματός του³⁸.

³¹ Ἐγκώμιο, σ. 357.12-13, 27-28. σ. 67.302-303, 314-315.

³² Ἐγκώμιο, σ. 359.5-6. σ. 68.336-337, πού πιθανόν ταυτίζεται μέ ἕναν ἱερέα, υἱό ἑνός πρόσφυγα ἱερέα ἀπό τί Νεοπάτρα πού τόν ἀνέθεσε στόν ναό τῶν Ταξιαρχῶν, βλ. σ. 373. 27-29. σ. 76.623-625.

³³ Ἐγκώμιο, σ. 359.21 κ.έ., 360.22-24. σ. 68.349 κ.έ., 371-373.

³⁴ Ἐγκώμιο, σ. 364.27-365.1. σ. 71.452-453: «οἷς ἐθάρρει προηγόρευεν».

³⁵ Ἐγκώμιο, σ. 361.13 κ.έ. σ. 69.389 κ.ε.: «...ταῦτα προεῖρητο τῷ μεγάλῳ...τά τῶν προρρησίσεων...».

³⁶ Ἐγκώμιο, σ. 374.16. 76.639: «οὐ πόρρω τό ἱατρεῖον».

³⁷ Ἐγκώμιο, σ. 362.15 κ.έ., 364.2-9. σ. 70.405 κ.έ., 430-434.

³⁸ Ἐγκώμιο, σ. 374.10-12. σ. 76.635-636, 640-641.

Ὁ κατάλογος τῶν ἱάσεων κλείνει στό τέλος τοῦ ἐγκωμίου μέ μία ὁμορφη σκηνή, ἀφιερωμένη στόν νέο καλύτερο κόσμο πού διαφαινόταν: τήν θαυματουργική ἐπέμβαση τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ νά ἀποκτήσει παιδί ἡ πρεσβυτέρα ἱερέως τῶν Τρικάλων, μετά ἀπό ἀποβολές πού εἶχε ὑποστεί³⁹. Ἕνα νεογέννητο ἀλλάζει τή βαριά ἀτμόσφαιρα! Ἐλπίδα γιά ἕναν καινούργιο κόσμο, ἀπάντηση σέ ὅσα εἶπε σπὴν ἀρχή ὅτι τό κακό στή Θεσσαλία ἀρχίζει ἀπό τόν θάνατο, ὅταν πέθανε ὁ (ἀνήλικος) ἡγέτης της (1318)! Εἶναι ὁ κυκλικός νόμος τῆς φθορᾶς καί ἀνανέωσης, τόν ὁποῖο ἐφαρμόζει στό ἐγκώμιο.

Ἀλλά τό «μέγα θαῦμα» γιά τό ὁποῖο καταθέτει πλήρη στοιχεῖα (τό 1/3 τοῦ ἐγκωμίου) εἶναι ἡ ἀναστήλωση τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν πού κάπκε λίγο πρὸ τοῦ 1332/33, ὅπως καί ὅλη ἡ πόλη τῶν Τρικάλων, καί ὁλοκληρώνεται μέ τήν ἀνακαίνισι τοῦ 1362. Ὁ Κυπριανός, παρὰ τήν οἰκονομική στενότητα, κατάφερε νά τόν λειτουργήσει πάλι τελῶντας νέα ἐγκαίνια, λίγο πρὶν ἀποβιώσει (1332/33)⁴⁰, ἀφοῦ παρενεβλήθη «βραχύς» χρόνος⁴¹, λόγω βραχείας νόσου⁴². Ὅταν περὶ τό 1362 ὁ Ἀντώνιος ἀποφάσισε νά ἀνακαινίσει τόν ἡμιτελῆ ναό, ὁ ἴδιος ἐρμηνεύει ὡς θαῦμα τοῦ ἁγίου ὅταν εἶδε τόν ἅγιο Κυπριανό στό ὄνειρό του νά τοῦ ὑποδεκνύει «ὡά τέτταρα τῷ τάφῳ ἐπιτεκόμενα δεδωκώς, ἃ καί φαγεῖν ἐνετεῖλατο», ἀλλά ἐδήλωναν ἀντίστοιχους σάκους μέ ἀσβέστι πού χρειαζόταν νά γίνουν τοιχογραφίες καί τοὺς ἔδωσε ἕνας λαϊκός μέσω ἑνὸς ἱερέα⁴³. Τό θεώρησε ἀμέσως ὅτι ἦταν δείγμα τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ ἁγίου γιά τόν λαό: «ἐκεῖνον προνοούμενον ἔχειν ἔργου παντός εἰς ἐπίδοσιν τῆς Ἐκκλησίας...»⁴⁴. Ὁ ναός ἐπὶ Κυπριανοῦ ἐσωτερικά βρισκόταν ἀπλῶς σέ ὑποφερτὴ κατάσταση στή σκεπὴ καί τοὺς μαυρισμένους τοίχους⁴⁵, ἀλλὰ πλέον ἐπὶ Ἀντωνίου ὁλοκληρώθηκε ἐσωτερικά σπὴν ὀροφή καί μέ νέες τοιχογραφίες⁴⁶.

³⁹ Ἐγκώμιο, σ. 373.17-374.12. σ. 76.616-636.

⁴⁰ 1) Ἐγκώμιο, σ. 364.22 κ.έ., 365.16. σ. 71.447 κ.έ., 71.465-466: «καὶ τό πάντων κυριώτατον, καθιέρωσις ἀξία τοῦ δεδοκότος τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος». 2) Ἐγκώμιο, σ. 366.1-2. σ. 72.477: «ἀπίρητιστο μὲν γάρ αὐτῷ τά τῆς οἰκοδομίας καὶ ἱερᾶς καθιδρύσεως».

⁴¹ Ἐγκώμιο, σ. 365.18. σ. 71.466-467: «βραχύς ὁ ἐν μέσῳ χρόνος».

⁴² Ἐγκώμιο, σ. 352.13-14. σ. 64.216: «βραχεία τινὶ νόσῳ».

⁴³ Ἐγκώμιο, σ. 372.16-373.2. σ. 75-76.590-606.

⁴⁴ Ἐγκώμιο, σ. 373.3-4. σ. 76.603-604.

⁴⁵ Ἐγκώμιο, σ. 372.11. σ. 75.587-588: «τά τῆς ὀροφῆς ὑπῆρχεν ἡμιτελῆ» ἢ στχ. 367.1-3. 72.499-500: «ὀροφῆς γάρ προσποιούσης ἔτ' ἦν ἐνδεής καὶ τά τῆς ἱστορίας ἀπημαύρωτο ἐκ τρίτου ταύτην καταφλέξαντι». Πρβλ. καὶ στχ. 372.7-9. 74.584-585.

⁴⁶ Ἐγκώμιο, σ. 373.6-7. σ. 76.606-608: «Ἀπέλαβε γάρ τόν ἄνωθεν κόσμον τό ἱερώτατον τέμενος καὶ εἰκόσιν οὐκ ὀλίγαις ὥς ἐν βραχεὶ κεκαλλώπισται».

Ὁ ἅγιος Κυπριανὸς βρισκόταν πολὺ κοντὰ σέ ὅσους εἶχαν ἀνάγκη. Ἐτάφη ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του δίπλα στὸν ναὸ τῶν Ταξιαρχῶν, κι ὁ τάφος του ὑπῆρχε στὴν ἴδια θέση 30 χρόνια ἀργότερα. Ὅμως δὲν φαίνεται ἂν ἔγινε ἀνακομιδὴ λειψάνων ἢ ὄχι.

Μέ τὴν παράθεση θαυμάτων τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ ὁ συγγραφέας δὲν ἐπιμένει πολὺ σέ θαυματουργικὲς, ἱερατικὲς ὅπως θέλει ὁ δοκιμαζόμενος λαός, ιδιότητες. Κι αὐτὸ τό στοιχεῖο τό ἀξιοποιεῖ, ἀφοῦ τό βιώνουν οἱ πιστοί. Ἀναφέρεται πιὸ ἀναλυτικὰ σέ γεγονότα ποὺ ἔζησε ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος, στὰ ὁποῖα ὑπῆρξε αὐστηρὸς ἰδίως πρὸς τὴν ἡγεσία. Διηγεῖται βλέπει τό θέμα πολιτικά. Εἶναι μέρος τῆς ἀντίληψης τῶν πραγμάτων ποὺ ἔχουν καί ὁ ἐγκωμιαζόμενος καί ὁ ἐγκωμιάζων γιὰ τὴν παρακμὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ὁ πρῶτιστος ἀγώνας τοῦ Κυπριανοῦ ἦταν ὅτι ἀντέδρασε πνευματικὰ ἐκεῖ ποὺ οἱ πολιτικὲς συγκυρίες τὸν μετέβαλαν σέ θῦμα. Ὅφειλεται στὴν κακὴ νοοτροπία ἡγετῶν καί μέρους τοῦ λαοῦ νά μὴν ἀναγνωρίζουν τὸν ποιμενάρχη τους, νά τὸν διώχνουν ἢ νά καταπατοῦν τὰ δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἐκπροσωπεῖ. Ὁ Ἀντώνιος, ὅταν ἦλθε στὴ Θεσσαλία «νεωστὶ ἐπιδημητικῶς μετὰ τὴν τοῦ ἐκείνου μετὰστασιν», βρῆκε τὰ πράγματα τῆς ἐπισκοπῆς «δισπασμένα καί παρ' ἄλλων κατεχόμενα»⁴⁷. Καί οἱ δύο ἦταν πιστοὶ στὸν αὐτοκράτορα, τοῦ ὁποῖου τὸν ἐρχομὸ στὰ Τρίκαλα ὁ Κυπριανὸς θεωροῦσε σίγουρο, δὲν ταυτίσθηκαν μὲ τὰ τοπικὰ καθεστῶτα ποὺ μετέβαλλαν τὴν ψιλὴ σχέση μὲ τὸ Βυζάντιο σέ ἀσυδοσία.

* * *

Μέ τὰ στοιχεῖα ποὺ συγκέντρωσε δίνει μία εἰκόνα τῆς πορείας του ἀπὸ τὴ Λάρισα μέχρι τὰ Τρίκαλα.

Ὅταν ἀπεβίωσε ὁ πατέρας του, μετέβη στὴ Μονὴ ἁγίου Δημητρίου Μαρμαριανῶν (ἢ Μαρμαριανῶν), ἀνώτερη «κατὰ πᾶν εἶδος φαινόμενον, τῶν ἐν τῇ τῆς πατρίδος ἐπαρχιῶν τό ἀσύγκριτον ἔχουσιν, ἀλλὰ καί κατὰ τὸν ἀφανῆ πλοῦτον, τὴν πνευματικὴν πολιτείαν» τῶν μοναχῶν. Ἦταν ἡ μεγαλύτερη μονὴ τῆς Μητροπόλεως. Ἐκεῖ ἐκάρην μοναχὸς καί μετὰ χειροτονήθηκε ἱερέας⁴⁸. Ἡ μονὴ αὐτὴ σχετίζεται μὲ τὴ Μαρμαρίανη Λάρισα (Μαρμαριάνοι ἢ Μαρμαριανοί) (σήμερα ἐπίσημα Μαρμαρίνη)⁴⁹. Ἡ ἐπιλογὴ του νά μονάσει κοντὰ στὴν

⁴⁷ Ἐγκώμιο, σ. 367.5-7. σ. 72.502-505.

⁴⁸ Ἐγκώμιο, σ. 342.12-17. σ. 60.38-42.

⁴⁹ Σταῦρος Γουλούλης, «Ἡ βυζαντινὴ μονὴ τοῦ ἁγίου Δημητρίου Μαρμαριανῶν Λαρίσης: Προ-

πατρίδα του πιθανόν οφείλεται στο ότι ενδιαφέρεται για την πόλη του. Λόγω οικογενειακής παράδοσης έχει πατριωτική συνείδηση, αφιερώνεται και προσφέρει στον τόπο του.

Η Μαρμαρίανη βρίσκεται σέ κεντρική οδό προς Ανατολική Όσσα μέσω Βέσαινας (Δέσιανη)⁵⁰, στο κέντρο μιας περιορισμένης οικονομικής περιοχής, βασικής για την άμυνα του θεσσαλικού κάμπου⁵¹, που άκμαζε ήδη από την αρχαιότητα⁵². Κοντά λειτουργούσαν μέχρι και τον 6ο αιώνα τά περίφημα λατομεία του πράσινου λίθου, που έδωσαν και τό όνομα «Μαρμαρίανοι». Η θέση του σημερινού οικισμού της Μαρμαρίανης, όπως και όλη η περιοχή στις νότιες πλαγιές των βουνών Όσσας και Όλύμπου έχει τό προνόμιο νά επιτρέπει την

σπάθεια έντοπισμού», *Ιστοριογεωγραφικά* 7 (1997-1998), Θεσσαλονίκη-Γιάννινα 2000, 121-144. Σταύρος Γουλούλης, «Μαρμαρίανη-Μονή Μαρμαριανών (ή Μαρμαριανών)», *Πρακτικά 4ου Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών, Λάρισα 12-13 Απριλίου 1997, Η Λάρισα: όψεις της ιστορίας της περιοχής*, Όμιλος Φίλων Θεσσαλικής Ιστορίας - Βιβλιοθήκη Θεσσαλικών Μελετών αρ. 8, Λάρισα 2002, 139-145. Μέχρι σήμερα ό ναός του χωριού είναι αφιερωμένος στον άγιο Δημήτριο.

⁵⁰ Τόν 12ο αιώνα η Βέσανα έχει 100 Έβραίους κατοίκους (διπλαδιά 15-20 νοικοκυριά) κατά τόν Βενιαμίν Τουδέλη (1161-1163) βλ. M.N Adler, *The Itinerary of Benjamin of Tudela, critical Text, Translation and Commentary*, London, Oxford University Press, 1907, 11: «Vissena, where there are about 100 Jews, at their head being the chief rabbi...» [= Βενιαμίν Τουδέλης, *Τό βιβλίο των ταξιδιών στην Ευρώπη την Ασία και την Αφρική (1159-1173)*, Στοχαστής, Αθήνα 1994, 34-35, 63-64]. Άννα Άβραμέα, *Η Βυζαντινή Θεσσαλία μέχρι του 1204. Συμβολή εις την ιστορικόν γεωγραφίαν*, Έν Αθήναις 1974, 156, όπου βιβλιογραφία.

⁵¹ Σήμερα η έντική όδός μέσω Τεμπών δίνει αίσθηση πρωτεύουσας όδου πού συνδέει Λάρισα-Μακρυχώρι-Τέμπη. Παλαιότερα όμως δέν ήταν μόνον αυτή πρωτεύουσα όδός, αλλά και η άλλη μέσω Αγιάς (και Μαρμαρίανης). Η όδός άρχιζε από τί σημερινή «όδό Αγιάς» της Λάρισας, προεκτεινόμενη μέσω του νεότερου Αεροδρομίου πού την έκοψε η και τελικά εξαφάνισε. Ό λόγος πού αναπτύχθηκε η όδός Λάρισα-Αγία είναι ότι δεξιά και άριστερά της όδου αυτής οι εκτάσεις πλημμυρίζαν από τόν Πηνειό η τό Ασμάκι πού κατέληγε στη Βοιβήδα (Κάρλα). Προς την ανατολική παραλία υπήρχαν οδοικοί διέξοδοι είτε μέσω Πηνειού και Τεμπών, είτε μέ τό Μεγάλο Ρέμα του Συκουρίου, είτε μέσω του Ρέματος της Μαρμαρίανης (γνωστό σέ θωμανικές πηγές ως Ντεϊρ-μέν Ντερέ). Όλη η κλειστή περιοχή βόρεια-δυτικά της Μαρμαρίανης, από τό Γεντίκι μέχρι νότια του όρεινου άντερείσματος του Μακρυχωρίου, διπλαδιά ό κάμπος του Συκουρίου-Ευαγγελισμού, είναι αρκετά μεγάλος σέ έκταση, σέ μεγαλύτερο ύψόμετρο από τόν κάμπο της Λάρισας. Είναι μία προστατευμένη από τί φύση τοποθεσία μέ μικρά βουνά, προεκτάσεις της Όσσας και Όλύμπου. Τό Παλαιόκαστρο Πορνναρίου (πρόποδες Κισσάβου) (ύψοι. 565 μ.), και τό Παλαιόκαστρο Μαρμαρίανης (ύψοι. 700 μ.) είναι κάστρα πού προστάτευαν τούς κατοίκους πού ζούσαν στά πεδινά μέρη, βλ. Κώστας Θεοδωρόπουλος, «Κάστρα πρωτοβυζαντινών χρόνων στο άνατολικό τμήμα του Νομού Λάρισας», *Πρακτικά 5ου (23.10.1999) και 6ου (8.5.2004) Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών*, Όμιλος Φίλων της Θεσσαλικής Ιστορίας, Βιβλιοθήκη Θεσσαλικών Μελετών, 9, Λάρισα 2010, 149-160.

⁵² Δέν είναι τυχαίο ότι έδω η άρχαία μυθολογία ήθελε τί δράση μυθικών ήρώων, θεών και φυλών όπως οι Λαπίθες, αλλά και πληθυσμών όπως οι Αιινάτες, βλ. Μιχαήλ Β. Σακελλαρίου, *Έλληνικά έθνη κατά την Εποχή του Χαλκού*, μετάφραση από τά γαλλικά Νατάσα Παπαδοπούλου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2018, 110-112, όπου πηγές και βιβλιογραφία.

ανάπτυξη χειμαδιών. Η παρακείμενη λίμνη Βοιβνίδα/Κάρλα θά παρείχε άφθονη τροφή σέ ψάρια (όπως συνέβαινε μέχρι τό 1962 όταν άποξηράνθηκε), ίκανή νά ένισχυθεί μία μεγάλη μονή, ή μεγαλύτερη ίσως τής Θεσσαλίας, άφου οργανώνεται στά τέλη τοῦ 12ου αἰ. ως βασιλική πατριαρχική, έχοντας πολλά μετόχια⁵³.

Η μονή Αγίου Δημητρίου είχε ρόλο νά δίνει στελέχη στή Μητρόπολη καί τήν κοινωνία τής Λάρισας. Παντοῦ δίπλα σε κάθε Μητρόπολη ὑπῆρχε τουλάχιστον μία μονή, συνήθως πατριαρχική, ή όποία μόρφωνε καί καλλιεργούσε τά μελλοντικά στελέχη τής τοπικῆς Έκκλησίας καί ταυτόχρονα ἐπιβεβαίωνε τήν παρουσία τής Κων/πολης στήν ἐπαρχία. Στή μονή αὐτή ό μελλοντικός μητροπολίτης Λαρίσης διέπλεσε τήν πολιτική άφοσίωση στήν Κων/πολη, τόν αὐτοκράτορα, τί δυναστεία τῶν Παλαιολόγων, τότε ὑπό τόν Άνδρόνικο Β΄ Παλαιολόγο (1282-1328) καί τό Πατριαρχεῖο.

Ταυτόχρονα ένισχύεται νά αὐξήσει τίς πνευματικές ἀναζητήσεις του, άποφασίζοντας νά μεταβεί στό Άγιον Όρος, προφανώς μέ τή σύμφωνη γνώμη τῶν συμμοναστῶν του, γιά νά ζήσει κοντά σέ πιό ἔμπειρους πνευματικούς όδηγούς⁵⁴. Βρέθηκε σέ κάποια μονή ή σκήτη (πόλις), όπου ζούσαν «άνδρες» μέ άνώτερη πνευματική κατάρτιση. Μέσω αὐτῶν: «πνευματικοῦ ἡξιώθη ἐν τῷ θεῷ Όρει χαρίσματος καί τήν διάνοιαν ἐφωτίσθη καί άνδράσι συνεγένετο πλουσίαν ἀπολαύσας τῶν τοῦ θεοῦ Πνεύματος χαρισμάτων καί παρ' αὐτῶν

⁵³ Γιά τά μετόχια κάνει λόγο ή Συνοδική διάγνωση τοῦ 1318, βλ. Miklosich - Müller, *Acta et diplomata medi aevi sacra et profana*, IV, 88. H. Hunger - O. Kresten, *Das Register des Patriarchats im Konstantinopel*, Wien 1981, 386, στχ. 108-111: «...έσονται δέ όμοίως αὐτή καί οἱ παρά τοῦ μέρους ταύτης άνεγεργθέντες ναοί καί όσοι εἰς τό ἐξῆς άνεγεργθήσονται κατά τόν ἐκεῖσε τόπον καί τά όρια τῶν μετοχιῶν τῆς μονῆς καί τῶν λοιπῶν κτημάτων...».

⁵⁴ Έγκώμιο, σ. 343.23-24, 344.14-16. σ. 60-61.64, 80: «ό δέ πόθος τό θεῖον Όρος καταλαβεῖν... ἐν τοῦτω τοίνυν γενόμενος καί πόλιν εὐρών τῇ αὐτοῦ κατάλληλον άγωγή».

ἐμνήθη τά πολλοῖς ὕστερον χρόνοις ἐκβάντα»⁵⁵. Δέν πρέπει νά μετέβη μόνος, γιατί στήν ἐπιστροφή του στή Θεσσαλία συνοδεύεται ἀπό δύο ἄλλους μοναχοὺς⁵⁶, μᾶλλον Μαρμαριανίτες ποὺ εἶχαν ἀναχωρήσει μαζί ὡς ομάδα. Οἱ μοναχοὶ δέν κινοῦνται ποτέ μόνοι τους, ὅταν τελοῦν ὑπὸ εὐλογία.

Ποιοὶ ἦταν ὅμως αὐτοὶ καὶ πῶς τούς συνάντησε ὁ Κυπριανός; Εἶναι δυνατόν νά μὴν πῆγε ἐκεῖ συστημένος; Κόμιζαν κάτι νέο, μία ἀνανεωμένη διδασκαλία, ἢ ἦταν παραδοσιακοὶ Ἀγιορεῖτες; Κρίνουμε ὅμως μέ βάση αὐτό ποὺ κατανοεῖ, δηλαδή αὐτό ποὺ ἤδη ἐξέφρασε ὁ Ἀντώνιος, ὁ ὁποῖος ἦταν παλαιός Ἀγιορείτης μοναχός ζώντας (πρὸ τοῦ 1333) στή μονή Μεγίστης Λαύρας⁵⁷. Ἦταν μία γενιά μεταγενέστερος τοῦ Κυπριανοῦ, ἀλλὰ ἡ Λαύρα ἦταν στό κέντρο τῆς ἀγιορείτικης νηπτικῆς παράδοσης τοῦ 14ου αἰ., μέ τούς γνωστούς «Ἡσυχαστές»⁵⁸. Ὅσα περιγράφει γιά τούς «Ἄνδρες» ἀναφέρονται σέ προδρόμους αὐτῶν⁵⁹. Ἀλλά θεωρεῖ ὅτι τέτοιοι Ἀγιορεῖτες γίνονταν «θεοὶ κατὰ μέθεξιν»⁶⁰. Ἀπό τά πνευματικά χαρίσματά τους ἐπιλέγει νά ἐξάρει τόν πόλεμό τους κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους «δι' ἀγώνων καὶ πάλης»⁶¹. Ἰδιαίτερα δίνει ἔμφαση ὅτι τόν προετοίμασαν γιά τά ὅσα δύσκολα θά συναντοῦσε ἀργότερα στή Θεσσαλία: «...παρ' αὐτῶν ἐμνήθη τά πολλοῖς ὕστερον χρόνοις ἐκβάντα»⁶².

Θά πρέπει ὁ Κυπριανός νά μετέβη στό Ὅρος πρὸς τά τέλη τοῦ 13ου αἰ. ἢ καὶ ἀρχῆς 14ου αἰ., ὄντας ιερέας, δηλαδή περίπου 30 ἐτῶν, ὅπως ἐπέβαλλαν οἱ κανόνες. Συνυπολογίζονται τά ἑξῆς: α) ἀπεβίωσε σέ γεροντική ἡλικία τό 1332/33, μετὰ ἀπό μία δεκαπενταετῆ παραμονή στή Μητρόπολη Λαρίσης (1318 κ.ε.)⁶³. β) ἔγινε ἐπίσκοπος σέ ὥριμη ἡλικία (π.χ. 50-60 ἐτῶν) τό 1318, ἀφοῦ εἶχε ἤδη διατελέσει ἡγούμενος ἐπὶ πολλὰ χρόνια στὸν Ἅγιο Νικόλαο στίς ἐκβολές τοῦ Πηνειοῦ καὶ στὸν Ἅγιο Δημήτριο Μαρμαριανῆς (βλ. στή συνέχεια). γ) Τό ἀνωτέρω σχέδιο συντονίζεται μέ μία σημαντική ἀλλαγή ποὺ εἶχε συντελε-

⁵⁵ *Ἐγκώμιο*, σ. 345.11-15. σ. 61.95-98.

⁵⁶ *Ἐγκώμιο*, σ. 344.20-21. σ. 61.84-85: «δυσὶν ἐταίροις τὴν ἀρετὴν».

⁵⁷ *Ἐγκώμιο*, σ. 371.7-14. σ. 74.562-568.

⁵⁸ Τὸν 14ο αἰ. οἱ Ἡσυχαστές ὁργανωμένοι μέ ἐπικεφαλῆς τὸν Γρηγόριο Σινάιτη, εἶχαν διοχετευθεῖ σέ ἐπαρχίες τοῦ Βυζαντινοῦ κόσμου καὶ ἐκτός αὐτοῦ.

⁵⁹ Paul Magdalino, *The History of Thessaly*, 310.

⁶⁰ *Ἐγκώμιο*, σ. 344.10-12. σ. 61.76-78.

⁶¹ *Ἐγκώμιο*, σ. 344.2-4. σ. 61.70-72.

⁶² *Ἐγκώμιο*, σ. 345.15. σ. 61. 98.

⁶³ *Ἐγκώμιο*, σ. 352.3, 252.13-15. σ. 64.208: «τὴν ἄπονον αὐτῷ προξενούσαν ζωὴν καὶ ὄντως μακροαῖωνα», 216: «τό ὑποληφθέν τοῦ σαρκίου δαπανᾶται».

σθεῖ ἐκεῖνη τὴν περίοδο ἀπὸ τὸν νηπτικό πατριάρχη Ἀθανάσιο Α΄ (1289-1293), 1304-1309) καὶ ἐπηρέασε τὸ Ἅγιον Ὅρος, μετὰ τὴν ὀδυνηρὴ ἐμπειρία ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγο (1258-1282) νὰ δεχτεῖ τὴν Ἑνωσι τῶν Ἐκκλησιῶν στὴ Σύνοδο τῆς Λυῶν (1274)⁶⁴. Πνευματικός διδάσκαλος τοῦ ἐκ μονῆς Ἑσφιγμένου Ἀθανασίου Α΄, ὅπως καὶ τοῦ μεγάλου νηπτικοῦ συγγραφέα ἁγίου Θεολίπτου Φιλαδελφείας (+1321), ἦταν ὁ Νικηφόρος ὁ Ἡσυχαστής (+1296) διαμένων στὴν περιοχὴ τῶν Καρεῶν⁶⁵, ὅπου τὸ Πρωτάτο, ἡ κεντρικὴ διοίκηση τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τόπος διακίνησης νέων δεδομένων.

Ὁ συντονισμός τοῦ Κυπριανοῦ στὴν ἀνανέωση τοῦ Ἁγίου Ὁρους μέ τὴ συνεργασία αὐτοκράτορα καὶ πατριάρχη ἀνοίγει νέον ὁρίζοντα στό νὰ ἐρμηνευτοῦν οἱ ἐπόμενες κινήσεις τοῦ νέου ἱερέα, ὁ ὁποῖος φαίνεται νὰ προβάλλει ὡς πρόσωπο ἐμπιστευμένο ἀπὸ τὴν Κων/πολη, δηλαδὴ πιστός στὸν Ἀνδρόνικο Β΄, ὥστε νὰ συμβάλει στό μέτρο τῶν δυνατοτήτων του, στὴ διευθέτηση τῶν ἰδιαίτερων προβλημάτων τῆς αὐτονομημένης Θεσσαλίας. Δηλαδὴ ἐντάχθηκε σέ «πρόγραμμα» ἀποκτίσεως πατερικῆς ἐμπειρίας στὴν ἀντιμετώπιση κοσμικῶν ζητημάτων πού ἀφοροῦσαν στὴν Ἐκκλησία, ἄσχετα ἂν γι' αὐτὸ κλήθηκε ἀπὸ πρὶν ἢ προέκυψε ἀργότερα. Δέν παρέμεινε ἐξάλλου πολὺ, ἀφοῦ οἱ Μαρμαριανίτες, νιώθοντας τὴν ἔλλειψή του, τοῦ ζήτησαν μετὰ ἀπὸ «βραχύν χρόνον» νὰ ἐπιστρέψει στὴ μονή⁶⁶. Συνεχίζοντας τὴν οἰκογενειακὴ παράδοση, ἦταν ἐμπιστευμένος νὰ γίνῃ ἀνώτερο στέλεχος τῆς Ἐκκλησίας, ἐπομένως ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσει τίς καλύτερες πνευματικὲς προϋποθέσεις. Διακρινόταν ἀπὸ τότε ὡς ἡγετικὴ μορφή, τὸν παρακολουθοῦν ἐκτός ἀπὸ τοὺς δύο «ἐταίρους» στὴν ἀρχή, μοναχοὶ καὶ κληρικοὶ σέ ὅλη τὴ ζωὴ του. Θά πρέπει νὰ μυήθηκε στὰ προβλήματα τῆς συνύπαρξης μιᾶς αὐτόνομης κοινωνίας, ὅπως ἡ Θεσσαλία, μέ τὸ Βυζάντιο. Δηλαδὴ πῶς νὰ ἀντιμετωπίζει τίς δυσμενεῖς πολιτικὲς καταστάσεις μέ πνευματικὴ στάση.

Ἐπέστρεψε τότε στὴν «ἀρχικὴ λυχνία», τὴ μονή του, ἀλλὰ ἀνέλαβε τὴν «προστασία» τῆς μονῆς Ἁγίου Νικολάου στὶς ἐκβολές τοῦ Πηνειοῦ. Πρέπει νὰ ἦταν μετόχι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἔχον προορισμό, τονίζει ὁ Ἀντώνιος, τὰ

⁶⁴ Πέραν τῆς πολιτικῆς ὑπάρχει παράδοση ἐπέμβασης μέ θύματα μοναχούς, βλ. Ἰωάννης Ἀναστασίου, «Ὁ θρυλούμενος Διωγμός τῶν Ἀγιορειτῶν ὑπὸ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγου καὶ τοῦ Ἰωάννου Βέκκου», *Ἀθωνικὴ Πολιτεία, Ἐπὶ τῇ Χιλιετηρίδι τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, Θεσσαλονίκη 1965, 208-257, 256.

⁶⁵ Δημήτρης Καλομοιράκης, «Πρωτάτο: ἡ ἔρευνα, τὸ μνημεῖο καὶ οἱ πάτρωνές του», *Κληρονομία*, 22 (1990), 73-104, 88-90, 103, ὅπου βιβλιογραφία.

⁶⁶ *Ἐγκώμιο*, σ. 344.17-22. σ. 61.82-85.

«ἀγαθὰ» τῆς θάλασσας⁶⁷. Ἡ νέα συμφωνία θὰ εἶχε στόχο νά ἐνισχυθεῖ ἡ οἰκονομική σταθερότητα τῆς μονῆς Μαρμαριανῶν. Ἡ ἀποστολή του, φαίνεται, ἐπέτυχε καί ὕστερα, ἀφοῦ ἀπεβίωσε ὁ προκάτοχος ἡγούμενος τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μετὰ ἀπό πολύχρονη ἀσθένεια⁶⁸, ἐξελέγη αὐτός ἡγούμενος παραμένοντας ἀρκετό χρονικό διάστημα «συχόν χρόνον»⁶⁹.

Ὅσο ὁ Κυπριανός ἦταν ἡγούμενος, πρὸ τοῦ 1318, ὁρίσθηκε ἐπίτροπος (πρέσβυς) τοῦ ἀνίλικου υἱοῦ τοῦ ἀποθανόντος περὶ τὸ 1313 σεβαστοκράτορα Ἰωάννη Β΄ τῶν Νέων Πατρῶν⁷⁰. Ταυτόχρονα τὴν ἴδια περίοδο στὴ Λάρισα δὲν ὑπῆρχε κάποιο διάστημα μητροπολίτης, κατὰ Ἀντώνιο λόγω μὴ ἄμεσης ἐποπτείας τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας⁷¹. Ἐπιπλέον, κληρικός ὢν, θεωρεῖ ὅτι ἡ μὴ ἀνάδειξη μητροπολίτη Λαρίσης ὀφείλεται καί σέ δαμιονική ἐνέργεια⁷², ἐμπαθεῖς καταστάσεις στυγνοῦ συμφέροντος, πλεονεξίας. Ἀκόμη, ἡ παλαιὰ πολιτική τοῦ ἐνωτικοῦ (φιλοδυτικοῦ) Μιχαὴλ Η΄ εἶχε διχάσει τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία μέ τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν τὸ 1274, σέ ἀντίθεση πρὸς τὴν ὁποία οἱ σεβαστοκράτορες τῶν Νέων Πατρῶν εἶχαν δώσει μάχες πραγματικές μέ τὸν στρατό τοῦ Ἐνωτικοῦ αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Η΄, καί σέ σύνοδο (1276) στὴ Νεοπάττρα συνέδραμαν νά καταδικαστεῖ ἡ Ἐνωση⁷³. Ἐντοπίζονται καί θρησκευτικά αἷτια τῆς ἐπιδίωξης αὐτονομίας, ἐφόσον οἱ Παλαιολόγοι ἦταν γενικῶς φίλοι τῆς Δύσεως. Οἱ Θεσσαλοὶ δὲν ἤθελαν τὸ βυζαντινὸ κράτος, λόγω τῶν ὑποχρεώσεων πού εἶχε μία τέτοια ἐξάρτηση σέ δύσκολη ἐποχή, δὲν ἤθελαν καί τὸ Πατριαρχεῖο.

⁶⁷ *Ἐγκώμιο*, σ. 346.3-12. σ.62.113-122: «Ἐντεῦθεν καὶ ἐπὶ ἀρχικὴν λυχνίαν... ἄξιος κρίνεται καὶ φροντιστήριον ἐγχειρίζεται... ἡ δὲ Πηνειὸς παραρρεῖ καὶ θάλασσα καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ δεξιούται». Γιά τὴν ταύτιση βλ. P. Magdalino, *The History of Thessaly*, 96-97.

⁶⁸ *Ἐγκώμιο*, σ. 346.15-23. σ. 62.122-130.

⁶⁹ *Ἐγκώμιο*, 347.4. σ. 62.132-133.

⁷⁰ *Ἐγκώμιο*, σ. 347.9-348.3. σ. 62.137-141. Ἀντώνιος Ρίζος, «Γύρω ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους Λαρίσης Κυπριανό (+1332/33) καὶ Ἀντώνιο (+post 1363) καθὼς καὶ μερικὲς πληροφορίες καὶ σκέψεις γιὰ τὴν Θεσσαλία τῆς ἐποχῆς τους», *Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο*, 34 (1998), 139-144, 139-140, ὅπου πηγὲς καὶ βιβλιογραφία ἐπὶ τοῦ θέματος, στὴν ὁποία κυρίαρχη ἄποψη εἶναι ὅτι τὸ 1318 πέθανε ὁ ἴδιος Ἰωάννης Β΄ τῶν Νέων Πατρῶν.

⁷¹ *Ἐγκώμιο*, σ. 347.6-8, 350.11-12. σ. 60.62, 63.134-135: «Ἐπεὶ δὲ καὶ χρόνος ἰκανὸς ἐμέτρει τῇ ἐκκλησίᾳ Λαρισαίων τὴν τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος στέρησιν... ἀποίμαντον εἰς τὸ διηνεκὲς διαμένειν τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν...».

⁷² *Ἐγκώμιο*, σ. 350.10-13. σ. 63.174-177.

⁷³ Ὁ τότε ἐπίσκοπος Τρίκης ἦταν ὑπέρμαχος τῆς Ἐνώσεως καὶ φυλακίστηκε ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Β΄, βλ. Paul Magdalino, *The History of Thessaly*, 166-167. Πιθανόν αὐτὸς δέχθηκε τὴν ἀπόφαση τῆς Συνόδου τῆς Λυών, ὅπως ἐμφανίζεται σχετικὰ, ἐκπροσωπώντας τὸν μητροπολίτη Λαρίσης πού εἶτε ἀπουσίαζε ἢ ἦταν χηρεύουσα ἡ Μητρόπολις. Λάρισα καὶ Τρίκη γίνονται ἐνιαῖες μέ τὸν Κυπριανό (1318 κ.ε.).

Υπήρχαν οί φιλοβυζαντινοί κύκλοι αλλά καί αὐτοί πού ὁ Ἀντώνιος ἀποκαλεῖ «Ἄλλους», ἀντίστοιχα φίλοι (προσκειμένοι) καί ἀντίπαλοι (αὐτονομιστές) πρὸς τὴν Κων/πολη⁷⁴. Δέν εἶχαν καλή σχέση γενικά οἱ Θεσσαλοὶ μέ τοὺς Παλαιολόγους, καί τότε καί ἀργότερα⁷⁵. Ὁ Κυπριανὸς ἦταν ἐμπιστος καί στὴν τοπικὴ ἐξουσία (μέ κέντρο τὴ Νεοπάτρη) καί στὴν Κων/πολη, στὴν ὁποία ἀνῆκε λειτουργικά, ἀφετέρου εἶχε ἄμεση ἐπαφή μέ τὴν πραγματικότητα τῆς Λάρισας, χιρεύοντας ὡς Μητροπόλεως. Πιθανόν εἶχε συμφωνηθεῖ νά τὴν ἐλέγχει ἐπὶ τῆς οὐσίας, τύποις ὅμως θά ὑπῆρχε ἀντιπρόσωπος τῆς τοπικῆς Συνόδου, ἡ ὁποία κάποια στιγμή, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε χρόνια δέν ἐνεργοποιήθηκε ἐπὶ τοῦ θέματος, τελικά ὁμόφωνα ἐξέλεξε τὸν ἱερομόναχο καί ἡγούμενο Κυπριανό⁷⁶, ἐφόσον διημιουργεῖ μετὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ πολιτικῆς ἰσορροπίας ἀνάμεσα στίς δύο ομάδες.

Τό κενό τῆς τοπικῆς ἐξουσίας καί ἡ διαφωνία ἀναδύθηκε, ὅταν ταυτόχρονα πέθανε καί τό ἀνῆλικο τέκνο τοῦ Ἰωάννη Β΄, οἱ δέ Λαρισαῖοι, ὑπέρμαχοι τῆς αὐτονομίας ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, τὴ δυναστεία τῶν Παλαιολόγων, ἀντέδρασαν, ὅταν ὁ Κυπριανὸς εἶχε ἀναχωρήσει γιὰ τὴ χειροτονία του στὴ Κωνσταντινούπολη, κι ὅταν ἐπέστρεψε, δέν εἶχε πλέον δυνατότητα νά εἰσέλθει στὴν πόλη.

Τὴν ἀκριβὴ εἰκόνα δίνει μέ σαφήνεια ὁ Ἰωάννης ΙΓ' Γλυκὺς, ὁ ὁποῖος στὴ συνοδικὴ ἀπόφαση τοῦ Αὐγούστου 1318 ἀντιγράφει τὴν ἐκθεσὶ πού τοῦ ἔστειλε ὁ ἴδιος ὁ νεοχειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Κυπριανός, ὁ ὁποῖος πίστευε τότε ὅτι ὑπῆρχε προοπτικὴ νά υπάρξει «εἰρηνικὴ κατάστασις»⁷⁷. Ὁ Ἀντώνιος περιγράφει γεγονότα στίς διαστάσεις πραγματικοῦ ἐμφυλίου: ὅταν ὁ (ἀνῆλι-

⁷⁴ Ἐγκώμιο, σ. 348.1-2. σ. 62.140-141: «Ὡν δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπὲρ τοὺς Ἄλλους τὰ τῆς πρεσβείας (=ἐπιτροπείας) ἐμπιστευθεὶς...». Ἀντώνιος Ρίζος, «Γύρω ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους», 139-141, ὁ ὁποῖος σημειώνει ὡς αἰτία μεταξὺ ἄλλων, π.χ. ἀντίθεσι στὸν φιλοδυτικισμό τῶν Παλαιολόγων, ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ δέν ἤθελαν στρατιωτικὲς ὑποχρεώσεις στό Βυζάντιο. Πρὸβλ. τὴν ἄποψη τοῦ Κυπριανοῦ ὅπως μεταφέρεται στό πατριαρχικὸ ἐγγράφον τοῦ Ὀκτωβρίου 1318 γιὰ τὴν κατοχὴ τῶν δικαιομάτων τῆς Μητροπόλεως ἀπὸ τοὺς Ἄλλους, τοὺς κατέχοντες τὴ Λάρισα, βλ. H. Hunger - O. Kresten, *Das Register*, 384, στχ. 49-50: «...αὐτῶν δὲ τῶν πρωτοτύπων ὑπ' ἄλλοις ὡς ἔφασαν, εὕρισκομένων, οὕτω τοῦ καιροῦ σχεδιάσαντος».

⁷⁵ Ἀντώνιος Ρίζος, «Γύρω ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους», 140-141.

⁷⁶ Ἐγκώμιο, σ. 348.3-4. σ. 62.141-142: «...κρίσει πάντων τῶν τῆς ἐπαρχίας...».

⁷⁷ Miklosich - Müller, *Acta*, IV I, 79-80. H. Hunger - O. Kresten, *Das Register*, 354-356: «...ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Λαρίσης ἔγραψε καὶ ἀνίνεγκεν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ... Σύνοδον, ὡς ἐκ τῆς ἐπισυμβάσης εἰς τὸν ἐκεῖσε τόπον συγχύσεως καὶ ἀνωμαλίας ἀπὸ τῆς μάχης ἐμποδίζεται καὶ οὐδὲν ἔχει ἐπ' ἀδείας καταλαβεῖν εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Λαρίσης... ἀπῆλθε δὲ διὰ τοῦτο καὶ εὕρισκεται εἰς τὴν ὑπ' αὐτὸν ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν Χαρμαίνης, ἐν στερεῇ εὕρισκομένην ἀρχιερέως καὶ ἐξήτησεν, ἵνα ἐπιτραπῇ συνοδικῶς, ὥστε πρὸς καιρὸν, μέχρις ἂν διηλονότι τὰ τῆς μάχης διαλυθῇ, καὶ εἰρηνικὴ πάλιν κατάστασις εἰς τὸν ἐκεῖσε γέννται τόπον...».

κος) διάδοχος πέθανε, ή επαρχία διαιρέθηκε «εις διαφόρους αρχάς», «φθορά πραγμάτων, αφαιρέσεις βίων, δημεύσεις, έξορλαι, απειλαί, θάνατοι... τοιούτοις επιβατηρίους (ύποδοχή)... δεξιώσασθαι»⁷⁸, μέ αποτέλεσμα ό νέος μητροπολίτης νά ύποστει ταλαιπωρίες, «άπολις, αλήτης, άστεγος, συκοφαντούμενος, απειλούμενος»⁷⁹. Ή όλη κατάσταση δέν ήταν μόνον έναντίον του, αλλά μία γενική αντίπαράθεση παρατάξεων: όπαδοί καί αντίπαλοι τής αυτονομίας από τήν Κωνσταντινούπολη.

Ή πρώτη λύση γιά νά παραμείνει σέ επαφή μέ τή Λάρισα δόθηκε μέ άδεια από τή Σύνοδο του Πατριαρχείου, ύπό τόν πατριάρχη Ίωάννη ΙΓ' Γλυκύ, νά έγκατασταθεί προσωρινά στην έπισκοπή Χαρμαίνης τόν Αύγουστο του 1318⁸⁰.

Ή Χάρμαινα (έκ του σλαβικού *chorin na*= οίκος, έκκλησία) αναφέρεται καί στην έπόμενη απόφαση του Ίωάννη ΙΓ' (Οκτώβριος 1318), άν καί γιά τελευταία φορά από τόν 10ο αϊ. πού καταγράφεται ως έδρα έπισκοπής ύπό τόν Λαρίσης⁸¹. Στο έγγραφο αυτό, σχετικό μέ τό θέμα τής μονής Αγίου Δημητρίου Μαρμαριανών πού ό Κυπριανός ήθελε νά έξαρτήσει από τή Λάρισα, ό ίδιος ό πατριάρχης Ίωάννης ΙΓ' δηλώνει ότι ό έπίσκοπος Χαρμαίνης είναι πλησιχωρών προς τή μονή Αγίου Δημητρίου Μαρμαριανών καί τή Λάρισα⁸². Ή Χάρμαινα τόν 13ο αϊ. είχε στην περιοχή τής μοναστηριακά ιδρύματα, τά όποια έπόπτευσε αρχιμανδρίτης, όπως ό Θεοδόσιος, ό όποίος όμως τό 1275 χάρισε τή μονή τής Παναγίας πού κατείχε επί 40 χρόνια (1235-1275) στή σταυροπηγιακή μονή Όξείας Έπισκέψεως Μακριντίσσης⁸³. Βρισκόταν κοντά στον «Κίς-

⁷⁸ Έγκώμιο, σ. 350.6 κ.ε. σ. 63.172 κ.ε.

⁷⁹ Έγκώμιο, σ. 352.8-10. σ. 64.212-214.

⁸⁰ Miklosich-Müller, *Acta*, I, 79-80. H. Hunger - O. Kresten, *Das Register*, 354-357: «έν τή τοιαύτη τής Χαρμαίνης έπισκοπή διάγειν καί τά τή αρχιερωσύνη αυτού ανήκοντα διαπράττεσθαι...».

⁸¹ Νόννα Παπαδημητρίου, «Ή έπισκοπή Χαρμε(αι)νής ή Χαρμε(αι)νών (Γ'-ΙΔ' αιώνας)», *Αντίδορον Πνευματικών, Τιμητικών Τόμων Γερασίου Ιω. Κονιδάρη*, Αθήνα 1981, 378-389, 388: στο σιγίλλωδες γράμμα πατριάρχη Φιλοθέου του 1371 δέν αναφέρεται πλέον ή έπισκοπή Χαρμαίνης.

⁸² Ότι ή μονή καί ή έπισκοπή βρίσκονταν σέ κοντινή απόσταση διαπιστώνεται από τό έγγραφο του Οκτωβρίου 1318, βλ. Miklosich - Müller, *Acta*, I, 88. H. Hunger - O. Kresten, *Das Register*, 386, σελ. 99-102: «άπέχεν δέ ταύτης τόν τέ νυν μητροπολίτην Λαρίσης ... έτι δέ καί τόν πλησιχωρούντα τής Χαρμαίνης έπίσκοπον...».

⁸³ Miklosich - Müller, *Acta*, IV, 426, 429: «Έκδοτήριον Θεοδοσίου ιερομονάχου επί μονιδίω τής Παναγίας τῷ εἰς τήν Χάρμαιναν διακειμένῳ ὑπό τούς πρόποδας τοῦ Κισσάβου. ...Θεοδόσιος ιερομόναχος, αρχιμανδρίτης τής τῶν Χαρμενιτῶν χώρας καί ἡγούμενος ὧν τοῦ ὄντος μονιδίου... καλουμένης Παναγίας...». Πρβλ. ό.π., Miklosich - Müller, *Acta*, IV, 339 (χρυσόβουλλο Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου): «...ἀνέφερον καί ὅτι ἡ εἰς τήν Χάρμαιναν διακειμένη μονή τῆς... Παναγίας ἀνετέθη εἰς μετόχιον παρὰ τοῦ ιερομονάχου Θεοδοσίου...».

σαβο» (γιά τήν ἀκριβεία ἡ Παναγία ἦταν κάτω ἀπό τούς πρόποδες τοῦ Κισσάβου), ὅπου κοντά ζοῦσαν περίοικοι⁸⁴, ἀλλά πέραν αὐτοῦ δέν ὑπάρχει ἄλλη ἔνδειξη⁸⁵. Ἀπό τά παραπάνω φαίνεται ὅτι ἡ Χάρμαινα ἔκειτο κοντά στόν Κίσσαβο, πιθανόν στά ὄρια τῆς ἀρχαίας Μαγνησίας, ἐξ οὗ καί ἡ σχέση μέ τό Πήλιο καί τή μονή Μακρινιτίσσης. Ἐξατίας τοῦ ὅτι τίς Ν.Α. περιοχές τοῦ Κισσάβου τήν ἴδια ἐποχή (10ος-14ος αἰ.) κατεῖχε ἡ ἐπισκοπή Βεσαίνης μέ ἔδρα τή Βέσαινα (Δέσιανη-Ἀγιά)⁸⁶, ἡ ἐπισκοπή Χαρμαίνης προτάθηκε ὅτι κατεῖχε τόν Δυτικό Κίσσαβο ἢ τήν Β. Ἀνατολική περιοχή της⁸⁷. Παραμένει ἀκόμη ἀδιευκρίνιστη ἡ θέση της, ἀλλά ἔτσι ὅπως ἀποτυπώνεται ἀπό τίς ὑπάρχουσες πηγές δέν εἶχε δυνατότητες καί δέν ἀναφέρεται ποτέ ἔκτοτε. Ἡ παρακμή τῆς παρακείμενης Λάρισας τήν συμπαρέσυρε.

Στή Λάρισα, τόν ναό τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου παρέμειναν κάποιοι πού τούς ἀποκαλεῖ «ληστές», οἱ ὁποῖοι ἐνέπιπταν στίς «κεφαλές» (προκρίτους) στούς «περιόντες» (στά περιχώρα)⁸⁸, ἐννοώντας μᾶλλον τήν τυραννία. Ἐπομένως, παρά τόν ἐμφύλιο, ὑπῆρχαν ἀκόμη κάτοικοι γιά ἓνα διάστημα, ἄσχετα ἂν ἐκκλησιαστικῶς εἶχαν κηρύξει «αὐτοκέφαλο» καί δέν ὑπάκουαν στόν πατριάρχη.

Ἐκτοτε ἡ περιοχή τῆς Λάρισας συνεχῶς ἔφθινε, ἔχανε πληθυσμό. Ἡ Λάρισα ἀποκαλεῖται «ἔρημη» καί «ἀοίκητος» (ἀκατοίκητη) δύο φορές, ὅταν ἔφυγε ὁ Κυπριανός (μετά τό 1318) καί ὅταν ἔφθασε ὁ Ἀντώνιος (1333)⁸⁹. Γιά τό πῶς ἐννοεῖται ὅμως ὁ διπλός χαρακτηρισμός, ὑπάρχει ζήτημα ἂν εἶναι ὑπερβολή, ἀλλά πάντως ἔχοντας βάση σέ μία ὑπαρκτή κατάσταση. Ἡ στασιμότητα εἰδικά στήν Ἀνατολική Θεσσαλία ἀλλά καί στή Δυτική ὡς ἓνα σημεῖο, ὀφείλεται σέ πολλούς λόγους, εἴτε δημογραφικούς, δηλαδή φυσική φθορά τοῦ πληθυ-

⁸⁴ Miklosich - Müller, *Acta*, IV, 429: «τεσσαράκοντα γάρ ἥδη χρόνους κεκοπίακα ἐν τῷ τοιούτῳ μονιδίῳ καθὼς καί οἱ ἔποικοι τῆς ἐκείσε χώρας γινώσκουσι».

⁸⁵ Ἄννα Ἀβραμέα, *Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλία*, 180-181, μέ βάση τό ἔγγραφο τοῦ 1275.

⁸⁶ Ἄννα Ἀβραμέα, *Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλία*, 156-157. Νίκος Νικονάνος, *Βυζαντινοὶ ναοὶ τῆς Θεσσαλίας*. Ἀπό τό 10ο αἰὼνα ὡς τήν κατάκτηση τῆς περιοχῆς ἀπὸ τούς Τούρκους τό 1393. Συμβολή στή βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονική, ΥΠΟ-Δημοσιεύματα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου, Ἀθῆναι 1979, 16-27.

⁸⁷ Νόννα Παπαδημητρίου, «Ἡ ἐπισκοπή Χαρμέ(αι)νης», 388-385 (Δυτικός Κίσσαβος). Πρβλ. γιά τίς ἐπισκοπές Βεσαίνης καί Χαρμαίων, Νεκτάριος Δρόσος, *Οἱ ἐπισκοπές Βεσαίνης, Χαρμαίων καί Κατρίας: ἡ ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια Ἀγιάς κατὰ τὴ βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ περίοδο*, διδ. διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2013, 137-144, 144 κ.ε., 178 (=τοποθετεῖ τήν ἐπισκοπή Χαρμαίνης στόν Ἀνατολικό Κίσσαβο), ὅπου βιβλιογραφία.

⁸⁸ *Ἐγκώμιο*, σ. 366.7-17. σ.7 2.482-490.

⁸⁹ 1) *Ἐγκώμιο*, σ. 353.30-354.2. σ. 65.251-255. 2) *Ἐγκώμιο*, σ. 366.7-17. σ. 72.482-490.

σμοῦ⁹⁰, εἴτε ἱστορικές συντυχίες, ὅπως τό πέρασμα τῶν Καταλανῶν καί ἡ διαχείμασή των τό 1311, μεταξύ Ὑόσσης (Κισσάβου) καί Ὀλύμπου στήν περιοχή τῶν Τεμπῶν⁹¹, ἀλλά ὅπωςδῆποτε συνετέλεσαν οἱ ἐμφύλιες διαμάχες, ἐπιδρομές ἀλλογενῶν, πειρατῶν, καί ἦταν ἐπόμενο νά φύγουν οἱ περισσότεροί κάτοικοι ἢ καί νά μὴν ἔλθουν νέοι⁹². Ἡ πόλη παρήκμασε καί περὶ τό 1350 προσδιορίζεται ἀνευρεθεῖς θησαυρός νομισμάτων, ἀπό κάποιον Λαρισαῖο φεύγοντας ἀπό μία μισο-ἔρημη πόλη, μέ τὴν ἐλπίδα νά ἐπιστρέφει⁹³. Ὁμοίως ἡ Χάρμαινα (ἡ Χαρμενιτῶν χώρα), ἡ προσωρινή διαμονή τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ, κοντά στὸν Κίσσαβο, εἶναι ἀμφίβολο ἂν εἶχε συγκρατήσει κατοίκους, διηλαδὶ ἀγροτοποικιμένες.

Ὁ νεοχειροτονηθεὶς Κυπριανὸς βρέθηκε στήν ἀνάγκη νά ἀντιμετωπίσει τὴ Μονὴ Ἀγίου Δημητρίου Μαρμαριανῶν ὡς μητροπολιτικὴ (ἐπισκοπικὴ τῆς Λάρισας) ἀπὸ πατριαρχικὴ πού ἐθεωρεῖτο. Τό καθεστὼς τῆς ἦταν ἀμφίβολο, ἐφόσον ὁ αὐτοκράτορας Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος τὴν εἶχε παραδώσει στὴ Μητρόπολη μέ χρυσόβουλλο (πρὸ τοῦ 1282 ὅταν ἀπεβίωσε), τό τελευταῖο ἀπὸ μιά σειρά ἀντικρουόμενων ἀποφάσεων αὐτοκρατόρων, γεγονὸς πού ἀναφέρεται στήν ἀπορριπτικὴ ἀπάντηση τοῦ πατριάρχη Ἰωάννη Γλυκύ⁹⁴. Δέν ἀναρεῖ τὸν ἑαυτό του ὁ Κυπριανός, ἐφόσον τό καθῆκον του ἦταν νά στηρίξει τὴ νέα θέση του μέ τὴν πλούσια μονὴ κοντά στήν ἐπισκοπὴ Χαρμαινῆς μέ βάση τὴν ἀρχὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου περὶ «οἰκονομίας», ἡ ὁποία εἶχε ἐφαρμογὴ καί στοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν σωτηρία, ὅταν ὑπῆρχαν δυσκολίες, τοῦ λαοῦ. Ὑἁλλωστε γιὰ Πατριάρχη καί βασιλιά ἐργαζόταν σέ ὅλη τὴ ζωὴ του.

Χωρὶς κάποιον στήριγμα οἰκονομικὸ ἢ πολιτικὸ ἦταν ἐπόμενο ὅτι ἀντὶ γιὰ

⁹⁰ Γεώργιος Τερεζάκης, «Ὁ ρόλος τῆς δημογραφικῆς κρίσης τοῦ 14ου αἰῶνα στὴ σύνθεση καί τὴ διασπορά τοῦ πληθυσμοῦ στὸ θεσσαλικὸ ὠρεο», *Βυζαντινὸς Δόμος*, ὑπὸ ἐκδοσιν. Εὐχαριστῶ πολὺ τὸν κ. Τερεζάκη πού μοῦ παρεῖχε πρόθυμα νά μελετήσω τό ὑπὸ ἐκδοσιν ἄρθρο του.

⁹¹ Φρανθίσκο ντέ Μονκάδα, *Ἐκστρατεία τῶν Καταλανῶν καί Ἀραγωνέζων κατὰ Τούρκων καί Ἑλλήνων*, μετάφραση Ἰουλία Ἰατρίδη, Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα 1984, 258-259. Ὁ Πινειός καί οἱ θάλασσα στὶς ἐκβολές του θὰ ἔδινε μέ τὰ ψάρια τοῦ σημαντικὸ μέρος τῆς διατροφῆς σέ πρωτεῖνες καί δέν θὰ στηριζόταν στοὺς ἐντοπίους, ἰδίως ὅσους ἦταν ποιμένες, οἱ ὁποῖοι εἴτε θὰ ὑποτάχθηκαν εἴτε θὰ ἐφύγαν.

⁹² Ἀντώνιος Ρίζος, «Τὸ δουλεμπόριο, ἡ ἐρήμωση τῆς Ἀνατολικῆς Θεσσαλίας κατὰ τὸν 14ο αἰ. καί οἱ Ὀθωμανοί», *Τὰ Ἱστορικά*, 50 (2009), 59-72.

⁹³ Γιόργκα Νικολάου, Νομισματικὴ κυκλοφορία στὴ Βυζαντινὴ Θεσσαλία (6ος-14ος αἰ.), *Ὁβολός 7* (=Πρακτικὰ Συνεδρίου τῆς Γ΄ Ἐπιστημονικῆς Συνάντησης), Ἀθήνα 2004, 571-588, 585, σημ. 79, ὅπου βιβλιογραφία.

⁹⁴ Miklosich - Müller, *Acta*, I, 85-88. H. Hunger - O. Kresten, *Das Register*, 378 (c) = *Chrysobullos Logos des Kaisers Michael VIII. Palaiologos unbekannten Datums* = Dölger, *Regesten* 2064a, 282, στχ. 41-45: «Προέτεινον οἱ τοῦ Λαρίσσης καί χρυσόβουλλον ἕτερον τοῦ βασιλέως τοῦ πατρὸς τοῦ κρατίστου τοῦ ἁγίου μου αὐτοκράτορος».

μία περιθωριακή αγροτική περιοχή χωρίς μέλλον κατέληξε στα Τρίκαλα, έδρα του Στεφάνου Γαβριηλοπούλου. Έδω έζησε αρκετά χρόνια⁹⁵. Ο μητροπολίτης μετέβη στην πιο προστατευμένη πόλη στη Θεσσαλία, έδρα του πιο ισχυρού, ανεξάρτητου από την Κωνσταντινούπολη. Δεν απέφυγε κι εδώ αντιπαραθέσεις με τον τοπάρχη (στην ουσία κυριαρχούσα οικογένεια)⁹⁶, αλλά και με ανθρώπους του: «φιλεί συνεξομοιούσθαι τῷ ἄρχοντι τό ὑπῆκοον...»⁹⁷.

Τό πατριαρχείο έμπιστευόταν τον Κυπριανό ότι θά φέρει σταθερότητα στην περιοχή, τί διχασμένη στα πολιτικά, τά όποια επηρέαζαν και τά εκκλησιαστικά. Η διαίρεση εμφανιζόταν πάλι αργότερα, όταν επί βυζαντινού ήγεμόνα Νικηφόρου Όρσίνη (1356-1359) που διαδέχθηκε τους Σέρβους κατηγόρησαν τον Άντώνιο σέ θέματα πίστεως «...περί τά εὐσεβῆ καί τῷ θεῷ ἀρεστά»⁹⁸. Υπήρχε ή ίδια πολιτική πραγματικότητα ανθρώπων που δεν ήθελαν σχέσεις με τους Παλαιολόγους τώρα, κάτι που αντιμετώπισαν και ό Κυπριανός και ό Άντώνιος υπό διαφορετικές συνθήκες.

Ο Κυπριανός αναδείχθηκε ανώτερος στη συνείδηση του Άντωνίου, όπως και του λαού, επειδή πρωτίστως έδειξε μεγάλη ύπομονή στις πολύ κακές συντυχίες της εποχής, κράτησε αντιστάσεις στην κοινωνία της Θεσσαλίας, άσκησε χρηστή διοίκηση.

Η Μητρόπολη Λαρίσης και ή Ίερουσαλήμ των Μακκαβαίων

Η ταύτιση του Άντωνίου με τον προκατόχο του Κυπριανό ήταν ύπαρξιακή και πνευματική λόγω του επισκοπικού χαρίσματος, όμως ό ίδιος την καλύπτει θεολογικά. Έπέτυχε νά οργανώσει ένα έντελως πρωτότυπο άγιογραφικό κείμενο, καλλιεπές και με άψογη αττική διάλεκτο, αλλά και ιδιοφυές ως προς τί σύλληψη, χάρη στο πρότυπο που χρησιμοποιεί, έγκιβωτισμένο τόσο από τον βίο του Κυπριανού όσον και από τον δικό του. Η ζωή τους επαναλαμβάνεται στα ίδια στερεότυπα, αλλά μέσω μίας βιβλικής-ιστορικής θεώρησης, την όποια συνήθιζαν οι Βυζαντινοί συγγραφείς, την τυπολογία⁹⁹.

⁹⁵ Έγκώμιο, σ. 352.12-13. σ. 64.214-215: «χρόνους οὐκ ὀλίγους οὕτω διαθλῶν τόν βίον ἀνείε».

⁹⁶ Έγκώμιο, σ. 356.3-5. σ. 66.291-292.

⁹⁷ Έγκώμιο, σ. 358.11-13. σ. 67.329

⁹⁸ Ψευτογκᾶς, Άντωνίου λόγοι, 18-20, 370.5-6. 74.548-552.

⁹⁹ Τόν 14ο αἰ., όπως δείχνουν τά μεγάλα εἰκονογραφικά σύνολα σέ Κωνσταντινούπολη, Θεσσαλονίκη καί Μυστρά, ή εἰκονογραφία ἔχει ἀφομοιώσει τήν τυπολογία μέ μία σειρά θεμάτων ὅπως ή «Ρίζα τοῦ Ἰεσσαί», ή Σκηνή τοῦ Μαρτυρίου, ό Ναός τοῦ Σολομῶντος, ἱερὰ σκεύη τοῦ Ναοῦ, ή

Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη περιέχονται ἱστορικά γεγονότα καὶ λατρευτικά σύμβολα («τύποι», προτυπώσεις), τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν ἱστορικά «ἀντίγραφα», πρῶτα στὴν Καινὴ Διαθήκη, στὸν νέο Ἰσραὴλ, τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ μετὰ στοῦ κράτος τοῦ Θεοῦ, τὸ κράτος τοῦ Κωνσταντίνου. Ὅταν ἔλεγαν, βέβαια, «τύπους» (καλούπια), ἐννοοῦσαν σύμβολα, τὰ ὁποῖα εἶχαν ὡς περικάλυμμα γεγονότα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἕναν ἱερό «τόπο», ὅπου καλυπτόταν τὸ Θεῖον: ἡ «Ρίζα Ἰεσσαί», τὸ γενεαλογικὸ δένδρο τοῦ Δαβὶδ, φύτρωσε τὸν βλαστὸ βασιλέα Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ στάμνος ἐνέκλεισε τὸ μάνα ἐκ οὐρανοῦ, ἡ Κιβωτός τὸν θεῖο Νόμο, ἡ Σκηνὴ τὴν θεῖαν Δόξαν. Τελικὰ ἡ γίνη, ἡ ἀνθρώπινη δομὴ περι-κλείοντας τὴν Θεότητα, ἀσφαλῶς πρῶτα ἡ Θεοτόκος, ὑποδιλώναν ἐν τέλει τὸ Κράτος, δίκτυ προστασίας γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τὸ πρότυπο τῆς εἰδικῆς θεώρησης ποὺ ἔχει ὁ Ἀντώνιος (πορεία ἀπὸ τὸν διχασμὸ καὶ τὴν διαίρεση στὴν ἐπανένωση, ἀνανέωση), εἶναι ἡ Ἱστορία τῶν Μακκαβαίων ποὺ ἀγωνίστηκαν νὰ ἀποκαταστήσουν τὸν Ναὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τοὺς Ἑθνικοὺς. Στὰ Βιβλία Α΄-Β΄ (Α΄ Μακκ., κεφ. 1-6 καὶ Β΄ Μακκ., κεφ. 1-10) δίδεται τὸ ἴδιο σχέδιο. Πεθαίνει ὁ μονάρχης, τὸ κράτος διαρεῖται, ἕνας ἐκ τῶν ἐπιγόνων τοῦ ἔχει τὸν κακὸ ρόλο νὰ διώξει τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀντίδραση ἀκολουθεῖ, ὁ νέος ἡγέτης τοῦ λαοῦ ἐκδιώκει τοὺς κυρίαρχους τῆς δυναστείας τῶν Σελευκιδῶν. Ὁ Ἀντίοχος Δ΄ Ἐπιφανὴς (175-164 π.Χ.) διαρεῖ τὸν ἐβραϊκὸ λαὸ σὲ φίλους του (ἐλληνίζοντες) καὶ ἐχθροὺς, προσπαθώντας νὰ καταργήσει τὴν ἰουδαϊκὴ λειτουργίαν τοῦ Ναοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ (167 π.Χ.). Ὁ Ἰούδας Μακκαβαῖος, μετὰ ἀπὸ ἀγῶνα, καταλαμβάνει τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἀποκαθαίρει τὸν βεβηλωμένον ναὸ καὶ τελεῖ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ τῶν Ἑβραίων τὸ 163 π.Χ.

Ἡ ἱστορία τοῦ Κυπριανοῦ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ἀντωνίου ἔχουν πολλὰ κοινὰ σημεῖα. Ἕνας πρῶτος κύκλος ἱερῶν γεγονότων εἶναι ὡς τὸ 1332/33, καὶ μετὰ, ἐπὶ Ἀντωνίου, ἐπανάληψη τῆς ἱστορίας τῶν Μακκαβαίων ἕνας ἐπόμενος κύκλος ποὺ ὁλοκληρώνεται τὸ 1362. Τὸ πρότυπο (Α΄ Μακκ. 1-10) κάνει λόγο γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἀλεξάνδρου ποὺ προκάλεσε διάσπαση τοῦ κράτους του σὲ μικρότερα, ὅπως αὐτὸ τοῦ Ἀντιόχου Δ΄ Ἐπιφανοῦς, αὐτὸ ποὺ ἐπέφερε τὸ μεγάλο κακὸ στὸν Ἰσραὴλ. Παρομοίως ὁ θάνατος τοῦ ἀνίλικου τοπαρχοῦ (1318) καὶ τοῦ Ἀνδρονικοῦ Γ΄ (1341) ἐπέφεραν διάσπαση. Ἡ Ἱερουσαλὴμ κατέστη «αἰοικητος» (Α΄ Μάκκ. 3.45), ὑπῆρχαν ὅμως κάτοικοι Ἑθνικοὶ (Α΄ Μάκκ. 1.52) καὶ τὸ «κατάλειμμα» (Α΄ Μάκκ. 3.35). Ὁ ὑπόλοιπος λαὸς ἔφυγε. Ὁμοίως καὶ

στάμνος, ἡ ράβδος Ἀαρών, ἀλλὰ κυρίως ἡ Κιβωτὸς τῆς Διαθήκης.

ή Λάρισα έγινε «αοίκητος», από τόν λαό τοῦ Θεοῦ, παρόλο πού δέν ὑπῆρξε κυριολεκτικά ἀκατοίκητη. Εἶναι αὐτοί πού δέν δέχονταν τό πατριαρχεῖο καί τό Βυζάντιο. Ὑπάρχουν ὅπωςδήποτε καί ἄλλα σημεῖα πού διαπιστώνεται ἡ ἀναλογία ἀνάμεσα στό πρότυπο καί τά ἀντίγραφα¹⁰⁰. Συνολικά ἡ ἀρχική δυσμενής κατάσταση ἔχει εὐτυχές τέλος, τήν ἀνανέωση.

Ἡ χρήση ἑνός «τύπου» συνηθιζόταν ἀνέκαθεν σέ ἀγιολογικά κείμενα, γιά νά δομηθεῖ ἕνα κείμενο συγκροτημένο, εὐανάγνωστο. Ἀλλά ἕνας ἐκκλησιαστικός ἄνδρας βλέποντας τί ροή τῆς Ἱστορίας μέ τήν ἱερατική σύλληψη τῆς ζωῆς ὡς Μυστήριο, τί συλλαμβάνει ὄχι ἀκριβῶς μόνον ὡς κίνηση πρὸς τά ἐμπρός, ἀλλά καί ὡς διεπόμενο ἀπὸ τήν ἐπανάληψη ὁμοίων καταστάσεων, δηλαδή ὡς σπείρα. Ἐπαναλαμβάνεται (γιά τόν ἄνθρωπο) ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ στὸν Κόσμο πού εἶναι αἰώνια καί πού ἀπαντᾷ στίς προηγηθεῖσες προσβολές τοῦ φυσικοῦ κακοῦ, τί φθορά, τήν ἁμαρτία, τί διαίρεση καί ἀποστασία, ὅσα ἐπηρεάζουν ἀλλά δέν δαμιάζουν τόν ἀντιπρόσωπο τῆς Ἐκκλησίας. Τό Μυστήριο ἐφαρμοστικε πρῶτα στήν Ἱστορία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἰσραὴλ, συνεχίζεται καί στὸν νέο Ἰσραὴλ, τό κράτος πού περικλείει τήν Ἐκκλησία. Οἱ τύποι τῆς παλαιᾶς Διαθήκης συμβολίζουν τό κράτος πρόνοιας, ἔχοντας διαρκῆ ἰσχὺ, ἄρα ἐσχατολογικὴ προοπτική.

Ἡ ἀναγωγή στήν τυπολογία εἶναι μία βιωματικὴ ἀντίληψη γνωστή στή βυζαντινὴ προφορικὴ καί συγγραφικὴ (ἐγκωμιαστικὴ-αὐτοκρατορικὴ) παράδοση¹⁰¹, ἀλλά σέ τέτοια ἔκταση, δηλαδή μία ὁλόκληρη ἱστορικὴ διήγηση νά δημιουργηθεῖ πλήρες ἱστορικὸ-ἀγιογραφικὸ σενάριο (ἐπιλογές ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν Κυπριανοῦ καί Ἀντωνίου) δέν ἔχει ἐντοπισθεῖ, ἐξ ὧων εἶναι εὐρέως γνωστά. Ἐπιλέγονται γεγονότα τῆς ζωῆς των πού συνάδουν ὡς πρὸς τό πνεῦμα, δηλαδή τήν ἀναφορά των σέ κοινὸ πρότυπο, τήν ἱερὰ Ἱστορία. Μεταξύ ἄλλων ὀφείλεται στό ὅτι ἀντιμετώπιζε καί ὁ ἴδιος ὁ Ἀντώνιος δυσκολίες, τίς ἴδιες ἢ τά ἀποτελέσματα τῶν προβλημάτων πού ἀντιμετώπιζε ὁ προκάτοχός του, προερχόμενα ἀπὸ τό κοινὸ ποίμνιο.

Ἀλλά τά ἴσα πρὸς τρίτον, τήν Παλαιὰ Διαθήκη, εἶναι καί μεταξύ των. Μέ

¹⁰⁰ Σταῦρος Γουλούλης, «Ἡ ᾠοίκητος Λάρισα καί ἡ ἀναστήλωση τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ Τρικάλων (c. 1332, 1362): Βιβλικά ἀρχετύπα καί ἱστορικὰ ἀντίτυπα», *Βυζαντινά* 29 (2009), Θεσσαλονίκη 2010, 163-198, 170-175. Ἐντοπίζονται κοινὰ σημεῖα: 1) ὁ θάνατος τοῦ ἡγεμόνα καί ἡ διαίρεση τοῦ κράτους, 2) ἡ ἀποστασία τοῦ λαοῦ καί ἡ τιμωρία του, 3) διωγμοί καί ἐρήμωση τῆς πόλεως, 4) ἀναχώρηση καί ἀγώνας τοῦ ἡγεμόνα, 5) Τελευταῖοι λόγοι, θάνατος ἡγεμόνα, 6) τελικὴ μάχη, 7) κάθαρση καί ἐγκαίνια, 8) πτώση μετάνοια τοῦ τυράννου.

¹⁰¹ Σταῦρος Γουλούλης, *Ρίζα Ἰεσσαί, ὁ σύνθετος εἰκονογραφικὸς τύπος (13ος-18ος αἰ.)*, Κέντρον Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν, Θεσσαλονίκη 2007, 283 κ.ε.

βάση τί λογική αὐτή οἱ Βίοι τῶν Κυπριανοῦ καί Ἀντωνίου νοοῦνται ὡς παράλληλοι. Ὁ Ἀντώνιος ὡς λόγιος πρέπει νά ἐπηρεάστηκε ὡς πρὸς τὴν τεχνική τοῦ ἐγκωμίου ἀπὸ τὸν Πλούταρχο, πού ἔγραφε ἀνεξάρτητους βίους Ἑλλήνων καί Ρωμαίων κατὰ ζεύγη, λόγῳ κοινῶν ἱστορικῶν ἀναλογιῶν πού παρουσίαζαν¹⁰². Ὅπως ὁ Πλούταρχος, δέν κάνει ἀφηρημένη γενική ἱστορία, ἀλλὰ βιογραφική, ὁμοίως ὁ Ἀντώνιος οἰκοδομεῖ τὰ γεγονότα μέ βάση τὰ πρόσωπα. Ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι ὁ μέν ἐθνικός συγγραφέας εἶναι βιογράφος-ἱστορικός, ὁ δέ Ἀντώνιος εἶναι ἐκκλησιαστικός δημιουργός, ἐπίσκοπος πού προβάλλει τὰ βιώματά του, τί διαρκή νίκη τοῦ Θεοῦ στὴν Ἱστορία.

Ὡς ἐκ τούτου ὑπὸ τὸ κριτήριον τοῦ Θεοῦ ὁ συγγραφέας ἄλλα γεγονότα τὰ ἐξαίρει, τὰ μεγεθύνει, ἄλλα τὰ ὑποβαθμίζει ἢ καί τὰ ἀποκρύβει, δέν ἐνδιαφέρουν στὴν κατασκευή πού δημιουργεῖ. Π.χ. συνήθως δέν ἀναφέρει ὀνόματα, ἰδίως ὅταν κάνει ἀρνητική κριτική καί γενικά τηρεῖ ἕναν γριφώδη νοηματικό λόγο, γιὰ νά μὴ θίξει ἅμεσα πρόσωπα καί καταστάσεις εἴτε τῆς ἐποχῆς Κυπριανοῦ εἴτε τῆς ἐποχῆς του. Εἶναι μία μορφή λογοκρισίας, σιωπῆς πού προκαλεῖ ἡ βία σέ ὅσους τὴν ὑποστοῦν, ἐδῶ διακριτικῆς καί ὄχι φοβικῆς. Ἐπομένως μπορεῖ νά γίνει δεκτό ὅτι ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα, τὴν ἐπιλογή τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου εἶναι μία μορφή Ἱστορίας προκατασκευασμένης. Δέν εἶναι ὁμῶς στὸν πυρῆνα τῆς ιδεολόγημα, ἀλλὰ ἱερὰ ἱστορία, βιωματική. Γεγονότα πού ἀναβιώνουν ὡς πρὸς τὴν ποιότητα, δηλαδὴ διέπονται ἀπὸ τὴν ἀνανέωση (renovatio).

Οἱ δύο ἱεράρχες τῆς Λαρίσης δέν ὀρίζουν μεταξύ τους ἕνα διπολικό σχῆμα, μία διαρχία, ὅπου ὁ νεώτερος ἀπλῶς ἔρχεται νά διαδεχθῇ τὸν παλαιότερο. Κάτι τέτοιο θὰ κατέληγε ὡς ἀνεπίτρεπτο γιὰ ἀγιολογικὸ κείμενο, ἀνταγωνιστικό, θὰ ἦταν σάν νά ἐξαίρεται ὁ ἐγκωμιάζων ἀντὶ γιὰ τὸ ἐγκωμιαζόμενο, νά τὸν ἐπικαλύπτει. Ἐνῶ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο, ὑπῆρξε μακροχρόνια σκέψη¹⁰³ καί προετοιμασία νά τιμηθῇ ὁ ἅγιος ἐπίσκοπος μέ κάθε ἐπισημότητα, μέ τὴν ἀναστήλωση τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν, σέ ἕνα ἔργο πού ἐκεῖνος ἄρχισε μετὰ τὴν καταστροφικὴ πυρκαϊά. Μέ τὸν παραλληλισμὸ τῶν δύο συνεχόμενων Βίων, δύο παράλληλων κύκλων τῆς Ἱστορίας, γίνεται ταυτόχρονα προβολὴ στὴ ρίζα τῶν μυστηρίων, τὴν ἱστορία τοῦ Ἰσραὴλ, τὴν οἰκογένεια τῶν Μακκαβαίων. Τὸ διπολικὸ σύστημα συμπληρώνεται ἀπὸ ἕναν τρίτο πόλο, μία ἱστορικὴ πηγὴ τοῦ Μυστηρίου τῆς εὐσεβείας πού παρακάμπτει τὴ διαρχία

¹⁰² Γιὰ τὴν χρῆσιν ἀρχαίων συγγραφέων καί εἰδικὰ τοῦ Πλουτάρχου βλ. Ψευτογκᾶς, Ἀντωνίου λόγοι, σ. 401.

¹⁰³ *Εγκώμιο*, σ. 372.7-11. σ. 75.584-585: «τοῦ τοίνυν καλλωπισμοῦ τοῦ... ναοῦ... ἐκ μακροῦ πόθου τρέφων».

από τήν ὁποία διέπεται ἡ λογική του συνεχῶς διχαζόμενου κόσμου. Εἶναι μία τριαδική θεώρηση πού συνθέτει τήν ἐξέλιξη τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας: Ὁ λαός τοῦ Θεοῦ στερεῖται ἀπό διοίκηση, ὑποτάσσεται σέ δυνάστες, εἴτε ἀλλοδαπούς εἴτε ἡμεδαπούς, ἀλλά ἀποκαθίσταται καί γίνονται τά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ ἐπαναφορά στήν ἐνότητα ἢ τά ἐγκαίνια εἶναι βιωματικό σύμβολο ἐνότητας.

Ὁ Ἀντώνιος, ἐπίσκοπος ὧν, βλέπει τήν ἐνότητα τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας, πού εἶναι ἐνότητα ζωντανῶν, ἀλλά καί νεκρῶν (Πεντηκοστή), ἐνότητα τοῦ παρόντος μέ τό παρελθόν, τῆς νέας γενιάς πρὸς τήν παρελθοῦσα, προοιωνίζοντας τό μέλλον, τήν τελεία ἐλευθερία. Ὅσοι ἀντιδρῶσαν, ἔφτασαν στό σημεῖο νά διώκουν τόν ἅγιο Κυπριανό, ὅπως καί τόν ἴδιο, ἀλλά ἡ μετενόησαν ἢ χάθηκαν ἀπό τό προσκίνητο. Ὁ λαός μέ τόν ἡγέτη ἐνωμένοι πορεύονται στό μέλλον. Ὁ Κυπριανός ταπεινώθηκε, βρέθηκε ἐκτός μητροπολιτικῆς ἔδρας, ἀλλά συγκράτησε ἐνωμένο τό ποίμνιο, συμπαραστάθηκε στά προβλήματα, ἀναστήλωσε τόν καμμένο ναό τῶν Τρικάλων, παρέδωσε τό πνεῦμα του περιστοιχισμένος ἀπό τά πνευματικά παιδιά καί τόν πιστό λαό. Τό ἴδιο καί ὁ Ἀντώνιος, ἐξορίστηκε ἀπό μία διχασμένη ἡγεσία, ἀλλά πάντα ἔνωσε τόν λαό. Κάποια στιγμή, ὅταν ἔλειπε ὁ τοπικός ἡγεμόνας (Νικηφόρος Ὁρσίνης, περὶ τό 1359) σέ ἐκστρατεία, ἔνωσε ὅλη τή Θεσσαλία ὑπὸ τήν σκέπη του¹⁰⁴, ἐφόσον ἦταν ἡδὴ δικαστικός λειτουργός (καθολικός κριτής τῶν Ρωμαίων).

Τό μείζον γεγονός γιά τόν Ἀντώνιο εἶναι ἡ ἀνανέωση, μέσα ἀπό τήν ἐνότητα, τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης. Ἐνότητα τῶν παρελθόντων γενεῶν, κάτω ἀπό κοινὴ στέγη, τόν καθεδρικό ναό τῶν Τρικάλων, τόν ὁποῖο ἀναστήλωσε πρῶτα ὁ Κυπριανός καί ὁλοκλήρωσε ὁ Ἀντώνιος ἐν πνεύματι εἰρήνης.

Ἡ «Πνευματική» θεώρηση τῆς Ἱστορίας σέ σχέση μέ τήν ἀρχιερατεία Κυπριανοῦ καί Ἀντωνίου μπορεῖ κάλλιστα νά σημαίνει ὅτι τό ἐγκώμιο καί ἡ ἀνακίρυξη τῆς ἀγιότητας τοῦ προκατόχου του, ἐορτὴ πού ἐπικράτησε στή συνέχεια (μεταξὺ 3ης Μαΐου καί 6ης Αὐγούστου, βλ. πρὶν πάνω σημ. 3), ἔγινε τίς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 1362, στίς 5 Ἰουνίου ἢ λίγο πρὶν ἢ λίγο μετὰ¹⁰⁵.

* * *

¹⁰⁴ *Ἐγκώμιο*, σ. 371.22-372.2. σ. 575-579.

¹⁰⁵ Σταυρὸς Γουλούλης, «*Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐπισκοπικοῦ ναοῦ*», 221 (βλ. σημ. 17).

Ὁ μητροπολίτης Ἀντώνιος στό ἐγκώμιο εἰς τόν ἅγιο Κυπριανό ἐξαίρει στήν ἐποχή του στήν οὐσία ἕναν νέο τύπο ἀγίου: ἐπιτελής στήν Ἐκκλησία, ἔχει ἀσκητικές ἐπιρροές, εἶναι θύμα τῆς πολιτικῆς. Ὁ ἀφανής, μυστικός, παραλληλισμός, τόσον τοῦ προκατόχου του ὅσον καί τοῦ ἰδίου μέ τόν ἐπαναστάτη Ἰούδα Μακαββαῖο πού καί ἀγωνίστηκε πολιτικά, ἐπέβαλε τήν εἰρήνη, καί ἐγκαινίασε τόν Ναό τοῦ Ἰσραήλ, ἐκφράζει στήν πράξη μιᾶ εἰλικρινῆ πολιτική θεολογία, γίνεται παράδειγμα στό μέλλον λόγω τῶν συνεχῶν κύκλων τῆς Ἱστορίας. Ὁ Κυπριανός μέ ὅσα ὑφίσταται ἐπίσκοπος ὦν, βιώνει ἕνα μαρτύριο συνειδησεως. Οἱ ἀσκητικές του ἀφετηρίες ἀπό τό Ἅγιον Ὅρος στή στροφή ἀπό τόν 13ο στόν 14ο αἰώνα, ἡ μύηση πού ἔζησε ἐκεῖ καί πού βρῆκε ἐφαρμογή στή συνέχεια στήν ἀναρχή Θεσσαλία, διατυπώνονται ἀπό τόν ἐξ Ἁγίου Ὅρους (Λαυριώτη μοναχό), Ἀντώνιο, ὁ ὁποῖος πλησιάζει, ἂν καί δέν συμμετέχει πιό ἐνεργά, στό κίνημα τοῦ Ἡσυχασμοῦ. [Οἱ Ἡσυχαστές ἀπό τή δεκαετία τοῦ 1320 μέ ἐπικεφαλῆς τόν Γρηγόριο Σιναῖτη ἀπέκτησαν ὁργάνωση, κοινωνική ἀποστολή, ὁ καθένας μέ τόν τρόπο του¹⁰⁶]. Προβάλλεται ἕνας ἅγιος ἐκκλησιαστικός ἀνὴρ πού ἀγωνίζεται στά πολιτικά καί κοινωνικά θέματα, κατά τῆς πολιτικῆς αὐθαιρεσίας σέ σημεῖο νά ἐπεμβαίνει γιά τήν ἀποκατάσταση τῆς ἠθικῆς τάξεως περισσότερο πρὸς τή μεριά τῆς ἡγεσίας, πρὸς τήν ὁποία εἶναι αὐστηρός, καί ὄχι τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων¹⁰⁷.

Δέν εἶναι καθόλου τυχαῖο ὅτι ἡ ἴδια περίπου πολιτική τηρεῖται ἀπό τόν ἡσυχαστὴ Γρηγόριο Στυλῖτη ἢ Πολίτη (Βυζάντιο), ὅταν περὶ τό 1335 ἐμφανίζεται ἐρχόμενος ἀπό τό Ἅγιον Ὅρος, πιθανώτατα ἐλκόμενος ἀπό τήν παρουσία τοῦ Ἀντωνίου, πολύ κοντά στά Τρίκαλα, στοὺς Σταγούς (Καλαμπάκα), εἰσάγοντας ἕναν πιό γνήσιο μοναχισμό, ἀσκητικό καί κοινοβιακό. Ὁ Γρηγόριος, ἰδίως ὅμως ὁ μαθητὴς του Ἀθανάσιος Μετεωρίτης, ἦταν γνωστοί τοῦ Γρηγορίου Σιναῖτη, διαμένοντας μέ τήν ομάδα του σέ σπηλιά στόν Στύλο τῶν Μετεώρων, ἀλλὰ ὁ ἴδιος κήρυξε δημόσια σέ Θεσσαλούς «ἄρχοντες καί ἀρχομένους», ὅπως καί

¹⁰⁶ Βλ. Ἀγγελικὴ Δελνίκλη, *Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Σιναῖτης. Ἡ δράση καί ἡ συμβολὴ του στή διάδοση τοῦ ἡσυχασμοῦ στά Βαλκάνια. Ἡ σλαβικὴ μετάφραση τοῦ βίου τοῦ κατὰ τό ἀρχαιότερο χειρόγραφο*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2004.

¹⁰⁷ Γι' αὐτό καί τό Ἅγιον Ὅρος τῶν Ἡσυχαστῶν, πού θεωρεῖ πηγὴ αὐτῆς τῆς προσπάθειας, τό βλέπει ὄχι ὡς εἰδικό χωρὸν, βλ. *Εγκώμιο*, σ. 343.26-344.8. σ. 60-61.65-73: ὅπου «οὐ φαντάζεται Θεὸς ἀνθρώποις διὰ πυρὸς καὶ βροντῶν, τῶν φωνῶν τε καὶ νεφέλης καὶ αὐρας λεπτῆς», δηλαδὴ δίνοντας νέους νόμους στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ὡς τόπο ὅπου διδάσκεται «ὁ ἀγὼνας καὶ ἡ πάλη» πρὸς τό κακὸ «...Χριστοῦ τοῦ τὰ ὅπλα αὐτοῦ ἐγχειρίζοντος τὰ πνευματικά πρὸς καθάρεισιν ὀχυρωμάτων καὶ πᾶν ὕψος ταπεινοῦντος εἰς τὴν ὑπακοήν Αὐτοῦ». Πιθανόν ἀπαντᾷ σέ μιὰ πιό ἐγκυκλοπαιδικὴ πρόσληψη κάποιων συγχρόνων τῆς νηπτικῆς παράδοσης χωρὶς ἄμεσες κοινωνικὲς ἀλλαγές.

στήν Κωνσταντινούπολη¹⁰⁸. Ἦθελε νά συνδράμει στήν πολιτική εἰρήνη.

Ὁ Ἀντώνιος ἀνακηρύσσει ἕναν νέο ἅγιο-προστάτη τῆς Μητροπόλεως, ἀλλά πρῶτα τόν ἀποκαθιστᾷ ἠθικά (βιωματικά) καί ἱστορικά. Τά πνευματικά προβλήματα, τά ἴδια πού ἐξῆσε καί μόνος του, τόν κάνουν νά εἶναι εἰδικός μάρτυρας ὑπερασπίσεως-ἀναγορεύσεως τῆς ἀγιότητος τοῦ Κυπριανοῦ. Τά προσόντα του προβάλλονται στήν πολιτική ἀκαταστασία. Εἶναι μέρος μιάς ποιμαντικῆς ἐλέγχου τῆς κοινωνίας: ὁ ἅγιος γίνεται ὁ ἐπίσκοπος πού ἐνώνει, προστατεύει, προμηθεύει, ἀλλά καί πατάσσει τά σκάνδαλα. Αὐτές τίς ιδιότητες φέρουν διαχρονικά οἱ ἅγιοι ἐπίσκοποι, ἀλλά τώρα ἀπειλεῖται ἡ συνοχή τοῦ λαοῦ καί τῆς Θεσσαλίας ἀλλά καί τῆς Ρωμανίας λόγω ἐπιβουλῶν (βλ. σημ. 9). Ἑρμηνεύει τόν ἅγιο μέ ὅρους τοῦ χαρίσματος τῆς θεολογίας, πού θεωρεῖται τό ἀνώτερο στήν Ἐκκλησία, πῶς κατάφερε νά μεταμορφώνει τήν ἄρνηση καί μή συνεργασία μέρους τοῦ λαοῦ σέ ἀποδοχή καί συνεργασία, καί ὅχι τόσον τῶν θαυματουργικῶν ἰάσεων. Εἶναι ἕνας τρόπος ἀντιμετώπισης τοῦ κοινωνικοῦ κακοῦ λόγω κατάρρευσης τοῦ συστήματος.

Μέ τήν ἀνακήρυξη τῆς ἀγιότητος τοῦ Κυπριανοῦ καί τί συγγραφῇ ἀγιολογικοῦ κειμένου, σάν προσωπική ἀρχιερατική ἐγκύκλιο, ἀπευθύνεται στό ποίμνιο καί σέ ὅλη τή Ρωμοσύνη νά υπερκεράσει τή χρόνια κρίση σέ προσωπικό ἐπίπεδο ἀλλά καί ὡς κοινωνία.

¹⁰⁸ Δημ. Σοφριανός, *Ὁ ὁσιος Ἀθανάσιος ὁ Μετεωρίτης, Βίος, ἀκολουθία, συναξάρια*, Μετέωρα 1990, § 9, σ. 134 (Ἀθανάσιος): «Ὁμιλίσας... Γρηγορίῳ τῷ Σιναΐτῃ...». (Γρηγόριος) § 18, σ. 139: «...ἄρχοντές τε καί ἀρχόμενοι...», §: 24, σ. 142: «...μεγιστάνοις, ...τῷ πατριάρχῃ καί τοῖς βασιλεῦσι».

ΜΕΡΟΣ Β΄

Τοῦ Τόπου μας

* * *

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΕΡΕΖΑΚΗΣ

ΜΕΤΑΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟΣ ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΤΟ 13ο ΑΙΩΝΑ

Εισαγωγή

Η πραγματοποίηση μελετών, που νά ἐστιάζουν στήν κοινωνικο-οικονομική κατάσταση ἐπιμέρους πληθυσμιακῶν ομάδων κατά τήν ὕστερη βυζαντινή περίοδο, εἶναι ιδιαίτερα δύσκολο ἐγχείρημα, ἀφοῦ γιά τίς περισσότερες περιοχές ἐλλείπουν οἱ κατάλληλες πηγές, δηλαδή τά ἔγγραφα, δημόσια καί ιδιωτικά, που νά περιέχουν πληροφορίες δικαιοπρακτικῆς, περιουσιακῆς καί γενικότερα οἰκονομικῆς φύσης. Μία περιοχή, γιά τήν ὁποία διατηρεῖται κάποια ἀρχεακή τεκμηρίωση βυζαντινῆς ἐποχῆς, εἶναι ὁ χώρος τῆς Θεσσαλίας. Ὅπως θά φανεῖ παρακάτω, ὁ τομέας τῆς γενικότερης κοινωνικο-οικονομικῆς ἱστορίας τῆς περιοχῆς ἀφίνει ἀκόμη πολλά περιθώρια γιά ἐκτενῆ ἔρευνα καί μελέτη ἐπιμέρους ζητημάτων.

Πρέπει νά ἐπισημανθεῖ ὅτι ἡ μελέτη τῶν γυναικῶν παρουσιάζει δυσκολίες λόγω τῆς φύσης τῶν πηγῶν κατά τήν ὕστερη βυζαντινή περίοδο. Ἡ αὐτοκρατορική νομοθεσία, τά ἀγιολογικά κείμενα καί ἄλλα ἱστορικά ἔργα εἶναι προ-
-ϊόντα ἀνδρικῆς ἐκφρασης. Ἐλάχιστα εἶναι τά γραπτά κατάλοιπα γυναικῶν, ὅπως οἱ νεαρές που ἐξέδωσαν αὐτοκράτειρες καί ἡ «Ἀλεξιάδα», τό ἔργο τῆς Ἀννας Κομνηνῆς¹. Οἱ πηγές εἶναι περισσότερες διαφωτιστικές γιά τίς γυναῖκες στήν ἀριστοκρατία, γεγονός που ὀφείλεται στήν κοινωνική προέλευση τῶν

¹ Βλ. ἀναλυτικά Κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, *Ἡ θέση τῆς γυναίκας στή βυζαντινὴ κοινωνία*, Ἀθήνα 1993, 11.

λογίων της εποχής καί στήν σχέση τους μέ τήν ύψηλή ἀριστοκρατία². Σέ αυτό τό πλαίσιο, στόχος τῆς παρούσας μελέτης εἶναι ἡ ἐνασχόληση μέ τίς πολιτικές, οἰκονομικές καί θρησκευτικές δραστηριότητες τῶν γυναικῶν στό χῶρο τῆς Θεσσαλίας καθῶς καί μέ τήν θέση τους στά πλαίσια τῆς οἰκογένειας διαρκούντος τοῦ 13ου αἰῶνα. Ἡ ἀποτύπωση τοῦ ρόλου τῶν γυναικῶν στό τοπικό κοινωνικό οἰκοδόμημα μπορεῖ νά συμβάλει στήν πληρέστερη κατανόηση τῆς παρουσίας τους στόν ἰδιωτικό καί δημόσιο βίο καί στήν ἀποκάλυψη συγκεκριμένων κοινωνικῶν ἀναγκῶν. Ἐξίσου σημαντική εἶναι ἡ διερεύνηση τῶν ἀντιλήψεων γιά τίς γυναῖκες ὅπως αὐτές ἀποτυπώνονται ἀπό τό ὑφιστάμενο ἀρχεακό ὕλικο. Τό ἐν λόγω ζήτημα μπορεῖ νά συσχετισθεῖ μέ τά ἰσχύοντα κοινωνικά στερεότυπα καί νά συμβάλει στό νά ἐξακριβωθεῖ σέ ποιο βαθμό οἱ συγκεκριμένες ἀντιλήψεις ἐπηρέαζαν τήν παρουσία τῶν γυναικῶν σέ ὅλες τίς ἐκφάνσεις τῶν κοινωνικῶν τους δραστηριοτήτων.

II. Ἡ περίπτωση τῆς Θεσσαλίας

Στή βυζαντινή οἰκογένεια οἱ γυναῖκες εἶχαν τό ρόλο τῆς συζύγου, τῆς μητέρας ἢ τῆς θυγατέρας. Ὅφειλαν μέ τήν παρουσία τους νά ἐνισχύσουν τήν σταθερότητα τῆς οἰκογενειακῆς ομάδας³. Οἱ Alexander Kazhdan καί Ann Wharton Epstein ἐκλαμβάνουν τήν ἔντονη παρουσία τῶν γυναικῶν ὡς ἔνδειξη χαλάρωσης τῶν παραδοσιακῶν ἐνδοοικογενειακῶν δεσμῶν. Ἄν καί οἱ οἰκογένειες παρέμειναν πατριαρχικές, ἐνισχύθηκε ἡ παρουσία τῶν γυναικῶν⁴. Ἡ Évelyne Patlagean κατέδειξε ὅτι ἀπό τόν 9ο-10ο αἰῶνα τό ἰδεώδες μοντέλο ἦταν οἱ γυναῖκες νοικοκυρές-μητέρες, μέ παράλληλη ἐνίσχυση τοῦ παραγωγικοῦ ρόλου τῆς οἰκογένειας⁵. Τό γεγονός αὐτό ἔδωσε κύρος στίς γυναῖκες τῆς ἀριστοκρατίας, λόγω τῆς ἀνάγκης γιά ἐξασφάλιση τῆς οἰκογενειακῆς συνέχειας.

Τά διαθέσιμα δεδομένα γιά τό χῶρο τῆς Θεσσαλίας ἀποκαλύπτουν τήν ὑπάρξη μιᾶς ἀριστοκρατίας, ἡ ὁποία, ἄν καί κατά περιόδους ἤρθε σέ σύγκρου-

² M. MULLET, «Aristocracy and Patronage in the literary circles of Comnenian Constantinople», M. ANGOLD (ed.), *The Byzantine Aristocracy IX to XIII Centuries*, Oxford 1984, 178.

³ Βλ. Α. ΚΙΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ, *Ὁ θεσμός τῆς οἰκογένειας στήν Ἑπειρο κατά τόν 13ο αἰῶνα*, Ἀθήνα 1990, 128.

⁴ Βλ. Α. Ρ. KAZHDAN, Α. W. EPSTEIN, *Ἀλλαγές στόν Βυζαντινό Πολιτισμό*, (Μετάφραση: Ἀνδρέας Παππᾶς), Ἀθήνα 1997, 163.

⁵ Βλ. Ε. PATLAGEAN, *L'histoire de la femme déguisée en moine et l'évolution de la sainteté féminine à Byzance*, *Studi Medievali* 17 (1971), 597-623 [= *Structure, Famille, Chrétienté à Byzance*, Variorum Reprint, London 1981, XI].

ση με την Κωνσταντινούπολη, την ίδια στιγμή, επιδίωξε τη νομιμοποίησή της με την επικύρωση των προνομίων της από τον αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης, όπως προκύπτει από το χρυσόβουλο του Ανδρόνικου Β' Παλαιολόγου, μετά το θάνατο του Ιωάννη Α' Δούκα. Την εποχή που μας απασχολεί, η αριστοκρατία ήταν συγκροτημένη σε τάξη και προσπαθούσε να διασφαλίσει τον κλειστό της χαρακτήρα με γάμους που γίνονταν μεταξύ των μελών της. Ένδεικτική είναι η μαρτυρία του Γρηγορά για τον Ιωάννη Β' Δούκα, η οποία αναδεικνύει τη σημασία της οικογένειας για τη διασφάλιση των κληρονομικών δικαιωμάτων των τέκνων⁶. Συνεπώς, ο γάμος είχε σημαντικές πολιτικές και οικονομικές προεκτάσεις.

Σε αυτό το πλαίσιο, ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στην περίπτωση της συζύγου του Ιωάννη Α' Δούκα, μετέπειτα μοναχής Ύπομονης, η οποία προερχόταν από τη βλαχική οικογένεια των Ταρωνάδων, ήγυετο οίκο μεταξύ των όρεινων κτηνοτροφικών πληθυσμών⁷. Χαρακτηριστική είναι η πληροφορία του Παχυμέρη, σύμφωνα με την οποία το κύρος του Ιωάννη Α' Δούκα, σε μεγάλο βαθμό, καθορίστηκε από το γάμο του με την κόρη του Ταρωνά⁸. Φαίνεται ότι τα πρώτα χρόνια μετά το θάνατο του συζύγου της, η χήρα του Ιωάννη Α' Δούκα, ως μοναχή Ύπομονή πλέον, αναζήτησε την προστασία του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β' Παλαιολόγου, θέλοντας να διασφαλίσει για τους γιούς της την εξουσία στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας, όπως προκύπτει από το χρυ-

⁶ Nicephori Gregorae Historiae Romanae, L. SCHOPEN, I. BEKKER (eds), I, Bonnae 1829-30, 249: ...είχε γάρ ασθενδώς τνικαῦτα τά περί Θετταλίαν πραγμάτων τοῦ διέποντος ἐκεῖ τὴν ἀρχὴν νέου τε ὄντος τὴν ἡλικίαν καὶ ἀπειρώς ἔχοντος ἐς πραγμάτων μεγάλων διοίκησιν καὶ ἄλλως νόσῳ δαπανωμένου μακροῦ καὶ ὅσον οὐδέπω τεθνήξεσθαι μέλλοντος καὶ ἅμα αὐτῷ καταλύσειν τὴν μέχρις αὐτοῦ διαδοχὴν τὴν τῶν προγόνων καὶ σεβαστοκρατόρων ἀρχῆς.

⁷ Δεν είναι γνωστό το λαϊκό της όνομα. Προέρχεται από την οικογένεια των Ταρωνάδων, οι οποίοι ανήκαν στην τοπική αριστοκρατία και είχαν σχέσεις με όρεινους πληθυσμούς. Ο Paul Magdalino θεωρεί ότι επρόκειτο για μία οικογένεια, η οποία εμπλεκόταν με την οικονομία της Πίνδου, με αποτέλεσμα να λειτουργεί ως ενδιάμεσος ανάμεσα στην κεντρική εξουσία και τους όρεινους πληθυσμούς. Βλ. αναλυτικά P. MAGDALINO, *Between Romaniae: Thessaly and Epirus in the Later Middle Ages*, MHR 4 (1989), 87-110· P.LP 27515· D. POLEMIS, *The Doukai: A contribution to Byzantine prosopography*, London 1968, 97· D.J. GEANAKOPOLOS, *Emperor Michael Palaeologus and the West 1258-1282, a study in Byzantine-Latin relations*, Harvard Univ. Press 1959, 69· X. NTAM-ΠΛΙΑΣ, *Η Ιστορία της Θεσσαλίας τό 13ο αἰ. μ.Χ.*, Θεσσαλονίκη 2002, 96-97· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Η Θεσσαλία ως ανεξάρτητο κράτος (1266/ 67-1289/ 90). Η διακυβέρνησή της από τον Ιωάννη Α' Δούκα, κτίτορα της μονής Πόρτα-Παναγιάς Πύλης Τρικάλων», *Τρικαλινά* 30 (2010), 164.

⁸ Georges Pachymérés *relations historiques*, A. FAILLER (ed.), I, Paris 1984, 117: είχε δέ καὶ τὸν ἐκ νοθείας υἱὸν Ἰωάννην, μετὰ τοῦ οἰκείου λαοῦ τὰ μέγιστα συναρρόμενον· ἐκεῖνος καὶ γάρ ἦδη καθ' αὐτόν, τῇ τοῦ Ταρωνά θυγατρὶ συνών, λαόν ἔξαπτον ἔχων δυνατός ἦν καὶ μόνος στρατηγεῖν καὶ προσκτάσθαι.

σόβουλο τοῦ 1289 ὑπὲρ τῆς μονῆς τῆς Λυκουσάδος (Θεομίτορος τῆς Ἑλεούσης), τὴν ὁποία ἱδρυσε ἡ ἴδια. Ἡ προσπάθεια τῆς Ὑπομονῆς νὰ συνδέσει τὴ μονὴ τῆς Λυκουσάδος μὲ τὴν οἰκογένειά της γίνεται περισσότερο κατανοητὴ ἂν ἀναλογιστοῦμε τίς διατάξεις τοῦ χρυσοβούλου ποὺ ἐξασφαλίζουν τὴν ἀκεραιότητα τῆς περιουσίας καὶ ὀρισμένες φοροαπαλλαγές⁹. Μὲ τὸ συγκεκριμένο τρόπο, ἡ οἰκογένεια τῶν Δουκῶν ἐξασφάλιζε τὴν ἀκεραιότητα τῆς περιουσίας της, καθιστώντας τὴν ἀναπαλλοτρίωτη, πρακτικὴ διαδεδομένη ὅσον ἀφορᾷ στὴ μεταβίβαση περιουσιακῶν στοιχείων, ἂν ἀναλογιστοῦμε ὅτι μεταξύ 12ου καὶ 15ου αἰῶνα, σὲ ἄλλες περιοχές, οἱ γυναῖκες τῆς ἀριστοκρατίας προέβαιναν σὲ ἀνάλογες ἐνέργειες γιὰ τὴν διασφάλιση τῆς οἰκογενειακῆς τους περιουσίας¹⁰. Ἐνδιαφέρον ὅμως προκαλεῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι, παρόλο ποὺ ὁ οἶκος τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰωάννη Α΄ Δούκα ἔχει ὡς ἔδρα τίς Νέες Πάτρεις, ἡ χήρα τοῦ προτιμᾶ νὰ ἱδρύσει μίαν μονὴ κοντὰ στὸ Φανάρι τῆς δυτικῆς Θεσσαλίας, ἀντὶ στὴν πρωτεύουσα τῆς ἡγεμονίας τους. Ἡ ἐπιλογὴ αὐτὴ τῆς Ὑπομονῆς πιθανῶς συνδέεται μὲ τοὺς ἰδιαίτερους δεσμούς ποὺ θὰ τὴν συνέδεαν μὲ τὴ δυτικὴ Θεσσαλία, λόγω

⁹ F. MIKLOSICH, J. MÜLLER, *Acta et Diplomata graeca aevi sacra et profana*, V, Vienna 1890, 254-255: ἡ μέντοι τῷ περιποθίτῳ συμπενθήρῳ τῆς βασιλείας μου, τῷ σεβαστοκράτορι ἐκείνῳ Κομνηνῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Δούκα κατὰ κόσμον χρηματίσασα σύζυγος, εἴτα τὸν μοναδικὸν ζυγὸν ὑποδύσα Κομνηνὴ κυρὰ Ὑπομονὴ ἡ Δούκαινα, τὴ τῆς βασιλείας καλῶς ἐπεγνωκυῖα δικαίωμα, καὶ ὡς οὐκ ἔστιν ἐν βεβαίῳ τὴν τῶν προσόντων ἀποφέρεισθαι κτῆσιν, οὔτε μὴν καθ' ἓνα τῶν ἐν βίῳ, οὔτε μοναστῶν καταγῶγιον, εἰ μὴ τὸ κύρος ἐπιθεῖν τοῦτοις βασιλικά διατάγματα, διαπέμπεται τε πρὸς τὴν ἡμετέραν βασιλείαν, καὶ τῇ παρ' αὐτῆς συστάσει σεβασμῖα μονὴ τὸ κύρος τῶν ἐνυπαρχόντων αἰτεῖται διὰ χρυσοβούλλου προσγενέσθαι τῆς βασιλείας μου.

¹⁰ Αὐτὸ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ μόλις πέντε τυπικὰ γυναικείων μοναστηριῶν, τὸ ἓνα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ τὴν Παλαιολόγεια περίοδο. Πρόκειται γιὰ τὰ τυπικὰ τῶν μονῶν Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης, Λιβός, Ἀγίων Ἀναργύρων, Χριστοῦ Φιλανθρώπου καὶ Θεοτόκου Βεβαίας Ἑλπίδος, ποὺ βρίσκονταν ὅλες στὴν Κωνσταντινούπολη. Βλ. σχετικὰ στὰ P.G. τ. 127, στ. 991-1128· H. DELEHAYE, *Deux typica byzantines d'époques des Paléologues*, Brussels 1921, 18-105, 106-136, 136-140· P. MEYER, *Bruchstücke zweier «τυπικὰ κτητορικὰ»*, *Byzantinische Zeitschrift* 4 (1895), 45-58. Εἶναι ἐμφανές ὅτι οἱ ἱδρύτριες εἶχαν στόχο νὰ συνδέσουν τίς μονές μὲ τίς οἰκογενεῖς τους. Ἡ Μονὴ Κεχαριτωμένης προέβλεπε τὴν ἀποδοχὴ δωρεῶν περιουσίας ἀπὸ συγγενεῖς τῶν μοναχῶν ἢ καὶ ἄλλους. Ὅριζόταν ὅτι ἡ ἀκίνητη περιουσία τῆς μονῆς ἦταν ἀναπαλλοτρίωτη. Ἡ Μονὴ τοῦ Χριστοῦ Φιλανθρώπου εἶχε πολυτελῆ οἰκίματα, ἐνῶ ἡ Μονὴ Λιβός προικοδοτιήθηκε ἀπὸ τὴ Θεοδώρα Παλαιολογίνα. Στὴ Μονὴ Βεβαίας Ἑλπίδος, ἡ Θεοδώρα Συναδηνὴ Παλαιολογίνα μεταβίβασε σημαντικὰ περιουσία. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, οἱ ἀριστοκράτες ἐξασφάλιζαν τὴν ἀκεραιότητα τῆς περιουσίας τους, καθιστώντας τὴν ἀναπαλλοτρίωτη. Παράλληλα ἐβρίσκαν τρόπον ὥστε τὴν περιουσία αὐτὴ νὰ διαχειρίζονται συγγενεῖς τους. Ἡ Εἰρήνη Δούκαινα στὸ τυπικὸ της προέβλεπε ὅτι τὰ πολυτελῆ διαμερίσματα ποὺ ἀνίγειρε δῖπλα στὴ μονή, μπορούσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀπὸ τὴν κόρη της, τὴν Ἄννα, καὶ τίς γυναῖκες ἀπογόνους τῆς Ἄννας. Βλ. σχετικὰ A. LAIOU, «Observations on the Life and ideology of Byzantine Women», *Byzantinische Zeitschrift* IX (1985), 59-102 [= *Gender, Society and Economic Life in Byzantium*, Variorum Reprint, Brookfield 1992, II]· A.M. TALBOT, «Late Byzantine Nuns: By choice or necessity?», *Byzantinische Forschungen* 9 (1985), 103-117.

τῆς καταγωγῆς τῆς ἀπὸ τοὺς Βλάχους τῆς Πίνδου.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, μιά σειρὰ ἐγγράφων ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ χωρὸ τοῦ Βελεστίνου ἀποκαλύπτουν σημαντικές πληροφορίες γιὰ τὸν τρόπο ποὺ δομεῖται ἡ οἰκογένεια καὶ γιὰ τὸ ρόλο τῶν γυναικῶν στὰ κατώτερα κοινωνικά στρώματα τὰ ἔτη 1271 καὶ 1272. Καταρχάς, ἀποτυπώνεται ἡ ὕπαρξη δεσμῶν συγγένειας, ἂν ἀναλογιστοῦμε τίς περιπτώσεις τοῦ Νικόλαου Βάρδα, ἀδερφοῦ τῆς συζύγου τοῦ Μιχαὶλ Μαρτίνου, τῆς Ἄννας, καὶ τοῦ Ἰωάννη Κατζίδωνη, ἀδερφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Κατζίδωνη. Οἱ συγγενικοὶ δεσμοὶ ἔχουν ἐπιπτώσεις στὸ κληρονομικὸ σύστημα καὶ τὴν παροχὴ προικῶν ἐκτάσεων. Συγκεκριμένα, ἡ ἔκταση ποὺ κατεῖχε ὁ Ἰωάννης Κατζίδωνης ἦταν δίπλα σε ἐκείνη τοῦ Κωνσταντίνου Κατζίδωνη, ὅπως ἀναφέρεται στὸ πατριαρχικὸ ἔγγραφο, τὸ 1272¹¹ καὶ τὴν πωλητήρια πράξη τοῦ Ἰωάννη Κατζίδωνη¹², γεγονὸς ποὺ μᾶλλον ὀφείλεται στὸ ὑφιστάμενο κληρονομικὸ σύστημα ποὺ συνήθως διέθετε στὰ τέκνα τὴ γονεϊκὴ περιουσία μὲ βάση τὴν ἀρχὴ τῆς ἰσομοιρίας. Ἀξίζει πάντως νὰ σημειωθεῖ ὅτι σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσι ὁ Ἰωάννης Κατζίδωνης κατεῖχε ἔκταση ποὺ ἀντιστοιχοῦσε στὰ 3/4 μιᾶς ἄλμυριωτικῆς ὀλοκοτιναραίας, γιὰ τὴν ὁποία ἔλαβε τὸ ποσὸ τῶν 6.75 ὑπερπύρων, τὴν στιγμὴ ποὺ ὁ Κωνσταντῖνος Κατζίδωνης κατεῖχε ἔκταση μιᾶς ἄλμυριωτικῆς ὀλοκοτιναραίας¹³. Στὴν περίπτωσι τοῦ Μιχαὶλ Μαρτίνου, τὸ οἰκόπεδόν του ἦταν δίπλα σε αὐτὸ τοῦ Νικολάου Βάρδα, τοῦ ἀδερφοῦ τῆς γυναίκας του τῆς Ἄννας, καί, στὸ πωλητήριο ἔγγραφο του, δηλώνεται ὅτι πρόκειται γιὰ προικῶν¹⁴. Φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχαν κωλύματα ἐκμετάλλευσς τῶν προικῶν ἐκτάσεων ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ συζύγου, χωρὶς, ὥστόσο, νὰ δίνονται περαιτέρω πληροφορίες, πέρα ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ μιά κάθετα διευρυμένη οἰκογένεια, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν δύο ἀνήλικων θυγατέρων, τῆς Εἰρήνης καὶ τῆς Ἑλένης. Ἐπιπλέον, καὶ σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσι, τὰ διαθέσιμα στοιχεῖα ἀνταποκρίνονται στὸ

¹¹ MM IV 365: *...τὸ ἐξ ἀγορασίας περιελθὸν αὐτῷ ἀμπέλιον ἀπὸ τοῦ Κατζίδωνη Ἰωάννου τὸ ποσοῦμενον εἰς ὀλοκοτιναρίαν ἄλμυριωτικὴν μίαν παρὰ τρίτον ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Βελεστίνου. ἐξ ἀγορασίας ἑτέρα ὀλοκοτιναρία ἐν τῇ αὐτῇ τοποθεσίᾳ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Κατζίδωνη.*

¹² MM IV 411: *...ἀμπελίου τοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Βελεστίνου διακειμένου τοῦ πλησίον Κωνσταντίνου τοῦ Κατζίδωνη, τοῦ ἐμοῦ μὲν τοῦ Ἰωάννου αὐταδέλφου...*

¹³ Πρόκειται γιὰ μονάδα μέτρησης ποὺ ἰσοδυναμοῦσε μὲ ἓνα μόδιο γῆς. Βλ. σχετικά Ε. SCHIL-BACH, *Byzantinische Metrologie*, München 1970, 60-61.

¹⁴ MM IV 400: *...τὸ γονικόν μου τῆς Ἄννης ἀμπέλιον τὸ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Βελεστίνου διακειμένον τὸ ποσοῦμενον εἰς ὀλοκοτιναρεάν μίαν ἄλμυριωτικὴν, τὸ πλησίον τοῦ Νικολάου Βάρδα, τοῦ ἐμοῦ μὲν τοῦ Μιχαὶλ γυναικαδέλφου...*

ισχύον κληρονομικό σύστημα, δεδομένων αφενός της γειννίας της ἑκτασης πού ἐδόθη ὡς προικῶ στήν Ἄννα μέ ἐκείνης τοῦ ἀδερφοῦ της, τοῦ Νικολάου Βάρδα, καί ἀφετέρου τῆς ἰσομοιρίας, ἀφοῦ κάθε τεμάχιο ἰσοδυναμοῦσε μέ μιὰ ἀλμυριωτική ὀλοκοτιναραία.

Τό περιεχόμενο τῶν ἐγγράφων θέτει ἕνα ἀκόμα ζήτημα, σχετικά μέ τό ρόλο τῶν γυναικῶν ἐντός τῆς οἰκογένειας. Τουλάχιστον σέ δύο περιπτώσεις, οἱ φόβοι γιά πιθανή παραβίαση τῶν συμφωνιῶν ἀποδίδονται κυρίως στήν ἐπιρροή τῶν γυναικῶν στούς συζύγους τους. Συγκεκριμένα, στά πωλητήρια ἐγγράφα τοῦ Μιχαήλ Μαρτίνου καί τοῦ Ἰωάννη Κατξιδῶνη γίνεται λόγος γιά τίς συζύγους τους, τήν Ἄννα καί τήν Εἰρήνη ἀντίστοιχα, οἱ ὁποῖες παρουσιάζονται ὡς φορεῖς πιθανῶν ἀντιδράσεων στό μέλλον, ὅσον ἀφορᾷ στή νομιμότητα τῶν παραχωρήσεων, γεγονός πού ἀποδίδεται στή γυναικεία φύση πού, στίς συγκεκριμένες περιπτώσεις, ἐμπεριέχει τά στοιχεῖα τῆς πονηρίας καί τῆς ἀπάτης¹⁵. Οἱ πιθανές ἐνστάσεις τῶν γυναικῶν καί οἱ φόβοι γιά ἀκύρωση τῶν παραχωρήσεων δικαιολογοῦνται, ἂν ἀναλογιστοῦμε τό νομοθετικό πλαίσιο τῆς ἐποχῆς, ἰδιαίτερα σέ περιπτώσεις ἐκτάσεων πού ἀποτελοῦσαν προικῶ, ὅπως δηλώνεται μέ σαφήνεια γιά τό ἀμπέλι τοῦ Μιχαήλ Πανάρετου. Ἡ προῖκα ἀνῆκε κατά κυριότητα στίς γυναῖκες καί δέ μπορούσε νά ἀπαλλοτριωθεῖ χωρίς τή συναίνεσή τους. Ὁ βασικός της ρόλος ἦταν νά ἐξασφαλίσει οἰκονομικά τίς γυναῖκες καί τά παιδιά τους. Ἡ διαχείριση καί ἡ ἐπικαρπία τῆς προῖκας περιέρχονταν στούς ἄνδρες, ὥστόσο, οἱ γυναῖκες μπορούσαν νά καταφύγουν στό δικαστήριο, ἂν ἔκριναν ὅτι ὁ σύζυγός τους ἦταν κακός διαχειριστής¹⁶. Ἐν προκειμένῳ, ἡ Ἄννα καί ἡ Εἰρήνη ἀποποιοῦνται τοῦ δικαιώματός τους νά διεκδικήσουν τά ἀμπέλια, παρέχοντας ἕνα πέπλο νομιμότητας στίς ἐν λόγω παραχωρήσεις. Πάντως, ἀνεξάρτητα ἀπό τό νομικό καθεστῶς τῶν ἐκτάσεων, οἱ γυναῖκες ἐμπλέκονταν ἐνεργά σέ οἰκονομικές δραστηριότητες, τουλάχιστον στά πλαίσια τῆς διαχείρισης καί διάθεσης τῆς οἰκογενειακῆς τους περιουσίας.

III. Συμπεράσματα

Οἱ γυναῖκες στό χῶρο τῆς Θεσσαλίας κατεῖχαν ἕνα σημαντικό τμήμα τῆς

¹⁵ MM IV 400: *...ἰδικῶς δέ ἐγώ ἡ Ἄννα ἀποβάλλομαι πᾶσαν καί παντοίαν γυναικεῖαν ἀσθένειαν καί ἀπάτην*, IV 410: *...ἰδικῶς δέ ἐγώ ἡ Εἰρήνη ἀποβάλλομαι πᾶσαν καί παντοίαν γυναικεῖαν ἀσθένειαν καί ἀπάτην...*

¹⁶ Βλ. Α. LAIOU, «The role of women in Byzantine society», *JÖB* 31 (1981), 233-260 [=Gender, Society and Economic Life in Byzantium, Variorum Reprint, Brookfield 1992, I]

ἔγγειας ἰδιοκτησίας καί ἀντιλαμβάνονταν τόν ἑαυτό τους ὡς ἓνα ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς οἰκογένειάς τους. Ἐν προκειμένῳ, φαίνεται ὅτι οἱ γυναῖκες τῆς ἀριστοκρατίας εἶχαν ἐπίγνωση τῆς ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς τους καί τοῦ ρόλου πού τοὺς ἀποδίδονταν, γεγονός πού ἀναδεικνύεται ἀπὸ τίς πρωτοβουλίες πού πῆρε ἡ Ὑπομονή, προκειμένου νά ἐξασφαλίσει τὴν πολιτική ἐπιρροή καί τὰ οἰκονομικά συμφέροντα τῆς οἰκογένειάς της.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, στίς γυναῖκες τῶν κατώτερων κοινωνικῶν στρωμάτων ἀποδίδονταν ἀρνητικά χαρακτηριστικά, ὅπως τὸ στοιχεῖο τῆς πονηρίας. Ὡστόσο, παρὰ τὴν ἰσχύουσα κοινωνική ἰδεολογία, ἀναλάμβαναν σημαντικές πρωτοβουλίες σέ οἰκονομικὸ ἐπίπεδο, ἰδιαίτερα μὲ τὸ θεσμὸ τῆς προίκας καί, κατ' ἐπέκτασιν, μὲ τίς δυνατότητες πού εἶχαν ὅσον ἀφορᾷ στὴ διαχείριση καί διάθεση τῆς οἰκογενειακῆς τους περιουσίας.

ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΝ ΤΥΡΝΑΒῶ (1809)

Κατὰ τὴν διάρκεια μιᾶς ἐρευνητικῆς ἀναδιφύσεως στὴν Βιβλιοθήκη τῆς Ἀγιορειτικῆς Μονῆς Ἀγίου Παντελεήμονος - Ρωσικοῦ πρὸς συγκέντρωσιν νεομαρτυρολογικῶν κεμένων (ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Καταλόγου Λάμπρου¹), ὁ ἑλληνομαθὴς βιβλιοθηκᾶριος μοναχὸς π. Ἡλιανὸς λίαν εὐγενῶς μᾶς ὑπέδειξε ἕναν παλαιὸν φάκελλο – τὸν ὁποῖον ἀνέσυρε ἐκ τῆς θέσεως ὅπου ἐναπόκεινται τὰ σπαράγματα χειρογράφων κωδίκων – φέροντα ἀρίθμησι L043528.

Σὲ αὐτὸν τὸν φάκελλον², ἕνας παλαιότερος βιβλιοθηκᾶριος – πιθανῶς ὁ ἑλληνιστὴς Ρῶσσος βιβλιοθηκᾶριος μοναχὸς Ματθαῖος³ – εἶχε ἀναγράψει ρωσιστὶ μὲ παχὺ μολύβι, χρώματος μπλέ, τὰ ἑξῆς: «Μαρτύριον τοῦ ἁγ. νεομάρτυρος Νικήτα στὶς Σέρρες». Ἐντὸς τοῦ ὑπῆρχε ἕνα μονόφυλλον ἔγγραφο καὶ ἕνα τεῦχος 6 φύλλων (τριάδιον). Τὸ δωδεκασέλιδο τεῦχος περιεῖχε πράγματι τὸ μαρτύριον τοῦ Νεομάρτυρος Νικήτα Σερρῶν, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιγραφήν τοῦ φακέλλου. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ τὸ ἔγγραφο θὰ γράψουμε, σὺν Θεῷ, ἄλλοῦ. Ἐδῶ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ τὸ ἕτερον μονόφυλλον ἔγγραφο.

¹ Σπ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ, *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὁρους Ἑλληνικῶν Κωδίκων*, τ. Β', Ἐν Κανταβρυγίᾳ τῆς Ἀγγλίας, 1900.

² Ἐνα μεγάλο φύλλο χαρτιοῦ διπλωμένο κατάλληλα σχηματίζει φάκελλο διαστάσεων 320X220 χιλ. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀναγεγραμμένην ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ διεύθυνσι, ποὺ ἀργότερα διεγράφη μὲ τὸ ἴδιο παχὺ μολύβι μπλέ χρώματος ποὺ ἀναφέρεται παρακάτω, κάποτε θὰ περιεῖχε ἐπιστολὴ ἐκ Ρωσίας πρὸς τὸν Ἡγούμενον τῆς ἐν Ἀθῶ Μονῆς τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος Μακάριον Σούσκιν. Σῶζονται δὲ ἀκέραιες οἱ δύο σφραγίδες, πᾶνω σὲ κόκκινο κερί, ποὺ ἐσφράγιζαν τὴς καταλλίλως διπλωμένες στενὲς πλευρὲς τοῦ.

³ Περὶ αὐτοῦ βλ. ἐνδεικτικῶς: LORA A. GERD, «Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφίᾳ τοῦ μοναχοῦ Ματθαίου, βιβλιοφύλακα τῆς Ἱ. Μ. Ἀγ. Παντελεήμονος τοῦ Ἀγίου Ὁρους», *Ἅγιον Ὅρος καὶ Λογισύνη, Πρακτικὰ Ἡ Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου Ἀγιορειτικῆς Ἑστίας*, Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 373-384.

Πρόκειται περὶ ἑνὸς ἀπλοῦ φύλλου χαρτιοῦ, δίχως ὑδάτινες γραμμὲς καὶ ὑδατόσημο, διαστάσεων ὕψους 286 καὶ πλάτους 193 χιλ. Φέρει δύο κάθετες καὶ δύο ὀριζόντιες πρὸς τὴν γραφὴν διπλώσεις, ποῦ, σύμφωνα μὲ τὴν τότε συνήθεια, ὅπως ἐδίπλωνε ἐσημιάτιζε τὴν ἐξωτερικὴ πλευρὰ φακέλλου ἐπιστολῆς διαστάσεων ὕψους 80 καὶ πλάτους 112 χιλ. Σ' αὐτὴν τὴν ἐπιφάνεια ἐγράφη ἡ διεύθυνσις τῆς ἐπιστολῆς καὶ κατόπιν ἐσφραγίσθη μὲ κερὶ κοκκίνου χρώματος, ἐλάχιστα ἴχνη τοῦ ὁποῖου ἀκόμη διακρίνονται· ἄφησε ὅμως ἡ ἀποσφράγισις σχετικὴ φθορὰ στὸ χαρτί.

Ἡ διεύθυνσις ἔχει ὡς ἑξῆς⁴:

Τῷ σεβαστῷ μὲ καὶ πατρὶ ἀγίῳ καθηγουμένου
του ἱεροῦ κηνοβίου ροσκόν κηρίῳ κηρίῳ
ππ γερασίου ιερομοναχοῦ προσκηνιτῶς
δοθίτου
εἰς ἁγιον ὅρος.

Πρόκειται γὰρ μίαν ἀνώνυμην καὶ ἀχρονολόγητην ἐπιστολήν, ἀπευθυνομένην στὸν ἡγούμενον τῆς Μονῆς Ἀγίου Παντελεήμονος - Ρωσικοῦ⁵ ιερομόναχον Γεράσιμον⁶, στὴν ὁποίαν ἐκτίθενται τὰ ἀφορῶντα στὸ μαρτύριον ἑνὸς ἀγνώ-

⁴ Μεταγράφουμε ὡς ἔχει ἀκριβῶς.

⁵ Περὶ τῆς ὀνομασίας *Ρωσικόν* τῆς Ἀθωνικῆς Μονῆς Ἀγίου Παντελεήμονος ἔχουν γραφῇ πολλὰ κατὰ καιροὺς, τὰ ὁποῖα συνδέονται μὲ τὴν γνωστὴ ἐθνοφυλετικὴ διένεξι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρώσων μοναχῶν τῆς Μονῆς. Ἡ σημερινὴ Μονὴ ἐκτίσθη στὴν παράλιον θέσι παλαιοῦ μετοχίου τῆς (ἀρσανᾶ) στὴς ἀρχὲς τοῦ 19^{ου} αἰ. Ἡ παλαιὰ τῆς, ἀθέατη ἐκ τῆς θαλάσσης, θέσι εἶναι ὅπου τὸ *Παλαιομονάστηρον*, στὴν ἐνδοχώρᾳ τῆς Ἀθωνικῆς χερσονήσου. Ἡ νέα Μονὴ ἐπανιδρύθη καὶ ἐκτίσθη, τῇ φροντίδι τῆς Ἱ. Κοινότητος τοῦ Ἁθῶ καὶ μερίμνῃ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μὲ τὴς πλούσιες χορηγίαις τοῦ Φαναριώτου Ἡγεμόνος Μολδοβλαχίας Σκαρλάτου Καλλιμάχη, μὲ πρῶτον ἡγούμενον καὶ κοινοβιάρχην τῆς (Αὐγούστου 1803) τὸν ἐνάρετον ιερομόναχον Σάββα τὸν Πελοποννήσιον († 14 Ἀπριλίου 1821), ποῦ προήρχετο ἐκ τῆς πλησιοχώρου Ξενοφωντινῆς Σκήτεως Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Ἡ νέα σφραγίδα τῆς Μονῆς ἔφερε κύκλῳ τῆς τὴν ἐπιγραφὴν: + ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΚΟΙΝΟΒΙΟΥ ΤΩΝ ΡΩΣΩΝ * ΑΩΕ *

⁶ Ὁ ἡγούμενος Γεράσιμος (1772-1875), κατὰ κόσμον Γεώργιος, κατήγετο ἀπὸ τὸ χωριὸν Ἐβδομιστὰ (παρὰφθορὰ τοῦ ὀνόματος Κρόμιστα) τῆς Δράμας. Σὲ ἡλικία 28 ἐτῶν ἔγινε ρασοφόρος μοναχὸς (μὲ τὸ ὄνομα Γρηγόριος) στὴν πλησιοχώρον Μονὴν Παναγίας Εἰκοσιφοινίσσης Παγγαίου, ὅπου καὶ ἐχειροτονήθη ἱερεὺς. Ἐν ἔτει 1804 πῆγε στὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη ἀρχικῶς στὴν Σκήτι τῆς Ἀγίας Ἀννης, γενόμενος μικρόσχημος (μὲ τὸ ὄνομα Γαβριὴλ). Ἀφού διέμεινε ἐπὶ ἕνα ἔτος στὸ Κουτλουμουσιανὸν Κελλί τοῦ ἀγίου Νικολάου, ἐγκατεβίωσε ὀριστικῶς στὴν νεότευκτον Μονὴν τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος, ὅπου καὶ ἐκάθη μεγαλόσχημος (μὲ τὸ ὄνομα Γεράσιμος) ὑπὸ τοῦ καθηγουμένου Σάββα, ὁ ὁποῖος λίγο πρὸ τοῦ θανάτου του τὸν ὥρισε διάδοχόν του. Λόγῳ τῶν ταραχῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἠναγκάσθη, μετὰ τῶν ἄλλων

στου άλλαχόθεν νεομάρτυρος, τοῦ ἐν Τυρνάβῳ τῆς Θεσσαλίας μαρτυρήσαντος Γεωργίου⁷.

Ἡ ἐπιστολιμαία αὐτὴ νεομαρτυρολογικὴ μαρτυρία ἐρείδεται σὲ σχετικὴ διήγησι τοῦ ὀγδοικονταετοῦς παπποῦ τοῦ ἐπιστέλλοντος, ὁ ὁποῖος ἐν ἔτει 1809 – ὁπότε καὶ ἔλαβε χώραν τὸ μαρτύριον τοῦ Γεωργίου – εὗρίσκετο στὸν Τύρναβο τῆς Θεσσαλίας. Τὸ ἴδιο ἔτος ἐγκατεστάθη στὴν Λάρισα, πατριίδα τοῦ ἀωνύμου συγγραφέως τῆς παρούσης ἐπιστολῆς. Μετὰ παρέλευσιν ἀδήλων ἐτῶν ὁ συγγραφεὺς ἄκουσε ἀπὸ τὸν παπποῦ του νὰ διηγῆται τὸ σχετικὸ γεγονός.

Ὁ χρόνος συγγραφῆς τῆς παρούσης ἐπιστολῆς πρέπει ἀσφαλῶς νὰ τοποθετηθῇ στὰ ἔτη ἡγουμενείας τοῦ Γερασίμου, δηλαδὴ μετὰ 1830 καὶ 1875, χωρὶς ὅμως νὰ μπορῇ νὰ προσδιορισθῇ ἀκριβέστερα τὸ χρονικὸ πλαίσιο συντάξεώς της. Προδήλως ὅμως, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ κείμενο, ἔχουν παρέλθει ἱκανὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ παπποῦ τοῦ συγγραφέως. Ὅπως δὲν ἄγνωστος συγγραφεὺς γνωρίζει καλῶς τὸν ἡγούμενον Γεράσιμον καὶ δὲν τὸν προσφωνεῖ στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς· ἀρχίζει ἀμέσως τὴν ἐξιστόρησιν, ὡσὰν νὰ τοῦ εἶχε ἀπὸ πρὶν ὑποσχεθῇ προφορικῶς ὅτι θὰ τοῦ ἔστειλε τὴν διήγησι τοῦ μαρτυρίου.

Ὡς μίᾳ μικρᾷ συμβολῇ στὴν νεομαρτυρολογικὴ παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας δημοσιεύουμε ἐν συνεχείᾳ τὴν ἐν λόγω ἐπιστολὴν. Ἐκρίναμε ὅμως σκόπιμη τὴν διπλὴ δημοσίευσί της: Πρῶτον, κατ' ἀκριβῆ μεταγραφῇ της ἐκ τοῦ χειρογρά-

πατέρων, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Μονὴν ἐπὶ ἑννέα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἔζησε στὴν Ὑδρα καὶ τὴν Πελοπόννησο. Μὲ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ στοῦ Ἁγίου Ὅρος (1830) ἐξελήνῃ ἡγούμενος τοῦ Ρωστικοῦ, ἀλλ' ἡ ἐπίσημη πατριαρχικὴ ἐπικύρωσις τοῦ διορισμοῦ τοῦ ἐγίνε μετὰ τρία ἔτη (1833) ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου Α'. Ὁ Γεράσιμος ἦταν αὐτὸς ποὺ ἐπέτρεψε (1839) τὴν ἐγκαταβίωσι καὶ Ρώσων στὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος – μὲ τὴν σύμφωνη γνώμη τῶν ἐναρέτων καὶ ἐγγραμμάτων Προϊσταμένων τῆς Μονῆς, ἱεροδιακόνου Βενεδίκτου τοῦ Συμαίου καὶ ἀρχιμανδρίτου Προκοπίου Δενδρινοῦ – γεγονός ποὺ τὸν κατηξίωσε διαχρονικῶς στὴν συνείδησι τῆς ρωσικῆς ἀδελφότητος. Διεκρίθη ὡς ἡγούμενος γιὰ τὴν πνευματικότητα καὶ πατρικότητά του, τὴν ὁποῖαν ἐπιβεβαιώνουν πολλὰ περιστατικὰ τοῦ βίου του (βλ. *Ρωσικὸν Ἀθωνικὸν Πατερικὸν τοῦ 19-20 αἰῶνα*, ἐκδ. Ἱ. Μ. Ἁγίου Παντελεήμονος, Ἁγιον Ὅρος 2013, σσ. 44-49). Κατὰ τὸν μακαριστὸν Γέροντα Δανιὴλ Κατουνακῶτη «ὁ Καθηγούμενος Γεράσιμος, ἂν καὶ ἦτο ἀκριβέστατος κατὰ τὴν κοινοβιακὴν ἀγωγὴν, ἦτο ὅμως ἀγράμματος», διὸ καὶ ἐν τῇ ἀπλότητι του δὲν μπόρεσε νὰ διαβλέψῃ τοὺς κινδύνους τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ, ποὺ ὑπείσπλθε στὴν διεθνικὴ ἀδελφότητα τῆς Μονῆς (Δανιὴλ μοναχοῦ ἀγιογράφου, *Ἱστορικὴ Μελέτη περὶ τῆς ἀναφύσεως διαφορᾶς ἐν τῇ κατ' Ἀθῶν Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος*, Ἐν Πάτραις 1927, σ. 13). Ἐκοιμήθη στὶς 10 Μαΐου 1875. Τὸν διεδέχθη κατόπιν ἐκλογῆς ὁ Ρώσος ἱερομόναχος Μακάριος Σούσκιν († 1889), ὁπότε καὶ ἡ διοίκησι τῆς Μονῆς πέρασε ὀριστικῶς στὰ ρωσικὰ χεῖρα.

⁷ Ὁ ἄγνωστος νεομάρτυς Γεώργιος δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὸν γνωστὸν νεομάρτυρα Γεώργιον τὸν ἐκ Ραϊράνης, ποὺ ἐμαρτύρησε καὶ αὐτὸς στὸν Τύρναβο ἐπὶ Βελῇ Πασᾷ κατὰ τὸ ἔτος 1818, Μαρτίου 5 (πρβ. *Συναξαριστὴς Νεομαρτύρων (1400-1900 μ.Χ.)*, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», Θεσσαλονίκη 1984, σ. 339). Βλ. ἐπίσης Δ. ΒΑΛΑΗΣ, «Οἱ διδασκαλοὶ τῶν σχολείων τῆς Ραϊράνης (1764-1836)» ΕΕΘΣΘ 9 (1999), σσ. 36-41.

φου (για λόγους ἐπιστημονικῆς δεοντολογίας) καί, δεύτερον, μὲ ἀποκατάστασι τῆς ὀρθογραφίας καὶ τῆς στίξεως, καθὼς καὶ παραγραφοποίησι τοῦ κειμένου (πρὸς εὐχερεστέρα μελέτη). Ἡ σκυτάλη ἐρεῖνης καὶ ὁ περαιτέρω σχολιασμός ἐπὶ τοῦ κειμένου ἐπαφίενται στοὺς μελετητὰς καὶ εἰδήμονας τῆς ἁγιοτόκου Θεσσαλίας...

Κριτικά Σύμβολα:

/ = Ἀλλαγὴ στίχου κειμένου

|| = συμπλήρωσις ὑπὸ τοῦ γραφέως στὸ διάχωρον

{ } = συμπλήρωσις ὑπὸ τοῦ γραφέως στὴν ῥαν

[] = συμπλήρωσις ἡμετέρα ἐφθαρμένων γραμμάτων

< > = προσθήκη ἡμετέρα

() = ἀνάπτυξις συντομογραφιῶν ἡμετέρα

□ — = διαγραφὴ λέξεως-φράσεως ὑπὸ τοῦ γραφέως

Μαρτύριον ἀγνώστου Νεομάρτυρος

Γεωργίου τοῦ ἐν Τυρνάβῳ (1809)

(Ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἱ. Μ. Ἀγίου Παντελεήμονος-Ρωστικοῦ

Ἀγίου Ὁρους.

Τιμῆμα σπαραγμάτων χειρογράφων κωδίκων, φάκελλος L043528)

Α΄

(ἀκριβὴς μεταγραφὴ)

Μονόφυλλον.

286X193 χιλ. Δύο κάθετες καὶ δύο ὀριζόντιες πρὸς τὴν γραφὴν διπλώσεις.

/φ. 1α/

* Εἰς τὰ 1809 ἤλθεν ὁ παλλπούς|| μου ἀπὸ τὴν πατρίδα μου ||ῆτις|| εἶναι ἡ λάρσσα ὃ δὲ παπούς μου ἦτον /² 80: ἐτὴς ἄνθρωπος ἀπλούστατος. ὅς τις μάς ἐδυίθη τὰ ἐξῆς. τὸν χρόνον ἐκείνον ἦτον εἰς τὸν πλν-/³σίον τῆς λαρήσσης τήρ-ναβον λεγόμενον· οὐ μικρὰ κἀκεῖνη πολιτεία ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας /⁴ ὀσπίτια με παρὰ ὀλίγα ὀσπίτια τῶν τουκῶν. καὶ ! ἐκεῖ ἦτον πασιὰς ὃ υἱὸς τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου /⁵ ἀλλῃ πασά, βελὶ πασιὰς λεγόμενος. ἔξω ἀλλπὸ|| αὐτῶν δύο

πολιτιῶν εἶναι χωρία ἐπτὰ ἢ ἐννέα δὲν ἐνθυμοῦ ^{/6} λεγόμενα κισιρλιὰ, μόνον ἀπὸ τούρκους κατοικοῦμενα, κ(αι) αὐτοὺς ἐπισίμως βαρβάρους· ἐκ τούτων διερχόμενοι ^{/7} τινες τὸν γιτονεύοντα ἐκεῖ καὶ τῶν χριστιανῶν ἐκεῖ κάμπτον ἀπαντῶσι ἓνα παιδίον ἕως δεκαπέντε ^{/8} χρόνων· καὶ ἡτὸ|| ἐπέρνωσι εἰς τὰ ἐκεῖ αὐτῶν χωρία αἰχμάλωτον. καὶ δὴ βιαίως τὸ σουντεύουσι· οἱ γονεῖς τοῦ ^{/9} παιδίου, ἐρευνόντες ἀκριβῶς, ἔμαθον τὴν τοῦ παιδὸς αὐτῶν δυστυχίαν. ἐπῆγα εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα καὶ ^{/10} παρατηρήσαντες καιρὸν, τὸ ἐπῆραν ἐκεῖθεν, νὰ τὸ ὑπάγουν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν φοβούμενοι ^{/11} τοὺς βαρβάρους τούρκους γίτονας. ἂν μὴ μαθόντες ὑπάγουν καὶ καύσουν ὅλως τὸ χωρίον αὐτῶν, εὔρον ^{/12} εὐλογον, νὰ ὑπάγουν τὸ παιδίον εἰς τὸν τήρναβον, ὅπου ἦτον πασιὰς ἀρβανίτης, ὅτι τὸ γένος ἐκεῖ-^{/13}νο εἶναι εἰς τοὺς χριστιανούς πολλὰ ἐλεήμιον καὶ διαφθενταί, εἰς δὲ τοὺς ὁσμανλίδας πάντα ^{/14} ἀντιφερόμενοι κ(αι) δυσάρεστοι. ὄθεν, καὶ τὸ ἐδέχητο ἡ|| πασιὰς|| καὶ ἐβουλήθη κ(αι) ἠθέλησε, νὰ τὸ διαφθεντεύσῃ ἂν ^{/15} δυνηθῇ. ὄθεν ἐκεῖνοι ὥς τὸ ἔχασαν ἔφεραν τὸν ἡκόλλισμον ἄνω κ(αι) κάτω, κ(αι) μαθόντες ἡ||τι εἰνα|| εἰς τὸν τήρνα-^{/16}βον ἔτρεξαν ὥς λέοντες ὀριόμενοι εὔρον ὅμως τὸν βελιπασιὰν κραταιὸν διαφθεντὴν ὅς τις ^{/17} καὶ ἀτίμως τοὺς ἀπεδίωξεν ὥς βαρβαρικῶς καὶ τυρανικῶς πειράζουσιν τὸν βασικὸν ῥαγιά, ὄθεν ^{/18} πηγένοντες ὀπίσω ἀσίκωσαν ὅλων τῶν χωρίων ὅλην ~~τὴν νομιάν~~ τὴν βαρβονομικὴν συμμορί-^{/19}αν, καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸ παλατιὸν μὲ ὅλην τὴν βαρβαρικὴν αὐτῶν μανίαν, ἢ νὰ τοῦ τῶν δόση ἡ||ν νὰ ὑπά-^{/20}γουν ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸν σουλτάνον νὰ τὸν προδόσουν ὥς προδότην τῆς βαρβαροθηρσκειᾶς των, ἡ||τὸς|| ὥς φρόνη-^{/21}μος τι κάμνει; φυλάττει καὶ τὸ αξιοπρεπὲς τῆς ἀξίας του καὶ τὴν ἀσφαλειάν του ἀπὸ τῆς ἐνδεχομένης βα-^{/22}σιλικῆς καταυτοῦ ὀργῆς καὶ τὸν μάρτυρα ἀπὸ τὴν ἐνδεχομένην ἀπόλιαν τῆς ψυχῆς. τοὺς λέγει ἐγὼ τὰς ^{/23} ἀνωήτους ἀπειλὰς ὑμῶν δὲν τοὺς φοβοῦμαι, ἐδὼ εἶναι δικαστήριον βασιλικόν. ἂς κριθῇ εἰς τὸ βασιλικὸν ^{/24} κριτήριον κ(αι) ὅταν εὔρεθῇ κ(αι) ἦλθε μόνος ἡ||του|| νὰ γένῃ μουσλμάνος δικαίως ἐπάρετέ τον ἢ δὲ καὶ ὁ-^{/25}μολογεῖ τὴν πί[στ]ην του ἐδὼ ἐμπροσθέν μου ὅτι σὰς προστάζει ὁ νόμος σας κάμετε· ὄθεν ἐρωτῶμεν^{/26}ος ὁ νέος ἐφών[α]ξεν ὅτι ἐγὼ χριστιανὸς ἐγεννήθην κ(αι) χριστιανὸς θέλω νὰ ἀπεθάνω οἱ δὲ τοῦ ἐπρό-^{/27}βανον τὴν π[ε]ριτομίν. κ(αι) ἐκεῖνος ὅταν ἐγὼ ἡμῖν εἰς τὰς χεῖρας σας (ἦτον εἰς τὰς χεῖρας) τί δυσκο-^{/28}λία ἦτον εἰς ἐσὰς ἢ τὴν φύσιν|| μου ἢ τὴν κεφαλὴν μου νὰ κόψετε· τοῦτο ἐκεῖνοι ἀκουσούσαντες τόσον ^{/29} ἠγριώθησαν ὥστε κ(αι) ὁ πασιὰς τοὺς εφοβήθη· μὴ τύχη καὶ κάμουν τὸ μελετώμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν ^{/30} κίνη||μα των|| καὶ γυλλοῖ||ζει τὸν λόγον τροπολογικώτερα κ(αι) τοὺς λέγει. αἱ : νὰ τὸ παιδὶ ὅπου θεληματικῶς δὲν ἦλ-^{/31}θεν ὥς ἐσεῖς ψεύδεσθε τί εἰς τὸν νόμον σας γράφει· ὁ νόμος

γράφει ὅτι ὅποιος εἰς τὸ βασιλικὸν ^{/32} κριτήριον καταφρονεῖ καὶ ὑβρίζει τὴν πίστιν μας νὰ τὸν καίωμεν καὶ ἔτζει πέρνετε εἰς τὸν λεμὸν ^{/33} ἄνθρωπον Ἰτοὺς λε ο πασιᾶς||. νὰ εἶπον ἐκεῖνοι. τότε ὁ ἴδιος πασιὰς τοῦ λέγει ῥωμαῖκα ἄντε μωρὲ γεώργη ^{/34} ἔτζη σοῦ ἦτον γραμένον νὰ γένης ||μάρτυρας|| νὰ πάγης μωρὲ ||με|| τὸν ἅγιόν σας γεώργη. ὁμοίως καὶ ^{/35} τοῦ πασιὰ οἱ ἄλβανῖται ὅπου τὸν ὑπάγεναν ||εἰς τὴν|| πυρκαϊάν οὕτω τὸν ἐπαραιθάρουν ὥστε ὁ-^{/36}ποῦ ὦ τοῦ θαύματος δὲν εχρηάσθη ἄλην συμβουλήν καὶ παρακινήσιν πνευματικῶν ||ἡ|| χριστιανῶν, ὅθεν ^{/37} ἔξωθε ||τῆς|| πολιτείας ἐκείνης εἶναι ἓνας ποταμὸς τὸν χειμόνα δὲν λείπει νὰ τρέχῃ ὀλίγον νερὸν τὸ καλο-^{/38}καίροι ὅταν βρέχει κατευάζη πολλὴ καὶ διατοῦτο τὸ ὀνομάζουν ξηραΐ οἱ ἐντόπιοι. ἐκεῖ λοιπὸν ^{/39} εἰς τὸν τὸν ξηροποταμὸν ἔμπηξαν ἓν στύλον ἐσύνξαν πλῆθος φρυγάνων ὅπου ἔχει ἐκεῖ καὶ ^{/40} ξῖλα ὡσαύτως καὶ τοῦ ἐρωτήσαν ἐκεῖ οἱ ἄπιστοι ἀπὸ τὰ δύο ||ἡ|| ἔρχεσε μὲ ἡμᾶς ἡ ὑπάγεις εἰς τὸν στῦλο ^{/41} ἐφώναξε μὲ μεγάλην □ □ ||φωνήν|| τὸ χριστιανὸς εἶμα} ⁸ καὶ νύβρίσας τὴν θρησκείαν ||αὐτῶν|| ἐπῆγε ἡσπιάσθη τὸν στύλον κ(αὶ) εὐθύς ἐκεῖνοι ||δείσαντες αὐτὸν|| ἔδω-^{/42}καν φωτίαν εἰς τὰ φρύνα ὅπου ὑποῦτο ἡ φλῶξ ὡς εἰς τῆς βαβλῶνος τὴν κάμινον καὶ ἐστέκετο ^{/43} τριῶν φυλῶν τὰ πλῆθη ἐκεῖ. οἱ ἐχθροὶ τοῦ καὶ ἄλβανῖται τοῦρκοι τοῦ πασιὰ καὶ οἱ φίλοι τοῦ χριστοῦ ^{/44} τοῦ μάρτυρος χριστιανοί. εἰς δόξαν οὖν τοῦ Μάρτυρος κ(αὶ) εἰς παρηγορίαν ||καὶ|| χαρμονὴν τῶν ἐκεῖ εὐ-^{/45}ρεθέντων χριστιανῶν. καὶ εἰς ἐντροπὴν καὶ αἰώνιον αἰσχύνην τῶν ἀσεβῶν ἔγινεν ἓνα ^{/46} θαῦμα χαριέστατον ὁ μάρτυς εἴ||χε|| μαλία μακρυὰ καὶ πολλὰ καὶ ἡ φλῶξ ἐνῶ δὲν τοῦ ἔγγι-^{/47}ξε καθόλου. (ἡ φλῶξ) ἀναβαίνου εἰς τὸ πρὸς τὰ μαλία τοῦ μάρτυρος τὰ συναύψου εἰς τὸ ὕψος ὥστε ^{/48} οἱ πιστοὶ σκιρτῶντες ἐδόξαζον τόν. ᾧ πρέπει δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

/φ. 1β/ Ἡ διεύθυνσις τῆς ἐπιστολῆς:

Τῷ σεβαστῷ μὲ καὶ πατρὶ ἁγίῳ καθηγουμένῳ
του ἱεροῦ κηνοβίου ῥοσκόν κηρίῳ κηρίῳ
στπ γερασίου ιερομοναχοῦ προσκηνητῶς
δοθῆτου
εἰς ἅγιον ὅρος.

⁸ Διὰ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ ὁ συγγραφεὺς παραπέμπει στὴν συμπλήρωσί του στὴν κάτω ἀριστερὰ ὡς τοῦ ἐγγράφου.

Β΄

(Αποκατεστημένον κείμενον)

/φ. 1α/

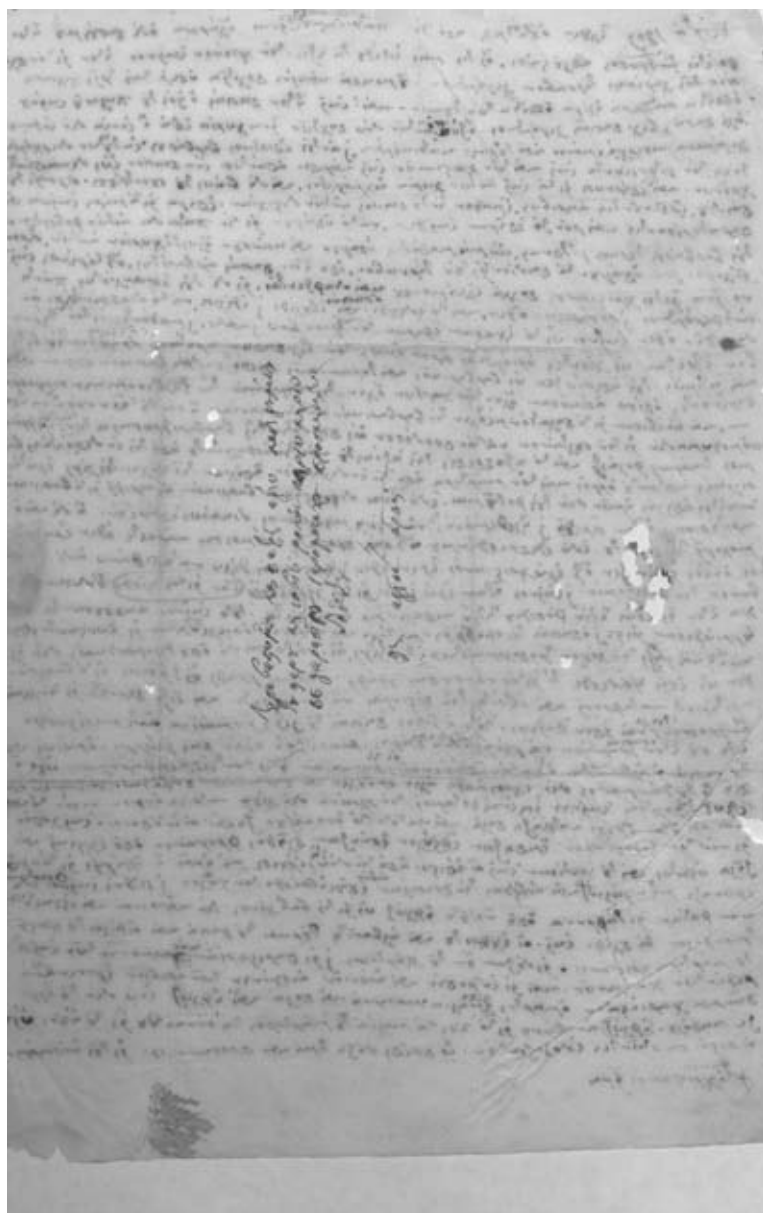
* Εἰς τὰ 1809 ἦλθεν ὁ παππούς μου ἀπὸ τὴν πατρίδα μου, ἥτις εἶναι ἡ Λάρι<ς>σα. Ὁ δὲ παππούς μου ἦτον 80ετῆς ἄνθρωπος ἀπλούστατος, ὅστις μᾶς ἐδιη<γί>θη τὰ ἐξῆς:

Τὸν χρόνον ἐκείνον ἦτον εἰς τὸν πλησίον τῆς Λαρίσης Τύρναβον λεγόμενον. Οὐ μικρὰ κἀκείνη πολιτεία ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας ὀσπίτια μὲ παρὰ ὀλίγα ὀσπίτια τῶν Του<ρ>κῶν. Καὶ ἐκεῖ ἦτον Πασιᾶς ὁ υἱὸς τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου Ἀλῆ Πασᾶ, Βελῆ Πασιᾶς λεγόμενος. Ἐξω ἀπὸ αὐτῶν <τῶν> δύο πολιτειῶν εἶναι χωρία ἑπτὰ ἢ ἑννέα, δὲν ἐνθυμοῦ<μαι>, λεγόμενα Κισιρλιά, μόνον ἀπὸ Τούρκους κατοικοῦμενα, καὶ αὐτοὺς ἐπισήμως βαρβάρους.

Ἐκ τούτων διερχόμενοι τινες τὸν γειτονεύοντα ἐκεῖ καὶ τῶν Χριστιανῶν ἐκεῖ κάμπον ἀπαντῶσι ἓνα παιδίον ἕως δεκαπέντε χρόνων, καὶ τὸ ἐπαίρνωσι εἰς τὰ ἐκεῖ αὐτῶν χωρία αἰχμάλωτον, καὶ δὴ βιαίως τὸ σουντεῦουσι. Οἱ γονεῖς τοῦ παιδίου ἐρευνῶντες ἀκριβῶς, ἔμαθον τὴν τοῦ παιδὸς αὐτῶν δυστυχίαν. Ἐπῆγα<ν> εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα καί, παρατηρήσαντες καιρὸν, τὸ ἐπῆραν ἐκείθεν, νὰ τὸ ὑπάγουν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν. Φοβούμενοι τοὺς βαρβάρους Τούρκους γείτονας, ἂν μὴ μαθόντες ὑπάγουν καὶ καύσουν ὅλως τὸ χωρίον αὐτῶν, εὖρον εὖλογον νὰ ὑπάγουν τὸ παιδίον εἰς τὸν Τύρναβον, ὅπου ἦτον Πασιᾶς Ἀρβανίτης - ὅτι τὸ γένος ἐκεῖνο εἶναι εἰς τοὺς Χριστιανοὺς πολλὰ ἐλεήμονον καὶ διαυθενταί, εἰς δὲ τοὺς Ὀσμανλίδας πάντα ἀντιφερόμενοι καὶ δυσάρεστοι.

Ὅθεν καὶ τὸ ἐδέχθη ὁ Πασιᾶς καὶ ἐβουλήθη καὶ ἠθέλησε νὰ τὸ διαυθεντεύσῃ, ἂν δυνηθῇ. Ὅθεν ἐκεῖνοι, ὡς τὸ ἔχασαν, ἔφεραν τὸν κόσμον ἄνω καὶ κάτω. Καὶ μαθόντες ὅτι εἶναι εἰς τὸν Τύρναβον ἔτρεξαν ὡς λέοντες ὠρνούμενοι. Εὖρον ὅμως τὸν Βεληπασιᾶν κραταιὸν διαυθεντίν, ὅστις καὶ ἀτίμως τοὺς ἀπεδίωξεν ὡς βαρβαρικῶς καὶ τυραννικῶς πειράζουσιν τὸν βασι<λι>κὸν ῥαγιά.

Ὅθεν πηγαίνοντες ὀπίσω ἀσίκωσαν ὅλων τῶν χωρίων ὅλην τὴν βαρβ<αρ>ονομικὴν συμμορίαν καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸ παλάτιον μὲ ὅλην τὴν βαρβαρικὴν αὐτῶν μανίαν, ἢ νὰ τοῦ<ς> τὸν δώσῃ ἢ νὰ ὑπάγουν ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸν Σουλτᾶνον νὰ τὸν προδώσουν ὡς προδότην τῆς βαρβαροθηρσεκίας των. Αὐτὸς ὡς φρόνιμος τί κάμνει; Φυλάττει καὶ τὸ ἀξιοπρεπὲς τῆς ἀξίας του καὶ τὴν ἀσφάλειάν του ἀπὸ τῆς ἐνδεχομένης βασιλικῆς κατ' αὐτοῦ ὁργῆς καὶ τὸν

Μάρτυρα ἀπὸ τὴν ἐνδεχομένην ἀπώλειαν τῆς ψυχῆς. Τοὺς λέγει· «Ἐγὼ τὰς ἀνοήτους ἀπειλὰς ὑμῶν δὲν τὰς φοβοῦμαι. Ἐδῶ εἶναι δικαστήριον βασιλικόν. Ἄς κριθῇ εἰς τὸ βασιλικὸν κριτήριον καί, ὅταν εὐρεθῇ καὶ ἦλθε μόνος του νὰ γένῃ Μουσ<ου>λμᾶνος, δικαίως ἐπάρετέ τον. Ἡ δὲ καὶ ὁμολογεῖ τὴν πίστιν του ἐδῶ ἔμπροσθέν μου, ὅ,τι σὰς προστάζει ὁ νόμος σας κάμετε».

Ὅθεν, ἐρωτώμενος ὁ νέος, ἐφώναξεν ὅτι «ἐγὼ Χριστιανὸς ἐγεννήθην καὶ Χριστιανὸς θέλω νὰ ἀπεθάνω». Οἱ δὲ τοῦ ἐπρόβανον τὴν περιτομίν. Καὶ ἐκεῖνος· «Ὅταν ἐγὼ ἤμην εἰς τὰς χεῖρας σας, τί δυσκολία ἦτον εἰς ἐσᾶς ἢ τὴν φύσιν μου ἢ τὴν κεφαλὴν μου νὰ κόψετε;». Τοῦτο ἐκεῖνοι ἀκούσαντες τόσον ἠγριώθησαν, ὥστε καὶ ὁ Πασιᾶς τοὺς ἐφοβήθη, μὴ τύχη καὶ κάμουν τὸ μελετώμενον εἰς Κωνσταντινουπόλιν κίνημά των. Καὶ γυρίζει τὸν λόγον τροπολογικώτερα καὶ τοὺς λέγει· «Αἶ, νὰ τὸ παιδί, ὅπου θεληματικῶς δὲν ἦλθεν ὡς ἐσεῖς ψεύδεσθε. Τί εἰς τὸν νόμον σας γράφει;». «Ὁ νόμος γράφει ὅτι, ὅποιος εἰς τὸ βασιλικὸν κριτήριον καταφρονεῖ καὶ ὑβρίζει τὴν πίστιν μας, νὰ τὸν καίωμεν». «Καὶ ἔτσι παίρνετε εἰς τὸν λαμὸν ἀνθρωπον», τοὺς λέ<γει> ὁ Πασιᾶς. «Ναί», εἶπον ἐκεῖνοι.

Τότε ὁ ἴδιος Πασιᾶς τοῦ λέγει ῥωμαϊκά· «Ἄντε, μωρὲ Γεώργη! Ἐτῆ σοῦ ἦτον γραμμένον, νὰ γένῃς Μάρτυρας, νὰ πάγῃς, μωρέ, μὲ τὸν ἅγιόν σας Γεώργη». Ὅμοίως καὶ τοῦ Πασιᾶ οἱ Ἀλβανῖται, ὅπου τὸν ὑπάγεναν εἰς τὴν πυρκαϊάν, οὕτω τὸν ἐπαραθάρρυναν, ὥστε ὅπου, ὃ τοῦ θαύματος, δὲν ἐχρειάσθη ἄλλην συμβουλὴν καὶ παρακίνησιν Πνευ<μα>τικῶν ἢ Χριστιανῶν.

Ὅθεν ἔξωθεν τῆς πολιτείας ἐκείνης εἶναι ἕνας ποταμὸς· τὸν χεμῶνα δὲν λείπει νὰ τρέχῃ ὀλίγον νερόν, τὸ καλοκαίρι ὅταν βρέχῃ κατευάζει πολὺ καὶ διὰ τοῦτο τὸ ὀνομάζουν Ξηραὶ οἱ ἐντόπιοι. Ἐκεῖ λοιπόν, εἰς <αὐ>τὸν τὸν ξηροποταμὸν ἔμπηξαν ἔν<α> στύλον, ἐσύν<α>ξαν πλῆθος φρυγάνων, ὅπου ἔχει ἐκεῖ, καὶ ξύλα ὡσαύτως καὶ τοῦ ἐρωτῆσαν ἐκεῖ οἱ ἄπιστοι· «Ἀπὸ τὰ δύο· ἢ ἔρχεσαι μὲ ἡμᾶς ἢ ὑπάγεις εἰς τὸν στύλο<ν>». Ἐφώναξε μὲ μεγάλην φωνὴν τὸ· «Χριστιανὸς εἶμαι»· καὶ ὑβρίσας τὴν θρησκείαν αὐτῶν ἐπῆγε ἡσπιάσθη τὸν στύλον καὶ εὐθὺς ἐκεῖνοι, δίσαντες αὐτόν, ἔδωκαν φωτίαν εἰς τὰ φρύ<γα>να, ὅπου ὑποῦτο ἡ φλόξ ὡς εἰς τῆς Βαβ<υ>λῶνος τὴν κάμινον. Καὶ ἐστέκετο τριῶν φυλῶν τὰ πλῆθη ἐκεῖ· οἱ ἐχθροὶ του καὶ Ἀλβανῖται Τοῦρκοι τοῦ Πασιᾶ καὶ οἱ φίλοι τοῦ Χριστοῦ τοῦ Μάρτυρος Χριστιανοί.

Εἰς δόξαν οὖν τοῦ Μάρτυρος καὶ εἰς παρηγορίαν καὶ χαρμονὴν τῶν ἐκεῖσε εὐρεθέντων Χριστιανῶν, καὶ εἰς ἐντροπὴν καὶ αἰώνιον αἰσχύνην τῶν ἀσεβῶν ἔγινεν ἕνα θαῦμα χαριέστατον· ὁ Μάρτυς εἶχε μαλλία μακρὰ καὶ πολλὰ· καὶ ἡ φλόξ ἐνῶ δὲν τοῦ ἐγγίξε καθόλου, ἀναβαίνου<σα> εἰς τὸ <ῦ>πος τὰ μαλλία

τοῦ Μάρτυρος τὰ συνα<ν>ύψου εἰς τὸ ὕψος, ὥστε οἱ πιστοὶ σκιρτῶντες ἐδόξα-
ζον τὸν <Θεόν>· Ὡς πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

/φ. 1β/ Ἡ διεύθυνσις τῆς ἐπιστολῆς:

Τῷ σεβαστῷ μοι καὶ πατρὶ ἁγίῳ καθηγουμένῳ
τοῦ ἱεροῦ κοινοβίου Ρωσικὸν κυρίῳ κυρίῳ
παπα Γερασίμῳ Ἱερομονάχῳ, προσκυνητικῶς δοθῆτω.
Εἰς Ἅγιον Ὅρος.

Ὑμνολογικὸν ἐπίμετρον

Ἀπολυτίκιον

Ἦχος γ'. *Θείας πίστεως.*

Μάρτυς γέγονας * σὺ τοῦ Κυρίου *
ὀλοκαύτωμα * πυρὸς ἐν στύλῳ *
ἀνδρειοφρόνως αὐτὸν ἀσπασάμενος *
καὶ παρηρσία Χριστὸν ὡμολόγησας *
Ἀγαρνῶν πᾶσαν πλάνην κατήσχυνας. *
Νῦν κραταίωσον * πιστῶν Θεσσαλῶν τὸ πλήρωμα *
Γεώργιε Μαρτύρων Νέων καύχημα.

Κοντάκιον

Ἦχος γ'. *Τὴν ὡραιότητα.*

Πῶς ἀνδρικότατα * τὸ πῦρ ὑπέμεινας! *
Βασάνου στύλον σου * πῶς κατεφίλησας! *
Ὅτι ἠγάπησας Χριστὸν Νυμφίον μακρότατα. *
Νεώτατος ἐπάλαισας * καὶ ἐξόχως ἠρίστευσας. *
ὅθεν καὶ ἐδόξασας * τοῦ Χριστοῦ σου τὸ ὄνομα. *
Αὐτοῦ ἡμῖν τὸν πόθον, Γεώργιε, *
ὑπάναγον νῦν τοῖς τιμῶσι σε. *

Μεγαλυνάρια

Σὺ τῆς Θεσσαλίας τερπνὸς βλαστὸς
καὶ Τυρνάβου χώραν ἀγιάσας μαρτυρικῶς
πάντων τὰς καρδίας, τῶν σὲ τιμώντων πόθῳ,
ἀνάνηψον ἐνθέως, Μάρτυς Γεώργιε.

Ἄψον ταῖς καρδίαις σῶν ὕμνητῶν,
νέε παιδομάρτυς, φῶς καὶ πῦρ τὸ ἐρωτικόν,
ἅπερ ἤγαγόν σε Χριστὸν ὁμολογῆσαι
πιστόν τε ἀναδείξαι Μάρτυν Γεώργιε.

Πάσχων πάθος πάλαι ὑπὲρ Χριστοῦ
πυρὶ κατεφλέχθης ἡφανίσθης σωματικῶς·
λάμπεις ὡς φωσφόρος νῦν ἐν τῷ Παραδείσῳ
ψυχῆς ἀθίκτου, Μάκαρ, τῇ ὡραιότητι.

Η ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΣΤΑΜΠΩΤΩΝ ΤΟΥ ΤΥΡΝΑΒΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΝΤΕΣ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ

Η τυποβαφική αποτελεί τήν τεχνική διακόσμησης ύφασμάτων με χρήση ξυλότυπων (ξύλινων σφραγίδων) και πινέλων. Στή Θεσσαλία τά εργαστήρια τυποβαφικής, τά μπασματζήδικα, μαρτυρούνται στή Λάρισα καί τά Τρίκαλα, ήδη από τόν 18ο αἰ. Ἡ προμηχανική τεχνική τῆς τυποβαφικῆς διατηρεῖται στούς ἐπόμενους αἰῶνες κυρίως στόν Τύρναβο, μιά πόλη μέ κυρίαρχο τό χριστιανικό στοιχείο καί σπουδαῖο βιοτεχνικό παρελθόν κυρίως στούς τομεῖς τῆς ἐριουργίας, τῆς ὑφαντουργίας καί τῆς βαφικῆς.

Ὁ Σπυρίδων Παγανέλης, δημοσιογράφος πού ἀκολουθεῖ τά στρατεύματα τῶν Ἑλλήνων κατά τήν Προσάρτηση γράφει: «...τό ὕφασμα ἐξερχόμενον τῆς χειρός τοῦ ὑφαντουργοῦ, εἴτε παραδίδεται λευκόν εἰς τήν ἐμπορίαν εἴτε ἐμπιστευόμενον εἰς τās χεῖρας βαφέως (δηλαδή σταμπωτοῦ) ἐξέρχεται θαυμασίως βεβαμένον διά χρωμάτων, ἅτινα λέγουσιν ἀνεξίτηλα. Μέγας κλάδος ἐμπορίου καί ὑφαντουργίας εἶναι τά ὑφάσματα, ἅτινα καλούμενα ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν χρωμάτων καί τῆς διατάξεως τῶν ποικιλιμάτων «γιαργανοκαρδιαῖς» καταναλίσκονται εἰς προετοιμασίαν νυφικῶν ἐφαπλωμάτων ἢ τοιούτων ἀπλῶς. Τά χρησιμεύοντα πρός στρώσιν τῶν σοφάδων, «μντέρια», κατασκευάζονται ἐπίσης εἰς Τύρναβον εἶναι δέ ἀρίστης ποιότητος, μέ λαμπρούς χρωματισμούς καί διακλαδώσεις ὀλίγας ὄχι πολυσυνθέτους» (Παγανέλης, 1882). Καί συνεχίζει: «εἶναι περιέργον πῶς ἀπαιδεῦντο χωρικοί οὐδεμίαν ξυλογραφίας ἔχοντες γνῶσιν, χαράσσουν ἐπὶ τοῦ ξύλου ἀρμονικὰς γλυφάς, αἵτινες διά τῆς βαφῆς ἀποτυπῶνται ὥστερον εἰς τό ὕφασμα. Πόσο ὠραῖα ἄνθη, ὅποιοι κλάδοι, ὅποια ποικιλία σχήματος καί ἀναλογία ἀποστάσεως παρατηρεῖται εἰς τά

ξυλογραφήματα τῶν βαφέων τοῦ Τυρνάβου, οἵτινες, αὐτοδίδακτοι καί αὐτοί ἐργάζονται ἐξαιρέτως τὰς βαφάς, συμπληροῦντες τὴν παραγωγὸν βιομηχανία τῆς πατρίδος τῶν».

Τό συγκεκριμένο παράθεμα περιγράφει πολύ παραστατικά καί μέ ἀκρίβεια τὴν μεγάλη ἀκμή, στὴν ὁποία εἶχαν φτάσει τὰ τυποβαφεῖα τοῦ Τυρνάβου ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰ. Κατὰ τὸν 20ό αἰ. στὸν Τύρναβο λειτουργοῦν τὸ ἐργαστήριο σταμπωτῶν τοῦ Γεωργίου Σαῖνη καί τὸ ἐργαστήριο τῶν Θεμιστοκλῆ καί Παναγιώτη Ἰωαννίδη. Τὰ δύο τυποβαφεῖα ἀκμάζουν στὴ δεκαετία τοῦ 1930 καί διαγράφουν φθίνουσα πορεία ἕως τῆ δεκαετία τοῦ 1980.

Καθὼς στὸ πρῶτο τεῦχος τῆς περιοδικῆς ἐκδόσεως «Ἀχιλλίου Πόλις» ἔχει παρουσιαστῇ ἀναλυτικά ἡ παραδοσιακὴ τεχνικὴ τῆς τυποβαφικῆς καί ἡ ἐφαρμογὴ τῆς, στὴν παροῦσα ἐργασία θὰ γίνῃ μιά ἀπόπειρα παρουσίας τῶν διακοσμητικῶν σχεδίων καί μοτίβων τῶν σταμπωτῶν τοῦ Τυρνάβου μέ ἀναγωγή στὶς κυριότερες θεματολογικὲς ἐπιρροές ποὺ δέχτηκαν. Ἐν συνεχείᾳ θὰ παρουσιαστοῦν ἐνδεικτικὰ πάντες, ἐπιτοίγια καλύμματα, μέ ἀντιπροσωπευτικὰ σχέδια, ἀπὸ τῆ συλλογὴ σταμπωτῶν ὑφασμάτων τοῦ Λαογραφικοῦ-Ἱστορικοῦ Μουσείου Λάρισας.

Τὰ διακοσμητικὰ θέματα

Τὰ διακοσμητικὰ θέματα τῶν σταμπωτῶν εἶναι κυρίως φυτικά, νατουραλιστικά ἢ σχηματοποιημένα, καθὼς καί γεωμετρικά μοτίβα σὲ εὐφάνταστες συνθέσεις. Οἱ μπορντοῦρες συνδυάζονται καί δημιουργοῦν περίτεχνα γεωμετρικά, γραμμικά ἢ φυτικά πλαίσια ποὺ ἐγκλείουν τὸ κεντρικὸ θέμα. Ἐπίσης, ἀποδίδονται μορφικά, παραστατικά θέματα μέ ἔμπνευση κυρίως ἀπὸ τὸ ζωικὸ βασίλειο, τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία καθὼς καί ἀπὸ ἔργα τῆς λαϊκῆς φιλολογίας. Ζῶα, πουλιά, ἀνθρώπινες φιγούρες, λαϊκοὶ ἥρωες, κτίσματα καί τοπία, ὁ κόσμος τῆς θάλασσης ἀλλὰ καί «Ὁ Φρίξος καί ἡ Ἑλλή», «Ὁ Κίττος καί ἡ Σταυρούλα», «Ὁ Μεγαλέξανδρος» ἀποτελοῦν ἰδιαίτερος δημοφιλῆ θέματα ποὺ τίς περισσότερες φορὲς συμπληρώνονται ἀπὸ ποικίλα ἄλλα μοτίβα, ὡς παραπληρωματικὰ στοιχεία.

Πολλὰ θέματα ἀποτυπώνονται στὸ ὕφασμα «ἀπὸ μνήμης», μέ βάση ἤδη ἀποτυπωμένα γνωστὰ θέματα ἢ τὴν προσωπικὴ ἔμπνευση καί τὰ ἐρεθίσματα τῆς κάθε σταμπώτριας. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ ἀπόδοση εἶναι κάπως ἀφελής καί ἀπλοϊκὴ. Αὐτὸ εἶναι ἴδιον κυρίως τῶν σταμπάτων τοῦ ἐργαστηρίου Σαῖνη, ποὺ εἶναι καί τὸ παλαιότερο, καθὼς ὁ Θεμιστοκλῆς Ἰωαννίδης εἶχε σπουδάσει

στό Σχολείο των Τεχνών και είχε εισαγάγει νεωτερισμούς τόσο σέ επίπεδο τεχνογνωσίας όσο και στό θεματολόγιο.

Τά περισσότερα, ώστόσο, θέματα προέρχονται από τό γνωστό παραδοσιακό θεματολόγιο τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης, καί φέρουν πλούσιους συμβολισμούς. Χαρακτηριστικά εἶναι ὁ δικέφαλος ἀετός, τό φίδι, ἡ γλάστρα, τά ἀντωπά πουλιά, τό δέντρο τῆς ζωῆς. Φυλακτικά καί ἀποτροπαϊκά σύμβολα, μοτίβα πού συμβολίζουν τήν ἀφθονία, τήν εὐγονία, τήν καλή τύχη, τή γονιμότητα, τή συντροφικότητα, τήν ἀσυντρόφευτη ζωή, τήν αἰωνιότητα ἀποδίδονται σέ διάφορες συνθέσεις μέ εὐχετική ἢ ἀποτρεπτική διάθεση.

Εἶναι σὺνήθες τό ἴδιο σχέδιο νά ἀπαντᾶται σέ προϊόντα διαφορετικῶν τεχνικῶν (π.χ. κέντημα, ὕφαντό), γεγονός πού καταδεικνύει πῶς τά μοτίβα προέρχονται ἀπό ἀντιγραφές ἀπό ἄλλα δημιουργήματα, ἀπό λαϊκές φυλλάδες τῆς ἐποχῆς (π.χ. Ὁ Τάσος καί ἡ Γκόλφω) ἢ ἀπό καλλιγραφίες, τυπωμένα δηλαδή σχέδια τοῦ ἐμπορίου. Οἱ γνωστές λαϊκές διηγήσεις πού κυκλοφοροῦσαν τίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 20οῦ αἰῶνα σέ φυλλάδια εἰκονογραφημένα μέ λαϊκότροπες λιθογραφίες, ἦταν τό κίνητρο τῆς ἐμπνευσης καί τό πρότυπο τῆς ἀντιγραφῆς τῶν θεμάτων αὐτῶν στά ὕφαντά, τά κεντήματα ἀλλά κυρίως τά σταμπωτά.

Ὅταν ἡ σχεδιαστική ἀπόδοση τῶν μοτίβων εἶναι ρεαλιστική, τότε αὐτά διατηροῦν τήν ὀνομασία τοῦ ἀντικειμένου πού ἀπεικονίζουν, π.χ. «ἀγκινάρα», ἐνῶ, τά σχηματοποιημένα θέματα ἔχουν συμβολικές ὀνομασίες, π.χ. «καμβάς». Συνήθως, ἡ ὀνομασία τοῦ σχεδίου δίνει τό ὄνομά της σέ ὁλόκληρη τή σύνθεση τοῦ σταμπωτοῦ. Ἔτσι, ἕνα μαξιλάρι μέ παρατακτικά ἀποτυπωμένες ἀγκινάρες ὀνομάζεται μαξιλάρι «ἀγκινάρα». Οἱ ὀνομασίες τῶν μοτίβων-θεμάτων εἶναι ἕνας κώδικας, μέ τόν ὁποῖο ὁ βιοτέχνης ἐπικοινωνεῖ μέ τοὺς βοηθοὺς του κατά τή διεκπεραίωση τῆς ἐργασίας.

Ὑπάρχουν σταμπωτά εἴδη (τραπεζομάντιλα, παπλώματα, μποξάδες), τά ὁποῖα, κοσμοῦνται μέ κεντρικό συνήθως κυκλικό γεωμετρικό θέμα πλασιωμένο μέ ὑποθέματα, μοτίβα καί μπορντοῦρες. Οἱ κουρτίνες, οἱ μαξιλαρομάνες, τά μπαουλόπανα καλύπτονται μέ ἴδια ἢ διαφορετικά μοτίβα, σέ ἐπαναλαμβανόμενη διάταξη. Τά τετράγωνα μικρά μαξιλάρια φέρουν ἕνα καί μόνο κυκλικό σχέδιο ἐνῶ τίς μαντίλες περιτρέχουν στενές φυτικές μπορντοῦρες καί οἱ γωνίες τους τονίζονται μέ πρόσθετο φυτικό μοτίβο ἢ μέ μορφές ἀνθρώπων, καίκια κ.ἄ. Οἱ πάντες φέρουν σύνθετες παραστάσεις, ἀρκετές φορές πολυπρόσωπες καί ἀφηγηματικές.

Στά περισσότερα σταμπωτά οἱ συνθέσεις διέπονται ἀπό αὐστηρή συμμετρία, μέ τονισμένο τό κέντρο καί τίς γωνίες τους. Ὑπάρχει ἕνας διακοσμητικός

φόρτος όπου κυριαρχεί ο «φόβος του κενού» (horror vacui), ίδιον της αρχαίας ελληνικής τέχνης αλλά και των παραδοσιακών χειροτεχνημάτων. Ειδικότερα στις πάντες, στις όποιες συνήθως παρουσιάζονται τοπία με μία σύμπτυξη του φυσικού, δημιουργείται έξωπραγματική αίσθηση και όλα –καίκια, σπίτια, ζώα, μορφές ανθρώπων, ρυάκια, βουνά– συνυπάρχουν σέ έναν κόσμο παραμυθιού αποδεκτό, μέ ένα άλμα πέρα από τί λογική. Αυτό τό συναντάμε μόνο στά λαϊκά δημιουργήματα.

Πολλά θέματα και μοτίβα ιδίως του εργαστηρίου Σαΐνη πού εΐναι τό παλαιότερο, ήταν γνωστά και σέ άλλα εργαστήρια σταμπάτων του Τυρνάβου. Κι αυτό είτε γιατί οί τεχνίτες σκάλιζαν καλούπια γιά διάφορες βιοτεχνίες είτε γιατί οί σταμπώτριες είχαν τί δυνατότητα νά μεταφέρονται από τό ένα εργαστήριο στό άλλο. Οί ονομασίες των κοινών θεμάτων άλλαξαν πολλές φορές από εργαστήρι σέ εργαστήρι και άλλοτε έμεναν όμοιες. Συχνά, όρισμένα κοινά σχέδια και μοτίβα δέν εΐναι δυνατόν νά ταυτιστούν μέ τό εργαστήρι παραγωγής.

Μετά τίν πρώτη δεκαετία του 20ου αι. τά σταμπάτα γίνονται πιο έλκυστικά, μέ πιο πλούσια σχέδια και χρώματα, κυρίως λόγω της χρήσης χημικών σταθερών χρωμάτων και της παρουσίας ποικίλων σέ σχέδια βιομηχανικών έμπρημέ στο έμπόριο και ντόπιων χειροποιήτων από νέα «φιλόδοξα» εργαστήρια. Τότε εμφανίζονται οί άνθρωπινες μορφές, εκτός από τους ήρωες της λαϊκής μυθολογίας, π.χ. παιδιά που παίζουν, «ή χιναρού» κ.ά. Φυσικά, ποτέ δέν εγκαταλείφθηκαν τά σταμπωτά μέ τά φυτικά σχέδια, άλλοτε σέ νατουραλιστική και άλλοτε σέ σχηματοποιημένη απόδοση. Ή αλήθεια εΐναι πώς ή ανανέωση τίν εποχή αυτή έρχεται κυρίως από τό εργαστήρι του Θεμιστοκλή Ίωαννίδη, τό όποιο λειτουργεί νεωτερικά, εμπλουτίζοντας τόσο τίν παραδοσιακή τεχνογνωσία όσο και τό παραδοσιακό θεματολόγιο. Στην πορεία και τά άλλα εργαστήρια ακολουθούν τά νέα αισθητικά κελεύσματα της εποχής.

Ή κατανάλωση καλαίσθητων σταμπωτών ειδών εϋνοείται από τί διάθεση αναζητήσης «άγαθών» που καλλιεργείται στους ανθρώπους κατά τίς δεκαετίες από τό 1900 μέχρι 1940, χρόνια μέ οικονομία μάλλον σταθερή και κατάσταση ήρεμη στή χώρα, εκτός από τίν έμβόλιμη ταραχή των Βαλκανικών πολέμων. Αυτό που παρατηρείται και στά δύο μεγάλα εργαστήρια κατά τίν εξέλιξη τά χρόνια αυτά εΐναι ή τάση του δημιουργού νά ισορροπεί –κατά τό δυνατόν– τίν παράδοση μέ τόν νέο αισθητικό περιγύρο.

Μετά τό 1940 μέ τόν εκφυλισμό της τεχνικής και τίν σταδιακή γιά διάφορους λόγους υποχώρηση της παραγωγής προκύπτουν, ιδιαίτερα στο εργαστήριο της Μαρίκας Σαΐνη-Άλμπάνη, παράλληλα μέ τά γνωστά θέματα νέες συνθέσεις μέ

τόλμη νά μεταφέρονται μοτίβα από μία σύνθεση στην άλλη –π.χ. τό μπούστο του Μέγα Άλέξανδρου μέ τό άκόντιο από τό κεντρικό θέμα τής πάντας στό κέντρο τραπεζομάντιλου– χωρίς νά βλάπτεται όμως ή αισθητική τής όλης σύνθεσης.

Οί σταμπωτές πάντες του Λαογραφικού Ιστορικού Μουσείου Λάρισας

Οί σταμπωτές πάντες –τα έπιτοίγια καλύμματα– άποτελούν έξαιρετικά δείγματα τής άνθησης των τυποβαφείων του Τυρνάβου. Μέσα από τήν πληθώρα, τήν ποικιλία των μοτίβων τους καί συνήθως τήν άφηρηματικότητα των παραστάσεων τους μπορεί κανείς νά παρατηρήσει στοιχεία πού άναλύθηκαν παραπάνω γιά τά σχέδια των σταμπωτών καί τήν εξέλιξή τους (άκμή-άρχές 20ού αϊ.). Από πλευράς τεχνικής, οί πάντες, ως επί τό πλείστον, είναι σταμπωτές καί ζωγραφιστές, καθώς τό κεντρικό θέμα άποδίδεται μέ τό πινέλο, ενώ τό σταμπωτό μοτίβο χρησιμοποιείται παραπληρωματικά.

Θά παρουσιαστούν ένδεικτικά κάποιες από τίς πάντες τής συλλογής του Λαογραφικού Ιστορικού Μουσείου Λάρισας, οί πío αντιπροσωπευτικές σύμφωνα μέ τί θεματολογική τους κατάταξη.

1. Θέματα από τό ζωικό βασίλειο

Άπό τό 1900-1910 καί έξής οί πλούσιες φυτικές συνθέσεις αντικαθίστανται από κεντρικές μορφές ζώων χωρίς προοπτική άπόδοση.

Πάντα «Ελάφι»

Διαστάσεις: Μήκος 1,27 μ., πλάτος 0,80 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή και ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Θεμιστοκλή Ιωαννίδη, Τύρναβος, 1920-1930

Αρ. Γενικοῦ Μητρώου: 3772.

Περιγραφή: Ένα μεγάλο έλαφι άποτελεί τήν κεντρική μορφή τής σύνθεσης. Γύρω του άποδίδεται πλούσια βλάστηση. Κάτω δεξιά άποτυπώνεται ποτάμι και άριστερά άγρίμι τοῦ δάσους, πού παραμονεύει. Τό σχέδιο, έντονα έπηρεασμένο από τή δύναμη και τήν όμορφιά τής φύσης, περιτρέχει γραμμική έπαναλαμβανόμενη μπορντούρα. Η σύνθεση προέκυψε από τόν συνδυασμό έννιά ξυλότυπων.

Πάντα «Παγώνι»

Διαστάσεις: μήκος 1,92 μ., πλάτος 0,86 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή και ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Σαΐνη-Άλμπάνη, έργο Μαρίκας Σαΐνη-Άλμπάνη, Τύρναβος 1950-1960.

Αρ. Γενικοῦ Μητρώου: 3809.

Περιγραφή: Στο κέντρο άπεικονίζεται φανταχτερό παγώνι μέ πλουμιστά πολύχρωμα φτερά. Τή σύνθεση συμπληρώνουν, έπιπλέον, μικρό χωριό, χελιδόνια στόν οὔρανό, συστάδα δέντρων, πλούσιος φυτικός περίγυρος και στό έδαφος πολύχρωμο φίδι. Η πληθωρική σκηνή, μέ τά πολλά παραπληρωματικά μοτίβα, άντιπροσωπευτικό δείγμα horror vacui, περιβάλλεται από άλλεπάλληλες σειρές πυκνής γεωμετρικής και γραμμικής μπορντούρας, ώστε νά δημιουργείται ή αίσθηση κάδρου, πού προβάλλει τό κεντρικό θέμα.

Πάντα «Γαΐδουράκι καὶ ἀναβάτης»

Διαστάσεις: μήκος 1,80μ., πλάτος 1,87 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή καὶ ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Σαΐνη-Άλμπάνη, έργο Μαρίκας Σαΐνη-Άλμπάνη, Τύρναβος 1950-1960
Αρ. Γενικοῦ Μητρώου: 3419.

Περιγραφή: Έντυπωσιακή σέ μορφική απόδοση εἶναι ἡ πάντα μέ κεντρικό θεματικό μοτίβο ἓνα μικρό γαΐδουράκι μέ τόν ἀναβάτη του. Τά ποικίλα παραπληρωματικά μοτίβα (σπίτια, καράβια, ποτάμι, χελιδόνια συστάδες δέντρων, σκυλιά, λαγοί, μικρό ἄλογο), διάσπαρτα, χωρίς λογική θέση στό τοπίο, ἀποκαλύπτουν τήν προσπάθεια τῆς σταμπώτριας νά καλύψει κάθε κενό (Horror Vacui), τεχνοτροπία συνήθης τῆς λαϊκῆς καλλιτεχνικῆς ἀντίληψης.

2. Θέματα φυτικά

Τό παλαιότερο εἶδος σταμπωτῆς πάντας, λέγεται «σεφτάς» καί προέρχεται ἀπό τούς κεντημένους σεφτάδες τοῦ 19ου αἰώνα. Σέ μεταξωτό κουκουλάρικο τετράγωνο ἢ παραλληλόγραμμο ὕφασμα σταμπώνονταν φυτικά σχέδια, τά ὁποῖα χρωματίζονταν μέ τό πινέλο καί ἐν συνεχείᾳ κεντιόνταν μέ πούλιες καί τιρτίρι. Βελούδινο ἐπίρραπτο πλαίσιο τόνιζε τό περίγραμμα. Οἱ σταμπωτοί σεφτάδες γίνονταν σέ βαμβακερό κάμποτ ὕφασμα, ἐνῶ, ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον, τό βελούδινο πλαίσιο ἀντικαθιστοῦσε σταμπωτή μπορντούρα.

Πάντα «Σεφτάς»

Διαστάσεις: Μήκος 0,50 μ., πλάτος: 0,60 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή και ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Σαΐνη-Αλμπάνη, έργο Μαρίκας Σαΐνη-Αλμπάνη, Τύρναβος 1950-1960

Αρ. Γενικού Μητρώου: 4643.

Περιγραφή: Κεντρικός ρόδακας σε σχηματοποιημένη απόδοση περιβάλλεται από φυτικά μοτίβα του σχεδίου «άγκινάρα». Κυριαρχεί τό βαθύ κόκκινο. Περιμετρικά φέρει επίρραπτο βελούδινο πλαίσιο.

Πάντα «Σεφτάς»

Διαστάσεις: Μήκος 1,80 μ., πλάτος 0,85 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή και ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Θεμιστοκλή Ιωαννίδη, Τύρναβος 1950-1960

Αρ. Γενικοῦ Μητρώου: 3794.

Περιγραφή: Φυτικά μοτίβα παρατακτικά αποδοσμένα επαναλαμβάνονται και πλαισιώνονται από φυτική σχηματοποιημένη μπορντούρα.

3. Θέματα μέ τοπία

Ἡ ἔμπνευση καί ἡ διάθεση τῶν λαϊκῶν δημιουργῶν ἐκφράζονται ὅπως καί σέ ἄλλα εἶδη παραδοσιακῶν χειροτεχνημάτων στήν ἀπεικόνιση ὑπαρκτῶν ἢ φανταστικῶν τοπιῶν στό σταμπωτό ὕφανση.

Πάντα «Ἡ Γρίμια»

Διαστάσεις: μήκος 0,84 μ., πλάτος 0,85 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή και Ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Σαῖνη-Ἀλμπάνη, ἔργο Μαρίκας Σαῖνη-Ἀλμπάνη, Τύρναβος 1950-1960

Αρ. Γενικοῦ Μητρώου: 3408.

Περιγραφή: Στὴν πάντα ἀποδίδεται πολὺ ἀφαιρετικά ἡ τοποθεσία Γρίμα, γνωστή ὡς «Μάτι» στὸν Τύρναβο. Ἀπεικονίζεται λόφος, μὲ πλούσια βλάστηση, ποτάμι, ἄνθη, σπίτια, μικρά ζῶα. Ἐπάνω, μπλέ οὐρανὸς μὲ ἥλιο καὶ χελιδόνια. Τό κεντρικὸ θέμα πλασιώνουν μεγάλα κόκκινα σχηματοποιημένα ἄνθη, συμμετρικά ἀποδοσμένα στὶς τέσσερις γωνίες. Παραπληρωματικά μοτίβα σὲ ἐλεύθερη διάταξη καλύπτουν τὸν κενὸ χῶρο: λουλούδια, χελιδόνια, μικρά ζῶα, ἀντωπὰ ἐλάφια, πολύχρωμες πεταλοῦδες.

Πάντα «Τῶν Γύφτων»

Διαστάσεις: μῆκος 1,60 μ., πλάτος 0,76 μ.

Υλικό: Βαμβακερὸ κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτὴ καὶ ζωγραφιστὴ

Εργαστήριο: Σαῖνη-Ἀλμπάνη, ἔργο Μαρίκας Σαῖνη-Ἀλμπάνη, Τύρναβος 1950-1960

Ἀρ. Γενικοῦ Μητρώου: 3409.

Περιγραφή: Τρεῖς δεσπόζουσες ἐπαναλαμβανόμενες γλάστρες σὲ ἐξωπραγματικὸ μέγεθος καὶ ὀριζόντια διάταξη ἀποτελοῦν τὸ κεντρικὸ θέμα τῆς πάντας. Διάφορα ἄλλα παραπληρωματικά σχέδια, ὅπως γυναικὰ μὲ χῆνες, σκυλιὰ, μικρά ἄνθη μὲ μίσχο, σπίτι σὲ ἄλσύλλιο, ἀγόρι μὲ πατίνι, διανθίζουν τὴ σύνθεσι. Ἐπάνω οὐρανὸς μὲ λαμπερὸ ἥλιο καὶ χελιδόνια. Περιμετρικά, τριπλὴ μπορντούρα μὲ γραμμικά καὶ γεωμετρικά μοτίβα. Τὶς πάντες μὲ τὸ συγκεκριμένο σχέδιο τίς προτιμοῦσαν κυρίως τσιγγάνοι ἀγοραστές, οἱ ὅποιοι ἕως καὶ τὴν παρακμὴ τοῦ χειροποιήτου σταμπωτοῦ, παρέμεναν οἱ πιὸ πιστοὶ πελάτες τῶν ἐργαστηρίων.

4. Θέματα με μορφές ήρώων (Ιστορία, Μυθολογία, Λαϊκή Φιλολογία)

Στίς αρχές του 20ού αιώνα κάνουν τήν εμφάνισή τους πάντες με μορφές ήρώων της αρχαίας ελληνικής ιστορίας και μυθολογίας ή ήρωες της λαϊκής φιλολογίας και είναι ιδιαίτερα δημοφιλείς. Τίς περισσότερες φορές απεικονίζονται ζευγος νέων να στέκει αγκαλιασμένο, άλλοτε με αρχαιοπρεπή ένδυμασία, ως «Κίτσος και Σταυρούλα» στο εργαστήριο σταμπωτών Σαΐνη, άλλοτε ως «Φρίξος και Έλλη» στο εργαστήριο Ίωαννίδη. Ωστόσο, η ποικιλία και ο πλούτος των παραπληρωματικών στοιχείων καθώς και η διαφορετική παρουσίαση του ζευγαριού κάθε φορά, καθιστούν τίς συνθέσεις μοναδικές.

Πάντα «Κίτσος και Σταυρούλα»

Διαστάσεις: μήκος 1,84 μ., πλάτος 0,87 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή και ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Σαΐνη-Αλμπάνη, έργο Μαρίκας Σαΐνη-Αλμπάνη, Τύρναβος 1950-1960

Αρ. Γενικού Μητρώου: 1442.

Περιγραφή: Ο Κίτσος και η Σταυρούλα με αρχαιοπρεπή ένδυμασία σε κεντρική θέση μέσα σε περιβάλλον με πλούσια βλάστηση, συστάδες δέντρων, χελιδόνια και πεταλούδες στον ουρανό. Διάφορα παραπληρωματικά μοτίβα όπως μικρός οικισμός, άνθη, σκυλί, διανθίζουν τό θέμα που περιτρέχει γεωμετρική και γραμμική μπορντούρα. Οι τέσσερις γωνίες του πλαισίου φέρουν επιπλέον τμήματα γεωμετρικής μπορντούρας σε σχήμα έλλιπτους τετραγώνου.

Πάντα «Τάσος καί Γκόλφω» - «Ο άρραβώνας»

Διαστάσεις: μήκος 1,66 μ., πλάτος 0,78 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή καί ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Σαΐνη-Άλμπάνη, δημιουργία Μαρίκας Σαΐνη-Άλμπάνη, Τύρναβος 1950-1960

Αρ. Γενικοῦ Μητρώου: 3424.

Περιγραφή: Ένα από τά συνηθέστερα κεντρικά θέματα σέ πάντες άποτελεϊ «Ο Τάσος καί ή Γκόλφω» καθώς τό λαϊκό βουκολικό δράμα ένέπνευσε τίς δημιουργίες τής ύφαντικής, τής κεντητικής, τής τυποβαφικής καί τής ζωγραφικής. Έδω, ό Τάσος καί ή Γκόλφω, μέ παραδοσιακές ένδυμασίες, άπεικονίζονται καθισμένοι καί πλαισιωμένοι από συστάδες δέντρων καί πλούσιο φυτικό διάκοσμο. Παραπληρωματικά μοτίβα όπως άνθη, πεταλούδες, πουλιά, σκυλιά, μικρό χωριό, ποτάμι μέ βάρκες καί ψάρια συμπληρώνουν τήν όμορφιά του φυσικοῦ τοπίου. Στο βάθος, ό ήλιος ξεπροβάλει από τήν όροσειρά. Στίς δύο στενές πλευρές ταινία μέ έπαναλαμβανόμενα άνθινα μοτίβα, ένw περιμετρικά άποδίδονται τέσσερις σειρές γραμμικής καί φυτικής σχηματοποιημένης μπορντούρας.

Πάντα του Μεγαλέξανδρου

Η προσωπικότητα και τὰ στρατιωτικά κατορθώματα του Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐπηρέασαν τὴν λαϊκὴ συνείδηση καὶ τὸ καλλιτεχνικὸ αἰσθητήριο τῶν λαϊκῶν δημιουργῶν ποὺ ἐκφράστηκαν μὲ ποικίλους τρόπους στὰ ἔργα τῆς λαϊκῆς χειροτεχνίας. Ἡ σταμπωτὴ πάντα μὲ τὴ μορφὴ τοῦ Μεγαλέξανδρου ἔφιππου ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν ἱστορημένων σταμπωτῶν καὶ χρησιμοποιήθηκε σὲ πολλὰ ἑλληνικὰ σπίτια ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἕως περὶπου τὶς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1960.

Ὅσον ἀφορᾷ στὸ θεματικὸ πρότυπο τῆς πάντας εἰκάζουμε ὅτι ἡ μορφικὴ ἀπόδοση τοῦ ἔφιππου Μεγαλέξανδρου ἔχει ὡς πρότυπο ἀντιγραφῆς λαϊκὴ λιθογραφία τῆς ἐποχῆς. Ἀναμφίβολα, ἐπιρροὴ ἔσκησε καὶ ἡ εἰκονογράφηση τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, ποὺ ἀποδίδονται ἔφιπποι καὶ ἔνστολοι νὰ σκοτώνουν μὲ τὸ κοντάρι τοὺς τὸν φοβερὸ δράκο καὶ τὸν τσάρο τῶν Βουλγάρων ἀντιστοίχως. Μάλιστα, σὲ ἀρκετὲς σταμπωτές πάντες στὴν κορυφὴ τοῦ κονταριοῦ ποὺ κρατᾷ ὁ Μεγαλέξανδρος σχηματίζεται τὸ σῆμα τοῦ σταυροῦ, λεπτομέρεια ποὺ καθιστᾷ ἐμφανῆ τὴν ἐπίδραση αὐτῇ. Τὸ κοινὸ πρότυπο, ὥστόσο, δὲν περιορίζει τὴν λαϊκὴ φαντασίαν καὶ ἔκφραση μὲ ἀποτελέσμα ἀπὸ τὰ τυποβαφεῖα τοῦ Τυρνάβου νὰ δημιουργοῦνται θαυμάσιες καὶ μοναδικές συνθέσεις μὲ παραλλαγές θεματικῶν μοτίβων ὡς πρὸς τὴ σύνθεση.

Διαστάσεις: μῆκος 2,10 μ., πλάτος 0,98 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή καί ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Θεμιστοκλῆ Ἰωαννίδη, Τύρναβος 1920-1930

Άρ. Γενικοῦ Μητρώου: 3252.

Περιγραφή: Στό κέντρο τῆς πλούσια σύνθεσης ὁ ἔφιππος Μεγαλέξανδρος μέ ἀρχαιοπρεπῇ ἐνδυμασία, περικεφαλαία, ἀσπίδα καί δόρυ. Ὁ Βουκεφάλας, ἔτοιμος γιά ἐξόρμηση στή μάχη, μοιάζει νά μὴν πατᾶ στό ἔδαφος. Τά δύο ποτάμια, ὁ Τίγρης καί ὁ Εὐφράτης, ἀποδίδονται σέ διαγώνια διάταξη. Στὴν ἄνω ἀριστερή πλευρά, τό ζεῦγος τῶν ἐρωτευμένων νέων, ὡς παραπληρωματικό στοιχείο. Τό ζεῦγος αὐτό ὀνομάζεται, κατὰ περίπτωση, «Φρίξος καί Ἑλλη» ἢ «Ἀλέξανδρος καί Ρωξάνη». Τό μοτίβο συμπληρώνει ἐρωτιδέας καί φτερωτή γυναικεία μορφή, «ἡ ψυχὴ», σύμφωνα μέ τόν Θεμιστοκλῆ Ἰωαννίδη. Κάτω δεξιά, ἀποδίδονται ἐλάφια καί μικρὴ κατοικία. Συστάδες δένδρων, ἄνθη καί πλούσιες φυτικές συνθέσεις συμπληρώνουν τὴν παράσταση μέ κατάδηλο τὸν «φόβο τοῦ κενοῦ». Τό θέμα πλαισιώνει μπορντούρα μέ φυτικά σχηματοποιημένα μοτίβα. Ἡ συγκεκριμένη πάντα ἀποτελεῖ τὴν πλουσιότερη σέ παραπληρωματικὰ στοιχεῖα σταμπωτὴ πάντα τοῦ ἐργαστηρίου Θ. Ἰωαννίδη. Γιά τὴ σύνθεση τοῦ σχεδίου συνδυάσθηκαν συνολικά σαράντα ὀκτὼ ξυλότυποι.

Συμπέρασμα

Καθὼς προκύπτει ἀπὸ τὴν παραπάνω παρουσίαση καί ἀνάλυση τῶν σχεδίων, εἶναι ἀναμφισβήτητο, πὼς τὰ σταμπωτὰ τοῦ Τυρνάβου μέ τὰ ἔντονα φωτεινὰ ἀνεξίτηλα χρώματα ἀποτελοῦν μοναδικὰ δείγματα τῆς ἑλληνικῆς παραδοσιακῆς χειροτεχνίας. Ὅσον ἀφορᾷ στὶς διακοσμητικὲς συνθέσεις, τὰ τυρναβίτικα σταμπωτὰ δέχονται πολλές καί ποικίλες ἐπιδράσεις, ἐνὼ διαμορφώνονται ἀνάλογα μέ ἄλλα εἶδη παραδοσιακῶν δημιουργημάτων ἀκολουθώντας τὶς αἰσθητικὲς ἀντιλήψεις, τὴ μόδα τῆς ἐποχῆς καί τὶς προτιμήσεις τῶν ἀγοραστῶν. Εἰδικότερα, οἱ πάντες, τὰ ἐπιτοίγια καλύμματα, ἀντανakλoῦν τὴν περίοδο ἄνθησης τῶν τυποβαφείων καθὼς παρουσιάζουν αὐτοσχεδιασμό, πού τοὺς προσδίδει μοναδικότητα, καθὼς καί διακοσμητικό καί θεματολογικό πλοῦτο. Κυρίως, ὅμως, ἀποδεικνύουν, ὅπως καί τὰ ὑπόλοιπα σταμπωτὰ εἶδη, πὼς ἡ λαϊκὴ δημιουργικότητα, ἔκφραση καί ἔμπνευση ὀδηγεῖται, σέ κάθε περίπτωση, ἀπὸ τοὺς ἀγραφoυς νόμους τῆς παράδοσης.

Ένδεικτική Βιβλιογραφία

Βαφειαδάκη, Α. (1997), «Οί σταμπωτές δημιουργίες των Τυρναβίτικων έργαστηρίων», *Τά Έλληνικά Σταμπωτά, 18ος-20ος αι.* Αθήνα, έκδ. ΚΑΠΟΝ.

Γουργιώτης, Γ. (2000), «Ο Βυζαντινός Τύρναβος», *Μικρά Μελετήματα*, Αθήνα, έκδ. ΚΑΠΟΝ.

Γουργιώτη, Α. (1997), «Βιοτεχνιών συνέχειες. Τά σταμπωτά Τυρνάβου», *Τά Έλληνικά Σταμπωτά, 18ος-20ος αι.* Αθήνα, έκδ. ΚΑΠΟΝ.

Καλοκαυρινού, Φ. (2018), *Χρωματίζοντας παραδοσιακά σταμπωτά-Από τις συλλογές του Λαογραφικού-Ιστορικού Μουσείου Λάρισας*, Λάρισα.

Παγανέλης, Σ. (1882), *Όδοιπορικές σημειώσεις, ΙΙ, Θεσσαλία*, Τυπογραφείο Ένώσεως.

Σακέρογλου, Α. (1991), «Σταμπωτά του Τυρνάβου. Τέχνη Έλληνική», *Πρακτικά Πρώτου Συνεδρίου Τυρναβίτικων Σπουδών*, σσ. 281-286, έκδ. Δήμου Τυρνάβου.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΠΑΝΟΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

Η ΜΝΕΙΑ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΣΤΑ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1647-1800

Η χρονική περίοδος, στήν οποία θά παρουσιάσω τόν τίτλο τοῦ μητροπολίτη τῆς Λάρισας (1647-1800) δέν καλύπτει ὅλη τήν περίοδο ὑπαρξῆς τῆς Μητρόπολὸς μας. Τό ἄρθρο μου ἀξιοποιεῖ τό περιεχόμενο τοῦ κώδικα τῆς Μητρόπολης¹, οἱ καταγραφές τοῦ ὁποῖου καλύπτουν τή χρονική περίοδο 1647-1868². Στά φύλλα τοῦ κώδικα αὐτοῦ εἶναι καταχωρισμένα ποικίλα ἔγγραφα καί ἀνάμεσά τους πολλὰ ὑπομνήματα ἐκλογῆς ἐπισκόπων τῆς μητροπολιτικῆς ἐπαρχίας τοῦ Λαρίσης. Στά ὑπομνήματα αὐτά, ὁ μητροπολίτης τῆς Λάρισας ἀναφέρεται ὡς ὁ ἀρμόδιος γιά τήν ἐκλογή ἑνὸς ἐπισκόπου, προκειμένου νά πληρωθεῖ κάποια κενή ἐπισκοπικὴ θέση.

Παρατηρῶντας τὰ ὑπομνήματα διαπιστώνουμε ὅτι οἱ διάφοροι συντάκτες τους δέν ἀναφέρουν τόν μητροπολίτη μέ τόν ἴδιο πάντα τίτλο. Ἀπὸ τὰ 62 ὑπομνήματα τῆς ὑπὸ μελέτη περιόδου, σέ περισσότερα ἀπὸ τὰ μισά (33) ὁ μητροπολίτης ἀναφέρεται ὡς «ὑπέρτιμος καί ἑξαρχος Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος», ὅπως ἦταν ὁ πλήρης τίτλος του. Πρόκειται γιά τὰ ὑπ' ἀριθ. 3, 7, 9, 21-28, 30-33, 36, 38- 43, 46, 47, 49, 50, 52, 54, 56-59 καί 62. Σέ δύο ἀπὸ αὐτά, τὰ ὑπ' ἀριθ. 24 (1686) καί 25 (1687), ἐπὶ Μακαρίου, ἀναφέρεται ὡς «Λαρίσης καί Τρίκκης», ἐπειδὴ, προφανῶς, ἡ ἔδρα τοῦ μητροπολίτη ἦταν στὰ Τρίκαλα ἥδη ἀπὸ τό 1318, καί σέ ἓνα, τό ὑπ' ἀριθ. 56, ἀναφέρεται καί ὡς «πανιερώτατος καί θεοπρόβλητος».

¹ Πρόκειται γιά τόν κώδικα 1472 τῆς ΕΒΕ.

² Πολλὰ ὑπομνήματα τοῦ κώδικα αὐτοῦ ἔχουν δημοσιευθεῖ στοὺς τόμους τοῦ *Θεσσαλικοῦ Ἡμερολογίου*. Ἐδῶ παραπέμπουμε μόνο στήν ἐκδοσι ὁλόκληρου τοῦ κώδικα. Βλ. Δημήτριος Γ. Καλούςιος, *Ὁ κώδικας τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης ΕΒΕ 1472: 1647-1868*, Λάρισα 2009 (ὡς 4ο παράρτημα τοῦ *Θεσσαλικοῦ Ἡμερολογίου*).

Σέ 13 ύπομνήματα ό μπτροπολίτης άναφέρεται μόνο ως «πανιερώτατος και λογιώτατος». Πρόκειται για τά ύπ' άριθ. 1, 2, 4, 17-20, 29, 34, 35, 51, 53 και 55. Σέ ένα από αυτά, τό ύπ' άριθ. 18 (1673), επί Ίακώβου, ό μπτροπολίτης άναφέρεται ως «Λαρίσσης και Τρίκκης». Στο ύπ' άριθ. 37 άναφέρεται ως «πανιερώτατος και σεβασμιώτατος αὐθέντης και δεσπότης».

Σέ 15 ύπομνήματα ό μπτροπολίτης άναφέρεται άπλως ως «πανιερώτατος». Πρόκειται για τά ύπ' άριθ. 5, 6, 8, 10-16, 44, 45, 48, 60 και 61.

Τέλος, σέ δύο ύπομνήματα, τά ύπ' άριθ. 34 και 37, ό μπτροπολίτης άναφέρεται ως «πανιερώτατος και σεβασμιώτατος».

Για τήν άκριβή εικόνα τών όσων άναφέρονται, παραθέτω άμέσως παρακάτω, άποσπάσματα τών 62 ύπομνημάτων, όπου γίνεται μνεία του μπτροπολίτη τής Λάρισας³.

1) Στο ύπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Ζητουνίου (Λαμίας) Γρηγορίου (Μάρτιος 1647), άναφέρεται ότι «ό πανιερώτατος και λογιώτατος αὐθέντης και δεσπότης, μπτροπολίτης Λαρίσσης, κύριος Παΐσιος» φρόντισε για τήν έκλογή του⁴.

2) Στο ύπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Λοιδωρικού Άνθίμου (1647), άναφέρεται ότι ή έκλογή του έγινε «προστάξει του πανιερωτάτου και λογιωτάτου αὐθεντός και δεσπότης, μπτροπολίτου Λαρίσσης κυρίου κυρίου Παΐσιου»⁵.

3) Στο ύπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Ραδοβισδίου Μωυσέως (1647), άναφέρεται ότι «ό πανιερώτατος αὐθέντης και δεσπότης τής άγιωτάτης μπτροπόλεως Λαρίσσης, υπέρτιμος και έξαρχος Δευτέρας Θετταλίας και πάσης Ελλάδος κυρός Παΐσιος» φρόντισε για τήν έκλογή του⁶.

4) Στο ύπόμνημα έκλογής του επισκόπου τής Λιτζᾶς και Άγράφων Άνθίμου (1647), άναφέρεται ότι «ό πανιερώτατος και λογιώτατος αὐθέντης και δεσπότης, μπτροπολίτης Λαρίσσης κύριος Παΐσιος» φρόντισε για τήν έκλογή του⁷.

5) Στο ύπόμνημα έκλογής του επισκόπου τής Σκιάθου και Σκοπέλου Ίωσήφ (Ιανουάριος 1648) άναφέρεται ότι ή έκλογή του έγινε μέ τί φροντίδα του «πανιε-

³ Εκτός από τόν κώδικα τής Μπτροπόλεως Λαρίσης, ύπομνήματα επισκόπων ύπάρχουν και στον κώδικα τής Τρίκκης (ΕΒΕ, 1471), τόν όποιο δημοσίευσε ό Δημήτριος Γ. Καλούσιος, σέ 5 συνέχειας στο *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* [τόμοι 48 (2005)-52 (2007)].

⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 196-197.

⁵ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 194-195.

⁶ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 195.

⁷ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 196.

ρωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότη, μητροπολίτου Λαρίσσης κυροῦ Παΐσιου»⁸.

6) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Καλλίστου (1648) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε «προστάξει τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότη, μητροπολίτου Λαρίσσης κυροῦ Παΐσιου»⁹.

7) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Δημητριάδος Τιμοθέου (15.4.1651) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε μέ τῆ φροντίδα «τοῦ πανιερωτάτου ἀφέντου καὶ δεσπότη τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Παΐσιου»¹⁰.

8) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Λοιδωρικίου Συμεῶνος (1652) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε «προστάξει τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσσης, καὶ αὐθεντός κυρίου Παΐσιου»¹¹.

9) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Λιτῆς καὶ Ἀγρῶν Ἰακώβου (Νοέμβριος 1657) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε «προστάξει τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Παΐσιου»¹².

10) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Δαβίδ (8.4.1659), ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε «προστάξει τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσσης Διονυσίου»¹³.

11) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουνίου Νεοφύτου (7.4.1659), ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε «προστάξει τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσσης Διονυσίου»¹⁴.

12) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Θαυμακοῦ (Δομοκοῦ) Συμεῶνος (1659), ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε «προστάξει τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσσης κυροῦ Διονυσίου»¹⁵.

13) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Θαυμακοῦ Ἰωάσαφ (1663), ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε «προστάξει τοῦ πανιερωτάτου μητροπολί-

⁸ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 183.

⁹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 182.

¹⁰ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 183-184.

¹¹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 183-184.

¹² Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 16.

¹³ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 18.

¹⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 17.

¹⁵ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 184-185.

του Λαρίσσης κυρίου Διονυσίου»¹⁶.

14) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Λοιδωρικού Παγκρατίου (Οκτώβριος 1663), αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προτροπή του πανιερωτάτου (...) μητροπολίτου αγίου Λαρίσσης Διονυσίου»¹⁷.

15) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Λοιδωρικού Παγκρατίου Β΄ (1668) αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προστάξει του πανιερωτάτου μητροπολίτου ήμων Λαρίσσης κυρίου Διονυσίου»¹⁸.

16) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Ραδοβισδίου Καλλινίκου (Δεκέμβριος 1669) αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προστάξει του πανιερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσσης κυρού Διονυσίου»¹⁹.

17) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου της Σκιάθου και Σκοπέλου Ίωσαςφ (9.8.1671) αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προτροπή και άδεία του πανιερωτάτου και λογιωτάτου ήμων αυθεντός και δεσπότης της άγιωτάτης μητροπόλεως»²⁰.

18) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Λοιδωρικού Γερμανού (21.3.1673) αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προτροπή και άδεία του πανιερωτάτου και λογιωτάτου (...) μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης και Τρίκκης, κυρίου, κυρίου Ίακώβου»²¹.

19) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Γαρδικίου Ανθίμου (14.3.1674) αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προτροπή και άδεία του πανιερωτάτου και λογιωτάτου (...) δεσπότης της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης»²².

20) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Ζητουνίου Μελετίου (Μάρτιος 1674), αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προτροπή και άδεία του πανιερωτάτου και λογιωτάτου (...) ήμων αυθεντός και δεσπότης της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης»²³.

21) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Λοιδωρικού Μητροφάνη (9.1.1681) αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προτροπή και άδεία του πανιε-

¹⁶ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 19.

¹⁷ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 20-21.

¹⁸ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 22.

¹⁹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 23.

²⁰ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 24.

²¹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 25.

²² Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 26.

²³ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 27.

ρωτάτου (...) μητροπολίτου Λαρίσσης υπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Μακαρίου»²⁴.

22) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Ἀρσενίου (24.3.1681) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προσταγῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης κυρίου κυρίου Μακαρίου, υπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος»²⁵.

23) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Θαυμακοῦ (Δομοκοῦ) Ἀνθίμου (1683) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προσταγῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης κυρίου κυρίου Μακαρίου, υπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος»²⁶.

24) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Γαρδικίου Φιλοθέου (Ἰανουάριος 1686) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προσταγῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης καὶ Τρίκκης, υπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρίου κυρίου Μακαρίου»²⁷.

25) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῶν Σταγῶν Ἀρσενίου (Ἀπρίλιος 1687) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προσταγῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης καὶ Τρίκκης, υπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρίου Μακαρίου»²⁸.

26) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Δημητριάδας Καλλινίκου (13.10.1688) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, υπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρίου κυρίου Μακαρίου»²⁹.

27) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουνίου Ἱερεμία (19.1.1689) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προσταγῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιε-

²⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 28.

²⁵ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 28-29.

²⁶ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 29.

²⁷ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 30.

²⁸ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 32.

²⁹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 32-33.

ρωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρίου κυρίου κύρ Παρθενίου»³⁰.

28) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Λιτζᾶς καὶ Ἀγρᾶφων Γρηγορίου (17.1.1690) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε «προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος»³¹.

29) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Λιτζᾶς καὶ Ἀγρᾶφων Διονυσίου (1.8.1693) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε «προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότη (...) τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης»³².

30) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουνίου Φιλοθέου Β΄ (25.10.1698) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε «προσταγῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρίου κυρίου Παρθενίου»³³.

31) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Σκιάθου καὶ Σκοπέλου Κλήμεντος (3.2.1700) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε «προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου αὐθεντός καὶ δεσπότη τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος, κυρίου Παρθενίου»³⁴.

32) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Σεραφεῖμ (Μάρτιος 1705) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε «προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ (...) τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότη καὶ γέροντος μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Θετταλίας Δευτέρας καὶ πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Παρθενίου»³⁵.

33) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Λοιδωρικού Νεοφύτου (24.12.1706) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε «προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ (...) τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότη καὶ γέροντος μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Θετ-

³⁰ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 33-34.

³¹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 34-35.

³² Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 36-37.

³³ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 38.

³⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 42.

³⁵ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 43.

ταλίας Δευτέρας καί πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Παρθενίου»³⁶.

34) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Γαρδικίου Παγκρατίου (Σεπτέμβριος 1707) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε μέ τί φροντίδα «κατά χρέος τοῦ πανιερωτάτου καί σεβασμωτάτου λογιωτάτου αὐθέντου καί δεσπότης μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, κυρίου κυρίου Παρθενίου»³⁷.

35) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουνίου Νικηφόρου (Ιούλιος 1710) ἀναφέρεται ὅτι γιά τήν ἐκλογή του «φροντίδα κατεβάλλετο ὁ πανιερώτατος καί λογιώτατος ἡμῶν αὐθέντης καί δεσπότης καί μητροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, κύριος κύριος Παρθένιος»³⁸.

36) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουνίου Ἰωαννικίου (Μάρτιος 1716) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε ἀπό τοὺς ὑποκειμένους στόν «πανιερώτατον καί λογιώτατον αὐθέντη καί δεσπότη καί γέροντα μητροπολίτη τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Παρθενίου»³⁹.

37) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουνίου Γερασίμου (24.12.1716) ἀναφέρεται ὅτι «φροντίδα διά σπουδὴν κατεβάλλετο, ὁ πανιερώτατος καί σεβασμώτατος αὐθέντης καί δεσπότης, μητροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, κύριος κύριος Παρθένιος»⁴⁰.

38) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Παρθενίου (16.12.1720) ἀναφέρεται ὅτι «φροντίδα κατεβάλλετο, ὁ πανιερώτατος καί λογιώτατος αὐθέντης καί δεσπότης, μητροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμος καί ἐξάρχος Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος, κύριος κύριος Γαβριήλ»⁴¹.

39) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουνίου Ἀνθίμου (21.12.1720) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή ἔγινε «προσταγῇ καί ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου, καί δεσπότης, μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας, καί πάσης Ἑλλάδος κυρίου κυρίου Γαβριήλ»⁴².

³⁶ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 43-44.

³⁷ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 44-45.

³⁸ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 45-46.

³⁹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 46.

⁴⁰ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 47.

⁴¹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 48.

⁴² Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 49.

40) Στο υπόμνημα έκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Θαυμακοῦ Διονυσίου (21.10.1727) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἔγινε «προσταγῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότης μτροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μτροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Γαβριήλ»⁴³.

41) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Σκιάθου καὶ Σκοπέλου Διονυσίου (Ἰανουάριος 1732) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἔγινε «προσταγῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότης μτροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μτροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Γαβριήλ»⁴⁴.

42) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Ἀνανία (8.9.1738) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἔγινε «προσταγῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότης μτροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μτροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Ἰακώβου»⁴⁵.

43) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων Κωνσταντίου (2.2.1739) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἔγινε «προσταγῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότης μτροπολίτου, τῆς ἀγιωτάτης μτροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Ἰακώβου»⁴⁶.

44) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Τρίκης Κωνσταντίου (5.4.1739) ἀναφέρεται ὅτι «ὁ πανιερώτατος δεσπότης μτροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μτροπόλεως Λαρίσσης κύριος Ἰάκωβος, πατριαρχικῇ καὶ συνοδικῇ ἀδείᾳ, καὶ ἀποφάσει (...) ἔκρινεν εὐλογον εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν μετενεγκεῖν τὴν πολιτείαν Τρίκκην» καὶ ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε «ἀδείᾳ καὶ προτροπῇ τῆς πανιερωτάτης» του⁴⁷.

45) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου των Σταγῶν Φιλοθέου (5.9.1749) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἔγινε «προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου δεσπότης μτροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μτροπόλεως Λαρίσσης, κυρίου κυρίου Ἰακώβου»⁴⁸.

46) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Γαρδικίου Ἀνανία

⁴³ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 50.

⁴⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 50-51.

⁴⁵ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 51.

⁴⁶ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 52-53.

⁴⁷ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 53-54.

⁴⁸ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 54-55.

(29.12.1751) αναφέρεται ότι η εκλογή έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου αυθέντου και δεσπότη, μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσης, υπερέτιμου και έξάρχου Δευτέρας Θετταλίας και πάσης Ελλάδος, κυρίου κυρίου Μελετίου»⁴⁹.

47) Στο υπόμνημα εκλογής του επισκόπου του Ζητουνίου Μακαρίου (12.6.1752) αναφέρεται ότι η εκλογή έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου αυθέντου και δεσπότη, μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσης, υπερέτιμου και έξάρχου Δευτέρας Θετταλίας και πάσης Ελλάδος, κυρίου κυρίου Μελετίου»⁵⁰.

48) Στο υπόμνημα εκλογής του επισκόπου του Λοιδωρικού Θεοδοσίου (14.3.1758) αναφέρεται ότι η εκλογή έγινε «προστάξει και άδεια του πανιερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσης κυρίου Μελετίου»⁵¹.

49) Στο υπόμνημα εκλογής του επισκόπου της Τρίκκης Άμβροσίου (2.4.1764) αναφέρεται ότι η εκλογή έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου αυθέντου και δεσπότη, μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσης, υπερέτιμου και έξάρχου Δευτέρας Θετταλίας και πάσης Ελλάδος, κυρίου κυρίου Μελετίου»⁵².

50) Στο υπόμνημα εκλογής του επισκόπου της Λιτζας και Αγράφων Διονυσίου (28.10.1766) αναφέρεται ότι η εκλογή έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου αυθέντου και δεσπότη, μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσης, υπερέτιμου και έξάρχου Δευτέρας Θετταλίας και πάσης Ελλάδος, κυρίου Μελετίου»⁵³.

51) Στο υπόμνημα εκλογής του επισκόπου του Ζητουνίου Άμβροσίου (12.4.1771) αναφέρεται ότι «φροντίδα κατεβάλλετο ό πανιερώτατος, και λογιώτατος αυθέντης και δεσπότης, μητροπολίτης της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσης, κύριος κύριος Μελέτιος»⁵⁴.

52) Στο υπόμνημα εκλογής του επισκόπου του Θαυμακοῦ Κυρίλλου (14.10.1773) αναφέρεται ότι η εκλογή έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου, και λογιωτάτου δεσπότη, μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως

⁴⁹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 55-56.

⁵⁰ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 56.

⁵¹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 15.

⁵² Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 56.

⁵³ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 59.

⁵⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 60.

Λαρίσσης, υπερέτιμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Μελετίου»⁵⁵.

53) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Θαυμακοῦ Εὐγενίου (5.4.1777) ἀναφέρεται ὅτι «φροντίδα κατεβάλλετο ὁ πανιερώτατος καί λογιώτατος αὐθέντης καί δεσπότης, μητροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, κύριος κύριος Μελέτιος (...)» καί «τῇ ἀδείᾳ αὐτοῦ» ἔγινε ἡ ἐκλογή⁵⁶.

54) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Παΐσιου (10.3.1778) ἀναφέρεται ὅτι «φροντίδα κατεβάλλετο ὁ πανιερώτατος καί λογιώτατος αὐθέντης καί δεσπότης, μητροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, υπερέτιμος καί ἑξαρχος Δευτέρας Θετταλίας, καί πάσης Ἑλλάδος κύριος κύριος Μελέτιος (...)» καί «τῇ ἀδείᾳ αὐτοῦ» ἔγινε ἡ ἐκλογή⁵⁷.

55) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Γαρδικίου Παΐσιου (7.5.1783) ἀναφέρεται ὅτι «φροντίδα κατεβάλλετο ὁ πανιερώτατος καί λογιώτατος αὐθέντης καί δεσπότης, μητροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης κύριος κύριος Μελέτιος (...)», γιά τὴν ἐκλογή του⁵⁸.

56) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Παρθενίου (5.8.1783) ἀναφέρεται ὅτι «φροντίδα κατεβάλλετο ὁ πανιερώτατος καί θεοπρόβλητος αὐθέντης καί δεσπότης, μητροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, υπερέτιμος καί ἑξαρχος Δευτέρας Θετταλίας, καί πάσης Ἑλλάδος κύριος κύριος Μελέτιος (...)» καί «τῇ ἀδείᾳ αὐτοῦ» ἔγινε ἡ ἐκλογή⁵⁹.

57) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῶν Σταγῶν Παΐσιου (11.5.1784) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή ἔγινε «προτροπῇ καί ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου καί δεσπότη, μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, υπερέτιμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Μελετίου»⁶⁰.

58) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουνίου Ἀνθίμου (1.7.1786) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή ἔγινε «προτροπῇ καί ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου καί δεσπότη, μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, υπερέτιμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος, κυρίου Μελετίου»⁶¹.

⁵⁵ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 60-61.

⁵⁶ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 61-62.

⁵⁷ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 62.

⁵⁸ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 65.

⁵⁹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 65-66.

⁶⁰ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 66-67.

⁶¹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 67-68.

59) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Λοιδωρικίου Διονυσίου (1.6.1793) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἔγινε «προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότη, μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος, κυρίου Διονυσίου»⁶².

60) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων Δοσιθέου (16.7.1793) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἔγινε «προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότη, μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης κυρίου κυρίου Διονυσίου»⁶³.

61) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Τρίκης Γαβριὺλ (6.6.1796) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἔγινε «προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ πανιερωτάτου δεσπότη, μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, κυρίου κυρίου Διονυσίου»⁶⁴.

62) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Περιστερᾶς Παΐσιου (26.7.1800) ἀναφέρεται ὅτι «ἐπειδὴ τοῦ πανιερωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότη, μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Διονυσίου, ἔδοξε (...) χειροτονῆσαι ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι ἐπίσκοπον τῆς πάλαι ποτὲ διαλαμφάσης ἐπισκοπῆς Περιστερᾶς (...) ἐπιταγῇ τῆς αὐτοῦ πανσεβάστου πανιερόττου» ἔγινε ἡ ἐκλογὴ τοῦ Παΐσιου⁶⁵.

⁶² Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 69.

⁶³ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 71-72.

⁶⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 110-111.

⁶⁵ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 112-113.

Ι. Ν. ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΑΡΙΣΗΣ Ίστορική διαδρομή

Φέτος συμπληρώνονται 163 χρόνια συνεχούς παρουσίας του ιεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου στή θρησκευτική ζωή τῆς Λάρισας. Ὁ ναός αὐτός βρίσκεται στό κέντρο μιᾶς μεγάλης συνοικίας, τοῦ παλίου Παράσχου μαχαλά καί θεωρεῖται, μετά τόν μητροπολιτικό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, ὁ σημαντικότερος ναός τῆς πόλεως. Μέ τό κείμενό μας αὐτό θά προσπαθήσουμε νά καταγράψουμε τήν ἱστορική διαδρομή τῶν εὐκτήριων οἰκῶν τῆς συνοικίας αὐτῆς ἀπό τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, δίδοντας ἰδιαίτερη ἔμφαση στόν πρῶτο ναό, ὁ ὁποῖος οἰκοδομήθηκε τό 1857, κατεδαφίσθηκε τό 1973 καί στή θέση του ἀνεγέρθηκε ὁ σημερινός υπέρλαμπρος ναός τοῦ ἁγίου Νικολάου.

Σύμφωνα μέ τά μέχρι σήμερα γνωστά ἱστορικά στοιχεῖα πού διαθέτουμε, κατά τή διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας τίς θρησκευτικές ἀνάγκες τῆς χριστιανικῆς κοινότητας τῆς Λάρισας, ἡ ὁποία εἶχε αἰσθητά μειωθεῖ καί εἶχε περιορισθεῖ ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον στόν Τρανό μαχαλά¹, ἐξυπηρετοῦσε μόνον ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου. Ἀλλά καί αὐτός, γιά διάφορους λόγους², δέν εἶχε πάντοτε συνεχῆ λειτουργική παρουσία καί ὑπῆρχαν μεγάλα χρονικά διαστήματα κατά τά ὁποῖα ὁ ἐκκλησιασμός ἀναγκαστικά γινόταν στήν Ἁγία Μαρίνα ἢ σέ ναούς πλησιόχωρων μικρῶν οικισμῶν. Ὅμως κατά τήν ὕστερη Τουρκοκρατία ἐντοπιζοῦμε διάσπαρτα στήν πόλη μικρά παρεκκλήσια, τά ὁποῖα δέν θεωροῦνται ἐνοριακοί ναοί. Λειτουργοῦσαν μόνον κατά τίς ἑορτές τῶν ἁγίων στοὺς ὁποί-

¹ Ὁ Τρανός μαχαλάς κάλυπτε ἐδαφικά τόν λόφο τῆς Ἀκροπόλεως, τόν λόφο τοῦ Φρουρίου ὅπως ἐσφαλμένα ὀνομάζεται σήμερα, καθὼς στό σημεῖο αὐτό δέν ὑπῆρξε ποτέ φρούριο, κάστρο ἢ ἔστω κάποια φρουριακή κατασκευή. Ἀπό τοὺς κλασικούς χρόνους στόν λόφο αὐτό βρισκόταν ἡ Ἀκρόπολη τῆς ἀρχαίας Λάρισας, ἀργότερα τό ἀρχαῖο θέατρο, κατὰ τοὺς βυζαντινούς χρόνους ὁ ναός τοῦ Ἁγ. Ἀχιλλίου καί κατὰ τήν Τουρκοκρατία τό Μπεζεστένι, ἡ κλειστή ἀγορά τῶν Ὀθωμανῶν.

² Παπαθεοδῶρου Νικόλαος, «Ιερός Ναός Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης. Ίστορική διαδρομή 15 αἰώνων», περ. *Ἀχιλλίου πόλις*, τεύχος 01, Μάιος 2019, σελ. 103-144.

ους ἦταν ἀφιερωμένα, ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, οἱ ὅποιοι σέ κάποια χρονικά διαστήματα παρατηροῦμε ὅτι ὑπερέβαιναν τοὺς δέκα, σύμφωνα μὲ τὸν κώδικα 1472 τῆς μητροπόλεως Λαρίσης, ὁ ὁποῖος βρῖσκεται στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ παρεκκλήσι τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου

Στὶς ἱστορικές πηγές γιὰ πρώτη φορὰ ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρχε μαχαλὰς τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὴ Λάρισα, χωρὶς ὅμως ἄλλα στοιχεῖα. Ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ ἐντοπίσθηκε σέ κατάστιχο τὸ ὁποῖο βρῖσκεται στὴ μονὴ Μεταμορφώσεως τῶν Μετεώρων καὶ χρονολογεῖται στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα³. Ἡ ὀνομασία τῆς ὡς συνοικίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου ὑποδηλώνει ὅτι θὰ πρέπει νὰ ὑπῆρχε τὴν περίοδο ἐκείνη κάποιος λατρευτικὸς χώρος στὴν περιοχὴ, πιθανόν παρεκκλήσιο τοῦ ἁγίου, τὸ ὁποῖο κατὰ τὴν περίοδο τῶν «ὀρλωφικῶν» (1769), ὅταν ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου πυρπολήθηκε ἀπὸ τὸν μαινόμενο μουσουλμανικὸ ὄχλο, πολὺ πιθανόν νὰ ὑπέστη καὶ τὸ παρεκκλήσιο ὁλοκληρωτικὴ καταστροφή, ἀπὸ τὴν ὁποία φαίνεται ὅτι δὲν ἀνένηψε.

Στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα ἡ ἴδια περιοχὴ τῆς Λαρίσης εἶναι γνωστὴ σάν Παράσχου μαχαλὰς, πιθανῶς ἀπὸ τὸ ὄνομα κάποιου ἰδιοκτῆτη τῶν κτιμμάτων τῆς περιοχῆς. Σύμφωνα ὅμως μὲ μιὰ ἄλλη προφορικὴ παράδοση, Παράσχος ὀνομαζόταν κάποιος μοναχὸς ὁ ὁποῖος εἶχε ἰδρύσει στὴν περιοχὴ αὐτὴ σχολεῖο «κοινῶν γραμμάτων», στὸ ὁποῖο μάλιστα δίδασκε καὶ ὁ ἴδιος. Ὁ Παράσχος μαχαλὰς ἀποτελοῦσε μιὰ ἀπὸ τίς ἑξὶ χριστιανικές συνοικίες τῆς Λαρίσης κατὰ τὸν τελευταῖο αἰῶνα τῆς Τουρκοκρατίας, καὶ οἱ χριστιανοὶ γιὰ τίς λατρευτικὲς τοὺς συνάξεις εἶχαν τὸ παρεκκλήσιο τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τὸ ὁποῖο καὶ σώζεται μέχρι σήμερα στὴν ὁδὸ Ροΐδου, λίγα μέτρα νοτιοανατολικά τοῦ σημερινοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου. Πότε κτίσθηκε τὸ παρεκκλήσιο αὐτὸ δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸ. Πάντως τὸ 1826 ἐξυπηρετοῦσε τοὺς χριστιανούς τῆς συνοικίας, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ κώδικας τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου, ὁ ὁποῖος καλύπτει γεγονότα τῆς περιόδου 1811 ἕως 1881, καὶ βρῖσκεται στὸ Μουσεῖο Μπενάκη⁴. Μάλιστα στὸν ἴδιο κώδικα διασώθηκαν καὶ τὰ ὀνόματα δύο

³ Σπανός Κώστας, «Ἐνα μετεωρίτικο χειρόγραφο τοῦ 18ου αἰ.», *Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο*, τόμ. 8, Λάρισα (1985) σελ. 19 καὶ 26.

⁴ «Ἡ Λάρισα τῆς περιόδου 1810-1881. Στοιχεῖα ἀπὸ τὸν Κώδικα τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου», *Πρακτικά τῆς Ἡμερίδας τοῦ "Ὁμίλου Φίλων τῆς Θεσσαλικῆς Ἱστορίας" καὶ τῆς "Λαογραφικῆς Ἑταιρείας Λαρίσης" ἐν ἔτει 1988, Δεκεμβρίου 13*. Ἐκδόσεις "Θετταλός", Λάρισα, 1994.

ιερέων που έξυπηρετούσαν τό παρεκκλήσιο, τοῦ παπᾶ Ἀθανασίου τό 1839 καί τοῦ παπᾶ Γεωργίου τό 1856. Ἀρχιτεκτονικά ὁ ναῖσκος αὐτός ἦταν ἕνα μικρό, ἀπλό, μονόχωρο, δρομικό κτίσμα, χωρίς ἐμφανῆ ἐξωτερικά θρησκευτικά σύμβολα, γιατί αὐτή ἦταν ἡ ἀπαίτηση τῶν Ὀθωμανῶν κατακτητῶν, καί διατήρησε τήν ἀρχιτεκτονική του μορφή μέχρι σήμερα, μέ σημαντικές ὅμως παλαιότερες ἀλλά καί πρόσφατες ἀνακαινίσεις.

Εἰκ. 1. Ὁ Ἱερός Ναός τοῦ Ἁγ. Νικολάου. λεπτομέρεια ἀπό τόν πίνακα τοῦ Ἀγνίνορα Ἀστεριάδη «Πολιτεία».

Ὁ πρῶτος ναός τοῦ Ἁγίου Νικολάου

Τό 1857, σέ κοντινή ἀπόσταση ἀπό τό παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, οἱ χριστιανοί τῆς συνοικίας Παράσχου, ἐπωφελοῦμενοι καί ἀπό τίς φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις τῶν Τούρκων (Tanzimat)⁵ κατὰ τήν περίοδο ἐκείνη, ἔκτισαν τόν ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὁ ὁποῖος ἦταν γιά τήν ἐποχή του ὁ μεγαλύτερος στήν πόλη, ἀφοῦ ἀκόμη καί ὁ μητροπολιτικός ναός τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου ἦταν μικρότερος σέ μέγεθος καί ὑποδεέστερος σέ λαμπρότητα. Ἡ ἀπόδοση τοῦ ναοῦ στή λατρεία τοῦ Ἁγίου Νικολάου δέν ἀποκλείεται νά ἔχει σχέση μέ τήν ἀναφερόμενη κατὰ τόν 18ο αἰώνα παρουσία στήν ἴδια περιοχή, συνοικίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἡ τελετή θεμελίωσης τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἔγινε στίς 30 Μαΐου 1857. Τό ἀναφέρει ὁ θεμέλιος λίθος ὁ ὁποῖος ἀνευρέθηκε κατὰ τήν κατεδάφισή του τό 1970, μέ σκοπό τήν κατασκευή τοῦ σύγχρονου ναοῦ καί ἔχει ὡς ἐξῆς: “Σεπτός οὗτος Ναός Ἁγίου Νικολάου ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐπὶ Ἀρχιερατεύοντος Στεφάνου Μητροπολίτου Λαρίσης. Κ. Κ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ χειρουργοῦ, Κ. καί Ι. Ἀθ. ΚΑΛΠΑΚΑ, 1857

⁵ Ὁ ὅρος Tanzimat σημαίνει μεταρρύθμιση καί ὑποδηλώνει μιά σειρά διαταγμάτων τά ὁποῖα ἐκδόθηκαν τό 1856 ἐκ μέρους τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καί εἶχαν ὡς βάση τήν ἀναδιοργάνωση τῶν σχέσεων της μέ τοὺς ἀλλόθρησκους ὑπηκόους της.

Εικ. 2. Ο Ιερός Ναός του Άγ. Νικολάου μιά χειμωνιάτικη ημέρα. Φωτογραφία του Τάκη Γλούπα. 1948.

ΜΑΪΟΥ 30⁶. Αρχιτέκτονες πιθανολογείται ότι θα πρέπει να ήταν οί Γ. Γ. Δημητρίου, όπως συμπεραίνεται από αφιερωματικές επιγραφές που υπάρχουν σε τρεις εικόνες του 1859, οι οποίες συντηρήθηκαν πρόσφατα και αναφέρουν: «Δέσις τών δούλων του Θεού Γ. Γ. Δημητρίου Αρχιτεκτόνων, 1859, Αύγ. 27».

Μόλις δύο χρόνια μετά τά εγκαίνια του ναού, ο Ρώσος αρχιμανδρίτης Πορφύριος Ούσπένσκη, κατά τήν περιοδεία του στή

Θεσσαλία, πέρασε καί από τή Λάρισα. Στίς 5 Ἀπριλίου τό απόγευμα, πού συνέπεσε νά εἶναι ἡ Κυριακή των Βαΐων τοῦ 1859, ἐπισκέφθηκε τόν ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου γιά νά παρακολουθήσει τήν Ἀκολουθία τοῦ Νημφίου. Ἰδού πῶς περιγράφει στό ὁδοιπορικό του τόν ναό: «Στίς ἔξι τό απόγευμα ἐπισκεφθήκαμε τόν νέο ναό πού εἶναι ἀφιερωμένος στόν Ἅγιο Νικόλαο τόν θαυματουργό. Εἶναι κτισμένος τό 1857 καί ἀκόμη δέν ἔχει στρωθεῖ μέ μαρμαρίνες πλάκες. Τό ἐσωτερικό του εἶναι ὁμορφο. Ἐξί καί ἔξι κίονες ἀπό κάθε πλευρά ὑποστηρίζουν τήν τετραγωνισμένη ὀροφή του. Ἀνάμεσα ἀπό τούς κίονες, πάνω ἀπό τίς ἡμικυκλικές ἀψίδες, ἀπεικονίζονται οἱ Δώδεκα Ἀπόστολοι, ὅπως καί στόν ναό τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου. Κρυστάλλινοι πολυέλαιοι καί πολλές ἀνάγλυφες γυάλινες λαμπάδες κρέμονται στή μέση του ναοῦ καί πάνω στους κίονες σπρίζονται τά ὁλοκαίνουργα στασίδια. Οἱ εἰκόνες ἀγιογραφήθηκαν πρόσφατα

⁶ Τό κείμενο αὐτό τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ θεμελίου λίθου τό δημοσίευσε στήν ἐφημερίδα «Ἐλευθερία» τό 1970 ὁ δημοσιογράφος καί συγγραφέας Βάσος Καλογιάννης. Ἡ τύχη τῆς ἐπιγραφῆς ἀγνοεῖται. Ὁ ἀναφερόμενος μιτροπολίτης Λαρίσης Στέφανος Β΄ ὁ Κυδωνιεύς θίτευσε στή μιτρόπολη ἀπό τό 1853 μέχρι τό 1870. Μετά τόν θάνατό του ἐνταφιάσθηκε στόν προαύλιο χώρο ἀνατολικά τοῦ Ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, τό δέ μνημα του ἔφερε ἐπιτάφιο ἐπιγράμμα τό ὁποῖο εἶχε συνθέσει ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου τῆς Λαρίσας Ἰωάννης Οἰκονομίδης-Ἀρβανίτης. Τά ἄλλα ὀνόματα πού ἀναγράφονται στήν ἐπιγραφή, προφανῶς ἀναφέρονται στούς ἐπιτρόπους τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Νικολάου, οἱ ὅποιοι ἦταν ὅλα ἐξέχοντα μέλη τῆς χριστιανικῆς κοινότητας. Ἐνας Γεωργιάδης Κωνσταντῖνος ἀναφέρεται στόν Κώδικα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, ὁ Ἀναστάσιος χειρουργός εἶναι ὁ Ἀστεριάδης Ἀναστάσιος, θεῖος τοῦ δημάρχου Ἀχιλλέα Ἀστεριάδη καί τοῦ φαρμακοποιοῦ Κωνσταντίνου Ἀστεριάδη, ὁ ὁποῖος ἦταν ἱατρός, καί ὁ Ἀθανάσιος Καλπάκας ἀναφέρεται καί αὐτός στόν Κώδικα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου.

στὴν Ἀθήνα. Ἡ τέχνη τους εἶναι μέτρια. Τὰ πρόσωπα εἶναι μεγάλα σέ σύγκριση μὲ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα. Στεναχωρήθηκα γι' αὐτὴ τὴν ἀπόκλιση τῶν ἀγιογράφων ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα πρότυπα τῆς ὀρθόδοξης εἰκονογραφίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ κ. Λαζάρου⁷ λυπήθηκε γιὰ τὸ ὅτι οἱ ἐνορίτες δὲν ἄκουσαν τὴ συμβουλὴ του καὶ δὲν ἀντέγραψαν τίς μοσχοβίτικες εἰκόνες»⁸.

Σέ ἐφημερίδα τῆς Λαμίας τοῦ 1860 ἀναφέρεται ἡ ἐξῆς εἰδησι: «Μέ λύπην μας πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ μητροπολίτης Λαρίσης [Στέφανος Β'], ἐναντίον τῶν ἱερῶν καθηκόντων του ὡς ἀρχιερέως, δὲν ἐπέτρεψε νὰ τελεσθῇ ἀγρυπνία τὴν παραμονὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου εἰς τὸν ἐν Λαρίσῃ ὁμώνυμον ἱερὸν ναόν, ἵνα μὴ ὁ ἦχος τῶν κωδῶνων ἐνοχλήσῃ τὰς ἀκοὰς τῶν Ὀθωμανῶν...»⁹.

Σαράντα χρόνια μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὸ 1897, ἔχουμε μιά μαρτυρία ὅτι ἔγιναν ἐργασίες ἐπεκτάσεως τοῦ ναοῦ. Ἡ Ἀμαλία Παπασταύρου ἀναφέρει ἐπὶ λέξει στό βιβλίο της «Ἡμερολόγιον τοῦ πολέμου τοῦ 1897»: «Τὴν ἐσπέραν τῆς Μ. Πέμπτης [10 Ἀπριλίου 1897] μετέβημεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Πολύ ἀταξία

Εἰκ. 3. Τὸ παλιὸ κωδωνοστάσιό του καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Νικολάου. Σχέδιο τοῦ Ἀγρίνορα Ἀστεριάδη, 1926

⁷ Ὁ Λαζάρου ἦταν πρόξενος τῆς Ρωσίας στὴ Λάρισα καὶ συνοδὸς τοῦ ἀρχιμανδριτοῦ Οὐσπένσκι κατὰ τὴν περιήγησή του στὴν πόλιν. Τὸ ρωσικὸ προξενεῖο στεγαζόταν τὴν περίοδο ἐκεῖνη σέ κτίριο ποὺ βρισκόταν πίσω ἀπὸ τὴν ἀνατολική πλευρά τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Νικολάου, ἐπὶ τῆς σημερινῆς ὁδοῦ Παπαναστασίου.

⁸ Porf. Uspenskij, «Περιήγησις στίς μονές τῶν Μετεώρων τὸ 1859», μετάφρασι ἀπὸ τὰ ρωσικά Εὐαγγελία-Ἀντωνία Σαμαρά, σχόλια Κώστας Σπανός, *Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιον*, τόμ. 43 (2003) σ. 258. Ὄταν ὁ Οὐσπένσκι ἀναφέρει μοσχοβίτικες εἰκόνες ἐννοεῖ τίς μεγάλες δεσποτικές εἰκόνες ποὺ εἶχε παραγγεῖλει τὸ 1802 ὁ μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος Καλλιάρης γιὰ τὴν βασιλική του Ἁγίου Ἀχιλλίου ποὺ εἶχε κτισθῇ τὸ 1794, μερικὲς ἐκ τῶν ὁποίων ἔχουν διασωθεῖ μέχρι σήμερα. Βλ. Φαρμακίδης Ἐπαμεινώνδας, *Ἡ Λάρισα. Ἀπὸ τῶν μυθολογικῶν χρόνων μέχρι τῆς προσαρτήσεως αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα* (1881). *Τοπογραφικὴ καὶ Ἱστορικὴ μελέτη*, Βόλος (1926), σελ. 193-194.

⁹ Πρόκειται γιὰ τὴν 5η Δεκεμβρίου 1859, παραμονὴ τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐφ. *Φάρος τῆς Ὁθρου*, Λαμία, φύλλο τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1860.

έπεκράτει, διότι είχαν ρίψει τό έμπρόσθιον μέρος όπως τήν αύξήσωσι, καί τοῦτο κατ' άπαίτησιν τοῦ πρίγκιπος Νικολάου, οῦ ἔφερε τό ὄνομα. Ἐλέγετο μάλιστα ὅτι ἡ αύξησις ἐγένετο δι' ἐξόδων τοῦ πρίγκιπος ἢ μάλλον διά ρωσικῶν χρημάτων... Ἄλλ' ἡ ἐκκλησία αύξάνεται δαπάναις τοῦ Δήμου καί ὅπως προληφθῇ ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ἐπιθυμίας τοῦ πρίγκιπος»¹⁰. Ἡ περιγραφή αὐτή ὑποδηλώνει ὅτι ἡ ἀρχική ἀρχιτεκτονική δομή τοῦ ναοῦ ἦταν ἀπλή τρικλιτη βασιλική καί κατὰ τό 1897 ἐπεκτάθηκε δυτικά κατὰ μήκος καί προστέθηκε γυναικωνίτης, μέ άποτέλεσμα τό δυτικό τμήμα τοῦ ναοῦ νά προεκταθεῖ καί ἐκατέρωθεν πρὸς τά πλάγια, γιά νά ὑπάρχει ἡ δυνατότητα πρόσβασης στόν γυναικωνίτη.

Κάποια χρονιά ἡ πανήγυρη τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγ. Νικολάου ἀναβλήθηκε!. Διαβάζουμε στήν ἐφημερίδα «Σάλπιγξ» στό φύλλο τῆς 3ης Δεκεμβρίου τοῦ 1900: «Ἀναβολή ἐκκλησιαστικῆς ἑορτῆς. Ἐπειδή τήν προσεχῇ Τετάρτην 6 Δεκεμβρίου, ἑορτήν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, συμπίπτει καί ἡ ἐβδομαδιαία ἀγορά, τό Ἐκκλησιαστικόν Συμβούλιον τοῦ ἐνταῦθα φερωνύμου Ἱεροῦ Ναοῦ ἀνέβαλε τόν ἐπίσημο πανηγυρισμόν τῆς ἑορτῆς ταύτης διά τήν προσεχῇ Κυριακή».

Τόν Μάιο τοῦ 1902 ἡ Ἐκκλησιαστική Ἐπιτροπή ἀνέθεσε στόν ζωγράφο-άγιογράφο Νικόλαο Ἀργυρόπουλο τήν ἀνακαίνισή τοῦ ἐσωτερικοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ μέ ἀγιογραφίες βυζαντινῆς τεχνοτροπίας¹¹.

Ἀπό τοπική ἐφημερίδα τοῦ 1906 μαθαίνουμε ὅτι τό ἐσωτερικό τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀρχισε νά εὐπρεπίζεται: «Μετά πολλῆς δραστηριότητος ἐξακολουθεῖ ἡ ἐσωτερική ἐπιδιόρθωσις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, χάρις εἰς τάς ἐνεργείας τῶν ρεκτῶν ἐπιτρόπων του. Πρὸ ἡμερῶν δέ ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ εἷς τῶν σοφατζήδων κατέπεσεν ἐξ ἀρκετοῦ ὕψους καί ὀλίγου δεῖν νά μείνει ἄπνους»¹².

Τό 1906 διορίζεται ὡς ψάλτης στόν ναό ὁ ζωγράφος-άγιογράφος ἀπό τή γειτονική Νίκαια Νικόλαος Ἀργυρόπουλος, ποῦ ἀναφέρθηκε πῶς πάνω. Στή συνέχεια συνεχίζει ἡ ἐφημερίδα: «Ὡς δέ πληροφοροῦμεθα, ὁ κ. Ἀργυρόπουλος ἐγκατασταθεῖς πλέον ἐν τῇ πόλει μας, θά κοσμήσῃ τόν ἀνωτέρω ναόν δι' ἐκτάκτων ἀγιογραφιῶν, ἐφ' ᾧ καί συγχαίρομεν τούς ἐπιτρόπους αὐτοῦ διά τόν

¹⁰ Παπασταύρου Ἀμαλία, *Ἡμερολόγιον τοῦ πολέμου ἀνευρεθέν ἐν Λαρίσῃ ἀπό 1-14 Ἀπριλίου 1897, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (1897)*, σελ. 22-23. Σημειωτέον ὅτι ὁ πρίγκιπας Νικόλαος, ἀδελφός τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου, ἐρχόταν κάθε φθινόπωρο στή Λάρισα, ὅταν γίνονταν τά μεγάλα γυμνάσια τοῦ στρατοῦ καί προτιμοῦσε νά ἐκκλησιάζεται στόν Ἅγιο Νικόλαο.

¹¹ ἐφ. *Ὀλυμπος*, Λάρισα, φύλλο τῆς 17ης Μαΐου 1902.

¹² ἐφ. *Μικρά*, Λάρισα, φύλλο τῆς 22ας Μαρτίου 1906.

ὄντως ἐπιτυχῇ τοῦτον διορισμόν»¹³.

Στά χρόνια πού ἀκολούθησαν ὁ ναός καλλωπίσθηκε καί συμπληρώθηκε μέ εἰκόνες, ἱερά σκεύη, προσκυνητάρια καί ἄλλες συμπληρωματικές ἐργασίες, μέχρι λίγα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν κατεδάφισή του.

Περιγραφή τοῦ ναοῦ

Ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Νικολάου κατὰ τὸν 20ό αἰῶνα ἦταν μιά τρίκλιτη βασιλική, τῆς ὁποίας ἡ κάτοψη εἶχε τὸ σχῆμα τοῦ κεφαλαίου γράμματος Τ ἀνεστραμμένου. Ἀνατολικά ὑπῆρχε κεντρικὴ ἡμικυκλικὴ κόγχη, πάνω ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχε κατασκευασθεῖ ἓνα χαρακτηριστικὸ σύμπλεγμα τριῶν παραθύρων. Δυτικὰ βρισκόταν ἡ κεντρικὴ εἴσοδος τοῦ ναοῦ. Μὲ τὴν παρεμβολὴ δύο βαθμίδων, ὁ πιστὸς εἰσερχόταν ἀπ' εὐθείας στὸν κυρίως ναό, τὸ δάπεδο τοῦ ὁποίου βρισκόταν χαμηλότερα ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς αὐλῆς. Ἀπὸ τίς προεκτάσεις τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ἡ βόρεια ὁδηγοῦσε μέ ξύλινα σκαλοπάτια στὸν γυναικωνίτη, ἐνῶ στὴ νότια στὸ ἰσόγειο στεγαζόταν τὸ γραφεῖο τῶν ἱερέων, τὸ ὁποῖο ἐπικοινωνοῦσε μέ τὸ δυτικὸ κλίτος τοῦ κυρίως ναοῦ, ἐνῶ πάνω του ἐπεκτεινόταν ὁ γυναικωνίτης.

Τὸ ἐσωτερικὸ του χωριζόταν σὲ τρία κλίτη, ὅπως ἀκριβῶς τὸ περιγράφει καὶ ὁ Οὐσπένσκι, μέ τὴν παρουσία ἑξὶ κτιστῶν κιόνων σὲ κάθε πλευρά. Στὸ κέντρο τῆς ἐπίπεδης ὀροφῆς ὑπῆρχε ζωγραφισμένη ἡ μορφὴ τοῦ Παντοκράτορα, ἐνῶ ὁ ὑπόλοιπος χώρος εἶχε τὴ μορφὴ ἑναστρου οὐράνιου θόλου. Πάνω ἀπὸ τοὺς κίονες ἀπεικονίζονταν σὲ μετὰλλια σχήματος ὠσειδοῦς οἱ Δώδεκα Ἀπόστολοι. Στὴ διακόσμηση τοῦ ναοῦ συνέβαλαν δύο προσκυνητάρια, ὁ ἄμβωνας, ὁ δεσποτικὸς θρόνος καὶ τὸ τέμπλο. Ἦταν ὅλα ἀπλά, ξύλινα καὶ λευκά χρωματισμένα. Τὸ τέμπλο ἦταν ψηλὸ, ἐμπλουτισμένο μέ ἥπια νεοκλασικὰ στοιχεῖα καὶ τὴ λευκότητά του διέκοπταν ἡ Ὁραία Πύλη, οἱ πλάγιες θύρες καὶ οἱ δέκα μεγάλες δεσποτικὲς εἰκόνες. Πάνω ἀπὸ τίς τελευταῖες, σάν ἐπίστεψη, ὑπῆρχαν ἀντίστοιχα μαῦρες ὀρθογώνιες ἐπιφάνειες μέ σύντομες εὐαγγελικὲς ρήσεις σὲ χρυσαφί χρῶμα. Ψηλά, πάνω ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύλη ὑπῆρχε τεράστιος σταυρός, ὁ ὁποῖος συντηρήθηκε καὶ ἀνήκει σήμερα στὰ κειμήλια τοῦ ναοῦ.

Τοιχογραφίες ἀρχικὰ δὲν ὑπῆρχαν. Μεταπολεμικὰ μόνον ἀγιογραφήθηκε ἡ κεντρικὴ κόγχη τοῦ Ἱεροῦ Βήματος μέ τοιχογραφία, ἡ ὁποία ἀπεικόνιζε ψηλά

¹³ ἔφ. «Μικρά», Λάρισα, φύλλο τῆς 10ης Σεπτεμβρίου 1906.

Εἰκ. 4. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀγ. Νικολάου π. Ἐμμανουὴλ, π. Ἀπόστολος Νταφόπουλος, π. Ἀθανάσιος Παπαθεοδώρου, ὁ νεωκόρος τοῦ ναοῦ καὶ ὁ πρωτοψάλτης Ἀντώνιος Μοσχίδης κατὰ τὸ 1960.

τὴν Πλατυτέρα καὶ πῖο κάτω, μέχρι τὸ ἔδαφος, ἔξι ὁλόσωμους ἱεράρχες (οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες καὶ οἱ ἅγιοι Ἀθανάσιος, Νικόλαος καὶ Ἀχίλλιος). Τὴν ἴδια περίοδο ἀγιογραφήθηκε καὶ ἡ κόγχη τῆς Προθέσεως μὲ τὴν παράσταση τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Οἱ τοιχογραφίες αὐτὲς εἶχαν φιλοτεχνηθεῖ ἀπὸ τὸν ἀγιογραφικὸ οἶκο τῶν Παπαμερκουρίου-Γκίνη¹⁴ τῆς πόλεως μας.

Στοὺς πλάγιους τοίχους, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ μεγάλα παράθυρα, ἦταν ἀναρτημένες σὲ κάθε πλευρά, τρεῖς πολὺ μεγάλες εἰκόνες οἱ ὁποῖες παρίσταναν σκηνές ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἦταν ἐλαιογραφίες προσαρμοσμένες σὲ κάδρα. Ἡ τεχνικὴ τῶν εἰκόνων τοῦ ναοῦ ἦταν ἐπηρεασμένη ἀπὸ δυτικὰ πρότυπα, μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ φυσικὴ ἀπόδοση τῶν προσώπων, τὴν ὥραιότητα τῶν χαρακτηριστικῶν καὶ τὴν προσεγμένη προοπτικὴ τοῦ βάθους. Δὲν γνωρίζουμε τὸν ἀγιογράφο, οὔτε τὴν τύχη αὐτῶν τῶν εἰκόνων.

Ὁ φωτισμὸς τοῦ ναοῦ ἦταν ἐπαρκὴς χάρις στά πολλὰ παράθυρα ποὺ διέθετε καὶ στὶς τρεῖς πλευρὲς του, στὶς δύο πλάγιες καὶ στὴ δυτικὴ, τὰ ὁποῖα γιὰ λόγους ἀσφαλείας καλύπτονταν ἀπὸ μεταλλικὰ κιγκλιδώματα.

¹⁴ Ἀρχικὰ οἱ δύο αὐτοὶ ζωγράφοι-ἀγιογράφοι δούλευαν ξεχωριστά. Ὁ Χρυσόστομος Παπαμερκουρίου προσπολεμικὰ εἶχε τὸ ἐργαστήριό του στὴ γωνία τῶν σημερινῶν ὁδῶν Παπαναστασίου-Ἡπείρου-Ψαῶν. Προσετέθη ἀργότερα στὸ ἴδιο ἐργαστήριο καὶ ὁ Παντελὴς Γκίνης. Μεταπολεμικὰ, ὅταν Παπαμερκουρίου καὶ Γκίνης συνέχισαν τὴν συνεργασία, θυμᾶμαι ὅτι τὸ ἐργαστήριό τους βρισκόταν στὴν βορειοανατολικὴ γωνία τῆς συμβολῆς τῶν ὁδῶν Παπαναστασίου καὶ Παπακυριαζῆ.

Εἰκ. 5. Ὁ Ἱερός Ναός τοῦ Ἀγίου Νικολάου λίγο πρὶν τὴν κατεδάφισί του.

Φορητές εἰκόνες

Ὁ ναός διέθετε πολλές φορητές εἰκόνες, προερχόμενες ἀπὸ τὰ προσκυνητάρια, τὸ τέμπλο καὶ τὸ Δωδεκάορτο. Δέν γνωρίζουμε καὶ ἐδῶ τοὺς ἀγιογράφους. Ὁ Οὐσπένσκι ἀναφέρει ὅτι ἀγιογραφήθηκαν στὴν Ἀθήνα. Σήμερα ἔχουν διασωθεῖ ἀρκετές ἀπ' αὐτές, περίπου 90, χάρις στὴν προσπάθεια τοῦ προϊσταμένου τοῦ ναοῦ καὶ Γενικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου τῆς Μητροπόλεως π. Ἰγνατίου Μουρτζανοῦ, καθὼς καὶ τῶν ὑπολοίπων μελῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου, καὶ ἔχουν συντηρηθεῖ. Ἀπὸ μιά ἐρασιτεχνική μελέτη τῶν φορητῶν εἰκόνων πού ἔγινε, ἔχουν βγεῖ ὁρισμένα συμπεράσματα:

– Ὅσον ἀφορᾷ τή χρονολογία οἱ περισσότερες εἶναι τοῦ 1859, δηλ. ὅταν εἶχε πλέον κατασκευασθεῖ ὁ ναός καὶ ἄρχισε νά καλλωπίζεται. Οἱ παλαιότερες πού ἐντοπίσθηκαν εἶναι μόνον δύο, τοῦ ἔτους 1793. Οἱ νεώτερες φθάνουν μέχρι τὸ 1945.

– Πολλές προέρχονται ἀπὸ δωρεές πιστῶν, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων ἀναφέρονται. Ἦδη ἔχουμε ἀναφέρει τοὺς ἀρχιτέκτονες Γ. Γ. Δημητρίου. Ἐπίσης εἶναι ὁ πρόξενος τῆς Ρωσίας στή Λάρισα Γ. Λαζάρου, ὁ μετέπειτα δήμαρχος Χρῆστος Γεωργιάδης καὶ ὁ χειρουργός Ἀναστάσιος [Ἀστεριάδης], οἱ ὁποῖοι ἦταν οἱ πρῶτοι ἐπίτροποι τοῦ ναοῦ, ὁ φαρμακοποιός Φώτης Παπαζήσης, ἡ Βασιλικὴ Νικ. Νικόδημου καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

– Στὶς περισσότερες δέν ἀναφέρεται ὁ ἀγιογράφος. Σέ μιά ἔχει τὴν ὑπογρα-

φή του ό ζωγράφος-άγιογράφος από τή Νίκαια τής Λάριδας Νικόλαος Άργυρόπουλος, ή όποία καί συνοδεύεται από τήν χρονολογία 1902. Ύπογεγραμμένες εἶναι όλες οί εἰκόνες από τό άγιογραφικό έργαστήριο τών Παπαμερκουρίου-Γκίνη, οί όποίες χρονολογικά άνάγονται στήν περίοδο τοῦ Μεσοπολέμου.

– Αἰσθητικά οί εἰκόνες εἶναι λαϊκῆς τεχνοτροπίας, μέ έντονα χρώματα, άγιογραφημένες από άπλους τεχνίτες, πολλές μέ άνορθόγραφες έπιγραφές καί μόνον έλάχιστες ξεχωρίζουν γιά τήν τέχνη τους. Ήταν εἰκόνες λειτουργικῆς χρήσης, γι' αυτό καί όρισμένες έχουν καταστραφεί από τόν χρόνο ή από τήν προσπάθεια τών ύπευθύνων τοῦ ναοῦ νά προσαρμοσθοῦν σέ διάφορα τοξωτά πλαίσια.

Τό Κωδωνοστάσιο

Νοτιοανατολικά καί σέ μικρή άπόσταση από τόν ναό εἶχε κτισθεῖ τό 1893, ψηλό τετραώροφο, πέτρινο κωδωνοστάσιο νεοκλασικοῦ ρυθμοῦ, τό όποιο κατέληγε σέ μιá ψηλή κωνοειδῆ-πυργοειδῆ άπόληξη. Αρχιτεκτονικά διέφερε από τήν άπλή μορφή τής παρακειμένης βασιλικῆς. Ή άποδοχή τοῦ τοπικοῦ τύπου γιά τήν άνέγερσή του δέν ἦταν άρχικά εὐμενής¹⁵. Από τόν άπολογισμό διαχειρίσεως τοῦ Έκκλησιαστικοῦ ταμείου τής τετραετίας 1892-1895 συμπεραίνεται ότι τό ποσόν γιά τήν κατασκευή τοῦ κωδωνοστασίου ανῆλθε στίς 4.500 δραχμές. Οί έπίτροποι τής περιόδου αὐτῆς ἦταν οί Ν. Νικολαΐδης, Α. Μπαρούτας, Ρ. Σχινάς, Α. Κολοβός καί Ι. Παπαγιάννης¹⁶. Από τόν σεισμό τοῦ 1941 καί κυρίως τοῦ 1954, οί δύο τελευταῖοι όροφοι κατέρρευσαν, καί τελικά το καμπαναριό τέθηκε σέ άχρηστία. Γιά τόν λόγο αὐτό τό 1955 κατεδαφίσθηκε καί στή θέση του άνεγέρθηκε άλλο, έπίσης τετραώροφο, άπλό, από ένισχυμένο σκυρόδεμα καί χαμηλότερο σέ ὕψος τοῦ πρώτου.

¹⁵ «Ύπό έκπλήξεως τῇ αἰληθείᾳ κατελίφθημεν ότε διερχόμενοι κατά τήν τήν συνοικίαν Παράσχου καί πρό τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, εἶδομεν τό ἥδη άνεγειρόμενον κωδωνοστάσιον τούτου. Ἄν οί κ. κ. έπίτροποι τοῦ ναοῦ εἶχον χρήματα διαθέσιμα, ἥδύναντο νά τά διέθετον πρώτον μέν εἰς τήν έπισκευήν τής έκκλησίας έσωθέν τε καί έξωθέν καί εἰτα εάν έμενε περίσσευμα εκ τούτων, τότε ἥδύναντο νά προβῶσιν εἰς τήν άνέγερσιν τοῦ μεγάλῃν έλλειψιν πραγματικῶς παρουσιάζοντος κωδωνοστασίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ερωτῶμεν τούς κ. έπιτρόπους διατί νά μί άφηνον τάς χιλιάδας δραχμῶν, τάς όποίας λέγουσιν ότι διέθεσαν διά τήν άνέγερσιν τοῦ έν λόγω κωδωνοστασίου, ἵνα μέ αὐτάς καιροῦ εὐθέως δοθέντος καί πλείονων χρημάτων εἰσπραχθισομένων, ἤγειρον καλλίτερον, μεγαλειότερον καί αναμφιβόλως μέ πλείονας κώδωνας. Τοῦτο δέ δέν άποδεικνύει τίποτε άλλο εἰμὶ ότι εἰς τούς ανθρώπους τούτους ὑπάρχει έλλειψις τῆς εκ φύσεως ένστίκτου φιλοκαλίας. Επιφυλασσόμεθα ἅμα τῇ άποπερατώσει τούτου νά εκφέρωμεν τάς κρίσεις μας. ΑΘΩΣ». έφ. Ὀλυμπος, φύλλο τῆς 16ης Ὀκτωβρίου 1893.

¹⁶ βλ. έφ. Κῆρυξ, Λάρισα, φύλλο τῆς 12ης Μαρτίου 1896. (Από τό άρχεῖο τοῦ Θανάση Μπετχαβέ).

Εικ. 6. Δημοσίευμα της εφημερίδας «Ελευθερία» της 13ης Μαΐου 1966 από την τελετή θεμελιώσεως του σημερινού ναού του Αγ. Νικολάου.

Ὁ περιβάλλον χώρος

Στις ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα ὁ χώρος τοῦ ναοῦ καὶ ὁλόκληρη ἡ εὐρύχωρη αὐλή του περιφράχθηκαν μέ χαμηλό καλοδοουλεμένο τοιχίو ἀπὸ πελεκητὴ πέτρα (μωσαϊκό), πάνω ἀπὸ τό ὅποιο ἦταν ἐνσωματωμένο σέ ὅλο τό μῆκος του πυκνὸ μεταλλικὸ κιγκλίδωμα. Ἐπίσης τὴν ἴδια περίοδο ἡ τεράστια σέ ἔκταση αὐλὴ δενδροφυτεύτηκε καὶ μέρος της πλακοστρώθηκε. Οἱ σεισμοὶ τοῦ 1941 καὶ τοῦ 1954 ἐπέφεραν μικρὲς ζημιές στό κτίσμα, οἱ ὁποῖες ὅμως ἐπιδιορθώθηκαν σύντομα καὶ συνεχίστηκε ἀπρόσκοπτα ἡ λειτουργία του. Ἐπίσης τὴν ἴδια περίοδο δημιουργήθηκε μπροστά ἀπὸ τὴ δυτικὴ κύρια εἴσοδο τοῦ ναοῦ μικρὸς, χαμηλὸς νάρθηκας καὶ στό κέντρο τῆς αὐλῆς κτίσθηκε μόνιμη ἐξέδρα γιὰ νὰ χρησιμοποιεῖται σέ διάφορες τελετές καὶ γιὰ τὴν ἀναστάσιμη ἀκολουθία.

Ἡ ἐκκλησιαστική χορωδία τοῦ ναοῦ

Ἡ Λάρισα, πάντοτε φιλόμουση πόλη, ἀκολούθησε στὴν ἐκκλησιαστική μουσική τὸ νέο ἀθηναϊκὸ ρεῦμα ποὺ εἶχε ἐπιβάλλει ἡ βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος Ὑόλγα, Μεγάλη Δούκισσα τῆς Ρωσίας, σέ ὀρισμένους μεγάλους ναοὺς τῆς πρωτεύουσας. Διαβάζουμε σέ τοπικὴ ἐφημερίδα τοῦ 1910: «Ὁμάς ἐκ δέκα φιλομούσων νέων τῆς πόλεώς μας ἀποτελουμένη, ὑπὸ τὴν δεξιάν διευθύνσιν τοῦ πρὸς πᾶν καλὸν ἀείποτε ὀργῶντος φιλοτιμοτάτου δημοδιδασκάλου καὶ τῆς τοῦ Ἀπόλλωνος θεσπεσίας τέχνης μύστου κ. Κ. Χριστοδουλοπούλου, ἀπὸ τεσσάρων ἤδη μινῶν ἀσκουμένη, κατόρθωσε νὰ ἐκμάθῃ ἅπασαν τὴν ἱερὰν λειτουργίαν ἐν τετραφωνίᾳ, κατὰ τὰς ἐναρμονίσεις τῶν ἐν Ἀθήναις διευθυντῶν τοιούτων ἐκκλησιαστικῶν χορωδιῶν κ. κ. Θ. Πολυκράτους (τοῦ ἐν τῷ Ἀγίῳ Γεωργίῳ Καρύττῃ) καὶ Ἰω. Σακελλαρίδου (τοῦ ἐν τῷ Ἀγίῳ Κωνσταντίνῳ Ὁμονοίας) καὶ παρουσιάσῃ οὕτως ἀληθεῖς ἐκπλήξεις εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά χρονικά τῆς Θεσσαλικῆς πρωτεύουσας. Καὶ μέχρι μὲν τῆς παρελθούσης Κυριακῆς ἐψάλλοντο μόνον τὰ βαθμυδὸν ἐκμανθανόμενα τμήματα τῆς ἐν λόγῳ λειτουργίας, προχθὲς ὅμως ὅτε ἀπεπερατώθη πλέον πᾶσα διδασκαλία, ἐψάλλῃ αὕτη ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους»¹⁷. Γιά τὴν ἱστορία ἀναφέρουμε ὅτι τὰ δέκα πρῶτα μέλη τῆς χορωδίας ἦσαν τὰ ἑξῆς: Κ. Χριστοδουλόπουλος καὶ Ν. Παπαχρήστου πρῶτοι ὑψίφωνοι. Στ. Ἀστεριάδης, Στ. Ἡλιόπουλος καὶ Ἰωάννης Μικρὸς δεῦτεροι ὑψίφωνοι. Μιχαὴλ Χατζημιχαὴλ καὶ Βασ. Κυριακίδης βαρύτονοι. Νικόλαος Γερογιώκας, Νικόλαος Τράκας καὶ Ι. Θωμόπουλος μπάσοι.

Δυστυχῶς ὅμως ἡ ὀλιγομελής αὕτη ἐκκλησιαστικὴ χορωδία τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1912 διαλύθηκε προσωρινά. Φαίνεται ὅτι οἱ χορωδοί, ἂν καὶ ἦταν ἐρασιτέχνες μουσικοί, χρηματοδοτοῦντο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, καὶ ὅπως ἀναφέρει ὁ Βάσος Κυλικᾶς, σταμάτησε νὰ ψάλλει «ἐξ αἰτίας παραλόγων ἀξιώσεων τῶν μελῶν τῆς ὥς πρὸς τὸν μισθόν»¹⁸.

Δύο χρόνια ἀργότερα ἀνασυστήθηκε ἡ ἐκκλησιαστικὴ χορωδία τοῦ Ἀγίου

¹⁷ Παρεπίδημος, ἐφ. *Μικρά, Λάρισα*, φύλλο τῆς 7ης Αὐγούστου 1910. Πίσω ἀπὸ τὸ ψευδώνυμο «Παρεπίδημος» πρέπει νὰ κρύβεται ὁ μουσικόφιλος διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδας Θρασύβουλος Μακρῆς. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι ὁ Μακρῆς ἦταν ἐνορίτης τοῦ Ἀγίου Νικολάου, βρισκόταν κάθε Κυριακὴ στὸ ἀναλόγιό τοῦ δεξιοῦ ψάλτη τοῦ ναοῦ καὶ ἐπὶ πλέον εἶχε τὴν ἄδεια τοῦ μητροπολίτου Ἀμβροσίου, ἐλλείπει μορφωμένου ἱεροῦ κλήρου, νὰ «κηρύττει τὸν Θεῖον λόγον» στοὺς ναοὺς τῆς Λάρισας.

¹⁸ Κυλικᾶς Βάσος, «Ἡ Μουσικὴ κίνησις εἰς τὴν Λάρισαν (1881-1935)», χειρόγραφο κείμενο 25 μεγάλων σελίδων, γραμμένο τὸ 1935, γιὰ τὴν ἔκτακτη ἔκδοσι τοῦ περιοδικοῦ *Θεσσαλικά Χρονικά* τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῶν Θεσσαλῶν στὴν Ἀθήνα.

Νικολάου, μέ διευθυντή αὐτή τή φορὰ ἕναν ἄλλο δάσκαλο, τόν Ἰωάννη Πρωτοσύγκελο. Ἦταν διευθυντής τοῦ Α΄ Δημοτικοῦ Σχολείου, τό ὅποιο στεγαζόταν τήν ἐποχή ἐκείνη στήν ὁδὸ Φαρσάλων (Ροῦσβελτ σήμερα), κοντά στό Χατζηγιάννειο, τό δέ σπίτι του ἦταν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἑπτερίου, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ δίπλα ἀπὸ τὴ σημερινή παιδική χαρά.

Ἡ χορωδία αὐτὴ διατηρήθηκε μέχρι τό 2001, μέ ἐνδιάμεσα χρονικά διαστήματα προσωρινῶν διακοπῶν λόγω ἀνώμαλων πολιτικῶν καταστάσεων, Κατοχῆς, κ.λπ.¹⁹.

Ὁ νέος ναός

Ἡ φθορὰ ἀπὸ τόν χρόνο καὶ τίς σεισμικές δονήσεις εἶχαν ἀρχίσει νά κάνουν καθημερινὰ ἐμφανῆ τὰ συμπτώματα γήρανσης τῆς βασιλικῆς. Τό ἐκκλησιαστικό συμβούλιο, μαζί μέ τοὺς ἐνορίτες καὶ μέ τή σύμφωνη γνώμη τοῦ μητροπολίτου Ἰακώβου Σχίζα, εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τό 1960 ἀκόμη νά δραστηριοποιεῖται γιὰ τὴν ἀνέγερση, στήν ἴδια θέση, νέου μεγαλοπρεποῦς ναοῦ. Ἡ θεμελίωσή του ἐγίνε μέ ἐπίσημη τελετὴ στίς 12 Μαΐου 1966 ἀπὸ τόν μητροπολίτη Ἰάκωβο, μέ τὴν παρουσία ὅλων τῶν τοπικῶν Ἀρχόν καὶ πλῆθος κόσμου. Ἡ ἀνοικοδόμησις ἄρχισε νά γίνεται τμηματικά ἀπὸ τὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ νέου ναοῦ, ἀλλὰ στήν ἀρχὴ μέ ἀργό ρυθμό. Τό 1973 κατεδαφίσθηκαν ἡ μεγάλη σέ μῆκος περίφραξη, τὸ κωδωνοστάσιο, ἡ ἐξέδρα καὶ ὁ κυρίως ναός. Ἡ κατασκευὴ του ἐγίνε κατὰ τέτοιο τρόπο ὥστε νά μὴν διακοπεῖ ἡ λειτουργία του. Ἡ ἀνέγερσή του ὁλοκληρώθηκε τό 1978. Στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1980 ἐγιναν καὶ τὰ ἐγκαίρια ἀπὸ τόν μητροπολίτη Λαρίσης, Πλαταμῶνος καὶ Τυρνάβου Σεραφεῖμ Ὁρφανό. Πρόκειται γιὰ τόν μεγαλύτερο σέ διαστάσεις ναὸ τῆς Λάρισας.

Περιγραφή τοῦ σημερινοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ κριθῆκε περὶ τῆς. Ἐξ ἄλλου ὅλοι μας τὸν θαυμάζουμε τακτικά²⁰.

¹⁹ Παπαθεοδώρου Νικόλαος, «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ χορωδία τοῦ Ἁγίου Νικολάου», ἐφ. *Ἐλευθερία*, Λάρισα, φύλλο τῆς 28ης Ἰανουαρίου 2015. Τοῦ ἰδίου, *Ἰχνηλατώντας τὴν παλιὰ Λάρισα-Β*, Λάρισα (2018) σελ. 27-30.

²⁰ Στό σημεῖο αὐτό θέλω νά εὐχαριστήσω γιὰ τὴν πολύτιμη βοήθειά τους τόν ἀρχιμανδρὴ π. Ἰγνάτιο Μουρτζανό, Γενικό Ἀρχιερατικό Ἐπίτροπο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λαρίσης καὶ Τυρνάβου, τόν φίλο ἱστορικό ἐρευνητὴ Ἀλέξανδρο Γρηγορίου καὶ τὰ μέλη τῆς Φωτοθῆκης Λάρισας τοῦ Ὁμίλου Φίλων τῆς Θεσσαλικῆς Ἱστορίας Εὐάγγελο Ρηγόπουλο καὶ Ἀθανάσιο Μπετχαβέ.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ

Η ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΧΙΛΛΙΟΥ 1948-1965 Τά γεγονότα όπως καταγράφηκαν από την εφημερίδα «Έλευθερία»

Βραδεία, επίπονη, μέ σκαμπανεβάσματα, απογοητεύσεις και συνεχῆ ἀγώνα τῶν ἀνθρώπων τῆς Λάρισας, ἦταν ἡ πορεία ἀνέγερσης τοῦ ἱεροῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ Ἀγίου Ἀχιλλίου. Ἀπό τὰ πρῶτα μεταπολεμικά χρόνια καί μέχρι τό 1965, ὅποτε ἐγκαινιάστηκε ὁ ναός, ἀσχολήθηκαν τρεῖς μητροπολίτες (Δωρόθεος, Δημήτριος, Ἰάκωβος), ἕξι δήμαρχοι (Στ. Ἀστεριάδης, Νικ. Τζαβέλλας, Δημ. Καραθάνος, Σωτ. Ζιαζιάς, Δημ. Χατζηγιάννης, Ἀλέκος Χονδρονάσιος) καί τό σύνολο τῶν φορέων καί παραγόντων τῆς Λάρισας. Τό κυρίαρχο πρόβλημα πάντα ἦταν τό οἰκονομικό. Ἡ ἐφημερίδα «Έλευθερία» παρακολούθησε ἀπό κοντά τίς διακυμάνσεις τῆς ἀνέγερσης καί κατέγραψε λεπτομερῶς τίς ἐνέργειες, πού ἔγιναν. Ὅλα τα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται στό παρόν ἄρθρο, προέρχονται ἀποκλειστικά ἀπό δημοσιεύσεις τῆς «Έλευθερίας». Ἡ ἐφημερίδα ἐπέτρεψε τήν ἀναδίφηση τοῦ ἀρχείου της, τό ὁποῖο οὐσιαστικά ἀποτελεῖ καί ἱστορικό ἀρχεῖο τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς Λάρισας. Ἀπό τήν πληθώρα τῶν γεγονότων καί τῶν λεπτομερειῶν πού κατεγράφησαν διαχρονικά, ἔγινε κάποια ἐπιλογή. Βεβαίως, δέν ἀποκλείεται, νά ἔγιναν κι ἄλλες ἐνέργειες, οἱ ὁποῖες δέν δημοσιοποιήθηκαν. Ὅμως, ἀπό τήν ὑπάρχουσα καταγραφή μπορεῖ κανεῖς νά σχηματίσει σαφῆ εἰκόνα, γιά τό πῶς κτίστηκε ὁ σημερινός περικαλλής ναός. Ὁ μητροπολιτικός ναός «εὐτύχησε» ἀκόμα νά ἱστορηθεῖ μέ εἰκόνες τοῦ Ἀγίνωρα Ἀστεριάδη καί τοῦ Φώτη Κόντογλου καί τὰ ἐπόμενα χρόνια ἔγιναν καί ἄλλα συμπληρωματικά ἔργα. Τά γεγονότα καταγράφονται ἀπό τό 1948 μέχρι τὰ ἐγκαίνια τόν Ἰούνιο τοῦ 1965.

1948

Ἡ πρώτη ἐρανική ἐπιτροπή γιά τήν ἀνέγερση τοῦ μνηστοπολιτικοῦ ναοῦ συνεστήθη τό 1948 καί στίς 11 Μαΐου δημοσιεύεται ἀνακοίνωση τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἡ ὁποία ἀναφέρει καί τά ἑξῆς: «Ἐν συνεχείᾳ τῶν ἡμετέρων ἐνεργειῶν, σχετικῶς μέ τήν ἀνέγερσιν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ πολιοῦχου Ἀγίου Ἀχιλλεῖου, τό μνηστοπολιτικόν συμβούλιον προέτεινε καί τό διοικητικόν συμβούλιον τοῦ Τ.Α.Κ.Ε. κατά νόμον ἐνέκρινε τήν σύστασιν ἐπιτροπῆς πρός συλλογὴν ἐράων ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ, ἀπαρτισθείσης ὑπὸ τήν προεδρίαν ἡμῶν (σ. σ. τοῦ μνηστοπολίτη Δωροθέου), ἐκ τῶν κ. κ. Στυλιανοῦ Ἀστεριάδου δημάρχου Λαρίσης, Σεραφεῖμ Σεραφεϊμίδου, διευθυντοῦ τοῦ Ταμεῖου Λαρίσης, Βασιλείου Παπαδημητρίου προέδρου τοῦ Ἰατρικοῦ Συλλόγου, Νικολάου Ἀλέκου δικηγόρου, Φωτίου Παπαῖ βιομηχάνου, Νικολάου Κάλλιου προέδρου Ἐμπορικοῦ Συλλόγου καί Θεοδώρου Σακελλαρίου μηχανικοῦ. Ἡ ἐπιτροπή συνήλθε τήν παρελθούσα Πέμπτην εἰς τήν πρώτην αὐτῆς συνεδρίαν καί ὥρισεν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς τόν κ. Νικόλαον Κάλλιον ὡς ταμίαν καί τόν κ. Ν. Ἀλέκου ὡς γραμματεῖα καταστρώσας τό πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Ἀπεφάσισε τήν προκήρυξιν διαγωνισμοῦ διά τήν ἐκπόνησιν τοῦ σχεδίου καί πάντων τῶν συναφῶν...»

Στίς 22 Ὀκτωβρίου 1948 ἡ ἐκκλησιαστική ἐπιτροπή τοῦ ναοῦ ἀνακοινώνει ὅτι ἀπὸ τήν ἐρχόμενη Κυριακὴ 24 Ὀκτωβρίου οἱ θεῖες λειτουργίαι, ἀντὶ τοῦ μνηστοπολιτικοῦ ναοῦ, θά τελοῦνται στό ἐκκλησιάκι (παράγκα) τοῦ Ἀγίου Βησσαρίωνα. Κι αὐτό, ἐπειδὴ, ὅπως ἀναφέρεται σέ δημοσίευμα στίς 26 Ὀκτωβρίου, τό ἀρχικὸ ξύλινο ἐκκλησιάκι τοῦ Ἀγίου Ἀχιλλίου, ἐπισκευάζεται. Ρεπορτάζ τῆς ἐφημερίδας στίς 31 Ὀκτωβρίου περιγράφει τό ἱστορικὸ τῶν ὁσων εἶχαν γίνῃ ἕως τότε, ἐπισημαίνοντας: Ἄν καὶ πέρασαν 8 χρόνια ἀπὸ τήν καταστροφὴ τοῦ μνηστοπολιτικοῦ ναοῦ ἀπὸ τόν σεισμό τῆς 1ης Μαρτίου 1941, δέν ἔγινε κάποια ἐνέργεια ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους, εἴτε ἐπειδὴ δέν ὑπῆρχαν τά χρήματα, εἴτε ἐπειδὴ τό σχέδιο πόλης δέν καθορίστηκε ἀκόμη καὶ εἶναι ἄγνωστο τό σημεῖο ἀνέγερσης τοῦ νέου μνηστοπολιτικοῦ ναοῦ. Ὅλα αὐτά τά χρόνια οἱ ἐνοριῖτες ἐκκλησιάζονταν σέ μικρὴ καὶ στενόχωρη ξύλινη παράγκα, μέ ἀποτέλεσμα νὰ ὑποφέρουν καὶ τά καλοκαίρια νὰ περιλούονται στὸν ἰδρώτα. Οἱ λιποθυμίες ἦταν ἀναπόφευκτες, ἔστω κι ἂν συνέβαιναν ἀραιά, ἀλλὰ προκαλοῦσαν τήν ἀνησυχία τοῦ ἐκκλησιάσματος. Παράλληλα, ἡ πενιχρὴ ἐμφάνισις τῆς ξύλινης παραγκας, προκαλοῦσε τά σχόλια τῶν ξένων. Εἶναι πρὸς τιμὴ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου, τό ὁποῖο μετριάξει τό κακό, ἀνεγείροντας, στό ἴδιο σημεῖο νέα παράγκα, ὑψηλότερη καὶ πῶς εὐρύχωρη. Πάλι ὅμως τό ποσό πού συγκεντρῶ-

θηκε για τή νέα παράγκα δέν εἶναι ἀρκετό καί θά πρέπει νά ἐνισχυθεῖ ἀπό τούς ἀρμόδιους παράγοντες τῆς πόλης.

Στίς 28 Νοεμβρίου σέ ἀρθρο του ὁ ἐκ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ ναοῦ δικηγόρος Εὐάγγελος Χατζηπούλιος τονίζει ὅτι δέν πρέπει νά ἐπαναπαυτοῦν οἱ Λαρισαῖοι, ἀλλά μέ συντονισμό ἐνεργειῶν νά γίνεῖ ἡ ἀνέγερση τοῦ νέου ναοῦ. Οἱ ὁροι εἶναι δύο: Νά καθοριστεῖ ἐπακριβῶς ποῦ θά ἀναγερθεῖ ὁ ναός καί νά βρεθοῦν τά χρήματα. Γιά τήν τοποθεσία ἀνέγερσης εἶχαν διαμορφωθεῖ δύο τάσεις. Ἡ μία ἔλεγε νά ἀναγερθεῖ στό ἴδιο σημεῖο πού ἦταν ὁ προπολεμικός ναός καί ἡ ἄλλη, νά ἀναγερθεῖ στό οἰκόπεδο τῶν παλιῶν δικαστηρίων στήν Κεντρική Πλατεία. Ὁ βασικός λόγος ἦταν νά μὴν εἶναι «παράμερα» ὁ μητροπολιτικός ναός καί, ἀκόμη, νά μπορεῖ νά ἔχει πόρους γιά τή συντήρησή του. Ὁ ἴδιος πρότεινε τήν ἀνέγερση στό οἰκόπεδο τῶν παλιῶν δικαστηρίων. Ὡς ἔκτακτο πόρο πρότεινε μέρος αὐτοῦ πού ἐπιβλήθηκε στά γραμματόσημα τῶν ἐπιστολῶν, ἀλλά ὅπως πληροφόρησαν τήν ἐπιτροπή τοῦ ναοῦ ὁ πόρος αὐτός προοριζόταν γιά τήν ἀνέγερση τοῦ Ἀγίου Δημητρίου στή Θεσσαλονίκη καί μετά, γιά τήν ἀποπεράτωση τῆς Ἀγίας Λαύρας. Κατόπιν, σύμφωνα μέ ὑπόσχεση τοῦ ὑπουργοῦ θά δινόταν καί γιά τή Λάρισα. Τοπικά, πρότεινε μιά μικρή ἐπιβάρυνση τῶν εἰσιτηρίων, ὅπως ἔγινε καί γιά τό Ὁδεῖο.

Στίς 3 Δεκεμβρίου ἡ ἐκκλησιαστική ἐπιτροπή ἀνακοίνωσε ὅτι περατώθηκαν οἱ ἐργασίες στή νέα παράγκα τοῦ Ἀγίου Ἀχιλλείου καί ἐπαναρχίζουν οἱ θεῖες λειτουργίες ἀπό τήν Κυριακή 5 Δεκεμβρίου.

1949

Στίς 6 Ἰανουαρίου 1949 ἀνακοινώθηκε ὅτι συνεδρίασε ἡ ἐπιτροπή τοῦ ναοῦ, ὑπό τήν προεδρία τοῦ μητροπολίτη, στήν ὁποία παρέστησαν ὁ νομάρχης, ὁ διοικητής Β' Σώματος Στρατοῦ καί ὁ ἐπιθεωρητής τοῦ Ὑπουργείου Ἀνοικοδομίσσεως Πλάκας. Ὁ μητροπολίτης ἀνακοίνωσε ὅτι ἡ Διεύθυνση Ἀναστηλώσεων ἔστειλε τήν ἄδεια γιά νά γίνεῖ ἡ προκήρυξη τῶν σχεδίων τοῦ ναοῦ. Ἐπειδή ὅμως δέν εἶχε ἐγκριθεῖ ἀκόμη τό σχέδιο πόλης, ἡ ἐπιτροπή παρεκάλεσε τόν μητροπολίτη νά ἀναβάλλει τή δημοσίευση τῆς προκήρυξης. Ὁ ταμίας τῆς ἐπιτροπῆς Ν. Κάλλιος ἀνακοίνωσε ὅτι οἱ εἰσφορές γιά τήν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ ἀνέρχονταν σέ 125.000.000 δρχ. ἀπό τίς ὁποῖες 75.000.000 ἔδωσε ὁ νομάρχης καί 50.000.000 ἔδωσε ὁ Λῆμος Λαρίσης. Τήν ἐπομένη, στίς 5 τοῦ μῆνα, ἔγινε νέα σύσκεψη στή μητρόπολη, στήν ὁποία συμμετεῖχαν ὁ μητροπολίτης Δωρόθεος, οἱ βουλευτές Νικολαΐδης, Χατζηγιάννης, Ράπτης, καί Κακαγιάννης, ὁ σωματάρ-

χης Καλογερόπουλος, ο νομάρχης και ο δημομηχανικός Σακελλαρίου.

Στίς 9 Ιανουαρίου δημοσιεύτηκε επιστολή του στρατηγού Π. Καλογερόπουλου προς τον μπτροπολίτη Δωρόθεο, η οποία ανέφερε ότι: Τό προσωπικό της φρουράς Λάρισας θά συμβάλει στον έρανο για τον ναό προσφέροντας ο καθένας τίς αποδοχές μιας ημέρας. Επίσης, τό Σώμα Στρατού αποφάσισε νά διαθέσει ποσό 5.000.000 δρχ. από τό ταμείο της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, παρότι ο στρατιωτικός αυτός ναός αντιμετωπίζει δυσχέρειες για τήν ολοκλήρωση κατασκευής του. Παράλληλα, τήν ίδια ημέρα δημοσιεύεται επιστολή του στρατηγού Καλογερόπουλου προς τήν έφημερίδα, μέ τήν όποία διευκρινίζει ότι δέν εΐναι έπίτιμος πρόεδρος της έπιτροπής, όπως εΐχε γραφεί σέ άλλη έφημερίδα και άπλά συμβάλλει μέ τά μέσα που διαθέτει ο στρατός στην προσπάθεια.

1950

Στίς 7 Δεκεμβρίου 1950 έγινε η διακήρυξη πλειοδοσίας του εκκλησιαστικού συμβουλίου, για τήν κατεδάφιση των ερειπίων του παλιού προπολεμικού ναού.

1951

Στίς 23 Ιανουαρίου δημοσιεύτηκε απόφαση του ύπουργού Προνοίας για τή συγκρότηση έρανικής έπιτροπής, τήν όποία αποτελούν οι: Μπτροπολίτης Δωρόθεος, δήμαρχος Λαρίσης (σ.σ. Ν. Τζαβέλλας), Νικ. Κάλλιος, Δημ. Ίατρου, Ίωάν. Αλεξάνδρου, Βασ. Παπαδημητρίου, Αθ. Φασούλας, Δημ. Αντωνιάδης και Σπυρ. Ποδάρας.

Στίς 18 Φεβρουαρίου ανακοινώθηκε ότι η Νομαρχία έστειλε έγγραφο στό Ύπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, ζητώντας τους νά μερμινίσει για τήν έκδοση διατάγματος περί συστάσεως έρανικής έπιτροπής για τήν ανέγερση του ναού. Στίς 3 Μαρτίου ανακοινώθηκε ότι έφτασε στή Νομαρχία έγγραφο μέ τό Βασιλικό Διάταγμα περί συγκρότησης έπιτροπής υπέρ ανοικοδόμησης του Αγίου Αχιλλίου. Στίς 24 Μαρτίου ο μπτροπολίτης Δωρόθεος ανακοίνωσε ότι τήν ημέρα έορτασμού του πολιούχου στίς 15 Μαΐου θά τεθεί ο θεμέλιος λίθος του ναού. Έπιπλέον, ανέφερε τίς ενέργειες, οι όποιες ήδη είχαν γίνει μέ τήν έγκριση των σχεδίων και τή συνεδρίαση της έπιτροπής ανέγερσης. Στό μεταξύ, είχαν συγκεντρωθεί 1.000.000.000 δραχμές, από τίς όποιες 300.000.000 επρόκειτο νά δοθούν για τήν αγορά ιδιωτικών οικοπέδων περίξ του χώρου ανέγερσης και ήδη έγινε η εξαγορά του οικοπέδου Σαχίνη.

Στίς 16 Μαΐου στό ρεπορτάζ της τελετής θεμελίωσης του μπτροπολιτικού

ναού, σημειώνονται: 'Η θεμελίωση έγινε μετά τό πέρας τῆς πομπῆς τοῦ πολιοῦχου καί παρέστησαν ὁ ὑπουργός Ἐμπορίου Τζόν Γκλαβάνης, ὁ ἀρχηγός τῆς ΕΠΕΚ στρατηγός Ν. Πλαστήρας καί πολλοί ἄλλοι. Σέ σχόλιο τῆς ἐφημερίδας στίς 8 Ἰουνίου ἀναφέρεται ὅτι παρεμποδίζεται ἡ ἀνέγερσι τοῦ ναοῦ, ἐπειδή ἐκκρεμεῖ δίκη ἀπαλλοτριώσεως οἰκοπέδου. Ἡ ἐκκρεμότητα ὀφείλεται στή μὴ ὑποβολή γνωμάτευσης, τίν ὅποια θά ἔκαναν εἰδικοί. Ἡ ἐφημερίδα παρακαλεῖ τόν νομομνηχανικό νά ὑποβάλει τή γνωμάτευσι, γιά νά τετρατισθεῖ ἡ ἐκκρεμότητα. Στίς 5 Σεπτεμβρίου δημοσιεύτηκε ἡ προκήρυξι μειοδοτικῆς δημοπρασίας γιά τίν ἐκσκαφή τῶν θεμελίων τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ. Στίς 2 Ὀκτωβρίου δόθηκε στή δημοσιότητα ἔγγραφο τῆς Νομαρχίας, μέ τό ὅποιο ζητεῖται ἡ κατεδάφιση παραπηγμάτων γύρω ἀπό τόν χώρο ἀνέγερσης, ἐπειδή ἐμποδίζουν τίν ἀνοικοδόμησι τοῦ ναοῦ. Στίς 24 Ὀκτωβρίου ἀνακοινώθηκε σύγκλησι σύσκεψης τῆς ἐπιτροπῆς ἀνέγερσης, γιά νά συζητηθοῦν οἱ οἰκονομικές δυνατότητες ἔναρξης τῶν ἐργασιῶν καί τῆς ἐξαγοράς καί τῶν ὑπολοίπων οἰκοπέδων, ὥστε νά ἀπελευθερωθεῖ ὁ χώρος ἀνέγερσης. Στίς 8 Νοεμβρίου ἀνακοινώθηκε ὅτι ἀναμενόνταν ἡ ἀφίξι τοῦ μηχανικοῦ Νομικοῦ γιά νά ἐποπτεύει τίν καλή ἐφαρμογή τῶν σχεδίων τοῦ ἔργου ἀπό τόν μειοδότη ἐργολάβο Στολιόπουλο καί στίς 14 Νοεμβρίου ἀνακοινώθηκε νέα σύγκλησι τῆς ἐπιτροπῆς.

1952

Στίς 28 Μαρτίου δημοσιεύτηκε ὅτι προτάθηκε ἀπό τούς μηχανικούς τά θεμέλια τοῦ ναοῦ, στή νότια πλευρά του, νά φθάσουν σέ βάθος τεσσάρων μέτρων κάτω ἀπό τόν δρόμο, ἐπειδή σέ αὐτό τό σημεῖο παρουσιάζεται ἀποτομική κλίσι τοῦ ἐδάφους. Τήν 1η Νοεμβρίου δημοσιοποιήθηκαν συμπεράσματα τῆς ἐπιτροπῆς ἀνέγερσης τοῦ ναοῦ, ἡ ὅποια διαπίστωσε σοβαρά ἐμπόδια ὡς πρὸς τίν ἀποδέσμευσι τοῦ χώρου, ὅπου θά ἀναγερθεῖ ὁ ναός, κυρίως λόγω δικαστικῶν ἀγώνων γιά τίν ἀπαλλοτρίωσι οἰκοπέδων. Ὡς τότε κατέβαλε 600.000.000 δρχ. σέ ἰδιοκτῆτες οἰκοπέδων καί ἀπέμενε ἡ ρύθμισι διαφορᾶς μέ κληρονόμους, οἱ ὅποιοι ἤδη εἶχαν εἰσπράξει 120.000.000 δρχ., ἀλλά δέν παρέδιδαν τό ἀκίνητο. Κι ἡ ὑπόθεσι αὐτή πῆγε στά δικαστήρια. Ἡ ἐπιτροπή προέβλεπε ὅτι ἡ ἀνέγερσι τοῦ ναοῦ θά ὀλοκληρωθεῖ σέ δύο χρόνια...

Στίς 11 Νοεμβρίου ἀνακοινώθηκε τό ἀποτέλεσμα σύσκεψης τῆς ἐρατικῆς ἐπιτροπῆς ἀνέγερσης στό Δημαρχεῖο καί διαπιστώθηκε ὅτι οὐδέν κώλυμα ὑφίσταται γιά τίν ἔναρξι τῶν ἐργασιῶν. Στίς 22 Νοεμβρίου ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐπιτροπή ἀνέγερσης παρέδωσε ἐλεύθερο ἀπό κάθε δέσμευσι τό οἰκόπεδο πάνω

στό όποιο θά άναγερχθεί ό ναός. Λόγω όμως τής άκαταλληλότητας του έδάφους θά γίνουν βαθύτερα θεμέλια καί γιά νά αξιοποιηθεί ή τόσο μεγάλη τοιχοποιία θά δημιουργηθεί κάτω από τόν ναό τεράστια ήμυπόγεια αίθουσα. Ή όλη δαπάνη άνέγερσης είχε προϋπολογιστεί σέ 3,5 δισ. δρχ. αλλά λόγω του βάθους των θεμελίων καί των άλλων έργων στήριξης του ναού, θά είναι πολύ μεγαλύτερη. Ρεπορτάζ τής έφημερίδας στίς 29 Νοεμβρίου σημειώνει ότι, σύμφωνα μέ ένημέρωση από τόν δήμαρχο Δημ. Καραθάνο, μόλις προσφάτως ρυθμίστηκε τό ζήτημα των άπαλλοτριώσεων έναντι 600 έκατομμύρια δρχ. καί τά έργα θά άρχίσουν άμέσως μετά τίς γιορτές. Στά χέρια τής έπιτροπής βρίσκονται 800 έκατομμύρια δραχμές, τά όποια δέν φτάνουν γιά τήν άνέγερση. Στίς 30 Νοεμβρίου δημοσιεύτηκε έγγραφο του νομάρχη προς τί Δημαρχία, μέ τό όποιο επανέφερε προηγουμένες διαταγές γιά κατεδαφίσεις γύρω από τόν χώρο άνέγερσης, τόν έξωραϊσμό του χώρου καί τήν κατασκευή του δρόμου, που όδηγεί προς τόν ναό.

1953

Στίς 18 Ίανουαρίου, ανακοινώθηκε ότι έπίκειται γνωμοδότηση γιά τήν άπαλλογή ή μή από τόν φόρο 10% εκ του καθαρού προϊόντος του έράνου, γιά τήν άνοικοδόμηση του μιτροπολιτικού ναού. Τό Ύπουργείο Πρόνοιας ζητούσε νά μάθει από τί Νομαρχία, άν υπεβλήθη άπολογισμός καί ποιο ήταν τό καθαρό προϊόν του έράνου. Στίς 21 Φεβρουαρίου ανακοινώθηκε ότι θά άφιχθεί, στίς 15 Μαρτίου, ειδική έπιτροπή από άνώτερους ύπαλλήλους των Ύπουργείων Δημοσίων Έργων καί Παιδείας, ή όποία θά ύποδείξει τόν τρόπο θεμελίωσης του ναού. Επίσης άφίχθη στή Λάρισα ό μηχανικός Νομικός από τήν Άθήνα, γιά τήν παρακολούθηση των εργασιών εκχωμάτωσης. Συνεχίζονται μέ ταχύτερο ρυθμό οι εργασίες άνέγερσης, όπως αναφέρεται σέ ρεπορτάζ στίς 28 Φεβρουαρίου. Οι εργασίες εκχωμάτωσης θά συνεχιστούν μέχρι νά βρεθεί στέρεο έδαφος γιά τί θεμελίωση. Έλπίζεται ότι μέχρι τέλους Μαρτίου θά γίνει ή θεμελίωση καί θ' άρχίσει ή άνέγερση. Ακόμη, αναμένονται δύο μηχανικοί του ύπουργείου, οι όποιοι θά άποφασίσουν μαζί μέ τόν αρχιτέκτονα Νομικό, γιά τίς τροποποιήσεις που πρέπει νά γίνουν στο άρχικό σχέδιο, λόγω σαθρότητας του έδάφους. Μά τόν ύπάρχοντα προϋπολογισμό ή δαπάνη άνέγερσης άνέρχεται σέ 4 δισ. δραχμές, αλλά θά γίνει καί νέος. Στά χέρια τής έπιτροπής βρίσκεται ποσό 1, 6 δισ. δραχμών, από τά όποια δόθηκαν 300 έκατομμύρια στον εργολάβο.

Στίς 12 Άπριλίου ανακοινώθηκε ότι σέ σύσκεψη τής έπιτροπής, εξετάστηκε

ή μελέτη του μηχανικού καί αποφασίστηκε νά ζητηθῇ ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο ἡ ἔγκρισί της. Ἄλλη σύσκεψη μὲ προέδρους ὁργανώσεων ἀνακοινώθηκε στίς 19 Μαΐου, κατὰ τὴν ὁποία ὁ μητροπολίτης εἰσηγήθηκε τὴν ἐπιβολή εἰσφορᾶς στοὺς λογαριασμοὺς ρεύματος καί νεροῦ ὑπὲρ τοῦ ναοῦ. Ὁ πρόεδρος τοῦ ΟΥΗΛ δεσμεύτηκε ὅτι θά εἰσηγηθῇ τὸ θέμα στὸ διοικητικό συμβούλιο. Στίς 5 Ἰουλίου δόθηκε ἀπολογισμὸς τῆς ἐπιτροπῆς ἀνέγερσης, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο διατέθηκε ἕως τότε τὸ ποσὸ τοῦ 1.342.015.170 δραχμῶν. Στίς 31 Ὀκτωβρίου ἀνακοινώθηκε ὅτι ἡ ἐπιτροπή ἀποφάσισε νά καλέσει στή Λάρισα τὸν μηχανικό, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου. Σέ ἄλλη σύσκεψη τῆς ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία δημοσιοποιήθηκε στίς 4 Νοεμβρίου, παρουσία τοῦ μηχανικοῦ Νομικοῦ, ἀποφασίστηκε ἡ ἐντατικοποίηση τοῦ ρυθμοῦ τῶν ἐργασιῶν ἀνέγερσης.

1954

Στίς 9 Ἰανουαρίου δημοσιεύτηκε τὸ ἀποτέλεσμα σύσκεψης, ἡ ὁποία συγκλήθηκε ὑπὸ τὸν μητροπολίτη Δωρόθεο καί παρόντων τοῦ νομάρχου Κίμωνα Βασιλειάδη, τῶν βουλευτῶν Κακαγιάννη καί Καραμπύλια καί τοῦ δημάρχου Δημ. Καραθάνου. Σέ αὐτὴ συζητήθηκε τὸ θέμα τῆς ἐξέυρεσης πόρων καί ἀποφασίστηκε νά γίνῃ εἰσήγηση στὴν κυβέρνησις ἀπὸ τὸν νομάρχη καί τοὺς βουλευτές, γιὰ νά προικοδοτηθῇ μὲ τὰ σχετικὰ νομοθετήματα ἡ ἐρανικὴ ἐπιτροπή ἀνέγερσης, μὲ τοὺς ἑξῆς πόρους: Πρόσθετο 3% ἐπὶ τῶν εἰσιτηρίων τοῦ 15ου ΚΤΕΛ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο τὸ 1% θά καταβληθῇ ἀπὸ τοὺς ἰδιοκτῆτες καί τὸ 2% ἀπὸ τοὺς ἐπιβάτες. Ἐπιβάρυνση 20-30 δραχμῶν ἀνά ὁκά τοῦ παραδιδόμενου ἀπὸ τοὺς παραγωγούς σιταριοῦ. Οἱ παραγωγοί, οἱ ὁποῖοι θά ἐπιβαρυνθοῦν θά εἶναι ἀπὸ τίς ἐπαρχίες δικαιοδοσίας τῆς μητρόπολης Λαρίσης καί Τυρνάβου. Ὑπολογίστηκε ὅτι τὸ ποσὸ ποὺ θά συγκεντρωθῇ θά εἶναι ἓνα ἑκατομμύριο δραχμές τὸν χρόνο. Τὰ διοικητικά συμβούλια Ἐνώσεως Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν καί ΚΤΕΛ ἄνευ ἀντιρρήσεως ἀπάντησαν στὸν νομάρχη ὅτι δέχονται μὲ εὐχαρίστηση τὴν πρόταση καί θά τὴ θέσουν στίς συνελεύσεις τῶν μελῶν τους. Ἐπίσης, ὁ ἔρως θά ἐπεκταθῇ καί στοὺς κατοίκους τῆς πόλης (σ.σ. Τὴν 1η Μαρτίου 1954 ἀπαλείφθηκαν τὰ τελευταῖα τρία μηδενικά ἀπὸ τὰ χαρτονομίσματα). Στίς 28 Μαρτίου ἀνακοινώθηκε τὸ ἀποτέλεσμα σύσκεψης ὑπὸ τὸν μητροπολίτη, στὴν ὁποία συμμετεῖχαν οἱ βουλευτές Καραμπύλιας, Ράπτης καί Κακαγιάννης καί ὁ δημαρχεὺς Σωτ. Ζιαζιάς. Κατ' αὐτὴ ἀποφασίστηκε νά γίνῃ νέα σύσκεψη μὲ συμμετοχὴ τῶν ὁργανώσεων τῆς Λαρίσης. Στίς 5 Σεπτεμ-

βρίου με σχόλιό της, ή εφημερίδα ζητᾷ νά απομακρυνθοῦν τά χρώματα καί τά ἐρείπια τοῦ καταστραφέντος προπολεμικά μνηροπολιτικοῦ ναοῦ.

1955

Στίς 22 Φεβρουαρίου δημοσιεύτηκε ή εἶδηση ὅτι στόν χῶρο τῶν ἐργασιῶν γιά τήν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ βρέθηκαν ἀρχαῖα, τά ὁποῖα παρέδωσε ὁ ἐπιστάτης τοῦ ἔργου Νικ. Μόσχος στόν δήμαρχο Δημ. Χατζηγιάννη (σ.σ. ὁ Δημ. Καραθά- νος εἶχε ἀποβιώσει τό 1954). Ἐπρόκειτο γιά μαρμάρινη κεφαλή ἐφήβου καί κοιμιάτι μαρμάρινης ἐπιτύμβιας στήλης. Τήν ἄλλη μέρα γνωστοποιήθηκε ὅτι μέ πράξη τοῦ Πολεοδομικοῦ Γραφείου Λάρισας κριθῆκαν κατεδαφιστέοι οἱ ἐναπομεινάντες τοῖχοι τοῦ παλαιοῦ μνηροπολιτικοῦ ναοῦ. Τίς ἐπόμενες ἡμέρες βρέθηκαν κι ἄλλα ἀρχαῖα στόν χῶρο τῶν ἔργων καί στίς 2 Μαρτίου γνωστο- ποιήθηκε ἀπό τό γραφεῖο τοῦ δημάρχου, ὅτι παραδόθηκαν ἀπό τούς ἐπιστά- τες τῆς ἐργολαβίας Νικ. Μόσχο καί Γ. Σκαρλάτο στόν δήμαρχο Χατζηγιάννη ἀριστερό πόδι μαρμάρινου ἀγάλματος, κρᾶνος μαρμάρινου καί ἀνάγλυφο ἀκέ- φαλου γυναικεῖου σώματος. Ὁ δήμαρχος μαζί μέ τόν ἀντιπρόσωπο τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Μπαζακογιάννη ἐπισκέφθηκαν τόν χῶρο.

Στό δημοτικό συμβούλιο ἔγινε συζήτηση γιά τά ἔργα τοῦ μνηροπολιτικοῦ ναοῦ καί στίς 23 Μαρτίου στό σχετικό ρεπορτάζ ἀναφέρεται ὅτι ὁ δήμαρχος δήλωσε ὅτι θά ἐπιδιωχθεῖ συγκρότηση νέας ἐπιτροπῆς, ἐπὶ ἄλλων βάσεων, γιά τήν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ. Ἀκόμη, εἶπε ὅτι θά ἐπιδιώξει τήν ἀντικατάσταση τοῦ ἐργολάβου τοῦ ναοῦ, λόγω τῆς βραδύτητας μέ τήν ὁποῖα προχωρεῖ στήν ἀνέ- γερση. Τό ζήτημα θά συζητήσῃ μέ τόν ἀρχιτέκτονα πού φθάνει ἀπό τήν Ἀθή- να. Ὁ δήμαρχος ἀναφέρθηκε καί στό θέμα τῆς ἐξεύρεσης πόρων μέ τήν ἐπι- βολή φορολογιῶν ἢ μέ ἄλλο τρόπο, σέ κατοίκους τῆς Λάρισας καί τῆς ὑπαί- θρου. Παρενέβη ὁ δημοτικός σύμβουλος Δ. Βουλγαράκης, ὁ ὁποῖος εἶπε ὅτι οἱ χωρικοί δέν εἶναι διατεθειμένοι νά πληρώσουν καί ὅτι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος θά πρέ- πει νά πουλήσῃ μοναστηριακά κτήματα. Ἐφθασε ἀπό τή Ἀθήνα ὁ ἀρχιτέ- κτων μηχανικός Νομικός, ἐπιβλέπων τοῦ ἔργου καί, ὅπως ἀναφέρεται, τήν 1η Ἀπριλίου συνεργάστηκε μέ μνηροπολίτη καί δήμαρχο καί ἐπρόκειτο νά γίνῃ σύσκεψη τῆς ἐπιτροπῆς.

Ἀπαντῶντας σέ ἐρωτήσεις δημοσιογράφων, ὁ δήμαρχος Χατζηγιάννης, ὅπως ἀναφέρεται στίς 5 Ἀπριλίου, δήλωσε τά ἑξῆς: Γιά τήν ἀνοικοδόμησι τοῦ ναοῦ λειτουργοῦν δύο ἐπιτροπές, ή μία εἶναι τό ἐκκλησιαστικό συμβούλιο τοῦ παλαιοῦ ναοῦ καί ή ἄλλη ή ἐπιτροπή ἔργου. Πρόεδρος τῆς δεύτερης ἐπι-

τροπής είναι ο μητροπολίτης Δωρόθεος και αντιπρόεδρος ο δήμαρχος. Αμφότερες οι επιτροπές συνεργάζονται για την κοινή προσπάθεια. Στις 27 Απριλίου δημοσιεύτηκε ρεπορτάζ σύσκεψης της επιτροπής έρανου για την ανέγερση του ναού. Στή συζήτηση ήταν παρών και ο εργολάβος του έργου Στολιόπουλος, ο οποίος δήλωσε ότι μέχρι τη γιορτή του πολιούχου θα έχει περατωθεί η πλάκα του ναού και οι ξυλότυποι του μπροστινού τμήματος των θεμελίων.

Στις 26 Οκτωβρίου ανακοινώθηκε ότι ο δήμαρχος όρισε η γιορτή του πρασίνου να τελεσθεί στις 24 Νοεμβρίου, στον χώρο του κατεδαφιζόμενου ναού του Αγίου Αχιλλείου. Έκει, πρόκειται να διατηρηθεί η Αγία Τράπεζα και να στηθεί η προτομή του μητροπολίτη Πολύκαρπου Δαρδαίου, η οποία φιλοτεχνήθηκε από τον καθηγητή του Πολυτεχνείου Τόμπρο. Τον Δεκέμβριο στην κοινή γνώμη της Λάρισας γίνεται κουβέντα περί της επιβολής φορολογιών για την εξεύρεση πόρων υπέρ του μητροπολιτικού ναού. Μέ αφορμή αυτή την συζήτηση, στις 10 του μήνα δημοσιεύεται σχετικό ρεπορτάζ με το ιστορικό της υπόθεσης. Σύμφωνα με αυτό, το 1947 αποφασίστηκε από παράγοντες της πόλης η επιβολή ειδικής εισφοράς σε όρισμένα είδη. Μέ τον τρόπο αυτό συγκεντρώθηκε ποσό περίπου 1, 5 εκατομμυρίων δραχμών, οι οποίες αντιπροσώπευαν περίπου 10.000 χρυσές λίρες και κρίθηκαν αρκετές. Τότε συνεστήθη και επιτροπή για την εξεύρεση χρημάτων, υπό την προεδρία του Δωροθέου, με αντιπρόεδρο τον δήμαρχο Χατζηγιάννη, ταμία τον Δ. Αντωνιάδη και μέλη τους Β. Παπαδημητρίου, Δ. Ίατρου, Ν. Μίχο και Σ. Ποδάρα. Στην πορεία χάθηκε χρόνος, οι εργασίες γίνονταν με αφάνταστα βραδύ ρυθμό και δαπανήθηκαν 700.000 δρχ. μόνο για τις εκσκαφές, τα πέδιλα και τη θεμελίωση του ναού. Πλέον στά χέρια της επιτροπής βρίσκονται 370.000 δραχμές, οι οποίες δεν επαρκούν. Συζήτηση για την επιβολή φορολογίας επί του καταναλισκόμενου ρεύματος, δεν μπορεί πλέον να γίνει, επειδή ήδη ο Δήμος την επέβαλε υπέρ αυτού.

1956

Στις 29 Μαρτίου 1956 ο μητροπολίτης Δωρόθεος έγινε αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος και στή θέση του εξελέγη, στις 18 Απριλίου, ο Δημήτριος Θεοδόσης. Στις 19 Απριλίου ανακοινώνεται ότι ο νομάρχης Γεωργιάδης, μετά από απόφαση του νομαρχιακού συμβουλίου, απέστειλε έγγραφο προς τους Κώτση, οικονομικό έφορο, Γεμενή, νομομηχανικό, και Γραμματίδη, νομαρχιακό σύμβουλο, τους οποίους παρακαλεί να μελετήσουν το θέμα της εξεύρεσης πόρων και να υποβάλουν έγγραφως έκθεση με τις απόψεις τους.

Στις 16 Μαΐου ανακοινώθηκε η έκθεση της τριμελούς επιτροπής, η οποία πρότεινε τὰ ἑξῆς: Νά καθιερωθεῖ μνηαῖο τοπικό λαχεῖο ἐντός τοῦ νομοῦ Λαρίσης, μέ τούς πόρους τοῦ ὁποίου θά μποροῦσε νά ἐξυπηρετηθεῖ τοκοχρεολύσιο δανείου 2.000.000 δρχ. Ἐπίσης, νά θεσπιστεῖ ἔνσημο 0,5 δρχ. τό ὁποῖο θά ἐπικολλάται στά ἐκδιδόμενα ἀπό τίς διάφορες ἀρχές πιστοποιητικά κ.λπ.

Στις 24 Ἰουλίου δημοσιοποιήθηκε ὅτι πραγματοποιοῦσαν προκαταρκτική σύσκεψη ὁ μνητροπολίτης Δημήτριος, ὁ νομάρχης Γεωργιάδης καί ὁ δήμαρχος Χατζηγιάννης γιά τήν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ καί ἀποφασίστηκε, ἀφοῦ συγκεντρωθοῦν κάποια στοιχεῖα, ἡ σύσκεψη νά ἐπαναληφθεῖ. Τήν 1η Αὐγούστου γράφτηκε, ὅτι ἔγινε προσύσκεψη μεταξύ τοῦ μνητροπολίτη, τοῦ νομάρχου Γεωργιάδου καί τοῦ δημάρχου Χατζηγιάννη. Ἀποφασίστηκε, μόλις συγκεντρωθοῦν διάφορα στοιχεῖα, νά συγκληθεῖ εὐρεία σύσκεψη ἐκπροσώπων τῆς πόλεως καί ὁργανώσεων ἐντός τοῦ μνητροπολιτικοῦ ναοῦ.

Στις 14 Σεπτεμβρίου δόθηκε στή δημοσιότητα τό ἀποτέλεσμα σύσκεψης τῆς ἐρανηκῆς επιτροπῆς, ἡ ὁποία συζήτησε τὰ συμπεράσματα τῆς προσύσκεψης τῆς 1ης Αὐγούστου. Ἀποφασίστηκε ἐντός τῆς ἐβδομάδας νά κληθοῦν ἐντός τοῦ μνητροπολιτικοῦ ναοῦ ὁργανώσεις καί φορεῖς, ὥστε νά ληφθοῦν ἀποφάσεις σχετικά μέ τούς πόρους γιά τή συνέχιση τῆς ἀνέγερσης. Ἡ σύσκεψη ἔγινε στίς 17 Σεπτεμβρίου καί στίς 18 στό σχετικό ρεπορτάζ, ἀναφέρονταν: Ὁ μνητροπολίτης καί ὁ δήμαρχος στήν εἰσήγησή τους ὑποστήριξαν τήν ἐπιβολή εἰσφορᾶς 5% στό καταναλισκόμενο ρεῦμα καί ὁ Χρ. Γραμματίδης τήν ἔκδοση μνηαίου λαχεῖου. Ἀκολουθῶς πῆραν τόν λόγο πολλοί ἐκ τῶν ἐκπροσώπων φορέων, οἱ ὁποῖοι στήν πλειονότητά τους τάχθηκαν κατὰ τῆς ἐπιβολῆς εἰσφορᾶς ἢ φορολογίας, ἀλλά ὑπέρ τοῦ λαχεῖου ἢ ἄλλου τυχόν τρόπου. Ἀποφασίστηκε ἐντός 15ημεῖρου νά συνεδριάσουν τὰ Δ. Σ. τῶν φορέων ἢ νά γίνουν συνελεύσεις καί νά ληφθοῦν ἀποφάσεις, οἱ ὁποῖες θά ἀνακοινωθοῦν σέ νέα σύσκεψη. Στις 5 Ὀκτωβρίου, σέ δήλωσή του, ὁ δήμαρχος Δημ. Χατζηγιάννης καθησυχάζει τόν κόσμο, γιά τήν ἐπιβράδυνση πού παρατηρήθηκε στό θέμα τῆς ἀνέγερσης τοῦ μνητροπολιτικοῦ ναοῦ, διευκρινίζοντας ὅτι: Ὁ μνητροπολίτης Δημήτριος, ὡς συνοδικός, ἦταν ὑποχρεωμένος νά ἀπουσιάσει γιά μερικές ἡμέρες. Ὁ νομάρχης Γεωργιάδης ἀπουσίασε ἐπίσης, λόγω τοῦ συνεδρίου τῶν νομαρχῶν, καί ὁ ἴδιος ὁ δήμαρχος θά ἀπουσιάσει γιά λίγες ἡμέρες, λόγω τοῦ συνεδρίου τῶν Δήμων στήν Ἀθήνα. Στις 7 Ὀκτωβρίου ἀνακοινώθηκε ἡ πρόταση τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ Ἐμπορικοῦ καί Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Λαρίσης, τό ὁποῖο ἐνέκρινε τό σχέδιο καταστατικοῦ τοῦ προέδρου τοῦ Κων. Ταμπασοῦλη, γιά τήν ἴδρυση ὁργανισμοῦ δημοσίου δικαίου, σχετικοῦ

μέ την ανέγερση. Τό όλο θέμα θά συζητιόταν σέ συνάντηση επισήμων, επιστημονικών ὀργανώσεων, συλλόγων κ.λπ, γιά τή λήψη ὀριστικῆς ἀπόφασης.

Στίς 23 Ὀκτωβρίου δημοσιεύτηκε ἐκτενές ρεπορτάζ ἀπό εὐρεία σύσκεψη, ἡ ὁποία ἔγινε στά γραφεῖα τοῦ Ἐμποροβιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου, κατά τίν ὁποία ἀποφασίστηκε νά ζητηθεῖ ἡ παραίτηση τῶν μελῶν τῆς ἐραδικῆς ἐπιτροπῆς ἀνέγερσης τοῦ ναοῦ καί νά διοριστοῦν νέα μέλη. Ἀφορμή γιά αὐτό ἔδωσε ἡ παραίτηση ἀπό τήν ἐπιτροπή τοῦ δημάρχου Δ. Χατζηγιάννη, ὁ ὁποῖος ἔκανε καί τήν πρόταση, ἡ ὁποία ἔγινε εὐρέως δεκτή ἀπό τοὺς παριστάμενους. Ἀναλυτικότερα, ὁ δήμαρχος πρότεινε: Ἡ ἀπερχόμενη ἐραδική ἐπιτροπή νά κάνει γενικό ἀπολογισμό τοῦ ἔργου μέχρι τότε, νά παραιτηθοῦν ὅλα τά μέλη της, νά παραμείνει ὡς θεσμός ἡ ἐπιτροπή καί νά προταθοῦν καινούρια μέλη. Ἀποστολή τῆς νέας ἐπιτροπῆς νά εἶναι ἡ συγκέντρωση χρημάτων ὄχι μέ φορολογίες, ἀλλά μέ προαιρετικές εἰσφορές. Ὁ μητροπολίτης συμφώνησε καί πρόσθεσε ὅτι πρέπει νά μπεῖ στά εἰσιτήρια τῶν δημοσίων θεαμάτων εἰσφορά 50 λεπτῶν ὑπὲρ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ καί στίς ἀποδείξεις ρεύματος καί νεροῦ ἄλλη εἰσφορά ἐκ 2 δραχμῶν. Ἐγινε ἀποδεκτὴ καί ἡ πρόταση τοῦ μητροπολίτη ἀπὸ τὰ μέλη τῆς συνέλευσης. Στίς 15 Νοεμβρίου παρατῆθηκε ἡ ἐραδική ἐπιτροπή ἀνέγερσης τοῦ ναοῦ, ἡ ὁποία δήλωσε ὅτι ἀποδέχεται κάθε ἔλεγχο γιά τή διαχείριση τῶν χρημάτων καί ἡ σχετική εἴδηση δημοσιεύτηκε στίς 16 Νοεμβρίου.

1957

Στίς 16 Ἰανουαρίου ἀνακοινώθηκε μέσω τῆς ἐφημερίδας ὁ γενικός οικονομικός ἀπολογισμός τῆς παλαιᾶς ἐπιτροπῆς ἀπὸ τὸν Μάιο τοῦ 1948 μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1956. Σύμφωνα μέ αὐτόν, τὸ σύνολο τῶν εἰσπράξεων ἦταν 1.855.594, 70 δραχμές καί τὸ σύνολο τῶν ἐξόδων 1.540.277,70 δραχμές. Ἀπέμειναν στό ταμεῖο 315.317 δραχμές. Στίς 27 Ἰανουαρίου ἀνακοινώθηκε ὅτι θά δοθεῖ ρεσιτάλ τραγουδιοῦ ἀπὸ τῆ Λαρισαία Σοφία Α. Κατσάρου, μέ συνοδεία πιάνου ἀπὸ τὴν Ἰλζε Σακελλαρίου. Τὸ ρεσιτάλ θά δοθεῖ στίς 9 Φεβρουαρίου, στό «Σπίτι τοῦ Στρατιώτου» (στό σημεῖο, ὅπου βρίσκεται σήμερα ἡ Περιφέρεια Θεσσαλίας). Τὸ εἰσιτήριο θά εἶναι 10 δρχ. καί τὰ ἔσοδα θά διατεθοῦν ὑπὲρ τῆς ἀνέγερσης. Στίς 16 Φεβρουαρίου ἀνακοινώθηκε ἡ σύσταση τῆς νέας ἐραδικῆς ἐπιτροπῆς ἀνέγερσης τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖτο ἀπὸ τοὺς Μητροπολίτη, δήμαρχο, γενικό ἀρχίατρο Δημ. Παλιούρα, πρόεδρο Ἐμπορικοῦ Συλλόγου Θεοδ. Κούρτη, Χρ. Γανοχωρίτη καί ἀλευροβιομήχανο Φώτ. Παππᾶ. Στίς 27 Ἰουνίου ἀνακοινώθηκαν ἀποφάσεις σύσκεψης τῆς ἐπιτροπῆς, στὴν

όποια συμμετείχαν επίσης ό Ζ. Άγορογιάννης και ό άναπληρωτής επιβλέπων τό έργο αρχιτέκτων Μίχος. Για νά μή διακοπεί τό έργο τής άνέγερσης από τίν έξάντληση τών έναπομεινασών 280.000 δραχμών, έγινε κατάλογος 200 εϋπόρων πολιτών, καταρτίστηκε σχέδιο όργάνωσης ύπηρεσίας για τίν είσπραξη ανά μήνα τών προαιρετικών εισφορών και όρίστηκαν έπιτροπές για κάθε χωριό, οι όποιες θα κάνουν προαιρετικό έρανο. Άπό αυτόν έξαιρέθηκαν οι κάτοικοι τών σεισμόπληκτων χωριών.

Άπό τί μητρόπολη άνακοινώθηκε στις 22 Νοεμβρίου ότι στά χέρια τής έπιτροπής ύπάρχουν 101.260,50 δραχ., προϊόν εισφορών δωρητών. Για τό δάπεδο του ναού άπαιτούνται 300 χιλιάδες δραχ. και παρακαλούνται οι Λαρισαίοι νά συμπληρώσουν τό ύπολειπόμενο ποσό τών 200 χιλιάδων. Έπίσης, από τί μητρόπολη στάλθηκαν 200 επιστολές σε εϋπορους δημότες. Στις 23 Νοεμβρίου δημοσιεύθηκαν αποφάσεις του δημοτικού συμβουλίου Λαρίσης, μεταξύ τών όποιών και για τόν Άγιο Άχίλλιο. Τό συμβούλιο έκανε δεκτή πρόταση του δημάρχου Χατζηγιάννη, νά επιβληθεί κλιμακωτή προαιρετική εισφορά μέσω τών λογαριασμών του ΟΥΗΛ και του ρεύματος. Οι άποροι θα έξαιρούνται. Κατά τής πρότασης τάχθηκαν οι σύμβουλοι Παπαδόπουλος και Βουλγαράκης.

1958

Στις 28 Φεβρουαρίου άνακοινώθηκε από τίν εκκλησιαστική έπιτροπή του Άγίου Άχιλίου ότι επανάρχισαν οι εργασίες στον ναό από τόν μηχανικό Άθανάσιο Σακελλαρίου. Στις 31 Μαΐου ή έφημερίδα σημειώνει ότι οι Λαρισαίοι χαρετίζουν με χαρά, αυτές τις ήμέρες, τίν ολοκλήρωση τής θεμελίωσης. Ή τοιχοποιία έφτασε ένα μέτρο πάνω από τίν επιφάνεια του εδάφους. Άπό τί μητρόπολη και τίν έπιτροπή τονίζοταν πώς είναι καιρός ό ναός νά αποκτήσει αντισεισμική στέγη με τί βοήθεια τής ΣΔΙΑΣΘ, με τόν ίδιο τρόπο πού αναγέρθηκε και ή Μεταμόρφωση του Σωτήρος. Στις 15 Σεπτεμβρίου άνακοινώθηκε από τόν πρόεδρο του ΟΥΗΛ Κων. Ταμπασούλη ότι τό Ύπουργείο Βιομηχανίας, χάρη στο ενδιαφέρον του προέδρου τής Βουλής Τάκη Ροδόπουλου, ένέκρινε τίν είσπραξη 2-5 δραχμών από κάθε απόδειξη νερού και ρεύματος, υπέρ του Άγίου Άχιλίου.

Στις 23 Οκτωβρίου δημοσιοποιήθηκε τηλεγράφημα, τό όποιο στάλθηκε στον μητροπολίτη από τόν βουλευτή Χρ. Γραμματίδη και άνακοινώνεται ότι άφικνούνται στη Λάρισα άμεσα ό πρόεδρος τής Βουλής Κων. Ροδόπουλος και ό ύφυπουργός Οικισμού Έμμ. Κεφαλογιάννης, για νά έξαγγείλουν σημαντικές απο-

φάσεις για τόν μητροπολιτικό ναό. Τήν επομένη ημέρα ήρθε στή Λάρισα ό ύφυ-
πουργός Οίκισμοϋ Κεφαλογιάννης, για νά θεμελιώσει τό διδακτήριο τοϋ Γυμνα-
σίου Ἀρρένων καί στό ρεπορτάζ τῆς 25ης Ὀκτωβρίου ἀναφέρονται: «Ὁ ύφυ-
πουργός σημείωσε τό ζωηρό ἐνδιαφέρον τοϋ προέδρου τῆς Βουλῆς για τόν
μητροπολιτικό ναό καί, ἂν καί ὑπάρχουν οἰκονομικές δυσχέρειες, βρέθηκε τρό-
πος νά προωθηθεῖ ἡ ἀνέγερση». Ἀνακοίνωσε στή συνέχεια ὅτι ὑπέγραψε ἀπό-
φαση νά διατεθοῦν δωρεάν ἀπό τό κράτος 50 τόνοι σιδήρου καί μέ τιμή κρατικῆς
διατίμησης 200 τόνοι τσιμέντου. Τά ὑλικά θά μεταφερθοῦν στόν χώρο ἀνέγερσης
μέ μέσα του στρατοῦ καί τί φροντίδα τοϋ συντονιστή Παυλίδη. Ἐπίσης, ἐκ
μέρους τῆς Διοικήσεως Σεισμοπλίκτων θά διατεθοῦν 61.000 δρχ. ὑπέρ τοῦ ναοῦ.

Στίς 14 Δεκεμβρίου γνωστοποιήθηκε διάταγμα, τό ὅποιο δημοσιεύτηκε στό
ΦΕΚ, ὅτι χορηγεῖται ποσό 100.000 δρχ. για τήν ἀνέγερση, μέ τί φροντίδα τοῦ
ύφυπουργοῦ Οἰκονομικῶν Δημ. Ἀλμπράντη, μετά ἀπό ἐνέργειες τοῦ πρό-
εδρου τῆς Βουλῆς Κων. Ροδόπουλου. Σέ ρεπορτάζ τοῦ Βάσου Καλογιάννη
στίς 19 Δεκεμβρίου ἀναφέρεται ὅτι ἐτοιμάζεται νέα ἐξόρμηση τοῦ μητροπολίτη
Δημητρίου για τήν ἀποπεράτωση τοῦ ναοῦ. Ἡ ἐξόρμηση κατατείνει σέ δύο
βασικούς σκοπούς: Τήν διοργάνωση τῶν ἐπιτροπῶν, οἱ ὁποῖες εἶναι ἐπιφορ-
τισμένες μέ τήν ὅλη διαχείριση τοῦ μεγάλου ἔργου καί τήν αὔξηση τῶν ἤδη
ύφιστάμενων ἐπιτροπῶν, καθώς καί τήν ἐξεύρεση νέων πόρων. Ὁ μητροπολί-
της, συνεχίζει τό ρεπορτάζ, ἀνασυγκρότησε τήν ἐπιτροπή τοῦ ναοῦ, στήν
ὁποία συμμετέχουν, ἐκτός τοῦ ἴδιου, οἱ Κ. Ταμπασούλης, Δ. Παλιούρας, Δ.
Ἰατροῦ, Θ. Κούρτης, Ζ. Ἀγορογιάννης καί Θ. Λιάτσης (ταμίας). Ἐπίσης καί τό
ἐκκλησιαστικό συμβούλιο τοῦ ναοῦ, θά ἐργαστεῖ σέ νέες βάσεις. Αὐτό τό
ἀπαρτίζουν ὁ ἐφημέριος Δημ. Νασιούλας καί οἱ Ν. Οἰκονομίδης (ταμίας), Γ.
Σκέδρος, Ἰ. Χαλκιάς καί Ἰ. Ράκος. Στά χέρια τῆς ἐπιτροπῆς ἀνέγερσης ὑπάρ-
χουν 200.000 δρχ. καί πρόκειται νά δοθοῦν τόν Ἀπρίλιο τοῦ ἐρχόμενου ἔτους
100-200.000 δρχ. ἀπό τό Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν.

1959

Ὁ μητροπολίτης Δημήτριος κοιμήθηκε στίς 25 Μαρτίου 1959 καί ὁ μητρο-
πολιτικός θρόνος ἔμεινε κενός. Στίς 26 Νοεμβρίου δημοσιεύτηκε ἐκτενές
ρεπορτάζ τοῦ Βάσου Καλογιάννη, στό ὅποιο τονιζόταν σέ γενικές γραμμές ὅτι
ὁ μητροπολιτικός ναός ἀφῆθηκε «στό ἔλεος τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων». Ἀφορμή ἦταν διάβημα τοῦ δημάρχου Δ. Χατζηγιάννη, πρὸς τόν ύφυπουργό
Οἰκονομικῶν, ὁ ὁποῖος ἀπάντησε «ἀρνοῦμαι ἄλλη εἰσφοράν». Στό ρεπορτάζ

τονίζεται ότι τό πάγιο τέλος τοῦ ΟΥΗΛ μέ 400.000 δρχ. τόν χρόνο, τό ὁποῖο εἶναι μοναδική πηγή χρηματοδότησης, δέν ἐπαρκεῖ. Τό ἔργο τῆς ἐπιδομῆς ὁλοκληρώνεται στό τέλος τῆς χρονιάς καί ἀπομένει ἡ προτελευταία φάση, δηλαδή οἱ τροῦλοι καί ἡ στέγαση τοῦ ναοῦ. Μετά εἶναι τά ἐσωτερικά, τά ὁποῖα εἶναι καί τά δαπανηρότερα. Ἀπαιτοῦνται 3 ἑκατομμύρια δρχ. γιά τίς στοιχειώδεις ἀνάγκες τοῦ ἀνεγειρόμενου ναοῦ.

Στίς 24 Δεκεμβρίου σέ ρεπορτάζ τοῦ Δημ. Ξενάκη μέ τίτλο «Ἀποτελεματώθη τελείως καί τό θέμα τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου» τονίζεται ἡ ἔλλειψη μνηροπολίτη καί τίθεται ὡς ἀπαραίτητο ζήτημα ἡ πλήρωση τῆς ἔδρας. Ὁ δημοσιογράφος ἐπισημαίνει τήν ἀνάγκη συνέχισης τῶν ἐργασιῶν καί κρούει τόν κώδωνα καί γιά τό παράπηγμα τοῦ πολιοῦχου, τό ὁποῖο ἀποσαθρώθηκε καί «διαρρέει πανταχόθεν». Θυμίζει ὅτι ὁ τοποτηρητής μνηροπολίτης Δαμασκηνός ἐπρόκειτο νά συγκαλέσει σύσκεψη τῶν δύο ἐπιτροπῶν τοῦ ναοῦ (ἐρανικῆς καί ἐπιτροπῆς ἀνέγερσης), ἀλλά αὐτό ἀκόμα δέν ἔγινε.

1960

Στίς 18 Μαΐου χειροτονήθηκε μνηροπολίτης Λαρίσης, Πλαταμῶνος καί Τυρνάβου ὁ Ἰάκωβος Σχίζας. Στίς 14 Αὐγούστου σέ ρεπορτάζ ἀναφέρεται ὅτι μετέβη στήν Ἀθήνα καί πέτυχε τήν ἔγκριση δημοπράτησης τοῦ ὑπολοίπου τιμήματος τοῦ ναοῦ, γιά τήν ὁλοκλήρωση τοῦ σκελετοῦ, μέ προϋπολογισμό 1.400.000 δρχ. Ἡ δημοπρασία θά γίνη στίς 2 Σεπτεμβρίου. Στίς 25 Σεπτεμβρίου ἀνακοινώθηκε ὅτι ἐπαναλαμβάνονται οἱ ἐργασίες ἀνέγερσης τοῦ μνηροπολιτικοῦ ναοῦ, μετά τήν ἔγκριση τῆς δημοπρασίας ἀπό τό Ὑπουργεῖο Παιδείας. Τίς ἐργασίες ἀνέλαβε ὁ μηχανικός Ἑλ. Κολονέλος. Στίς 20 Νοεμβρίου δημοσιεύεται ἔκκληση τῆς ἐρανικῆς ἐπιτροπῆς γιά τήν ἐνίσχυση ἀπό τοῦς πιστοῦς τῆς ἀποπεράτωσης τοῦ μνηροπολιτικοῦ ναοῦ. Συνεργεῖα θά περιέλθουν τά σπῖτια καί τά καταστήματα, γιά νά ζητήσουν χρήματα.

1962

Τήν 1η Μαρτίου δημοσιεύτηκε ἡ εἴδηση ὅτι ἔγιναν δύο ἀλλεπάλληλες συσκέψεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου καί τῆς ἐρανικῆς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τόν μνηροπολίτη Ἰάκωβο, γιά τή συνέχιση τῶν ἐργασιῶν ἐπικεραμώσεως καί τῆς κατασκευῆς τῶν σιδηρῶν παραθύρων καί θυρῶν. Ἀποφασίστηκε ἐπιτροπή νά ἐπισκεφθεῖ τοῦς ἀρμόδιους, γιά τήν ἐπιτυχέστερη λύση τῶν προβλημάτων. Στίς 31 Ὀκτωβρίου σέ ρεπορτάζ, ἀναφέρεται, ὅτι συνεχίζεται ἡ δόμηση

μέ ταχύτερο ρυθμό. Καταγράφονται και οικονομικά στοιχεία, σύμφωνα με τα οποία μέχρι την κατασκευή των πέδινων δόθηκαν συνολικά 1,6 εκατομμύρια δρχ. Έπακολούθησαν οι πρώτες εργολαβίες και οι δεύτερες των Έλευθ. Κολονέλου και Άθαν. Σακελλαρίου με ποσά 1.000.000 και 900.000 δρχ., αντίστοιχα. Η στέγαση του ναού, μέχρι να ολοκληρωθεί, στοίχισε περίπου 3.500.000 δρχ. Η κατασκευή παραθυρόφυλλων θα στοιχίσει 200.000 δρχ., ή ηλεκτρική εγκατάσταση 100.000 δρχ. και τα βιτρό 80.000 δρχ. Το μαρμάρινο δάπεδο θα στοιχίσει 300.000 δρχ. και το μαρμάρινο τέμπλο 250.000 δρχ. Τα εγκαίνια αναμένονται να γίνουν κατά την έορτή του πολιούχου στις 15 Μαΐου 1963. Οι έπιτροπές σκέφτονται να ύποθηκεύσουν με νόμο την έπίσια εισφορά του ΟΥΗΛ, ή όποία άνέρχεται σέ 360.000 δρχ., γιά τί σύναψη δανείου. Ό Δήμος Λαρίσης ανέλαβε τί διαμόρφωση του περίξ του ναού χώρου του Φρουρίου. Τό έργο θά γίνει ταυτόχρονα ή και νωρίτερα από την άποπεράτωση του ναού.

1963

Στίς 21 Μαΐου στά θέματα πού πρόκειται νά συζητήσει τό δημοτικό συμβούλιο συμπεριλαμβάνεται τό αίτημα τής μητρόπολης, γιά την παραχώρηση του χώρου τής παράγκας του Αγίου Αχιλλίου, γιά νά δημιουργηθεί πνευματικό κέντρο τής Έκκλησίας. Τήν 1η Ιουνίου ανακοινώθηκαν συμπεράσματα κοινής σύσκεψης του έκκλησιαστικού συμβουλίου και τής έρανικής έπιτροπής, στην όποία συμμετείχαν ό νομάρχης Κακούρης, ό δήμαρχος Χατζηγιάννης και ό δημομηχανικός Σακελλαρίου. Βασική διαπίστωση ήταν τό όξύ οικονομικό πρόβλημα του ναού.

1964

Στίς 13 Όκτωβρίου ανακοινώθηκαν συζητήσεις και άποφάσεις τής έρανικής έπιτροπής, ή όποία συνήλθε ύπό την προεδρία του μητροπολίτη Τακώβου. Από τά μέλη της συμμετείχαν οι Δ. Παλιούρας, Κ. Ταμπασούλης, Θ. Λιάτσης, άπερχόμενος διευθυντής τής Έθνικής Τράπεζας, και ό νέος διευθυντής Βασιλείου. Ένημέρωση γιά την πορεία των εργασιών έκανε ό Κ. Γιαννόπουλος. Ό Δημ. Παλιούρας κατηγόρησε την άπελθούσα δημοτική αρχή (ήδη είχε εκλεγεί δήμαρχος ό Άλέκος Χονδρονάσιος) ότι επί πενταετία παρεμπόδισε την άνεγερση και ένέπαιξε την έρανική έπιτροπή, με την άναγραφή στον προϋπολογισμό 270.000 δρχ. γιά τί διαμόρφωση του χώρου γύρω από τον ναό, ή όποία δέν έγινε. Επίσης, την κατηγόρησε ότι άθέτησε την ύπόσχεσί της γιά την

ἀπαλλοτριώση κτισμάτων. Ἡ ἐπιτροπή δέχτηκε ὁμόφωνα τὴν πρότασι τοῦ Δ. Παλιούρα νά κληθεῖ ἡ νέα δημοτική ἀρχή καί νά διαμορφώσει τόν χώρο, μέ τό ποσό τό ὅποιο ἤδη εἶχε προϋπολογιστεῖ. Τό σχέδιο βρίσκεται στήν τεχνική ὑπηρεσία ἀπό τόν Αὐγουστο τοῦ 1963. Ἐπίσης, ἡ ἐπιτροπή ἐξήρε τή χειρονομία τοῦ στρατοῦ (μηχανικό) νά διαμορφώσει προσωρινά τόν χώρο γύρω ἀπό τόν ναό. Ἀποφασίστηκε νά συγκροτηθεῖ σέ σῶμα ἡ ἀνασυσταθεῖσα ἐπιτροπή καί νά συγκαλέσει εὐρεία σύσκεψη τῶν παραγόντων τῆς Λάρισας.

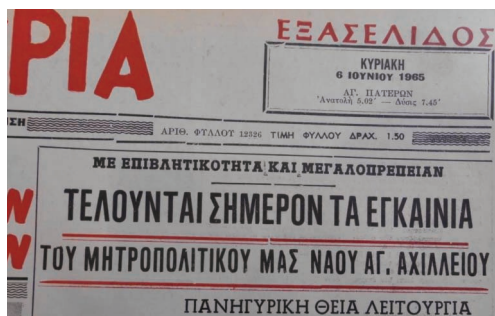
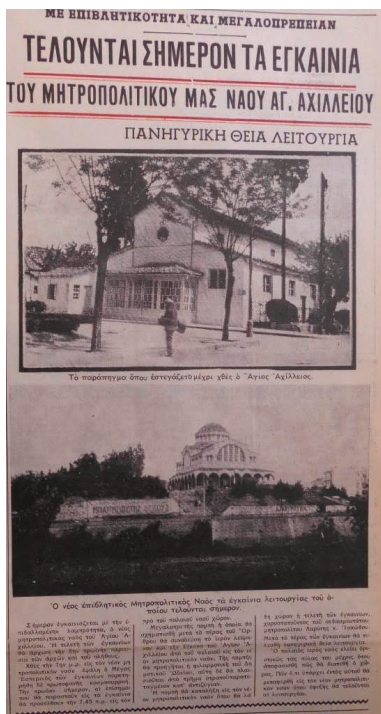
1965

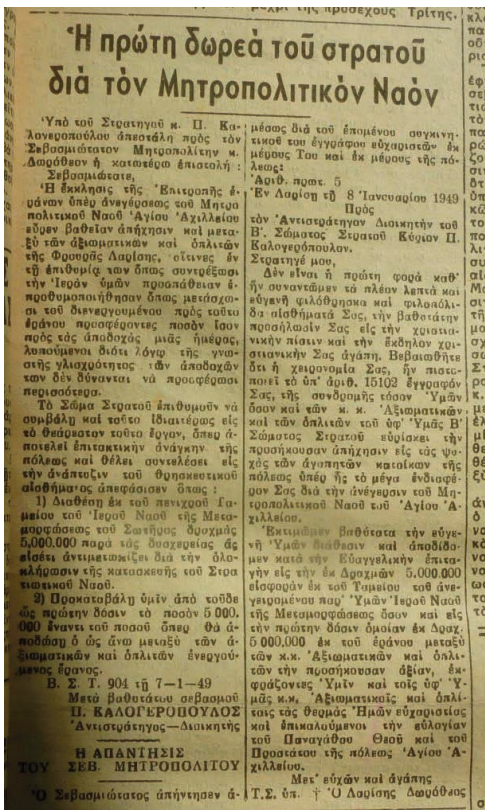
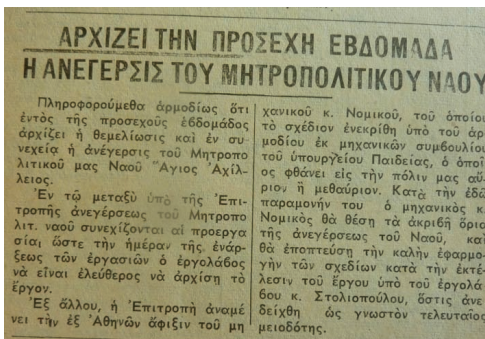
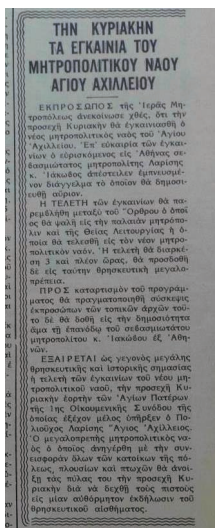
Στίς 2 Ἰουνίου 1965 ἀνακοινώθηκε ὅτι τήν Κυριακή 6 Ἰουνίου θά τελεσθοῦν τά ἐγκαίνια τοῦ ἀνεγερθέντος ἱεροῦ μνηροπολιτικοῦ ναοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου. Ἡ ἀπόφασι δέν ἦταν τυχαία. Τή συγκεκριμένη ἡμερομηνία τιμόντουσαν οἱ Ἅγιοι Πατέρες τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, στήν ὁποία συμμετεῖχε καί ὁ πολιοῦχος Ἅγιος τῆς Λάρισας. Τό ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου 5 Ἰουνίου ψάλλθηκε ὁ Μέγας Ἑσπερινός τῶν ἐγκαινίων μέ πρωτοφανῆ κοσμοσυρροή, σύμφωνα μέ τό ρεπορτάζ, πού δημοσιεύτηκε στίς 6 Ἰουνίου. Ὁ παλιός ναός κλείνει ὀριστικά, ὅπως διευκρινίζεται, μέχρι νά ἀποφασιστεῖ πῶς θά διατεθεῖ ὁ χώρος. Ὅλος ὁ ἐξοπλισμός του μεταφέρεται στόν νέο μνηροπολιτικό ναό.

Τά γεγονότα τῶν ἐγκαινίων τῆς Κυριακῆς καταγράφηκαν στό φύλλο τῆς 8ης Ἰουνίου, ὡς ἀκολουθῶς: Ἀπό νωρίς τό πρῶι πλήθη συνέρρευσαν γιά νά παρακολουθήσουν τήν ἱεροτελεστία. Πρῶτα τελέστηκε ὁ ὄρθρος στόν παλιό μνηροπολιτικό ναό καί στή συνέχεια σχηματίστηκε μεγαλοπρεπῆς πομπή, ἡ ὁποία κατευθύνθηκε πρὸς τόν νέο μνηροπολιτικό ναό. Τῆς πομπῆς προηγείτο ἡ Φιλαρμονική τοῦ Δήμου Λαρίσης, ἀκολουθοῦσαν ἄνδρες τῆς ΕΣΑ καί τῆς ΕΑΑ μέ τήν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, ὁ μνηροπολίτης Ἰάκωβος κρατώντας τό Ἅγιο Ποτήριο καί τά λείψανα τοῦ ἁγίου, πλαισιωμένος ἀπό τοὺς ἱερεῖς, οἱ ἐπίσκοποι καί ὁ λαός. Τιμίματα στρατοῦ καί ἀεροπορίας ἀπέδωσαν τιμές. Ἡ πομπή στάθμευσε ἔξω ἀπό τόν μνηροπολιτικό ναό καί ὁ μνηροπολίτης ἐπεξήγησε τά τῆς ἱεροτελεστίας τῶν ἐγκαινίων. Στή συνέχεια ἄνοιξε ἡ πύλη τοῦ ναοῦ καί τελέστηκαν μέσα τά ἐγκαίνια καί ἡ πανηγυρική θεία λειτουργία. Στήν τελετὴ παρέστησαν ὁ νομάρχης Ι. Γκότσης, ὁ βουλευτὴς Τάκης Καρδάρης, ὁ διευθυντὴς τῆς νομαρχίας Μπαρκοῦτσος, ὁ δήμαρχος Ἀλ. Χονδρονάσιος καί οἱ δημοτικοὶ σύμβουλοι Θεοδώρου, Βουλγαράκης, Μπλάνας, Παναγιωτακόπουλος, Γεροζήσης, Δαλανίκας, ὁ διοικητὴς τῆς 1ης Στρατιάς ἀντιστράτηγος Γουλγούτζης, ὁ ἀρχηγός 28ου ΑΤΑ Ντέρος, ὁ ἐπιτελάρχης τῆς 1ης Στρατιάς

ύποστράτηγος Ζωϊτάκης, ο Άνώτερος Διοικητής Χωροφυλακής Θεσσαλίας συνταγματάρχης Εύθυμιου, ο πρόεδρος του Διαρκούς Στρατοδικείου συνταγματάρχης Άνδριανέσης, εκπαιδευτικοί λειτουργοί καί πλήθος κόσμου.

Τή χρονιά αυτή «φούντωσε» ή αντιπαράθεση Μητρόπολης καί Δήμου γιά τήν τύχη του οικοπέδου, όπου βρισκόταν τό ἐκκλησάκι του Ἁγίου Ἀχιλλίου. Ἡ μητρόπολη τό διεκδικοῦσε γιά νά δημιουργήσῃ πνευματικό κέντρο καί ὁ Δήμος Λαρίσης, γιά νά χτιστεῖ τό ἀρχαιολογικό μουσεῖο. Ἀλλά, αὐτό εἶναι ἕνα ἄλλο θέμα...

ΕΝΑ ΣΥΝΟΔΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΗ ΞΥΛΕΥΣΗ ΣΤΟΝ ΛΟΓΓΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΟΣ (ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1798)

Ἡ Μονή τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτῆρος ἢ τοῦ Δουσίκου¹, βρίσκεται πλησίον τοῦ οἰκισμοῦ Δούσικο (σημερινός Ἅγιος Βησσαρίων τῶν Τρικάλων)², στά δυτικά του. Ἡ παλαιότερη σαφὴς μνεΐα τῆς μονῆς γίνεται σέ σιγίλλιο τοῦ 1393, μέ τό ὅποιο ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Ἀντώνιος Δ΄ ἐπικύρωσε τήν περιουσία της³, ἀλλά εἶναι ἀρχαιότερη⁴. Ὡδῃ, μετά τό 1381 καί πρὶν ἀπό τό 1393, εἶχε ἐνσωματωθεῖ σέ αὐτήν, ἡ χτισμένη τό 1283 Μονή τῆς Θεομήτορος τῶν Μεγάλων Πυλῶν⁵. Τήν περίοδο 1527-1534/1535 ἐπανιδρύθηκε ἀπό τόν

¹ Γιά τήν Μονή τοῦ Δουσίκου, βλ. Δημήτριος Ζ. Σοφιανός – Φώτιος Ἀρ. Δημητρακόπουλος, *Τά χειρόγραφα τῆς Μονῆς Δουσίκου Ἁγίου Βησσαρίωνος. Κατάλογος περιγραφικός*, ἐκδ. Κ.Ε.Μ.Ν.Ε. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 2004, ιθ' κ.ε.,· Δημ. Καλούσιος, «Ἡ Ἱερά Μονή τοῦ Δουσίκου», *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, 41 (Λάρισα 2002) 305 - 376· Βασίλης Κ. Σπανός, *Οἱ οἰκισμοί τῆς Βορειοδυτικῆς Θεσσαλίας κατά τήν Τουρκοκρατία (Ἀπό τόν ΙΔ' ἕως τόν ΙΘ' αἰῶνα)*. Εἰσαγωγή στήν *Ἱστορία τῆς Θεσσαλίας ἀπό τήν ὕστερη Βυζαντινὴ Ἐποχὴ ἕως τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα*, διδακτορική διατριβή, ἐκδ. οἶκος Ἀντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 268, ὅπου καί βιβλιογραφικά της.

² Γιά τόν οἰκισμό, ποῦ μνημονεύεται, γιά πρώτη φορά, στίς πηγές τό 1485, ἀλλὰ πιθανότατα ἰδρύθηκε μετά τήν δεύτερη δεκαετία τοῦ ΙΔ' αἰῶνα, βλ. Βασ. Κ. Σπανός, *Οἱ οἰκισμοί...*, σ. 267-272.

³ Φ.Α. Δημητρακόπουλος, «Τό σιγίλλιο τοῦ Πατριάρχου Ἀντωνίου Δ' (1393) γιά τήν Μονή τοῦ Σωτῆρος τῶν Μεγάλων Πυλῶν. Συμβολή στή διπλωματική καί στά τοπωνύμια τῆς Δυτ. Θεσσαλίας», *Δίπτυχα*, 2 (Ἀθήνα 1980-1981) 98-119.

⁴ Σταῦρος Γ. Γουλούλης, «Ἡ 'δίδυμη' Μονή Πόρτα Παναγιάς καί Δουσίκου Μεγάλων Πυλῶν», *Ἱστοριογεωγραφικά*, 5 (Γιάννενα - Θεσσαλονίκη 1995) 116. Ἐκεῖ, ἀναφέρεται ὅτι ἡ μονή ὑπῆρχε, ἤδη, ἀπό τό 1336, ἐνῶ δέν ἀποκλείεται καί ἡ περίπτωση ὁ ἰδρυτής της νά εἶναι ὁ ἴδιος μέ τόν ἰδρυτή τῆς Μονῆς τῶν Μεγάλων Πυλῶν, ἡ ἴδρυση τῆς ὁποίας ἀνάγεται στά 1283.

⁵ Στ. Γουλούλης, «Ἡ 'δίδυμη' μονή...», ὁ.π. σ. 116. Ὁ Γουλούλης θεωρεῖ ὅτι ἡ Μονή τῆς Μεταμόρφωσης ἦταν, ἀρχικῶς, μετόχι τῆς Μονῆς τῶν Μεγάλων Πυλῶν. Ἐκεῖ καί μνεΐα τῶν ἀπόψεων τῶν Δημ. Ζ. Σοφιανοῦ [«Τό χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Γ' Παλαιολόγου (1336) ὑπέρ τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου τῶν Μεγάλων Πυλῶν (Πόρτα Παναγιάς)», *Τρικαλινά*, 9 (Τρίκαλα 1989)

μυτροπολίτη της Λάρισας άγιο Βησσαρίωνα, ένώ τό 1557 έπανιδρύθηκε, γιά δεύτερη φορά, άπό τόν άνειψίό του Νεόφυτο Β΄, επίσης μυτροπολίτη της Λάρισας.

Χάρη στις σελίδες του Κώδικα ύπ' άριθ. 59 της μονής, ό όποιος συντάχθηκε άπό τόν μοναχό χατζη-Γεράσιμο Δουσικιώτη τόν ΙΘ΄ αιώνα⁶ καί άποτελεί τό βρέβειόν της⁷, γνωρίζουμε ότι ή Μονή του Δουσίκου είχε μεγάλη άκίνητη περιουσία, στην Δυτική Θεσσαλία, αλλά καί άλλου, άκόμη καί έκτός Έλλαδικού Χώρου, περιουσία τήν όποία, παρά τίς δυσκολίες καί τά προβλήματα, που άντιμετώπιζε, όχι μόνο διατηρούσε, αλλά καί αύξανε στό πέρασμα των χρόνων⁸.

Μεταξύ των ιδιοκτησιών της μονής, ήταν καί ό οικισμός Δούσικο/Άγιος Βησσαρίων. Μάλιστα, ήδη άπό τό 1332, οι μοναχοί της μονής είχαν άνεγείρει κατοικίες γιά τούς παροίκους της, πλησίον της⁹. Άπό τίς σελίδες 165-166 του Κώδικα 59, πληροφορούμαστε¹⁰ ότι, συμφώνως μέ τά λεγόμενα των μοναχών, στά τέλη του ΙΗ΄ αιώνας, ή μονή βρέθηκε άντιμέτωπη μέ τήν άπληστία των χωρικών του Δουσίκου (Δουσικιώτες), οι όποιοι ξύλευαν τό μοναστηριακό δάσος όχι μόνο γιά νά καλύψουν τίς οικογενειακές τους άνάγκες, αλλά καί γιά νά έμπορεύονται, τά καυσόξυλα στην άγορά των Τρικάλων, ζημιώνοντας τήν

8-27]. Φ. Α. Δημητρακόπουλος («Τό σιγίλιο...», ό.π., σ. 98-119).

⁶ Γιά τόν κώδικα 59 καί τόν συντάκτη του, τόν χατζή-Γεράσιμο, βλ. Δημήτριος Ζ. Σοφιανός, α) «Ιστορικά σχόλια σέ επιγραφές, επιγράμματα, χαράγματα καί ένθυμίσεις της Μονής Δουσίκου», *Μεσαιωνικά καί Νέα Έλληνικά*, 1 (Αθήνα 1984) 60-66. β) «Χατζή-Γερασίμου, ιερομονάχου της Μονής Δουσίκου άνέκδοτα στιχουργήματα (1826)», *Τρικαλινά*, 5 (Τρίκαλα 1985) 164. γ) «Χατζή-Γερασίμου, ιερομονάχου Δουσικιώτη, άνέκδοτο έγκώμιο (1826) του άγίου Βησσαρίωνος, μυτροπολίτη Λαρίσης (Μάρτ. 1527 - Σεπτ. 1540) καί κτίτορα της Μονής Δουσίκου. Προσωπογραφικά καί χρονολογικά άγίου Βησσαρίωνος», *Τρικαλινά*, 7 (1987) 8. δ) «Χατζή-Γεράσιμος Δουσικιώτης (1790-1866). Άνθη εύλαβείας στον αυτοδίδακτο καί άκαταπόνητο μελετητή καί έρευνητή της βιβλιοθήκης καί των άρχείων της Μονής Άγίου Βησσαρίωνος Δουσίκου», *Τρικαλινά*, 23 (2003) 57-76. Δημήτριος Ζ. Σοφιανός - Φώτιος Άρ. Δημητρακόπουλος, *Τά χειρόγραφα της Μονής Δουσίκου...*, σ. 8, 119-125. Δημήτριος Γ. Καλούσιος, «*Η Έρά Μονή...*» ό.π., 332-334, 342-345.

⁷ Βρέβειον ή βραβείον ενός ναού ή μιās μονής είναι ό κατάλογος άπογραφής των κινητών καί άκινήτων τους, αλλά καί ό κατάλογος των δωρητών. Βλ. Έμμανουήλ Κριαράς, *Λεξικό της Μεσαιωνικής Έλληνικής Δημόδους Γραμματείας (1100-1669)*, τ. Δ΄ (Θεσσαλονίκη 1975) 189.

⁸ Μέ τά ιδιοκτησιακά του Δουσίκου έχουν άσχοληθεί, επανειλημμένως, τόσο ό γράφων όσο καί άλλοι μελετητές, δημοσιεύοντας σχετικές έργασίες σέ πολλούς τόμους του *Θεσσαλικού Ημερολογίου*, κυρίως. Γιά τό εύρος των ιδιοκτησιών της μονής, βλ., ένδεικτικά, Βασ. Κ. Σπανός, *Οί οικισμοί...*, σ. 157, 270-271, σημ. 23.

⁹ Βλ. Βασ. Κ. Σπανός, *Οί οικισμοί...*, σ. 268.

¹⁰ Γιά τήν παρούσα μελέτη, όπως καί γιά άλλες, χρησιμοποίησαμε φωτοαντίγραφο του Κώδικα 59, τό όποίο μās παραχώρησε, πριν άπό άρκετά χρόνια, ό τότε διευθυντής του Κ.Ε.Μ.Ν.Ε. της Άκαδημίας Αθηνών καί μετέπειτα καθηγητής του Ίονίου Πανεπιστημίου άείμνηστος Δημήτριος Σοφιανός.

μονή. Οί μοναχοί, λοιπόν, ζήτησαν τήν προστασία του Οικουμενικού Πατριάρχου. Ἡ Σύνοδος του Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, πατριαρχεύοντος του Γρηγορίου¹¹, ἀφοῦ ἐξέτασε τό αἶτημα τῶν μοναχῶν, ἐξέδωσε, τόν Ὀκτώβριο του 1798, συνοδικό γράμμα, ὑπογεγραμμένο ἀπό ἑνδεκα ἀρχιερεῖς, μεταξύ τῶν ὁποίων καί ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος¹², τό ὁποῖο ἀπινύθηνε στόν ἐπίσκοπο Τρίκκης¹³, τούς κληρικούς, τούς προεστούς καί γέροντες τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας καί τούς κατοίκους του Δουσίου, «διά τούς Δουσικιώτας νά μὴν κόπτουν πολλά ξύλα ἀπό τόν λόγγον του μοναστηρίου, ἀλλά ἀπὸ τῆς ἐν ἡμέρᾳ τῆς παζάρια καί τῆς φωτιᾶς τους».

Συμφώνως μέ τό περιεχόμενο του γράμματος, ἀπό παλαιά, ὑπῆρχε ἡ συνήθεια «οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ τζεφτιλικί¹⁴ του χωρίου Δουσίον» νά κόβουν ἕκαστος, κάθε ἑβδομάδα, ἕνα φόρτωμα¹⁵ ξύλα, τά ὁποῖα πωλοῦσαν στό παζάρι τῶν Τρικάλων¹⁶, προκειμένου νά ἔχουν ἕνα ἔσοδο καί νά διευκολύνονται «πρὸς μετρίαν παραμυθίαν τῆς κυβερνήσεως αὐτῶν». Πλέον, ὅμως, «τῇ

¹¹ Πρόκειται γιά τόν Γρηγόριο Ε', ὁ ὁποῖος κατεῖχε τόν Οἰκουμενικό Θρόνο κατὰ τά διαστήματα 1797-1798, 1806-1808 καί 1818-1821. Βλ. Μανουὴλ Ι. Γεδεών (Φιλολογική Ἐπιμέλεια - Πίνακες, Εὐρετήρια ὑπὸ Νικολάου Λυκ. Φοροπούλου), *Πατριαρχικοί Πίνακες. Εἰδήσεις ἱστορικῶν βιογραφικῶν περὶ τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου μέχρι Ἰωακείμ Γ' τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης. 36-1884*, ἔκδοσι τοῦ Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν Ὠφελίμων Βιβλίων, Ἀθῆνα 1996, 582-585, 592-594, 599-602 (Α' ἔκδ. ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1885-1890).

¹² Πρόκειται γιά τόν Διονύσιο Ζ' Καλλιάρχη, ὁ ὁποῖος κατεῖχε τόν μητροπολιτικό θρόνο τῆς Λάρισας κατὰ τό διάστημα 1793-1804 (πρὶν ἀπὸ τίς 8 Νοεμβρίου). Βλ. Βασίλης Κ. Σπανός, «Προσθήκες καί διορθώσεις στόν ἐπισκοπικὸ κατάλογο τῆς Λάρισας, 1799-1870», *Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο*, 41 (Λάρισα 2002) 159.

¹³ Ἐπίσκοπος Τρίκκης, τὴν παρούσα στιγμὴ, ἦταν ὁ Γαβριὴλ Β', ὁ ὁποῖος κατεῖχε τόν ἐπισκοπικὸ θρόνο τῶν Τρικάλων κατὰ τό διάστημα 6.6.1796-20.11.1827. Βλ. Δημήτριος Γ. Καλούσιος, *Κώδικας Τρίκκης (Κώδ. 287 Μ. Βαρθολαίμ Μετεώρων)* 1828-1865, Τρίκαλα 2013, 182. Ὁ Βασίλειος Γ. Ἀτέσης [Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον. Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου», τ. ΝΣΤ' καί ΝΖ' (1974 καί 1975), ἐν Ἀθῆναις 1975, 262] ἀναφέρει τόν Γαβριὴλ γιά τό διάστημα 1796-1816, σημειώνοντας ὅτι, κατὰ τό ἔτος 1798, παρεμβάλλεται κάποιος Καλλίνικος. Ὡς γνωστόν, συμφώνως μέ τά ἰσχύοντα σπὴν διοίκησι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ὁθωμανικῆς κυριαρχίας, ἡ Ἐπισκοπὴ τῆς Τρίκκης, ὑπαγόταν σπὴν Μητρόπολιν Λαρίσης.

¹⁴ Τζεφτιλίκι· τό τσιφλίκι < τούρ. çiftlik. Ἀρχικά, κατὰ τοὺς αἰῶνες ἀκμῆς τοῦ τσιφλικίου συστήματος, ὁ ὅρος ἦταν μονάδα μέτρησις ἐπιφανείας καί σήμαινε ἕνα κτῆμα ἐπιφανείας 60 ἢ 80 ἑξω καί 150 dönüm (ἕνα dönüm = 1.000 μ²). Ἀργότερα, ἡ ἔννοια τοῦ τσιφλικίου διευρύνθηκε καί κατέληξε νά σημαίνει τὴν μεγάλη ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία. Βλ. Ἰω. Γ. Γιαννόπουλος, «Τὰ τσιφλίκια τοῦ Βελῆ πασᾶ, υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ», *Μνήμων*, 2 (Ἀθῆνα 1972) 136-138.

¹⁵ Τό φόρτωμα εἶναι μονάδα βάρους ἴση μέ 88 ὀκάδες (88 X 1.282 γραμμάρια = 112.816 κιλά) ἢ 4 ἄλτσεία/λουτσεία. Βλ. Δημήτριος Γ. Καλούσιος, *Ὁ Κώδικας τῆς Τρίκκης 1688-1857 (Κ. 1471 ΕΒΕ)*, Λάρισα 2005-2007, 271.

¹⁶ Ἐννοεῖ τὴν ἑβδομαδιαία ἀγορὰ τῶν Τρικάλων.

αἰσχροκερδία νικώμενοι», δέν ἀσχολοῦνται μέ τίποτα ἄλλο, παρὰ μόνον κόβουν ἕκαστος, καθημερινῶς, ὅλες τίς ἡμέρες τῆς ἐβδομάδος, τρία φορτώματα ξύλα ἀπό τόν μοναστηριακό λόγγο¹⁷ καί τά πωλοῦν, ἀποστερῶντας ἔτσι ἀπό τούς μοναχοὺς τὴν ἀπαραίτητη ξυλεία.

Ἐπειδὴ, λοιπόν, οἱ μοναχοὶ δέν μποροῦσαν νά ἀνεχθοῦν ἄλλο αὐτὴν τὴν κατάστασι, ζήτησαν τὴν παρέμβασι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Πράγματι, ὁ Πατριάρχης καί οἱ περὶ αὐτῷ ἀρχιερεῖς ἐξέδωσαν τὸ παρὸν συνοδικό γράμμα, μέ τὸ ὁποῖο ἀπειλοῦν ὅσους ἀπὸ τούς χριστιανούς κατοίκους τοῦ μοναστηριακοῦ τσιφλικίου (μικροὺς καί μεγάλους, νέους καί ἡλικιωμένους) τολμήσουν, ἀπὸ τοῦδε καί στοῦ ἐξῆς, νά παραβοῦν «τὴν ἀρχαίαν μοναστηριακὴν τάξιν καὶ συνήθειαν», βάσει τῆς ὁποίας ἐπιτρέπεται καὶ συγχωρεῖται ἀπὸ τὴν μονή ὁ κάθε κάτοικος νά ξυλεύει «πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ χρῆσιν καὶ ἀνάγκην τοῦ ὁσπιτίου αὐτοῦ».

Ὅσοι, λοιπόν, προβοῦν σέ κοπή πλέον τοῦ ἐνός φορτώματος ξύλων ἀνά ἐβδομάδα ἀπὸ τόν μοναστηριακό λόγγο καὶ πώλησι αὐτῶν, φερόμενοι μέ ἀγνωμοσύνη, προκαλώντας, ἔτσι, στὴν μονή πού τούς εὐεργετεῖ βλάβη καὶ στερῶντας τῆς τὴν ἀπαραίτητη ξυλεία, στοῦ ἐξῆς, ὅποιοι καί ἂν εἶναι, θά εἶναι ἀφορισμένοι¹⁸, καταραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ θά κληρονομήσουν τὴν

¹⁷ Λόγγος εἶναι τὸ δάσος.

¹⁸ Ὁ ἀφορισμός εἶναι ἐκκλησιαστικό ἐπιτίμιο, πνευματικὴ ποινὴ ἡ ὁποία μπορεῖ νά ἐπιβληθεῖ σέ ὅλα ἀνεξαρέτως τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ σέ λαϊκοὺς, μοναχοὺς καὶ κληρικοὺς. Μπορεῖ νά διακριθεῖ: α) Στόν μικρὸ ἀφορισμό, πού εἶναι ἡ ἀποπομπή τοῦ πιστοῦ ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, γιὰ ὁρισμένο χρόνον, ἐξαίτιας κάποιου παραπτώματος, ὁπότε, οὐσιαστικά, δέν μπορεῖ νά συμμετέχει στὶς ἐκκλησιαστικὲς συνάξεις, τίς ἱεροπραξίες καὶ τὰ μυστήρια καὶ ἰδιατέρως σέ αὐτὸ τῆς Θείας Εὐχαριστίας. β) Στόν μεγάλον ἀφορισμό, δηλαδὴ τὸ «ἀνάθεμα», ὁπότε ἕνα συγκεκριμένο πρόσωπο ἀποβάλλεται ὁριστικά ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ σύνολο τῶν πιστῶν καὶ δέν μπορεῖ νά φέρει στοῦ ἐξῆς τὸ ὄνομα καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ ὁρθόδοξου χριστιανοῦ. Ἡ Ἐκκλησία, συνήθως, «ἀναθεματίζει» σέ περιπτώσεις κακοδοξῶν καὶ αἱρέσεων καὶ εἶναι τὸ ἔσχατο «ποινικό» μέτρο τὸ ὁποῖο μπορεῖ νά ἐπιβάλει. Στὴν περίοδο τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, ἡ ποινὴ τοῦ ἀφορισμοῦ ἀπέκτισε διαφορετικὸ νόημα καὶ σημασία. Ἦταν βαρύνουσα σημασία, ἀφοῦ ὁ Χριστιανὸς δέν ἀποκοπτόταν μόνο ἀπὸ τούς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς κοινότητος, δίνοντας ἔτσι ἄλλες προεκτάσεις καὶ συνέπειες στὴν ποινὴ τοῦ ἀφορισμοῦ. Ὁ μικρὸς ἀφορισμός, πού συνήθως ἐπιβαλλόταν, ἀπέκλειε τὸν τιμωρημένο ἀπὸ τίς λατρευτικὲς συνάξεις καὶ τὴν Θεία Εὐχαριστία, ἐνῶ μέ τὸν μεγάλον ἀφορισμό ἡ «ἀνάθεμα», ὁ τιμωρηθεὶς ἀποκοπτόταν τελειῶς ἀπὸ τίς ἱερὲς τελετὲς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔπαυε νά εἶναι μέλος τῆς. Ὁ ἀφορισμός εἶχε δημόσιον χαρακτῆρα. Ἐπιβαλλόταν μέ τελετὴ διὰ τῆς ὁποίας γνωστοποιεῖται ἡ αἰτία πού προκάλεσε τὴν ἐκδόσή του. Ταυτόχρονα, ὁ κλῆρος καὶ τὸ ποίμνιο μᾶς συγκεκριμένης ἐκκλησιαστικῆς περιφέρειας, καθίσταντο ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν ἐπιβολὴ καὶ τὴν ἐκτέλεσι τῆς ποινῆς. Βέβαια, προϋπόθεσι γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς, ὡς πνευματικοῦ ἐπιτιμίου σωφρονιστικοῦ χαρακτῆρα, ἦταν ἡ πίστις τοῦ ἐπιτιμώμενου στὶς ἐπιταγὲς τῶν λειτουργῶν τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, πέρα ἀπὸ τὴν ἀποδοκιμασία τοῦ ἀφορισθέντος ἀπὸ τὸ σύνολο τοῦ ποιμνίου κάποιας συγκεκριμένης ἐκκλησιαστικῆς περιφέρειας. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενο τῶν ἀφορισμῶν, περιλαμβάνουν βαρύτερες ἀπειλὲς καὶ ἀναθεματισμούς, πού ἔχουν ἀντίκτυπο, ὄχι μόνο

λέπτρα του Γιεζή¹⁹ και τήν ἀγχόνη του Ἰουδα²⁰, ἐνῶ ἡ ὀργή του Θεοῦ θά πέσει στίς κεφαλές τους καί δέν θά δοῦν ποτέ προκοπή, ἔχοντας καί «τάς ἀράς πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀγίων καί τῶν ὁσίων καί θεοφόρων τῆς ἐκκλησίας πατέρων»²¹, ἕως ὅτου πράξουν συμφώνως μέ ὅσα πρέπει.

Ἐκ πρώτης ὄψεως, ἡ ἀπειλή τῆς ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς τοῦ ἀφορισμοῦ, γιά ζήτημα πού ἀπτόταν ὄχι τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως, ἀλλά τῆς καθημερινότη-
τας, ἦτοι ὡς ἐπακόλουθο γιά τήν ὑπέρβαση τῆς ποσότητος τῶν ξύλων πού ἔκοβαν ἀπό τό μοναστηριακό δάσος, φαίνεται δυσανάλογη πρὸς τήν βαρύτητα τοῦ παραπτώματος τῶν κατοίκων τοῦ οἰκισμοῦ. Ὅμως, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν τήν σημασία πού εἶχαν τά ξύλα γιά τήν κάλυψη ἀναγκῶν καθημερινῆς φύσεως τῆς μονῆς (θέρμανση κ.λπ.), γίνεται σαφές ὅτι ἡ ζημία πού ὑφίστατο ἡ μονή, λόγω τοῦ γεγονότος ὅτι, κατά παράβαση τῆς ἄτυπης συμφωνίας, οἱ κάτοικοι ξύλευαν πολλαπλάσια ποσότητα (ἀντί γιά ἓνα φόρτωμα ξύλα ἕκαστος ἀνά ἐβδομάδα, ξύλευαν τρία φορτώματα ἕκαστος ἀνά ἡμέρα), ἦταν πολύ μεγάλη καί, προφανῶς, μὴ ἀντιμετωπίσιμη, παρ' ὅλο πού τήν ἐποχή αὐτή ὁ οἰκισμός Δούσικο, συμφώνως μέ τίς πηγές, πρέπει νά ἦταν ἓνας μικρός, ἀκόμη καί γιά τά δεδομένα τῆς ἐποχῆς, οἰκισμός²². Σίγουρα, ἡ ἐπιβολή τῆς συγκεκριμένης

ἐπὶ τοῦ τιμωρουμένου, ἀλλά καί ἐπὶ τῶν προσφίλων του προσώπων, καθώς καί ἐπιπτώσεις στήν μετὰ θάνατον ζωή. Μέ αὐτό τόν τρόπο, ἐπιτυγχάνοταν ἡ ἀδυναμία συναναστροφῆς τοῦ ἀφορισθέντος μέ τήν ὑπόλοιπη κοινότητα. Ἐπὶ ῥετο, δηλαδή, ἓνα εἶδος κοινωνικοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ ἐνόχου ἢ τοῦ ὑπόπτου ἐνόχου ἢ ἐγκληματικῆς πράξεως, ἀφοῦ μπορούσε νά ἐπιβληθεῖ ὄχι μόνο κατά συγκεκριμένων προσώπων, ἀλλά καί ἀορίστως, ἐναντίον ἀγνώστων προσώπων, ἀντικειμενικά μὲν ὀρισμένων ἀλλά ὄχι γνωστών, ὡς ἀπειλί, προκειμένου, ὑπὸ τήν ἀπειλή ἐπιβολῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινῆς, νά ἐκβιασθεῖ ὁ διάδικος πού ἀποφεύγει νά ἐμφανιστεῖ. Αὐτὸ λειτουργοῦσε κατασταλτικά στίς συνειδήσεις τῶν ὑπόδουλων καί ἔτσι ἐπιτυγχάνοταν ὁ σεβασμὸς τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, ἀλλά καί τῶν ἀρχιερέων. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι πὼς ἡ ἐπιβολή τοῦ ἐπιτίμιου τοῦ ἀφορισμοῦ ἀπετέλεσε τό κυριότερο μέσο ἀσκίσεως καί ἐφαρμογῆς τῶν ἀποφάσεων τῆς δικαστικῆς δικαιοδοσίας τῆς Ἐκκλησίας, κατά τήν περίοδο τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας. Βλ. Παναγιώτης Δ. Μιχαλάκης, *Ἀφορισμός. Ἡ προσαρμογὴ μᾶς ποινῆς στίς ἀναγκαίους τῆς Τουρκοκρατίας*, Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἑρευνῶν/ΚΝΕ, Ἀθήνα 1997, (β' ἔκδοσις μέ προσθήκες, Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἑρευνῶν/ΚΝΕ, Ἀθήνα 2004) Γρηγόριος Ι. Λιδόγιος, *Ἐκκλησία καὶ δίκαιο στὴν τουρκοκρατούμενη Ελλάδα κατὰ τὸν Gustav Geib*, Διπλωματικὴ ἐργασία, πού ὑποβλήθηκε στὸ Τμήμα Ποινικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, στὰ πλαίσια τοῦ Προγράμματος Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 2013, 24-26.

¹⁹ Γιεζή: ὑποτακτικὸς τοῦ Προφίτη Ἐλισσαίου, μέ ὑπόυλο καί δύστροπο χαρακτῆρα, τόν ὅποιον τιμώρησε ὁ Θεὸς μέ λέπτρα. Βλ. *Θρησκευτικὴ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, 4 (Ἀθήνα 1964) 5.

²⁰ Ἐννοεῖ ὅτι θά ἔχουν ἀσχημο τέλος, ὅπως ὁ προδότης Ἰουδας.

²¹ Σέ πολλές περιπτώσεις, τήν διὰ τοῦ ἀφορισμοῦ τιμωρία συνοδεύει ἡ ἀπειλή τῆς ἀρᾶς τῶν 318 Θεοφόρων πατέρων, οἱ ὅποιοι συγκρότησαν τήν Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο στὴν Νίκαια.

²² Τό 1779, ὁ J. J. Bjornstahl, ἀπλῶς μνημόνευσε τόν οἰκισμό, ὅπως καί ὁ W. M. Leak, το 1809, ἐνῶ

ποινῆς θά λειτουργοῦσε ὄχι μόνο κατασταλτικά, ἀλλά καί ἀποτρεπτικά, γιά ἐπίδοξους παραβάτες. Ἡ ἀπειλή τοῦ αἰωνίου καί ἀλύτου (ἀκόμη καί μετά τόν θάνατο) ἀφορισμοῦ τῶν ἀδικοπραγούντων, ἡ ἀπομόνωσή τους ἀπό τόν κοινωνικό περίγυρο, ἡ ἀποκοπή τους ἀπό τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, θά συνέτιζαν τούς ἀδικοῦντες, ἀλλά καί θά ἐκφόβιζαν ἐπίδοξους μισητές.

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΔΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Συνοδικόν [γράμμα] διά τούς Δουσικιώτας νά μὴν κόπτουν πολλά ξύλα ἀπό τόν λόγγον τοῦ μοναστηρίου, ἀλλά δήπου (;) ἓνα φόρτωμα τὴν ἡμέραν διά τό παζάρι καί διά τὴν φωτιάν τους.

+ Γρηγόριος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
Νέας Ρώμης καί Οἰκουμενικός Πατριάρχης

Θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε Τρίκκης, ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητέ ἀδελφέ καί συλλειτουργέ, καί ἐντιμώτατοι κληρικοί, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς καί τίμοι προσεστώτες καί χρήσιμοι γέροντες τῆς ἐπαρχίας ταύτης, καί τοῦ χωρίου Δούσικον λεγομένου, χάρις εἴη ὑμῖν καί εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

Οἱ ὁσιώτατοι πατέρες τοῦ αὐτόθι ἱεροῦ μοναστηρίου τοῦ Δουσίκου ἀνήγγιλον ἡμῖν δεινοπαθῶς ὅτι ἐπειδὴ ἐπικρατεῖ ἔθος τοῦ παλαιοῦ χρόνου, συνήθεια περὶ τό ἱερόν αὐτῶν μοναστήριον ὅπως οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ τζεφτικίῳ τοῦ χωρίου Δούσικον ἐκκόπτουσι ἀπὸ τοῦ μοναστηριακοῦ ἐν φόρτωμα ξύλα ἀνά ἕκαστος κατὰ πᾶσαν ἐβδομάδαν, καί καταβιβάζοντες εἰς τό παζάρι τῶν Τρικάλων πωλοῦσιν πρὸς μετρίαν παραμυθίαν τῆς κυβερνήσεως αὐτῶν. Ὅμως, τῇ αἰσχροκερδίᾳ νικώμενοι, οὐδέν ἄλλο ποιοῦσι εἰμὶ γενόμενοι ξυλοφόροι ἐκκόπτουσι καθ' ἑκάστην κατὰ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος ἕκαστος τρία φορτώματα ξύλα ἀπὸ τοῦ μοναστηριακοῦ λόγγου, καί καταβιβάζοντες πωλοῦσιν μετὰ τιμῆς, καί ἐκ ταύτης τῆς αἰσχροκερδίας αὐτῶν ἀποστεροῦσι ξύλων τοῦ μοναστηριακοῦ λόγγου, ὥστε μὴ ἔχειν καί αὐτοὺς τὰ ἐξ ἐκείνων ἀναγκαῖα.

Διό μὴ ἀνεχόμενοι ἐξήτησαν τό παρόν ἐκκλησιαστικόν φρικτόν ἐπιτίμιον καί δι' ἡμέρας ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων

τό 1820 εἶχε μόνο πέντε σπίτια. Βλ. Βασ. Σπανός, *Οἱ οἰκισμοί...*, σ. 267.

ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ὅσοι καὶ ὅποιοι τῶν χριστιανῶν, μικροὶ καὶ μεγάλοι, νέοι ἢ γέροντες, οἱ καθήμενοι εἰς τὸ μοναστηριακόν τζεφτιλίκιον τὸ Δουσίικον τοῦτο, τολμήσουσιν ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς παραβῆναι τὴν ἀρχαίαν μοναστηριακὴν τάξιν καὶ συνήθειαν καὶ ἐκκόπτουσιν ἕκαστος πλείω τοῦ ἐνός φορτίων ξύλων ἀπὸ τοῦ μοναστηριακοῦ λόγγου ἐπὶ τὸ πωλεῖν ἐκεῖνα διὰ μετρίαν κυβέρνησιν τῆς ὅλης ἐβδομάδος, καὶ πλείω τοῦ ἐνός φορτίου κατεβάζοντες πωλοῦσι ἐκτός μόνον ὅτι ἕκαστος ἐκκόπτει πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ χρῆσιν καὶ ἀνάγκην τοῦ ὁσπιτίου αὐτοῦ, τοῦτο γάρ ἥθισται καὶ συγχωρῆται πρὸς ἕναν ἕκαστον παρὰ τοῦ ἱεροῦ τούτου μοναστηρίου. Ὅσοι ὅμως οἱ αἰσχροκερδία νικώμενοι ἀνατρέψουσιν τὴν ἐκ παλαιοῦ του χρόνου μοναστηριακὴν ταύτην συνήθειαν καὶ προτιμήσουσιν ἐκ τῆς διόλου στερήσεως τῶν ξύλων ἀπὸ τοῦ μοναστηριακοῦ λόγγου βλάβην τινὰ καὶ ζημίαν πρὸς τὸ εὐεργετοῦν αὐτούς ἱερὸν τοῦτο μοναστήριον τοῦ Δουσίικου, οἱ τοιοῦτοι ὡς ἐπιβλαβεῖς καὶ ἀγνώμονες, ὅποιοι ἂν ᾧσι, ἀφορισμένοι ὑπάρχουσι καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι, κληρονομίσωσιν τὴν λέπραν τοῦ Γιεζῆ καὶ τὴν ἀγχόνην τοῦ Ἰούδα, ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ εἴη ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ προκοπὴν μῆποτε ἴδειεν, ἔχοντες καὶ τὰς ἀράς πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀγίων καὶ τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων τῆς ἐκκλησίας πατέρων, ἕως οὗ ποιήσουσιν ὡς γράφομεν:-

1798 μηνί ὀκτωβρίῳ, ἰνδικτιῶνος βας

+ ὁ Ἐφέσου Σαμουὴλ	+ ὁ Ἡρακλείας Μεθόδιος
+ ὁ Παραμυθίας Γεράσιμος	+ ὁ Τουρνόβου Ματθαῖος
+ ὁ Σμύρνης Ἰωαννίκιος	+ ὁ Δέρκων Μακάριος
+ ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος	+ ὁ Νεοκαισαρείας Ἡσαΐας
+ ὁ Λαρίσσης Διονύσιος	+ ὁ Παρναξίας Νεόφυτος
+ ὁ [-] Γαβριὺλ (·)	

ΠΗΓΗ: Μονὴ Δουσίικου, κώδ. 59, σ. 165-166.

MARIA B. ΜΠΑΤΣΙΛΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

**Ο ΑΠΟ ΚΑΡΠΑΘΟΥ ΚΑΙ ΚΑΣΟΥ
ΕΛΑΣΣΩΝΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ
(31.5.1897-22.10.1900)**

Η αὐτοβιογραφία τοῦ Ἐλασσῶνος Σωφρονίου εἶναι καταχωρισμένη στίς σελίδες 41-44 τοῦ κώδικα τῆς Μητροπόλεως Δισκάτης. Μετά τήν κατάργησί της τό 1896, ἐνῶ μέρος τῶν οἰκισμῶν τῆς Δεσκάτης ὑπήχθησαν στή Μητρόπολη τῶν Γρεβενῶν καί ἕνα μέρος, ἡ Δεσκάτη καί οἱ γύρω της οἰκισμοί, στή Μητρόπολη τῆς Ἐλασσῶνος. Ὁ κώδικας τῆς Μητροπόλεως Δισκάτης μεταφέρθηκε στή Μητρόπολη τῆς Ἐλασσῶνος, ὅπου βρίσκεται σήμερα, ἀπ' ὅπου ἔλαβε ἕνα φωτοαντίγραφο ὁ ἐκδότης τοῦ *Θεσσαλικοῦ Ἡμερολογίου* Κώστας Σπανός καί ἔθεσε στή διάθεσί μου. Ἡ γραφή τοῦ Σωφρονίου εἶναι ἐξίτηλη καί ἐπομένως δύσκολη στήν ἀνάγνωσι. Τά λίγα σημεία, τά ὅποια δέν ἔγινε ἐφικτό νά διαβαστοῦν δηλώνονται μέ ἀγκύλες [...]

Στήν ἀρχή τῆς αὐτοβιογραφίας γίνεται ἀναφορά στό κείμενο πού καταγράφει ὁ Σωφρόνιος καί παραδίδεται, ὅπως λέει σέ αὐτόν τόν Ἱερό κώδικα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἐλασσῶνος. Στή συνέχεια ὁ Σωφρόνιος ἀναφέρει τόν τόπο καταγωγῆς του, δηλαδή τήν Προκόννησο, καί μνημονεύει τοὺς γονεῖς του, Ἀργύριο καί Κονδυλένια. Οἱ γονεῖς του, σημειώνει, τόν ἀνέθρεψαν μέ τήν εὐσέβεια τοῦ Χριστοῦ. Στή συνέχεια πῆγε στήν Κωνσταντινούπολη μέ σκοπὸ νά λάβει τήν παιδεία πού πραγματικά ἐπιθυμοῦσε μέσα ἀπὸ τήν καρδιά του. Μὲ τήν εὐκαιρία αὐτή ἀναφέρεται στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Σωφρόνιο, ὁ ὁποῖος, ὅπως λέει, κόσμισε τήν Μητρόπολη τῆς Χίου καί ὅτι μέ τὴ σύμφωνη γνώμη καί τήν ψῆφο τοῦ κλήρου καί τοῦ λαοῦ ἐκεῖνος πῆρε τὸν πατριαρχικὸ θρόνο. Μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Σωφρόνιος, ὅταν ἀκόμη ἦταν μητροπολίτης τῆς Ἀμασειας, ἀνέλαβε καθήκοντα δασκάλου στή Θεολογικὴ Σχολή τῆς Χάλκης, καί δίδαξε ὅχι μόνον τὸν αὐτοβιογραφούμενο Σωφρόνιο ἀλλὰ καί ὅλους τοὺς ὑπόλοιπους πού βρίσκονταν τήν ἐποχὴ ἐκεῖνη στή Χάλκη.

Ὁ Σωφρόνιος ἐξιστορεῖ ὅλη του τὴ ζωὴ σ' αὐτό τὸ γραπτὸ του. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴ χειροτονία του ὡς ἱεροδιάκονος τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων, τὸ ἔτος 1865, στὸν Ἱερό Ναὸ τῆς Ἁγίας Τριάδος στὴ Χάλκη. Τότε, ἀπὸ Δημήτριος ὀνομάσθηκε Σωφρόνιος. Στὴν χειροτονία του προεξῆρχε ὁ Πρεσλάβας Ἀνθίμος, ὁ ὁποῖος ἀργότερα προσῆλθε στὴ σχισματικὴ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας.

Τὸ 1869, μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου, χειροτονήθηκε ἱερέας καὶ ἀρχιμανδρίτης, ἀπὸ τὸν Βιζύης Πλάτωνα τὸν ἐκ Χίου. Στὴ Μητρόπολη αὐτὴ παρέμεινε ἐπὶ διετία. Ἐπέστρεψε στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στάλθηκε στὴν ἐπαρχία τῆς Ἐφέσου ὡς ἱεροκέρυκας καὶ πρωτοσύγκελλος τοῦ τότε μητροπολίτη Παϊσίου. Ἐδῶ ἄρχισε τὸ Κυριακὸ μάθημα, καταπολεμώντας «πολὺν τὸν κόμπον καὶ τὴν κακοδοξίαν τῶν τοῦ Λουθέρου καὶ Καλβίνου ὁπαδῶν».

Στὴ συνέχεια ἀναφέρεται στὸν πνευματικὸ του πατέρα, τὸν πάπα καὶ πατριάρχη Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος τὸν κάλεσε στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τοῦ ἀνέθεσε, γιὰ δύο χρόνια, τὰ καθήκοντα τοῦ ἱεροκέρυκα, τοῦ πρωτοσύγκελου καὶ τοῦ διευθυντῆ τοῦ πατριαρχικοῦ γραφείου Ἀλεξανδρείας.

Λόγω κάποιας ἀσθένειας ἐπέστρεψε στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ζήτησε καὶ ἔλαβε, ἔπειτα ἀπὸ ἐπίμονα αἰτήματα τῶν ἐνοριτῶν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ στὸν Γαλατᾶ, τὴ θέση τοῦ ἱεροκέρυκα καὶ τοῦ ἱερατικοῦ προϊσταμένου.

Στὴ συνέχεια, τὸ ἔτος 1878 μὲ Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη τὸν Ἰωακείμ Γ' ἀπεστάλη ἱεροκέρυκας στὴν περιοχὴ τῆς Βόρειας Μακεδονίας. Τὸ ἴδιο ἔτος, συγκεκριμένα τὴν 1η Νοεμβρίου, χειροτονήθηκε στὴν ναὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐπίσκοπος. Ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα συλλειτουργοῦσαν ὁ Ἐφέσου Ἀγαθάγγελος, ὁ Σισανίου Ἀγαθάγγελος καὶ ὁ χωροεπίσκοπος Σισανίου Ἀθανάσιος στὸν Ἱερό Ναὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ θαυματουργοῦ στὸν Γαλατᾶ.

Ὡς ἐπίσκοπος στάθηκε στὴν περιοχὴ τῆς Ἀνδριανούπολης καὶ συγκεκριμένα στὸ Καβακλί, ὅπου τὸν δέχθηκαν οἱ σχισματικοὶ Βούλγαροι. Παρέμεινε γιὰ δύο χρόνια καὶ ἐπέστρεψε στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸ Μέγα Ρεῦμα τοῦ Βοσπόρου ὡς «ἐπίσκοπος Ἀρχιερατικός» στὸν Ἱ. Ναὸ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν ὅπου ἔμεινε γιὰ ἄλλα δύο χρόνια. Ἐξ αἰτίας τῆς πυρκαγιᾶς τῆς 1.4.1897 ἔχασε ὅλα τα ὑπάρχοντά του, τὰ ἐνδύματα, τὰ χειρόγραφα καὶ τὰ βιβλία.

Μετὰ ἀπὸ ἓνα ἔτος χειροτονήθηκε μητροπολίτης Ἀγριάλου, ἀλλὰ δὲν ἔγινε δεκτὸς ἀπὸ τὶς σχισματικὲς βουλγαρικὲς Ἀρχές, ἐπειδὴ δῆθεν δὲν εἶχαν ἐνημερωθεῖ οἱ βουλγαρικὲς Ἀρχές τῆς Κωνσταντινούπολης. Διακόσιοι Βουλγάροι στρατιῶτες περικύκλωσαν τὴν Ἱερά Μητρόπολη Ἀγριάλου καὶ τὴν 1η Μαΐου τοῦ ἔτους 1898, μὲ συνοδεία 10 Ἰππέων, τὸν ὁδήγησαν τὴ νύχτα στὴν πόλη

Πύργο καί μετά από 3 μέρες καί μέ πολλούς κόπους καί μόχθους τόν παρέδωσαν, στόν μικρό Τύρναβο, στίς ὀθωμανικές Ἀρχές. Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ἀνέφερε ὅτι θά φροντίσει γιά τήν ἐπάνοδό του στήν Ἀγχιάλο, ἀλλά δέν ἔγινε ἐφικτό παρά τίς ὑπογραφές 2.000 κατοίκων τῆς Ἀγχιάλου καί τοῦ Πύργου, διότι οἱ σχισματικοί Βούλγαροι δέν τόν δέχονταν.

Κατόπιν αὐτοῦ, τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο τόν κάλεσε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου στίς 5 Αὐγούστου τοῦ 1889 τόν ἐξέλεξαν Μητροπολίτη Καρπάθου καί Κάσου. Κατά τήν ὀκταετή παραμονή του ἐκεῖ ἱδρύσε σχολεῖα στά χωριά τῆς ἐπαρχίας του. Ἀπό τίς μικρές ἀπολαβές τοῦ διέθεσε 10.000 γρόσια γιά τή λειτουργία τους.

Στίς 27 Ἀπριλίου 1895 προσκλήθηκε ἀπό τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Ἀνθίμο στή Σύνοδο καί τοῦ ἀνατέθηκαν διάφορα καθήκοντα: μέλος τῆς εἰσηγητικῆς ἐπιτροπῆς, πρόεδρος τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς ἁγιασμῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως κ.ἄ.

Τέλος, στίς 31 Μαΐου τοῦ ἔτους 1897 κατεστάθη Μητροπολίτης Ἐλασσῶνος, διαδεχόμενος τόν Νικόδημο. Παρέμεινε ἐδῶ μέχρι τό φθινόπωρο τοῦ 1900. Στίς 18.1.1901 μετατέθηκε στή Μητρόπολη Στρωμνίτης καί, στή συνέχεια, στή Μητρόπολη Προικονήσου, ὅπου καί πέθανε τόν Δεκέμβριο τοῦ 1911¹.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ

Καί δὴ ἐκ Προικονήσου τῆς Κωμοπόλεως Μαρμαράς ὁρμώμενοι, γεννήτορας ἔσχομεν καλοὺς τε καί ἀγαθοὺς, εὐσεβεῖα τε καί ἀγαθότητι ψυχῆς κομῶντας, ἥτοι Ἀργυρίου πατρός, Μητρός δέ Κονδυλένιας, πάσῃ δέ δυνάμει καί τῇ κατὰ Χριστόν εὐσεβεῖα, ἐκθρέψαντας, ἤγαγον ἡμᾶς εἰς μέτρον ἡλικίας. Ἡμεῖς μὲν χαίρειν εἰπόντες Γεννήτορας τε καί οἰκείους καί τῇ ἐνεγκαμένη φίλῃ Πατρίδι, τήν Κωνσταντίνου πόλιν καταλαμβάνωμεν, καί τόν διακαή πόθον ἡμῶν ἐκπληρώσωμεν καί τοῖς τῆς παιδείας ξειδώροις νάμισι ποτισθῶμεν, ἐς τοῦτο μονονουχί τόν νοῦν ἡμῶν προσχόντες ὥς γε δέ τά καθ' ἡμᾶς τῇ ἐπιθυμίᾳ οὐκ εὐοδοῦσθαι λύπην δ' ἅμα καί θλίψιν ἀμέτρῳ συνεχόμεθα, μόνῳ δέ Θεῷ τῷ πανοικτίρμονι πᾶσαν τήν περί τούτου φροντίδάν τε καί μέριμναν ἐπιρρίπτοντες (;) οὐ τοῦ καλοῦ σκοποῦ τό τέλος ἡστοχίσαμεν.

Σωφρόνιος γάρ ὁ τόν Μητροπολιτικόν τῆς Χίου θρόνον εὐσεβεῖας ἀντιδόσεως καί ἱεραρχικῆς ἐπιδόσεως κατακοσμήσας, εἰς ὃν καί τόν τῆς Ἀμασειας,

¹ Γρηγόριος Πάν. Βέλκος, *Ἡ Ἐπισκοπὴ Δομενίκου καί Ἐλασσῶνος*, Ἐλασσόνα 1980, 203.

καί μετά τοῦτον τῇ ὑψίστῃ βαθμίδι τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἀναβάς ὁμοθύμῳ ψήφῳ, κλήρου τε καί Λαοῦ, μεθ' ὃν, παρητησάμενος, τῆς κλεινῆς καί Μεγαλουπόλεως Ἀλεξανδρείας πάπας τε καί πατριάρχης ἀνεδειχθεῖς, ὁ λαμπρός οὗτος καί κλεινός ἐν πατριαρχαῖς Σωφρόνιος, ἐγκαλλώπισμα καί σέμνωμα τοῦ Βυζαντίου τυγχάνων, καί ὡς ἔφθην εἰπὼν ἐνάγχως Μητροπολίτης Ἀμασείας ὧν ἀγαθῇ προαιρέσει ἀγόμενος ἐν τῇ Χάλκῃ τῶν θεολόγων Σχολῇ ἀναλώμασι ἰδίῳι ἀλλαγῇ καί ἐνταῦθα ἡμᾶς ἐξεπαιδευσεν. Τά γάρ τῆς ἐμῆς ὅσον ἐφικτόν διανοητικῆς ἀναπτύξεως, τό πέρας οὕτως [-]. ἐπίπνον γάρ τοῦτο τό στάδιον τῆς ἐκλογῆς, ὅταν μί παρῇ πόθος διακαΐς, καί τά τοῦ πόθου τά μέσα προσκείμενα.

Τῇ μέν χαρμῳσύνῳ ἡμέρᾳ τῆς κατὰ σάρκα Χριστοῦ γεννήσεως, 1865 σωτηρίῳ ἔτει, ἐν τῇ κατὰ Χάλκην ἱερῷ ναῷ τῆς Παναγίας καί ὁμοουσίου Τριάδος ἱεροδιάκονος κεχειροτόνηται καί ἀπό Δημήτριος Σωφρόνιος τῇ ἐπικλήσει τοῦ Παναγίου καί τελεταρχικοῦ πνεύματος ἐπεκλήθη. Ἀνθίμου τοῦ Πρεσλάβας διευθύνοντος ταύτην, τοῦ καί τοῖς σχηματικοῖς Βουλγάροις ἐς τό μετ' ἔπειτα εἰσχωρήσαντος. Βιζύης δέ ὁ κυρός Πλάτων ὁ Χίος, τόν θρόνον ἐκείνον ποιμαίνων, τούτῳ τοῖνυν διαπέμπεται με, ὁ ἐν τῇ νήσῳ Πριγκίπων ἐφρησυχάζων, τόν οἰκουμενικόν θρόνον παρητησάμενος Σωφρόνιος, 1869 τῷ ἔτει ἱεροκήρυκα ἐκείνης χρησιμεύσαντα, διετίαν ὅλην κἀνταῦθα τήν τοῦ θεοῦ λόγου διανομὴν ποιούμενος πρεσβύτερός τε καί Ἀρχιμανδρίτης προκεχειρίσμαι, τῶν ἐμῶν πνευματικῶν ἀγώνων καί μόχθων δῶρον ὑπ' ἐκείνου, ὡς ἔλεγέ μοι ταῦτα. Διετίαν δ' ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βιζύης διετέλεσα. Ἀλλά τά καθ' ἡμᾶς οὐχ ὡς βούλεται τις, ἀλλ' ὡς τῇ θεῇ προνοίᾳ ἔδοξε, τροπὴν ἔλαβον τοιάνδε ὥστε καί αὐθις ἐπανακάμψαι εἰς τὴν Κωνσταντίνου, καί ἀποσταλῆναι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἐφέσου ὡς ἱεροκῆρυξ καί πρωτοσύγκελλος τοῦ ἀοιδίμου κυροῦ Παΐσιου.

Ἐνταῦθα δέ πρώτῃν ἡδὴ φορὰν Κυριακοῦ μαθήματος κατηρξάμην, πολὺν τόν κόμπον καί τὴν κακοδοξίαν τῶν τοῦ Λουθέρου καί Καλβίνου ὁπαδῶν ἐπιδεικνυμένων. Καί ἦν ἅγιος πόλεμος καί ἱερὰ μάχη κατ' ἐκείνων ταῖς πανοπλίαις τῶν λόγων ἐκ τε τῆς ἱερᾶς Γραφῆς καί τῶν ἱερῶν παραδόσεων τὴν παρηρσίαν τῆς ἀληθείας χρώμενος τοῦ κυροῦ Παΐσιου Ἐφέσου εὐσεβῶς πρὸς Κύριον ἐκδημῆσαντος, τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀποδεχθῆναι ταύτην τὴν ἐπαρχίαν Ἐφέσου ὁ ἀπὸ Δράμας Ἀγαθάγγελος ἀναλαμβάνει, ἀνὴρ καί οὗτος εὐσεβὴς μὲν, πάντῳ φιλόμουςος δέ.

Ἐντεῦθεν δὲ ὁ ἐμός πνευματικὸς πατήρ Πάπας καί Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καλεῖ με εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα δὲ καί ἱεροκῆρυξ καί πρωτοσύγκελλος καί Διευθυντὴς τοῦ Πατριαρχικοῦ Γραφείου ἐχημάτισα ἐπὶ διετίαν

ὄλιν. ἐντεῦθεν νοσήσας καὶ αὐθις τὴν Κωνσταντίνου κατέλαβον, ἔνθα ἐπιμόνω αἰτήσει τῶν ἐνοριτῶν Σωτῆρος Χριστοῦ ἐν Γαλατᾷ ὡς τε ἱεροκῆρυξ καὶ ἱερατικῶς προϊστάμενος προσελήφην. Μέλος ἐπὶ διετίαν ἐνταῦθα χρηματίσας καὶ κατὰ τὸ 1878 ἐπὶ Ἰωακείμ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου τοῦ Γ΄ ἀποστέλλομαι ὡς ἱεροκῆρυξ εἰς Βόρειαν Μακεδονίαν, ἐπίσκοπος ἥδη διατελών ὑπὸ [- - -]. μφίλου κατὰ τὸ 1878 χειροτονηθεὶς ἐν τῇ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ ᾠ Νοεμβρίου συλλειτουργοῦντων Ἐφέσου Ἀγαθαγγέλου, Σισανίου Ἀγαθαγγέλου τῶν [-] τῇ λήξει γενομένων καὶ Σισανίου Ἀθανασίου χωρεπισκόπου ἐν τῇ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου Μύρων τῆς Λυκίας τοῦ θαυματουργοῦ ἐν Γαλατᾷ χρηματίζοντες. Διετίαν κἀνταῦθα χρηματίσας, καὶ ἐκ τοῦ κατὰ Ἀνδριανούπολιν ἐν τμήματι Αὐτῆς Καβακλῆ ὡς ἐπισκοπεῦσαν παρὰ τῆς μητρὸς μου Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀποσταλεῖς παρὰ τῶν [-] Ἀρχῶν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν Βουλγαρικῶν σχισματικῶν Ἀρχῶν δεκτός οὖν ἐγενόμην.

Ἐπανακάμψας δέ αὐθις εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰς Μέγα Ρεῦμα Βοσπόρου ἐπίσκοπος Ἀρχιερατικός ἐν τῇ αὐτόθι ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν ἐπὶ διετίαν διετέλεσα. ἐνταῦθα κατὰ τὸ 1897 Ἀπριλίου 11 πυρκαϊᾶς [-] τοῦ ἡμίσεως τῆς Κωμοπόλεως μέρους πυρποληθέντος κατέκαυσε ἅπαντα τὰ κατ' ἐμέ καὶ χειρόγραφα καὶ βιβλία καὶ ἐνδύματα. Μετὰ παρέλευσιν ἐνός ἔτους Μητροπολίτης Ἀγχιάλου ἐπὶ κυροῦ Διονυσίου τοῦ ἐν κανονικοῖς ψήφοις ὑπὸ τῆς μητρὸς μου Ἐκκλησίας ἀνεδείχθαι (;). Ἀλλὰ καὶ αὐθις τῶν σχισματικῶν Βουλγάρων ἀπονειμμένην τὴν ἀναγνώρισίν μου, ὡς κατ' εὐθείαν ἐκ τῶν Σ(εβαστῶν) Πατριαρχείων γεννηθεῖσαν καὶ μὴ ἐν γνώσει τῶν ἐν Κ/πόλει Βουλγαρικῶν Ἀρχῶν πάλιν ἐκδιώκομαι ὑπὸ τῶν Βουλγαρικῶν Ἀρχῶν, καὶ ἦν θαῦμα ὁρᾶν καὶ βλέπειν διακοσίων Βουλγάρων στρατιωτῶν περικυκλωσάντων τὴν ἱεράν Μητρόπολιν Ἀγχιάλου περὶ τὴν πρώτην Μαΐου 1898. καὶ συνοδεῖα δέκα ἱππέων στρατιωτῶν νύκτωρ εἰς Πύργον μετακόμισάν με. ἐντεῦθεν τῇ αὐτῇ ἱππικῇ στρατιᾷ ἐπὶ τριήμερον μέσον [-] καὶ κόπων καὶ μόχθων πολλῶν ἄγοντος παρέδωκάν μοι εἰς μικρὸν Τύρναβον εἰς τὰς Ὀθωμανικὰς Ἀρχάς τῆς μητρὸς μου Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας εἰδοποιουσάσης καὶ ὅτι ἐνέργειαι καταβάλλονται ὅπως ἐπιστρέψω αὐθις εἰς Ἀγχιάλον καὶ ὅτι αἱ τῶν Βουλγάρων ἐνέργειαι θὰ ἀστοχίσωσιν.

Ἄλλ' ὅμως ἐναντίον δύο χιλιάδων ὑπογραφῶν ἐκ τε Ἀγχιάλου καὶ Πύργου τὴν ἐπάνοδόν μου ἐξαπουμένων παρὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅτι ἴσχυσεν αὕτη ἀντεπεξελθεῖν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων Λούλαβιτς (;) καὶ οὕτως προσκαλῶν με εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔνθα τῇ 5 αὐγούστου ἐξελέγην Μητροπο-

λίτης Καρπάθου καί Κάσου τῷ 1889. Μετά ὀκτώ ἐτῶν [-], ἔνθα καί ἐκπαιδευτήρια συνεστήσαμεν, καί εἰς τὰ διάφορα χωρία τῆς ἐπαρχίας ταύτης διδασκαλεῖα, καί ὅτι ἠδυνήθημεν καί ἐκ τῆς γλίσχρου ἐπιχορηγήσεώς μας καθ' ἑκαστον ἔτος ὑπὲρ τὰς δέκα χιλιάδας γρ(όσια) ἐναφήκαμεν διὰ ταῦτα. τὴν δέ 27 ἀπριλίου 1895 προσεκλήθην ἐν Μήλῳ (;) Συνοδικόν ἐπὶ Ἀνθίμου πατριαρχεύοντος τοῦ Τσάτσου. ἐνταύθα διετέλεσα Μέλος τῆς εἰσηγητικῆς ἐπιτροπῆς, Μέλος τῆς Ἐφορείας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, Πρόεδρος τῆς Κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, Πρόεδρος τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπὶ τῶν λογαριασμῶν Ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρόεδρος τῆς ἐπὶ τῶν περιουσίῳ ἐπιτροπῆς, καί δὴ καί ἡ ἀφετηρία ἵνα ἐκβληθῇ ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὁ Πατριάρχης Ἀνθίμος ἔνεκα ἀδίκου κατ' ἐμέ ὑποπτεύσεως, ἥ μᾶλλον ἵνα ἀποβῇ τοιοῦτος, ὁ ἀνεψιός ἐκείνου ὁδυσσεύς παραίτιος ἐγένετο. τὴν δέ Μαΐου 30, νομίμως ἀνεδείχθην μητροπολίτης Ἐλασσῶνος ἄκοντος ἐμοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους παρεδέχθην ταύτην ἐναντιωθεὶς (ἀνατεθεὶς) τὴν ἐλπίδαν μου θεῷ τῷ πρὸς τό συμφέρον ἑνὸς ἐκάστου ἐξοικονομοῦντι τὰ καθ' ἡμᾶς.

ἐν Τσαριτσάνῃ τῇ 2 Ἀπριλίου 1898
ὁ Ἐλασσῶνος Σωφρόνιος

ΜΕΡΟΣ Γ΄

Λαρίσης καί Λαρισαίων μνήμες

* * *

ΑΡΧΙΜ. ΤΙΜΟΘΕΟΣ Γ. ΑΓΓΕΛΗΣ

ΚΛΗΡΙΚΟΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΜΕΣΣΟΓΑΙΑΣ ΚΑΙ ΛΑΥΡΕΩΤΙΚΗΣ

ΑΠΟΗΧΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΟΥ ΑΡΧΙΜ. ΙΑΚΩΒΟΥ ΣΧΙΖΑ, ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΛΑΡΙΣΗΣ, ΣΤΗΝ ΚΕΡΑΤΕΑ ΑΤΤΙΚΗΣ (1943-1946)

Στόν πολύκλαυστο
Μητροπολίτη Λαρίσης Ίγνάτιο († 2018),
μέ εὐγνωμοσύνη

Μέ τήν εὐλογία καί τήν παρότρυνση τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Λαρίσης καί Τυρνάβου κ. Ἱερωνύμου, θά ἐπιχειρήσουμε μία σύντομη καταγραφή τῆς δράσεως τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Ἰακώβου Σχίζα, μετέπειτα Μητροπολίτου Λαρίσης καί Πλαταμῶνος, ὡς ἐφημερίου τοῦ Ἱεροῦ Ἐνοριακοῦ Ναοῦ Ἀγίου Δημητρίου Κερατέας, ἀπό τοῦ ἔτους 1943 ἕως τοῦ ἔτους 1946.

Λόγω τῆς ἐλλείψεως βιβλιογραφικῶν στοιχείων ἀνατρέχουμε στήν λεγόμενη προφορική ἱστορία μέσω μαρτυριῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἔτσι, μᾶς δίνεται ἡ δυνατότητα ἢ καλύτερα γίνεται προσπάθεια, νά ἀνασυστήσουμε τά γεγονότα, τή βίωσή τους, ἀλλά καί τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἡ μνήμη ἐπεξεργάζεται τό παρελθόν¹.

Ἡ παρέλευση πλέον τῶν ἐβδομήντα ἐτῶν δυσχεραίνει τήν προσπάθεια, μᾶς καί οἱ ἐπιζῶντες μάρτυρες τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι σήμερα (2020) λίγοι ἢ τότε ἦταν πολύ μικρῆς ἡλικίας.

¹ Πολυμέρη Βόγλη, *Ἡ ἑλληνική κοινωνία στήν Κατοχή (1941-1944)*, ἐκδ. Ἀλεξάνδρεια, Β΄ ἐκδ., Ἀθήνα 2017, σελ. 26.

Ἡ χρονική περίοδος στήν ὁποία ἀναφερόμαστε, εἶναι ἀπό τίς δυσκολότερες στήν ἱστορία τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους. Βρισκόμαστε στόν ἀπόηχο τοῦ νικηφόρου Ἑλληνοϊταλικοῦ Πολέμου (1940-1941), ὁλοκληρώνεται ἡ περίοδος τῆς Γερμανικῆς Κατοχῆς (1941-1944), ἐνῶ ὁ Ἑμφύλιος Πόλεμος (1944-1949) εἶναι σέ ἐξέλιξη.

Τά πρό τῆς ἐλεύσεως στήν Κερατέα

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἰάκωβος, κατὰ κόσμον Χρῆστος Ἀνδρέου Σχίζας, γεννημένος τό 1909 στήν Ἀνδραβίδα τῆς Ἡλείας, πνευματικά ἀναθρεμμένος παρὰ τούς πόδας τοῦ Μητροπολίτου Καρυστίας καί Σκύρου Παντελεήμονος Φωστίνη (†1962), καί ἥδη χειροτονημένος ἀπό αὐτόν διάκονος (1937) καί πρεσβύτερος (1938), ἐπιστρατεύεται ὡς στρατιωτικός ἱεροκῆρυξ καί ἐντάσσεται στό 36^ο Σύνταγμα Πεζικοῦ, μέ ἔδρα τή Λαμία².

Ἐκ τῆς δράσεως τοῦ π. Ἰακώβου κατὰ τή διάρκεια τοῦ Πολέμου, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Χαράλαμπος Βασιλόπουλος διέσωσε τή μαρτυρία μέ τίτλο: «*Ἡ πιό κατανυκτική Λειτουργία*», τήν ὁποία μαζί μέ ἄλλες δημοσίευσε τό 1974³. Τότε διαφάνηκε γιά πρώτη φορά ἡ προσωπικότητά του. Οἱ συγκινητικοί λόγοι του ἀπό τό μέτωπο ἀποτελοῦν τήν πρώτη γραπτή ἀναφορά τοῦ πλαισίου ὅλης τῆς ἱερατικῆς καί ἀργότερα τῆς ἀρχιερατικῆς διακονίας του. Σέ ἀπόσπασμα ἐξ αὐτῶν διαβάζουμε:

«*Ὁ Χριστός μας θυσιάστηκε γιά ὅλο τόν κόσμο καί γιά μᾶς. Ἔχουμε μπροστά μας τό σφαγμένο Σῶμα Του καί τό Αἷμα του. Μᾶς τό δίδει γιά νά τρα-*

Εἰκ. 1. Ὁ Ἀρχιμ. Ἰάκωβος Σχίζας.
Ἀρχεῖο Ἱ. Μητροπόλεως Κηφισίας.

² Μητροῶ Κληρικῶν Ἱ. Μητροπόλεως Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος, ἀριθμ. γεν. μητρώου 53, ἀρχική καταγραφή «*Ἐν Κηφισίᾳ τῇ 23 Νοεμβρ. 1946*». Ἀρχεῖο Ἱ. Μητροπόλεως Κηφισίας, Ἀμαρουσίου καί Ὠρωποῦ.

Ἡ μέν πρώτη φάση τῆς ἔρευνας τοῦ γράφοντος στό τιμῆμα τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος, πού φυλάσσεται στήν ἔδρα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως στήν Κηφισιά, πραγματοποιήθηκε τό 2008, ἐπὶ τοποτηρηθείας τοῦ Μητροπολίτου Μεσογαίας καί Λαυρεωτικῆς κ. Νικολάου, μέ τήν φροντίδα τοῦ τότε Πρωτοσυγγέλλου Ἀρχιμ. Γεροθέου Καλογεροπούλου (νῦν Μητροπολίτου Λίμνου), ἡ δέ δεύτερη ἐπὶ Μητροπολίτου Κηφισίας, Ἀμαρουσίου καί Ὠρωποῦ κ. Κυρίλλου, μέ τήν φροντίδα τοῦ Ἀρχιμ. Γρηγορίου Λιέπουρη.

³ Ἀρχιμ. Χαράλαμπος Δ. Βασιλοπούλου, *Τό θαῦμα τῶν Ἑλλήνων τοῦ Σαράντα*, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Τύπος», Ἀθῆναι 1974, σσ. 106-11.

φοῦμε. Καί μεις θυσιάζουμε ἐδῶ τόν ἑαυτό μας γιά τήν Πίστι τοῦ Χριστοῦ, γιά τήν Ἐκκλησία, γιά τήν Ἐλευθερία, γιά τήν Πατρίδα.

»Καί ὅταν λέμε Πατρίδα ἐννοοῦμε τούς γέροντας, τούς ἀδυνάτους, τούς γονεῖς μας, τ' ἀδέλφια μας, ὅλους ἐκείνους πού σέ μᾶς ἐλπίζουν νά ζήσουν ἐλεύθεροι.

»Θά φτιάξουμε μέ τά κουφάρια μας τεῖχος καί δέν θά ἀφήσωμε τούς ἐχθρούς καί τούς παπικούς, νά πατήσουν τήν γῆν μας καί νά μολύνουν τήν Ὁρθόδοξον Πίστι μας.

»Ἐχομε τόν Θεόν μαζί μας, γιατί ἔχομε καί τό δίκιο μαζί μας. Ἡ Παναγία εἶναι κοντά μας. Ὅπως βοήθησε κάποτε τό ἔθνος μας, θά μᾶς βοηθήσῃ καί σήμερα. Εἶναι ἡ ὑπέρμαχος Στρατηγός μας. Μέ τήν βοήθειάν της θά νικίσωμε καί θά θριαμβεύσωμε...»⁴.

Μετά τή λήξη τοῦ Πολέμου καί κατά τή διάρκεια τῆς Κατοχῆς ἐπέστρεψε στήν ὑπηρεσία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καρυστίας. Ὅμως στά τέλη Φεβρουαρίου τοῦ 1943 ὁ Μητροπολίτης Παντελεήμων Φωστίνης παρατιπίθηκε τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας⁵ καί στή συνέχεια ἀνεχώρησε γιά τή Μέση Ανατολή. Τότε λοιπόν, ὁ π. Ἰακώβος «Τῷ 1943 προσελήφθη ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἀττικῆς κ. Ἰακώβου...»⁶.

Ἡ πρόσληψή του συνδέθηκε μέ τήν ἔναρξη τῶν σπουδῶν του στή Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Στό λῆμμα «Ἰακώβος. Ὁ Σχίζας», στή Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία (Θ.Η.Ε.), ὁ Ἰωάννης Κωνσταντινίδης ἀναφέρει: «Κατά τά ἔτη 1943-1948 ἐφοίτησεν εἰς τήν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Παραλλήλως ὑπηρέτησεν ὡς ἐφημέριος ἀρχικῶς εἰς Κερατέαν καί κατόπιν εἰς τόν ναόν Μεταμορφώσεως Κεφαλαρίου, χρηματίσας μετὰ τήν λήξιν τοῦ πτυχίου του (1948) καί πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος»⁷.

Ἡ ἔλευση στήν Κερατέα

Ἡ πρώτη τοποθέτησις τοῦ π. Ἰακώβου ὡς ἐφημερίου τῆς Μητροπόλεως Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος ἦταν στόν Ναό τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας⁸.

⁴ Αὐτόθι, σσ. 109-10.

⁵ Αρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελι (μετέπειτα Μητροπολίτου Μεσσηνίας), "Ἡ Ἱερά Μητρόπολις Καρύστου διά μέσου τῶν αἰώνων", περ. Θεολογία, τόμος ΚΣΤ', τεῦχος 4, Ἰουλ.-Σεπτ. 1955, σελ. 571.

⁶ Περ. Ἐκκλησία, ἔτος ΑΖ' (1960), ἀρ. φύλ. 16-17, 15 Αὐγ.-1 Σεπτ. 1960, σελ. 342.

⁷ Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία (Θ.Η.Ε.) τ. 6^{ος}, σελ. 655.

⁸ Περὶ τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καί τῶν κληρικῶν πού ὑπηρετήσαν σέ αὐτόν βλ. π. Τιμοθέου Γ. Ἀγγελῆ, Ἱερὸς Μητροπολιτικὸς Ναὸς Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας – Ἡ ἱστορικὴ πορεία

Γιὰ τὴ διακονία τοῦ π. Ἰακώβου στὴν Κερατέα βρίσκουμε ἐπιγραμματικὴ ἀναφορὰ καὶ στὴ Μεγάλῃ Ὁρθόδοξῃ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια (Μ.Ο.Χ.Ε.), στὸ λῆμμα τοῦ Ἰωάννου Γκόλτση, «*Ἰάκωβος Σχίζας, Μητροπολίτης Λαρίσης καὶ Πλαταμῶνος (1960-1968)*»⁹.

Ἐπίσης, ὀνομαστικὴ ἀναφορὰ στὸν π. Ἰάκωβο γίνεται στὸ ἔργο τοῦ Χρήστου Γ. Ρώμα, *Ἡ Κερατέα τῆς Ἀττικῆς*, καὶ συγκεκριμένα στὸ κεφάλαιο: «*Κληρικοὶ ποῦ ὑπηρέτησαν ὡς ἐφημέριοι στὸν Ἱ.Ν. Ἀγίου Δημητρίου*»¹⁰.

Σέ ἡλικία 34 ἐτῶν ἐγκαταστάθηκε στὴν Κερατέα, μαζί μέ τὴν κατὰ σάρκα ἀδελφή του καὶ παρέμεινε γιὰ σχεδὸν τρία χρόνια, ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1943 ἕως τὸν Ἰούλιο τοῦ 1946.

Προϊστάμενος τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ἦταν ὁ Ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Κασμάτης (†1949) καὶ μέλη τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου οἱ Ἀριστοτέλης Ζ. Μπότσης, Μιχαὴλ Εὐαγγ. Δήμας, Γεώργιος Κ. Λιάπης καὶ Φιλοποίμην Δεκλερῆς.

Σέ ἔγγραφο τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἐπιτρόπων πρὸς τὸν Μητροπολίτη Ἰάκωβο, στίς ἀρχές Αὐγούστου τοῦ 1944, διαβάζουμε: «*Εἰς τὸ στάδιον τῆς οἰκονομικῆς ταύτης ἀπαθλιώσεως διορίζεται ἐφημέριος τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἑνοριακοῦ Ναοῦ ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἰάκωβος Σχίζας, τὴν τοποθέτησιν τοῦ ὁποῖου ἀσμένως ἀπεδεξάμεθα ἀφοῦ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Ναός μας καὶ γενικὰ ἡ κωμόπολις μας ἐξυπηρετεῖτο (ἀνεπαρκῶς βέβαια) δι' ἐνὸς καὶ μόνον ἐφημερίου...*»¹¹.

Ὅλο τὸ ἔργο τοῦ π. Ἰακώβου γινόταν ὑπὸ τὴν εὐλογία καὶ τὴ συνεχὴ στήριξη τοῦ Μητροπολίτου Ἰακώβου Βαβανάτσου¹². Ταυτόχρονα ὅμως εἶχε στενὴ συνεργασία καὶ μέ τὸν Ἱεροκλήρκα τῆς Μητροπόλεως (1942-1958) καὶ μετέπειτα Μητροπολίτη Ἄρτης, Ἀρχιμανδρίτη Ἰγνάτιο Τσίγκρη (†1988)¹³.

Ἀμέσως κέρδισε ὄχι μόνο τίς ἐντυπώσεις, ἀλλὰ κυρίως τίς καρδιές τῶν

τῆς Ἑνορίας μας, Κερατέα 2008.

⁹ Μεγάλῃ Ὁρθόδοξῃ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια (Μ.Ο.Χ.Ε.) τ. 8^{ος}, σελ. 409.

¹⁰ Χρήστου Γ. Ρώμα, *Ἡ Κερατέα τῆς Ἀττικῆς*, ἐκδ. «Χρυσὴ Τομὴ», Α΄ ἐκδ., Κερατέα 1987, σελ. 172 καὶ στί Β΄ ἐκδ. 2008, σελ. 220.

¹¹ Ἀπολογία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἐπιτρόπων Ἀριστοτέλους Μπότση, Μιχαὴλ Δήμα καὶ Γεωργίου Λιάπτη πρὸς τὸν Μητροπολίτη Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος Ἰάκωβο, 2 Αὐγούστου 1944. Φάκελος Ἱ. Ναοῦ Ἀγίου Δημητρίου Κερατέας (1936-1974). Ἀρχεῖο Ἱ. Μητροπόλεως Μεσογαίας καὶ Λαυρεωτικῆς.

¹² Περί τοῦ Μητροπολίτου Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος Ἰακώβου Βαβανάτσου βλέπε: Ἱ. Μητροπόλεως Μεγάρων καὶ Σαλαμίνος, *Ἀναδρομὴ – Τιμητικὸν Ἀφιέρωμα εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον πρ. Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Κυρὸν Ἰάκωβον Βαβανάτσον*, Μέγαρο 1991.

¹³ Περί τοῦ Ἀρχιμ. Ἰγνατίου Τσίγκρη βλέπε: Ἱ. Μητροπόλεως Ἄρτης, *Μνήμη Δικαίου – Μητροπολίτης Ἄρτης Ἰγνατίου Γ΄ (Τσίγκρης)*, Ἄρτα 2008.

κατοίκων. Ἡ Ἀγγελικὴ Μήτρου θυμάται: «Ὁ π. Ἰάκωβος, ἓνας γλυκύτατος ἀρχιμανδρίτης, μέ τόν ἀπλό καί κατανοητό λόγο του, δίδαξε καί μάζεψε ὑπὸ τῇ σκέπῃ τῆς Ἐκκλησίας ὅλους τοὺς κατοίκους, μικροὺς καί μεγάλους»¹⁴.

Ἀξιοσημείωτο γεγονός στὴν ἀρχὴ τῆς ὑπηρεσίας του εἶναι ἡ εἰς διάκονον χειροτονία τοῦ π. Ἀντωνίου Πέππα, ποὺ τελέσθηκε στὸν Ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὴν Κυριακὴ 5 Δεκεμβρίου 1943, ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος Ἰάκωβο¹⁵.

Οἱ πτωχές τῆς τριετοῦς παρουσίας καί δράσης του στὴν Κερατέα θὰ μποροῦσαν νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἑξῆς:

Διοικητικές εὐθύνες

Ἀρχικά, μέ τὴν ἐγκατάστασή του στὴ νέα τοῦ ἐνορία, ἀνέλαβε τὴν εὐθύνη τοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Κερατέας¹⁶ καί τό 1945 διαδέχθηκε στὴ θέση τοῦ προϊσταμένου τοῦ Ναοῦ τὸν ἀσθενοῦντα π. Χρυσόστομο Κασμάτη.

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ ἰδίου ἔτους, κατόπιν προτάσεώς του, διορίστηκε νέο Ἐκκλησιαστικό Συμβούλιο, ἀποτελούμενο ἀπὸ τὸν Σπυρίδωνα Γρ. Καβέτσο, τὸν Κωνσταντῖνο Γ. Ἰατροῦ, τὸν Νικόλαο Στ. Λιούμη καί τὸν Κωνσταντῖνο Σωτ. Γκίνη, ὁ ὁποῖος –σημειωθῆτω– συνδεόταν προσωπικά μέ τὸν Μητροπολίτη Ἰάκωβο Βαβανᾶτσο. Ἡ δέ οἰκογένεια τοῦ Κωνσταντίνου Γ. Ἰατροῦ εἶχε ἀναπτύξει στενὴ φιλική σχέση μέ τὸν π. Ἰάκωβο. Μάλιστα, σέ ἐόρτια ἀφορμὴ ὁ π. Ἰάκωβος προσέφερε ὡς δῶρο στὴν οἰκογένεια τοῦ ἐπιτρόπου Κωνσταντίνου Ἰατροῦ μίαν Καινὴ Διαθήκη, ἔκδοση τοῦ 1894, τὴν ὁποία διαφύλασσαν ὡς μεγάλῃ εὐλογίᾳ, ἀλλὰ καί ὡς ἐνθύμιο ἱερό.

Τὸ συγκεκριμένο Ἐκκλησιαστικό Συμβούλιο, ἐπιλογῆς τοῦ π. Ἰακώβου, παρέμεινε ἕως τό 1954. Κάνοντας μίαν χρηστή διαχείριση τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Ναοῦ καί παρὰ τῇ δύσκολῃ περίοδῳ, κατάφερε νὰ κοσμήσει τὸν Ναὸ μεταξύ τῶν ἄλλων, μέ μαρμαρόγλυπτα ἔργα, ὅπως τὰ θωράκια τοῦ σολέα, ὁ δεσποτικός θρόνος (1946), ὁ ἄμβωνας (1950) καί τό προσκυνητᾶρι (1952).

Ἐκ τῶν τελευταίων ἔργων τοῦ π. Ἰακώβου ἦταν ἡ παραγγελία τοῦ δεσποτικού θρόνου στό ἐργαστήριο τοῦ Τηνίου μαρμαρογλύπτη Θεοδώρου Λυρίτη.

¹⁴ Ἐπιστολὴ Ἀγγελικῆς συζ. Δημ. Μήτρου, γεννημένης τό 1938. Ἀρχεῖο Ἀρχιμ. Τιμοθέου Ἀγγελῆ.

¹⁵ Γιώργου Ἀντων. Πέππα, *Ἀπὸ τὴν Καμάριζα στὴν Ἀνάβυσσο – Περιπέτειες ἐνός νέου κληρικοῦ καί τῆς οἰκογενείας του*, Καμάριζα Λαυρεωτικῆς 2019, σελ. 14.

¹⁶ «Ἀποδευκτικόν» 30 Ἰουλίου 1944. «...βεβαῖω ὁ ὑπογεγραμμένος Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος Κερατέας Ἀρχιμανδρίτης Ἰάκωβος Σχίζας...». Φάκελος Ἱ. Ναοῦ Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας (1936-1974). Ἀρχεῖο Ἱ. Μητροπόλεως Μεσογαίας καί Λαυρεωτικῆς.

Τό ἔργο ὅμως ὁλοκληρώθηκε καί τοποθετήθηκε τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1946, ὅποτε ὁ π. Ἰάκωβος εἶχε ἤδη μετατεθεῖ¹⁷.

Λειτουργική ζωή

Ὁ πρῶτος τομέας στόν ὁποῖο ἔδωσε ἰδιαίτερη βαρύτητα ἦταν ἡ λειτουργική ζωή τῆς ἐνορίας καί ἡ ενεργός συμμετοχή τῶν κατοίκων σέ αὐτήν.

Ὁ ἴδιος τελοῦσε ὑποδειγματικά τίς ἀκολουθίες καί τά μυστήρια. Τά φυσικά του χαρίσματα, ἡ ἐπιβλητική μορφή του, ἡ ὠραιότητα τοῦ προσώπου του, ἀποτελοῦσαν στοιχεῖα πού ἔθελγαν τούς ἐνορίτες.

Ὁ θεολόγος καί φιλόλογος Χρῆστος Ρώμας δέν μπορεῖ νά ξεχάσει ὅτι: «Ἦταν ἐπιβλητικός. Εἶχε καθαρή καί δυνατή φωνή. Ἦταν ἄριστος λειτουργός!».

Μέχρι σήμερα διασώζονται μαρτυρίες ὅπως: «Θυμᾶμαι ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπό ἄδεια, κάθε Κυριακή ἦταν γεμάτη»¹⁸ ἢ ἄλλη: «Ἦταν ὁ πιό ὠραῖος, καλός παπάς μας. Μᾶς ἀνοίγε ἡ καρδιά ὅταν λειτουργοῦσε!»¹⁹.

Ὅπως προαναφέρθηκε, ἡ δεκαετία τοῦ '40 ἦταν μία περίοδος σκοτεινὴ καί πολύ δύσκολη γιά ὅλη τή χώρα. Ἡ Ἑλλάδα ἐβγανε φτωχή, ἐξαθλιωμένη καί καθημαγμένη ἀπό τόν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο καί τήν Κατοχή, πού εἶχε τσακίσει, ἐκτός ἀπό τόν πληθυσμό καί ὅλες τίς παραγωγικές καί πολιτιστικές δομές της. Καί σάν νά μὴν ἔφτανε αὐτή ἡ καταστροφή, ἦρθε καί ὁ Εμφύλιος, γιά νά καταστρέφει ὅτι εἶχε ἀπομείνει. Μέσα σέ αὐτή τή ζοφερή κατάσταση, βέβαια, δέν μποροῦσε νά γίνει λόγος γιά πνευματική ζωή καί ποιοτικές καλλιτεχνικές ἐκδηλώσεις, ὅπως τό θέατρο, οἱ ἐκθέσεις, οἱ συναυλίες, οἱ διαλέξεις, τά βιβλία καί ὅ,τι ἄλλο σχετικό. Οἱ πόλεις καί τά χωριά εἶχαν γίνει – κατὰ κανόνα – κλειστές κοινωνίες, πού μοναδική ψυχαγωγία καί πνευματική ἀνακούφιση εὔρισκαν στίς γιορτές, τά τοπικά ἔθιμα καί τά συνακόλουθα πανηγύρια²⁰.

Ὅπως σέ πολλές περιοχές, ἔτσι καί στήν Κερατέα, ὑπῆρχε μία παράδοση, κατάλοιπο τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, τά Μυστήρια τῆς Βαπτίσεως καί τοῦ Γάμου νά τελοῦνται στά σπίτια τῶν πιστῶν. Ὁ π. Ἰάκωβος ἔδωσε μεγάλο ἀγῶνα καί ἐν τέλει πέτυχε τήν τέλεση τῶν Μυστηρίων στόν Ἐνοριακό Ναό.

Ἔμεινε ἱστορικό ἓνα περιστατικό πού συνέβη μία Κυριακή τῆς Τυρινῆς. Ὡς

¹⁷ π. Τιμοθέου Γ. Ἀγγελῆ, *Ἱερός Μητροπολιτικός Ναός Ἀγίου Δημητρίου Κερατέας*, σσ. 34-36.

¹⁸ Ἐπιστολή Ἀγγελικῆς Δημ. Μήτρου.

¹⁹ Μαρτυρία Μαρίας Ἀλικβ. Μέγγουλη, γεννημένης τό 1936.

²⁰ Χρήστου Γ. Ρώμα, *Ἡ Κερατέα τῆς Μνήμης καί τῆς Νοσταλγίας*, ἐκδ. «Χρυσή Τομή» καί Ἀναπτυξιακός Σύνδεσμος Λαυρεωτικῆς, Κερατέα 2017, σελ. 87.

συνήθως, στήν κεντρική πλατεία της Κερατέας, οί κάτοικοι γλεντούσαν με άφορμή τήν τελευταία ημέρα της Άποκριάς. Όμως ό ρόλος του π. Ίάκωβου ήταν νά θυμίσει ότι βρίσκονταν στά πρόθυρα της Μεγάλης Τεσσαρακοστής. Τότε λοιπόν, στάθηκε στά προπύλαια του Ναού καί φώναξε μέ στεντόρεια φωνή ότι έπρεπε νά πάρουν τά όργανα καί οί χοροί, γιατί είχε φτάσει ήδη ή ώρα της τελέσεως του Κατανυκτικού Έσπερινού της Συγχωρήσεως²¹.

Άλλο λειτουργικό γεγονός, πρωτόγνωρο γιά τά δεδομένα της Ένορίας της Κερατέας, ήταν ή τέλεση της Θείας Λειτουργίας του Άγίου Ίακώβου του Άδελφοθέου, τήν 23^η Όκτωβρίου, ημέρα της μνήμης του Άγίου καί των όνομαστηρίων του π. Ίακώβου.

Κατηχητικό έργο – Προσέγγισι των νέων

Μιά από τίς πρώτες μέριμνες του ήταν ή ίδρυση καί λειτουργία των Κατηχητικών Σχολείων. Πιθανότατα ή προσπάθεια αυτή συνδεόταν μέ τή συστηματική προσπάθεια του Μητροπολίτου Ίακώβου Βαβανάτσου στόν κατηχητικό τομέα, όπου γιά τόν σκοπό αυτό είχε συστήσει τό δίκτυο νεανικών συνάξεων υπό τόν κοινό τίτλο: «Όδοιπόροι της ζωής».

Γι' αυτό εκ των παιδιών πού προσέρχονταν στίς κατηχητικές συνάξεις μέχρι σήμερα όμολογούν: «Πώς νά τόν ξεχάσουμε; Μας έκανε κατηχητικό! Ήταν ώραίος σέ όλα του!»²².

Βέβαια ή παρουσία στό κατηχητικό προϋπέθετε τή συμμετοχή στή Θεία Λατρεία. Αυτός ήταν ό σκοπός της προσέγγισης των νέων. Καί τά άποτελέσματα των προσπαθειών του π. Ίακώβου ήταν θεαματικά! Τό ιερό βήμα καί τά άναλόγια του Ναού ήταν γεμάτα από παιδιά.

Στίς μαρτυρίες ότι πρώτον, «Είχε φτιάξει τήν ομάδα των δώδεκα μαθητών»²³ καί δεύτερον, γιά δύο χρονιές κατά τήν έορτή των Χριστουγέννων, μέ τή συνδρομή νέων κοριτσιών, στόλισε χριστουγεννιάτικη φάτνη στό μέσον του Ναού²⁴, μπορούμε νά έντοπίσουμε έπιρροές από τίς ιδέες άναπαραστίσεων πού ιδιαίτερα όργάνωνε ό Μητροπολίτης Παντελεήμων Φωστίνης.

Κατόπιν προτάσεώς του στόν Μητροπολίτη Ίάκωβο, καθιερώθηκε νά χειροθετούνται άναγνώστες τά παιδιά τά όποια διακονούσαν τόσο στό άγιο βήμα

²¹ Μαρτυρία Σταματίου Εύαγγ. Ρώμα (1910-2001).

²² Μαρτυρία Δήμητρας συζ. Εύαγγ. Άγγελή, γεννημένης τό 1927.

²³ Μαρτυρία Κερασούλας συζ. Άντ. Κορρέ, γεννημένης τό 1931.

²⁴ Μαρτυρία Μαρίκας Άλκιβ. Μέγγουλη.

ὅσο καί στά ἱερὰ ἀναλόγια τοῦ Ναοῦ. Ἰδίως στήν πανήγυρη τοῦ Ἐνοριακοῦ Παρεκκλησίου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὁ Μητροπολίτης Ἰάκωβος χειροθετοῦσε ἀναγνώστες ὅσα παιδιά ἔκρινε καί εἶχε εἰδικά προετοιμάσει ὁ π. Ἰάκωβος.

Σίγουρα ὅμως ἡ παρουσία τοῦ π. Ἰακώβου ἐπέδρασε καί στούς μετέπειτα κληρικούς π. Κωνσταντῖνο Ἰω. Ιατροῦ, π. Σταμάτιο Σωτ. Σίνη²⁵, π. Εὐάγγελο Γ. Λιούμη καί π. Κωνσταντῖνο Χρ. Λέπουρη, οἱ ὁποῖοι ὡς νέοι ἔζησαν τήν ἔντονη ποιμαντική του δραστηριότητα.

Κηρυκτικό ἔργο

Στόν τομέα τοῦ κηρύγματος ὁ π. Ἰάκωβος διέπρεψε. Τό συστηματικό κήρυγμά του σέ κάθε λατρευτική εὐκαιρία ἀπετέλεσε φαινόμενο πρωτόγνωρο γιά τά δεδομένα τοῦ χωριοῦ τῆς Κερατέας. Ὅλοι ὅσοι καταθέτουν τί μαρτυρία τους γιά τό ἔργο του, τό πρῶτο στοιχεῖο πού ἀναφέρουν εἶναι ἡ διακονία τοῦ κηρύγματος καί ὅπως ὁμολογεῖται «*Πάντα κήρυττε καί τά κηρύγματά του συνάρπαζαν τούς πιστούς*»²⁶.

Ἀντιλήφθηκε ἀμέσως ὅτι τό περιεχόμενο τῶν λόγων του θά ἔπρεπε νά εἶναι κατηχητικοῦ περιεχομένου. Ἐπρεπε οἱ ἐνορίτες νά γνωρίσουν στοιχειώδη στοιχεῖα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί ἀπό αὐτά ξεκίνησε.

«*Σέ ὅλα τά κηρύγματά του δίδασκε παράλληλα καί τό τυπικό τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή πῶς θά κάνουμε τόν σταυρό μας... γιά τήν προσευχή, τήν ἐξομολόγησι, τί νηστεία, τήν ἐλεημοσύνη, τήν ἀλληλεγγύη, τήν ἀγάπη καί τή συγγνώμη. Ἀπό τόν π. Ἰάκωβο ἐπίσης μάθαμε ὅτι ὅλα τά Σάββατα πρέπει νά τρῶμε λάδι, ἐκτός ἀπό τό Μεγάλο Σάββατο. Ἀπό τόν π. Ἰάκωβο ἐπίσης μάθαμε πότε κάνουμε τόν σταυρό μας, πότε καθόμαστε, πότε γονατίζουμε μέ εὐλάβεια μεγάλη, πῶς πρέπει νά παρακολουθοῦμε τή Θεία Λειτουργία, πῶς πρέπει νά εἴμαστε ἐνδεδυμένοι κ.ἄ.*»²⁷.

Διάκονος ψυχῶν

Οἱ κάτοικοι τῆς Κερατέας κυριολεκτικά «*κρέμονταν*» ἀπό τά χεῖλη του καί ἐκεῖνος τούς κατεύθυνε καί στίς ὑπόλοιπες πτυχές τῆς πνευματικῆς ζωῆς, μέ κύριο ἔργο τήν ἐνεργό συμμετοχή στά μυστήρια τῆς μετανοίας καί ἐξομολογή-

²⁵ Περί τοῦ Ἱερέως Σταματίου Σίνη βλ. Λάμπρου Ἰω. Παπανικολάου, *Ὁ πρῶτος καί ταπεινός ποιμένας παπα-Σταμάτης Σίνης (1928-1969)*, Κερατέα 2018.

²⁶ Μαρτυρία Χρήστου Γ. Ρώμα, γεννημένου τό 1937.

²⁷ Ἐπιστολή Ἀγγελικῆς Δημ. Μήτρου.

σεως καί τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Αὐτός ἦταν ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἄκουσαν γιὰ τὴν ἀξία τῆς ἐξομολογήσεως²⁸. Καί ὡς καλὸς πνευματικός ἐνστάλαξε στὶς ψυχές τους τὸν λόγο τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀπὸ τὶς παλαιότερες γενιές συχνὰ ἀκούγονταν οἱ φράσεις: «*Τό εἶπε ὁ π. Ἰάκωβος!*» ἢ «*Ἔλεγε ὁ π. Ἰάκωβος...*». Αὐτὸ σήμαινε ὅτι ἦταν ἄποψη ἐκκλησιαστικῶς ἐγγυημένη.

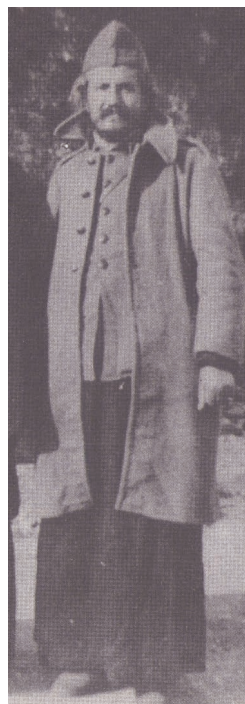
Ἡ Ἀγγελικὴ Μήτρου ἀναφέρει ὅτι τῆς εἶχε ἐκμυστηρευτεῖ ἓνας Κερατιώτης ὅτι «*ἐγὼ δὲν πῆγαινα στὴν ἐκκλησία καὶ ὁ π. Ἰάκωβος μέ ἔκανε νά πηγαίνω καὶ νά κάνω καὶ πολλὰ παιδιά*»²⁹.

Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἦταν πάντα ἀποδεκτὸς ὁ λόγος του. Ὑπῆρξαν περιπτώσεις πού κάποιοι τὸν κατηγοροῦσαν καὶ προσπαθοῦσαν νά σπιλώσουν τὸν ἴδιον καὶ τό ἔργο του. «*Υπῆρχαν πολλοὶ κακοήθεις πού τὸν σχολίαζαν τότε. Ἀπὸ τὴν Ὠραία Πύλη τούς καλοῦσε ἐνώπιον τοῦ ἐκκλησιάσματος νά τὰ συζητήσουν*»³⁰. Ἡ ἀντίδρασή του ἦταν ἐντυπωσιακὴ. Μιλοῦσε γιὰ τὶς ἐπιθέσεις καὶ τὶς κατηγορίες πού δεχόταν «*ἀπ' ἄμβωνος*», ὥστε νά διατρανώνεται συνεχῶς τό κρυστάλλινο τοῦ χαρακτῆρα του.

Ἐθνικὴ δράση

Ἡ ἐπιστράτευση τοῦ π. Ἰακώβου στὸν Ἑλληνοῖταλικο Πόλεμο ἦταν ἡ καλύτερη προετοιμασία γιὰ τὴν ἱερατικὴ του πορεία κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Γερμανικῆς Κατοχῆς καὶ τοῦ Εμφυλίου Πολέμου.

Οἱ δυσκολίες μεγάλες σέ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Βέβαια πρέπει νά ὁμολογήσουμε ὅτι, λόγῳ τοῦ ἀγροτικοῦ χαρακτῆρα τῆς περιοχῆς τῶν Μεσογειῶν, οἱ συνθήκες ἦταν εὐκολότερες ἀπ' ὅ, τι στά μεγάλα ἀστικά κέντρα.

Εἰκ. 2. Ὁ Ἀρχιμ. Ἰάκωβος Σχίζας, τὸν Μάρτιο τοῦ 1941, ὡς στρατιωτικὸς ἱερεὺς στό μέτωπο τοῦ Ἑλληνοῖταλικοῦ Πολέμου. Ἀπὸ τό βιβλίο τοῦ Ἱ. Μ. Χατζηφωτίη, *Ἡ Ἐκκλησία στὸν ἀγὼνα τοῦ Σαραντά*, ἐκδ. «Ἀτλαντὶς», Ἀθήνα χχ.

²⁸ Μαρτυρία Σπυριδῶνος Γ. Ἀγγελῆ (1915-2007).

²⁹ Ἐπιστολὴ Ἀγγελικῆς Δημ. Μήτρου.

³⁰ Αὐτόθι.

Οί παράλιες περιοχές της Κερατέας είχαν και άλλη μία ιδιομορφία. Κατά την περίοδο της Κατοχής απέτελεσαν κομβικό σημείο των διαφυγών με προορισμό τί Μέση Ανατολή-Αίγυπτο, τόσο για πολιτικά πρόσωπα της εποχής όπως λ.χ. ο Πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου όσο και για εκατοντάδες αντιστασιακούς, άξιωματικούς, Έλληνες έβραϊκής καταγωγής, αλλά και στρατιωτικούς συμμαχικών στρατευμάτων³¹.

Ο Μητροπολίτης Αττικής και Μεγαρίδος Ίάκωβος έδινε τόν παλμό της διακονίας των κληρικών της Μητροπόλεώς του. Έλεγε χαρακτηριστικά: *«Ποία είναι, εν προκειμένω, ή πρόσκλησις τοῦ Κυρίου; Ἡ ἔξοδος ἐκ τοῦ κρηγῶνος καί ή εἰσβολή τοῦ ράσου καί τοῦ Σταυροῦ ὑψωμένου ὑπεράνω τῶν οἰμῶγων καί τῆς ἀπελπισίας. Σημεῖον συμπαράστασεως, συναντιλήψεως καί συναγωνισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας διά τήν ἐλευθερίαν, τήν ἀποκατάστασιν καί τήν γαλήνην τῶν ψυχῶν»*³².

Όπως θά καταδειχθεῖ σέ ἐπόμενη παράγραφο, ό π. Ίάκωβος ἔδειξε ἀνύστακτο ἐνδιαφέρον γιά τό ὑπό κατοχή ποίμνιό του. Όμως φαίνεται ὅτι μέ τόν τρόπο του ἐπιβλήθηκε καί πρὸς τούς κατακτητές. *«Κατά τί Γερμανική Κατοχή ἓνας ὑψηλόβαθμος Γερμανός εἶχε ἔρθει στήν ἐκκλησία. Ὁ π. Ίάκωβος εἶπε τό Εὐαγγέλιο στή γερμανική γλώσσα καί ὁ Γερμανός κάθησε "προσοχή"»*³³.

Τήν ἐπακολουθήσασα περίοδο τοῦ Ἑμφυλίου Πολέμου (1944 - 1949) οἱ δυσκολίες πού ἀντιμετώπιζαν οἱ κληρικοί στή διακονία τους ἐντάθηκαν σέ ἄλλο ἐπίπεδο.

Καί πάλι ό λόγος τοῦ Μητροπολίτου Ίακώβου καταδεικνύει τίς προσπάθειές του, ἀλλά καί τῶν ἱερέων του, ἀνάμεσά τους καί ό π. Ίάκωβος, γιά τί διατήρησι τῆς ἐνότητας τοῦ ποιμνίου. *«Ἐπ' οὐδενί λόγῳ πρέπει ν' ἀκουσθῇ διά τόν Ἱεράρχην ή φράσις: "εἶναι δικός μας" μέ τήν ἔννοια τῆς μονομερείας. Διά τήν κάθε παράταξιν ὁ Ἱεράρχης εἶναι "δικός" της, διότι παραμένει "ὅλων". Αὐτή ή καθολικότης τῆς πολιτείας του, εἰς τήν ὁποίαν οἱ πάντες χωροῦσιν, διότι ή ἀγάπη εἶναι ἀπέραντος, εἶναι ἱκανή νά ἐξασφαλίσῃ εἰς τόν Ἱεράρχην τό δικαίωμα τῆς "πολιτικῆς". Δέν φατριάζει ὁ Ἱεράρχης... Διὰτί, λοιπόν, νά μερίζεται ὁ Ἱεράρχης, ἐφ' ὅσον ή ἀποστολή του εἶναι νά ἐνώνῃ, νά συντονίζῃ, νά κατευθύνῃ, νά ἐπεμ-*

³¹ Περί τῶν διαφυγῶν ἀπό τίς ἀκτές τῆς Κερατέας βλέπε: Γιώργου Πλ. Ιατροῦ, «Οἱ διαφυγές στήν διάρκεια τῆς Κατοχῆς ἀπό τίς ἀκτές τῆς Αττικῆς», *Πρακτικά Ἐπιστημονικῆς Ἡμερίδας «Κατοχή καί Ἀντίσταση στή Μεσόγειο καί τήν Λαυρεωτική»* (8 Ὀκτωβρίου 2016, Δημοκρατικό Μέγαρο Κορωπίου), ἐκδ. ΑΩ, 2017, σσ. 42-63.

³² Ἀρχιεπισκόπου πτ. Ἀθηνῶν Ίακώβου (Βαβανάτσου), *Τό νόημα τῆς ἡγεσίας*, Ἀθῆναι 1971, σελ. 49.

³³ Ἐπιστολή Ἀγγελικῆς Δημ. Μήτρου.

βαίνῃ εἰς τὰ ἀντιμαχόμενα ποίμνια προσπαθῶν νὰ ἄρῃ τὸν διχασμόν;»³⁴.

Τό πνεῦμα αὐτό χαρακτηρίζει ὅλη τὴν ἱερατική καὶ ἀργότερα ἀρχιερατική διακονία τοῦ π. Ἰακώβου. Πολλὰ χρόνια μετὰ, τὸ 1968, λίγους μῆνες μετὰ τὴν παραίτησή του ἀπὸ Μητροπολίτης Λαρίσης, σημειώνει σέ ἐπιστολή του τὰ ἑξῆς: *«Μεταξὺ τῶν ἀρχῶν μου, τοῦ χριστιανικοῦ μου βιώματος, εἶναι καὶ ἡ ἀρχὴ νὰ μὴ ἀναμιγνύομαι εἰς ἀλλότρια καθήκοντα καὶ μὴ κρίνω τὰς πράξεις καὶ τὰ ἔργα τῶν ἄλλων. Πολὺν δὲ περισσότερον νὰ μὴ κατακρίνω ποτὲ κανένα. Ἐν τούτοις πολὺ ἀπέχει τοῦτο, ἀπὸ τὸ νὰ μὴ δύναται ἓνας Ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἐπὶ τοσαῦτα χρόνια Λειτουργὸς τῆς Ἐκκλησίας, νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ ἑνὸς ἀληθοῦς Χριστιανοῦ...»³⁵.*

Μέ τὴν ἀναχώρηση τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων Κατοχῆς, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1944, ξεκίνησε ἡ ἐμφύλια διαμάχη γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας. Ἡ διαμάχη αὐτὴ ἐντάθηκε στὶς ἀρχές Δεκεμβρίου, μὲ τὰ γεγονότα ποὺ ἔμειναν στὴν ἱστορία ὡς «*Δεκεμβριανά*». Ἡ Ὄργάνωση Περιφρούρησης Λαϊκοῦ Ἀγῶνα (Ο.Π.Λ.Α.) καὶ τὸ σῶμα τῆς Πολιτοφυλακῆς, ἔνοπλες ὁργανώσεις κατευθυνόμενες ἀπὸ τίς ἀντάρτικες στρατιωτικές δυνάμεις τοῦ ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, λάμβαναν ὁμήρους ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ καὶ εὐρύτερα ἀπὸ τίς περιοχές τῆς Ἀττικῆς, τοὺς ὁποίους κατεύθυναν πρὸς τίς περιοχές τῆς Βοιωτίας.

Ποτὲ στὴν ἱστορία τῆς Ἀθῆνας τόσοι πολλοὶ ἄνθρωποι δέν συνελήφθησαν καὶ δέν κρατήθηκαν γιὰ τρεῖς περίπου μῆνες ὄμηροι, δέν ἐκτελέσθηκαν ἢ πέθαναν καθ' ὁδὸν λόγῳ τῆς ταξικῆς τους προέλευσης ἢ λόγῳ τῶν πολιτικῶν τους φρονημάτων³⁶.

Εἰκ. 3. Γερμανικά καμιόνια μπροστὰ στὸν Ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας, τὴν περίοδο τῆς Κατοχῆς. Φωτογραφία τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου H. G. Buchholz, ποὺ ὑπηρετήσε ὡς στρατιώτης τῶν στρατευμάτων Κατοχῆς στὴν Κερατέα. Ἀρχεῖο Σταύρου Πλ. Ἰατροῦ.

³⁴ Ἀρχιεπισκόπου πρ. Ἀθηνῶν Ἰακώβου (Βαβανάτσου), *Τὸ νόημα τῆς ἡγασίας*, σσ. 62-63.

³⁵ Ἐπιστολή πρὸς τὸν π. Κωνσταντῖνο Νικόπουλο, τέλη 1968. Ἀρχεῖο Ἀρχιμ. Τιμοθέου Ἀγγελῆ.

³⁶ Σάκη Μουμτζῆ, *Ἡ κόκκινη βία (1943-1946) – Ἡ μνήμη καὶ ἡ λήθη τῆς Ἀριστερᾶς*, ἐκδ. «Ἐπὶ-κεντρο», Δ' ἐκδ., Θεσσαλονίκη 2018, σελ. 194.

Τό ἴδιο συνέβη καί στήν Κερατέα. Ὁ π. Ἰάκωβος βλέποντας τίς συλλήψεις προσήλθε αὐτοβούλως καί δήλωσε ὅτι καί ἕναν κάτοικο ἀπό τήν Κερατέα νά συλλάμβαναν θά ἀκολουθοῦσε καί ἐκεῖνος. Πράγμα τό ὁποῖο καί ἐπραξε, σπληνίζοντάς τους κατά τή διάρκεια ὅλης τῆς πορείας τους. Συγκινητικό ἦταν τό γεγονός ὅτι προσέφερε ἀκόμα καί τά ὑποδήματά του καί ὁ ἴδιος πορεύτηκε καί ἐπέστρεψε στήν Κερατέα ἀνυπόδητος. Γιά τή λεπτομέρεια αὐτή ἡ Ἀγγελική Μήτρου ἀναφέρει: «*Η ξαδέρφη μου, Ἐλευθερία Ἀλεξίου, στή διαδρομή ἦταν ξυπόλητη καί εἶχαν ματώσει τά πόδια της. Ὁ π. Ἰάκωβος ἔβγαλε τά παπούτσια του καί τῆς τά ἔδωσε νά τά φορέσει*»³⁷.

Ὁ δέ συγγραφέας Κωνσταντῖνος Τσοπάνης σημειώνει γιά τό γεγονός αὐτό: «*Ἀπό ἐκείνη τή βραδυά τοῦ Ἁγίου Νικολάου κι ἔπειτα ἄρχισε ἡ μεγάλη ὁδύσσεια τῶν ἀπαχθέντων, ἀφοῦ τοὺς μετέφεραν πεζή μέχρι τή Νέα Μάκρη κι ἀπό ἐκεῖ ὡς τή Θήβα. Στό μακρὺ καραβάνι αὐτό τῶν μελλοθανάτων πού ἀνέβαιναν ἀργά καί βασανιστικά τόν δικό τους Γολγοθᾶ πρὸς τήν ἐκτέλεση, προστίθεντο κατά καιροὺς καί νέα ἄτομα, πού εἶχαν ἐν τῷ μεταξύ συλληφθεῖ τίς ἐπόμενες ἡμέρες στήν Κερατέα, ὅπως ἦταν ἡ Ρίτσα τοῦ Ἀντρέα Ἀλεξίου, ἡ Ἰφιγένεια Ἀντωνίου, καθὼς καί ὁ πατήρ Ἰάκωβος Σχίζας, ἀρχιμανδρίτης πού ὑπηρετοῦσε τότε στόν τόπο μας καί πού ἀργότερα ἀνεδείχθη σέ μητροπολίτη Λαρίσης*»³⁸.

Ἐν τέλει, ὅλοι οἱ ἀπαχθέντες ἀπό τήν Κερατέα, μαζί μέ τόν ποιμένα τους ἐπέστρεψαν σῶοι. Ἡ στάση καί ἡ συμπεριφορὰ τοῦ π. Ἰακώβου ἦταν ἀναμενόμενη. Δέν μποροῦσε νά συμπεριφερθεῖ ἄλλιως, ἀφοῦ καί ἐκεῖνος μαζί μέ τόν Μητροπολίτη του ἀναρωτιόταν «*Πῶς εἶναι δυνατόν νά ἡσυχάζω, νά μὴν αἰσθάνωμαι, ὅτι πνίγεται ἡ ἐλευθερία μου, ὅταν καί ἕνας “ἐλάχιστος ἀδελφός” τοῦ Κυρίου δυναστεύεται;*»³⁹.

Φιλανθρωπική δράση

Κατά τή χρονική περίοδο πού μελετοῦμε, ὁ Μητροπολίτης Ἰάκωβος Βαβανᾶτσος εἶχε ὀργανώσει τά φιλόπτωχα ταμεῖα τῶν κατά τόπους ἐνοριῶν τῆς Μητροπόλεως, ἐνῶ τό 1941 εἶχε συστήσει τήν «*Κοινωνική Ἀλληλεγγύη*». Ἡ ὀργάνωση αὐτή λειτουργοῦσε παράλληλα μέ τόν Ἐθνικὸ Ὄργανισμὸ Χριστιανικῆς Ἀλληλεγγύης (Ε.Ο.Χ.Α.), πού εἶχε ιδρύσει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος Δαμασκηνός. Μέσω αὐτῶν παρεχόταν στό ποίμνιο κάθε

³⁷ Ἐπιστολή Ἀγγελικῆς Δημ. Μήτρου.

³⁸ Κωνσταντῖνου Τσοπάνη, «Ἐνα Ἑγόνημα χωρίς Τιμωρία – Ἡ ἐκτέλεση τῶν Ἀναστασίου καί Δημητρίου Ζαρολιάγκη κατὰ τά Δεκεμβριανὰ τοῦ 1944», Περ. *Μεσογείτικα Χρονικά*, Καλοκαίρι 2018, σελ. 32.

³⁹ Ἀρχιεπισκόπου πρ. Ἀθηνῶν Ἰακώβου (Βαβανάτσου), *Τό νόημα τῆς ἡγείας*, σελ. 34.

εΐδους ἐνίσχυση ὑλική, ἱατρική, ἠθική καὶ πνευματική⁴⁰. Στό ἔργο αὐτό ὁ π. Ἰάκωβος ἦταν ὄχι μόνον ἀρωγός, ἀλλὰ καὶ πρωτοπόρος.

Ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «*τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;*» (Β΄ Κορ. 11, 29) ἐκφράστηκε στό ἔργο τοῦ π. Ἰακώβου. Τό ἐνδιαφέρον του ἀνύστακτο. Μποροῦσε νά καυχηθεῖ ὅτι «*γινώσκω τά ἐμά, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν... καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων*» (Ιω. Ι, 14). Γνώριζε τίς ἀνάγκες ὅλων, τίς δυσκολίες, τά προβλήματα, ποιοὶ πεινοῦσαν, ποιοὶ ἦταν ἀσθενεῖς. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ἦταν νά καταστεῖ τόσο ἀγαπητός σέ ὅλους τοὺς κατοίκους. «*Ἐπὶ Κατοχῆς ὅλες οἱ οἰκογένειες εἶχαν βοηθηθεῖ ἀπὸ τόν π. Ἰάκωβο. Ἐπισκεπτόταν ὅλα τά σπίτια καὶ παρεῖχε μεγάλη βοήθεια. Ἰδίως σέ αὐτοὺς πού πεινοῦσαν παρεῖχε μεγάλη στήριξη, γι' αὐτό καὶ δέν θά ἔβρισκες Κερατιώτη πού νά μὴν τόν ἀγαποῦσε*»⁴¹.

Ἡ ἀναχώρηση ἀπὸ τὴν Κερατέα

Ἡ διακονία τοῦ π. Ἰακώβου στὴν Κερατέα ἔμελλε σύντομα νά τελειώσει. Ὁ Μητροπολίτης Ἰάκωβος Βαβανάτσος τόν χρειαζόταν στὴν ἔδρα τῆς Μητροπόλεως, στὴν Κηφισιά. Τό καλοκαίρι τοῦ 1946, τόν μετέθεσε στὴν Ἑνορία τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος Κεφαλαρίου Κηφισιάς. Σίγουρα σχεδίαζε ἤδη τὴν προαγωγή του, γι' αὐτό καὶ τό 1948 τοῦ ἀνέθεσε τὴ θέση τοῦ Πρωτοσυγκέλλου τῆς Μητροπόλεως Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος.

Ὁ Μητροπολίτης Ἰάκωβος σέ ἔγγραφό του, τόν Μάιο τοῦ 1950, βεβαίωνε «*ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἰάκωβος Σχίζας διωρίσθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἱερᾷ Μητροπόλει τὴν 5^{ην} Ὀκτωβρίου 1943 ὡς ἐφημέριος τοῦ ἐν Κερατέᾳ Ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἀπὸ δὲ τῆς 11^{ης} Ἰουλίου 1946 καὶ μέχρι τοῦδε ὑπηρετεῖ ὡς ἐφημέριος τοῦ ἐνταῦθα Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος*»⁴².

Ἡ θλίψη τῶν κατοίκων τῆς Κερατέας ἦταν μεγάλη, ἀντιλαμβάνονταν ὅμως ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ κίνηση ἐπιβεβλημένη τόσο γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ πνευματικοῦ ἔργου στὴν Κηφισιά ὅσο καὶ γιὰ τὴν πορεία τοῦ π. Ἰακώβου. Γιὰ τὴν ἀναχώ-

⁴⁰ Ἀθανασίου Ἀγγελοπούλου, «Ἰάκωβος, Ἀρχιεπίσκοπος πρ. Ἀθηνῶν - Βιογραφικὴ σκιαγράφηση – Σελίδες τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Πολιτικῆς Ἱστορίας τοῦ 20^{ου} αἰῶνα», *Ἀναδρομὴ-Τιμητικὸν Ἀφιέρωμα εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον πρ. Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Κυρὸν Ἰάκωβον Βαβανάτσον*, Μένιχα 1991, σελ. 31.

⁴¹ Μαρτυρία Χρήστου Γ. Ρώμα.

⁴² Ἀρχεῖο Ἱ. Μητροπόλεως Κηφισιάς, Ἀμαρουσίου καὶ Ὁρωποῦ.

ρησή του αναφέρουν «Έκλαψε όλη ή Κερατέα όταν έφυγε»⁴³ καί συμπληρώνουν ότι όλοι «... λυπήθηκαν πολύ γιατί τόν αγάπησαν σάν πατέρα τους καί τόν θυμούνται πάντα γιά τήν απλότητά του, τήν κατήχησή του καί τήν άγιοσύνη του. Μακάρι ό Θεός νά τόν ανταμείψει γι' αυτά πού μās δίδαξε!»⁴⁴.

Μετά τήν αναχώρηση από τήν Κερατέα

Ό π. Ίάκωβος, πάντοτε καί παντού, μιλούσε γιά τί διακονία του στήν Κερατέα. Έκανε μάλιστα αναφορές άκόμη καί σέ κωμικά γεγονότα σχετικά μέ τί ζωή τών κατοίκων, περί τής καλής οίνογνωσίας, αλλά καί τής μεγάλης οίνοποσίας τους⁴⁵.

Παρά τί μετακίνησή του διατήρησε τίς σχέσεις καί τήν έπικοινωνία του μέ Κερατιώτες⁴⁶. Έξ οΰ καί πολλοί παρέστησαν στήν είς έπίσκοπον χειροτονία του στίς 18 Μαΐου 1960, στόν Μητροπολιτικό Ναό τών Αθηνών.

Μετά τήν ανάρρησή του στόν θρόνο τής Μητροπόλεως Λαρίσης έπισκέφτηκε τήν Κερατέα καί λειτουργήσε στόν Ναό τοΰ Αγίου Δημητρίου. Ή χαρά, αλλά καί ό συγκίνηση τών κατοίκων ήταν έκδηλη καί μάλιστα «... μετά τί Λειτουργία γύρισε τά καφενεΐα στήν πλατεία, γύρω από τόν Ναό καί εύλογοΰσε όλους»⁴⁷.

«Είρησθω έν παρόδω» ότι τήν ίδια περίπου περίοδο, συμμετείχε σέ άρχιερατικό συλλείτουργο κατά τήν πανήγυρη τής Αναλήψεως Κυρίου, στόν όμώνυμο Ναό τοΰ Κορωπίου, προεξάρχοντας τοΰ Μητροπολίτου Ίακώβου Βαβανάτσου καί συλλειτουργούντος τοΰ Μητροπολίτου Άρτης Ίγνατίου Τσίγκρη. Επίσης, προεξήρχε στήν πανήγυρη τής Αναλήψεως στόν ίδιο Ναό τό 1974, όπότε είχε έκλεγεί, αλλά δέν είχε χειροτονηθεί καί ένθρονισθεί ό Μητροπολίτης Μεσογαίας καί Λαυρεωτικής Άγαθόνικος⁴⁸.

Άργότερα, τό 1968 οί κάτοικοι τής Κερατέας έννωσαν μεγάλη θλίψη γιά τό γεγονός τής αναγκαστικής παρατήσεώς του από τόν ίστορικό θρόνο τής Μητροπόλεως Λαρίσης. Δέν μποροΰσαν νά διανοηθουν τίς πιέσεις γιά παραίτηση, αλλά καί νωρίτερα, τό 1960, τά άρνητικά σχόλια γιά τό βιβλίό του *Η*

⁴³ Μαρτυρία Κερασούλας συζ. Αντ. Κορρέ.

⁴⁴ Έπιστολή Άγγελικής Δημ. Μήτρου.

⁴⁵ Μαρτυρία Ίωάννου Ρούσσου, διατελέσαντος νεωκόρου τοΰ Ί. Ναοΰ Μεταμορφώσεως Σωτήρος Κεφαλαρίου Κηφισιάς.

⁴⁶ Ένδεικτικά νά αναφερθεί ή σχέση του μέ τόν Νικόλαο Γρ. Μπίλιο, ό όποίος διακονοΰσε τόν π. Ίάκωβο ώς όδηγός, μετά τήν παραίτησή του καί τήν έπιστροφή του στήν Αθήνα.

⁴⁷ Μαρτυρία Κων/νου Εΰαγγ. Κορωνιά.

⁴⁸ Μαρτυρία π. Πέτρου Φαραζή, Έφημερίου Ί. Ναοΰ Αγίων Πάντων Κορωπίου.

*Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, τὰ ὅποια καὶ ἐντύπως δημιουργοῦσαν ἀρνητικὸν κλίμα ἐναντίον τοῦ π. Ἰακώβου*⁴⁹.

Ὁ ἐκ Λαρίσης νομικός καὶ μουσικοδιδάσκαλος Ἰωάννης Γεννατᾶς ἀναφέρει γιὰ τὴ βιωτὴ καὶ γιὰ τὰ τέλη τοῦ π. Ἰακώβου: «Υπῆρξε ἀπλός, λιτός, πρᾶος, στοργικός πνευματικὸς πατέρας καὶ ἔχαιρε σεβασμοῦ ὑπὸ πάντων. Ἡ εἰδὼσις τῆς παύσεώς του ἐκ τῶν καθηκόντων του ἄνευ αἰτίας καὶ δικαιολογίας... σκόρπισε θλίψη μεγάλη καὶ ἀσύλληπτα συναισθήματα συμπαραστάσεως καὶ ἀπείρου σεβασμοῦ στοῦ πρόσωπό του, ὁ ὅποιος ἐδέχθη τὸ "πλῆγμα" πρᾶος καὶ νηφάλιος. Ἀπεσύρθη ἡρεμος, ὅπως ἦτο στὴν οἰκία του στοῦ Κεφαλάρι Ἀττικῆς, ὡς ἄλλος ἀσκητὴς μέσα στὸν κόσμον τὸν πολυθόρυβο καὶ δυσώνυμο.

»Τὸ μόνον πού πέτυχαν οἱ διῶκτες τοῦ ἦταν νὰ ἀνεβάσουν τὴ δημοτικότητά του, τίς ἀρετές του, τὴν ἀπλότητά του, τὸν σεβασμὸ τοῦ ποιμνίου του καὶ ὄχι μόνον, εἰς τὰ ὕψη!

»Δέν εἶναι ὑπερβολὴ ὅτι ἡ Λάρισα, ἡ Θεσσαλία, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀττικὴ περιμένουν ἀπάντηση στοῦ μεγάλο ἐρώτημα "γιατί" τῆς ἀποπομπῆς του!».

Ἡ ἀγαθὴ ἀνάμνηση

«Ἔστι δέ καὶ ἄλλα πολλὰ ὅσα ἐποίησεν...» ὁ π. Ἰάκωβος κατὰ τὴν τριετὴ διακονία του στὴν Κερατέα. Παρὰ τὸ ὅτι ὁ χρόνος τὰ ξεθώριασε, δέν κατάφερε ἐντούτοις νὰ τὰ σβήσει. Πρὸ ἐτῶν, συνέβη σέ συζήτηση νὰ ἀκουστῇ τυχαίᾳ τὸ ὄνομα «π. Ἰάκωβος». Καὶ τότε ἡ γηραιότερη ρώτησε μὲ ἔκδηλο ἐνδιαφέρον «Ποίος π. Ἰάκωβος; Ὁ δικός μας!».

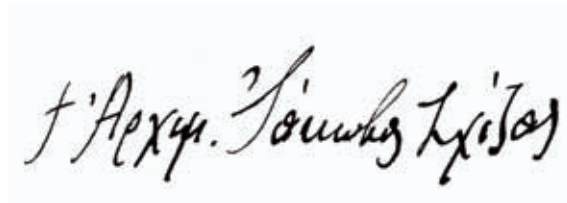
Στὰ δίπτυχα τῶν κεκοιμημένων ἐφημερίων τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας οἱ λειτουργοὶ μνημονεύουν σέ κάθε Θεία Λειτουργίᾳ «Υπὲρ ἀναπαύσεως Ἰακώβου ἀρχιερέως».

Ὁ «Κύριος οἶδε» καὶ Ἐκεῖνος θά ἀποδώσει τὸν μισθὸ «τῶν φρονίμων καὶ πιστῶν οικονόμων». Σέ κήρυγμά του στίς 23 Οκτωβρίου τοῦ 1954, ὡς Πρωτοσύγκελλος πλέον τῆς Μητροπόλεως Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος, θά ὁμολογήσει: «Οἱ ἔπαινοι τῶν ἐργατῶν τοῦ Εὐαγγελίου δέν ἀνήκουν εἰς ἀνθρώπους, ἀλλ' εἰς μόνον τὸν Ἀγωνοθέτην Θεόν, κατὰ τὸ "ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ" ...ὅστις ἐνώπιον Ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, βραβεύων τοὺς πιστοὺς τοῦ ἐργάτας θά ἀναφωνήσῃ: "Εὖ, δοῦλε ἀγαθέ καὶ πιστέ εἰσέλθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου" (Ματθ. 25, 21)»⁵⁰.

⁴⁹ Μαρτυρία Σταματίου Κων. Μανώλη (1915-2015).

⁵⁰ Ἀρχιμ. Ἰακώβου Ἀνδρ. Σχίζα, *Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ (καὶ ἕτερα τινά*

Αὐτός εἶναι, ἐν ὀλίγοις, ὁ ἀπόηχος τοῦ ἔργου του, γιά τό ὅποιο προσέφερε τήν ἱκμάδα τῶν δυνάμεών του. Κανείς ἄλλος κληρικός ποῦ διακόνησε στήν Κερατέα, δέν ἄφησε σέ τόσο μικρό χρονικό διάστημα τόσο μεγάλη φήμη. Πραγματικά, «*Ἄφησε καλές καί ἀγαθές ἀναμνήσεις. Ποτέ δέν τόν ξέχασε ἡ Κερατέα!*»⁵¹. Αὐτή του ἡ θυσιαστική προσφορά γράφτηκε ἀνεξίτηλα στίς καρδιές τῶν κατοίκων τῆς Κερατέας καί εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά τόν χαρακτηρίσουν ὡς «*ὁ π. Ἰάκωβος, ὁ δικός μας!*».

Εἰκ. 4. Ἡ ὑπογραφή τοῦ Ἀρχιμ. Ἰακώβου Σχίζα, στό Βιβλίο Θανάτων τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀγίου Δημητρίου Κερατέας (1912-1960).

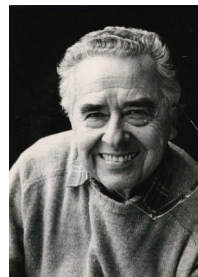
θέματα ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης), ἐν Ἀθήναις 1960, σελ. 72.

⁵¹ Μαρτυρία Χρήστου Γ. Ρώμα.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΠΕΤΡΟΥΛΑΚΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ - ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

**ΜΝΗΜΗ ΤΑΚΗ ΤΛΟΥΠΑ.
Ο ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ
100 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ**

Γεννήθηκε τό 1920. Καί ό Δῆμος Λαρισαίων ἀποφάσισε νά ὀνομάσει τό 2020 «ἔτος Τλούπα». Οἱ τιμητικές ἐκδηλώσεις στήν πόλην ἤδη ἄρχισαν, μέ μιά μεγάλη ἐκθεσὶ στήν Πινακοθήκη Κατσιῆρα, μέ στιγμές τοῦ βίου του. Θά συνεχιστοῦν σέ ὅλη τήν διάρκεια τῆς χρονιάς. Καί δίκαια. Ἄν δέν τιμήσουμε τόν Τάκη Τλούπα, θά εἶναι σάν νά διαγράφουμε μέ μιά μονοκονδυλιά τήν ἱστορία μας. Αὐτό ἀκριβῶς εἶναι ὁ Τάκης Τλούπας: Ἡ ἱστορία τῆς πόλης μας ἀπό τό 1935 μέχρι τό 2000.

Κάμπος...

Τοπίο ἐπίπεδο, κλεισμένο ἀπό βουνά,

κομμένο στά δυό ἀπ' τό ποτάμι.

Ἡ πολιτεία νωθρή καί ὑγρή.

Συχνά φιλάρεσκη κι ἐπίσης φλύαρη.

Πολιτεία μακιγιαρισμένη.

Ἄλλοτε φασκωμένη μέ μοντελάκια νεοπλουτισμοῦ.

Ἄλλοτε ἐπιτηδευμένα μισόγυμνη, προκλητικά ἠδυπαθής.

Πέρα ὡς πέρα σάρκινη.

Πολιτεία μέ μνήμη ἀδύναμη καί ὄνειρα πλαστικά.

Ἐσπρέσο, καπουτσίνο καί λάιφ στάιλ μπουρδες.

Χρώματα παραχαραγμένα,

σιτάκια μπλαζέ καί τροχήλατες μοναξίες.

Ὁ καθένας καί ἡ ἱστορία του. Ἔστω χωρίς ἔρμα. Ἔστω...

Κάμπος...

Λίγο πρὶν ἡ νύχτα χωρίζει ἐντελῶς ἀπ' τῆς μέρας. Λίγο πρὶν τὸ σκοτάδι χωρίζει ἐντελῶς ἀπ' τὸ φῶς. Στὸ μεταίχμιο τοῦ ἄσπρου μὲ τὸ μαῦρο, ὅπου περιδιαβαίνει τὰ σοκάκια ἢ σιωπὴ, καὶ τοὺς μεγάλους δρόμους ἢ γαλήνη.

Λίγο πρὶν ξυπνήσουν οἱ μοναξιές καὶ τὰ ψυχότροπα. Ἐκεῖ, στὸ κρίσιμο σημεῖο τοῦ χρόνου, πού μπορεῖ κανεὶς νὰ ξεδιαλύνει σκιές, ὁ Τάκης Τλούπας καλημερίζει καὶ πάλι τὴν πόλη του, κρεμᾷ καὶ πάλι στὸν ὄμο του τὴ μηχανή του, ἀνεβαίνει καὶ πάλι τὴ βέσπα του, καὶ ξεκινᾷ, καὶ πάλι, γιὰ τὸν κάμπο ἢ τὰ χαμηλοβούνια του.

Εὐτυχῶς πού οἱ μεγάλοι δὲν πεθαίνουν ὀριστικά κι εὐτυχῶς πού κάποιοι βρίσκουν τὰ δρομάκια τῆς ψυχῆς πού ὀδηγοῦν στὴ σιωπὴ τοῦ ἔργου τους.

Καὶ дуὼ φορές εὐτυχῶς πού ἡ πόλη καλότυχῃ ὑπῆρξε κι ἀνάθρεψε μεγάλους, ἐρήμην βεβαίως τῆς βούλησης τῶν ἀνόπτων.

Λάρισα...

Ἡ Λάρισα τοῦ Ἀγίνορα Ἀστεριάδη...

Ἡ Λάρισα τοῦ Τάκη Τλούπα...

Ἡ Λάρισα τῶν χρωμάτων καὶ ἡ Λάρισα τοῦ μαυρόασπρου.

Ἡ ἀγαπημένη Λάρισα τῆς σιωπηλῆς εὐγένειας καὶ τῆς ἀπόλυτης σεμνότητας.

Ἡ Λάρισα πού μιλᾷ χαμηλόφωνα καὶ βαδίζει ἀπαρατήρητη καὶ ἀπρόσβλητη ἀπὸ τίς ἀσθένειες τοῦ ναρκισσισμοῦ καὶ τοῦ μεταμοντερνισμοῦ. Πού καὶ χωρὶς τίς πιστωτικές κάρτες, τὰ ρόλεξ καὶ τὰ ἀρμάνι καὶ τίς μερσέντες, μπορεῖ ἀκόμα νὰ ὀνειρεύεται.

Γιὰ αὐτὴ ἡ Λάρισα ζεῖ μέσα ἀπὸ τὰ βήματα σημαντικῶν ἀνθρώπων πού κατάρθεσαν ἤδη τὴν μαρτυρία τους στὴν αἰωνιότητα.

Ὁ Τάκης Τλούπας ἔχει καταθέσει στὴν αἰωνιότητα τὸ ἔργο του –ἀλλὰ καὶ τὸ ἦθος του– καὶ μᾶς ἔχει παραδώσει μιὰ Λάρισα-μᾶνα, μιὰ πόλη ζεστή, Λαρισαίους πού στέκουν στὶς γωνίες τῶν δρόμων συζητῶντας τὴν καθημερινότητα, ἀνθρώπους τοῦ κάμπου πού ἀρκοῦνται στὸ ἐλάχιστο, σιωπηλοὺς ποιμένες πού ὀδοιποροῦν στὴν ὁμίχλη καὶ πιά, ὁ ἴδιος, τεχνίτης καὶ δημιουργός, καλλιτέχνης τῆς φωτογραφικῆς ἀφηγηματικῆς, ἀποτελεῖ μέγιστη σημαντικότητα γιὰ τὸν τόπο μας.

Μέσα ἀπὸ τὴν ὀπτική, ἀλλὰ καὶ τὴν τεχνική τοῦ Τάκη Τλούπα, τὸ τοπίο ἀποκτᾷ τίς διαστάσεις πού δύσκολα ἀντιλαμβάνεται ἓνα μὴ ἀσκημένο μάτι. Ἡ

έλληνική γραμμή και ή γραμμή του όρίζοντα ταντίζονται σέ μιά σωπηνή άρμονία και τό κραυγαλέο έκμπεδνίζεται, αφήνοντας ζωτικό χώρο στόν άνθρωπο, γιά νά αντίληφθει τήν άσημαντότητά του σέ σχέση μέ τόν χώρο, αλλά και τόν χρόνο.

Τό ίδιο και οί όπτικές του γιά τήν πόλη, όπου άνθρωποι και χτίσματα συνυπάρχουν, πιά, σέ αναλογίες πού δέν ανατρέπουν τήν φυσική ροή τής ζωής. Ή πόλη τής Λάρισας άπαθανατίζεται μέ τήν ήρεμία μιās άπλότητας πού χάθηκε γιά πάντα.

Όμως δέν είναι ή Λάρισα του χθές. Είναι ή πολιτεία «του πάντα» αυτή πού περνά από τά μάτια εκείνου πού θά θελήσει νά ταξιδέψει στίς σελίδες των λευκώματων πού συγκέντρωσαν κάποια άπ' τά μέρη τής δουλειās του Τάκη Τλούπα. Καί αυτό αποτελεί τή μεγάλη προσφορά του φωτογράφου τής Λάρισας.

Τά λευκώματα μέ τίς φωτογραφίες του Τάκη Τλούπα θά πρέπει νά ανήκουν στά πλέον άπαραίτητα του βασικού έξοπλισμού κάθε λαρισαϊκού σπιτιού, όπως τό ψυγείο ή ή τηλεόραση, και θά πρέπει σέ κάποια άπ' τίς τάξεις του Γυμνασίου ν' αποτελούν, γιά τους μαθητές τής Λάρισας, αντικείμενο συζήτησης και διδασκαλίας, κάτι σάν πατριδογνωσία, έτσι ώστε ή μικρή καθημερινή ιστορία αυτής τής πόλης νά μίν αποτελεί τόπο άγνωστο στους κατοίκους της.

Πάει καιρός πού μου ἔγινε πίστη πώς ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου γίνεται οὐσιαστικότερη ὅταν τά βήματά του συναντιῶνται μέ βήματα σημαντικῶν ἀνθρώπων πού κατάθεσαν ἤδη τήν μαρτυρία τους στήν αἰωνιότητα.

Ὁ Τάκης Τλούπας ἔχει καταθέσει στήν αἰωνιότητα τό ἔργο του καί πιά, ὁ ἴδιος, ἀποτελεῖ μέγιστη σημαντικότητα γιά τόν τόπο μας, ἔγραφα πιο πάνω.

Διαισθάνομαι ὅτι δέν ὑπερβάλλω καί πώς ἀναφέρομαι σ' ἓνα τεράστιο ἔργο καί μιᾷ ἀνεκτίμητη προσφορά μέ λέξεις ἰδιαίτερα φτωχές. Οἱ Λαρισαῖοι πού γνωρίζουν τό ἔργο τοῦ Τλούπα καί οἱ Λαρισαῖοι τῶν ἐποχῶν τοῦ μέλλοντος, πού θά τό γνωρίσουν, ἔχουν καί θά ἔχουν τήν εὐτυχία, «δι' αὐτοῦ», νά ἐπικοινωνήσουν μέ ἐποχές μακρινές, ἔντονα σημαδεμένες μέ τήν προσπάθεια τῶν ἀνθρώπων «νά πορευτοῦν καλά» στή ζωή.

Δέν γνωρίζω πόλεις στήν Ἑλλάδα πού νά ἔχουν τόν δικό τους Τλούπα. Γνωρίζω ὅμως πώς ἡ ἀνάσα τῆς δικῆς μας πόλης, ἡ μικρή καθημερινή ἱστορία της, ἡ ἀφηγηματική τῶν σιωπηλῶν τοπιῶν της, ἀπαθανάτιστικαν γιά δεκαετίες ἀπό τόν φακό ενός ἀνθρώπου πού τά μάτια του, ἀρκετά νωρίς, εἶχαν μάθει τί λαλιά τοῦ νεροῦ καί τῆς ὀμίχλης, τί λαλιά τῶν κορυφογραμμῶν, τήν κίνηση τῶν ἀνθρώπων κάτω ἀπ' τό φῶς ἢ μέσα στή σκιά.

Πολύπτυχο έργο

Οι ασχολίες που παρέμειναν ίδιες έξι χιλιετίες, και που άρχισαν ν' αλλάζουν μετά την δεκαετία του '50, τά επαγγέλματα που χάθηκαν, τό πρόσωπο μιās πόλης που γκρεμίστηκε ασύνετα, τά τοπία που δέν είναι μόνο εικόνα, οί προσωπογραφίες τών ανθρώπων που είναι ζώσα έκφραση ψυχής, τά έργα τών ταπεινών και άνώνυμων δημιουργών που σκάλισαν τό ξύλο και λάξευσαν τήν πέτρα μέ άξεπέραστη καλλιτεχνική ευαισθησία, διδάσκοντας στους «λόγιους» τό ανυπέρβλητο κάλλος τής λαϊκής ψυχής...

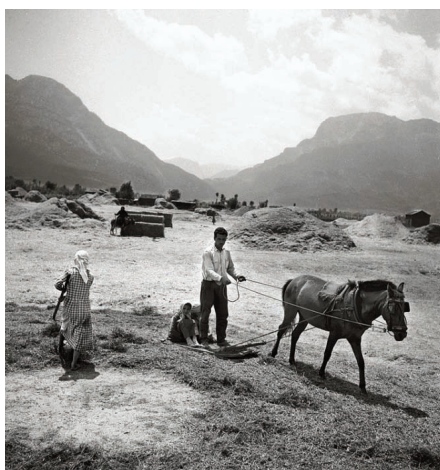
Αυτό τό έργο θά μείνει κορυφαία παρακαταθήκη σ' όλους που συνεχίζουν και θά συνεχίζουν νά ζουν μετά τόν Τάκη Τλούπια. Όπως επίσης παρακαταθήκη θά είναι και μιá μεγάλη διδαχή του προς τούς νεώτερους: Τήν Τέχνη τής Φωτογραφίας τί δημιουργεί τό μέγεθος τής ευαισθησίας τών ματιών του φωτογράφου, που τά δένει μιá άόρατη γραμμή μέ τήν ψυχή του. Ή δέ άφηγηματική τής φωτογραφίας είναι αὐτή που τής έξασφαλίζει τό εισιτήριο γιά τί διαχρονικότητα. Ο ίδιος μου είχε πει, αποπειρώμενος νά εξηγήσει κάποια «γιατί»:

«Είναι αλήθεια ότι πάντα έβλεπα πολλά πράγματα που δέν έβλεπαν οί άλλοι και που καταλάβαινα πώς θά χαθούν. Πολλές από τίς άγροτικές ασχολίες που είχαν χαρακτηριστικά στοιχεία αναλλοίωτα έδω και χιλιάδες χρόνια, ραγδαία μεταβάλλονταν. Ή εφαρμογή τής τεχνολογίας δημιουργούσε κάθετη και χασομή χρονή. Έτσι γεννήθηκε μέσα μου ή άγωνία τής άπαθανάτισης».

Ή άγωνία του δημιουργού...

Γιατί ο Τάκης Τλούπας είναι δημιουργός και όχι φωτογράφος-αντιγραφείας τής φύσης, τών αντικειμένων, τών ανθρώπων. Μετά απ' αὐτόν οί φωτογράφοι που άναζητοῦν τήν ιδιαίτερη έκφραση θά πρέπει νά ζυγίζουν αρκετά καλά τίς άπόπειρες και τούς ισχυρισμούς τους αν θέλουν νά μιλοῦν γιά τήν Τέχνη τής Φωτογραφίας.

Αὐτό, γιατί ο Τάκης Τλούπας ἦταν εκείνος που μέ άνεξάντλητη ύπομονή ακολουθοῦσε τούς μετασχηματισμούς στήν έκφραση τής φύσης. Ήταν αὐτός που εἰσχωροῦσε σ' εκείνη τήν λεπτομέρεια, που έκανε τό αντικείμενο σημαντικό. Ακινητοποιοῦσε τήν κίνηση που είχε κάτι ν' άφηγηθεῖ. Συχνά «ανάγκαζε» τό αντικείμενό του νά προβεί σ' αὐτήν τήν αφήγηση, ὅπως, γιά παράδειγμα, σέ μιá από τίς συγκλονιστικότερες φωτογραφίες του, που στό λεύκωμα «Από τί γῆ τών ανθρώπων» έχει τόν τίτλο: «Πηγάδι στόν Τύρναβο» (1975), στήν οποία

«ἀναγκάζει» τὰ δάχτυλα ν' ἀφηγηθοῦν μιά ζωή χαραγμένη ἀπ' τή στέρηση τόσο, ὅσο ὁ ξύλινος κύλινδρος τοῦ πηγαδιοῦ...

Οἱ «Βλάχοι στό Τόίβασι» (1954) πορεύονται στή μοναξιά ἑνός τοπίου πού ἐκπέμπει τό δικό του ἀπροσδιόριστο καί ἀχαρακτήριστο φῶς. Βρίσκονται ψηλότερα ἀπὸ τὰ καθημερινά καί βιώνουν ἕναν ἰδιαίτερα σιωπηλό δρόμο. Τέσσερα χρόνια ἀργότερα (1958) φωτογραφίζει «Τό Τόίβασι μέσα στήν ὁμίχλη» καί ἀπαθανατίζει μιά ἐκπληκτική στιγμή τῆς φύσης, μοιράζοντας τό κάδρο του σέ

τρία επίπεδα καί δίνοντας όλη τήν μεταφυσική του τοπίου μ' ένα πλήρως διαβαμιζόμενο άσπρο/μαύρο.

Τό φως, ως κατάσταση μυστηριακή καί ως διάσταση όνειρου, κυριαρχεί στίς άναζητήσεις του Τλούπα καί καθοδηγεί τήν όπτική του ματιά. Συχνά είναι αυτό πού τόν βοηθάει στήν ανακάλυψη τής ιδιόμορφης καί ιδιότυπης γλώσσας τών τοπίών, όπως στή φωτογραφία μέ τίτλο «Πρωινό στά Λεχώνια» (1955). Άλλες πάλι φορές, θαρρείς πώς ό ίδιος βυθίζεται σ' αυτό καί τ' αντικείμενα πού «βλέπει», άν καί δέν χάνουν τό περιγράμματά τους, λειτουργούν πέρα από τόν χώρο καί τόν χρόνο («Συντροφιά» - 1950).

ΜΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Πάνε περισσότερα από είκοσι πέντε χρόνια.

Κατά παράξενο τρόπο, τό κείμενό μου σώθηκε, στήν μνήμη του ύπολογιστή. Είναι ένα μικρό σημείωμα, από τά πολλά πού είχα γράψει σ' ένα διάστημα πενήντα έτών, γιά τόν Τάκη Τλούπα.

Είχα συναντηθεί μαζί του καί απλά μιλήσαμε γιά ώρα, χωρίς νά του πω ότι είχα πρόθεση νά γράψω γιά τό έργο του. Άλλωστε, κάθε φορά πού του έλεγα, δυσανασχετούσε. Καί κάθε φορά πού έγγραφα, μέ μάλωνε, μ' ένα ύφος μειλίχιο, πού ήταν όλα τά «εϋχαριστώ» του κόσμου.

Πολλά απ' αυτά πού είχαμε πει ανήκαν στόν χώρο τής προσωπικής συζήτησης καί επόμενο ήταν νά μείνουν άδημοσίευτα.

Κάποια άλλα, όχι. Μ' αυτά τά κάποια άλλα, επιχείρησα τότε νά συνθέσω μιά μικρή παρουσίαση-συνέντευξη. Δέν ήθελε πολλά ό Τάκης Τλούπας. Ή σεμνότητα ήταν ή δεύτερη μάνα του.

Ξαναφέρνω στήν επιφάνεια, σήμερα, σπαράγματα εκείνης τής συζήτησης-συνέντευξης. Τό νιώθω χρέος μου απέναντι στόν σπουδαιότερο Έλληνα φωτογράφο. Τό κάνω χωρίς νά πάρω τήν άδεια τής φίλης Βάνιας, τής κόρης πού άν καί στήν ίδια πόλη, χρόνια έχω νά συναντήσω.

Θαρρώ πώς έχω τό δικαίωμα αυτό. Τόν γνώρισα πολύ πρίν τόν γνωρίσουν άλλοι καί άρχισα νά γράφω πολλά χρόνια πρίν γράφουν άλλοι. Άδιαφορώντας γιά όσα άκουγα, πώς πάλι μαζί του άσχολούμαι.

Άπέναντί μου έχω τά λευκώματά του: «ΑΠΟ ΤΗ ΓΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ», «ΛΑΡΙΣΑ - Εικόνες του χθές», «1969 - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΟΔΟΠΟΡΙΚΟ ΣΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ», «Η Ελλάδα του Τάκη Τλούπα».

Τόν ρώτησα γιά τό πῶς «βλέπει» τά θέματα μέσα ἀπό τόν φακό του. Χαμογέλασε.

«Κάτω ἀπό μιὰ διαδικασία συνεχούς φθορᾶς», ἀπάντησε καί συνέχισε: «Αὐτό στάθηκε καί αἰτία γιά νά φωτογραφίσω καί τά ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Πίστευα ὅτι θά γίνουν καταστροφές, ὅτι θά χαθεῖ μιὰ ἰδιαίτερη κληρονομιά. “Ἐβλεπα” σέ κάποιες ἐκκλησίες καί μοναστήρια λεπτομέρειες ἀρχιτεκτονικές τίς ὁποῖες δέν τίς ἔβλεπαν οἱ εἰδικοί κι ἔλεγα πῶς ἔστω ὡς εἰκόνες πρέ-

πει νά διασωθοῦν στή μνήμη τῶν ἀνθρώπων. Ἴσως νά μὴν ἤθελα νά διασώσω τὴν εἰκόνα τοῦ χτίσματος, ἀλλὰ ἐκείνη τὴν ἀγωνία τοῦ μάστορα καί τὴν δεξιότητά του, πού ἀποτελεῖ ἄλλωστε τὴν γνώση αἰώνων».

Τοῦ ζήτησα νά μοῦ δώσει ἓναν ὀρισμὸ τῆς φωτογραφίας, ἀλλὰ ἀρνήθηκε.

«Ἡ φωτογραφία αὐτοπροσδιορίζεται», εἶπε. «Ἡ ἴδια ἡ φωτογραφία ὀρίζει τὴν τέχνη της. Ἐγὼ ἀναζητῶ ἐκεῖνο πού μέσα μου ὑπάρχει καί αὐτὴ ἡ ἀναζήτηση μπορεῖ νά διαρκέσει χρόνια. Δεκάδες φορές μπορεῖ νά σταθῶ ἀπέναντι σ' ἓνα ἀντικείμενο, ἀλλὰ νά μὴν ἀποφασίζω τὴν φωτογράφησή του, περιμένοντας ἐκείνη τὴν ἰδανικὴ –γιὰ τὰ δικά μου μάτια– στιγμή. Δέν μπορῶ νά πῶ τί εἶναι φωτογραφία, μπορῶ νά πῶ, ὅμως, πῶς μέ γοητεύουν οἱ ὁμίχλες, ὅπως καί οἱ ἀντικατοπτρισμοὶ τῶν νερῶν καί μέ συνεπαίρνει τό φῶς. Σίγουρα φωτογραφία εἶναι φῶς, ἀλλὰ καί ἄλλα πολλά...».

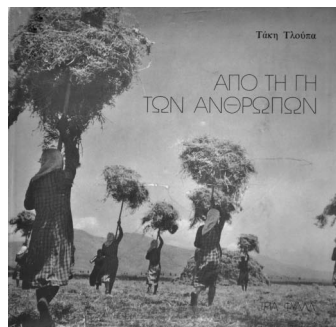
Μιλίσαμε γιά πολλά, γιά τὴν ἀγάπη του στή «Ρόλειφλεξ», τὸν Κόζιακα, τὴν Κάρλα, πού ἔχει ἀπαθανάτισει μοναδικά καί ἡ φωτογραφία της («Στὴν ξεραμένη λίμνη Κάρλα» - 1962) ἀνήκει –γιὰ τὸν ὑπογράφοντα– στὶς κορυφαῖες παγκόσμιες φωτογραφικὲς στιγμές.

«Εἶναι μιὰ πορεία πού ξεκίνησε στά 1938», μοῦ εἶπε «καί μοῦ χάρισε πλούσια τὴν γεύση τῆς ζωῆς. Τώρα λέω πῶς ποτέ δέν ἀντιλήφθηκα ὅτι θά περνοῦσαν τόσο γρήγορα τὰ χρόνια. Ἴσως γιὰτὶ σάν φωτογράφος ἀκινητοποιοῦσα τὸν χρόνο».

Ξανασυναντηθήκαμε καί εἶπαμε ἄλλα, ἂν καί πάντα ἐπέμενε πῶς δέν εἶχε νά πεῖ περισσότερα ἀπ' αὐτά πού ἔχει πεῖ ἀπαθανατίζοντας πρόσωπα ἀνθρώπων, ἀντικείμενα, τοπία, ἀσχολίες, κτίσματα, διαδικασίες ζωῆς.

Τάκη Τλούπα
 «Από τή γῆ τῶν ἀνθρώπων»
 Ἐκδόσεις «ΤΡΙΑ ΦΥΛΛΑ»

Τό 1983 οἱ ἐκδόσεις «ΤΡΙΑ ΦΥΛΛΑ» κυκλοφοροῦν τό λεύκωμα «Από τή γῆ τῶν ἀνθρώπων» μέ φωτογραφίες τοῦ Τάκη Τλούπα. Ἡ ἔκδοσι εἶναι δίγλωσση (καί στήν ἀγγλική). Παρότι δέν εἶναι λίγοι ἐκεῖνοι πού ἔχουν δεῖ τήν δουλειά του σέ ἀτομικές καί ὁμαδικές ἐκθέσεις, ὅπως καί σέ κάποιες εἰδικές ἐκδόσεις (ὅπως «Νεολιθική Ἑλλάδα» - Ἐθνική Τράπεζα, «Ἑλληνικά λαϊκά ὄργανα» - Ἐγκυκλοπαιδεία ΔΟΜΗ κ.ἄ.), τό «Από τή γῆ τῶν ἀνθρώπων» εἶναι ἡ πρώτη ὁλοκληρωμένη παρουσίασις τῆς αἰσθητικῆς καί τῆς ἰδιαίτερης ματιᾶς τοῦ φωτογράφου. Περιλαμβάνει 77 φωτογραφίες, οἱ περισσότερες ἀπό τίς ὁποῖες ἀφοροῦν τήν ἐλληνική ὑπαιθρο. Τοπία, ἀγροτικές ἀσχολίες, πρόσωπα... Ὅκτώ ἀπ' αὐτές ἀφοροῦν τήν μοναστική ζωή.

Ἡ φωτογραφία πού μᾶς ὑποδέχεται ἔχει τίτλο «Πρωινό στή Χασάμπαλη». Ἡ Χασάμπαλη εἶναι περιοχή τοῦ Συκουρίου Λάρισας, ἀπό τά λατομεῖα τῆς ὁποίας ἔβγαινε τό περίφημο πράσινο μάρμαρο, μέ τό ὁποῖο ἔχουν κατασκευαστεῖ οἱ κολῶνες τῆς Ἀγίας Σοφίας. Τόν Τάκη Τλούπα, ὅμως, ἐνδιαφέρει ἡ μοναξιά τοῦ τοπίου. Τήν γραμμή τοῦ κάμπου, πού εἶναι καί ἡ πρώτη γραμμή ὁρίζοντα, διακόπτει ἕνα μοναχικό δέντρο, μέ τήν ἀπόλυτη σιωπή του. Στή δεύτερη γραμμή τοῦ ὁρίζοντα εἶναι οἱ δύο κορυφογραμμές. Ἡ πρώτη ἀπό τό χαμηλοβουνί τῆς Χασάμπαλης. Ἡ δεύτερη τῆς Ὅσσας. Στά ριζά τῆς πρώτης μιᾶ γραμμή ὁμίχλης.

Ἡ ὁμίχλη ἦταν ἀγαπημένη ἀτμόσφαιρα τοῦ Τάκη Τλούπα. Ὅταν ξημέρωνε ἡ μέρα κι ἔβλεπε ὁμίχλη, δέν ἔλεγε «σήμερα δέν ἔχει ἥλιο, ἔχει ὁμίχλη, δέν θά φωτογραφίσω». Ἀντίθετα, ἔλεγε: «Τί ὥραϊα... Ἔχει ὁμίχλη. Πάω νά φωτογραφίσω». Τήν συναντᾶμε συχνά. Ἡ 4η φωτογραφία ἔχει θέμα τῆς τίς «Ὅμιχλες στόν Κίσσαβο». Ἡ 6η «Τό Τόβασι μέσ στήν ὁμίχλη». Ἡ 24η τήν «Ἀνοιξιάτικη ὁμίχλη». Καί πολλές ἀκόμα σέ ἄλλα λευκώματα, ἀλλά καί ἀνέκδοτες.

Στό λεύκωμα αυτό συναντάμε κάποια από τὰ συγκλονιστικότερα πρόσωπα πού φωτογράφησε ὁ Τάκης Γλουπάς, ἀνεπανάληπτες ἀπαθανάτισεις, πού ἀποκαλύπτουν τί ἔψαχνε ὁ μέγας μας καλλιτέχνης στὸν ἄνθρωπο. Τό πρόσωπό του, τὰ χέρια του, τό βλέμμα του, τὰ σημάδια πού ἄφησε ὁ χρόνος, τὰ σημάδια πού ἄφησε ἡ στέρση, τὰ σημάδια πού ἄφησε ὁ μόχθος τοῦ ἀγρότη, τὰ σημάδια πού ἄφησε ἡ τυράγνια τοῦ κτηνοτρόφου, τὰ σημάδια πού ἄφησαν ἡ βροχή, τό λιοπύρι, τὰ ξεροβόρια...

Ὁ Τάκης Γλουπάς ὑπερβαίνει τὴν ἔννοια τοῦ φωτογράφου. Τὰ πρόσωπά του εἶναι εἰκαστικές προσωπογραφίες ἁγίων τῶν κάμπων καί τῶν βουνῶν. «Ὁ

Ὀδυσσεύς στὴ βροχή» βγάζει τὴν εὐγλωττὴ λεβεντιά του στό βλέμμα του, στό πρόσωπό του πού χαμογελά κάτω ἀπὸ τὴν κάπα του. Ὁ κτηνοτρόφος «Ψηλά στὴν Τύρνα» (Ελάτη), μέ τὰ ταλαιπωρημένα παπούτσια καί ροῦχα, μέ τὴν γκλίτσα στοὺς ὠμους πού δημιουργεῖ σταυρό μέ τὴν ὄρθια στάση τοῦ σώματος, εἶναι ὁ κυρίαρχος τοῦ Κόζιακα, ἓνας βασιλιάς πού ἐποπτεύει τό ποίμνιο σέ μιά εἰδυλλιακὴ μοναξιά.

Πόσα μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ἀπέναντι στίς φωτογραφίες τοῦ Τάκη Γλουπά; Τὴν γαλήνη καί τὴν προσίλωσι πού βγάζουν οἱ «Σαρακατσάνες στὸν Ὀλύμπο»; Ἡ ἀφηγηματικὴ τῶν ξυπόλητων ποδιῶν τῆς ἔφηβης Σαρακατσάνας; Τό φύσημα τῆς ἡλικιωμένης στό «Μαγείρεμα στό βουνό» δέν εἶναι μιά φωτογραφία πού δείχνει πῶς οἱ γυναῖκες τῶν κτηνοτρόφων ἐτοίμαζαν τό φαγητό τῆς οἰκογένειας. Ἀποτυπώνει μιά σπουδαία σκηνή τῆς καθημερινότητας, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξαρτιόταν ἡ ἐπιβίωση ἐκείνων πού ἀκολουθοῦσαν τὰ κοπάδια. Τό μαγείρεμα ἦταν ὑπόθεση τῶν ἡλικιωμένων, πού ἔμεναν πίσω στίς στάνες. Ἡ τεχνικὴ τους ν' ἀνάψουν φωτιά, ἡ πυροστιά, ἡ κατσαρόλα. Ἡ γιαγιά διπλωμένη στὰ δύο. Στὴν ἴδια σελίδα, ἡ φωτογραφία μέ τό «Σαρακατσάνικο νοικοκυριό» συμπληρώνει περισσότερο ἀπὸ εὐγλωττα τί σημαίνει νὰ ἔχεις στέγη τὸν οὐρανό, ἀλλὰ καί τί σημαίνει «λίγο».

Κάθε φωτογραφία καί μιά ἱστορία, ἓνα ἀρήρημα γιὰ τὴν μεγάλη περιπέτεια

τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀγροτική Ἑλλάδα. Ἡ γαιγιά μὲ τὰ «Ἀβγά γιά τὸ ἐγγόνι», πού γιά μοναδικό της κόσμημα ἔχει μιὰ παραμιάνα, τὰ χέρια της μὲ τὰ ἀβγά, ἡ ὑποψία χαμόγελου στό πρόσωπό της, τὸ ἀπορημένο βλέμμα τοῦ παιδιοῦ. Ἡ νηφαλιότητα τοῦ «Καλαρρυτινοῦ τσομπάνου», ἡ ἀθωότητα τῆς παιδούλας στό «Ἐνα χαμόγελο», ἡ ἥπια σκληρότητα πού ἐκφράζει «Ὁ ντελάλης», φωτογραφία πού ἔγινε διάσημη, ἡ μοναξιά τῶν μοναχῶν. Τί νά ἀναφέρω σέ ἕνα σημεῖωμα πού πρέπει νά τηρεῖ κανόνες χώρου;

Σ' αὐτό τὸ λεύκωμα συναντᾶμε τὴν ἐπίσης διάσημη φωτογραφία τῆς Κάρας, μὲ τὴν σχισμένη γῆ, τὴν ἀπόλυτα χορευτική συμμετρία τῶν γυναικῶν «Κουβαλῶντας τὸ σανό» καὶ ἄλλες πολλές πού μᾶς καθηλώνουν...

ΛΑΡΙΣΑ

Εἰκόνες τοῦ χθές

Φωτογραφίες: ΤΑΚΗΣ ΤΛΟΥΠΑΣ

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1986, ἐπὶ δημαρχίας τοῦ ἀειμνήστου Ἀριστείδη Κ. Λαμπρούλη, ἡ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας - Μουσεῖο Γ. Ι. Κατσίγρα, κυκλοφορεῖ μὲ τὴν ἐκδοτική σφραγίδα τῶν ἐκδόσεων «ΚΑΠΟΝ» τὸ θαυμάσιο λεύκωμα «ΛΑΡΙΣΑ - εἰκόνες τοῦ χθές». Τὰ κείμενα εἶναι τοῦ δημοσιογράφου τῆς «Ἐλευθερίας» Νίκου Νάκου, ὁ ὁποῖος ἐπὶ σειρά ἐτῶν δίδασκε καθημερινὰ δημοσιογραφικό ὕφος καὶ ἦθος, καὶ οἱ φωτογραφίες τοῦ Τάκη Τλούπα. Τὸ εἰσαγωγικό κείμενο τοῦ Νίκου Νάκου γιά τὴν ἱστορική διαδρομὴ τῆς Λάρισας εἶναι μοναδικό!

Στό προλογικό σημεῖωμα τοῦ δημάρχου, ὁ ἀείμνηστος Ἀριστείδης Λαμπρούλης ἀναφέρει μεταξύ ἄλλων:

«Εἰκόνες ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Λαρισινοῦ λαοῦ, σέ ἐποχές σκλαβιάς, ζοφερῶν χρόνων, φτώχειας, στέρησης, ἀγῶνων καὶ προσπάθειας γιά καλύτερη ζωὴ στὴν ἀγαπημένη Λάρισα, ἔγινε ἀπόπειρα νά καταγραφοῦν στό λεύκωμα αὐτό τῆς Δημοτικῆς Πινακοθήκης Λάρισας, πού βασίστηκε στὶς φωτογραφίες καὶ στό ἀρχεῖο τοῦ συμπολίτη μας καλλιτέχνη φωτογράφου Τάκη Τλούπα.

»Οἱ φωτογραφίες αὐτές κλείνουν μέσα στό παιγνίδισμα τοῦ ἀσπρόμαυρου,

έκτός από τήν ιστορική καταγραφή της παλαιάς Λάρισας, καί ολοκληρωμένα συναισθήματα. Τή μελαγχολική νοσταλγία, τή φιλοσοφική καρτερία, τόν ήρωισμό καί τό δυναμισμό, τή δημιουργικότητα, τήν ευαισθησία θά λέγαμε, τών Λαρισαίων τών χρόνων πού πέρασαν. Όλα αὐτά μ' ἔναν πλούσιο λυρισμό μᾶς ιδιότυπης καλλιτεχνικῆς ἔκφρασης ὅπου, παρὰ τόν χαρακτήρα τοῦ “ἐνσταντανέ” πού ἔχουν οἱ περισσότερες φωτογραφίες, διακρίνει κανεῖς τό ἀξιόλογο αἰσθητικό περιεχόμενο πολλῶν ἀπ' αὐτές καί τήν περιεκτικότητα σέ ἱστορικά στοιχεῖα....»

Οἱ φωτογραφίες τοῦ Τάκη Γλούπα στό λεύκωμα αὐτό, χωρίς νά παραβλεφθεῖ ἡ ἀξία τοῦ κεμένου, ἀποτελοῦν πολύτιμο ὕλικό γιά τήν ἱστορική διαδρομή τῆς πόλης, ἐνῶ παράλληλα ἐκφράζουν μέ ἀξεπέραστο καλλιτεχνικό ὕφος τήν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς. Φωτογραφίες πού ἐκφράζουν ἄλλοτε μέ λυρισμό, ἄλλοτε μέ ρεαλισμό, καί ἄλλοτε ἐντελῶς ὑπερβατικά τίς στιγμές τών ἀνθρώπων μᾶς πολιτείας, πού πάσχιζε νά σταθεῖ στά πόδια της μέσα ἀπό συνεχεῖς καταστροφές, ἀλλά καί τά ἔργα τών ἀνθρώπων της, πρὶν οἱ κάτοικοι χάσουν τό μέτρο καί τήν αἴσθηση τῆς σεμνότητας.

Ἡ ὀργάνωση τοῦ λευκώματος εἶναι ὑποδειγματική, καθὼς ἀκολουθεῖ τήν ἱστορική διαδρομή τῆς πόλης. Τά ἀρχαῖα της θέατρα, τά ψηφιδωτά της παλααιοχριστιανικῆς ἐποχῆς, τό Μπεζεστένι τῆς Τουρκοκρατίας, ἡ Λάρισα τών πρώτων χρόνων τῆς ἀπελευθέρωσης, ἡ Λάρισα τῆς Κατοχῆς, ἡ μετακατοχική Λάρισα.

Μιά ἐκπληκτική φωτογραφία τοῦ Τάκη Γλούπα, ἐνός πρωينوῦ τοῦ 1950 στήν κεντρική πλατεία τῆς πόλης, ἀφηγεῖται τό πέρασμα ἀπό τήν μιά ἐποχή στήν ἄλλη. Φωτογραφίες τοῦ καταστροφικοῦ σεισμοῦ τοῦ 1953, τοῦ τότε σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, τοῦ κοιμποῦ κτηρίου τοῦ σταθμοῦ τοῦ Θεσσαλικοῦ Σιδηροδρόμου, τῆς «Τετάρτης» καί τῆς «Νέας Ἀγορᾶς», λειτουργοῦν ὡς διαρκές μνημόσυνο μᾶς πόλης πού δέν ὑπάρχει πιά, ἀλλά δέν ἔπαψε νά εἶναι δική μας. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τό κτήριο τῆς Γεωργικῆς Σχολῆς, τό Ὑδραγωγεῖο, ἀλλά ἀκόμα περισσότερο μέ τό παλιό Ρολόι, πού δέν ὑπάρχει πιά, ἀλλά καί οὔτε ἀντικαταστάθηκε. Εἶναι κρίμα νά γκρεμίζεις χωρίς νά ξαναφτιάχνεις, ἰδιαίτερα ὅταν αὐτό πού γκρεμίζεις εἶναι ἓνα ἐμβληματικό στοιχεῖο τῆς πόλης.

Ἡ σχέση τών ἀνθρώπων μέ τόν χώρο καί τόν χρόνο, ἀλλά καί ἡ σχέση τοῦ χώρου μέ τόν χρόνο, εἶναι ἐκδηλές στίς φωτογραφίες αὐτές τοῦ Τάκη Γλούπα. Σταματῶ σέ μιά ἀκόμα φωτογραφία: Εἶναι ἀπό τά «Σκυλοκαλλιστεία» τῆς Λάρισας. Πόσοι νά τά γνωρίζουν ἄραγε, ἀκόμα καί ἀπό τοὺς φιλόζωους; Πόσοι νά θυμοῦνται τό «Ἀδάμιο ἔπαθλο»; Ἕνα ἔπαθλο πού εἶχε θεσπίσει καί χρηματοδοτήσει ὁ Ἀδάμος Κωνσταντίνου (!), τοῦ γνωστοῦ καί σήμερα

ψητοπωλείου «Αδάμος», πού ζει με τήν τρίτη γενιά, τά ἐγγόνια του Ἀδάμο καί Ἰωάννη Κωνσταντίνου, στήν ὁδό Πανός;

Ὁ Μουσικός Σύλλογος, οἱ μαθητές τοῦ Ὁδείου, ἀλλά καί ἡ ἐμβληματική φωτογραφία μέ τόν τροχό τοῦ ποδηλάτου στό γήπεδο τοῦ Ἀλκαζάρ. Τό ταξίδι στίς μνημές συνεχίζεται μέ μιά σειρά φωτογραφιῶν ἀπό ἐπαγγέλματα πού ἀπαθανάτισε ὁ Τάκης Τλούπας, καί πού βέβαια ἔχουν χαθεῖ: τό πετάλωμα τῶν ἀλόγων, οἱ χαμάληδες, οἱ καροπιοί, οἱ μπαρμπέρηδες, οἱ σαγματοποιοί, οἱ ψαράδες τοῦ Πηνειοῦ, οἱ λουστριοί τῆς Κεντρικῆς Πλατείας (πλατεία Μιχαήλ Σάπκα – ἡ μόνη παράλειψη τῶν δημιουργῶν του λευκώματος, οἱ ὅποιοι σχεδόν ἐπιδεικτικά ἀγνόησαν τό ἐπίσημο ὄνομά της), ὁ λατερνατζής...

Τεράστια ἡ προσφορά τῆς φωτογραφικῆς ματιᾶς τοῦ Τάκη Τλούπα, καί μάλιστα σέ ἐποχές πού ἡ φωτογραφία εἶχε μεγάλο οἰκονομικό κόστος, ἐνῶ παράλληλα ἀπαιτοῦσε ιδιαίτερες γνώσεις καί ἐμπειρία στόν σκοτεινό θάλαμο, μέ τόν φωτογράφο νά ἀναπνέει τά χημικά της λεκάνης καί τοῦ φωτοευαίσθητου χαρτιοῦ.

ΤΑΚΗΣ ΤΛΟΥΠΑΣ

«1969 – Φωτογραφικό ὁδοιπορικό στό Ἅγιον Ὄρος»

Τό 2001 οἱ ἐκδόσεις «ΚΑΠΟΝ» τῆς Λαρισαίας κυρίας Ραχήλ Μισδραχί Καπόν παρουσιάζουν στό πανελλίνιο τήν συγκλονιστικότερη ἴσως φωτογραφική δουλειά πού ἔχει γίνει ποτέ γιά τό Ἅγιον Ὄρος.

Εἶναι ἓνα πολύτιμο λεύκωμα (δίγλωσσο) μέ φωτογραφίες τοῦ Τάκη Τλούπα ἀπό τά ταξίδια του στό Ἅγιον Ὄρος, τό 1969, τό 1977, τό 1979, τό 1984 καί τό 1995, φωτογραφίες πού περνοῦν στήν ἐσωτερικότητα τῆς μοναχικῆς κοινότητας, ἀρνούμενες τήν μεγαλοπρέπεια καί τό φανταχτερό των χρωμάτων.

Σέ καμία ἀπό τίς συλλογές τῶν φωτογραφιῶν πού ἔχουν δεῖ τό φῶς τῆς δημοσιότητας δέν ὑπάρχει τόσο ἔντονο τό στοιχεῖο τῆς σιωπῆς, ὅσο στίς φωτογραφίες τοῦ Τάκη Τλούπα. Καί ἡ σιωπή εἶναι ἀπό τά πρωτογενῆ στοιχεῖα πού χαρακτηρίζουν τό Ὄρος τῶν μοναχῶν

καί ὅχι τὸ Ὅρος τῶν ἐπισκεπτῶν μέ ὅλα τὰ συναφῇ.

Ὁ Τλούπας στό Ἅγιον Ὅρος ἀπαθανατίζει αὐτό πού ἐπιζητᾷ ὁ μοναχός: τή μοναξιά. Μόνο πού ἡ μοναξιά πορεύεται γαλήνια στὸν φακὸ τοῦ μεγάλου Λαρισαίου φωτογράφου. Καί συχνά γλιστρᾷ ἀθέατη πλάι στοὺς τοίχους τῆς δικῆς μας ἀλλοτριώσεως, ὅπως γλιστρᾶνε οἱ σκιές τῶν μοναχῶν τοῖχο-τοῖχο, ἔτσι πού νά εἶναι ὁρατοὶ μόνο ἀπὸ τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ.

Κάποιες ἀπὸ τίς εἰκόνες αὐτές τίς εἶχα δεῖ στό ἐργαστήρι του, σέ κάποια ἀπὸ τίς πολλές συναντήσεις μας. Τὴν τελευταία φορὰ πού ἐπισκέφθηκα τὸ Ἅγιον Ὅρος (Δεκέμβριος 1996), αὐτές οἱ φωτογραφίες ἐμφανίστηκαν στά μάτια μου, καθὼς ἀχάραγα γλιστρούσαμε μέ τὸν φίλο ζωγράφο Χρῆστο Παπανικολάου καί τόν, ἐπίσης φίλο, μουσουργό Γιάννο Αἰόλου, ἀκολουθοῦμενοι ἀπὸ, τόν νεκρὸ τώρα, 15χρονο, τότε, γιό μου Πέτρο, στό καθολικὸ τῶν μονῶν. Τί νά προσδοκοῦσαν, ἄραγε, οἱ μοναχοί, πού ὡς σκιές ψιθυρίζαν στό σκοτάδι; Ποιά μορφή νά εἶχε ὁ Θεός μέσα τους;

Τὸ λεύκωμα προλογίζει ὁ Κώστας Μπαλάφρας, ἐπίσης κορυφαῖος Ἕλλην φωτογράφος. Ἀκολουθεῖ μιά ἐκτενὴς συνέντευξη πού ἔδωσε ὁ Τάκης Τλούπας στὸν Γ. Ν. Πεντζίκη τὴν Μεγάλῃ Τρίτῃ του 2000, χωρὶς ἐρωτήσεις, σέ ἀφηγηματικὴ μορφή σέ ἄ πρόσωπο, στὴν ὁποία ὁ Τάκης Τλούπας ἀφηγεῖται λιτὰ τὴν ζωὴ καί τὰ τοῦ ἔργου του. Ἡ ἀφήγηση αὐτὴ εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὴ γιὰ ὅσους ἐπιθυμοῦν νά γνωρίσουν τὸν μεγάλο αὐτὸν Λαρισαῖο καλλιτέχνη. Τότε, ὁ Τάκης Τλούπας ἦταν ἥδη 80 χρονῶν καί εἶχε ἐπίγνωση πὼς εἶχε περάσει στὴν ἀθανασία. Γιὰ τοῦτο καί ὁ λόγος του εἶναι ἰδιαίτερα γαλήνιος.

«...Αὐτὸ πού πρωταρχικά μ' ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ παιχνίδι τοῦ φωτός πάνω στὰ πράγματα. Πάνω στό μάρμαρο μιᾶς κρήνης, πάνω στό φανάρι τοῦ Πρωτάτου, πού τὸ κάνει νά φαίνεται ἀναμμένο. Αὐτὸ καταλαβαίνω, σ' αὐτὸ εἶμαι καλός...

[...]

»Πρέπει ἐπίσης νά πῶ ὅτι θεωρῶ τὸν ἑαυτό μου τυχερὸ πού ἡ κόρη μου μέ διαδέχεται στὴ φωτογραφία καί πῆγε καί σέ σχολή. Λίγοι ἀφίνουν διάδοχο. Ἡ Βάνια ἔχει ἀναλάβει τὸ ἀρχεῖο μου, ἔχει ἥδη ὀλοκληρώσει τὰ τυπώματα τῶν φωτογραφιῶν τοῦ Ἁγίου Ὅρους καί τῶν Βλάχων. Ἡ δουλειά μου δέν θά πάει χαμένη».

Ἔτσι τελειώνει τὴν αὐτοβιογραφικὴ ἀφήγησή του ὁ Τάκης Τλούπας, γιὰ ν' ἀκολουθήσει ἡ ἄλλη ἀφήγηση, ἡ φωτογραφικὴ. Ἀρχὴ τῆς ἀφήγησης αὐτῆς, ἡ φωτογραφία «Μοναχὸς σέ διακόνημα», μέ τὸν μοναχὸ τῆς μονῆς Παντοκράτορα φορτωμένο ξύλα. Τὸ Ἅγιον Ὅρος δέν εἶναι τουριστικὴ διαμονή γιὰ τοὺς

μοναχούς, μās “λέει” ό Τάκης Τλούπας. Πολλές από τίς έργασίες τους, τά λεγόμενα «διακονήματα» είναι σκληρές δουλειές τής ύπαίθρου, πού απαιτούν καί σωματικό κάματο.

Ή 5η φωτογραφία μαγνητίζει τό όπτικό μου νεύρο. Γι’ αὐτήν έχει κάνει ιδιαίτερη αναφορά ό Τάκης Τλούπας στήν αφηγηματική του συνέντευξη:

«...σάν κυνηγός αἰσθανόμουν κι όταν έπιασα μιά πολύ ωραία σκηνή στό τρίτο μου ταξίδι στό Άγιον Όρος. Ήταν δυό ήλικιωμένοι μοναχοί πού συνομιλοῦσαν, καί κάτι έμπιστευτικό έλεγε ό ένας στόν άλλο. Στεκόμουν στους 80 πόντους μακριά τους. Πιο κοντά δέν γινόταν μέ τί Rolleiflex. Εἶχα ανοίξει τό διάφραγμα στό φούλι κι εἶχα ν’ αντιμετώπισω καί τούς κραδασμούς τοῦ πλοίου. Μ’ άρέσει αὐτή ή φωτογραφία. Ήταν ωραίες φυσιογνωμίες, έπιβλητικές, ό ένας γέροντας εἶχε μεγάλα φουντωτά φρυδιά. Ό Κώστας ό Μπαλάφας λέει ότι είναι ή πιο χαριτωμένη μου φωτογραφία...»

Παρατηρῶ τίς φωτογραφίες από τήν 64 μέχρι καί τήν 76. Ανατρέχω καί πάλι στήν αφήγηση τοῦ Τάκη Τλούπα:

«...μέ τά πόδια πήγαμε στό Χιλανδάρι. Έκεἰ μās άρεσε. Όραῖο μοναστήρι, έντυπωσιακό. Έκεἰ φωτογράφισα τήν κηδεῖα τοῦ μοναχοῦ. Άποβραδῖς πού φτάσαμε, μάθαμε ότι εἶχε πεθάνει ένας γέροντας, καί πώς τήν έπομένη θά γινόταν ή κηδεῖα. Πήγαμε στό ναό, εἶδα τούς ανθρώπους στά στασίδια, τόν νεκρό τόν εἶχαν τυλιγμένο σέ κάτι πού έμοιαζε μέ Έπιτάφιο. Τόν έψαλαν, τόν θυμιάτισαν καί βγήκαν έξω γιά τόν ένταφιασμό. Έγώ εἶχα μόνο ένα φίλμ, δώδεκα πλάκες – λίγο πιο ταχύ από τά συνηθισμένα. Τραβοῦσα φωτογραφίες καί κανείς δέν μοῦ εἶπε τίποτα. Εὐτυχῶς, δηλαδή, πού έτσι σώθηκε αὐτή ή σειρά. Είναι σειρά πολύτιμη, γιατί είναι θέμα πού δέν βρίσκεται εύκολα...»

Στά πρόσωπα τῶν μοναχῶν δέν αποτυπώνεται όδύνη, παρά έγκατέρηση. Ό θάνατος γιά τόν χριστιανό είναι τό πέραςμα στήν αἰώνια ζωή. Ό μοναχός βλέπει πιο καθαρά τήν μεταφυσική του διάσταση. Ό δικός του κόσμος είναι γαλίνιος, άπαλλαγμένος από τήν άγωνία τοῦ τέλους. Ό δέ Τάκης Τλούπας κατόρθωσε ν’ άπαθανάτισει αὐτήν άκριβῶς τήν αντιμετώπιση τής άπώλειας.

Τό λεύκωμα γιά τό Άγιον Όρος είναι μιά έξαιρετική μαρτυρία τής Άθωνικῆς Πολιτείας. Οι φωτογραφίες τῶν τοπίων αλλά καί τῶν κτηρίων διακρί-

νονται για τήν ύψηλή αρχιτεκτονική τους. Τό μάτι τοῦ φωτογράφου μᾶς δείχνει ὅψεις πού τά δικά μας μάτια δέν βλέπουν. Ἀποθεώνει τήν ἰσορροπία.

«Ἡ Ἑλλάδα τοῦ Τάκη Γλούπα»

Τό 2005 ἐκδίδεται τό μνημειῶδες λεύκωμα «Ἡ Ἑλλάδα τοῦ Τάκη Γλούπα», ἀπό τίς ἐκδόσεις «ΚΑΠΟΝ», σέ συνεργασία μέ τό Μουσείο Μπενάκη καί οἰκονομική στήριξη τῆς Νομαρχίας Λάρισας (νομάρχης Λουκᾶς Κατσαρός). Ὁ Τάκης Γλούπας ἔχει ἤδη πεθάνει, τό δέ βάρος τῆς εὐθύνης ἐπωμίζεται ἡ κόρη του Βάνια Γλούπα.

Ἡ ἐκδοσι ξεκινᾷ μέ ἕνα σύντομο, ὥστόσο περιεκτικό σημείωμα τῆς εὐγενικῆς κυρίας Ραχήλ Μισδραχί (μετέπειτα Καπόν), Λαρισαίας, ἡ ὁποία ἀνακαλῶντας μνήμες ἀπό τό παρελθόν, ἀφηγεῖται, μεταξύ τῶν ἄλλων, τά τῶν πρώτων φωτογραφίσεων τῆς ἀπό τόν Τάκη Γλούπα, φίλο τῆς οἰκογένειάς τῆς.

Ἡ κυρία Ραχήλ Μισδραχί-Καπόν ἀποκαλύπτει πώς τό σχεδίασμα τοῦ λευκώματος εἶχε ξεκινήσει πρὶν ἀκόμα πεθάνει ὁ Τάκης Γλούπας:

«...έτοιμασα ἕνα ὁμορφο δείγμα καί πῆγα στή Λάρισα γιά νά συζητήσουμε γιά τό βιβλίο. Θυμᾶμαι ἀκόμα τά μάτια του νά μέ κοιτᾶνε μέ χαρά καί νά μέ ρωτάει: “Τί λές, θά προλάβουμε;” Ἡ ἀγωνία του ἦταν ὅτι εἶχε μεγαλώσει καί ἀναρωτιόταν ποιός θά ἔβρισκε χρόνο γιά νά γράφει γιά τή δουλειά του...».

Ὁ Τάκης Γλούπας δέν ἔζησε γιά νά δεῖ αὐτό τό ὑπέροχο λεύκωμα. Ὅσοι εἶχαμε τήν τύχη νά τό ἀποκτήσουμε ξέρουμε πώς κατέχουμε ἕναν ἄυλο θησαυρό. Τό δικό μου εἶναι προσφορά ἀγάπης τῆς κόρης του Βάνιας γιά ὅσα ἐπὶ σειρά ἐτῶν ἔγραφα γιά τόν μοναδικό πατέρα τῆς.

Τό πρῶτο κεῖμενο πού συναντᾶμε εἶναι ἕνα λιτό αὐτοβιογραφικό σημείωμα τοῦ ἴδιου τοῦ Τάκη Γλούπα. Σ’ αὐτό σταματῶ σέ μιά μαρτυρία ἐνός παλιοῦ, εὐγενῆ Λαρισαίου, τοῦ κτηματία Ζαρίμπα, ὁ ὁποῖος εἶχε πει, πρὶν ἀπό τήν Κατοχή ἀκόμα: «Ὁ Γλούπας ἔχει τό μάτι τοῦ Θεοῦ».

Σ’ αὐτό τό λιτό σημείωμα συναντᾶμε καί τή μαρτυρία του γιά τίς ἐμβληματικές φωτογραφίες τῆς Κάρλας, πρὶν καί μετά τήν ἀποξήρανσή τῆς:

«Τό 1952 φωτογράφισα γιά πρώτη φορά τήν Κάρλα. Πήγα κι άλλες δυό φορές καί τί φωτογράφισα. Τελευταία το 1962, μαζί μέ τόν Λέτσιο, όταν εἶχε πιά ξηρανθεῖ. Θυμᾶμαι πώς μιά φορά πού πήγαμε μέ τόν γιατρό τόν Μάκη Λαχανᾶ, κοιμηθίκαμε μαζί μέ τούς ψαράδες στρωματσάδα στήν καλύβα...»

Οἱ νεώτεροι Λαρισαῖοι δέν γνωρίζουν τόν Μάκη Λαχανᾶ. Γιατρός, ζωγράφος καί μέγας διανοούμενος τῆς Λάρισας. Ἀλλά οἱ συμπολίτες, πλέον, συγκινούνται ἀπό ἄλλα.

Ἀκολουθεῖ ἓνα μικρό, ἀλλά συγκινητικό καί οὐσιώδες σημείωμα τῆς ἀείμνηστης μεγάλης κυρίας Λένας Γουργιώτη, πού σ' αὐτήν ἡ Λάρισα χρωστᾷ τό Λαογραφικό καί Ἱστορικό Μουσεῖο τῆς. Γράφει μεταξύ τῶν ἄλλων:

«...Σέ ἀντικειμενική θέαση ὁ Τάκης Τλούπας ἀναδείχθηκε δημιουργός ἐμπνευσμένου καλλιτεχνικοῦ ἔργου, ἐραστής τῆς ἀλήθειας στή φιλοσοφική τῆς οὐσία, πού σημαίνει κατανόηση τῆς φύσης, τοῦ φυτικοῦ-ζωικοῦ κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου στίς ποικίλες ἐκδηλώσεις τοῦ βίου, τῶν ἐπινοήσεων καί τῶν εἰκαστικῶν του ἐπιτευγμάτων...»

Τό ἐπόμενο κείμενο εἶναι τοῦ ἀείμνηστου Ἀγγελου Δεληβορριά, πρώην διευθυντῆ τοῦ Μουσείου Μπενάκη. Ἕνα μικρό ἀπόσπασμα, πού ὅμως ἐκφράζει πολλά:

«Στήν περίπτωσι τοῦ προικισμένου Θεσσαλοῦ φωτογράφου, τοῦ φανατικοῦ Λαρισαίου, τόν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου πού ἀποδίδει ἡ συνεχὴς ἀντιπαράθεσι τῆς ἀγωνίας γιά τήν ἐπιβίωσι μέ τίς τρομακτικές δυσκολίες πού παρουσιάζει ὁ ἔλεγχος τῆς γῆς, ἀκόμα καί σέ περιοχές ὅπου ἡ γονιμότητα τοῦ ἐδάφους ὑπόσχεται προκαταβολικά τήν αἴσια κατάληξι. Μιά γονιμότητα ὅμως τήν ὁποία ἐξασφαλίζει λιγότερο τό νερό τῆς πλούσιας πεδιάδας καί περισσότερο ὁ ἰδρώτας τῆς ἐξουθενωτικῆς δουλειᾶς. Ἡ ὁμορφιά τῶν σκαμμένων προσώπων, ἡ δύναμι τῶν ἀσκημένων χειρῶν, ἡ ἀλληλεγγύη μιᾶς κοινότητος ἀτραυμάτιστης ἀπό τίς διασπαστικές διακρίσεις τοῦ ἀρσενικοῦ καί τοῦ θηλυκοῦ, ἡ ἀντοχή μιᾶς συνείδησις καρφωμένης στό αἶτημα τοῦ ἀπολύτως οὐσιώδους, ἡ ἐπάρκεια ἐνός ἥθους ἀνέγγιχτου ἀπό τήν προσδοκία τοῦ περὶ τοῦ. Γι' αὐτό καί οἱ μορφές πού ἀποτυπῶναι μοιάζουν σάν νά κινούνται πάνω στά σκαλοπάτια μιᾶς κλίμακας ἡρωικοῦ μεγέθους, ἐνῶ ἡ συνοδευτική παρουσία τοῦ περιβάλλοντος ἀφήνει νά διαφανεῖ ἡ υἰεία μιᾶς ἄλλου εἶδους σχέσεως μέ τί φύσι, ἀδιανόητης γιά τίς ἐπίπλαστες καί προκατασκευασμένες οἰκολογικές εὐαισθησίες τῶν ἡμερῶν μας...»

Ἕνα κείμενο τοῦ κορυφαίου δημοσιογράφου καί ἰδιαίτερα σοβαροῦ διανοούμενου, τοῦ, ἐκ τῶν Ἀμπελακίων, Ἀντῶνη Καρκαγιάννη, μέ τίτλο «Ἡ τέχνη

τῆς φωτογραφίας καί ὁ Τάκης Τλούπας» μᾶς εἰσάγει στὸν δρόμο πού ὁδήγησε ἀπὸ τὴν ζωγραφικὴ στὴν φωτογραφία ὡς ἀπόπειρα ἀποτύπωσης τῆς πραγματικότητας. Αὐτὸ κείμενο, ἰδιαίτερα κατατοπιστικό, ὅμως, γιὰ ὅποιον ἔχει τὴν ἐπιθυμία νὰ ἀκολουθήσει ἱστορικὰ τὰ βήματα αὐτῆς τῆς ἐξέλιξης. Γιὰ τὴν φωτογραφικὴ ἀντίληψη τοῦ Τάκη Τλούπα γράφει μεταξύ τῶν ἄλλων:

«Ὁ πίνακας ποτέ δὲν ἦταν ἀπεικόνιση τῆς “πραγματικότητας”, ἦταν πάντα σχόλιο γιὰ τὴν πραγματικότητα, ἡ ἀνθρώπινη ἐπισήμανση πάνω στὴν πραγματικότητα, καί τότε εἶναι πού ἀποκτᾶει αὐθυσιαρχία, εἶναι ἡ νέα καί πρωτογενὴς πραγματικότητα.

»Αὐτὴ τὴν ἐντύπωση τοῦ σχολίου ἔχω μπροστά στίς ἀσπρόμαυρες φωτογραφίες τοῦ Τάκη Τλούπα. Κάθε φορὰ πού φωτογράφιζε τὸν περὶ γυρὸ του, τὴ φύση, τὰ ποτάμια, τίς θάλασσες, τίς λίμνες, τὴν πόλη, τὸν κάμπο, τὰ δέντρα, τοὺς ἀνθρώπους, τὰ πρόσωπά τους, τίς ἀσχολίες τους, τὴ σχέση τους μὲ τὴ Φύση, ἦταν αὐτὸς πού ἤθελε νὰ πεῖ κάτι γιὰ ὅλα αὐτά...».

Υπάρχουν καί ἄλλα κείμενα τοῦ ἀείμνηστου Ἀντώνη Καρκαγιάννη στό λεύκωμα αὐτό. Ἡ γραφὴ του μὲ τίτλο «Δομημένος χώρος» γιὰ τίς φωτογραφίες τοῦ Τάκη Τλούπα πού ἀφηγοῦνται ἔργα ἀνθρώπων, χτίσματα, ξερολιθιές, τρένα, ποδήλατα, ἀλέτρια, λιθόστρατα, ἐκκλησιές, παράθυρα, σπίτια, στέγες, λιθανάγλυφα, γεφύρια, ψαροκαλύβες, τσαρδάρια, περιστεριῶνες, βλάχικες καί σαρακατσάνικες ἀχυροκαλύβες, οἰκισμούς (Σκόπελος, Σκύρος, Πήλιο κ.ἄ), πόλεις (Λάρισα, Βόλος) εἶναι ἀκόμα μιά θύρα πού μᾶς ὁδηγεῖ στὸν πολύμορφο καί ἀξεπέραστο κόσμο τοῦ μεγάλου μας φωτογράφου.

Ὁ ὁμότιμος Καθηγητὴς τῆς Προϊστορικῆς Ἀρχαιολογίας Γιώργος Χουρμούζιάδης ἦταν ἓνας ἀκόμα σημαντικὸς διανοούμενος καί ἐπιστήμονας πού εἶχε λόγο νὰ γράφει στό λεύκωμα αὐτό γιὰ τὸν Τάκη Τλούπα. Τοὺς ἔνωσε ὄχι μόνο μιά φιλία, ἀλλὰ καί μιά κοινὴ ἀγάπη: Ἡ Προϊστορία. Ὁ Τάκης Τλούπας ἦταν ἐρασιτέχνης ἐρευνητὴς τοῦ Πηνειοῦ καί τοῦ κάμπου τῆς Λάρισας. Οἱ μαγοῦλες τοῦ κάμπου καί οἱ ὄχθες τοῦ Πηνειοῦ εἶχαν τραβήξει ἀπὸ νωρὴς τὸ ἐνδιαφέρον του, ὅπως καί κάθε στοιχεῖο τοῦ παρελθόντος. Ἡ μαρτυρία του:

«Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο τῆς ζωῆς τοῦ Τάκη Τλούπα, πού πολλοὶ λίγοι το ξέρουν, εἶναι ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴν Ἀρχαιολογία, τὴν Προϊστορικὴ Ἀρχαιολογία. Περπατοῦσε μὲ τίς ὥρες πάνω στίς θεσσαλικές “μαγοῦλες” (ἔτσι λέγονται στὴ Θεσσαλία οἱ μικροὶ λόφοι πού σχηματίζονται ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τῆς ζωῆς τῶν προϊστορικῶν ἀνθρώπων) καί μάζευε. Ἦταν ἓνας φανατικὸς, παράνομος ἀρχαιοσυλλέκτης. Καί τὴ χαίροταν αὐτὴ του τὴν “παράνομία”, ὅπως τὴ χαίρεται ἓνας παράνομος ἐραστὴς πού, ἐνῶ δὲν ὁμολογεῖ τὰ συναισθήματά του, ζεῖ

μέ αυτά. Ένα τέτοιο χαρακτήρα είχε η σχέση του Τάκη Τλούπα με τα αρχαία αντικείμενα: έρωτικό. Μπορεί νά μίν τά καταλάβαινε, αλλά τά αισθανόταν. Τά φωτογράφιζε, τά ταξινομούσε μέσα σέ κομψές βιτρινούλες πού κατασκεύαζε ό ίδιος καί περνούσε ώρες μαζί τους. Μέ τόν τρόπο αυτό αποκτούσε μιά περίεργη γνώση γιά τά “πράγματα” αυτά, καί γι’ αυτό τόν λόγο δέν τά φωτογράφιζε τυχαία. Ό φωτισμός πού χρησιμοποιούσε, ό τρόπος πού τά έβαζε νά σταθούν, αποκάλυπταν μιά επιστημονική πέρα από τά βιβλία καί τίς απόψεις των ειδικών...».

Αυτός, ό ακούραστος έραστής-έρευνητής της Προϊστορικής Θεσσαλίας, χάρισε τό 1992 τί συλλογή του στό Αρχαιολογικό Μουσείο της Λάρισας. Καί σέ όλόκληρη τήν Ελλάδα τίς πολύτιμες φωτογραφίες του. Άς σταθούμε καί πάλι, γιά λίγο, στό κείμενο του Χουρμουζιάδη:

«Ό Τάκης κυνηγούσε καί φωτογράφιζε τίς “αλήθειες” της ζωής, πού τίς έβρισκε στή φύση, στά ανθρώπινα πρόσωπα, τά κουρασμένα καί τά χαρούμενα, τά περίεργα καί τά πονεμένα. Καί στά πρόσωπα αυτά είχε τόν τρόπο νά ξεπερνάει τά σχήματα καί τί σάρκα καί νά πιάνει τό άπιαστο. Θά πώ καί θά φανεί παράξενο αυτό πού θά πώ: ό Τλούπας από ένα πονεμένο πρόσωπο δέν φωτογράφιζε τό πρόσωπο αλλά τόν πόνο. Όπως από ένα κομμένο καί καμένο από κεραυνό δέντρο έπιανε τόν κεραυνό, κι αυτόν φωτογράφιζε. Αυτόν πού έμεις δέν τόν βλέπαμε. Μά τίς “αλήθειες” δέν τίς άναζητούσε στά πρόσωπα μονάχα. Τίς έψαχνε καί τίς έβρισκε παντού: στά λουλούδια, στους ποταμούς καί στίς λίμνες, στά ήλιοβασιλέματα, στους πελαργούς του κάμπου, στά σπίτια καί στους δρόμους. Τίς έψαχνε καί τίς έβρισκε στίς λαϊκές αγορές, στά παζάρια, στά γλέντια καί στίς κηδείες, στό θέρος, στά λιотρίβια καί στίς ντριστερές, στίς στάνες καί στά χωράφια...»

Ξεφυλλίζοντας άργά άργά τό λεύκωμα καί σταματώντας μέ σκεπτικισμό σέ κάθε μιά από τίς φωτογραφίες, ό παρατηρητής δέν θά βρεί ούτε μιά φωτογραφία πού δέν θά μπορούσε νά χαρακτηριστεί ως συγκλονιστική. Είναι άδύνατο νά πεί ποιά είναι καλύτερη, όλες είναι στό ίδιο ύψηλό αισθητικό επίπεδο καί κάθε μιά άποτελεί μιά ιδιαίτερη αφήγηση γιά τήν συνάφεια χώρου καί χρόνου. Στην ένότητα «Τό περιβάλλον», τά συνοδευτικά κείμενα του Χουρμουζιάδη είναι σάν πόρτες, πού τίς άνοίγουμε γιά νά μπούμε στόν παράδεισο. Θά τά χαρακτηρίζα ως σελιδοδείκτες ύψηλης φωτογραφικής ποιήσης.

Ό,τι είναι ό Σεφέρης γιά τήν Λογοτεχνία μας, είναι ό Τλούπας γιά τήν Φωτογραφία.

Η φωτογραφία του Γιώργου Σεφέρη στή σελίδα 197 του λευκώματος ίσως

Το βεσπάκι με το οποίο ὄργωνε ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

εἶναι ἡ πλέον ἐκφραστική τῆς στοχαστικῆς ὑπαρξῆς τοῦ ποιητῆ. Εἶναι στὴν ἐνότητα «Ἡ ἀνθρώπινη μορφὴ», ὅπου ἔχουν συγκεντρωθεῖ πολλὰ ἀπὸ τὰ περίφημα πορτρέτα τοῦ Τάκη Γλούπα, τὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμα τῆς ὁποίας ἔχει γράψει, ἐπίσης, ὁ Χουρμουζιάδης.

Μεγάλη εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ Τάκη Γλούπα στὴν καταγραφὴ τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀσχολιῶν τῶν ἀνθρώπων στὴν ἐνότητα «Καθημερινή ζωὴ καὶ ἀσχολίες». Μιὰ ζῶσα ἀνθρωπογεωγραφία, πού ἀποτυπώνει ὅλο το παρελθόν καὶ ἀποτελεῖ ἀνεπανάληπτη καταγραφὴ τῶν ἀσχολιῶν τῆς ὑπαίθρου, ἀπὸ τὸ ἀπλό μαγεῖρεμα τῆς ἡλικιωμένης Σαρακατσάνας μέχρι τὸ κούρεμα τῶν προβάτων.

Ὁ Ἀντώνης Καρκαγιάννης συνοδεύει τὴν ἐνότητα μὲ ἓνα ἐπίσης μοναδικὸ κείμενο, τὸ ὁποῖο ξεχειλίζει ἀπὸ νοσταλγία, ὅχι βέβαια ἀπὸ τὰ βασάνια τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ πλησίασμα καὶ ὅσα ἔδεναν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πού σήμερα ἔχουν χαθεῖ.

Τολμῶ νὰ πῶ, πὼς οἱ φωτογραφίες τοῦ Τάκη Γλούπα στὴν ἐνότητα αὐτὴ εἶναι τὸ ἀπόλυτο τῆς φωτογραφικῆς Λαογραφίας, ἓνα μεγάλο μάθημα γιὰ ὅσους θέλουν νὰ περάσουν, ἔστω στιγμαῖα, στὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς καθημερινότητος τοῦ ἀνθρώπου. Δέν ἔχω δεῖ πιὸ τρυφερὴ σχέσι ἀνθρώπου-ζῶου ἀπ' αὐτὴν πού ἐκφράζει ἡ φωτογραφία τῆς κατσίκας πού ξύνεται στὴν γκλίτσα τοῦ τσοπάνη.

Ὅπως ἐπίσης δέν ἔχω δεῖ πιὸ ἥρεμα πρόσωπα ἐργαζομένων, ἀπὸ αὐτά

στήν φωτογραφία όπου ξυλοκόποι, σ' ένα διάλειμμα του μόχθου τους, μαγειρεύουν τό φαγητό τους (σελίδα 297). Τήν συναντᾶμε στήν ένότητα «Άγορά – Έπαγγέλματα», γιά τήν όποία τά κείμενα ἔχει γράφει ό Χουρμουζιάδης. Στήν ἴδια ένότητα τό χαμόγελο ενός σιδερά (σελίδα 310) άποτυπώνει όλην τήν εὐτυχία του άπλου μεροκαματιάρη, ενώ μιά φωτογραφία ταρσανᾶ στό Πήλιο άποθεώνει τήν γεωμετρική άρχιτεκτονική. Γιά τους ήλικιωμένους Λαρισαίους, φωτογραφίες άπό τήν παλιά «Νέα Άγορά» (σελίδα 241) άποτελοῦν αἰχμή συγκίνησης.

Σταματῶ σ' ένα πρόσωπο, στόν φορτοεκφορτωτή τῆς φωτογραφίας 497. Ένα άντρας-θηρίο, καλόκαρδος όμως. Είναι ό Παναγιώτης Ίωαννίδης, παππούς του Παναγιώτη Ίωαννίδη, ιδιοκτήτη του βιβλιοχαρτοπωλείου «Άνεμος», πού ἔβαζε στήν πλάτη του, λές καί ἦταν πούπουλο, τσουβάλια τῶν 70 ὀκάδων. Στήν άπέναντι σελίδα (347) ό «Μύλος του Παπα» μέ τόν Φώτη Παπα στό κέντρο. Διακρίνω ένα άκόμα πρόσωπο, πίσω του: τόν άρχιλογιστή Περγδικάρη, στυλοβάτη τῆς ἐπιχείρησης. Ή παλιά Λάρισα εἶναι άκόμα ἐδῶ! Γιατί ὑπῆρξε ό Τάκης Τλούπας!

Υπάρχουν άλλες τρεῖς ένότητες στό λεύκωμα «Ή Ελλάδα του Τάκη Τλούπα». Ή ένότητα «Διαδρομές» μέ τά μεταφορικά μέσα τῆς ἐποχῆς, ἡ ένότητα «Μοναστικές στιγμές» μέ τίς φωτογραφικές καταγραφές μοναστηριῶν καί μοναχῶν καί ἡ ένότητα «Κοινωνική ζωή». Δέν εἶναι δυνατόν όμως νά καταχραστῶ περισσότερο τόν περιορισμένο χῶρο του περιοδικου γιά νά σταθῶ καί σ' αὐτές.

Τό μόνο πού μπορῶ νά δηλώσω, ὡς ἐπίλογο, εἶναι πώς νιώθω εὐγνώμων πού γεννήθηκα στήν ἴδια πόλη μέ τόν Τάκη Τλούπα, καί εὐλογημένος πού εἶχα τήν χαρά νά τόν συναντήσω πολλές φορές καί νά γράψω γι' αὐτόν, τόν μεγάλο Λαρισαῖο...

ΑΓΓΕΛΟΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ

Ἄγγελος Μαργαρίτης... Ἐνα βράδυ καθόμουν μέ μία παρέα στήν πλατεία Ταχυδρομείου. Ἐκεῖ πού συζητούσαμε γιά τό τί μέλλει γενέσθαι ἐπιχειρηματικά καί προγραμματικά στήν καθημερινότητά μας ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς νέας χιλιετίας, ἕνα χέρι μου ἀκούμπησε τόν ὄμο. «Εἶσαι ὁ γιός τοῦ Θεοδώρῃ» μου εἶπε, «Εἶσαι ὁ μεγαλύτερος; Πολύ μοιάζετε. Σέ κατάλαβα ἀμέσως. Ψάλλεις κάπου;». «Οὔτε ψάλλω οὔτε θέλω νά ψάλλω οὔτε ψαλτήρια νά βλέπω» τοῦ ἀπαντῶ. «Μά δέν πιγαίνατε μέ τόν μπαμπά καί τά ἀδελφάκια σου κάθε Κυριακή καί ψέλνατε; Ἐσὺ δέν ἔλεγες «Ἀπόστολο» ὅταν ἦσουν μικρό παιδάκι καί ψέλνατε μέ τόν μπαμπά χειρουργικά καί λειτουργικά ὅλα τά ἀδελφάκια μαζί;». «Ναί, ἀλλά μὴν μέ ἀπασχολεῖτε ἄλλο μέ αὐτά, σᾶς παρακαλῶ. Καθῆστε νά σᾶς κεράσω ἕνα ποτάκι, ἀλλά δέν θά μιλήσουμε γιά τέτοια θέματα» τοῦ ἀπαντῶ.. Πέρασε καιρός ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Νοιώθω πάλι ἐκεῖνο τό χέρι νά μέ ἀκουμπᾷ τόν ὄμο μέ πολλή ἀγάπη καί συμπόνοια. «Ὁ χαμός ἐνός παιδιοῦ εἶναι ὅ,τι χειρότερο» μοῦ λέει. «Ἐλα στὸν ναὸ νά ψάλλουμε μαζί καί θά δεῖς πῶς θά νιώσεις». «Καταρχὰς δέν θέλω νά ξανακούσω τί λέξη "χαμός" ἐνός παιδιοῦ. "Κοίμηση" λέμε ἀλλιῶς μὴν μέ ξαναενοχλίσετε σᾶς παρακαλῶ. "Κοιμητήρια" λέγονται... οὔτε "πεθαμινενατήρια" οὔτε "χαμοτήρια"... ὥς ξεκολλήσουμε πιά»... «Συγνώμη», μοῦ ἀπάντησε, «ἀλλά θά ἔρθεις στὸν ναὸ σέ παρακαλῶ;».

Τὴν Κυριακή πῆγα στὸν ναὸ, γνῶρισα καί τόν λαμπαδάριο, τόν Τορδάνη, τί καλὸ παιδί! Ψάλλαμε... καί ξαφνικά ἔνιωσα νά μοῦ κρατᾷ τό χέρι ἡ κεκοιμημένη κόρη μου. Δάκρυσα, μπῆκα στό ἱερό καί ὁ π. Νικόδημος μέ καλωσόρισε μέ πολλή ἀγάπη, λές καί ἤξερε τό μέλλον. Ἐκείνη τὴ στιγμή μᾶς ἀνακοίνωσε ὁ λαμπαδάριος ὅτι φεύγει γιά φαντάρους. Μίλησα μέ τόν πατέρα μου καί μετὰ ἀπὸ συζήτηση ἀποφασίσαμε νά πιγαῖνω Κυριακές ὡς λαμπαδάριος καί καθημερινές ὁ πατέρας μου, μιά πού τίς Κυριακές ἔψελνε στὸν ναὸ του. Ἀπὸ

τότε ένιωθα ότι μοῦ ἔφευγε ἡ ἀντίδραση γιά τό ἀναλόγιο. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἀντιδροῦσα μέ τόν ἐγωισμό τῶν ἱεροψαλτῶν διότι μέχρι τότε εἶδα πολλές ἐγωιστικές καταστάσεις πολλῶν ἱεροψαλτῶν καί γιά τίς ὁποῖες ἀποφασίσαμε μέ τόν Ἄγγελο νά βάλουμε ἕνα τέλος μαζί. Μοῦ πρότεινε νά ἀναλάβω τόν Σύλλογο Ἱεροψαλτῶν Λαρίσης καί περιχώρων *Κοσμάς ὁ Μελωδός*, ὁ ὁποῖος τελοῦσε ἐν ἀργίᾳ γιά πολλά ἔτη, καί νά ξεκινήσουμε ἀπό τήν ἀρχή, ἀφοῦ πρῶτα παραιτηθῶ ἀπό τήν προεδρία τοῦ Συλλόγου Ἡδύπολις, ὁ ὁποῖος σύλλογος ἀνέβασε τό ἐπίπεδο τῆς πόλης μας σέ ὅλα τά ἐπίπεδα μέ ἔμβλημα τό ρολοῖ τῆς πόλης μας στόν λόφο τοῦ Φρουρίου. Ὅνειρό του ἦταν νά πετύχει τό ἴδιο καί ὁ σύλλογος Ἱεροψαλτῶν. Μαζί ξεκινήσαμε καί κάναμε ἕναν καλό ἀγῶνα ἐν μέσῳ πολλῶν τρικυμιῶν καί καταφέραμε πολλά. Νιώθω εὐγνώμων γιά τήν κοινή μας πορεία σέ ὅλους τούς τομεῖς. Ἀγαπήσαμε ὁ ἕνας τόν ἄλλον καί πορευθήκαμε μαζί καί στίς δυσκολίες καί στίς χαρές. Ἀκόμα καί ὅταν μαζεύτηκαν γκριζα σύννεφα πάνω μας, δώσαμε τά χέρια μέ ἀγάπη, μέ δακρυσμένα μάτια. Νιώσαμε τίς καρδιές μας νά ἔχουν πολλά κοινά καί δώσαμε ὄρκο τιμῆς ὅτι δέν θά μᾶς ξαναπικράνει τίποτα πιά...

Ἄγγελος Μαργαρίτης.... Γεννήθηκε τό ἔτος 1937 στό Ζαγκλιβέριον Θεσσαλονίκης. Ἀπό μικρός ἀκολουθοῦσε τόν παπποῦ του, ὁ ὁποῖος ἦταν ἱεροψάλτης στό ἀναλόγιο τοῦ χωριοῦ στά δύσκολα χρόνια τῆς Κατοχῆς καί τοῦ Ἐμφυλίου πολέμου καί ὁ ὁποῖος τόν δίδαξε τά πρῶτα μαθήματα τῆς πατρῴας μας μουσικῆς. Τό 1951 γνωρίστηκε μέ τόν Ἀρχοντα Πρωτοψάλτη καί μέγα διδάσκαλο Ἀθανάσιο Καραμάνη στήν πανήγυρη τοῦ χωριοῦ τήν ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου Μοδέστου. Τόν ἀκολούθησε στή Θεσσαλονίκη, ὅπου καί μαθήτευσε κοντά του, ἐφαρμόζοντας πιστά τίς διδαχές του πάνω στήν ἐκτέλεση τῶν μαθημάτων τῆς βυζαντινῆς μας μουσικῆς. Τό 1954 ἄρχισε τί σταδιοδρομία του ὡς Ἱεροψάλτης στόν μνηροπολιτικό Ἱ. Ν. τῆς Ἁγίας Σκέπης στήν Ἑδεσσα. Χειροθετήθηκε κατὰ τό ἔτος 1963 Ἀρχοντας Πρωτοψάλτης ἀπό τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Ἀθιναγόρα, ὁ ὁποῖος, ἐπισκεπτόμενος τήν Ἑδεσσα, λειτούργησε στόν Ἱερό Ναό καί ἐκτίμησε τίς ἱκανότητές του. Κατά τή διάρκεια τῆς στρατιωτικῆς του θητείας (1961-1963) ἔψαλλε ὡς πρωτοψάλτης τῆς Μνηροπόλεως Κικισίου. Κατά τό ἔτος 1964 ἦλθε στήν πόλη τῆς Λάρισας, ὅπου καί ἔψαλλε στόν Ἱ. Ν. Ζωοδόχου Πηγῆς ἐπὶ τρία συναπτά ἔτη. Κατά τό

έτος 1967 έψαλλε στόν Ι. Ν. Άγ. Κωνσταντίνου καί Έλένης Λάρισας έως τό 2008, μέ μία ένδιάμεση περίοδο πού έψαλλε στήν Φαρκαδώνα Τρικάλων. Δίδαξε Βυζαντινή μουσική επί σειρά έτών στό οίκοτροφείο Λάρισας, στίς σχολές Βυζαντινής μουσικής στήν Έλασσόνα, στόν Τύρναβο, στούς Γόννους, στό Συκούριο καί στή Λάρισα. Ύπηρξε πρόεδρος του Συλλόγου Ίεροψαλτών Λαρίσης καί περιχώρων *Κοσμάς ό Μελωδός*.

Στήν ιδιωτική του ζωή είχε τήν ευτυχία νά παντρευτεί καί νά αποκτήσει τρία παιδιά.

Ή σύζυγος: Ευαγγελία

Τά παιδιά: Νικόλαος, Κωνσταντίνος καί Μυρσίνη.

Ή Άγγελος Μαργαρίτης... Ό ιεροψάλτης μέ τήν άρχοντική μπάσα φωνή. Στόν Ι. Ν. Άγ. Κωνσταντίνου καί Έλένης πού τόσο αγάπησε, λάμπρυνε μέ τί φωνή του καί τό παρουσιαστικό του. «Σέ αυτόν τόν ναό», μου έλεγε, «μόνο τέτοιες φωνές μπορούν καί πρέπει νά ψάλλουν..., έχει σχέση μέ τόν ρυθμό του ναού». Όντως, τί νά πει κανείς γιά τόν Άριστείδη Γρηγοριάδη ή γιά τόν Άγγελο Μαργαρίτη. Ίεροψάλτες μέ άρχοντική φωνή πού κοσμοῦσαν έπάξια μέ τήν παρουσία τους τό δεξιό αναλόγιο του ναού μας.

Ή Άγγελος Μαργαρίτης... Άγγελική καρδιά, μαργαριταρένια ψυχή, ό δικός μας Άγγελος, ό συνάδελφος, ό φίλος, ό άξιαγάπητος συμπαραστάτης έν τῷ αναλόγῳ, ό άνθρωπος πού ζωγράφιζε ανεξίτηλα τήν προσωπικότητά του στήν καρδιά μου. Συνήθιζε νά υπερηφανεύεται ότι ό ναός μας κατέχει τό καλύτερο ιεροψαλτικό δίδυμο. Ό δίδυμος άδελφός μέ τόν όποιο ένώθηκαν νοερῶς οί καρδιές μας στό τελευταίο μας τηλεφώνημα, προτού εγκαταλείψει τά γήινα, συνομιλώντας καί ζώντας πάλι όλα όσα περάσαμε μαζί τά χρόνια τής συλλειτουργίας μας. Έκλαύσαμε συγχωρώντας ό ένας τόν άλλον διά τυχόν άστοχίες ή στενοχώριες. Του θυμίζα ότι πάντα σταυροκοπιόταν όταν άκουγε στίς όμιλίες του π. Νικοδήμου τί λέξη *θάνατος* καί χαμογελοῦσε γνωρίζοντας ότι από τόν θάνατο δέν μπορεί νά ξεφύγει κανένας μας. Ό Θεός τόν κάλεσε κοντά Του ήμέρα Παρασκευή του Άκαθίστου ύμνου τής Παναγίας μας στίς 19-04-2013. Ή έξόδιος ακολουθία τελέσθηκε εις τό χωρίον του Ζαγκλιβέριον Θεσσαλονίκης τήν 5η Κυριακή των Νηστειῶν στίς 21-04-2013... Αιώνία του ή μνήμη! Καλόν Παράδεισον νά έχει καί ό ίδιος καί όλοι μας!

ΜΕΡΟΣ Δ΄

Ἐκκλησία καί Κοινωνία

* * *

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

«ΧΡΗΣΤΟΤΗΤΑ ΕΚΔΙΔΑΧΘΕΙΣ»

**Στήν Ἱερά Μνήμη τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος
Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου,
προστάτη τοῦ νομικοῦ κόσμου τῆς χώρας μας**

Τὸν οὐρανομύστη καί πάνσοφο Διονύσιο τὸν Ἀρεοπαγίτη μᾶς καλεῖ σήμερα ἡ Ἀγιοτάτη Ἐκκλησία μας νά τιμήσουμε. Ἐναν Ἅγιο ἰδιατέρως δικό μας, καθὼς ἐκ τῶν πρώτων Ἐπίσκοπος τῆς πρωτεύουσάς μας χρημάτισε διακατεχόμενος ἀπὸ τὸν πόθο τῆς δίκαιης καί εἰρηνικῆς κοινωνίας.

Γεννημένος ὁ Διονύσιος ἀπὸ ἐπιφανεῖς γονεῖς σέ μία πόλη ὅπου ἡ σοφία καί ἡ καλλιέργεια τῆς γνώσεως ἀποτελοῦσαν καί ἕως σήμερα ἀποτελοῦν χαρακτηριστικό στοιχεῖο τῆς ταυτότητος τοῦ τόπου, δέν μποροῦσε παρά νά λάβει εὐρύτατη μόρφωση καθιστάμενος συνάμα σεβαστός μεταξὺ τῶν συμπατριωτῶν του, ἰδίως λόγῳ τῆς ἀπὸ τῆ φύσης του σύνεσης καί μετριοπάθειας. Λόγῳ δέ αὐτοῦ τοῦ σεβασμοῦ τὸν ὁποῖον ἀπολάμβανε, εἶχε τιμηθεῖ μὲ τὴν ἀνάληψη πολλῶν ἀξιομάτων καί ὑπευθύνων θέσεων στὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἔτσι, εἶχε ἀναδειχθεῖ πρῶτιστος κριτὴς καί δημοκράτης τῆς πόλης· τὸ ἀξίωμα ὅμως, τὸ ὁποῖο τὸν χαρακτήρισε καί τὸν κατέγραψε στὴν ἱστορία, ὄχι μόνον τὴν ἐκκλησιαστική ἀλλὰ καί τὴν παγκόσμια, ἦταν αὐτὸ τοῦ Ἀρεοπαγίτη. Ἦταν δέ ὁ Ἄρειος Πάγος τὸ ἀνώτατο δικαστήριον τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ἀρμόδιο νά ἐκδικάζει τὰ φρικτώτερα ἐγκλήματα ὅπως φόνους, ἱεροσυλίες, ἀκολασίες καί τὰ ὅμοια. «Πάγος» καλοῦνταν στὴν ἀρχαία διάλεκτο ὁ βράχος, ἐπειδὴ τυγχάνει ἐμπεπτηγμένος σταθερά· Ἄρειος δέ ὀνομαζόταν ὁ

βραχύδης εκείνος λόφος κάτω από τήν Ἀκρόπολη καί μεταξύ αὐτῆς καί τοῦ Θησείου, ὅπου κατὰ τή μυθολογία οἱ ἀρχαῖοι θεοί δίκασαν τόν Ἄρη, θεό τοῦ πολέμου, ἐπὶ φόνῳ. Τό δικαστήριό δέ τοῦ Ἀρείου Πάγου συνεδίαζε δημόσια, νύκτα καί ὑπαίθρια, ὥστε ὁ ὁποιοσδήποτε ἐνδιαφερόμενος νά μπορεῖ νά παρακολουθήσει τίς συνεδριάσεις. Οἱ δέ ἀποφάσεις του φημίζονταν ὡς σοφές καί δίκαιες καί πέραν τῶν Ἑλληνικῶν ὁρίων. Αὐτοῦ τοῦ δικαστηρίου λοιπόν, μέλος ἐντιμο κατέστη ὁ θαυμάσιος Διονύσιος, ὁ ὁποῖος ἔκρινε μέ ὑψηλό αἶσθημα δικαιοσύνης, καθ' ὅσον κατὰ τήν παρατήρηση συγχρόνων του δέν ἐπροσωπολήπτει, οὔτε δῶρα λάμβανε.

Κατά τήν ἐποχὴν κατὰ τήν ὁποίαν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐπισκέφθηκε τήν Ἀθήνα, συνηθιζόταν στό βράχο ἐκεῖνο τοῦ Ἀρείου Πάγου νά δημηγοροῦν, ὅσοι ἤθελαν νά καταστήσουν γνωστές τίς ἰδέες τους καί ἐκεῖ σύχναζαν περίεργοι, σοφιστές, Στωικοί, Ἐπικούριοι κ.λπ. Ἐκεῖ λοιπόν, προσεκλήθη καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος νά μιλήσει, γεγονός τό ὁποῖο κατέστη ἀμέσως γνωστό σέ ὅλη τήν πόλη τῶν Ἀθηνῶν. Καί ὁ Διονύσιος ἔσπευσε νά ἀκούσει προκεκμένου νά κρίνει τί νέα διδασκαλία. Ὡς γνωστό, στό βράχο τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐκφώνησε μία ἀπό τίς σπουδαιότερες δημηγορίες του· μνημεῖο λόγου χαρακτηρίζεται ἀπό πολλούς ἐπαῖοντες. Ὅμως, κατ' ἀνθρώπον ὁ λόγος ἐκεῖνος εἶχε πενιχρά ἀποτελέσματα. Μόλις ὁ Ἅγιος Ἀπόστολος μίλησε περὶ Ἀναστάσεως νεκρῶν βρέθηκε ἀντιμέτωπος μέ τήν εἰρωνία πολλῶν ἀπό τοὺς φιλοσόφους, οἱ ὁποῖοι προκεκμένου νά ἀποφύγουν τήν ἀντιπαράθεση, ἀπάντησαν στό κήρυγμα τοῦ Παύλου μέ ἓνα ἀόριστο «ἀκουσώμεθά σου καί πάλιν περὶ τούτων». Ὅμως, ὁ Διονύσιος ἐντυπωσιάσθηκε καί ζήτησε ἀπό τόν Ἀπόστολο τῶν ἐθνῶν νά καταδεχθεῖ νά τόν ἀκολουθήσει στήν οἰκία του. Ἐκεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μίλησε ἐκτενέστερα περὶ Χριστοῦ διηγούμενος τή Σάρκωσιν, τά θαύματα, τή διδασκαλία, τό Πάθος, τήν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου. Ὅταν δέ διηγούνταν τά περὶ τοῦ ἐκουσίου Πάθους καί ἀνεφέρθηκε στό σκοτασμό τοῦ Ἥλιου, τότε ὁ Διονύσιος θυμίσθηκε ἓνα περιστατικό τό ὁποῖο εἶχε βιώσει ὡς ἐπισκέπτης-φοιτητής στήν Ἡλιούπολη τῆς Αἰγύπτου. Ἐκεῖ βλέποντας ὁ Διονύσιος τόν ἥλιο νά συστέλει τίς ἀκτίνες του ἐνῶ ἦταν μεσημέρι, σέ ὑπερφυσική καί θαυμάσια ἔκλειψη, εἶχε ἀναφωνήσει: «Ἡ τό πᾶν ἀπόλλυται ἢ Θεός πάσχει»· εἶχε μάλιστα σημειώσει στό προσωπικό του ἡμερολόγιο τό συμβάν καί τήν ἀκριβή χρονολογία του. Μόλις δέ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναφέρθηκε στό γεγονός, παρευθὺς ὁ Διονύσιος βεβαιώθηκε ὅτι ὁ Χριστός εἶναι Θεός ἀληθέστατος καί δέχθηκε τό Θεῖο Βάπτισμα.

Ἡ μεταστροφή τοῦ Διονυσίου, ἡ ὁποία συνέβη περὶ τό 52 μ.Χ., ἦταν κατα-

λυτική, διότι πολλοί, έχοντας έμπιστοσύνη στην κρίση του, μιμήθηκαν τό παράδειγμά του καί βαπτίσθηκαν αποτελώντας τήν πρώτη Έκκλησία τών Αθηνών. Η άπήχηση δέ αὐτή τοῦ παραδείγματός του, τῆς προσωπικότητάς του, αλλά καί τοῦ λόγου του, ἦταν τά κριτήρια βάσει τών οποίων ἡ Έκκλησία τόν επέλεξε γιά τήν Ἐπισκοπή τών Αθηνών μετά τό θάνατο τοῦ Ἱεροθέου. Όλοι δέ ὅσοι τότε συναναστράφησαν μαζί του βεβαιώνουν ὅτι ἦταν πνευματέμφορος καί ἔμπλεως τῆς Θείας Χάριτος.

Ὡς πνευματικός άνθρωπος ὁ Διονύσιος συνήθιζε νά ταξιδεύει προκειμένου νά γνωρίζει ἐκ τοῦ σύνεγγυς τήν ὅποια πνευματική ἀνέλιξη. Μετά τή βάπτισή του καί πρῶν καταστεῖ Ἐπίσκοπος Αθηνών, πόθησε νά γνωρίσει τόν τόπον «οὗ ἔστησαν οἱ πόδες Κυρίου» καί ἔτσι μετέβη στήν Ἁγία Γῆ ὅπου διαδραματίσθηκαν τά γεγονότα τῆς Θείας Οἰκονομίας. Ἐκεῖ μάλιστα τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρεία νά συναντήσῃ τήν Μπέτρα τοῦ Κυρίου καί νά ἀκροασθεῖ προσωπικῶς τών λόγων Της. Τόση δέ ἐντύπωση τοῦ ἔκανε, ὥστε μετέπειτα ὁμολογοῦσε ὅτι ἡ θεία τῆς θέα καί τό εἶδος τών λόγων Της τήν μαρτυροῦσαν ὡς ὄντως Θεοῦ μπέτρα. Ἐπιστρέφοντας δέ στήν Ἀθήνα ἀξιώθηκε νά πραγματοποιήσῃ μικρή Ἀποστολική περιοδεία κηρύττοντας τόν Θεῖο λόγο διερχόμενος τίς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλά καί ὡς Ἐπίσκοπος Αθηνών, μετέβη στή Ρώμη κατά τά τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Νέρωνα προκειμένου νά συναντηθεῖ μετά τοῦ ἐκεῖ δεσμίου Ἀγίου Ἀποστόλου Παύλου, τοῦ καί διδασκάλου του. Μαρτυρεῖται δέ ὅτι παρέστη κατά τό μαρτύριο τοῦ Ἀποστόλου, τό ὅποιο καί περιέγραψε σέ μή διασωθεῖσα ἐπιστολή του πρὸς τόν Ἅγιον Ἀπόστολο Τίτο.

Ἐάν κανεῖς ἐπιθυμεῖ νά προσδιορίσει τό κυρίαρχο χαρακτηριστικό τοῦ ἐπί γῆς βίου τοῦ Ἀγίου Ἐνδόξου Ἱερομάρτυρος Διονυσίου, δέν θά διστάσει νά ὁμολογήσῃ ὅτι αὐτό εἶναι ἡ ἔφεσή του γιά μάθηση, ἡ δίψα του γιά γνώση, ὄχι τήν ἐγκεφαλική, ἀλλά τήν οὐσιαστική, τήν ἀποκαλυπτική πού νοηματοδοτεῖ πορεία καί σκοπό ζωῆς, καί ἡ ἀναζήτηση τοῦ πληρώματος τῆς ἀληθείας. Τοῦτο μαρτυροῦν οἱ λαμπρές σπουδές του, ὁ ἀκέραιος χαρακτήρας του, ἀλλά καί ἡ ὀξυδερκής κριτική του ικανότητα, ἡ ὁποία μέ τό φωτισμό τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τόν ὁδήγησε νά ἀναπαυθεῖ στήν Πίστη τοῦ Χριστοῦ, ὡς κορύφωση τῆς ἐπὶ γῆς γνώσης, ὡς ἀποκεκαλυμμένη ἀλήθεια.

Οἱ ἀγῶνες τοῦ Διονυσίου ἦταν πολλοί καί σημαντικοί. Μόνον ἐάν ἀναλογισθεῖ κανεῖς τί σήμαινε τό ὅτι ἦταν Ἐπίσκοπος τῆς πόλεως τών Αθηνών, τοῦ ἁσπεως ὅπου συνωστίζονταν πολλοί φιλόσοφοι, ἀλλά καί δοκησίσοφοι, ἀρκεῖ γιά νά ἀναδειχθεῖ τό μέγεθος τών καθημερινῶν κόπων του γιά τήν προάσπιση τῆς Ὁρθόδοξης Πίστεως καί ἀντιμετώπιση τών θύραθεν ἀμφισβητήσεων καί

προκλήσεων. Κυρίαρχο όπλο τους ή ειρωνεία καί ή άφ' ύψηλου άντιμετώπιση του όποιου άλλου μέ διάθεση ύποτίμησης έως καί έξόντωσης. Αυτό καταγράφει ή ιστορία ώς περιρρέουσα άτμόσφαιρα στή Ρωμαϊκή Άθήνα. Η παρακαμακή κατάσταση δέν σημασιοδοτούνταν μόνον από τήν πολυθεία των άπειρων βωμών, άπόδειξη του άνικανοποίητου από όλες τίς ανθρώπινες έπινοήσεις, αλλά καί από τήν άνυπαρξία ήθικής, νοουμένης κυρίως ώς σεβασμό στήν άξία του ανθρώπου.

Κι αυτό ήταν ή άπάντηση του Διονυσίου στήν πρόκληση τής έποχής του. Η μελέτη τής ήθικής, κυρίως τής χριστιανικής, καί ή έφαρμογή της στήν καθημερινότητα ώς όπλο άπόκρουσης των διεργασιών άποσύνθεσης τής κοινωνίας. Στο Άπολυτικό του, στόν ύμνο δηλαδή πού ψάλλεται ώς περίληψη τής ζωής του καί προβολή των κυριότερων σημείων της, άκούμε τήν άρχή «χρηστότητα έκδιδαχθείς...». Διεκδίκησε στή ζωή του νά καταστεί μελετητής τής χρηστότητας, δηλαδή τής περιθρίγκωσης τής όποιας γνώσης σέ ήθικούς κανόνες τέτοιους, πού διασώζοντας τήν αλήθεια, νά άποτρέπουν τήν κατάχρηση τής έπιστήμης καί νά μετατρέπουν τό μοναδιάστατο τής λογικής σέ πολυδιάστατη σύνθεση πού μπορεί καί έγγυάται τήν κοινωνική ευημερία καί ειρήνη.

Τό παραπάνω άποτελεί τί βάση τής σκέψης των Πατέρων μας καί σημασιοδοτεί τό άσκητικό φρόνημα τής Όρθοδοξίας, τό όποιο γνωρίζει νά μετατρέπει τό Όρθόδοξο Δόγμα σέ Όρθόδοξη Πράξη, όχι άπρoυπόθετα, αλλά μέσα άπό άρχές ήθικής πού διέπουν τήν καθημερινότητα καί καθιστούν τήν Όρθόδοξη σκέψη όχι Θεοκεντρική, ούτε άνθρωποκεντρική, αλλά Θεανθρωποκεντρική.

Σημαντικός, αλλά καί άνάγυφος στόν τρόπο μέ τόν όποιον ή Όρθοδοξία άντιμετωπίζει τόν άνθρωπο είναι ο 102ος Κανόνας τής Πενθέκτης Συνόδου. Αφού έχουν προηγηθεί όλοι εκείνοι οί Ίεροι Κανόνες πού ρυθμίζουν σωρεία θεμάτων στή ζωή τής Έκκλησίας καί άφορούν τόσο τούς Κληρικούς, όσο καί τούς λαϊκούς, έρχεται ο καταληκτικός αυτός Κανόνας νά κάνει τήν επανάσταση: «Δεί δέ τούς έξουσίαν λύειν καί δεσμεΐν παρά Θεού λαβόντας, σκοπεΐν τήν τής άμαρτίας ποιότητα, καί τήν του ήμαρτηκότος πρὸς έπιστροφήν έτοιμότητα, καί οὕτω κατάλληλον τήν θεραπείαν προσάγειν τῷ άρρωστίματι, ίνα μή, τῇ άμετρίᾳ καθ' έκάτερον χρώμενος, άποσφαλείη πρὸς τήν σωτηρίαν του κάμνοντος (...).». Δηλαδή, άσχέτως του τί έχει προβλέπει τό διατακτικό των προηγούμενων 101 Ίερων Κανόνων τής αὐτῆς Συνόδου, πολλοί από τούς όποίους άναγνωρίζοντας τό κύρος Ίερων Κανόνων άλλων Συνόδων, κατοχύρωσαν ώς ισχύοντες στό Κανονικό Δίκαιο τής Όρθοδοξίας 531 Ίερούς Κανόνες, έρχεται ή Σύνοδος καί λέει ότι όσοι εκφράζουν πνευματική κρίση καί μάλιστα οί

ἀσκοῦντες τὴν πνευματικὴ πατρότητα πρέπει νὰ εἶναι πολὺ προσεκτικοὶ στὰ πνευματικὰ ζητήματα καὶ τίς συνέπειές τους, τοὺς ὁρους ποὺ τελέσθηκε τὸ κανονικὸ ἄδικο, τὸ πρόσωπο τοῦ παραβάτη καὶ μάλιστα ἡ ποιότητα τῆς μετανοίας του, ὥστε νὰ προσφερθεῖ ἡ κατάλληλη θεραπεία στὴν ἀσθένεια. Καὶ μάλιστα κάνει ἰδιαίτερη σύσταση ὥστε νὰ ἀποφεύγεται ἡ ἀμετρία, δηλαδὴ τόσο ἡ σκληρότητα, ὅσο καὶ ἡ ὑπερβολικὴ ἐπιείκεια, γιὰ νὰ ἐπιτυγχάνεται ἡ χρυσὴ μεσότης καὶ νὰ διασφαλίζεται ἡ σωτηρία τοῦ κάμνοντος, δηλαδὴ τοῦ κουρασμένου ἀνθρώπου.

Ἡ διάταξη αὐτὴ κατοχυρώνει τὴν ἀρχὴ τῆς Οἰκονομίας στὴν Ἐκκλησία. Πολλοί, κακῶς θεωροῦν ὅτι ἡ Οἰκονομία δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἐνσυνείδητη παράβαση Ἱερῶν Κανόνων χάριν τοῦ μείζονος συμφέροντος τῆς Ἐκκλησίας. Ὅμως, ὅσοι πιστεύουν κάτι τέτοιο ξεχνοῦν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία πολλές φορές ἔχει καταδικάσει τὴν ἠθικὴ τῆς ρήσης «ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα». Δέν δέχεται κάτι τέτοιο ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, μᾶς ποὺ ὡς μόνον σκοπὸ της ἔχει τὴ σωτηρία καὶ τὸν ἁγιασμό τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιο κάνει εἶναι νὰ ψάχνει τὸ ἀναγκαῖο μέτρο στὴν ἀποκατάσταση τοῦ κανονικῶς ἀδίκου, τὸ κατάλληλο μέσο στὴν ἀποθεραπεία τῆς ψυχῆς ὥστε νὰ μὴν ὑποτροπιάσει, καὶ σέ κάθε περίπτωση τὸ πιὸ πρόσφορο ἐργαλεῖο γιὰ νὰ ἔλθει ὁ ἄνθρωπος εἰς ἑαυτόν, παρὰ τὰ αὐστηρὰ διατακτικὰ τῶν Κανόνων, τὰ ὅποια ἐν πολλοῖς ἔχουν σκοπὸ προειδοποιητικό. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ Ὁρθόδοξη πνευματικότητα ἐνεργεῖ ὡς θεραπεία ψυχῆς, μὲ ὅπλο τὴ χρησιμότητα ὡς ἐργαλεῖο ἐρμηνείας τῶν Ἱερῶν τῆς Κανόνων.

Ἡ τακτικὴ αὐτὴ φαίνεται ἀσφαλὴς καὶ σωτήρια γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, μᾶς ποὺ ἡ ἐμπειρία αἰῶνων συμμαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς ἀποτελεσματικότητάς της. Χάρη σέ αὐτὴν ἡ Ἐκκλησία μας μπόρεσε καὶ ἀπέφυγε νὰ περιπέσει σέ πνεῦμα νομικισμοῦ ὅπως ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἔφθασε νὰ ἐκνομικεύσει τὴν κάθε πτυχὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἐνῶ συνάμα διασωθήκαμε καὶ ἀπὸ τὸ πνεῦμα στριφνότητος καὶ αὐστηρῆς προσίλωσης στοῦ γράμματος, κατὰ τὸ μοντέλο τῆς προτεσταντικῆς ἠθικῆς.

Ἐπιπλέον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχῆς τῆς Οἰκονομίας διαπότισε τὴ νοοτροπία μᾶς ὀλόκληρης Αὐτοκρατορίας, παράγοντας παράδοση καὶ πολιτισμὸ σέ ὅλες τίς πτυχές τῆς καθημερινότητος. Ἔτσι, ὄχι μόνον ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παράδοση, ἀλλὰ καὶ ἡ νομικὴ μας παράδοση, ἰδίως μετὰ τὴ δύναστεία τῶν Μακεδόνων Αὐτοκρατόρων καὶ τὴν «ἀνακάθαρσιν τῶν παλαιῶν νόμων», ἡ ὁποία κατέληξε στοῦ μεγάλο κωδικοποιητικὸ τῆς βυζαντινῆς νομοθεσίας ἔργο τῶν «Βασιλικῶν», ἔθηκε ὡς σκοπὸ τὴν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης «ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον».

Εἶναι βεβαίως, ἀληθές ὅτι ἡ νομική μας παράδοση διακόπηκε καί μάλιστα κατά τρόπο κάπως βίαιο, τήν περίοδο τῆς Βαυαρικῆς. Ὁ Λουδοβίκος φόν Μάουρερ, ὁ σπουδαῖος νομομαθής καί πολιτειολόγος, διακεκριμένο μέλος τῆς τριμελοῦς Ἀντιβασιλείας πού κηδεμόνευε τόν ἀνήλικο Βασιλιά Ὕθωνα, βαθύτατα ἐπηρεασμένος ἀπό τήν ἐποχή του καί τίς πολιτικές ἐξελίξεις στή Δυτική Εὐρώπῃ τῆς ἐποχῆς τῆς παλινόρθωσης, θαυμαστής ὅπως ὅλοι οἱ γερμανικῆς παιδείας νομικοί τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, φανατικός ἀναγνώστης καί ἐφαρμοστής τῶν πολιτικῶν ιδεῶν τοῦ γερμανοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνα ὅπως ἀναπτύσσονταν στό κομβικῆς σημασίας ἔργο του «Ἀντιμακιαβέλλι», προσπάθησε νά δημιουργήσῃ ἕνα κράτος μέ ἰσχυρή κεντρική διοίκηση, μπροστά στήν ὁποία ὅλοι οἱ θεσμοί τοῦ Κράτους ἔπρεπε νά ὑποτάσσονται καί νά τήν ὑπηρετοῦν. Ὡς κέντρο δέν θεωροῦσε ἀπαραίτητα τόν βασιλέα. Ἐμπορούμενος ἀπό δημοκρατικά κατά τήν ἐποχή ιδεώδη, πίστευε στήν ἰσχύ τῶν κεντρικῶν κρατικῶν μηχανισμῶν ὡς ἐγγυητῶν τῆς ἀσφάλειας καί τῆς εὐημερίας τῶν πολιτῶν.

Αὐτή ἡ θεωρητική σύλληψη, ἡ ὁποία ἐνδεχομένως λειτούργησε σέ χώρες ὅπου ὑπῆρχε πολυκατακερματισμός σέ τοπικά ὀργανωμένα κρατίδια, δέν μπόρεσε νά ἐφαρμοσθεῖ στήν Ἑλλάδα. Δύο μόλις μῆνες μετά τήν ἐνθρονίωσιν τοῦ Ὕθωνα, ὁ Μάουρερ εἶναι ὁ μόνος ἀπό τά μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας πού ὑποχρεώνεται νά ἐπιστρέφῃ στή Βαυαρία. Ἡ νομική του ὁμως παραγωγή παραμένει καί ἐφαρμόζεται ἀπό ἐκείνους πού δέν εἶχαν ἐνδεχομένως τήν ἴδια θεωρητική ὑποδομῇ, μέ ἀποτέλεσμα νά γίνεται λόγος γιά διευκόλυνση τῆς τυραννίδος. Ἀπό τότε Ἐκκλησία καί Δικαιοσύνη, συνειδητοποιώντας τήν προσάρτησή μας στό κρατικό ἄρμα, ἀγωνιζόμαστε ἡ μέν Ἐκκλησία γιά τήν αὐτοτέλειά της, ἡ δέ Δικαιοσύνη γιά τήν ἀνεξαρτησία της.

Σήμερα, ζώντας σέ δημοκρατικό καθεστώς καί ἀποτιμώντας τήν ἐντωμεταξύ πορεία τῶν δύο θεσμῶν, ὀφείλουμε νά παραδεχθοῦμε ὅτι ἔχουν σημειωθεῖ σημαντικά βήματα καί ὅτι ὁ στόχος θεωρητικά ἔχει ἐπιτευχθεῖ. Ὅμως, τόσο στήν Ἐκκλησία, ὅσο καί στή Δικαιοσύνη τό πρόσωπο εἴτε τοῦ ἐξαγγέλλοντος τόν Λόγο τοῦ Θεοῦ, εἴτε τοῦ ἐφαρμοστῆ τοῦ Δικαίου εἶναι κομβικῆς σημασίας. Θεσμικές προβλέψεις, ὅσο σημαντικές καί ἂν εἶναι, καταλύονται ἐν τοῖς πράγμασι, ὅταν τό πρόσωπο δέν ἀνέρχεται στό ὕψος τῶν περιστάσεων, ἀντιλαμβάνόμενο τήν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα καί τό ἀγαθό πού καλεῖται νά υπερασπισθεῖ, ἀλλά καί στηριζόμενο στήν ἐν γένει παιδεία καί τήν ἠθική του συγκρότηση γιά νά ἀμυνθεῖ στίς ὁποῖες πιέσεις.

Σήμερα περισσότερο ἀπό ποτέ ἄλλοτε, γίνεται συνείδηση σέ κάθε ἐπιστημονικό πεδίο, πέραν τῆς αὐτονόητης καλλιέργειας καί ἀνεξίτητης τῆς ἐπι-

στήμης, ή ανάγκη όριοθέτησής της σέ άρχές ήθικης, οί όποίες δεσμεύουν τόν έπιστήμονα άσχέτως νομικού πλαισίου. Μάλιστα σέ πολλά πανεπιστήμια του έξωτερικού, ιδίως κατά τί διδασκαλία τών θετικών έπιστημών, προτάσσεται ένα μάθημα ήθικης υπό ευρεία έννοια νοούμενης, τό όποιο είναι ευρύτερα γνωστό ως ethics, και έχει σκοπό τί διδασκαλία κοινών ήθικών άρχών κατά τήν ένάσκησι της έπιστήμης, ώστε νά αποφεύγονται οί παρεκτροπές, τίς όποίες πολλές φορές έχει υποστεί μέ καταστρεπτικές συνέπειες ή άνθρωπότητα.

Και στή νομική έπιστήμη; Τι γίνεται; Είναι νωπές οί άναμνήσεις από τούς διαλόγους, κυρίως στά πλαίσια πολιτικής άντιπαράθεσης, που τείνουν νά διακρίνουν μεταξύ νομίμου και ήθικού, θεωρώντας ότι αυτά τά δύο δέν γίνεται νά συμπίπτουν. Πολύ εύκολα λοιπόν, αφήνουν κάποιον νά καλλιεργείται ή έννοια του μη ήθικού στο Δίκαιο, υπονοώντας ότι υπάρχει χώρος νά νομιμοποιηθεί τό άνήθικο και μάλιστα μέ τρόπο θεμιτό. Οί νεώτερες εξελίξεις όμως, και μάλιστα μετά τήν προηγούμενη Συνταγματική Αναθεώρηση, δείχνουν νά τούς διαψεύδουν.

Ποιά ήταν ή σπουδαιότερη εξέλιξη που χαρακτήρισε τά τελευταία έτη τό νομικό μας πολιτισμό; Αναμφισβήτητα ή θεσμοθέτηση της Αρχής της Αναλογικότητας κατά τήν τελευταία Συνταγματική Αναθεώρηση. Η αρχή της αναλογικότητας έρεΐδεται επί δύο βασικών συνταγματικών διατάξεων: α. Της διάταξης του άρθρου 15 παράγραφος 1 έδάφιο δ' του Συντάγματος, όπως τροποποιήθηκε μετά τί συνταγματική αναθεώρηση του 2001, και β. Της διάταξης του άρθρου 28 παράγραφος 1 του Συντάγματος, μέ τήν όποία αναγνωρίζεται υπερνομοθετική ισχύς στίς διεθνείς συμβάσεις από τήν επικύρωσή τους μέ νόμο και τί θέση τους σέ ισχύ, και συνεπώς μετά τόν Ν. 53/1974 μέ τόν όποιον επικυρώθηκε ή ισχύς στήν νεότευκτη τότε Έλληνική Δημοκρατία της Ευρωπαϊκής Σύμβασης τών Δικαιωμάτων του Άνθρώπου, σαφώς θεμελιώνεται ή αρχή της αναλογικότητας ως βασική αρχή τόσο στήν κατάρτιση, όσο και στήν έρμηνεία τών διατάξεων.

Η αρχή της αναλογικότητας αναδεικνύεται ύψιστης σημασίας στήν προσπάθεια προστασίας τών θεμελιωδών δικαιωμάτων, κάτι που άποτυπώνεται στή νομολογία τών τελευταίων έτών όλων άνεξαιρέτως τών Δικαστηρίων της χώρας μας και τουτο διότι, καθώς μέ τό άρθρο 25 παράγραφος 1 έδάφιο γ' του Συντάγματος καθιερώνεται άμεσα ή αρχή της τριτενέργειας τών θεμελιωδών άνθρωπίνων δικαιωμάτων, ή αρχή της αναλογικότητας εφαρμόζεται πλέον άπ' ευθείας και στίς σχέσεις του ιδιωτικού δικαίου. Αυτό σημαίνει ότι δέν περιορίζεται πλέον μόνο στά πλαίσια του Δημοσίου Δικαίου, αλλά διατρέχει

όλους τούς κλάδους του Δικαίου, όμογενοποιώντας τή νομική πρακτική στή μεγάλη εύρωπαϊκή οίκογένεια, μιάς πού, από χαρακτηριστική άρχή του άγγλο-σαξονικού δικαίου, έφθασε νά υποστηρίζεται νομολογιακά από όλα τά Άνώτατα Δικαστήρια των Εύρωπαϊκών χωρών. Επίσης έχει τύχει έκτεταμένης έπεξεργασίας στό Δικαστήριο των Εύρωπαϊκών Κοινοτήτων ως κατοχυρωμένη άρχή πού περιλαμβάνεται στή Συνταγματική Συνθήκη τής Λισαβώνας, αλλά καί στό Εύρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Άνθρώπου κατ' έφαρμογή τών σχετικών άρθρων τής Διεθνούς Συμβάσεως τής Ρώμης.

Η άρχή τής αναλογικότητας στήν πράξη νοείται ως «ό περιορισμός των περιορισμών», καθώς θεωρείται ότι περιορίζει συνταγματικώς τούς νομοθετικούς περιορισμούς των συνταγματικών θεμελιωδών δικαιωμάτων, επιτάσσοντας ότι μεταξύ του νόμιμου σκοπού πού επιδιώκει ένας περιορισμός του δικαιώματος καί του συγκεκριμένου περιορισμού πρέπει νά υπάρχει εύλογη σχέση. Διαβάζουμε στήν υπ' άριθ. 5/2013 Απόφαση τής Όλομελείας του Άρείου Πάγου: «(...) Σύμφωνα μέ τό άρθρο 25 παρ. 1 του ισχύοντος Συντάγματος, (...) τά δικαιώματα του ανθρώπου ως άτομου καί ως μέλους του κοινωνικού συνόλου καί ή άρχή του κοινωνικού κράτους τελούν υπό τήν προστασία του Κράτους. Όλα τά κρατικά όργανα υποχρεούνται νά διασφαλίζουν τήν άνεμπόδιση καί άποτελεσματική άσκησή της. Οί κάθε είδους περιορισμοί πού μπορούν κατά τό Σύνταγμα νά επιβληθούν στά δικαιώματα αυτά πρέπει νά προβλέπονται είτε άπευθείας από τό Σύνταγμα είτε από τό νόμο, έφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού καί νά σέβονται τήν άρχή τής αναλογικότητας. Από τή διάταξη αυτή προκύπτει ότι αποδέκτης τής επιταγής γιά σεβασμό τής άρχής τής αναλογικότητας είναι ό κοινός νομοθέτης πού θεσπίζει περιορισμό άτομικών δικαιωμάτων μέ νόμο, σύμφωνα μέ τήν υπέρ αυτού συνταγματική επιφύλαξη σέ αντιδιαστολή μέ τόν δικαστή, ό όποιος άπλώς όφείλει νά έλέγχει άν ή άρχή αυτή έχει τηρηθεί καί σέ άποφατική περίπτωση, νά άρνεϊται τήν έφαρμογή του νόμου ως αντισυνταγματικού (...). Η έν λόγω άρχή, ή όποία κατατείνει στήν εκλογίκευση των επαχθών παρεμβάσεων τής κρατικής έξουσίας στά άτομικά καί κοινωνικά δικαιώματα του ανθρώπου καί του πολίτη, παραβιάζεται όταν ή συγκεκριμένη κρατική παρέμβαση δέν είναι, α) πρόσφορη γιά τήν επίτευξη του σκοπού πού επιδιώκεται μέ αυτήν, β) άναγκαία γιά τήν επίτευξη του έν λόγω σκοπού, μέ τήν έννοια ότι τό αυτό άποτέλεσμα δέν μπορεί νά επιτευχθεί μέ ένα άνώδυνο ή ήπιότερο μέσο καί γ) αναλογική έν στενή έννοία, δηλαδή νά τελεί σέ έσωτερική άλληλουχία προς τόν επιδιωκόμενο σκοπό, ώστε ή άναμενόμενη ωφέλεια νά μήν είναι ποιοτικά καί

ποσοτικά κατώτερη από τή βλάβη που προκαλείται (...). Μέ βάση τά ἐν λόγῳ κριτήρια τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναλογικότητας ἀξιολογεῖται ἡ παρεχόμενη ἀπό τό ἄρθρο 26 παρ. 1 τοῦ Συντάγματος ἐξουσία τοῦ νομοθέτη νά θέτει κατὰ τή ρύθμιση τῶν βιοτικῶν σχέσεων καί τόν καθορισμό τῶν κυρώσεων καί ὑποχρεώσεων πού ἀπορρέουν ἀπό τή συμπεριφορὰ τῶν πολιτῶν, ἐλάχιστα ἢ ἀνώτατα ὅρια, κατ' ἀφηρημένη ἀξιολόγησι, ἐντός τῶν ὁποίων ὁ δικαστής προβαίνει στήν ἐξειδίκευση τοῦ κανόνα δικαίου, ἐν ὅψει τῆς συγκεκριμένης περιπτώσεως». Μέ ἄλλα λόγια, ἕνας περιορισμός, καί ὅταν ἀκόμη εἶναι κατάλληλος ἢ ἀναγκαῖος, δεν πρέπει νά συνεπάγεται περισσότερα μειονεκτήματα γιά τά δικαιώματα τοῦ πολίτη, παρὰ πλεονεκτήματα γιά τά δημόσια ἢ ἰδιωτικά συνταγματικά συμφέροντα, στήν προστασία τῶν ὁποίων ἀποβλέπει.

Εἶναι γεγονός ὅτι εἴμαστε ἀκόμη στήν ἀρχή τῆς ἐμπνευστικῆς ἐφαρμογῆς τῆς σχετικῆς συνταγματικῆς ἐπιταγῆς, μᾶς πού ἡ Ἀρχή τῆς Ἀναλογικότητας εἶναι καί πρέπει νά γίνῃ ἀντιληπτή ὡς κάτι πολύ παραπάνω ἀπό ἀπλός περιορισμός τῶν περιορισμῶν. Εἶναι οὐσιαστικά ἡ διακριτική εὐχέρεια πού δίνεται στόν Ἑλληνα Δικαστή νά ἐνεργήσει ὄχι ἀπλῶς κατὰ τό γράμμα τοῦ Νόμου, ἀλλά κατὰ τήν ἠθική τοῦ Δικαίου, μέ βάση θεμελιώδεις Ἀρχές καί κατὰ τό κοινό περί δικαίου αἴσθημα. Κατά τοῦτο ἡ Ἀρχή τῆς Ἀναλογικότητας προϋποθέτει ἀπόθεμα ἥθους σέ συνειδητοποιημένους δικαστές. Ἡ ἐφαρμογή της δέν συναρτᾶται μέ ἐξειδικευμένες ἐγκεφαλικές γνώσεις, οὔτε σχετίζεται μέ ἐξαντλητική παράθεση καί ἐπισταμένη μελέτη εἰδικῆς βιβλιογραφίας. Προϋποθέτει ὑψηλό ἐπίπεδο δίκαιης κρίσεως καί συνεπῶς κριτήρια ἥθους. Γι' αὐτό καί πολλοί ἰσχυρίζονται ὅτι μπορεῖ ν' ἀποτελέσει τή γέφυρα πού θά μᾶς ἐπασυνδέσει μέ τήν διακοπεῖσα στίς ἀρχές τοῦ 19^{ου} αἰῶνα νομική μας παράδοση, ἡ ὁποία τό ὅμοιο ἀπαιτοῦσε ὡς πρῶτιστο κριτήριο γιά νά καταστεῖ κάποιος «κριτής τῶν Ρωμαίων».

Εἶναι προφανεῖς οἱ ὁμοιότητες μεταξύ τῆς Ἀρχῆς τῆς Οἰκονομίας ὡς ποιμαντικοῦ ἐργαλείου στή ζωή τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καί της Ἀρχῆς τῆς Ἀναλογικότητος ὡς βασικοῦ κριτηρίου κατὰ τήν ἀπονομή τῆς Διακοσύνης. Οἱ Πατέρες μας πού θέσπισαν τόν 102^ο Κανόνα τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τόν δικαιολόγησαν ὡς ἑξῆς: «(...) Πᾶς γάρ λόγος Θεῷ καί τῷ τήν ποιμαντικὴν ἐγχειρισθέντι ἡγεμονίαν, τὸ πλανώμενον πρόβατον ἐπαναγαγεῖν, καί τρωθὲν ὑπὸ τοῦ ὄφεως ἐξιάσασθαι καί μίτε κατὰ κρημνῶν ὠθῆσαι τῆς ἀπογνώσεως, μίτε τὸν χαλινὸν ὑπενδοῦναι πρὸς τήν τοῦ βίου ἐκλυσίν τε καί κατάφρῳνησιν· ἀλλ' ἐνί γε τρόπῳ πάντως, εἴτε διὰ τῶν αὐστηροτέρων τε καί στυφόντων, εἴτε διὰ τῶν ἀπαλοτέρων τε καί πραιοτέρων φαρμάκων, κατὰ τοῦ

πάθους σπῆναι, καὶ πρὸς συνούλωσιν τοῦ ἔλκουσ ἀνταγωνίσασθαι, τοὺς τῆς μετανοίας καρποὺς δοκιμάζοντι, καὶ οἰκονομοῦντι σοφῶς τὸν πρὸς τὴν ἄνω λαμπροφορίαν καλούμενον ἄνθρωπον». Ἡ ἐπιμονὴ τῆς Ὁρθοδοξίας νά ἐνδύσει λαμπρῶς τὸν ἄνθρωπο, συνάδει, ἂν καὶ σέ ἀνώτερο ἐπίπεδο, μὲ τὴν προσοπτικὴ τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας νά ὑπηρετήσῃ τὸν ἄνθρωπο. Στὴ διαδικασία αὐτὴ ἡγεμονικὸ ρόλο παίζει ἡ κρατοῦσα ἠθικὴ, ὄχι νοούμενη ὑπὸ στενὴ ἀντίληψη, ἀλλ' ὑπὸ εὐρεία ἔννοια.

Νομίζουμε ὅτι γιὰ λόγους διακρίσεως τῆς ἠθικῆς ὑπὸ εὐρεία ἔννοια ἀπὸ αὐτὴν μὲ στενὴ ἔννοια, εἶναι καλύτερο νά χαρακτηρίσουμε τὴν πρώτη ὡς χρηστότητα, μᾶς πού κάτι τέτοιο ἐμπερικλείει καὶ ἰδιαίτερη ἀναφορά στοῦ ἦθος. Καὶ ἡ χρηστότητα εἶναι τὸ πρώτιστο πού κατὰ τὸ Ἀπολυτικίον τοῦ σήμερα τιμωμένου Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου τὸν χαρακτηρίζει στί διπλὴ ἐνάσκησι τῶν καθηκόντων του, τῶν δικαστικῶν καὶ τῶν ἀρχιερατικῶν. Τό σημαντικὸ εἶναι ὅτι αὐτὴν τὴ χρηστότητα δέν τὴν εἶχε ὡς φυσικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς προσωπικότητάς του, ἀλλὰ ἀγωνίστηκε νά τὴν μελετήσῃ γιὰ νά τὴν ἀποκτήσῃ. Αὐτὸ φαίνεται νά εἶναι καὶ ὁ καθημερινὸς ἀγὼνας τῶν Κληρικῶν καὶ τῶν δικαστῶν. Ἡ μελέτη τῆς χρηστότητος, ὥστε νά τὴν ἐγκολπωθοῦμε καὶ νά τὴν κάνουμε ἀπλανὲς κριτήριον κατὰ τὴν ἐνάσκησι τῶν καθηκόντων μας, ἀσφαλῆ πλοηγὸ δικαίας κρίσεως καὶ σταθερὸ μέτρο στί διακονίαν τῆς ἀξίας ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ.

Εἶναι μᾶλλον ἀφορμὴ περισκέψεως τὰ ἀνωτέρω γιὰ τὴ διδασκαλίαν ἀντίστοιχου μαθήματος εἴτε στις νομικὲς σχολὰς τῆς χώρας, εἴτε καὶ στί Σχολὴ Δικαστῶν. Βεβαίως, ὑπάρχει ἰσχυρὴ ἡ ἀπαίτησι γιὰ οὐδετερότητα τοῦ Κράτους σέ θέματα πιστευμάτων καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν. Νομίζουμε ὅμως, ὅτι ἡ μακροαίωνη παράδοσι τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ ἰδίως ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρουσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στὴν πατρίδα μας ἀναδεικνύουν τὴν Ὁρθόδοξον Ἠθικὴ ὡς τὴν ἀσφαλέστερη καὶ πλέον ἀντικειμενικὴ βάση γιὰ τὴ διδασκαλίαν ἑνὸς μαθήματος ἠθικῆς, μᾶς πού ὁ ἀνθρωποκεντρισμὸς τῆς Ὁρθοδοξίας ὡς πρόκριμα γιὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Θεανθρωποκεντρισμοῦ, διασφαλίζει τὸ σεβασμὸ ἔναντι ὅλων καὶ θεμελιώνει τὴν προστασίαν ἀρχῶν καὶ ἀξιών μὲ πρώτιστη τὴ Δημοκρατίαν, ἡ ὁποία κατ' ἐξοχὴν προϋποθέτει ἦθος γιὰ νά συνεχίσει νά ὑπάρχει.

ΣΧΕΣΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ - ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ: ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ ΣΤΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Εἶναι ἀπό τίς ἐλάχιστες φορές πού ἡ ἐξέταση ἑνός θέματος ὑπονομεύεται ἀπό τὴν πρώτη γραφή. Διότι, ἡ ἐξέταση τῶν σχέσεων ἐκκλησίας καὶ κοινωνίας προϋποθέτει δύο μέρη πού ἀντιτίθενται ἢ διαλεκτικῶς τίθενται, καὶ ὄχι δύο μέρη πού ἀλληλοσυμπληρώνονται καὶ ἀλληλοπεριχωροῦνται. Ὅταν μάλιστα ἡ σχέση ἀφορᾷ στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα, τότε ἡ ἐξέταση τίθεται ἐπιπλέον «ἀν-ιστορικά» καὶ «ἀντι-παραδοσιακά», συνεπεία παράβλεψης τῶν θεολογικῶν καὶ κοινωνικῶν διαστάσεων τοῦ θέματος. Ἡ ἀντιδιαστολή προαπαιτεῖ κοινωνία χωρὶς ἐκκλησία καὶ –τό ὀδυνηρότερο– ἐκκλησία χωρὶς τὴν κοινωνία. Ἡ θεώρηση αὐτή, συνεπεία δυτικῶν ἐπιρροῶν καὶ ἐκκοσμηκευμένου πνεύματος, ἀφορᾷ ταύτιση κοινωνίας μὲ τοὺς πολιτικούς θεσμούς καὶ ταύτιση τῆς ἐκκλησίας μὲ τοὺς ἐκκλησιαστικούς θεσμούς, ἀντίστοιχα.

Ἡ θεώρηση αὐτή, συνεπεία θεολογικῶν καὶ ἱστορικῶν ἀβλεψιῶν, θέτει τὴν ἐκκλησία σέ ἐναλλασσόμενο ρόλο συμμάχου καὶ ἀντιπάλου τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἐξελίξεων. Μέρος τῆς κοινωνίας θέλει τὴν ἐκκλησία ἀκόλουθο τῆς ἐξέλιξης, καλώντας τὴν νά συσχηματιστεῖ μὲ τὴ σύγχρονη κοινωνικὴ «πραγματικότητα» ἢ «ἠθική». Ἡ νεολαία κυρίως ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία νά κατανοήσει ὅτι «ὁ κόσμος προχωρᾷ» καὶ οἱ ἐποχὲς ἀλλάζουν. Γιά τοὺς λόγους αὐτοὺς, θά πρέπει νά μετασχηματίσει ἐντολές καὶ ἀπαγορεύσεις! Ἐνα ἄλλο μέρος ψέγει τὴν ἐκκλησία γιατί δέν ὀρθώνει ἀνάστημα καὶ ἀνάχωμα στὶς ἐξελίξεις. Μεγαλύτερης ἡλικίας διαμαρτύρονται γιατί ἡ ἐκκλησία σιωπᾷ καὶ δέν ἀγωνίζεται νά προστατεύσει τὴν ἀνεξαρτησία καὶ τὴν ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ ταυτότητα τοῦ λαοῦ μπροστὰ στὴν ἐπίθεση τῆς καινούργιας παγκόσμιας τάξης. Γίνεται φανερό ὅτι ὁ ρόλος τῆς ἐκκλησίας μέσα στὴ σύγχρονη κοινωνία εἶναι θέμα ἀμφιλεγόμενο. Στὸ πλαίσιο δέ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, τὸ ζήτημα αὐτό εἶναι ἀκόμη πιό ἔντονο. Ὁ λόγος εἶναι προφανής. Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία βρίσκεται σέ μιά διασταύρωση, τόσο γεωπολιτικὴ, ὅσο καὶ ἐπιλογῶν. Οἱ ἀλλα-

γές πού συντελέστηκαν και συντελούνται τά τελευταία χρόνια είναι τέλος και αρχή πολλών πραγμάτων. Η τεχνολογική πρόοδος, η παγκοσμιοποίηση, η πολυπολιτισμικότητα, τό προσφυγικό-μεταναστευτικό, ή τάση γιά άπο-θρησκευοποίηση επηρεάζουν όχι μόνο τίν πολιτική, αλλά και τίν κοινωνική και θρησκευτική ζωή των πολιτών της χώρας, ήμεδαπής και άλλοδαπής προέλευσης.

Οί παραπάνω ραγδαίες εξελίξεις δέν επέτρεψαν στήν εκκλησία τίν ανάπτυξη προβληματισμών γύρω από τό θέμα των σχέσεων εκκλησίας και κοινωνίας στήν Ελλάδα σήμερα, αλλά και του ρόλου της στήν ελληνική κοινωνία. Η εκκλησία βρέθηκε σέ ένα καινούργιο περιβάλλον, όπου άρχισε βαθμιαία νά αποκτᾷ νέες δυνατότητες, αλλά ήταν και άπροετοίμαστη νά αντιμετώπισει τή νέα αὐτή κατάσταση. Δέν φαίνεται ότι ἔχει επεξεργαστεῖ μέχρι σήμερα μιά σαφή πολιτική, οικονομική και κοινωνική θεώρηση του σύγχρονου κόσμου και των προβλημάτων του.

Προϋπόθεση γιά νά συνεχίσουμε εἶναι κάποιες παραδοχές:

Παραδοχή πρώτη. Ἐκκλησία δέν εἶναι μόνο οἱ κληρικοί, αλλά τό σύνολο των πιστών στόν Ἱδρυτή της, στά μυστήρια και στήν παράδοσή της. Η θεσμική αντίληψη της Ἐκκλησίας ἐνισχύει τόν κληρικαλισμό και περιορίζει τόν πιστό σέ ἕνα παθητικό ρόλο ἐντός και ἐκτός των ἱερών ναών. Τόσο ὁ κληρικαλισμός ὅσο και ἡ ιδιωτικοποίηση της πίστες, ἐνισχύουν τήν αντίληψη ότι ἡ θρησκευτική ζωή εἶναι τό περιορισμένο μέρος της εὐρύτερης κοινωνικής ζωῆς. Ὁ πιστός ἐξέρχεται του κοινωνικοῦ ρόλου του και εἰσέρχεται στόν ἐκκλησιαστικό, ὅπως εἰσέρχεται στόν Ναό, μέ ἀποτέλεσμα νά διαιρεῖται τό «κοινωνικό ὄλο» και ἡ εκκλησία νά εἶναι μιά ἀπό τίς σφαῖρες κοινωνικής ἐπιρροῆς.

Παραδοχή δεύτερη. Η Ἐκκλησία δέν ἐτεροκαθορίζεται. Αὐτό σημαίνει ότι δέν ἐξαρτᾶται ἀπό τή σχέση της μέ τό κράτος ἢ τήν ἐκάστοτε πολιτική ἐξουσία. Η συμπεριφορά του κράτους δέν ἀλλάζει τήν ὄντοτητα της Ἐκκλησίας. Η ταυτότητα της Ἐκκλησίας ὡς θεανθρώπινου ὀργανισμοῦ δέν καθορίζεται ἀπό τόν ρόλο πού του παραχωρεῖ ἡ Πολιτεία, αλλά οὔτε και ἡ κοινωνία.

Παραδοχή τρίτη. Η κοινωνία – μυστηριακό σῶμα της Ἐκκλησίας εἶναι σέ διαλεκτική σχέση, συχνά σέ ἀντιπαράθεση, ἀπό τήν ὑπόλοιπη κοινωνία. Η κοινωνία της Ἐκκλησίας σέ κάθε περίπτωση δέν ἐξαρτᾶται ἢ καθορίζεται ἀπό τίς ἐπιλογές του κόσμου. Η προέλευση και σύστασή της σχετικοποιεῖ ὅλους τους ὑπόλοιπους θεσμούς και δεσμούς. Αὐτό δέν σημαίνει ότι ἡ Ἐκκλησία ἀδιαφορεῖ γιά τά περί του κόσμου, αλλά ὅτι «κινεῖται» ἀνάμεσα στήν ἀπόφαση και κατάφασή του.

Οἱ παραδοχές αὐτές ὅμως δέν ἀναιροῦν τήν ἀποδοχή της σημερινῆς ιδιαί-

τερης πραγματικότητας που προαναφέρθηκε. Τά μέλη της κοινωνίας της Έκκλησίας έπηρεάζονται περισσότερο από έξωεκκλησιαστικούς κοινωνικούς παράγοντες και καθορίζουν τό κοσμοείδωλό τους. Η σταδιακή έκκοσμίκευση της κοινωνικής ζωής είναι μιά διαπίστωση. Η εκκλησιαστική ζωή περιορίζεται μέχρι τό προαύλιο του Ίερού Ναού. Πολλοί επιλέγουν τή θρησκευτική από τήν εκκλησιαστική ζωή.

Προφανώς, δέν είναι υπόθεση ενός προσώπου, πόσο μάλλον του γράφοντος, νά υποδείξει λύσεις-άπαντήσεις στά μεγάλα ζητήματα που άφορούν στή σχέση κοινωνίας και εκκλησίας. Άπαντήσεις μπορούν νά δοθούν μόνο από συλλογικές προσπάθειες και συμπεράσματα που θά έξαχθούν ύστερα από μακροχρόνια έμπειρία. Η εκκλησία στήν Ελλάδα βρίσκεται μπροστά σε μεγάλες ευθύνες και έρωτήματα, και καλείται σήμερα νά έπεξεργασθεί τίς κατάλληλες άπαντήσεις. Η ολοκληρωτική άρνηση της σημερινής πραγματικότητας δέν είναι ή ένδεξιμένη επιλογή. Η Όρθόδοξη Έκκλησία οφείλει νά ξετάσει δημιουργικά και στό πνεύμα της παράδοσής της όλες τίς πλευρές του σύγχρονου πολιτισμού, αλλά τήν ιστορία και τήν ταυτότητά της. Νά αναγνωρίσει αυτά που συμφωνούν μέ τό όρθόδοξο πνεύμα και τήν μυστηριακή ζωή, χωρίς διακρίσεις προέλευσης, και αυτά που είναι αντίθετα μέ τό Πνεύμα του Χριστού νά τά επικρίνει μέ επιχειρήματα. Η άποστολή της Έκκλησίας δέν σταματά έδώ. Ο άληθινός σκοπός της είναι νά βρει τήν παραδοσιακή της δυναμική. Νά είναι μιά διαρκής μαρτυρία μέ έναν σύγχρονο τρόπο του άναστηθέντος Χριστού και νά άπαντά δημιουργικά στίς προκλήσεις των καιρών και της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας.

Όσο ή εκκλησία δέν λέει τήν αλήθειά της, όσο στηρίζει τήν έξουσία και στηρίζεται σ' αυτή, όσο δέν ύπηρετεί τήν αγάπη και δέν είναι εκεί σαν μιά άνοιχτή άγκαλιά, θά είναι μακριά από τόν Χριστό και τήν κοινωνία. Όσο ή εκκλησία άσκει πολιτική και όσο ύποκρίνεται, δέν παίζει τόν ρόλο της. Χρειάζονται τομές, υπέρβαση, άν θέλει πραγματικά νά ύπηρετήσει τόν άνθρωπο.

Υ.Γ. Η διαφορετική γραφή του πρώτου γράμματος της λέξης *εκκλησία* δέν οφείλεται σε άβλεπία.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΑΣΘΕΝΩΝ Ἡ περίπτωση τῶν καρκινοπαθῶν

1. Γιατί ὑπάρχει ἡ ἀσθένεια;

Όταν ἀκοῦμε τή λέξη ἀσθένεια ἀμέσως ὁ νοῦς μας κατακλύζεται ἀπό ἀρνητικές σκέψεις καί συναισθήματα. Ἀκόμα καί ἓνα ἀπλό κρυολόγημα μπορεῖ νά ἔχει ἐπίδραση στόν τρόπο πού σκεφτόμαστε καί εἶναι ἀρκετό γιά νά μᾶς ὀδηγήσει σέ ἀλλαγί τῆς πορείας τῆς ζωῆς μας. Πόσο μᾶλλον θά μᾶς ἐπηρεάσει μία σοβαρή ἢ μία ἀνίατη ἀσθένεια ἢ μία ἐπικίνδυνη χειρουργική επέμβαση. Ἡ ἀσθένεια δοκιμάζει τήν ἀνεξαρτησία μας καί τή θνητότητά μας.

Ἀπό τήν πατερική διδασκαλία μαθαίνουμε ὅτι, ἡ ἀσθένεια εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πτώσης τῶν πρωτοπλάστων. Οἱ πρωτόπλαστοι πλάσθηκαν τελείως ὑγιεῖς καί ζοῦσαν «τὴν ἐν παραδείσῳ ἄλυστον καί ἀνώδυνον καί ἀμέριμον ζωήν»¹. Τονίζεται σαφῶς, ἀπό τόν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης, ὅτι ἡ ἀσθένεια εἶναι κατάστασι μεταπτωτική², δέν ὑπῆρχε στήν παραδείσια ζωή, ὅπως δέν ὑπῆρχαν καί ἄλλες καταστάσεις ὅπως ἡ νηπιότητα, τά πάθη, τά γηρατεία κ.ἄ.

Τά εὐαγγέλια εἶναι γεμάτα ἀπό περιγραφές θεραπείας κάθε λογῆς ἀσθενῶν. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστός θεράπευε ἀσθενεῖς, πολλές φορές μάλιστα μαζικά³. Ὁ Χριστός ἦρθε στόν κόσμον ὡς ὁ ἀκούραστος ὑπηρετῆς τοῦ ἀνθρώπου καί ἀνέλαβε στούς ὤμους του ὁλόκληρη τήν ἀνθρώπινη ψυχική καί σωματική

¹ Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας, *Λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου*, ΕΠΕ, τ. 1ος, σ. 234.

² Γρηγόριος Νύσσης, *Διάλογος περὶ ψυχῆς καί Ἀναστάσεως*, ΕΠΕ τ. 1ος, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 369, «Ἄλλ' ἐν τῇ πρώτῃ ζωῇ, ἥς αὐτός γέγονε δημιουργός ὁ Θεός, οὔτε γῆρας ἦν, ὡς εἰκός, οὔτε νηπιότης, οὔτε κατὰ τὰς πολυτρόπους ἀρχωστίας πάθη, οὔτε ἄλλο τῆς σωματικῆς ταλαιπωρίας...».

³ *Ματθ.* 4, 23-24 «Καί περιῆγεν ὅλην τὴν Γαλιλαίαν ὁ Ἰησοῦς, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν καί κηρύσσων τό εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας καί θεραπειῶν πᾶσαν νόσον καί πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ καί ἀπῆλθεν ἡ ἀκοή αὐτοῦ εἰς ὅλην τὴν Συρίαν· καί προσίνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις καί βασάνοις συνεχομένους καί δαμιονιζομένους καί σελήνιαζομένους καί παραλυτικούς, καί ἐθεράπευσεν αὐτούς».

ασθένεια⁴. Τὴν θεραπευτικὴ τοῦ ιδιότητα ὁ Χριστὸς τὴ μετέδωσε στοὺς Ἀποστόλους καὶ κατ' ἐπέκταση σέ ὁλόκληρη τὴν Ἐκκλησίαν⁵.

Οἱ Ἀπόστολοι, λαμβάνοντας τὸ χάρισμα καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ «θεραπεύειν» ἀπὸ τὸν Χριστό, ἀμέσως ἔδειξαν τὴν ἀγάπη τους πρὸς τὸν πάσχοντα ἄνθρωπο, ἀφοῦ ἔβλεπαν στὸ πρόσωπο τοῦ κάθε ἀσθενοῦς, τὸ πρόσωπο τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ⁶. Οἱ Ἀπόστολοι ἔδειξαν ἀμοιβαῖο ἐνδιαφέρον καὶ ὑπερβολικὴ ἀγάπη γιὰ τὸν ἀσθενὴ καὶ συνέπασχαν μαζί του⁷. Ἡ ἀγάπη μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει καὶ στὴ θεραπεία. Ἦταν τόσο τὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης τῶν Ἀποστόλων, ὥστε ὁ ἅγιος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος ἀναφέρει ὅτι, σέ κάθε πόλη ποὺ πήγαιναν οἱ Ἀπόστολοι, ἤθελαν νὰ θεραπεύουν ὅλους ἀνεξαίρετως τοὺς ἀσθενεῖς. Ὅμως ὁ Θεὸς ἐπέτρεπε μόνο ὀρισμένες θεραπείες καὶ ὄχι ἴαση τῶν πάντων⁸, ἐπεὶδὴ σέ διαφορετικὴ περίπτωση, ἡ ἔννοια τοῦ «σημεῖου» καὶ τοῦ «θαύματος» θὰ ἔχανε τὴν ἀξία της, ἀλλὰ καὶ ἡ πίστη θὰ καταργοῦνταν, ἀφοῦ θὰ εἶχαμε μόνο γνώση.

Γιατί ὅμως ἀσθενεῖ ὁ ἄνθρωπος; Ὑπάρχει ἄμεση σχέση ἀσθενείας καὶ ἁμαρτίας⁹. Συνήθως ἡ ἁμαρτία γεννᾷ τὴν ἀσθένεια, ὄχι ὅμως πάντα¹⁰. Ἡ Ἐκκλησία πάντοτε εὐχεται γιὰ τὴν θεραπεία ὅλων τῶν ἀσθενῶν¹¹. Στὴ Θεία Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου ὁ λειτουργὸς εὐχεται γιὰ τὴν θεραπεία ὅλων τῶν ἀσθενῶν. Τὸ ἴδιο πράττει ἡ Ἐκκλησία καὶ στὴ Θεία Λειτουργία τοῦ Ἱεροῦ

⁴ *Ματθ.* 8, 17 «αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν...».

⁵ *Ματθ.* 10, 8 «...ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπρούς καθαρίζετε, νεκροὺς ἐγείρετε, δαυμῶνα ἐκβάλλετε· δωρεάν ἐλάβετε, δωρεάν δότε», *Λουκ.* 10, 8 «...καὶ θεραπεύετε τοὺς ἐν αὐτῇ ἀσθενεῖς, καὶ λέγετε αὐτοῖς· ἡγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ».

⁶ *Ματθ.* 25, 40 «...ἀποκριθεὶς ὁ βασιλεὺς ἐρεῖ αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε...».

⁷ *Πρβλ.* Α΄ Κορ. 12, 26 «...καὶ εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη».

⁸ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος, «Ὁμιλία ΚΣΤ'», *Φιλοκαλία*, τ. 7ος, ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 405, «Οἱ Ἀπόστολοι εἰς ἃν πόλιν εἰσέρχοντο, ἐποιοῦν τινὰ χρόνον καὶ ἐκ τῶν κακομένων τινὰς ἰῶντο, τινὰς δὲ οὐ· ἤθελον δὲ αὐτοὶ οἱ Ἀπόστολοι πάντας τοὺς νεκροὺς αὐτῶν ζωοποιεῖν καὶ τοὺς κακομένους εἰς ὑγείαν φέρειν, καὶ ὁλοτελῶς οὐκ ἐγένετο αὐτῶν τὸ θέλημα· οὐ γὰρ ἐπετρέπετο αὐτοῖς ὅσα ἤθελον ποιεῖν».

⁹ *Πρβλ.* «Ἀπὸ τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν, ἀσθενεῖ τὸ σῶμα, ἀσθενεῖ μου καὶ ἡ ψυχὴ...», Β' Μεγαλυνάριο *Παρακλητικοῦ κανόνα πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο*.

¹⁰ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, *Κατὰ Ματθαῖον ΙΔ'*, PG 57, 345 «...ὅτι τὰ πλείονα τῶν νοσημάτων ἐξ ἁμαρτημάτων ἐστὶ ψυχικῶν...» καὶ ὅ.π., 221, «Ὅτι γὰρ τῶν ἐν τῷ σώματι κακῶν ἡ πονηρία τῆς ψυχῆς αἰτία.....».

¹¹ *Θεία Λειτουργία Μ. Βασιλείου*, εὐχὴ μετὰ τὸν καθαγιασμό, «νοσοῦντας ἴασαι».

Χρυσοστόμου¹² αλλά και στήν, σπανίως τελουμένη, Θεία Λειτουργία του Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ὅπου στήν εὐχή τῆς ἀναφορᾶς, ἡ ἰκέτευσι πρὸς τὸν Θεό γιὰ τὴ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν εἶναι ἐκτενής καὶ συγκινητική¹³. Ἀκόμα ἡ Ἐκκλησία τελεῖ τὸ μυστήριον τοῦ Ἱεροῦ Εὐχελαίου, γιὰ τὴν ἴασι ψυχῆς καὶ σώματος, ἐνῶ τὸ Μικρό¹⁴ καὶ τὸ Μεγάλο Εὐχολόγιο¹⁵ εἶναι γεμάτα ἀπὸ εὐχῆς ἰάσεως ἀσθενειῶν πάσης φύσεως.

Εἶναι τέτοιο τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας γιὰ τὴν θεραπεία τῶν ἀσθενῶν, πού πρωτοστάτησε στήν ἵδρυσιν τῶν πρώτων νοσοκομείων, σέ παγκόσμια κλίμακα. Ἦδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Βυζαντίου λειτουργοῦσαν ἐκκλησιαστικά νοσοκομεία, πού προσέφεραν ἄριστες ἱατρικὲς καὶ παραϊατρικὲς ὑπηρεσίες. Ἡ φροντίδα πού ἔδειχναν οἱ βυζαντινοὶ γιὰ τὴν ἀνακούφιση ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο πόνο ἦταν ἀξιοθαύμαστη¹⁶.

Ἐρευνῶντας κάποιος τὰ ἀγιογραφικὰ κείμενα θὰ διαπιστώσει ὅτι ὑπάρχουν ἔξι περιπτώσεις πού σχετίζονται μὲ τὴν ἀσθένεια. Ἡ **πρώτη** ἀναφέρεται γενικὰ στὴ σχέση ἁμαρτίας καὶ ἀσθένειας, ὡς συνέπεια τῆς ἁμαρτωλότητος τῆς ἀνθρώπινης φύσης¹⁷. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ παραδείγμα τῆς θεραπείας τοῦ παραλυτικοῦ τῆς Καπερναοῦμ, τὸν ὁποῖο ὁ Χριστὸς θεράπευσε, ἀφοῦ πρῶτα συγχώρησε τὴν ἁμαρτίαν του, «...τί ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν, ἀφρώνται

¹² *Θεία Λειτουργία Ἱεροῦ Χρυσοστόμου*, «Μνήσθητι, Κύριε, πλεόντων, ὁδοιπορούντων, νοσούντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν» καὶ «...τούς νοσούντας ἴασαι, ὁ ἱατρός τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν».

¹³ Ἰωάννου Φουντούλη, *Θεία Λειτουργία τοῦ Ἀποστόλου Μάρκου*, χ.ε., Θεσσαλονίκη 1977², σ. 46 «...Τοὺς νοσούντας, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου ἐπισκεψάμενος ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς ἴασαι, ἀπόστησον ἀπ' αὐτῶν καὶ ἀφ' ἡμῶν πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀσθενείας ἐξέλασον ἀπ' αὐτῶν, τοὺς ἐν μακροῖς ἀρρωστήμασι προκατακειμένους ἐξανάστησον, τοὺς ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐνοχλουμένους ἴασαι... Κύριε, τὰς κατὰ ψυχὴν νόσους ἴασαι, τὰς σωματικὰς ἀσθενείας θεράπευσαν, ἱατρὲ ψυχῶν καὶ σωμάτων ἐπίσκοπε πάσης σαρκός, ἐπίσκεψαι καὶ ἴασαι ἡμᾶς διὰ τοῦ σωτηρίου σου».

¹⁴ *Μικρόν Εὐχολόγιον*, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 1984⁹, σ.σ. 141-183 (μυστήριον Ἱεροῦ Εὐχελαίου) καὶ σ.σ. 244-278 (παρακλῆσις ἀσθενῶν καὶ διάφορες εὐχῆς γιὰ κάθε ἀσθένεια).

¹⁵ *Εὐχολόγιον τὸ Μέγα*, ἔκδ. Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας τοῦ Φοίνικος, Βενετία 1869³, σ.σ. 147-156 (ἐξορκισμοὶ καὶ εὐχῆς γιὰ κάθε ἀσθένεια, Μεγάλου Βασιλείου καὶ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου), σ. 231 (εὐχὴ ἐπὶ πᾶσαν ἀρρωστίαν), σ.σ. 260-288 (μυστήριον Ἱεροῦ Εὐχελαίου), σ.σ. 382-388 (Ἀκολουθία εἰς ἀσθενεῖς, χεμιζομένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων), σ. 548 (εὐχὴ εἰς λοιμικὴν νόσον), σ.σ. 543-547 (κανὼν εἰς ἀπειλὴν λοιμικῆς ἀσθενείας), σ. 603 (εὐχὴ ὅταν σταυροὶ ὁ ἱερεὺς πάθος νοσήματος μετὰ τῆς Ἁγίας Λόγχης).

¹⁶ π. Δημήτριος Κωνσταντέλος, *Βυζαντινὴ Φιλανθρωπία καὶ Κοινωνικὰ Πρόνοια*, ἔκδ. Φῶς, Ἀθήνα 1986, σ.σ. 216-217.

¹⁷ Ἀθανάσιος Παπαρνάκης, «Ἁμαρτία καὶ ἀσθένεια στὴ βιβλικὴ θεολογία», *Ἡ υγεία καὶ ἡ ἀσθένεια στὴ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας*, ἔκδ. Μορφωτικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2009, σ.σ. 59-84, ἐδῶ σ. 80.

σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, ἢ εἰπεῖν, ἔγειρε καὶ περιπάτει; ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας – εἶπε τῷ παραλελυμένῳ· Σοὶ λέγω, ἔγειρε καὶ ἄρας τὸ κλινίδιον σου πορεύου εἰς τὸν οἶκόν σου...»¹⁸.

Ἡ **δεύτερη** περίπτωση ἀναφέρεται στὴν ἀσθένεια, ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ μίσους τοῦ διαβόλου πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Τέτοιο εἶναι τὸ παράδειγμα τῆς συγκύπτουσας γυναίκας, τὴν ὁποία θεράπευσε ὁ Χριστός, ἀποδίδοντας τὴν ἀσθένειά της στὸν διάβολο, «...ταύτην δέ, θυγατέρα Ἀβραάμ οὖσαν, ἣν ἔδησεν ὁ σατανᾶς ἰδοὺ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη, οὐκ ἔδει λυθῆναι ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ τούτου τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου...»¹⁹.

Ἡ **τρίτη** περίπτωση ἀναφέρεται στὴν ἀσθένεια, ὡς ἄμεση συνέπεια τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἁμαρτία ὁδηγεῖ στὴν ἀσθένεια. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς προειδοποίησης τοῦ Χριστοῦ στὸν παραλυτικό τῆς Βηθεσδα, μετὰ τῆς θεραπείας του, «μετὰ ταῦτα εὗρίσκει αὐτόν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἴδε ὑγιὺς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χειρὸν σοὶ τί γένηται...»²⁰.

Ἡ **τέταρτη** περίπτωση ἀναφέρεται στὴν ἀσθένεια, ὡς εὐκαιρία γιὰ τὴ σωτηρία τῶν οἰκείων τοῦ ἀσθενοῦς. Τέτοιο εἶναι τὸ παράδειγμα τῆς θεραπείας τοῦ δαυμονισμένου ἐφρήβου, πού μετὰ τῆς θεραπείας του ὁδήγησε τὸν ἄπιστο πατέρα του στὴν πίστιν, «...καὶ εὐθέως κρᾶζας ὁ πατὴρ τοῦ παιδίου μετὰ δακρῶν ἔλεγε· Πιστεύω, Κύριε· βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ»²¹.

Ἡ **πέμπτη** περίπτωση ἀποσυνδέει παντελῶς τὴν ἀσθένεια ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Καταρρίπτεται πλήρως ἡ ἰουδαϊκὴ ἠθικὴ, πού θέλει τὴν ἀσθένεια νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας. Ἡ ἀσθένεια τώρα ἐμφανίζεται στὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ φανερωθοῦν, μέσω αὐτῆς, ἡ δόξα καὶ ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ. Ἡ στεῖρα ἠθικὴ ἀναπληρῶνεται ἀπὸ τὴν ὀντολογία. Τὸ καθῆκον ἀναπληρῶνεται ἀπὸ τὴν ἀγαπητικὴ σχέση Θεοῦ–ἀνθρώπου. Ὁ δοῦλος γίνεται πλέον ὄχι ἐργάτης ἀλλὰ υἱός. Ἡ συγκινητικὴ θεραπεία τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀσθένεια πού ὁδήγησε τὸν Λάζαρο στό θάνατο, φανερῶνουν τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, «...καὶ ἠρώτησαν αὐτόν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες· Ραββί, τίς ἡμαρτεν, οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· Οὔτε οὗτος ἡμαρτεν οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ...»²² καὶ «...ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· Αὕτη ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον, ἀλλ'

¹⁸ Λουκ. 5, 23-24.

¹⁹ Λουκ. 13, 16.

²⁰ Ἰω. 5, 14.

²¹ Μάρκ. 9, 24.

²² Ἰω. 9, 2-3.

ὕπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ δι' αὐτῆς...»²³.

Ἡ ἔκτη καὶ τελευταία περίπτωση, ἀναφέρεται στὴν ἐμφάνιση τῆς ἀσθένειας ὡς δοκιμασίας, γιὰ νὰ μᾶς προφυλάξει ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ τὴν κενοδοξία²⁴, πού ὀδηγοῦν στὸν πνευματικό θάνατο. Ὁ Θεός ἐπέτρεψε στὸν Ἀπ. Παῦλο, ἕναν σωματικό «σκόλοπα», μία ἀσθένεια, γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανευτεῖ, ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν θείων ἀποκαλύψεων πού βίωνε. Ἡ ἀσθένεια σέ τέτοια περίπτωση, ὅχι μόνο δέν ἐξασθενεῖ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ εἶναι καὶ πηγὴ θεϊκῆς δυνάμεως²⁵. Ἡ θεραπεία σέ τέτοια περίπτωση εἶναι ἀσύμφορη, ἀντίθετα ἡ διατήρηση τῆς ἀσθένειας ἀγιάζει τὸν ἀσθενή, ὁ ὁποῖος μὲ τὴ σειρά του μεταδίδει τὴν ἀγιότητα αὐτὴ καὶ στοὺς ἄλλους.

2. Ἐρωτήματα πού μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ ἀσθενής

Ἡ ἀσθένεια, ὅταν εἶναι σοβαρὴ ἢ ἀνίατη, γεννᾷ πολλές σκέψεις καὶ ἐρωτήματα στό μυαλό τοῦ ἀσθενοῦς. Εἰδικότερα, ἐάν αὐτός βρίσκεται ξαπλωμένος σέ ἕνα νοσοκομειακό κρεβάτι ἢ στό κρεβάτι τοῦ σπιτιοῦ του, τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ μπορεῖ νὰ εἶναι βασανιστικά καὶ ἴσως ἀναπάντητα, ἐπειδὴ ἔχουν σύμμαχο καὶ τὸν χρόνο, πού μοιάζει ἀτελείωτος καὶ ἐξοργιστικά μονότονος. Εἶναι βέβαιο ὅτι στό μυαλό τοῦ κάθε ἀσθενοῦς ξεπηδοῦν ἐρωτήματα τοῦ τύπου:

- Μήπως ἡ ἀσθένειά μου εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ἁμαρτιῶν μου;
- Γιατί μέ τιμωρεῖ ὁ Θεός;
- Γιατί ὁ Θεός δέν ἀκούει τίς προσευχές μου;
- Γιατί δέν κάνει ὁ Θεός τό θαῦμα του;
- Γιατί ὁ Θεός μέ ἀφήνει νὰ ὑποφέρω;
- Ποῦ εἶναι ὁ Θεός;
- Μήπως τελικά δέν ὑπάρχει κανένας Θεός καὶ ὅλα εἶναι ἕνα ψέμα;
- Μήπως ἔχω ἀσθενή πίστη καὶ δέν γίνομαι καλά;
- Μήπως φταίω πού ἀγνόησα κάποια συμπτώματα τῆς ἀσθένειας;
- Εἶναι ἁμαρτία νὰ θέλω νὰ πεθάνω;

²³ Ἰω. 11, 4.

²⁴ π. Dominique Beaufils, *Ὁρθόδοξη προσέγγιση στὴν ἀσθένεια καὶ τὸ θάνατο*, ἔκδ. Παρησία, Ἀθήνα 2017, σ. 201.

²⁵ Β' Κορ. 12, 7-10 «Καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος σατάν, ἵνα μέ κολαφίξῃ ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι. ὑπὲρ τούτου τρεῖς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, ἵνα ἀποστῇ ἀπ' ἐμοῦ· καὶ εἰρήκῃ μοι· ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. ἥδιστα σὺν μάλλον καυχίσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμέ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. διό εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις, ὑπὲρ Χριστοῦ· ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι».

- Μοῦ εἶπε τὴν ἀλήθεια ὁ γιατρός ἢ μοῦ κρύβει κάτι;
- Πόσες ἐλπίδες ἔχω νὰ θεραπευτῶ;
- Μὲ καλύπτει ἡ ἀσφάλειά μου;
- Θὰ μὲ στηρίξουν οἱ δικοί μου ἄνθρωποι;
- Μήπως θὰ εἶμαι βάρος στὴν οἰκογένειά μου;
- Θὰ προλάβω νὰ κάνω τὴ διαθήκη μου;
- Θὰ προλάβω νὰ ζητήσω συγχώρεση ἀπὸ ὅσους ἔχω βλάψει;

Τὰ ἐρωτήματα τέτοιου τύπου εἶναι πολὺ σοβαρά. Νὰ μὴν τρομάζουμε οὔτε νὰ ἀπογοιτευόμαστε, ὅταν γινόμαστε δέκτες τέτοιων ἐρωτημάτων. Ὅταν ἓνας ἀσθενής, ἀπευθίνει τόσο ζωτικά ἐρωτήματα στὸ πρόσωπο ποὺ ἀσκεῖ ποιμαντική, αὐτὸ φανερῶνει τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ ἀσθενοῦς πρὸς τὸ πρόσωπο αὐτό.

3. Τρόποι προσέγγισης τῶν ἀσθενῶν

Ἡ προσέγγιση τοῦ ἀσθενοῦς, ἀπὸ τὸν ποιμένα ἢ ἀπὸ τὸ πρόσωπο ποὺ ποιμαίνει, ἀφοῦ ποιμαντική ἀσκοῦν καὶ τὰ λαϊκὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἀπαιτεῖ λεπτές καὶ διακριτικές κινήσεις. Ὑπάρχουν ἐνέργειες ποὺ δὲν πρέπει νὰ κάνουμε καὶ ὑπάρχουν καὶ αὐτές ποὺ ὀφείλουμε νὰ κάνουμε.

α) Τί δὲν κάνουμε

• Δὲν χρειάζονται ἐπιπολαιότητες. Δὲν ἀρχίζουμε νὰ ἀραδιάζουμε βιβλικά καὶ πατερικά χωρία βιαστικά καὶ ψυχρά, χωρὶς κανένα συναίσθημα. Δὲν εἶναι κατάλληλη στιγμὴ νὰ κάνουμε ἐπίδειξη γνώσεων οὔτε βέβαια καὶ νὰ μιλάμε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, προβάλλοντας τὰ κατορθώματά μας²⁶.

• Ποτέ δὲν κάνουμε ἐρωτήσεις τοῦ τύπου «*τί μπορῶ νὰ κάνω γιὰ σένα*;». Ὁ ἀσθενής δὲν θέλει συμβουλές, οὔτε θέλει νὰ αἰσθάνεται ὡς «*πρόβλημα*». Δὲν εἶναι δουλειά μας νὰ ἐντοπίζουμε προβλήματα καὶ νὰ προτείνουμε λύσεις. Νὰ μὴν ἐκμεταλλευόμαστε τὴν ἀδυναμία ἢ τὴ μοναξιά τοῦ ἀσθενοῦς.

• Ποτέ δὲν δείχνουμε ἐκπληξη σὲ ὅ,τι μᾶς λέει ὁ ἀσθενής. Οὔτε πάλι μεταβάλλουμε τὰ αἰσθήματά μας πρὸς αὐτόν, ἐπειδὴ μᾶς εἶπε κάτι ἀπρεπές ἢ προσβλητικό. Ἡ κατάστασή του δικαιολογεῖ τὰ πάντα.

• Μὴ χρησιμοποιοῦμε τὴ λέξη «*γιατί*;», ἐπειδὴ ὁ ἀσθενής ἀμέσως θὰ λάβει ἀμυντικὴ στάση ἀπέναντί μας.

• Νὰ μὴ ρωτᾶμε ἐρωτήσεις ποὺ ἀπαιτοῦν ὡς ἀπάντηση ἓνα ἀνιαρὸ «*ναί*» ἢ «*ὄχι*». Προτιμότερο εἶναι νὰ ρωτᾶμε γιὰ τὰ συναισθήματα ἢ τίς προσδοκίες τοῦ ἀσθενοῦς.

²⁶ Παροιμ. 27, 2 «ἐγκωμιάζετό σε ὁ πέλας καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα, ἀλλότριος καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη».

• Μήν κοιτάμε τό κινητό ή τό ρολόι μας. Ὁ ἀσθενής θά τό ἀντιληφθεῖ καί θά πιστέψει ὅτι κάνουμε ἀγγαρεία καί δέν βλέπουμε τήν ὥρα νά φύγουμε. Αὐτός θά προσβληθεῖ κι ἐμεῖς θά ντροπιαστοῦμε.

• Δέν χρησιμοποιοῦμε ἀρώματα, δέν μασᾶμε τσίχλα οὔτε τρώμε μπροστά στόν ἀσθενή. Προσέχουμε ἐπίσης νά μήν εἶναι λερωμένα τά χέρια μας καί τά νύχια μας νά εἶναι καθαρά καί κοιμένα. Ὁ σεβασμός πρὸς τόν ἀσθενή ἐπιβάλλει αὐτές τίς ἐνέργειες ἀπὸ τήν πλευρά μας.

β) Τί κάνουμε;

• Προσευχή. Ἀρχίζουμε προσευχόμενοι καί τελειώνουμε προσευχόμενοι τήν ποιμαντική μας προσπάθεια. Μὲ τήν προσευχή ὅπωςδήποτε θά μᾶς φωτίσει ὁ Θεός νά πράξουμε καί νά ποῦμε «*ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνά, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφημα*»²⁷. Πολλές φορές δέν θά γνωρίζουμε πῶς πρέπει νά προσευχηθοῦμε γιά τόν ἀσθενή. Νά μήν ἀπογοιτευόμαστε, διότι τό Ἅγιο Πνεῦμα ἀντιλαμβάνεται τήν ἀδυναμία μας καί μᾶς καθοδηγεῖ στήν προσευχή μας²⁸. Ἀλλωστε καί ὁ Χριστός μᾶς προτρέπει νά προσευχόμαστε καί νά μήν ἀπογοιτευόμαστε²⁹.

Εἶναι γεγονός ὅτι ὅλοι ἐπιθυμοῦμε μιά ἄμεση καί εὐθεία ἀπάντηση στήν προσευχή μας γιά τόν ἀσθενή καί πολλές φορές ἀπογοιτευόμαστε, ὅταν ἡ ἀπάντηση ἀργεῖ ἢ δέν ἔρχεται. Θεωροῦμε ὅτι ἡ θεραπεία ἑνός ἀσθενοῦς, εἶναι ἀπάντηση στήν προσευχή μας, ἐπειδὴ ἔχουμε δυνατή πίστη, ἐνῶ ἡ μὴ θεραπεία του, ἐκλαμβάνεται ὡς ἀποτυχία τῆς προσευχῆς μας, ἐξαιτίας τῆς ἀδύναμης πίστεως μας³⁰. Ὁ Θεός γνωρίζει ἂν μιά θεραπεία εἶναι ὠφέλιμη ἢ ἂν ἡ διατήρηση τῆς ἀσθένειας, θά ἔχει εὐεργετικά ἀποτελέσματα γιά τόν ἀσθενή. Γι' αὐτό στό τέλος τῆς προσευχῆς μας νά προσθέτουμε τά λόγια τοῦ Χριστοῦ πού εἰπώθηκαν στόν κῆπο τῆς Γεσθημανῆς: «*...πλὴν μὴ τό θέλημά μου, ἀλλὰ τό σὸν γινέσθω*»³¹. Ὁ ἅγιος γέροντας Παῖσιος ἔλεγε ὅτι ἡ προσευχή γιά τοὺς ἀσθενεῖς ἔχει μεγάλη ἀξία καί ἀποτελεσματικότητα, ἂν γίνεται μὲ πόνο, ἂν μπαίνουμε στή θέση τοῦ ἄλλου. Ὑποστήριζε ὅτι ἀκόμα καί ἓνας ἀναστεναγμός

²⁷ Φιλίπ. 4, 8.

²⁸ Ρωμ. 8, 26 «Ὡσαύτως δέ καί τό Πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν· τό γάρ τί προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ οὐκ οἶδαμεν, αὐτό τό Πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλίτοις».

²⁹ Λουκ. 18, 1 «Ἔλεγε δέ καί παραβολὴν αὐτοῖς πρὸς τό δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι αὐτοὺς καί μὴ ἐκκακεῖν...».

³⁰ Ellen G. White, *The Ministry of Healing*, Hartland Publications, Virginia 1999, σ. 137.

³¹ Λουκ. 22, 42.

για τὴν ἀσθενεία τοῦ συνανθρώπου ἰσοδυναμεῖ μὲ πολλές ὥρες προσευχῆς³².

- Ἐπίσκεψη στὸν ἀσθενή. Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἔχει διαχρονικὴ ἀξία: «ἠσθένησα καὶ ἐπεσκέψασθέ με»³³. Ἡ ἐπίσκεψη παρέχει μοναδικὴ εὐκαιρία στὸν ποιμένα ἢ στὸ πρόσωπο ποῦ ποιμαίνει, νὰ «κερδίσει» τὸν ἀσθενή, ἐάν εἶναι ξένος καὶ ἀδιάφορος πρὸς τὸν Χριστό, ἢ νὰ τὸν ἐνισχύσει πνευματικά στὸν ἀγώνα του κατὰ τῆς ἀσθενείας³⁴.

- Κανένας ἀσθενής δὲν θέλει νὰ αἰσθάνεται μοναξιά. Ὅλοι οἱ ἀσθενεῖς ἐπιζητοῦν τὴν ἐπίσκεψη κάποιου. Καλὸ εἶναι οἱ ἐπισκέψεις μας νὰ εἶναι σύντομες, διότι οἱ ἀσθενεῖς κουράζονται εὐκολὰ ἢ μπορεῖ νὰ ἔχουν ἥδη ἄλλους ἐπισκέπτες. Ἄν παρατείνουμε ὑπερβολικὰ τὴν ἐπίσκεψή μας, ἀναγκάζουμε τὸν ἀσθενή νὰ προσποιηθεῖ ὅτι δὲν εἶναι κουρασμένος καὶ ἔτσι κουράζεται περισσότερο. Δεκαπέντε λεπτά εἶναι ἕνας ἐπαρκὴς χρόνος γιὰ τὴν ποιμαντικὴ μας ἐπίσκεψη. Μποροῦμε βέβαια νὰ παρατείνουμε τὴν ἐπίσκεψή μας, ἂν τὸ ζητήσει ὁ ἀσθενής.

- Ἡ καταλληλότερη ὥρα ἐπίσκεψης εἶναι ἡ ἀπογευματινὴ. Ὁρθότερο εἶναι νὰ μὴν καθόμαστε στὸ ἴδιο κρεβάτι μὲ τὸν ἀσθενή ἀλλὰ δίπλα, σὲ καρέκλα. Αὐτὸ μᾶς τοποθετεῖ στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ τὸν ἀσθενή καὶ αἰσθάνεται πιὸ ἄνετα ἀπέναντί μας.

- Τὸν ἀποκαλοῦμε μὲ τὸ μικρὸ του ὄνομα. Αὐτὸ φανερώνει ζεστασιά καὶ ἐνδιαφέρον γι' αὐτόν. Ἀπομακρύνει τίς ἀνούσιες τυπικότητες καὶ δημιουργεῖ προϋποθέσεις ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου μεταξὺ ποιμαίνοντος καὶ ἀσθενοῦς. Σ' αὐτὸ βοηθάει καὶ ἡ χρῆση τοῦ ἐνικοῦ παρὰ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ³⁵.

- Μιλάμε καθαρά, ὄχι πολὺ δυνατὰ, καὶ κοιτᾶμε τὸν ἀσθενή στά μάτια. Ἔτσι ὁ ἀσθενής αἰσθάνεται σημαντικὸς καὶ ξεχωριστός.

- Εἴμαστε ἐνεργοὶ ἀκροατές. Δυστυχῶς σήμερὰ ἡ ἀκρόαση ἔχει καταντήσει νὰ εἶναι μιά σπάνια πλέον διαδικασία τοῦ πολιτισμοῦ μας, ἀφοῦ ὅλοι μας εἴμαστε μὲ κάτι ἀπασχολημένοι. Προτιμᾶμε νὰ μὴν ἀκοῦμε ἀλλὰ νὰ μιλάμε συνεχῶς³⁶. Ὅταν ἀκοῦμε ἕναν ἀσθενή, νὰ εἴμαστε βέβαιοι ὅτι τοῦ περνᾶμε σπουδαία μηνύματα: ὅτι εἶναι σημαντικὸς, ὅτι τὸν σεβόμαστε, ὅτι ἐπιθυμοῦμε νὰ τὸν κατανοήσουμε.

³² Γέροντας Παῖσιος Ἀγιορείτης, *Λόγοι Β', Πνευματικὴ Ἀφύπνιση*, ἔκδ. Τερό Ἡσυχαστήριον Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Σουρωτὶ Θεσσαλονίκης 2011², σ.σ. 307-308.

³³ *Ματθ.* 25, 36.

³⁴ Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς Μιχαὴλ, *Ὁ Τερεὺς*, ἔκδ. Παπαδημητρίου, Ἀθήνα 1971³, σ. 135.

³⁵ Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστός, πάντοτε χρησιμοποιοῦσαν ἐνικὸ ἀριθμὸ σὲ συνητίσεις τους μὲ ὅλους.

³⁶ Sarah A. Butler, *Caring Ministry-A Contemplative Approach to Pastoral Care*, ἔκδ. Continuum Publishing Inc., NY 1999, σ. 30.

• Δέ διστάζουμε νά ποῦμε λόγους πίστεως. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι φάρμακο γιά τόν ἀσθενή καί δέν ἔχουμε κανένα δικαίωμα νά τόν ἀποκρύψουμε. Μὲ διάκριση, θά μιλήσουμε γιά τὴν ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἐλευθερώνει καί φωτίζει τόν ἀσθενή³⁷.

• Χρησιμοποιοῦμε ὁποιοδήποτε ἁγιαστικό μέσο ἢ ἁγιαστική τελετὴ ἢ Μυστήριον, κρίνουμε ἀπαραίτητο. Τό Ἱερό Εὐχέλαιο ἐνισχύει τόν ἀσθενή καί τοῦ συγχωρεῖ ἁμαρτίες, παράλληλα μὲ τὴν Ἱερὰ Ἐξομολόγηση, χωρὶς νά ἀποκλείεται καί ἡ θεραπεία³⁸.

Ἐάν ὁ ἀσθενὴς ζητήσει Θεία Κοινωνία, θά σπεύσουμε μὲ μεγάλη προθυμία καί χαρά. Ἄν ὁ ἀσθενὴς πού ζητάει νά κοινωνήσει, βρίσκεται σέ δωμάτιο νοσοκομείου, τότε ἀφοῦ τόν κοινωνήσουμε, μπορούμε μὲ εὐγένεια νά ρωτήσουμε καί τοὺς ἄλλους ἀσθενεῖς τοῦ δωματίου, ἂν ἐπιθυμοῦν νά κοινωνήσουν τὰ Ἀχράντα Μυστήρια. Νά εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ἀρκετοὶ θά ἀνταποκριθοῦν στό αἷτημά μας, παρότι ἡ εἰκόνα ἑνὸς κληρικοῦ νά μεταφέρει τὴ Θεία κοινωνία σέ ἕναν ἀσθενή, ὁδηγεῖ σέ ἀπαράδεκτους συνειρμούς περὶ ἐλεύσεως τοῦ θανάτου ἢ περὶ ἀνίατης ἀσθενείας. Πότε θά ἐκλείψουν αὐτὲς οἱ ἀνόητες προλήψεις, ὅτι ὁ ἱερέας εἶναι ὁ προάγγελος τοῦ θανάτου καί ὄχι ἡ προσωποποίηση τῆς ἐλπίδας;

Τέλος, μία παράκληση στὴν Παναγία μπορεῖ νά παρηγορήσει καί νά ἐνισχύσει τόν ἀσθενή. Ἕνας ἁγιασμός ἢ ἡ προσκύνηση τιμῶν λειψάνων ἢ ἱερῶν εἰκόνων,μποροῦν νά ἔχουν εὐεργετικά ἀποτελέσματα στὸν ἀσθενή³⁹.

4. Ἀπαραίτητες ἱκανότητες πού ἀπαιτοῦνται στὴν ποιμαντική τῶν ἀσθενῶν

Ὁ ποιμένας ἢ τὸ πρόσωπο πού ποιμαίνει, ὀφείλει μὲ τόν προσωπικό πνευματικό του ἀγῶνα, νά ἀποκτήσει κάποιες ἱκανότητες ἢ ἀρετές, πού εἶναι σημαντικές γιά τὴν ἐπίτευξη τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου. Ἐάν οἱ ἱκανότητες αὐτὲς εἶναι ἔμφυτες, τότε μὲ τόν προσωπικό ἀγῶνα θά βελτιωθοῦν. Ἄν δέν ὑπάρχουν, τότε πάλι μὲ τόν ἀγῶνα, θά ἀποκτηθοῦν, θά γίνουν ἐπὶκτητες, πρὸς ὄφελος τοῦ ποιμαίνοντος καί τοῦ ποιμαινομένου. Οἱ ἱκανότητες πού ἀπαιτοῦνται εἶναι:

³⁷ π. Γεώργιος Καψάνης, *Θέματα Ἐκκλησιολογίας καί Ποιμαντικῆς*, ἔκδ. Ι.Μ. Ἀγίου Γρηγορίου, Ἱερον Ὅρος 1999³, σ.σ. 155-156.

³⁸ Ἰακ. 5, 13-15 «Κακοπαθεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσευχέσθω· εὐθυμεῖ τις; ψαλλέτω, ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καί προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν ἀλείφοντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχή τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καί ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Κύριος· καὶ ἁμαρτίας ἢ πεποικικώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ».

³⁹ π. Γεώργιος Καψάνης, ὁ.π., σ. 158.

α) Ταπείνωση

Οι ανθρώπινες σχέσεις είναι δύσκολες και απαιτητικές. Η επαφή με τά προβλήματα του ποιμνίου μπορεί να φθείρει ψυχικά τόν ποιμένα ή και να τόν απογοητεύσει. Μπορεί να αισθανθεί ανεπαρκής. Όλοι οι επαγγελματίες πού ασχολούνται με τόν άνθρωπο, βιώνουν τέτοιες καταστάσεις. Ο ταπεινός όμως ποτέ δέν απογοητεύεται. Γνωρίζει ότι οι ικανότητές του είναι περιορισμένες, γι' αυτό έχει απέραντη εμπιστοσύνη στην δύναμη του Χριστού⁴⁰, ό οποίος τόν φωτίζει, πότε να μιλάει και πότε να σιωπά και πότε να παραχωρεί άνετα τό λόγο, όταν πρέπει⁴¹. Ο ταπεινός ποιμένας όχι μόνο ποιμαίνει αλλά συγχρόνως ποιμαίνεται από τόν ασθενή. Υπάρχει μιά αμφίδρομη ωφέλεια⁴² ασθενούς και ποιμένα. Πόσες φορές ένας ποιμένας δέν διδάχτηκε και δέν θαύμασε τήν πίστη και τήν υπομονή ενός ασθενούς!

β) Ζεστασιά

Με τήν έννοια αυτή έννοείται ή πλήρης αποδοχή του ασθενούς, μέ όλα του τά προβλήματα, τίς δυσκολίες και τίς δυστροπίες. Σέ στιγμές άμνηχανίας ή έντονων συναισθημάτων, τό άστείο βοηθάει. Είναι ώραίο να είμαστε ευχάριστοι αλλά όχι υπερβολικά διαχυτικοί (άκαυροι έναγκαλισμοί, άσπασμοί, γκριμάτσες, σόκιν άστεία, ύπονοούμενα). Να δείχνουμε τό ενδιαφέρον μας για τόν ασθενή χωρίς όμως να έχουμε περιέργεια. Να είμαστε φίλικοι αλλά να μίν αισθάνεται ό ασθενής ότι είναι πελάτης μας. Τέλος, να μή βαρεθούμε να τόν άκούμε, παρότι ίσως επαναλαμβάνεται και καταντā κουραστικός.

γ) Έμπιστοσύνη

Όλοι μας θέλουμε να μās έμπιστεύονται οι άνθρωποι. Εάν είμαστε έμπιστοι, θά μās έμπιστευθούν. Όποιοδήποτε προσωπικό θέμα μās έμπιστευθεί ό ασθενής, έχουμε χρέος να τό σεβαστούμε και να τό διαφυλάξουμε. Για να μās έμπιστευθεί ό ασθενής, καλό είναι να τόν αφήνουμε να είναι όδηγός στή συζήτηση και όπου κρίνουμε άπαραίτητο, να επεμβαίνουμε και να ξεκαθαρίζουμε τίς όποιεςδήποτε άσάφειες ή υπερβολές.

⁴⁰ Φιλίπ. 4, 13 «πάντα ισχύω έν τώ ένδυναμούντι με Χριστώ».

⁴¹ Γρηγόριος ό Θεολόγος, *Λόγος ΑΒ΄, Περί τής έν διατάξεσιν ευταξίας*, PG 36, 196, «Ουκ οΐσθα, ότι τό ταπεινόν, ουκ έν τοίς μικροίς κρίνεται τοσούτον (γένοιτο γάρ άν και δι' ένδειξιν και ψευδή μόρφωσιν άρετής), όσον έν τοίς μέγισσι δοκιμάζεται; Και ταπεινόφρων έμοί, ούχ όστις περι έαυτού μικρά διαλέγεται, και τοϋτο προς όλίγους, και όλιγάκις, ουδ' όστις ταπεινώς προσαγορεύει τόν άτιμότερον, άλλ' όστις μετρίως περι Θεού φθέγγεται· και τά μέν είπείν οΐδε, τά δέ κατέχειν, τών δέ όμολογείν τήν άγνοιαν, και παραχωρεί του λόγου τώ πιστευθέντι, και είναι τινά πνευματικώτερον δέχεται, και διαβεβηκότα μάλλον έν θεωρία».

⁴² Άλέξανδρος Σταυρόπουλος, *Προκλήσεις τής Ποιμαντικής σήμερα*, έκδ. Άρμός, Αθήνα 2013, σ. 94.

δ) Διακριτικότητα

Ποτέ δέν παραβιάζουμε τήν ιδιωτική ζωή τοῦ ἀσθενοῦς. Δέν τόν φέρνουμε σέ δύσκολη θέση μέ ἐνοχλητικές ἐρωτήσεις. Παράδειγμα ὑγιоῦς διακριτικότητας εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Ποτέ δέν μᾶς ἐξαναγκάζει, ποτέ δέν μᾶς ἐκβιάζει νά κάνουμε κάτι⁴³. Διακριτικότητα δείχνουμε ἀκόμη καί τή στιγμή πού ἐρωτῶμαστε ἀπό κάποιον γιά τήν κατάσταση τοῦ ἀσθενοῦς. Ἄν ἡ κατάσταση εἶναι σοβαρή, ὀρθό εἶναι νά μὴν δίνουμε πληροφορίες, ἀλλά νά παραπέμπουμε στήν οἰκογένεια τοῦ ἀσθενοῦς.

5. Ποιμαντική προσέγγιση τῶν καρκινωπαθῶν

Ἡ λέξη καρκίνος ἀπό μόνη της προκαλεῖ φόβο καί τρόμο. Δέν τολμοῦμε καὶ νά τήν προφέρουμε⁴⁴. Τά πιό τρομακτικά συναισθήματα ξεπηδοῦν ἀπό μέσα μας, εἴτε ἐμεῖς διαγνωσθοῦμε εἴτε ἓνας δικός μας ἀνθρώπος. Οἱ πιό ἀπόκρυφοι φόβοι ἀναδύονται καί παραμονεύουν. Κυρίαρχος εἶναι ὁ φόβος τοῦ πόνου καί τοῦ θανάτου.

Ὅπως ἡ ἀσθένεια ἔτσι καί ὁ πόνος εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πτώσης καί τῆς ἁμαρτίας. Ἀπό τό καμὶν τοῦ πόνου πέρασε καί ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὅταν πόνεσε φοβερά ἐπάνω στό σταυρό, ἀλλά καί κατὰ τή διάρκεια τῶν βασανιστηρίων καί τῆς φυλάκισης πού ὑπέστη. Ὁ Χριστός δέν χρησιμοποίησε τή θεϊκή του δύναμη, γιά νά ἀποφύγει τόν πόνο ἀλλά ἐπάνω στοὺς ὤμους του, σικκώνει καί τοὺς σταυροὺς τῶν δικῶν μας πόνων⁴⁵. Πόνεσαν ὅλοι οἱ ἅγιοι τῆς πίστεώς μας. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ὑπέστησαν ἀνείπωτα βασανιστήρια καί μαρτύρια, πού μᾶς τρομάζουν ὅταν τὰ διαβάζουμε. Τά ἀντιμετώπισαν ὅμως μέ πίστη, προσευχή καί ὑπομονή καί τὰ μετέτρεψαν σέ πηγὴ χαρᾶς καί δύναμης. Αὐτὴ τή δύναμη⁴⁶ καί τή χαρά⁴⁷ ἔνωθε ὁ Ἀπ. Παῦλος, παρὸτι πονοῦσε φοβερά ἀπὸ

⁴³ Ἀποκ. 3, 20 «ἰδοὺ ἔστηκα ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούω· ἐάν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου καὶ ἀνοίξῃ τὴν θύραν, καὶ εἰσελεύσονται πρὸς αὐτόν καὶ δεῖπνήσω μετ' αὐτοῦ καὶ αὐτὸς μετ' ἐμοῦ...».

⁴⁴ Συνήθως χρησιμοποιοῦμε τίς λέξεις «τό κακό», «παλαιαρρώστια», «ἐπάραιτι νόσο». Στὶς Η.Π.Α. ἐάν κάποιος διαγνωσθεῖ μέ καρκίνο, δέν ἀναφέρει καν τὸ ὄνομα τῆς ἀσθένειας, ἀπλᾶ λέει «ἔχω διαγνωσθεῖ-I have been diagnosed».

⁴⁵ Μοναχὸς Μωυσῆς Ἀγορείτης, Ὁ Ἅγιος Πόνος-Μαθητεία στὴν ἐπίσκεψη τοῦ πόνου στή ζωὴ μας, ἐκδ. Κέντρο Βιοϊατρικῆς Ἑθικῆς καὶ Δεοντολογίας, Ἀθήνα 2005, σ. 21.

⁴⁶ Β' Κορ. 12, 9-10 «ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. ἥδιστα οὖν μᾶλλον καυχίσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμέ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. διό εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις, ὑπὲρ Χριστοῦ· ὅταν γάρ ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι».

⁴⁷ Φιλιπ. 4, 4 «Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε· πάλιν ἐρῶ, χαίρετε».

τὴν ἀσθενεία του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ παντοειδή μαρτύρια ποὺ ὑπέμεινε⁴⁸.

Ὁ πόνος τοῦ καρκινοπαθοῦς εἶναι ἓνα μαρτύριο, ὑπερμαρτύριο θὰ λέγαμε, ποὺ ἂν ἀντιμετωπισθεῖ μὲ πίστη, προσευχή καὶ ὑπομονή, ὁδηγεῖ σὲ μεγάλη πνευματικὴ δόξα καὶ ἐπιβράβευση, σύμφωνα μὲ τὸν ἱερό Χρυσόστομο⁴⁹. Ἔχει ἐνδιαφέρον νὰ παρουσιαστῇ ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ καρκίνου ἀπὸ δύο σύγχρονους, δημοφιλεῖς καὶ λαοφιλεῖς ἀγίους, ποὺ ἀσθένησαν καὶ τελείωσαν τὸν ἐπίγειο βίον ἀπὸ τὴν ἀσθένεια αὐτή. Πρόκειται γιὰ τοὺς ἀγίους Νεκτάριο καὶ Παῖσιο.

Ὁ ἅγιος Νεκτάριος διαγνώστηκε μὲ καρκίνον τοῦ προστάτη. Πονοῦσε φοβερά. Δὲν ὑπάκουε στὶς παρακλήσεις τῶν ἱατρῶν νὰ εἰσαχθεῖ σὲ νοσοκομεῖο, γιὰ νὰ τοῦ γίνῃ ἡ προσήκουσα θεραπεία. Ἀντίθετα ὑπέμεινε μὲ ἐκπληκτικὴ ὑπομονὴ τοὺς πόνους καὶ ἀμέσως συνέταξε τὴν διαθήκη του, δείχνοντας τὸ ἀνδρεῖο του φρόνημα. Λίγους μῆνες πρὶν τὴν κοίμησίν του (Αὐγουστος 1920), προαισθανόμενος τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἐπισκέφθηκε στὴν Αἴγινα τὸ μοναστήρι τῆς Χρυσολοντίσσης. Προσκύνησε τὴ θαυματουργὴ εἰκόνα τῆς Παναγίας, προσευχήθηκε θερμὰ καὶ εὐλόγησε τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα.

Τελικὰ στὶς 20 Σεπτεμβρίου 1920, πείθεται καὶ εἰσάγεται στὸ Ἀρεταεῖο Νοσοκομεῖο. Παρότι εἶναι Ἀρχιερέας, νοσηλεύεται ὡς ἀπλὸς μοναχός, σὲ θάλαμο Γ΄ θέσης (ἀπορίας). Ὁ ἅγιος Νεκτάριος ὑπέμεινε γιὰ πενήντα ἡμέρες τοὺς πόνους τοῦ καρκίνου χωρὶς νὰ διαμαρτυρηθεῖ. Προσευχόταν καθημερινὰ καὶ κοινωνοῦσε πάντα, ὅταν ὁ ἱερέας τοῦ νοσοκομειακοῦ παρεκκλησίου τοῦ ἀγίου Γεωργίου τελοῦσε Θεία Λειτουργία. Παρέδωσε τὸ πνεῦμα του τὸ βράδυ τῆς Κυριακῆς 8 Νοεμβρίου 1920, περίπου στὶς 22.30⁵⁰. Ἀπὸ τὴν ὥρα ἐκείνη καὶ μέχρι σήμερα ἀλλὰ καὶ γιὰ πάντα, τὰ θαύματα τοῦ ἀγίου Νεκταρίου, κυρίως σὲ καρκινοπαθεῖς, εἶναι ἀναρίθμητα.

Ἀπὸ τὸν καρκίνον ἀσθένησε καὶ ὁ ἅγιος Παῖσιος. Ὅταν τοῦ ἀνακοίνωσαν οἱ γιατροὶ ὅτι πάσχει ἀπὸ καρκίνον, ἦταν τόση ἡ χαρὰ του, ποὺ εἶχε διάθεση γιὰ χορό, λέγοντας ὅτι ἐβδομήντα χρόνια εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ ζήσει κάποιος⁵¹.

⁴⁸ Β΄ Κορ. 11, 24-26 «ὕπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον, τρίς ἐραβδίσθην, ἅπας ἐλιθάσθην, τρίς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα· ὁδοιπορίαις πολλάκις, κινδύνους ποταμῶν, κινδύνους ληστῶν, κινδύνους ἐκ γένους, κινδύνους ἐξ ἐθνῶν, κινδύνους ἐν πόλει, κινδύνους ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνους ἐν θαλάσῃ, κινδύνους ἐν ψευδαδέλφοις».

⁴⁹ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, *Κατὰ Ἰουδαίων* 8, ζ', PG 48,939 «ὅσῳ δέ μείζων ὁ πόνος, τοσούτῳ καὶ ὁ στέφανος ἔσται λαμπρότερος».

⁵⁰ Σοφοκλῆς Δημητρακόπουλος, *Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως-Ἱστορικὴ βιογραφία βασισμένη σὲ αὐθεντικὰς πηγές*, χ.ε., Ἀθήνα 1998, σ.σ. 306-308.

⁵¹ Ὁ Ἅγιος Παῖσιος ὁ Ἀγιορείτης, ἐκδ. Ἱερὸν Ἡσυχαστήριον «Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», Βασιλικὰ Θεσσαλονίκης 2015, σ. 531.

Δέ σταμάτησε νά κοπιάζει, νά ἐργάζεται καί νά κάνει μετάνοιες, μέχρι τόν τελευταίον μῆνα τῆς ζωῆς του. Πολλές φορές οἱ γιατροί τόν ρωτοῦσαν πῶς νά ἀντιμετωπίζουν τούς καρκινοπαθεῖς. Τούς συμβούλευε νά τοὺς ἐνημερώνουν γιά τὴν κατάστασή τους, νά τοὺς προτρέπουν νά ἐξομολογοῦνται καί νά κοινωνοῦν, διότι ἡ Θεία Κοινωνία εἶναι τὸ πιό ἰσχυρὸ φάρμακο⁵². Εἶναι ἀποδεδειγμένο ὅτι ὅταν τὸ ἱατρικὸ καὶ παραϊατρικὸ προσωπικὸ ἐνδιαφέρεται γιά τίς πνευματικὲς καὶ θρησκευτικὲς ἀνάγκες τοῦ καρκινοπαθοῦς, τότε ὁ ἀσθενὴς ἀνταποκρίνεται θετικότερα στὴ θεραπεία καὶ ἡ ποιότητα τῆς ζωῆς του καλυτερεύει, ἀκόμα καὶ στὸ τελικὸ στάδιο τῆς ἀσθένειας⁵³.

Ὁ ἅγιος προσευχόταν καθημερινά μέ πολλή πίστη στοῦ Θεοῦ νά τοῦ δώσει ὑπομονή. Δέν προσευχόταν νά θεραπευτεῖ ἀπὸ τὸν καρκίνον. Ἔλεγε χαρακτηριστικά: «*Τί; Νά κοροϊδεύουμε τὸν Θεό; Ἀφοῦ ἐγὼ ζήτησα νά μοῦ δώσει αὐτὴ τὴν ἀρρώστια*»⁵⁴. Ὑπέμεινε μέχρι τὸ τέλος τοὺς φοβεροὺς καὶ ἀφόρητους πόνους τοῦ καρκίνου. Ἡ τελευταία του νύχτα ἦταν ἡ πιό μαρτυρική. Δέν τὸν ἐπIANAN ἀκόμα καὶ τὰ πιό ἰσχυρὰ παυσίπονα. Μέ τὸ δεξί του χέρι ἔκανε τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, ἐνῶ μέ τὸ ἀριστερὸ ἔκανε κινήσεις σάν νά «τραβοῦσε» κομποσκοῖνι. Ἐπανέλαβε τρεῖς φορές τὴ λέξη «μαρτύριο»⁵⁵.

Ὁ ἅγιος γέροντας Παῖσιος κοιμήθηκε στὸ μοναστήρι τῆς Σουρωτῆς στίς 12 Ἰουλίου 1994, ἡμέρα Τρίτη καὶ ὥρα 11 τὸ πρωί. Στὸν τάφο του γράφτηκε ἕνα ποίημα πού τὸ εἶχε συνθέσει ὁ ἴδιος: «*Ἐδῶ τελείωσε ἡ ζωή, ἐδῶ καὶ ἡ πνοή μου, ἐδῶ τὸ σῶμα θά θαφτεῖ θά χαίρει κι ἡ ψυχὴ μου. Ὁ Ἄγιός μου κατοικεῖ, αὐτὸ εἶναι τιμὴ μου. Πιστεύω Αὐτός θά λυπηθεῖ τὴν ἄθλια ψυχὴ μου. Θά εὐχεται στὸν Λυτρωτὴ νά ἔχω τὴν Παναγιά μαζί μου*»⁵⁶.

Ὁ ρόλος τοῦ ποιμένα καὶ κυρίως τοῦ πνευματικοῦ στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ καρκινοπαθοῦς καὶ τῆς οἰκογενείας του εἶναι σημαντικός. Ὁ πνευματικὸς δέν θά περιορισθεῖ σέ μιὰ ἀπλή καὶ ἀνούσια ἀνταλλαγή πληροφοριῶν γιά τὴν ἀσθένεια καὶ τὴν κατάσταση τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τῆς οἰκογενείας του, ἀλλὰ θά ἐπικεντρωθεῖ στὴν πνευματικὴ ὑποστήριξη αὐτῶν. Ὁ καρκινοπαθὴς ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἕνα ἀνθρώπινο στήριγμα, πού θά γίνῃ ἡ κλίμακα γιά νά φτάσει στοῦ Θεοῦ στήριγμα. Ὁ ποιμένας μέ τὴν προσευχή, τὴν ὑπομονή καὶ τὴν ἀγά-

⁵² ὁ.π., σ.σ. 534-535.

⁵³ Tracy Anne Balboni et al., "Provision of Spiritual Care to Patients with advanced Cancer: Associations with Medical Care and Quality of Life near Death", *Journal of Clinical Oncology*, (2010), 28,3, 445-452, ἐδῶ 447.

⁵⁴ Γερομόναχος Ἰσαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου τοῦ Ἀγιορείτου*, Ἅγιον Ὄρος 2004, σ. 343.

⁵⁵ Ὁ Ἅγιος Παῖσιος ὁ Ἀγιορείτης, ὁ.π., σ. 554.

⁵⁶ Γερομόναχος Ἰσαάκ, ὁ.π., σ.σ. 349-351.

πη του, θά προσπαθήσει νά μεταδώσει στόν καρκινοπαθή τήν πεποίθησι, ὅτι ἡ ἀσθένειά του δέν εἶναι ἰσοδύναμη μέ τήν καταστροφή καί τόν θάνατο. Δέν θά τόν ξεγελάσει μέ ψεύτικες ἐλπίδες καί βεβαιότητες περί θαυματουργικῆς θεραπείας⁵⁷, ἀλλά θά τόν βεβαιώσει ἥρεμα καί γαλήνια ὅτι μέ τήν πίστιν στόν Χριστό καί στούς ἀγίους, καμία ἀσθένεια δέν εἶναι ἀθεράπευτη. Μπορεῖ νά ἀναφέρει καί παραδείγματα θεραπείας καρκινοπαθῶν ἀπό ἀγίους καί νά τονίσει, ὅτι ὑπάρχουν ἅγιοι καί ἀγίες πού ἐπιτελοῦν ἀναρίθμητες θεραπείες καρκινοπαθῶν ἀσθενῶν, ὅπως οἱ ἅγιοι Νεκτάριος, Ἐφραίμ τῆς Νέας Μάκρης, Ραφαήλ, Παῖσιος, Παρθένιος, Σάββας, Πατάπιος, Πορφύριος καί οἱ ἀγίες Ἀγάθη καί Συγκλητική (καρκινοπαθῆς οὖσα).

Ὁ καρκίνος δίνει τήν εὐκαιρία σέ ἀνθρώπους πού δέν εἶχαν πνευματικές ἀναζητήσεις ἢ εἶχαν μιὰ ρηχὴ καί ἐπιφανειακὴ σχέση μέ τήν Ἐκκλησία, νά ἀναθεωρήσουν πολλές ἀπό τίς ἀπόψεις τους καί νά ἀρχίσουν νά βλέπουν τή ματαιότητα τῆς ζωῆς, σκεπτόμενοι πλέον μεταφυσικά. Ὁ φωτισμένος ποιμένας θά ἐκμεταλλεῖται πνευματικά τέτοιες περιπτώσεις ἀσθενῶν, γιὰ νά τοὺς ὀδηγήσει στή σωτηρία. Θά τοὺς μιλήσει γιὰ τόν Σωτῆρα Χριστό, (διότι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δέν πρέπει νά ἀποκρύπτεται), πάντα μέ διάκριση καί ἀγάπη καί ποτέ κηρυγματικά καί ὑπερφίαλα. Ἡ ἀγάπη, ἡ ὑπομονή καί ἡ στοργή τοῦ ποιμένα εἶναι ἀδύνατο νά ἀφήσει ἀσυγκίνητο καί τόν σκληρότερο ἄνθρωπο, χωρίς βέβαια νά ἀποκλείονται οἱ ἐξαιρέσεις.

Πολλοὶ καρκινοπαθεῖς, μαζί μέ τίς οἰκογένειές τους, μέ τήν ἀρωγή τῶν ποιμένων ἢ τῶν λαϊκῶν ἐθελοντῶν, πού τοὺς παρέπεμψαν μέ τήν διακονία τους στοὺς ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας, γνώρισαν τόν Χριστό στό κρεβάτι τοῦ πόνου, ἀλείφθηκαν μέ τό εὐλογημένο λάδι τοῦ Εὐχελαίου, ἐξομολογήθηκαν, κοινώνησαν, συμφιλιώθηκαν μέ τοὺς ἐχθρούς τους καί ἀναχώρησαν ἔτοιμοι γιὰ τήν οὐράνια Βασιλεία. Πολλοὶ ἀπό αὐτοὺς θεραπεύτηκαν ἀπό τόν καρκίνο καί ἔγιναν πλέον οἱ πιστότεροι καί συνεπέστεροι βοηθοὶ στό ποιμαντικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας.

⁵⁷ π. Ἀδαμάντιος Αὐγουστίνδης, *Ποιμένας καί Θεραπευτής*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1999, σ. 75.

ΔΙΑΖΥΓΙΟ: ΜΙΑ ΟΧΙ ΕΥΚΟΛΗ ΚΑΙ ΠΡΟΧΕΙΡΗ ΛΥΣΗ

Εισαγωγή

Τό διαζύγιο είναι ένα γεγονός με διαρκώς αυξητικές τάσεις και κανείς πλέον δεν μπορεί να γυρίσει την πλάτη ή να κλείσει τα μάτια, ξεορκίζοντας ή αγνοώντας το.

Στις περισσότερες περιπτώσεις, όλα στον γάμο αρχικά σκιαγραφούνται με τις πιο ευόιωνες προϋποθέσεις, όπως ένωση, όνειρα, αγάπη, ευχές, υποσχέσεις. Όμως έρχεται η στιγμή που όλα αυτά, δίνουν τη θέση τους σε συγκρούσεις, έλλειψη επικοινωνίας, αδυναμία επίλυσης προβλημάτων, απόσταση, διαφωνίες, κατηγορίες και η καθημερινότητα γίνεται βασανιστική και ανυπόφορη. Η απόφαση για τη λύση του γάμου δεν έρχεται άβιαστα. Έρωτηματικά, προσπάθειες, αμφιβολίες, αβεβαιότητα, παραινέσεις τρίτων, οικονομικά ζητήματα, ή η ύπαρξη των παιδιών, μπορεί να καθυστερήσουν, να αναβάλλουν ή και να ματαιώσουν τη δύσκολη απόφαση.

Γεγονός αποτελεί και η μετάβαση από τον έφ' όρου ζωής γάμο σε περισσότερους από ένα γάμους, σε συμβιώσεις, σε μονογαμικές οικογένειες, σε φάσεις χωρίς ένα σύντροφο κ.λπ., που έχουν επιφέρει μια σημαντική διαφοροποίηση στον τρόπο με τον οποίο ο σημερινός άνθρωπος αντιλαμβάνεται και καλύπτει την ανάγκη του για συνύπαρξη, συντροφικότητα και εγγύτητα. Είναι φανερό πλέον, ότι οι αλλαγές στη δομή και στη μορφή της οικογένειας, έχουν επιφέρει αντίστοιχες αλλαγές στις ανάγκες, στις απαιτήσεις στις προσδοκίες, στις στάσεις της κοινωνίας.

Παρόλες τις πολύπλευρες έρευνες, τα στατιστικά στοιχεία, τις αναλύσεις, την πληροφόρηση, το διαζύγιο, παραμένει ακόμα ένα θέμα ταμπού και ένα από τα πιο δύσκολα προς διαχείριση και αντιμετώπιση θέματα για την ελληνική οικογένεια. Προσωπικά βιώματα, στιγματισμός, μύθοι, κοινωνικά πρότυ-

πα, έλλιπής γνώση, παρερμηνείες, στερεότυπα, αδυναμία κατανόησης και ανάληψης ευθυνών, απουσία αυτογνωσίας, δημιουργούν φαύλους κύκλους και αδιέξοδα γύρω από τό διαζύγιο. Αναφέρεται ένδεικτικά, ότι τό διαζύγιο ταξινομείται άμέσως μετά τήν άπώλεια κάποιου αγαπημένου προσώπου στην κλίμακα τών στρεσογόνων καταστάσεων του DSM 5 (διεθνές διαγνωστικό κριτήριο), στους σοβαρούς άγχογόνους παράγοντες ζωής, τόσο για τούς γονείς-συζύγους, όσο και για τά παιδιά.

Οί άριθμοί

Παρά τίς οικονομικές, πολιτισμικές και κοινωνικές συνθήκες τών άναπτυγμένων χωρών, ό άριθμός διαζυγίων, παρουσιάζει μιá σημαντική αύξηση τίς τελευταίες δεκαετίες. Τί δείχνουν οί άριθμοί:

Στίς Ήνωμένες Πολιτείες τής Άμερικής, καταλήγει σέ διαζύγιο τό 43% περίπου τών πρώτων γάμων, τό 38% στόν Καναδά και τό 36% στην Αύστρاليا (Halford & Snyder, 2012).

Στή χώρα μας ό άριθμός τών διαζυγίων ύπερτριπλασιάστηκε κατά τίς τρείς τελευταίες δεκαετίες, μέ τήν τροποποίηση τών λόγων διαζυγίου και τήν καθιέρωση τών νέων νομοθετικών ρυθμίσεων (Ν. 868/79 και Ν. 1329/83) νά διαδραματίζουν έναν αρκετά σημαντικό ρόλο. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι, από τό 1969 ως και τό 1979 ίσχυε ό «ίσχυρός κλονισμός τής σχέσεως του γάμου» και ή «κακόβουλος εγκατάλειψις», από τό 1980 έως και τό 1982 ή «ύπερεξαετής διάσταση-αυτόματο διαζύγιο», τό 1984 τό «συναινετικό διαζύγιο» και τά έπόμενα χρόνια ακολούθησε ή «ύπερτετραετής διάσταση» και οί «άλλοι νόμιμοι λόγοι» (Στατιστική Έπετηρίδα τής Ελλάδος, 1974, 1979, 1985, 1989, 1997, 2001).

Σύμφωνα μέ τήν Έλληνική Στατιστική Αρχή για τό έτος 2017, ως λόγοι διαζυγίου, ισχύουν οί: τετραετής / διετής διάσταση, ισχυρός κλονισμός, λοιποί λόγοι, όπως ή άφάνεια σύμφωνα μέ τό Άστικό Δίκαιο. "Όταν ό λόγος διαζυγίου είναι άγνωστος (δέν έχει άπαντηθεί) άθροίζεται στους λοιπούς λόγους (άπό τό έτος 2016 και μετά) .

Η Έλληνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ) σύμφωνα μέ έπίσημα στοιχεία της, αναφέρει ότι μειώθηκε πανελλαδικά, ό άριθμός τών διαζυγίων από τό 2009 έως τό 2011, από 13.607 σέ 13.275 τό 2010 και 12.705 τό 2011. Εκτίναξη όμως παρουσιάστηκε τό 2012 στά 14.880 διαζύγια, μέ πάνω από τά μισά διαζύγια του 2012 (8.586) νά άφορούν 10ετείς και πλέον γάμους. Η πιό πρόσφατη έρευνα πού έκανε στίς 12 Άπριλίου 2019 ή ΕΛΣΤΑΤ, έδειξε στή χώρα μας αύξηση τών διαζυγίων, τής τάξης του 74,2%, καθώς τό 2017 εκδόθηκαν 19.190

διαζύγια σέ σχέση μέ τά 11.013 πού εκδόθηκαν τό 2016. Ή εικόνα τών έρευνών δείχνει ότι, ανά 1.000 Έλληνες κατοίκους, σημειώνονται αναλογικά περίπου 5 γάμοι πρὸς 2 διαζύγια καί ήλικιακά νά προπορεύονται στά διαζύγια άνδρες καί γυναίκες μεταξύ 35 καί 44 χρονῶν.

Αἴτια

Ὁ γάμος, ἓνα ἀπὸ τά γεγονότα ὁρόσημο στή ζωή δύο ἀνθρώπων, ὡς τελετουργία, σφραγίζει τό πέρασμα τοῦ ἀτόμου ἀπὸ μιά κατάσταση σέ μία ἄλλη, πέρα ἀπὸ τή σύναψη, δηλώνει καί τήν ἤδη συστημένη νόμιμη γενετήσια καί κοινωνικά ἀναγνωρισμένη ἔνωση δύο προσώπων. Ἀναμφισβήτητα στά χρόνια μας κάθε γάμος ξεκινάει μέ τίς καλύτερες προϋποθέσεις ἐλεύθερης βούλησης, χωρὶς τίς πάλαι ποτέ ἀπειλές, τοὺς ἐξαναγκασμούς, τά συνουκésια, τίς διαπραγματεύσεις γιά τήν προίκα (ἀναχρονιστικός θεσμός, ὁ ὁποῖος δυσκόλεψε ἰδιαίτερα τή θέση τῆς γυναίκας καί εἰδικά ἐκείνης πού κατάγονταν ἀπὸ φτωχή οἰκογένεια καί καταργήθηκε μέ τό Νόμο 1329/83). Ξεκινάει λοιπόν στίς μέρες μας ὁ γάμος μέ δύο ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι θεωρητικά ἔχουν πάρει μιά ὥριμη καί συνειδητοποιημένη ἀπόφαση, ὡς μιά ἐλεύθερη ἐπιλογή διανθισμένη μέ ἐνθουσιασμό καί ἀγάπη, πού ὅμως φαίνεται ὅτι δέν ἐπαρκοῦν στή διασφάλιση μιᾶς «ἀναίμακτης» ἐξέλιξης.

Στὴν πορεία ὅμως, συμβαίνουν καί ἀλλάζουν πολλά, ὅπως π.χ. νά καταλήγουν ὅτι ἡ «ιδανική» εἰκόνα πού εἶχαν γιά τό σύντροφό τους, δέν εἶναι ἡ ἴδια μέ τήν καθημερινή εἰκόνα πού βιώνουν πιά. Ἡ «τελειότητα» τοῦ ἄλλου προσώπου, ἀποδεκατίζεται, ὅταν ἐμφανισθοῦν τά πρῶτα ἀδύναμα σημεῖα του ἢ ἡ δυσκολία προσαρμογῆς, κατανόησης καί ἀμοιβαίας ὑποχώρησης στίς καθημερινές συνήθειες «ἀποκαλυφθεῖ» τό αὐτονόητο: κανεῖς δέν εἶναι τέλειος. Ἴσως πάλι, αὐτό πού πλάστηκε ὡς εἰκόνα ἢ ἀποτελοῦσε προσδοκία, ἀπέχει κατὰ πολλοῖς ἀπὸ τήν πραγματικότητα πού βιώνουν τά ζευγάρια. «Ποτέ δέν μπόρεσε νά ἀλλάξει ὅπως φανταζόμουν», «ἦταν κάτι ἄλλο τελικά», «κρυβότανε», «δέν μέ ἄκουγε ποτέ», «ἦταν ἀόρατος», «μεταλλάχθηκε», εἶναι πολλές ἀπὸ τίς ἐκφράσεις πού ἀκούγονται στοὺς εἰδικούς, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μέ ἓνα διαζύγιο. Ἀπομυθοποίηση, διάβρωση, ἀποσύνδεση καί ἀδιαφορία, ἀσήμαντες αἰτίες καί λόγοι πού φάνταζαν ἀκατανόητοι στὴν ἀρχή, γίνονται σχεδόν ἡμερήσιοι «διάλογοι» καί καταλήγουν πυρομαχικά σέ «οἰκογενειακά πεδία μαχῶν». Συναισθήματα, σχέσεις, ὑλικά ἀγαθὰ, εὐθύνες, ὅλα πλέον ἐπαναδιαπραγματεύονται σέ νέες ἄγνωστες βάσεις. Καί δέν εἶναι μόνο αὐτά...

Τί εἶναι ὅμως αὐτό πού ὁδηγεῖ τά ζευγάρια στή λύση τοῦ διαζυγίου; Σαφῶς

καί δέν ὑπάρχει μία καί μόνο ἀπάντηση, δεδομένου ὅτι ἡ κάθε περίπτωση εἶναι μοναδική καί οἱ παράγοντες πού συντρέχουν κάθε φορά εἶναι ἰδιαίτεροι γιά τόν καθένα.

Σέ μία γενική κατεύθυνση οἱ πιά συνήθεις αἰτίες διαζυγίου χωρίζονται σέ ἐνδοσυζυγικές καί ἐξωσυζυγικές. Στήν πρώτη περίπτωση, τά αἷτια προέρχονται ἀπό τούς συζύγους καί σχετίζονται μέ τήν ποιότητα τῆς σχέσης τους, τήν ἐπικοινωνία, τή συναισθηματική κάλυψη, τούς δεσμούς, τή λειτουργικότητα τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος, τήν ἀσυμβατότητα σέ κοινούς στόχους, ἀξίες καί ἐνδιαφέροντα, τήν παθολογική ζήλια, τήν ἀπομυθοποίηση τοῦ συζύγου λόγω ἐγγύτητας, τήν ἀπιστία καί τίς ἐξωσυζυγικές σχέσεις, τήν ἐπιθυμία ἢ τήν ἱκανότητα ἀπόκτησης τέκνων, τίς ἀνάρμοστες συμπεριφορές καί τήν ἐνδοοικογενειακή κακοποίηση (καταπίεση, χειροδικία, ὕβρεις, σωματική ἢ ψυχολογική βία), τή σεξουαλική ἀνικανότητα, διαστροφή ἢ ἀσυμφωνία, ἢ τήν τεκνοποίηση ὡς μέσο ἐπίλυσης τῶν προβλημάτων. Στή δεύτερη περίπτωση, οἰκονομικά προβλήματα, τό νεαρό τῆς ἡλικίας, ψυχοπαθολογία συζύγων, σωματική ὑγεία, κοινωνικές ἐξελίξεις, παρεμβάσεις ἢ προβλήματα πού προκαλοῦν τά συγγενικά ἢ φιλικά περιβάλλοντα, κοινωνική-κρατική πρόνοια, θρησκευτικότητα ἢ μί, παθολογική προσκόλληση μέ γονεϊκά πρότυπα, μορφωτικό ἐπίπεδο, ἐργασιακά ζητήματα, ἀλκοολισμός, τοξικομανία, τζόγος, προσωπική πορεία ζωῆς καί βιώματα, εἶναι κάποιες ἐνδεικτικές ἐξωσυζυγικές αἰτίες διαζυγίου.

Οἱ περισσότερες μελέτες, ἔχουν ἀσχοληθεῖ, πέραν τῶν αἰτιῶν λύσης ἐνός γάμου καί μέ τό ποιοί εἶναι οἱ λόγοι πού κάποιες σχέσεις ἐπιβιώνουν, ἀναπτύσσονται καί ἐνδυναμώνουν, σέ ἀντίθεση μέ κάποιες ἄλλες οἱ ὁποῖες μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου χαλαρώνουν, φθείρονται καί διακόπτονται. Καί τό μόνο βέβαιο εἶναι, ὅτι ὅλοι οἱ γάμοι περνᾶνε ἀπό δύσκολες φάσεις μικρῶν ἢ μεγάλων προβλημάτων καί κρίσεων. Στά πλαίσια λοιπόν, τῆς περιόδου ἀντιμετώπισης τῶν ἐμπλοκῶν στόν ἔγγαμο βίο, ὡς μίας ἔντονα συναισθηματικῆς κρίσης, ἔχει ἀποδειχθεῖ ὅτι παράγοντες ὅπως ἡ ἔγκαιρη διασαφήνιση τῆς πηγῆς τοῦ προβλήματος, ὁ τρόπος καί ὁ χρόνος ἀντίδρασης τοῦ προσώπου καί ἐπιναφορᾶς στήν ὁμοιοστατική του ἰσορροπία, ὁ τρόπος ἀντίδρασης καί ἡ ὑποκειμενική ἐρμηνεία τῶν στρεσογόνων γεγονότων, οἱ μηχανισμοί ἄμυνας, ὁ γνωστικός τρόπος καταγραφῆς καί διαχείρισης τῶν πλεονεκτημάτων καί μειονεκτημάτων τῆς σχέσης, ἡ ὑπαρξη ἐμποδίων (ἀσθένεια μέλους, νομικές διαδικασίες, οἰκονομικοί ἢ περιουσιακοί λόγοι, κ.ἄ.), ἡ παράβαση τῆς ὑποχρέωσης συνεισφορᾶς στίς οἰκογενειακές ἀνάγκες, ἡ προσωπική ἐξέλιξη, ἀλλά καί ἡ ὑπαρξη ἐναλλακτικῶν προοπτικῶν, διαμορφώνουν σημαντικά τήν πορεία ἐξέλιξης ἢ διακοπῆς τῆς σχέσης. Ὅποιοι λόγοι ἀπό τούς παραπάνω κι ἂν συν-

τρέχουν, όμως, αυτό που γίνεται ξεκάθαρο είναι ότι, σέ μία φάση κρίσης του γάμου (που δέ αφορά φυσικά, περιπτώσεις ισχυρού, μόνιμου και ανεπανόρθωτου κλονισμού), τό «ἐμείς» που αποτέλεσε τόν κύριο μοχλό ένωσης, καταστρατηγείται συνήθως από άκαμπτα και μή εξελίξιμα «έγώ».

Στάδια

Σέ γενικές γραμμές, ένα ζευγάρι που προχωράει προς τί λύση του γάμου, περνάει από διάφορες φάσεις, συνειδητά ή άσυνειδητά, μέ ένταση και διάρκεια, ανάλογες μέ τήν κάθε περίπτωση. Παρακάτω θά παρατεθούν φάσεις και στάδια του διαζυγίου, όπως έχουν μελετηθεί από πολλούς ειδικούς και έχουν αναλυθεί για κάθε κλίμακα αξιολόγησης. Η παράθεση αυτή, κρίνεται ιδιαίτερα σκόπιμη, γιατί πέραν της γνώσης και ενημέρωσης, αποτελεί και ένα σημαντικό δείκτη αξιολόγησης που μπορεί νά βοηθήσει τόσο στή συνειδητοποίηση κάποιων καταστάσεων που βιώνουν τά ζευγάρια έντός γάμου και νά οδηγηθούν στήν άμεση παρέμβαση, καθώς και στήν κατανόηση και αντιμετώπιση των ιδιαιτεροτήτων κάθε σταδίου.

Υποστηρίζεται από πολλούς ειδικούς, λοιπόν, ότι υπάρχουν τρεις γενικές φάσεις διαζυγίου: ή όξεία, ή μεταβατική και ή τελική. Στήν όξεία, που βιώνεται συνήθως και από τά δύο άτομα, παρατηρούνται συμπεριφορές μέ διαπληκτισμούς, «όχρωμένες θέσεις», έκρήξεις θυμού, καταστάσεις πανικού και συμπτώματα φθοράς και θλίψης. Είναι μία φάση, στήν όποία τό ζευγάρι, παρόλες τίς έντάσεις, δύναται νά παραμείνει για αρκετό διάστημα και νά μίν άποφασίζει τί λύση του γάμου. Στήν μεταβατική, που είναι σαφώς μία περίοδος αλλαγής, αναδύονται πλέον τά πρακτικά ζητήματα που πρέπει νά επιλυθούν (άποφάσεις επίμελειας, οικονομικές διαφορές, θέματα μετοίκησης κ.ά.) και πιθανώς νά άποκαλύπτονται αίτια (π.χ. άπιστία). Στήν τελική, έχει άποφασιστεί μέ ποιόν από τούς δύο γονείς θά διαμείνουν τά παιδιά και έχουν διευθετηθεί τά οικονομικά και πρακτικά ζητήματα. Δέν πρέπει ώστόσο νά άγνοηθεί πάλι, ότι, οί φάσεις και τά στάδια που θά περάσει τό ζευγάρι ή ή οικογένεια, δέν είναι ίδια για όλους σέ ένταση και διάρκεια, αλλά ούτε και σέ σειρά εμφάνισης.

Μιά επιπρόσθετη κατηγοριοποίηση που ακολουθεί, αφορά στάδια κατά Bohannon μέ επιπρόσθετες σημειώσεις κατά Ahrons, όπου παρατηρείται μία πιο εξειδικευμένη μορφή στή διάκριση του διαζυγίου ανάλογα μέ τόν τομέα που έμπίπτει. Έτσι προκύπτει:

Α. Τό συναισθηματικό διαζύγιο: στά πλαίσια του γνωστικού σταδίου της προσωπικής άποφασής, ή συναισθηματική άπόσταση, ή άπογοήτευση, οί

λεκτικές διαμάχες, ή άρνηση του προβλήματος, ή ένταση, ή απογοήτευση, ή θλίψη, οι στρατηγικές αντιμετώπισης, οι άρνητικοί και επικριτικοί σχολιασμοί, ό θυμός, ή έλλειψη της έμπιστοσύνης, ή χαμηλή λειτουργικότητα του οικογενειακού συστήματος, ή παράβλεψη όρισμένων προβλημάτων, καταστάσεων και αδυναμία επίλυσής τους, είναι κάποια από τά άμεσα έπακόλουθα αυτής της μορφής για όλα τά μέλη της οικογένειας.

Β. Τό νομικό διαζύγιο: άφου έχει προηγηθεί μία μεταγνωστική φάση, όπου οι σχέσεις επιδεινώθηκαν, τό πρόβλημα άναγνωρίστηκε, συζητήθηκε και απορρίφθηκαν πιθανές λύσεις, στό στάδιο αυτό, άναζητείται είτε από τόν ένα σύζυγο, είτε από κοινού, ή νομική κάλυψη για τήν κατάθεση άγωγής, συναινετικής διαδικασίας κ.λπ. Είναι μία ευαίσθητη φάση, όποτε πρέπει, τόσο σύμφωνα μέ τή νομοθεσία, όσο και μέ τήν επίδειξη της κατάλληλης ευαισθησίας, της τήρησης των διαδικασιών και του έπαγγελματισμού εκ μέρους των νομικών, χωρίς προσωπικό οικονομικό όφελος, νά διασφαλισθεί ή προστασία και ή σωστή διαχείριση της μείωσης της έντασης, των συγκρούσεων, αλλά και της κάλυψης των άναγκών όλων των μελών της οικογένειας. Δέν ύπάρχει άμφιβολία ότι για τήν πυρηνική οικογένεια, είναι μία περίοδος έντονου στρες, άμφιβολίας και σύγχυσης για τίς συνέπειες, τήν πορεία, τήν τήρηση συμφωνιών και τούς ρόλους, αλλά και για τά σαφή και άκαμπτα πού θέτουν πλέον τά νομικά πλαίσια.

Γ. Τό οικονομικό διαζύγιο: πρωταρχικό ζήτημα στή φάση αυτή είναι ή ρύθμιση διατροφών, ή διευθέτηση των κοινών περιουσιακών στοιχείων και ή κάλυψη των οικονομικών άναγκών των μελών.

Δ. Τό διαζύγιο από τόν κοινό γονεϊκό ρόλο: στατιστικά έχει άποδειχθεί ότι είναι τό στάδιο μέ τή μεγαλύτερη ψυχική φθορά και πόνο. Ό άποχωρισμός των συζύγων σημαίνει και τήν διατήρηση ενός ξεχωριστού γονεϊκού ρόλου ως προς τά παιδιά. Ρυθμίσεις επιμέλειας, επικοινωνίας, αποφάσεων πού άφορούν στήν άνατροφή, τήν εκπαίδευση κ.λπ., πολλές φορές, άποτελούν και τίς κύριες πηγές έντασης και σύγκρουσης άνάμεσα στους γονείς.

Ε. Τό διαζύγιο από τήν κοινότητα: οι τυχόν μετακομίσεις είτε έντός συννοικίας, πόλης, είτε και εκτός χώρας κάποιες φορές, επιφέρουν αντίστοιχα άλλαγές και στόν κοινωνικό, συγγενικό και φιλικό κύκλο των συζύγων, μέ κύρια συναισθήματα τόν φόβο της άλλαγής, τήν άπομόνωση ή τήν μοναξιά, ειδικά όταν ή άπόφαση δέν πάρθηκε άποκλειστικά από τό συγκεκριμένο πρόσωπο.

ΣΤ. Τό ψυχικό διαζύγιο: στό τελευταίο στάδιο έντοπίζεται ή «άπέξαρτησι» των δύο συζύγων, άφου έχει προηγηθεί ή διαχείριση του ψυχικού τραύματος και ή προσωπική άναδιοργάνωση. Η ψυχική άποστασιοποίηση έρχεται μέ

τόν διαχωρισμό των στοιχείων και των συμπεριφορών που άποκτήθηκαν μέσα από τον κοινό βίο. Είναι μία φάση επαναπροσδιορισμού των σχέσεων και μία συνεργατική στάση, που μπορεί να μειώσει τον βαθμό των αρνητικών επιπτώσεων της κρίσης μετά το διαζύγιο. Χαρακτηρίζεται σαφώς ως το πιο δύσκολο στάδιο όλης της διαδικασίας του διαζυγίου. Παρόλα αυτά προσφέρεται ως βατήρας αυτογνωσίας, αναθεώρησης, προσωπικής ανάπτυξης και εξέλιξης.

Συναισθηματικές αντιδράσεις και συνέπειες

Τό πόσο συναισθηματικά επώδυνο είναι το διαζύγιο, ως γεγονός ζωής, στατιστικά καταγράφηκε από το 1967 στην Κλίμακα Κοινωνικής Αναπροσαρμογής των Holmes και Rahe και, ανάμεσα σε 43 θεωρητικά τραυματικές καταστάσεις, έλαβε τη δεύτερη θέση, ακολουθώντας σε σειρά το θάνατο συντρόφου, που βιώνεται ως τήν πιο τραυματική εμπειρία στη συγκεκριμένη κλίμακα. Τό 1969, ή διακεκριμένη Έλβετή ψυχίατρος Kubler Ross, δημοσίευσε τό βιβλίο της μέ τίτλο «On Death and Dying», στό όποιο διατύπωσε γιά πρώτη φορά τή θεωρία της γιά τά πέντε στάδια τής θλίψης-πένθους. Ό Wiseman τό 1975, στηριζόμενος σε αυτήν τή σπουδαία μελέτη, ανέλυσε τά στάδια σχετικά μέ τήν διαδικασία, που επιφέρει μία ψυχολογική κρίση όπως τό διαζύγιο. Άρκετά χρόνια αργότερα, τό 2001, ή διεθνώς αναγνωρισμένη συγγραφέας και σύμβουλος γονικής μέριμνας Barbara Coloroso κατέγραψε στά στάδια αυτά και τίς συναισθηματικές αντιδράσεις των παιδιών στό διαζύγιο. Παρακάτω, γίνεται μία προσπάθεια συμπαρουσίασης των προαναφερόμενων προσεγγίσεων γιά μία ευρύτερη κατανόηση των σταδίων των συναισθηματικών αντιδράσεων στην περίπτωση του διαζυγίου.

- Άρνηση (μούδιασμα και σόκ): είναι μία μορφή άμυνας, μέ σκοπό νά αποφευχθεί ή κατά μέτωπο αντιμετώπιση των προβλημάτων σε ένα ζευγάρι. Συνήθως, οί σύζυγοι «διατηρούν» σε ισορροπία, μέ αυτόν τόν τρόπο τόν γάμο τους, δηλώνοντας ότι ίκανοποιούνται από αυτήν τήν έγγαμη συμβίωση, παρόλα τά προβλήματα, επιρρίπτοντας συνήθως ευθύνες σε έξωγενείς παράγοντες, χωρίς νά αναγνωρίζουν και νά μεταφράζουν τά σημάδια τής άρχης του τέλους, όπως ή αποξένωση, ή έλλειψη επικοινωνίας, ή συναισθηματική έγγύτητα κ.ά. Είναι όλοφάνερο ότι σε αυτήν τήν περίοδο τό ζευγάρι ή και ή οίκογένεια, έχουν άμεση ανάγκη από βοήθεια και ύποστήριξη ειδικών, έτσι ώστε νά έρθει σε έπαφή και επικοινωνήσει τά δυσφορικά συναισθήματα, νά διαχειριστεί τίς συμπεριφορικές εντάσεις και νά έστιάσει ό καθένας στό δικό του συναισθηματικό κόσμο, τό άξιακό του σύστημα, αποφέροντας σε όλους τήν πιο παραγωγική

λύση. Ἡ ἄρνηση βοηθᾷ τό ἄτομο νά διαχειριστεῖ μόνο τόσες πληροφορίες, ὅσες ἀντέχει. Καθώς ἀποδέχεται τήν πραγματικότητα τῆς ἀπώλειας τῆς σχέσης, ἀρχίζει νά προχωράει στίς ἐπόμενες φάσεις. Ὁ ἄνθρωπος δυναμώνει ψυχικά καί ἡ ἄρνηση ἐξαφανίζεται. Σέ ἀντίθετη περίπτωση ἐπέρχεται καθήλωση.

Ὅσο ἀφορᾷ στά παιδιά, ἡ ἄρνηση, ἀποτελεῖ οὐσιαστικά τήν πρωταρχική ἀντίδραση στή νέα πραγματικότητα πού καλοῦνται νά ἀντιμετωπίσουν. Θά ἔλεγε κανεῖς, ὅτι ἀρνοῦνται γιά νά ἀντέξουν. Συχνά, παρατηρεῖται τά παιδιά νά ἀπέχουν ἀπό κάθε εἶδους συζήτηση, συνάθροιση, συνθήκη πού θά τοὺς φέρει πρόσωπο μέ πρόσωπο μέ τήν ἀλήθεια, νά καλύπτουν τή δύσκολη γιά ἐκεῖνα κατάσταση σέ τρίτους (φίλους, σχολεῖο) χρησιμοποιοῦντας ψέματα ἢ δικαιολογίες. Ἀνάλογη ἄρνηση πιθανῶς νά ἐμφανισθεῖ σέ κάποιες περιπτώσεις, στίς διατροφικές τους συνήθειες, στή σχολική συμμετοχή, σέ δραστηριότητες κ.λπ.

- **Θυμός:** μετά ἀπό μία πολυετῆ ἔρευνα μέ πολυεθνικές ομάδες ἀνθρώπων, ὁ Paul Ekman τό 1973 πρότεινε καί ἐπιβεβαίωσε τήν ἰδέα τῆς ὑπαρξης τῶν βασικῶν συναισθημάτων, πού ἦταν ἀναγνωρίσιμα σέ ὅλες τίς κουλτοῦρες καί ἐθνικότητες πού ἐξετάστηκαν. Στή βάση αὐτή, ἀναπτύχθηκε ἡ θεωρία τῶν συναισθημάτων τοῦ Parrot καί ὁ τροχός τῶν συναισθημάτων τοῦ Robert Plutchik, ὅπου ὁ θυμός εἶναι ἓνα ἀπό τά 6 βασικά συναισθήματα. Εἶναι ἀπό τά συναισθήματα πού τρομάζουν τοὺς ἀνθρώπους. Παρόλα αὐτά ὅλοι ἔχουν τό δικαίωμα σε ὅτι αἰσθάνονται καί φυσικά ὁ θυμός δέν ἀποτελεῖ ἐξαίρεση.

«Γιατί συμβαίνει αὐτό σέ ἐμένα;»... εἶναι μία ἀπό τίς ἐκφράσεις πού συχνά ἀκούγεται, γιατί ἓνα πρόσωπο ἀπλά νιώθει ἐγκαταλελειμμένο καί ἀδύναμο. Μπορεῖ νά στρέψει τό θυμό του ὄχι μόνο ἀπέναντι στήν οἰκογένεια, τοὺς φίλους, τό σύζυγο κ.ἄ. Ὁ θυμός κρύβει πόνο πού ὀφείλεται στήν ἀπώλεια καί δείχνει τήν ἔνταση τῆς ἀγάπης.

Κοινή παραδοχή ὅλων εἶναι, ὅτι ὁ θυμός δέν εἶναι ἓνα συναίσθημα γιά νά μείνει κανεῖς γιά πάντα, ἀλλά κρίνεται ἓνα ἀναγκαῖο πέρασμα πρὸς τήν ἀποδοχή τῆς πραγματικότητας. Καί γιά νά συμβεῖ αὐτό, χρειάζεται νά ἀφίνεται νά ἐκφραστεῖ ὁ θυμός καί νά ἀκούγεται προσεκτικά το μῖνυμά του. Εἶναι συναίσθημα-παγόβουνο, πού πολλές φορές χρησιμοποιοῦν οἱ ἄνθρωποι γιά νά καλύψουν κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνειά του ἄλλα συναισθήματα.

Γιά τό ζευγάρι ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ διαζυγίου, οἰκονομικά ἢ πρακτικά θέματα, τά αἷτια τοῦ χωρισμοῦ κ.ἄ., συχνά προκαλοῦν ἔντονα συναισθήματα θυμοῦ, ἔκρηξης ἢ ὀργῆς. Ἡ ἀβεβαιότητα, οἱ ἐπικείμενες ἀλλαγές, οἱ συνέπειες, ἡ ἀσκηση ἐπιμέλειας, ἡ προσαρμογή σέ νέες καταστάσεις, εἶναι σημεῖα πού προβάλλονται ὡς ἀπειλές καί δημιουργοῦν ἔνταση καί θυμό.

Εἶναι οὐσιαστικό νά τονίσουμε ὅτι εἶναι μιὰ περίοδος πού ἐμφανίζονται

καί μετέωρα συναισθήματα αμφιθυμίας, όπου μπορεί νά υπάρξει καί τό ένδεχόμενο τῆς ἐπαναπροσέγγισης καί ἐπανασύνδεσης, σέ ἕνα ἴσως ἀκόμη ἀχαρτογράφητο περιβάλλον.

Τά παιδιά πιθανῶς νά ἐκφράζουν θυμό γιά ὅλα πού νά κατευθύνεται πρὸς τοὺς γονεῖς, τὰ ἀδέρφια, τό συγγενικό περιβάλλον, τοὺς δασκάλους κ.λπ. Πολλές φορές ἐκδηλώνουν ἐκφράσεις πρὸς τοὺς γονεῖς ὅπως «σέ μισῶ», «πῶς μοῦ τό ἔκανες αὐτό;», θυματοποιοῦν ἢ μετατρέπουν σέ κακό γονέα τόν ἕναν ἀπὸ τοὺς δύο ἢ καί τοὺς δύο, ἐκδηλώνουν λεκτική ἢ σωματική ἐπιθετικότητα, προκαλοῦν μέ τί συμπεριφορά τους, παρουσιάζουν πτώση στή σχολική ἐπίδοση, μοιάζουν ἀπόμακτρα, ἀφηρημένα, ἐμπλέκονται σέ φασαρίες, ἔχουν συναισθηματικές ἐκρήξεις, ἀποσύρονται, καταλύουν τοὺς κανόνες, ἀναζητοῦν τρόπους ἐκδίκησης καί προσοχῆς ἢ χρησιμοποιοῦν μιά παραβατική ἢ καταστροφική συμπεριφορά ὡς μέσο ἀπόσπασης ἀπὸ τόν ἐπικείμενο χωρισμό τῶν γονέων.

Εἶναι γεγονός, ὅτι σημαντικός παράγοντας ἐξισορρόπησης ὅλων αὐτῶν τῶν δύσκολων καταστάσεων παραμένει ἡ ἀντίδραση, ἡ συμπεριφορά, ἡ διαχείριση, ἡ συναισθηματική διαθεσιμότητα, οἱ ἐκφράσεις, οἱ ὥριμες ἀποφάσεις καί ἡ γενικότερη στάση τῶν γονέων, τόσο μέσα στόν ἑγγαμιο βίο, ὅσο καί στή φάση τοῦ διαζυγίου.

- Διαπραγματεύση: τό στάδιο αὐτό περιλαμβάνει ἐπίμονες σκέψεις πού κάνει τό ἄτομο γιά ὅλα αὐτά πού θά μπορούσαν νά γίνουν μέ διαφορετικό τρόπο γιά νά ἀποφευχθεῖ ἡ ἀπώλεια καί βιώνεται συνήθως ἀπὸ τό σύζυγο πού δέν ἐπιθυμεῖ ἢ δέ συναίνεσε γιά τό διαζύγιο, τόν ἀπάτησαν ἢ δοκιμάζεται μέ τίς περισσότερες δυσκολίες. Οἱ σκέψεις αὐτές δημιουργοῦν τύψεις καί ἐνοχές στό ἄτομο γι' αὐτά πού θά μπορούσε νά κάνει διαφορετικά στό παρελθόν καί δέν ἔκανε, εἰδικά στίς περιπτώσεις πού δέν ὑπάρχει ἐπιστρεψιμότητα στή σχέση.

«Κάνε νά μὴ συμβεῖ αὐτό καί σέ ἀντάλλαγμα ἐγώ...» λένε κάποια παιδιά ἴσως μικρότερης ἡλικίας, ἐπιζητῶντας πίσω τὴν οἰκογενειακὴ ζωή πού εἶχαν, προτοῦ συμβεῖ ὁ χωρισμός τῶν γονέων τους. Μεγάλῃ προσοχῇ ἀπαιτεῖται σέ καταστάσεις ὅπου τα παιδιά, ἀναλαμβάνουν ἀποκλειστικότητα ἀπὸ εὐθύνες, ἐνοχές ἢ τύψεις, γιά καταστάσεις πού εὐθύνονται οἱ ἐνήλικες γονεῖς τους.

- Θλίψη: τό στάδιο αὐτό ἐπέρχεται ὅταν οἱ σύζυγοι συνειδητοποιήσουν τό πραγματικό μέγεθος τῆς ἀπώλειας τῆς σχέσης καί τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς μέ τὴ μορφή πού βίωναν γιά χρόνια καί προσαρμόζονται στά νέα δεδομένα. Ἐνδεχομένως νά παρατηρηθοῦν: λύπη, ἀπόσυρση ἀπὸ ἀγαπημένες δραστηριότητες, ἔλλειψη εὐχαρίστησης, παραμέληση ἀτομικῆς φροντίδας καί περιποίησης, οἰκιακῶν συνηθειῶν ἢ οἰκονομικῶν ὑποχρεώσεων, ἔλλειψη κινήτρων, προβλήματα στόν ὕπνο (ἀϋπνία ἢ ὑπερυπνία), διαταραχές τῆς ὁρεξῆς καί προβλήματα

τα συγκέντρωσης και μνήμης ή άλλα σωματικά συμπτώματα και υπερευαίσθησιες (πρόνοι μυϊκοί, στομάχου, ήμικρανίες κ.ά.).

Η νέα μορφή της πραγματικότητας, ή ιεράρχηση καινούργιων προτεραιοτήτων, δεν αφήνει ανεπηρέαστα και τα παιδιά. «Δέν έχω όρεξη να κάνω τίποτα», «γιατί να είμαι χαρούμενος», λένε συχνά και βιώνουν με τό δικό τους τρόπο μιά φάση συναισθηματικής αδράνειας, αφού δυσκολεύονται να νιώσουν ευχαρίστηση σέ ό,τι πρίν τούς ήταν ευχάριστο. Σέ κάποιες περιπτώσεις, έχει παρατηρηθεί ότι κλαίνε πίο εύκολα και χωρίς προφανή λόγο, είναι πίο όξυθυμα, δηλώνουν κουρασμένα, προσπαθοῦν να έφεύρουν τρόπους έπανένωσης τών γονέων, επιδεκνούν μιά ύποδειγματική συμπεριφορά γιά να άποσυμφορήσουν τούς γονείς τους και ίσως να παρουσιάζουν μείωση τή σχολική άπόδοση, δυσκολίες στόν ύπνο, διαταραχές τής όρεξης ή τής τροφής ή να προφασίζονται ασθένεια.

• Άποδοχή : «έχω άποδεχτεί αυτό πού συνέβη». Τό στάδιο αυτό, σέ γενικές γραμμές, άφορά στήν άποδοχή τής νέας πραγματικότητας. Τό άτομο, μετά άπό προσωπική δουλειά, άποδέχεται τόσο τά δικά του, όσο και τά συναισθήματα του πρώην συζύγου, μαθαίνει να ζει χωρίς εκείνον και άντιλαμβάνεται ότι πρέπει να συνεχίσει τή ζωή του. Υπάρχει σταθεροποίηση στήν καθημερινότητα και οι ρυθμοί άποκτοῦν ένα νέο περιεχόμενο. Ζητήματα πού άφορούν τά παιδιά, άντιμετωπίζονται με περισσότερη κατανόηση και συνεργασία. Η θλίψη έχει ύποχωρήσει, ύπάρχει ήρεμία, λειτουργικότητα και ή χαρά άπορρέει άπό τίς νέες πλέον συνθήκες. Πολλές φορές ίσως νιώθει πώς προδίδει τή σχέση πού έχασε, άπολαμβάνοντας τή ζωή. Δύσκολη χαρακτηρίζεται αυτή ή φάση γιά τίς γυναίκες πού παντρεύτηκαν σέ νεαρή ήλικία και δέν μπόρεσαν να άναπτυχθοῦν επαγγελματικά, κοινωνικά ή οικονομικά

Είνα πάντως, μιά κατάλληλη περίοδος άυτοφροντίδας, άναγνώρισης εύθυνών, συγχώρεσης, έπαναπροσδιορισμοῦ τών προσωπικών, κοινωνικών, επαγγελματικών, οικονομικών ρόλων και στόχων, κάλυψης νέων άναγκών και διερεύνησης καινούργιων εύκαιριών. Τό παρελθόν δέ μπορεί να αλλάξει, μπορεί όμως να αλλάξει τό μέλλον. Ό καθένας, αρχίζει να ζει ξανά με αίσιοδοξία και όρεξη γιά ζωή. «Σειρήνες του παρελθόντος», όπως γιορτές, έπέτειοι, άναμνήσεις, φωτογραφίες κ.ά., ένδεχομένως να προκαλοῦν συναισθήματα θλίψης πού είναι άποδεκτά, αλλά πλέον διαχειρίσιμα.

Βασικός παράγοντας γιά τήν όμαλή μετάβαση τών παιδιών και στή φάση αυτή παραμένουν οι γονείς, τηρώντας μιά κοινή γραμμή άντιμετώπισης στά όποια ζητήματα προκύπτουν, βοηθώντας τά παιδιά τους να έκφράσουν έλεύθερα και να διαχειριστοῦν τά συναισθήματά τους, παρέχοντάς τους τά άπαράίτητα, ένδυναμώνοντάς τα έμπράκτως, γιά να είναι βέβαια πώς συνεχίζουν

νά έχουν δύο γονείς πού νοιάζονται καί τά αγαπούν εξίσου.

Όπως κάθε άνθρωπος σέ αυτό τόν κόσμο εἶναι μοναδικός, ἔτσι καί κάθε ἐμπειρία ἀπώλειας βιώνεται μοναδικά. Τά στάδια τοῦ πένθους-θλίψης ἀποτελοῦν κοινούς τρόπους ἀντίδρασης πολλῶν ἀνθρώπων, ὄχι ὁμῶς ὅλων. Ὅρισμένοι μπορεῖ νά βιώσουν κάποια ἀπό αὐτά, ἐνῶ κάποιοι ἄλλοι νά μή βιώσουν κανένα καί μέ ἀνάλογη ἔνταση ἢ ἀλληλοεπικάλυψη τῶν φάσεων. Διαφοροποιοῦνται ἐπίσης ἀνάλογα μέ τό φύλο, τήν ἰδιοσυγκρασία, τίς καταβολές, τό κοινωνικό καί ὑποστηρικτικό περιβάλλον, τήν ὑπαρξη ἐπαγγελματικῆς βοήθειας καί τήν προσωπική ἀνάπτυξη τοῦ καθενός. Ἡ χρονική σειρὰ ἢ ἡ διάρκεια πού χρειάζεται τό ἄτομο γιά νά περάσει ἀπό αὐτά τά στάδια ποικίλλει: ἀπό λίγα μόνο λεπτά καί ὥρες μέχρι μῆνες ἢ ἀκόμα καί νά μὴν ὁλοκληρωθοῦν ποτέ.

Εἶναι γεγονός ὅτι ἓνα διαζύγιο μπορεῖ νά ἐλευθερώσει ἓνα ἄτομο ἀπό ἓναν ἐπικίνδυνο καί βίαιο γάμο. Γιά κάποιους τό διαζύγιο, ὀρίζεται ὡς ἓνα ἄδοξο τέλος καί γιά ἄλλους μιά νέα ἀρχή. Στό βιβλίο μέ τίτλο *Divorser Busting* (1992), ἡ Michele Weiner-Davis δίνει μία καθολική ματιά στίς συνέπειες τοῦ διαζυγίου, ἀρνητικές ἢ θετικές, πού ἐπίσης ἐξαρτῶνται ἀπό πολλούς παράγοντες, ἀναφέροντας ὅτι ἀρνητικές ἐπιπτώσεις, ὑπάρχουν στά παιδιά, ἀκόμη καί μετά ἀπό ἓνα «μεταξένιο διαζύγιο». Δέν πρέπει νά ὥστόσο νά ἀγνοηθεῖ ὅτι ὅπως στά περισσότερα ζητήματα, ἔτσι καί ἐδῶ ἡ διαφοροποίηση παίζει πολύ σημαντικό ρόλο. Ἀποδεικνύεται λοιπόν ὅτι, πολλά παιδιά πού προετοιμάστηκαν σωστά ἀπό τούς γονεῖς τούς στή φάση τοῦ διαζυγίου, ὡς ἐνῆλικες ἀργότερα, συνέχισαν ὁμαλά τή ζωή τους, σέ ἀντίθεση μέ ἐκεῖνα πού ἐξισαν τραυματικά τή διαδικασία καί ἀφέθηκαν στή δυσκολία τῶν γεγονότων.

Ἀναφέρονται ἐνδεικτικά κάποιες ἀπό τίς καταγεγραμμένες ἀρνητικές καί θετικές συνέπειες τοῦ διαζυγίου στά μέλη μιά οἰκογένειας:

- Ἀλλαγὴ τῆς ποιότητος τῆς ζωῆς
- ἀλλαγὴ ρόλων
- δυσπιστία
- ἀλλαγὴ κοινωνικοῦ δικτύου
- μείωση τῶν προσδοκιῶν γιά νέα ρομαντική σχέση
- εὐκολότερη ὑποχώρηση σέ μειονεκτῆματα καί συνήθειες νέων καταστάσεων
- δυσκολία στήν οἰκειότητα
- συναισθηματική φόρτιση
- πτώση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου
- ἐμφάνιση σωματικῶν συμπτωμάτων
(αὔξηση/μείωση βάρους, κάπνισμα, ἔλλειψη σωματικῆς ἄσκησης κ.ἄ.)
- αὔξηση αὐτοεκτίμησης

- επαγγελματική ανέλιξη
- ανάπτυξη αυτονομίας, δημιουργικότητας, επάρκειας
- αυτογνωσία
- διαχείριση
- καταξίωση
- βελτίωση γονεϊκού ρόλου κ.ά.

Διαζύγιο: πρόληψη ή θεραπεία;

Σημείο άξιο αναφοράς αποτελεί ότι στο μεγαλύτερο ποσοστό, οι σύζυγοι, μετά από εντάσεις και δυσκολία στην αντιμετώπιση των καταστάσεων και των συναισθημάτων τους, αντιλαμβάνονται ότι υπάρχει πρόβλημα στο γάμο τους, ότι σιγά-σιγά διαλύεται, εγκλωβίζονται στη σκέψη αυτή και μετά από δυσλειτουργικές συμπεριφορές, οδηγούνται στο διαζύγιο.

Σύμφωνα με τον Beck, σε ένα γάμο συνήθως παρουσιάζονται τά εξής προβλήματα:

α. η δύναμη της αρνητικής σκέψης, δηλαδή όταν οι αρνητικές πεποιθήσεις έχουν τή δύναμη να επισκιάσουν τις θετικές πτυχές ενός γάμου

β. το πέρασμα από τήν εξιδανίκευση στην απομυθοποίηση του συντρόφου

γ. οι συγκρούσεις που οφείλονται στη διαφορετικότητα των αντιλήψεων των δύο συζύγων

δ. η επιβολή αυστηρών προσδοκιών και κανόνων, δηλ. σε περιπτώσεις που τά «πρέπει» και οι υποχρεώσεις, τά όποια επιβάλλονται από τόν ένα, δέν βρίσκουν εφαρμογή και συμμόρφωση από τόν άλλο.

ε. η στάσιμη επικοινωνία

στ. οι συγκρούσεις που πηγάζουν από τή λήψη σημαντικών αποφάσεων.

Έπακόλουθες συμπεριφορές όπως, ο αρνητισμός, η κριτική, η αποδοκιμασία, η στοχοποίηση σε στοιχεία της προσωπικότητας, η αποστασιοποίηση, εξαλείφουν τά κίνητρα συνεργασίας και διάσωσης του γάμου.

Για νά μή φτάσει ένα ζευγάρι λοιπόν στο διαζύγιο, πρωταρχικός στόχος και πρόκληση ταυτόχρονα, είναι νά βελτιωθεί ή σχέση μεταξύ των συζύγων. Έρευνητικά, έχει αποδειχθεί ότι πολλά από τά ζευγάρια που έλαβαν βοήθεια τήν κρίσιμη στιγμή, επανήλθαν σε μιά καλή σχέση.

Άναμφισβήτητα, όλες οι σχέσεις δύνανται νά αντιμετωπίσουν κρίσεις, δυσκολίες και συγκρούσεις. Τό ίδιο και οι γάμοι. Ή ουσία βρίσκεται στο νά εστιάσει και νά αναλάβει ό κάθε σύζυγος τήν προσωπική του ευθύνη απέναντι στον έαυτό του, στον άλλο και στη σχέση. Νά δείξει ενδιαφέρον για τήν

προσωπική του αναγνώριση, κατανόηση και αλλαγή, χωρίς να επικεντρώνεται μονομερώς στην αποκλειστική αλλαγή του άλλου. Αυτή η στάση συνεργατικότητας και ευθύνης, αποτελεί μιά στάση ζωής, που καταρρίπτει κάθε μοτίβο άρνητισμού και διαμάχης. Οί σύζυγοι μαθαίνουν να παρατηρούν, να ακούνε, να αναγνωρίζουν, να βρίσκουν εναλλακτικούς τρόπους, να αλληλεπιδρούν θετικά, να ξαναθυμούνται ό,τι θετικό τους ένωσε, να βρίσκουν εναλλακτικές λύσεις και ενδιαφέροντα, να εξισορροπήσουν την ισχύ και τους τρόπους επιρροής στη σχέση, να εκφράζουν σωστά τις ανάγκες, τα συνασθήματά τους και τις ένοχοποιημένες επιθυμίες τους, να αγαπάνε και να σέβονται τή διαφορετικότητά τους, να επιλύνουν τις διαφορές τους, να ζουνε ισορροπημένα και να αποτελούνε δύο υπέροχα «όλόκληρα» σέ μιά λειτουργική σχέση.

Η Virginia Satir, «γιαγιά» τής Οικογενειακής ψυχοθεραπείας, θέλοντας να τονίσει πόσο μεγάλη αξία έχει η πρόληψη, ανέφερε πώς λίγα μέλη μιάς οικογένειας συνειδητοποιούν ότι κάθε μέρα, ύποσυνείδητα περνάνε μιά δοκιμασία χωρισμού και επανασύνδεσης. Τά μέλη, λόγω τών συνθηκών, χωρίζονται γιά ώρες όταν βρίσκονται στή δουλειά, στό σχολείο, στά ενδιαφέροντα, στίς δραστηριότητες και ξαναβρίσκονται μετά από αρκετές ώρες γιά να αλληλεπιδράσουν και να ανανεώσουν τις επαφές μεταξύ τους. Έκεί φωλιάζει και τό μυστικό τής ύγιους επικοινωνίας. Ο πραγματικός χρόνος και η ουσιαστική επικοινωνία, πρίν είναι ήδη αργά. Γιά τό λόγο αυτό, πρότεινε, τήν παρακολούθηση τής «οικογενειακής θερμοκρασίας», γιά να επιτευχθούν όλες οί ανωτέρω συνθήκες. Μιά αλληγορική έκφραση που στοχεύει στή διατήρηση του καθαρού συναισθηματικού κλίματος και τις άνοιχτές και διαυγείς γραμμές έκφρασης και επικοινωνίας μεταξύ τών μελών της. Μιά «θερμομέτρηση» καθόλα επίκαιρη γιά να προληφθεί ό «ίός» τής διάβρωσης μέσα στήν οικογένεια. Μέ τήν παρατήρηση αυτή θά εξετάζονται «θέματα», όπως η Satir τά όνόμασε, που άφορούν στήν εκτίμηση, τά παράπονα, τις άπορίες, τις νέες πληροφορίες, τις έλπίδες και τις εύχές. Θέματα που, όπως έχει άποδειχθεί, δέν αποτελούν σημεία συζήτησης σέ ήπια οικογενειακά κλίματα, αλλά απεναντίας κάνουν τήν εμφάνισή τους, θυελλωδώς, όταν η μπόρα ξεσπάσει.

Η άποφυγή του διαζυγίου, είναι προτεραιότητα στήν οικογενειακή θεραπεία και είναι αλήθεια, ότι στόχος τής κάθε οικογένειας είναι η υγεία, η ευτυχία και η πληρότητα, μέσα σέ ένα άτομικό και συλλογικό νόημα ζωής. Η ιστορία, οί έρευνες, οί άριθμοί, δείχνουν ότι η οικογένεια περνάει μιά περίοδο κρίσης, μέ άνησυχητικά άνοδικούς ρυθμούς. Τό ζήτημα όμως είναι ότι τώρα, σήμερα, όσο ποτέ άλλοτε πλησιάσαμε στό σημείο όπου είναι γνωστοί και έφικτοί οί τρόποι μέ τους όποιους τά άτομα θά μπορούσαν να αποτελέσουν όλο-

κληρωμένα και ὥρια μέλη μιᾶς οἰκογένειας και νά ἀναχαιτίσουν αὐτήν τήν ἀρνητικά ἀνοδική πορεία. Κανένας ἐκτός οἰκογένειας, δέν μπορεῖ αὐτόβουλα, νά ἀναλαμβάνει τό τιμόνι τῶν εὐαίσθητων και ζωτικῶν τῆς ἀποφάσεων. Ἐπισημαίνεται ὅτι, τόσο ἡ ἀπόφαση τοῦ γάμου, ὅσο και ἡ ἀπόφαση τοῦ διαζυγίου θεωρεῖται ἱερή. Μιά καθολικά ὁμως συνειδητή ἀπόφαση γιά γάμο ἀνθρώπων μέ αὐτογνωσία, γνήσια αὐτονομία, λειτουργικά ἐκφραζόμενα συναισθήματα, θετική σκέψη, θά τοποθετήσῃ τό γάμο και τήν οἰκογένεια σέ στέρεα βάση.

Τέλος, δέ θά πρέπει νά παραγνωρίσουμε και τή θέση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στό θέμα τοῦ διαζυγίου, ἡ ὁποία, ἀπό πηγαία φιλανθρωπία και ἀγάπη, ἀναγνωρίζοντας τίς ἀδυναμίες, τά λάθη και τίς ἀποτυχίες τοῦ ἀνθρώπου, ἐπιτρέπει κατ' οἰκονομίαν τή λύση τοῦ γάμου (καθώς και τόν δεύτερο ἢ τρίτο γάμο), προκειμένου νά ἀποφευχθοῦν πιό δύσκολες γιά τόν ἀνθρωπο καταστάσεις, ἀφοῦ ἔχει κάνει τίς ἀπαραίτητες προσπάθειες γιά νά μεταπείσει τοὺς συζύγους, ἂν και ἐφόσον τῆς ἔχει δοθεῖ τό ἔδαφος γι' αὐτό. Μέ τό πᾶν-κριτήριο τῆς ἀγάπης, ἀναγνωρίζει και φροντίζει τοὺς συζύγους ὡς ὄργανα τοῦ ἰδίου σώματος, μέ συνεργατική φύση και συν-συντονισμό, γιά τήν ὑγιή λειτουργία τοῦ οἰκογενειακοῦ ὁργανισμοῦ.

Τά τελευταῖα χρόνια, ἀναγνωρίζοντας τήν αὐξητική τάση τῶν διαζυγίων, ἔχει ἐντάξῃ στοὺς κόλπους τῆς σχολῆς γονέων, διοργανώνει σεμινάρια, ὁμιλίες κ.ἄ., ἐπιμορφώνει τοὺς κληρικούς τῆς, μέ σκοπό νά ἐνισχύσῃ τό δύσκολο ἔργο τῶν πνευματικῶν-ἱερέων στήν ἀποτροπή τῆς ἐξάπλωσης αὐτοῦ τοῦ φαινομένου. Ἐχοντας ὡς κύριο ὄπλο τήν ἀστείρευτη κατὰ Θεόν ἀγάπη, συνεχίζει νά στηρίζει τό γάμο, ὡς θεσμό, ἀλλά κυρίως ὡς κοινωνία προσώπων. Ὁ προληπτικός ρόλος τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ἀποδεδειγμένα προσφέρεται ὡς σωτήρια διέξοδος γιά νέα πρόσωπα πού μποροῦν νά συνδυάσουν τήν ἐλεύθερη ἐπιλογή και ἀπόφασί τους, μέ τή Θεία εὐλογία τῆς συνένωσης. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, τιμώντας τό μεγάλο μυστήριο τοῦ γάμου, καταβάλλει κάθε προσπάθεια μέσα ἀπό τοὺς κόλπους τῆς, οἱ ἀνθρωποὶ ἀνάλογα μέ τήν πνευματική τους ἡλικία και τίς πνευματικές τους ἀνάγκες, νά προστατεύονται σέ ἐπίπεδο διανοίας και λογισμῶν, νά διασφαλίζουν τήν ποιότητα τῶν συναισθημάτων τους, νά ἀποκτήσουν ἐνοποιητική ἀγάπη, ἐπουλωση τῶν τραυματικῶν τους ἐμπειριῶν, καθὼς τοὺς προσφέρεται μιᾶ θεραπεία, ὄχι ἀδογματιστῇ, ἀλλά ἐκείνη ἡ ὁποία στηρίζεται στήν Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ και τοὺς ὁδηγεῖ στήν ὁλοκλήρωση και στήν ἀρχέτυπη χαρισματική συζυγική λειτουργία.

Ἄς θυμόμαστε ὅλοι, ὅτι ἓνας πετυχημένος γάμος ἐξαρτᾶται ἀπό δύο πράγματα: 1) Νά βρεῖς τόν σωστό ἀνθρωπο. 2) Νά εἶσαι ὁ σωστός ἀνθρωπος (H. Jackson Brown, Jr., Ἀμερικανὸς συγγραφέας αὐτοβοήθειας).

Πηγές

- Ahrons, C. R. (1981), «The continuing co parental relationship between divorced spouses», *American Journal of Orthopsychiatry*, 51, 415-428.
- Ahrons, C. (1994), *The Good Divorce*, London, Bloomsbury.
- Aldridge, S. & Rigby, S. (2004), *Counseling Skills in Context*, India, Hodder & Stoughton.
- Amato, R. & Keith, B. (1991), «Parental divorce and adult well-being: a meta-Analysis», *Journal of Marriage and Family*, Vol. 53, pp. 43-58.
- Beck, A. (1996), *Δέν αρκεί μόνο η αγάπη*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη.
- Berman, C. (1990), *Adult children of divorce speak out*, New York, Simon & Schuster.
- Bloom, B. , Asher, S.J. & White, S.W., (1978), «Marital disruption as a stressor: A review and analysis», *Psychological Bulletin*, 85 (4), 867-894.
- Bohannon, P. (1970), *The six stations of divorce*, New York, Doubleday.
- Caplan, G. (1964), *Principles of Preventive Psychiatry*, New York, Basic Books.
- Γκοτζαμάνης, Κ. (Επιμ.). (2015). *Διαγνωστικά κριτήρια από DSM-5* (μετ. Κ. Γκοτzaμάνης), Αθήνα, Ίατρικές Έκδόσεις Λίτσας.
- Craighead, L. - Craighead, W. - Kazdin, A. - Mahoney, M. (1994), *Cognitive and Behavioral Interventions*, Massachusetts, Allyn and Bacon, σελ. 177.
- Clarke-Stewart, A. & Brentano C. (2006), *Divorce: Causes and Consequences*, New Haven and London, Yale University Press.
- Coloroso, B. (2001), *Parenting Through Crisis: Helping Kids in Times of Loss, Grief and Change*, New York, William Morrow.
- Dattilio, F. , & Padesky, C. Καλαντζή - Άζίζι, Α.(Επιμ). (1995), *Συμβουλευτική ζευγαριών. Γνωσιακή – Συμπεριφοριστική Προσέγγιση* (μετ. Ν. Χαρίλα), Αθήνα, Έλληνικά Γράμματα.
- Domenian, J. (1998), *Μαθήματα γάμου*,. Αθήνα, Έλληνικά Γράμματα.
- Ekman, P. (2004), *Emotions Revealed*, United Kingdom, Orion Publishing Co.
- Emery, E. (1999), *Marriage divorce and children's adjustment. 2nd ed*, Newbury Park, Sage.
- Guttman, J. (2009), *Divorce in Psychological Perspective: Theory and Research*, NY: Psychology Press.
- Halford, D. & Snyder, D. (2012), «Universal Processes and Common Factors in Couple Therapy and Relationship Education», *Behavior Therapy* 43, 1-12.
- Jacobson, G.F. (1983), *The Multiple Crises of Marital separation and Divorce*, New York, Grune & Statton.
- Ίερόθεου, Μητροπολίτη Ναυπάκτου & Αγίου Βλασίου. (1998), *Συζητήσεις για τήν "Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία"*, Γ' έκδοση, Λειβαδεία, Ίερά Μονή Γενεθλίου τής Θεοτόκου.
- Καλδιρωμτζιάν, Ν. (2002), «Η πορεία του θεσμού του γάμου καί τής οικογένειας: ή εξέλιξη του ρόλου τής μητέρας όπως καταγράφεται μέσα από τά δημογραφικά στοιχεία τών τελευταίων δεκαετιών. Κοινωνική Έργασία», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Έπιστημών*, 65.

- Kaplan & Sadock's. (2007), *Εγχειρίδιο Κλινικής Ψυχιατρικής*, Αθήνα, Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας.
- Kessler, R. (2013), *Divorce: Protect Yourself, Your Kids, and Your future*, Atlanta, Schroder Media.
- Kessler, D. (2019), *Finding Meaning: The Sixth Stage of Grief*, New York, Scribner.
- Kubler-Ross, E. (1969), *On death and dying*, New York, Macmillan.
- Kubler- Ross, E. & Kessler, D. (2005), *On grief and grieving: Finding the meaning of grief through the five stages of loss*, New York, Scribner.
- Κυριακίδης, Α.Π. (2000), *Οικογενειακή σχέση*, Αθήνα, Έλληνικά Γράμματα.
- Marcos, L.R. (1998), *Ο χωρισμός στο ζευγάρι*, Αθήνα, Αϊολος/Θεοβάντες.
- McKay, M. (1999), *The divorce book. A practical and compassionate guide*, Oakland, A: New Harbinger Publications.
- Ντόλτον, Φ. (2009), *Όταν οι γονείς χωρίζουν* (μετ. Χ. Πεπέλη), Αθήνα, Έστια.
- Satir, V. (1989), *Πλάθοντας ανθρώπους* (μετ. Α. Νίκας), Αθήνα, Κέδρος.
- Τσαλκανής, Α. (1995), *Διαφαινομικές στάσεις της Έλληνίδας απέναντι στο θεσμό του γάμου*, Αθήνα, Έκλογή.
- Τσαούσης, Δ. (1995), *Η κοινωνία του ανθρώπου. Εισαγωγή στην κοινωνιολογία*, Αθήνα, Gutenberg.
- Χατζηχρήστου, Χ. (1999), *Ο χωρισμός των γονέων, τό διαζύγιο και τά παιδιά*, Αθήνα, Έλληνικά Γράμματα.
- Wallerstein, S. & Kelly, B. (1990), *Surviving the breakup: How children and parents cope with divorce*, New York, Basic Books.
- Weiner-Davis, M. (1992), *Divorce Busting*, Simon & Schuster publishers N.Y.
- Wiseman, R.S. (1975), *Crisis theory and the process of divorce*, Social Casework.

ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

<https://www.statistics.gr/documents/20181/c6722cda-7c31-4f55-9eaa-6177db8cdcd7>
https://www.askitis.gr/relations/view/oi_10_pio_simantikoι_logoi_chorismoι
https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-el-el.do?member=1#toc_2
<https://www.stress.org/holmes-rahe-stress-inventory>
<https://www.themotionmachine.com/classification-of-emotions/>

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΜΟΥΡΤΖΑΝΟΣ
Δρ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ - ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ

Η συνάντηση της Ἐκκλησίας μέ τόν ἄνθρωπο κάθε ἐποχῆς προϋποθέτει ἀμοιβαῖες ἐξόδους.

Γιά τήν Ἐκκλησία ἡ ἐξοδος, ἡ ὁποία λέγεται «κένωση», γίνεται στήν προοπτική τῆς ἀγάπης γιά τόν ἄνθρωπο, τῆς κλήσης του στήν ὁδό τῆς Βασιλείας καί στήν πρότασή της νά οἰκειωθεῖ ὁ κάθε ἄνθρωπος τήν σωτηρία, δηλαδή τήν ὑπέρβαση τοῦ θανάτου ὅχι μόνο ὡς πρός τό σωματικό, τό σαρκικό ντύσιμο τῆς ὑπαρξης, ἀλλά καί ὡς πρός τό πνευματικό, τήν ἐπιλογή δηλαδή ἡ ψυχή νά διψᾷ τήν ἐπιστροφή στόν Δημιουργό της, τήν κοινωνία μαζί Του στήν αἰωνιότητα. Αὐτή ἡ πορεία ἔχει ὡς τέλος της τήν ἐσχατολογία καί τοῦ σώματος. Ὅταν δηλαδή ἔρθῃ ἡ ὥρα τῆς ἀνάστασης τῶν νεκρῶν, ἡ ψυχή διά τοῦ προστάγματος τοῦ Θεοῦ, θά ἐπαναπροσλάβῃ τό σῶμα της καί ὁ ὅλος ἄνθρωπος θά ζήσει «ἄφθαρτος καί ἀθάνατος» (Α΄ Κορ. 15, 16).

Γιά τήν Ἐκκλησία ἡ «κένωση» εἶναι ἀδιάκριτη ὡς πρός τόν κάθε ἄνθρωπο. Ἡ ἀγάπη κινεῖται στήν πανανθρώπινη προοπτική. Εἶναι αὐτό τό «μαθητεύσατε πάντα τα ἔθνη» (Ματθ. 28, 19) ποῦ δέν ἐπιτρέπει διαχωρισμούς. Γι' αὐτό καί ἡ λειτουργική προσευχή εἶναι «ὑπέρ τῆς οἰκουμένης» (Θεία Λειτουργία Μεγάλου Βασιλείου). Γι' αὐτό καί δέν δικαιολογεῖται ἕνα αἶσθημα αὐτάρκειας καί περιχαράκωσης «στά ἴδια». Αὐτό ἀκυρώνει τήν «κένωση». Τήν ἀγάπην. Τόν λόγο γιά τόν ὁποῖο ὁ Θεός ἔγινε ἄνθρωπος. Τό ἐρώτημα βεβαίως εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἐξόδου. Κι ἐδῶ βεβαίως ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου παραμένει συγκλονιστικός: «τοῖς πᾶσι γέγονα τά πάντα, ἵνα πάντως τινάς σώσω» (Α΄ Κορ. 9, 23). Μοναδική προϋπόθεση νά εἴμαστε «ἐννομοι Χριστῷ» (Α΄ Κορ. 9, 21). Αὐτό σημαίνει τό δέσιμο στόν νόμο τοῦ Χριστοῦ, στό Εὐαγγέλιο. Ὅ,τι δέν ἀντίκειται στό Εὐαγγέλιο, ὅπως αὐτό ἐρμηνεύεται καί βιώνεται στήν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας,

ἀποτελεῖ τρόπο ἐξόδου καὶ κενώσεως. Μπορεῖ κάποτε νά ξενίξει. Ἔχει νά κάνει ὅμως καὶ μέ τὴν χαρισματικότητα τῶν πιστῶν. Ἰδιαίτερως ὅσων ἔχουν ἐπιλέξει νά ἀκολουθήσει τὴν καθαυτὸ ἀποστολική ὁδό, ὅπως εἶναι οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ἱερεῖς, οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ μοναχές.

Ὅμως ἡ ἐξοδος ἔχει νά κάνει καὶ μέ τὸν ἄνθρωπο. Καὶ ἐκεῖνος καλεῖται νά ἐξεέλθει ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ σαρκικὸ φρόνημα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε βεβαιότητα ὅτι κατέχει αὐτόνομα τὴν ἀλήθεια. Ὅτι ἡ γνώση του, ἡ πρόοδός του, ὁ τρόπος ζωῆς του γεννοῦν τὴν αὐτάρκεια ὡς πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὴν Ἐκκλησία. Ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη τὴν Ἐκκλησία οὔτε τὸν πλησίον του στὴν Ἐκκλησία. Ταυτόχρονα, ἡ ἐξοδος γιὰ τὸν ἄνθρωπο προϋποθέτει ἐπίγνωση τῆς ἁμαρτωλότητάς του. Ἀποδοχή τῆς κλήσης τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς νά μετανοήσουν (Ματθ. 9, 13) καὶ ἔνταξη τοῦ ἑαυτοῦ στὴν κατηγορία αὐτή. Μόνο ἔτσι ὁ ἄνθρωπος θά μπορέσει νά βιώσει τὸ μήνυμα τῆς ἀγάπης. Χρειαζομαί τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ὅταν ἔχω ἐπίγνωση ὅτι δὲν μπορῶ νά σωθῶ ἀφ' ἑαυτοῦ μου. Ὅτι ἡ ἁμαρτία σπίνει «μεσότοιχον» (Ακολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ των Χριστουγέννων) ἀνάμεσα στὴν ζωὴ καὶ τὸν θάνατο καὶ ἐγὼ εἶμαι στὴν πλευρά τοῦ θανάτου. Διότι ὅ,τι δὲν ἔχει τὸν Θεὸ ὡς προτεραιότητα καὶ ὡς ἀφετηρία φωτισμοῦ του προορίζεται νά πεθάνει. Ἀκόμη κι ἂν φαίνεται παντοδύναμο. Τὸ παράδειγμα τῶν πολιτισμῶν πού γίνονται ἀρχαιολογία εἶναι ξεκάθαρο.

Τὸ ἐρώτημα τῆς ἐξόδου μεταφέρεται καὶ στό σήμερα. Πῶς μπορεῖ νά ἐνταχθεῖ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος στὴν σύγχρονη Ἐκκλησία; Πῶς μπορεῖ νά ἔχει ἐμπειρία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος; Ποιὰ εἶναι ἡ εὐθύνη τῶν ποιμένων καὶ τῶν στελεχῶν τῆς Ἐκκλησίας;

Πρὶν προσπαθήσουμε νά δώσουμε κάποιες ἀπαντήσεις, θά ἦταν καλὸ νά βλέπαμε τὴν σημασία τῆς ἔννοιας «σύγχρονο». Κι αὐτὸ διότι γιὰ τὴν Ἐκκλησία ὅ,τι ἔχει νά κάνει μέ τὸν χρόνο ἐμπεριέχει ἐντὸς του τὴν ματαιότητα καὶ τὴν φθορά. Ἡ Ἐκκλησία δὲν μπορεῖ νά εἶναι σύγχρονη, ὅπως δὲν μπορεῖ νά εἶναι παρελθοντική, οὔτε καὶ ἐσχατολογική. Εἶναι ὅλα αὐτὰ μαζί καί, ταυτόχρονα, ἡ ὑπέρβασή τους. Γιὰ τὴν Ἐκκλησία ἰσχύει τὸ «Ἰησοὺς Χριστὸς χθές καὶ σήμερον ὁ αὐτός καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (Εβρ. 13, 8). Ἰσχύει ἡ λειτουργικὴ ἐμπειρία τοῦ «εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας». Ἐπομένως, ὅσον ἀφορᾷ στό ἥθος τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἐμπειρία τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν φανέρωση αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας στὸν κόσμο, μέσφ τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, μιλοῦμε γιὰ τὴν ὑπέρβαση τοῦ χρόνου. Ἡ παράδοσή μας ἔχει διαμορφώσει φόρμες, τελετουργικά, τυπικά, τὰ ὁποῖα διακρατοῦν στοιχεῖα τοῦ παρελθόντος. Αὐτὸ

ὅμως δέν σημαίνει ὅτι ἔχουν χάσει τήν αὐθεντικότητά τους στό παρόν, οὔτε ὅτι στό μέλλον πρέπει νά τά ἀλλάξουμε, γιά νά προσαρμοστούν στήν γλῶσσα καί τίς ἀνάγκες κάθε ἐποχῆς. Δέν εἶναι ὁ χρόνος πού γεννᾷ τήν ἀνάγκη γιά ἀλλαγί, διότι τό μήνυμα παραμένει σταθερό. Ἀναστάσιμο. Διαχρονικό καί ὑπερχρονικό. Ἀναφέρεται στήν βαθύτερη ὑπαρξιακή ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου γιά ζωή αἰώνιο. Γιά ἄφεση ἁμαρτιῶν. Γιά κοινωνία μέ τόν Θεό καί τόν συνάνθρωπο. Γιά παρηγοριά στά δεινά τοῦ χρόνου.

Γιά τόν κόσμο ἡ ἔννοια τοῦ σύγχρονου συνδέεται μέ τήν παροδικότητα. Μέ τήν προσαρμογή. Μέ τήν οἰκείωση τοῦ περιεχομένου, τῶν ἀξιῶν, τῶν τρόπων τοῦ πολιτισμοῦ τόσο ὅσον ἀφορᾷ στήν ἐξωτερική παρουσία τοῦ ἀνθρώπου ὅσο καί σέ ὅ,τι ἀφορᾷ στίς προτεραιότητές του. Ὁ πολιτισμός ἔχει ἀναγάγει τόν «ἐκσυγχρονισμό» σέ ἀπαραίτητη ἀξία. Καί ὁμνύει στήν ἀξία τῆς ἀλλαγῆς. Σκοπός της νά παραμείνει ὁ ἄνθρωπος ἐνταγμένος σέ κοινότητες οἱ ὁποῖες δέν θά πορεύονται ἀπλῶς στό σήμερα, ἀλλά θά ζοῦνε τό σήμερα. Ὁ «ἐκσυγχρονισμός» δίνει στόν ἄνθρωπο τήν αἴσθηση ὅτι ἡ ἀνάγκη γιά ταυτότητα ἀκολουθεῖ τό ὄραμα τῆς εὐτυχίας πού οἱ καιροί μας καί προτείνουν καί ὑλοποιοῦν. Ὁ «ἐκσυγχρονισμός» προβάλλεται ὡς ἡ πανάκεια τῆς ἀλήθειας. Ὁχι τῆς διαχρονικῆς, ἀλλά τοῦ σήμερα. Τοῦ «ἐδῶ καί τώρα». Αὐτοῦ πού ἔχει ἀνάγκη ὁ ἄνθρωπος γιά νά μὴν αἰσθάνεται ἀπομονωμένος ἀπό τόν κόσμο στόν ὁποῖο κλήθηκε νά ζεῖ.

Γιά τόν κόσμο ἡ παροδικότητα δέν συζητιέται. Θεοποιεῖται. Εὐχές του εἶναι: «νά περνᾷς καλά», «νά ἔχεις ὅποιον θέλεις καί ὅ,τι θέλεις», «ζῆσε τήν ζωή καί ἄσε τό μετά». Ἐπόμενο εἶναι ἡ θρησκευτικότητα νά ἀντιμετωπίζεται ὡς στοιχεῖο τοῦ παρελθόντος, τό ὁποῖο ἢ θά προσαρμοστεῖ στίς σύγχρονες ἀξίες (σήμερα ἡ ὑπέρβαση τῆς ξενοφοβίας καί τοῦ ρατσισμοῦ, ἡ συμβολή στήν ἀντιμετώπιση προβλημάτων φτώχειας καί περιθωριοποίησης, ἡ οἰκολογία) ἢ θεωρεῖται καταδικασμένο νά περιθωριοποιηθεῖ ἢ καί νά ἐκλείψει. Ἐπειδή ὅμως ἀκόμη καί ὅσοι βαπτίζονται τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς «ἄθεους» ἢ «ἀγνωστικιστές» καταλαβαίνουν ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι βαθιά ριζωμένη στήν ψυχὴ τῶν πολλῶν, δέν ἀρνοῦνται τό νά ἔρχονται στό προσκίnio ρεύματα θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ. Μέ τήν ἀντληση τρόπων, μεθόδων, ἰδεῶν ἀπὸ διάφορες θρησκείες μπορεῖ ἢ νά ἐτοιμαστεῖ στήν πράξη καί νά βιωθεῖ μία νέα θρησκεία ἢ οἱ ὑπάρχουσες νά ὑφίστανται τέτοιες νοθεύσεις πού νά εἶναι ἀκίνδυνες ὡς πρὸς τά δύο μεγάλα ζητήματα πού ἀπασχολοῦν τήν θρησκευτικότητα: τήν ἀλήθεια ὡς πρὸς τόν Θεό καί τήν μεταθανάτια ζωή.

Ἐπομένως, ἡ Ἐκκλησία ἀντιμετωπίζει πειρασμούς πού ἔχουν νά κάνουν

μέ τήν πρόταξη τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ καί στήν δική της ζωή καί διδασκαλία, ὅπως ἐπίσης καί τήν θέσπ της στήν ζωή τῶν ἀνθρώπων. Πῶς μπορεῖ νά διακηρύξει καί νά πλησιάσει τοὺς ἀνθρώπους γιά νά βοηθήσει νά κατανοήσουν ὅτι ὁ Χριστός εἶναι «ἡ ὁδός καί ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή» (Ιωάν. 14,6), ὅτι καί οἱ τρεῖς αὐτές ἔννοιες δέν εἶναι κατασκευάσματα τοῦ νοῦ ἢ ὠραίες ἰδέες καί φράσεις, ἀλλά πίστη καί κοινωνία μέ τό Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου; Πῶς νά τοὺς κάνει νά κατανοήσουν ὅτι ἡ μεταθανάτια ζωή δέν εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς ἢ ἡ ἀνταμοιβή της γιά τίς καλές της πράξεις, ἀλλά ἡ ἀναγνώριση τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ἡ κοινωνία μέ τό φῶς καί τήν ἀγάπη πού πηγάζουν ἀπό Αὐτόν, ἡ συνάντηση μέ τοὺς Ἁγίους σέ ἓναν τρόπο πού μόνο ἡ παράδοση σπὴν ἐμπιστοσύνη σ' Αὐτόν μπορεῖ νά περιγράψει («ὀφθαλμός οὐκ εἶδε καί οὐς οὐκ ἤκουσε καί ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεός τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν» Α΄ Κορ. 2, 9); Ὅτι μεταθανάτια ζωή εἶναι ἡ προσδοκία τῆς ἀνάστασης, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἀνθρώπος θά ἐπαναπροσλάβει τό σῶμα του («ἡ εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου» Α΄ Κορ. 15, 49), ὅχι μέ τήν προοπτική τῆς χοϊκότητας, δηλαδή τῆς ἐπανένταξής του στόν χρόνο, ἀλλά μέ τήν προοπτική της αἰωνιότητας, δηλαδή τό «πνευματικό σῶμα» (Α΄ Κορ. 15, 44); Γιά νά γίνουν αὐτά χρειάζεται νά βοηθήσει τοὺς ἀνθρώπους νά καταλάβουν ὅτι τά σύγχρονα «δόγματα» τοῦ «νά περνᾷς καλά», «νά ἔχεις ὅποιον θέλεις καί ὅ,τι θέλεις» καί τό «ζῆσε τήν ζωή καί ἄσε τό μετά», δέν δίνουν τήν εὐτυχία, ἀλλά παγιδεύουν τήν ὑπαρξη σέ μία προοπτική αὐτοθέωσης, ἀπόλαυσης τῆς ματαιότητας μᾶς ζωῆς χωρίς Θεό καί χωρίς προοπτική σωτηρίας καί αἰωνιότητας.

Ἡ προοπτική αὐτή ὡς πρὸς τήν διακονία τῆς Ἐκκλησίας δέν συνεπάγεται κατ' ἀνάγκην τήν προσκόλλησή της σέ ἄκαμπτα παραδοσιακά σχήματα καί στήν ἱεροποίησή τους. Εἶναι ὅμως γεγονός ὅτι ἡ παράδοση δίνει ταυτότητα. Γνωρίζουν οἱ ἄνθρωποι τί θά συναντήσουν στήν Ἐκκλησία. Γνωρίζουν τί σημαίνει λατρεία. Τί σημαίνει ἥθος, ἱερέας, πνευματική ζωή, ὁδός σωτηρίας. Καί αὐτά ὅλα ἔχουν καί τοὺς τύπους τους. Τήν γλῶσσα τους. Τήν φόρμα τους. Γι' αὐτό καί ὁποιαδήποτε κίνηση προσαρμογῆς τους στά σύγχρονα δεδομένα, στίς σύγχρονες ἀνάγκες, ὀφείλει νά γίνεται μέ σεβασμό στό τί οἱ ἄνθρωποι πιστεύουν γιά τήν Ἐκκλησία. Οἱ ὅποιες ἀπόπειρες διαλόγου μέ τό σήμερον, μέ νέα σχήματα καί τρόπους, πρέπει νά ξεκινοῦν ἀπό τήν παράδοση. Ἐδῶ διαδραματίζει μεγάλο ρόλο τό πρόσωπο ἢ τά πρόσωπα πού ἐπιχειροῦν αὐτόν τόν διάλογο.

Δέν εἶναι γιά ὅλους ὁ σύγχρονος τρόπος προσέγγισης. Δέν τόν θέλουν

ἄλλωστε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Τό πρόβλημα εἶναι ἡ αὐτο-αὐθεντοποίηση τῆς προσέγγισης πού κάνουν οἱ ἱερεῖς καί ὅσοι βγαίνουν μπροστά στήν ἐκκλησιαστική ζωή, εἴτε εἶναι στελέχη, εἴτε θεολόγοι, εἴτε ἄνθρωποι μέ δημόσιο λόγο (κάποτε καί διαδικτυακά). Ὁ αὐτοαυθεντοποιημένος θεωρεῖ ὅτι, ἐπειδή εἶναι χαρισματικός καί ἔχει γνώσεις, μπορεῖ νά καινοτομεῖ, ἀδιαφορῶντας γιά τόν σκανδαλισμό τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀσθενεῖς στήν πίστη.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος περιγράφει μία χαρακτηριστική κατάσταση πολλῶν πιστῶν, ἡ ὁποία παραμένει παρόμοια καί στούς καιρούς μας. «Οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς, ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ. Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα καί οὐ βρῶμα. Οὕτω γάρ ἠδύνασθε. Ἀλλ' οὔτε ἔτι νῦν δύνασθε. Ἔτι γάρ σαρκικοί ἐστέ. Ὅπου γάρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καί ἔρις καί διχοστασίαι, οὐχί σαρκικοί ἐστέ καί κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε; Ὅταν γάρ λέγη τις, ἐγώ μὲν εἰμὶ Παύλου, ἕτερος δέ ἐγώ Ἀπολλῶ, οὐχί σαρκικοί ἐστέ;» (Α΄ Κορ. 3, 1-4).

Ὁ λόγος αὐτός περιγράφει ὅχι τόσο τούς ἀνθρώπους πού εἶναι ταπεινοί, διότι λίγα γνωρίζουν καί λίγα θέλουν ἀπό τήν πίστη, ἀλλά αὐτούς πού θεωροῦν τούς ἑαυτούς τους γνωστές καί κατόχους τῆς ἀλήθειας. Ὁ αὐθεντικά πνευματικός ἄνθρωπος γνωρίζει ὅτι τό κρέας τῶν εἰδωλοθύτων δέν βλάπτει. Βλέπει τήν σχέση μέ τόν Χριστό στήν ὁδό τοῦ πνεύματος καί ὄχι στό γράμμα πού κτείνει. Ἔχει ἀγάπη ὥστε νά χαίρεται μέ τήν πρόοδο καί τά χαρίσματα τῶν ἄλλων συνδιακόνων του στήν Ἐκκλησία, ἀκριβῶς ἐπειδή εἶναι διαφορετικοί ἀπό αὐτόν καί ἀπευθύνονται σέ ἄλλους ἀνθρώπους. Ὁ ἀληθινά πνευματικός ἄνθρωπος ὅμως εἶναι ἑτοίμος καί νά «μὴν φάγει κρέα εἰς τόν αἰῶνα» (Α΄ Κορ. 8, 13), ἐάν αἰσθάνεται ὅτι ἐμποδίζονται οἱ ἀσθενεῖς στήν πίστη ἀδελφοί του. Καί οἱ ἀσθενεῖς τελικά εἶναι αὐτοί πού ἐγκλωβίζουν τήν παράδοση στήν ἀσθένεια του γράμματος. Αὐτοί πού εἶναι ἑτοίμοι νά καταδικάσουν τούς ἀδελφούς τους στό ὄνομα τῆς παράδοσης, ἀγνοώντας ὅτι αὐτή διαμορφώθηκε μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου. Ἐπομένως μπορεῖ καί νά ἐπαναδιαμορφωθεῖ, ἐφόσον δέν ὑπάρχει δογματική ἀλλοίωση, ἐνῶ σχεδόν ποτέ ἡ παράδοση δέν εἶναι μία.

Ὁ λόγος βέβαια τοῦ Παύλου περιγράφει καί ὅσους «ἐκσυγχρονιστές» θεωροῦν τούς ἑαυτούς τους ὡς αὐθεντικούς ἐκφραστές τοῦ πνεύματος τῆς Ἐκκλησίας καί ἐπικρίνουν τούς συντηρητικούς ὡς ὀπισθοδρομικούς. Ἀγνοοῦν ἐσκεμμένα καί αὐτοί ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού ἀναπαύονται στήν συντηρητικότητα τῆς παράδοσης. Ἄλλωστε, ἡ συντηρητικότητα ἔχει νά κάνει καί μέ τήν διατήρηση τῆς ταυτότητας καί ὄχι κατ' ἀνάγκην μέ τήν προσκόλληση στό χτές. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ ὁποία προσσαρμογή στά νέα δεδομένα τῆς ζωῆς δέν μπορεῖ νά μὴν ξεκινᾷ ἀπό τήν παράδοση, τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, τόν τρόπο

τῶν Συνόδων καί τῶν Πατέρων καί ὅτι τό προσωπικό χάρισμα δέν μπορεῖ νά ἀναγορευέται σέ αὐθεντία. Ὁ τρόπος μου εἶναι καλός γιά μένα ὅταν πηγάζει ἀπό τήν ἀγάπη καί τήν χαρισματικότητα καί συνοδεύεται ἀπό τήν ταπεινώση τοῦ νά τόν θέσω ὑπόπιν τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ τρόπος μου μπορεῖ νά εἶναι ἐξαιρετικός γιά τοὺς ἀνθρώπους πού ἀκολουθοῦν καί τόν συμμερίζονται. Δέν μπορεῖ ὅμως νά γίνει κανόνας γιά ὅλους τοὺς χριστιανούς. Ὅλοι ἐπιλέγουν, συνειδητά ἢ ἀσυνεῖδητα. Δέν ἐπιτρέπεται ὅμως σέ θέματα πού δέν ἀλλοιώνουν τό δόγμα, νά ζητοῦμε ἀποκλειστικά ὀρθοὺς τρόπους. Ἀλλιῶς, ἔρχεται ἡ ἐκκοσμίκευση.

Ἐκκοσμίκευση σημαίνει ἄρνηση τῆς ἀλήθειας στό ὄνομα τῆς πρόκλησης εὐχάριστων συναισθημάτων στοὺς ἀνθρώπους. Ἐκκοσμίκευση εἶναι ἡ ὁπαδοποίηση ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐπειδὴ φαινόμεστε καλοὶ καί εὐχάριστοι. Ἐκκοσμίκευση εἶναι χωρίς μέτρο οἰκονομία, ὅπως ἐπίσης καί ἡ τυπολατρικὴ ἀκρίβεια. Καμία ἀπὸ τίς δύο στάσεις δέν λαμβάνει ὑπόπιν της τήν αὐθεντικὴ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου γιά λύτρωση. Ἀπὸ τήν μία ἡ ἀμνήστευση τῶν πάντων καί ἡ αἴσθησις ὅτι «δέν πειράζει», ἀκόμη κι ἂν ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας παραβιάζεται, καί ἀπὸ τήν ἄλλη ὁ φαρισαϊσμός πού «καταπίνει τήν κάμηλο καί διυλίζει τὸν κώνωπα», στό ὄνομα τῆς ψευτο-ἀγιότητας, τοῦ ἐγκωκντισμοῦ καί τῆς σκληροκαρδίας. Ὅλα μετριάζονται ὅταν ὁ καθένας δέν ἀπολυτοποιεῖ τήν γραμμὴ του, ἀλλὰ ἀπευθύνεται στὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀνθρώπων, καί βεβαίως δέν διακηρύττει ὅτι ἡ δική του γραμμὴ σώζει, ἐνῶ τῶν ἄλλων, τῶν τελωνῶν, κολάζει.

Ἐπομένως, ἡ Ἐκκλησία ἐκ τῶν πραγμάτων εἶναι σύγχρονη ὅταν στηρίζεται στό Εὐαγγέλιο. Ὁ λόγος της προφανῶς καί πρέπει νά προσαρμόζεται στίς προσλαμβάνουσες παραστάσεις τῶν καιρῶν. Ἡ ἐρμηνεία του χρειάζεται νά ἀγγίζει αὐτὸ πού ὁ ἄνθρωπος βιώνει. Οἱ παραβολές τοῦ Χριστοῦ ἀντλοῦσαν τό περιεχόμενό τους ἀπὸ τήν κοινωνία τῆς τότε ἐποχῆς. Οἱ ἄνθρωποι ἦταν ἀλίες, γεωργοί, ἔμποροι, κτηματίες, οἱ γυναῖκες ζύμωναν τό ψωμί. Ἡ ὁμορφιά ἀποτυπωνόταν στά κρίνα τοῦ ἀγροῦ καί στά πετεινά τοῦ οὐρανοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ ξεκινοῦσε ὁ Χριστὸς καί περιέγραφε τό ἦθος τῆς Βασιλείας, τό μῆνυμα καί τήν ἐμπειρίαν τῆς Ἐκκλησίας τὴν ὁποία φανέρωσε στὸν κόσμον. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος χρειάζεται νά πληροφορεῖται ἀπὸ τὸν ἐκκλησιαστικὸ λόγο γιά τό ἦθος τῆς πνευματικῆς μας παράδοσης, μέ βάση τίς σύγχρονες προσλαμβάνουσες παραστάσεις, ὥστε ὁ καθάριος λόγος τῆς πίστεως νά μὴν μοιάζει ὡς ἐπιστροφή στό χθές. Ἄλλωστε, στίς σύγχρονες πόλεις ἄλλα εἶναι τὰ ἐπαγγέλματα. Εἶναι διαφορετικὴ ἡ παιδεία καί οἱ πληροφορίες πού ἀποτυπώνονται στὸν

νοῦ καὶ τὴν καρδιά τῶν ἀνθρώπων. Ἡ διδασκαλία τῆς πίστεως θέλει ἐκσυγχρονισμό ὡς πρὸς τὴν παρουσίᾳς τῆς καὶ παραδοσιακότητα ὡς πρὸς τὸ ἦθος.

Σήμερα ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου νὰ «ἀνήκει» σέ ἓνα σῶμα, στό ὁποῖο νὰ μπορεῖ νὰ ἀναπαύεται ψυχικά καὶ νὰ μὴν αἰσθάνεται μόνος του, φαινομενικά καλύπτεται ἀπὸ τίς ἐκκοσμηκευμένες κοινότητες (τά Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης πού κάνουν τόν ἄνθρωπο, ιδίως τόν νέο, νὰ αἰσθάνεται σημαντικός, οἱ ὁμάδες θαυμαστῶν τῶν τηλεοπτικῶν ἐκπομπῶν καὶ προσώπων, οἱ ποδοσφαιρικές ὁμάδες καὶ οἱ ὁπαδοὶ τους, οἱ παρέες, ἡ οἰκογένεια, τὸ σχολεῖο). Εἶναι ἐμφανές ὅμως τὸ πνευματικό-ὑπαρξιακό κενό, τὸ ὁποῖο δέν μπορεῖ νὰ καλυφθεῖ αὐθεντικά σ' αὐτές τίς ὁμάδες-κοινότητες ὅταν ἀπουσιάζουν ὁ Θεός καὶ ἡ πίστη. Λατρεύονται ἄνθρωποι ἢ ὁμάδες πού δέν μποροῦν νὰ δώσουν αἰώνια χαρά, ἀλλὰ πρόσκαιρη. Τὸ κενό γίνεται ἐμφανές σέ περιόδους κρίσης τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης, ὅταν ἔρχονται οἱ ἀρρώστειες, οἱ δοκιμασίες, ὁ θάνατος.

Ἀντίστοιχη κάλυψη τῆς ἀνάγκης τοῦ «ἀνήκειν» προσφέρει ἡ προσωπολατρία στὴν Ἐκκλησία. Τότε ὁ ἄνθρωπος δέν στοχεύει στό νὰ συναντήσῃ, νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ ζήσει τόν Θεό, ἀλλὰ ἀρκεῖται στό ἀκολουθεῖ πεφωτισμένους κληρικούς, οἱ ὁποῖοι ὅμως συχνά δέν τοῦ καλλιεργοῦν τὴν ἐλευθερία τῆς συνείδησης, τὴν προσωπικὴ εὐθύνη γιὰ τὴν πνευματικὴ του ζωὴ, τὴν πίστη πού θὰ τόν ἐνισχύσῃ στό νὰ σηκώνῃ τόν σταυρό του. Προτιμοῦν νὰ τόν ὀδηγοῦν σέ χειραγώγησι καὶ σέ ἓναν πνευματικό ἐξανδραποδισμό, ὁ ὁποῖος θεωρητικά ἐξασφαλίζει τὴν βεβαιότητα καὶ τὴν σωτηρία, στό ὄνομα τῆς παράδοσης. Γεννιέται ἔτσι μία φοβικότητα ἀπώλειας τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν ἐάν δέν κάνουμε ὑπακοή στὸν τάδε ἢ στὸν δεῖνα φωτισμένο, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι αὐτὴ πού ἀγκαλιάζει τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ἐντάσσει στοὺς κόλπους τῆς, ὅποιο χάρισμα, ὅποια γραμμὴ κι ἂν ἀκολουθοῦν, ἀρκεῖ νὰ μὴν θεοποιοῦν τόν ἑαυτὸ τους καὶ νὰ μὴν σφάλλουν δογματικά. Αὐτὴ ἡ φοβικότητα ἔχει ὡς κλειδί τῆς τὸ ἀνήκειν στὸν Κηφᾶ, τόν Ἀπολλῶ, τόν Παῦλο καὶ μερίζῃ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ (Α΄ Κορ. 1, 12-13). Κάποτε ἡ φοβικότητα γίνεται καὶ ἐπιθετικότητα εἰς βάρος ὧν δέν ἀκολουθοῦν τὴν ἰδίᾳ μερίδα. Καὶ τότε ἔρχονται τὰ σχίσματα, ἐνῶ τὸ ἀνήκειν μεταβάλλεται ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τόν Χριστό σέ σταυροφορία γιὰ τὴν προστασία Του, σάν νὰ μᾶς ἔχει ἀνάγκη. Εἶναι ἄλλο νὰ ἔχουμε τὴν ἄποψή μας, ὄντας μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ παλεύοντας γι' αὐτὴν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄλλο νὰ φατριάζουμε, νὰ κατακρίνουμε, νὰ ἐπαυρόμεθα γιὰ τὸ δικό μας «ἐμεῖς».

Ἡ ὑγιαίνουσα ἐνορία ἀποτελεῖ τὸ κλειδί γιὰ νὰ μπορέσῃ τελικὰ ὁ ἄνθρω-

πος νά ζήσει τό ἐκκλησιαστικό γεγονός. Τά χαρίσματα βρίσκουν στήν ἐνορία τήν συνύπαρξη καί τήν εὐλόγηση. «Καθάπερ τό σῶμα ἔν ἐστι καί μέλη ἔχει πολλά, πάντα δέ τά μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἑνός, πολλά ὄντα, ἔν ἐστι σῶμα, οὕτω καί ὁ Χριστός. Καί γάρ ἐν ἐνί Πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δοῦλοι εἴτε ἐλεύθεροι, καί πάντες εἰς ἓν Πνεῦμα ἐποτίσθημεν. Καί γάρ τό σῶμα οὐκ ἔστιν ἓν μέλος, ἀλλά πολλά. Ἐάν εἴπῃ ὁ ποῦς ὅτι οὐκ εἰμί χεῖρ, οὐκ εἰμί ἐκ τοῦ σώματος, – οὐ παρά τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; καί ἐάν εἴπῃ τό οὖς, ὅτι οὐκ εἰμί ὀφθαλμός, οὐκ εἰμί ἐκ τοῦ σώματος, – οὐ παρά τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; εἰ ὅλον τό σῶμα ὀφθαλμός, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοή, ποῦ ἡ ὄσφρησις; νυνὶ δέ ὁ Θεός ἔθετο τά μέλη ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι καθὼς ἠθέλησεν... τά δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν ἀναγκαῖα ἐστὶ, καί ἃ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν, καί τά ἀσχήμονα ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει, τά δέ εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρεῖαν ἔχει. Ἀλλ' ὁ Θεός συνεκέρασε τό σῶμα τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν δούς τιμὴν, ἵνα μὴ ἡ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τό αὐτό ὑπὲρ ἀλλήλων μερμινῶσι τά μέλη. Καί εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τα μέλη. Εἰ δοξάζεται ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τα μέλη» (Α΄ Κορ. 12, 12-18 καί 22-26). Τό ἐκκλησιαστικό γεγονός προϋποθέτει τήν ἐνότητα τῶν μελῶν. Τήν φροντίδα πρὸς τοὺς ἀσθενέστερους. Τήν παραμονή στό σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Τήν ἄρνηση τῶν σχισμάτων. Καί τήν ἀγάπη ὡς τό κλειδί. «Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐάν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ιω. 13, 35).

Ἡ ἐνορία δέν μπορεῖ ἀκόμη νά χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἓνα πάγωμα τοῦ χρόνου στήν Κυριακή καί τίς γιορτές. «Γιὰ τό καλό», ὅπως λένε πολλοί. Ἡ ἐνορία σήμερα καλεῖται νά εἶναι μία ζῶσα κοινότητα, στήν ὁποία ὁ κάθε ἄνθρωπος θά μπορεῖ νά βρεῖ κάτι πού τόν ἀφορᾷ. Τό παιδί καί ὁ νέος, ὁ ἐπιστήμονας καί ὁ ὀλιγογράμματος, ἡ γυναῖκα πού θέλει νά εἶναι μητέρα, ἀλλά καί τήν ἴδια στιγμή νά βρεῖ ἀπαντήσεις στά προβλήματα τῆς ζωῆς, αὐτός πού ἐμπρακτα θέλει νά δώσει ἀγάπη, αὐτός πού ζητᾷ λατρευτική ζωή, αὐτός πού θέλει νά μάθῃ ὅχι ἀπλῶς νά διαχειρίζεται τίς ἐνοχές καί τά λάθη του, ἀλλά νά τά ξεπερνᾷ μέσω τῆς συγχώρησης, αὐτός πού ζητᾷ μία πνευματική οἰκογένεια γιὰ νά ἀνήκει, χωρὶς νά ἐμποδίζει καί ἄλλους νά ἔρθουν σ' αὐτήν, ὁ πονεμένος καί ὁ κουρασμένος, ὅλοι χρειάζεται νά βρίσκουν στήν ἐνορία, μέ τήν βοήθεια τῶν ἱερέων καί τῶν στελεχῶν, εὐκαιρίες μετοχῆς στό ἐκκλησιαστικό γεγονός. Καί τήν ἴδια στιγμή ὁ ἱερέας-ἡγέτης καλεῖται νά ἐμπνεύσει μέ τόν λόγο καί τό παράδειγμα τῆς ἀγάπης καί ἄλλους νά συμμετέχουν ἀνάλογα μέ τά χαρίσματά

τους σπὴν ἐνοριακὴ ζωὴ. Ἰδίως οἱ κληρικοὶ, ἀλλὰ καὶ τὰ στελέχη τῆς ἐνορίας, εἶναι καιρὸς νὰ ἀφήσουν πίσω μία νοοτροπία «κλειστότητας καὶ αὐτάρκειας», πού μπορεῖ νὰ τοὺς κάνει νὰ αἰσθάνονται ἀσφαλεῖς, ὅμως δὲν ἐπιτρέπει σπὴν ἐνορία νὰ ἀνοιχτεῖ σὲ ὅποιον ἔχει πραγματικὴ ἀνάγκη, καὶ ὄχι μόνο ὑλική.

Τέλος, ἡ συχνὴ μετοχὴ στό μυστήριό τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐννοεῖται μὲ κάποια ἀσκητικότητα καὶ κάποια οἰκονομία, καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπο μέτοχο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας. «Δοκιμαζέτω ἑαυτὸν ἄνθρωπος». «Εἰ γάρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα» (Α΄ Κορ. 11, 28, 31). Αὐτὴ ἡ διάκριση προϋποθέτει τὴν συναίσθησι τῆς ἁμαρτωλότητος, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκείωσι τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐπίσης καὶ τὴν ἀπόφασιν νὰ εἴμαστε ὅλοι ἓνα μὲ τὸν Χριστό καὶ μεταξύ μας, ἀφίνοντας κατὰ μέρος ὅ,τι μᾶς χωρίζει. Ἡ ἐμπειρία, ἄλλωστε, τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος εἶναι μία συνεχὴς γιορτὴ. Ἡ συνάντησι μὲ τὸν πλησίον, ὁ ὁποῖος δὲν πρέπει νὰ παραμένει ξένος σπὴν ἐνοριακὴ ζωὴ, εἶναι ἀφετηρία ὑπερβάσις τοῦ κλεισμάτος στὸν ἑαυτό μας, τοῦ αἰσθήματος τῆς αὐτάρκειας. Γιὰ νὰ χαρεῖς μ' αὐτοὺς πού χαίρονται καὶ νὰ λυπηθεῖς μ' αὐτοὺς πού λυποῦνται (Ρωμ. 12, 15), χρειάζεται νὰ τοὺς γνωρίζεις. Ἀπαραίτητη προϋπόθεσι τῆς γνωριμίας εἶναι τὸ νὰ αἰσθανόμαστε τὸν τόπο τῆς συνάντησις οἰκεῖο, ἀφετηρία κοινότητος καὶ κοινοτικῆς ζωῆς. Κι αὐτό δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἐάν δὲν ἀγιαζόμαστε μὲ τὴν μετοχὴ στό μυστήριό τῆς Εὐχαριστίας καὶ ἂν δὲν διψοῦμε γιὰ τὴν ἐνότητα πού τὸ κοινὸ ποτήριό φέρνει.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω διαφαίνεται ὁ κομβικὸς ρόλος τοῦ ἱερέα καὶ τῶν στελεχῶν τῆς ἐνορίας. Δὲν εἶναι μόνο θέμα μόρφωσις. Ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν ἀπόφασιν γιὰ ἔξοδο, γιὰ κένωσι ἀπὸ τὴν προτεραιότητα τοῦ ἑαυτοῦ. Καὶ δὲν εἶναι μόνο ἡθικολογικὴ προτροπὴ. Ἕνας λόγος κενὸς περιεχομένου. Ἡ πνευματικὴ ἐκπαίδευσις τοῦ κληρικοῦ καὶ τῶν στελεχῶν δὲν περιορίζεται στὰ κομποσχοίνια ἢ σπὴν μελέτη τοῦ Εὐαγγελίου ἢ σπὴν αὐστηρότητα τοῦ ἥθους. Μπορεῖ νὰ ἔχουμε πίστη «ὥστε ὄρη μεθιστάνειν» (Α΄ Κορ. 13, 2). Ὡστόσο, ἡ πνευματικὴ ἐκπαίδευσις μετρίεται σπὴν ἀγάπην. Σπὴν χαρὰ καὶ τὴν ἐπιείκεια πού αὐτὴ βγάζει. Στό νὰ εἴμαστε διαθέσιμοι πέρα ἀπὸ τὸν χρόνον μας. Μὲ θυσία τοῦ προσώπου, μὲ τὴν κατανόησι τῶν οἰκειῶν μας, ὅσο αὐτό εἶναι ἐφικτό. Μὲ αἴσθησι τοῦ χρέους, δηλαδὴ τῆς ἀποστολῆς πού καθιστᾷ τοὺς διακόνους τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἀφιερωμένους σπὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ἀγάπη γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὸν συνάνθρωπο «οὐδέποτε ἐκπίπτει» (Α΄ Κορ. 13, 8).

Ὁ ἄνθρωπος θὰ βρεῖ σπὴν σύγχρονη Ἐκκλησίαν τὴν ἐμπειρίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος ὅταν βλέπει ἱερεῖς καὶ στελέχη τοῦ κατηχητικοῦ, τοῦ φιλανθρωπικοῦ, τοῦ διοικητικοῦ ἔργου τῆς ἐνορίας τοῦ ἀληθινοῦς, δοτικούς καὶ

οικείους. Όταν καταλαβαίνει ότι αυτοί που μιλούν για τόν Χριστό **ζοῦνε ὅπως πιστεύουνε**. Τά ὑπόλοιπα ἀνήκουν στόν Θεό. Ἄς μὴν ξεχνοῦμε ὅτι μέγιστο δῶρο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἶναι ἡ ἐλευθερία. Ἡ χρῆσις τῆς καί ἡ κατεύθυνσις πού ὁ ἄνθρωπος δίδει σ' αὐτήν μπορεῖ νά διαμορφωθεῖ καί ἐρήμιν τοῦ Θεοῦ. Μπορεῖ νά φέρνει πόνον ἡ διαπίστωση ὅτι ἡ σωτηρία περνᾷ ἀπό τὴν προσωπική ἀπόφαση τοῦ καθενός καί δέν ἐξαρτᾶται σχεδόν καθόλου ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς καί τὰ στελέχη τῆς ἐνορίας. Παιδαγωγοὶ εἶναι αὐτοὶ εἰς Χριστόν. Ἐκεῖνος σώζει. Ἄν ἀξιωθοῦν, κυρίως οἱ ἱερεῖς, νά γίνουν καί πατέρες (Α΄ Κορ. 4, 15), δηλαδή ἀναγεννητὲς πνευματικοὶ τῶν ἀνθρώπων, αὐτό εἶναι εὐλογία, καί μάλιστα μεγάλη.

Τό ἐρώτημα, ὥστόσο, θά παραμένει εὐλογο: Ποιόν Χριστό δείχνει ἡ Ἐκκλησία στοὺς ἀνθρώπους; Αὐτόν τῆς ἀγάπης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς εὐθύνης, τῆς ἐλπίδας πού ὑπερβαίνει τὰ κλειστά σχήματα τῆς ἀνθρώπινης προσωπολατρίας καί προσωποληψίας, καθὼς καί τίς νοοτροπίες κλειστότητας οἱ ὁποῖες δέν ἐπιτρέπουν τόν διάλογο μέ τὴν ἐποχὴ μας, ἢ ἓναν Χριστό περιχαρακωμένο στό χθές, στὴν ἀσφάλεια τοῦ παρελθόντος, τό ὁποῖο ὅμως δέν φτάνει γιὰ νά μᾶς ἀφυπνίσει ὥστε νά δοῦμε τὴν ζωὴ διαφορετικά, ἀγαπητικά, μέ κριτήριο τὴν ἀναστημένη αἰωνιότητα;

Στὴν Ἐκκλησία δέν ἔχουμε δικαίωμα ἐπανάπαυσης. Ὁ ἀποστολικὸς λόγος «πυχόμην ἀνάθεμα εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου» (Ρωμ. 9, 3) πρέπει νά ἡχεῖ συνεχῶς στ' αὐτιά μας, τόσο τὰ φυσικά ὅσο καί τὰ πνευματικά. Ἄν δέν πεθάνουμε γιὰ τοὺς ἄλλους, «εἴμαστε κιόλας νεκροί» (Τάσος Λειβαδίτης). Καί συμπληρώνει ὁ ἀπόστολος: «παρακαλῶ οὖν ἡμᾶς μμῆταί μου γίνεσθε» (Α΄ Κορ. 4, 16). Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ ἀρχὴ καί τό τέλος. Καί ἡ παρουσία τοῦ Ἀναστημένου Χριστοῦ στὴν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ μόνη πραγματική βοήθεια ὅσων τό λέει ἡ καρδιά τους καί ἔχουν ἐπίγνωση τῆς ἀποστολῆς τους. Μπορεῖ ὁ κόσμος νά «κεῖται ἐν τῷ πονηρῷ» (Α΄ Ἰω. 5, 19). Ὅμως, ἅς ὑπάρχει θάρρος. «Ἐκεῖνος νενίκηκε τόν κόσμον» (Ἰω. 16, 33)!

ΜΕΡΟΣ Ε΄

Μορφές καί Θέματα Ὁρθοδόξου Πνευματικότητας

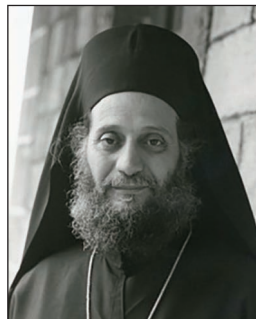
* * *

Δρ ΣΩΤΗΡΙΟΣ Ι. ΜΠΑΛΑΤΣΟΥΚΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΑΓΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ Ο ΜΕΤΕΩΡΙΤΗΣ ΚΑΙ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ

Εισαγωγή

Δύσκολο τό ἐγχείρημα νά προσεγγίσει κανείς καί νά περιγράψει ἐνδελεχῶς τή μεγάλη πνευματική μορφή τοῦ σεπτοῦ Γέροντός μας πατρός Αἰμιλιανοῦ, μέ τόν ὁποῖο συνδεόμεθα μέ ἰσχυροῦς πνευματικούς δεσμούς. Κατόπιν, ὅμως, παρακλίσεως πολλῶν, καί μέ τήν παρότρυνσή τους, θεωρήσαμε καλό νά παρουσιάσουμε στήν παροῦσα σύντομη ἐργασία, εἰς «μνημόσυνον αἰώνιον», κάποια ἐκ τῶν στοιχείων τῆς πολυσχιδοῦς, πολυεδρικής προσωπικότητος, ἔτσι ὅπως τήν γνωρίσαμε ἐκ τοῦ συνέγγυς.

Βιογραφικά στοιχεία

Ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός (κατά κόσμον Ἀλέξανδρος Βαφείδης) γεννήθηκε στή Νίκαια τοῦ Πειραιᾶ τό 1934. Οἱ γονεῖς του εὐσεβεῖς ἀπό τήν ἀγιολόγο περιοχή τῶν Καππαδόκων, τή Μικρά Ἀσία. Ὁ παππούς του Ἀλέξανδρος. Ἡ γιαγιά του Εὐδοξία, ἐκοιμήθη ὡς μοναχή μέ τό ὄνομα Εὐταξία, ὅπως καί ἡ μητέ-

ρα του, ως μοναχί, μέ τό ὄνομα Αἰμιλιανί. Ξεκίνησε τίς σπουδές του στή Νομική καί, κατόπιν, στή Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τό 1960 (Δεκέμβριος) ἐκάρῃ μοναχός, μέ τό ὄνομα Αἰμιλιανός, στήν Ἱερά Μονή Βαρλαάμ¹ Ἀγίων Μετεώρων, ἀπό τόν φιλομόναχο Ἐπίσκοπο Τρίκκης καί Σταγῶν Διονύσιο² (Χαραλάμπους). Ὑστερα ἐνεγράφη στήν Ἱερά Μονή Ἀγίου Βησσαρίωνος Δουσίκου³ καί, ἔπειτα, στήν Ἱερά Μονή Μεγάλου Μετεώρου, ὅπου ἀναλαμβάνει τήν Ἠγουμενία κι ἐκεῖ ἀπαρτίζει τήν πρώτη Ἀδελφότητα νέων μοναχῶν, μέ ἰδιαίτερα ἐπιστημονικά καί πνευματικά προσόντα. Τό 1973, κατόπιν παρακλίσεως, λόγω καί τῆς ἐκεῖ λειψανδρίας, μεταβαίνει καί ἐγκαθίσταται μέ ὅλη τήν Ἀδελφότητα στήν Ἱερά Μονή Σίμωνος Πέτρας καί ἐκλέγεται Ἠγούμενος. Τό 1995 ἀρχίζει ἡ δοκιμασία τῆς υἱείας του καί τό 2000 παραδίδει τή σκυτάλη τῆς Ἠγουμενίας του στόν νῦν Ἠγούμενο, Πανοσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρίτη Ἐλισαῖο (κατά κόσμον Ἑμμανουήλ Ράπτη, καταγόμενον ἐκ Τρικάλων Θεσσαλίας). Τό ἔτος 2019 ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός μεταβαίνει στήν αἰώνια ζωή.

Ὁ λόγος τοῦ Γέροντος Αἰμιλιανοῦ

«Ὡς γάρ τά βάθη τοῦ Πνεύματος ἐκζητήσαντι, καί τά κάλλη τοῦ φθέγματος προσετέθη σοι», μᾶς λέγει τό τροπάριο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Μέ πολύ περιεκτικό τρόπο ὁ ὑμνωδός ἐκφράζει μία ἀλήθεια: Ἡ λογοτεχνικότητα τῆς γραφῆς τῶν θεοπνεύστων ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας μας δέν εἶναι μόνο προϊόν τῆς δικῆς τους παιδείας ἢ καλλιτεχνικῆς εὐαισθησίας, ἀλλά εἶναι κυρίως δῶρημα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τό ὁποῖο καταξιώνει καί λογοτεχνικά τό πνευματικό βάθος πού, ἥδη, ἔχουν ἀποκτήσει οἱ Ἅγιοι μέ τήν ἀσκητική βιοτή τους καί τήν ἐν Χριστῷ ἐμπειρία τοῦ λειτουργικοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ λόγος αὐτός τοῦ ὑμνωδοῦ ἐπαληθεύεται γιά τόν Γέροντα Αἰμιλιανό τόν Σιμωνοπετρίτη. Ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός διέθετε, βέβαια, παιδεία ἀμφιλαφῇ καί καθόλου τυχαία. «Ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων» μελέτησε ἐμβριθῶς, σέ βάθος, τά συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων τά διδάγματα ἐφήρμοσε στήν ἐνάρετη χριστομίμητη βιοτή του, στήν ισάγγελο πολιτεία, ποδηγετούμε-

¹ Μοναχολόγιον Ἱερᾶς Μονῆς Βαρλαάμ Ἀγίων Μετεώρων ἀρ. 23.

² Βλ. σχετικά Μπαλατσούκα Σ., *Διονύσιος Μητροπολίτης Τρίκκης καί Σταγῶν (1907-1970), Βίος καί πνευματικές παρακαταθήκες*, Τρίκαλα 2012^ο.

³ Κατόπιν αἰτίσεως του, διεγράφη διά τῆς ὑπ' ἀριθ. 25 Πράξεως, 11/8/1961 καί ἐνεγράφη στήν Ἱερά Μονή Ἀγίου Βησσαρίωνος Δουσίκου, ὁ.π., *Μοναχολόγιον Ἱερᾶς Μονῆς Βαρλαάμ Ἀγίων Μετεώρων*.

νος από τόν μαρτυρικό φιλομόναχο αοίδιμο μακαριστό Γέροντά του, Μητροπολίτη Τρίκκης καί Σταγών κυρό Διονύσιο (Χαραλάμπους). Ἦδη ἀναλαβών τόν μοναχικόν δόλιχον στή Λιθόπολη τῶν Ἁγίων Μετεώρων, ἀπό τήν ἐκεῖ ἐγκαταβίωσή του, εἶχε ἐμβαθύνει ἐξαρχῆς πολύ στήν διδασκαλία τῶν πατέρων, ὥστε ἀργότερα ὁ λόγος του κυριολεκτικῶς, νά καταστεῖ πατερικός. Ἀνέπνεε μέσα σέ ἐκεῖνο τό ἁγιασμένο περιβάλλον, πού ὀριοθετεῖται ἀπό τή δογματική, λειτουργική καί ἀσκητική ἀγιοπατερική διδασκαλία. Ἡ πνευματική ἀσκητική παλαίστρα τοῦ Μεγάλου Μετεώρου ζοῦσε στιγμές τῆς ἐποχῆς τοῦ ἰδρυτοῦ καί κτίτορός του, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Μετεωρίτου, μμῆτοῦ τοῦ ἄλλου μεγάλου ἀσκητοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου. Ὁ λόγος τῶν Πατέρων ἦταν γι' αὐτόν βίωμα. Καί τό βίωμα αὐτό μετέδωσε, ἀφθόνως, μέ τήν ἀρχαία ἔννοια τοῦ ὅρου, χωρίς δηλαδή νά κρατήσει τίποτα ἀποκλειστικά γιά τόν ἑαυτό του, στήν εὐλογημένη Συνοδεία του, πού συνεκέντρωσε τότε στούς ἀπορρῶγες βράχους τῆς ἁγιοτόκου Θεσσαλικῆς γῆς. Καί ὁ λόγος του ἔβγαине, ἀβιάστως, πυρφόρος ἀπό τό στόμα του, περιβεβλημένος διά τοῦ πυρός τῆς θείας χάριτος, θαυμάσιος κατὰ τή μορφή τοῦ λόγου τῶν παλαιῶν Πατέρων, μέ χάρισμα διακρίσεως, διοράσεως καί προοράσεως.

Μακριά ἀπό τόν Γέροντα Αἰμιλιανό οἱ τεχνητές διακρίσεις τῆς γλώσσας μας σέ λόγια καί δημοτική, σέ καθαρεύουσα καί ὁμιλούμενη. Ὁ ἴδιος ἀνέπνεε τήν ἑλληνική γλῶσσα στή διαχρονία της, ὅπως ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καί ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Τό φίλεργον καί ἡ φιλομάθειά του τόν ἔκανε βαθύ γνώστη τῆς γραμματείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ στό σύνολό της. Δέν δίσταζε νά χρησιμοποιεῖ ἀρχαῖζουσες ἐκφράσεις καί λέξεις πρωτότυπες, ἄγνωστες ἤ καί ξεχασμένες γιά πολλούς, οἱ ὁποῖες, ὅμως, δέν χαρακτηρίζονταν ἀπό τό τεχνητό, τό ἐξεζητημένο, τό ἄηρυχο. Γιατί ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός ἤξερε νά συνδυάζει εὐστοχα τόν λόγο τῶν Πατέρων μέ τίς ἀνάγκες τῆς σύγχρονης ἐποχῆς. Ἔτσι καί ὁ ἀρχαῖζων λόγος του, ὅπως κάθε λόγος πατερικός, ἔχει μέσα του ζωή, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι ἡ ζωή τοῦ Χριστιανοῦ στό πλαίσιο τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅπως οἱ μεγάλοι Πατέρες τοῦ 4^{ου} καί τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, ἔτσι κι ἐκεῖνος γνώριζε νά ἐγκεντρῖζει τήν χριστιανική ἀλήθεια στό πανάρχαιο δέντρο τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καί νά τό κάνει νά βγάξει καινούρια κλαδιά καί νέους εὐχυμούς ἀγλαοῦς καρπούς, στούς ὁποίους ἡ «γλυκύτητα» τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου συνδυάζετο τέλεια μέ τήν ὀρθόδοξη χριστιανική ἀλήθεια. Ἡ χαρακτηριστική «βροντώδης» φωνή του, σάν φωνή «ἐξ οὐρανοῦ», εἶναι ἡ «γλυκύτητα» ἐκεῖνη τῆς νηπτικῆς γραμματείας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μας, ἡ ὁποία δημιουργεῖ

μία «χρυσή άλυσίδα» από τόν άγιο Διονύσιο τόν Άρεοπαγίτη, τόν άγιο Ιωάννη τής Κλίμακος μέχρι τόν άγιο Γρηγόριο τόν Παλαμά, καί τούς άγίους, Νικόδημο τόν Άγιορείτη, Νεκτάριο τόν έν Αιγίνη καί τόν, προσφάτως, άγιοκαταταχθέντα από τό Σεπτό Οίκουμενικό Πατριαρχείο μεγάλο σύγχρονο θεολόγο του άκτίστου φωτός όσιο Σωφρόνιο τόν Άγιορείτη, Καθηγούμενο τής Ι. Μονής Τιμίου Προδρόμου του Ήσσεξ, μέ τόν όποιο ό Γέροντας Αιμιλιανός συνδεόταν μέ στενή πνευματική φιλία.

Ο άγιος Γρηγόριος ό Παλαμάς, όπως ό Γέροντας Αιμιλιανός, μετακένωσε τό βίωμά του, τήν έμπειρία του άκτίστου φωτός μέσα σ' έναν λόγο αυστηρά αρχαΐζοντα, πού όμως μέ έναν μυστηριώδη τρόπο άγγίζει καί σήμερα, άκόμη, κι εκείνους πού δέν ξέρουν καλά αρχαία έλληνικά. Ο άοίδιμος Γέροντας, ό διδάσκαλος τής νοεράς προσευχής, ήταν καί άριστοτέχνης του λόγου, ό όποιος στά χέρια του μεταμορφώνεται σέ μία μυστική δύναμη, στή δύναμη τής πολυχρονίου έμπειρίας, ή όποία δέν μπορεί παρά νά είναι άπόρροια τής θέας του άκτίστου φωτός, άποκάλυψης ουρανίων μυστηρίων, φανέρωσης του Θείου προσώπου. Η πολυετής μακροχρόνια, νυχθημερόν, άσκησις τόν είχε διδάξει ότι πρέπει νά γίνεις φώς, γιά νά ιδείς περισσότερο φώς, φώς Χριστού.

Ο ίδιος ύμνησε τόν Τριαδικό Θεό σέ σελίδες άπαράμιλλου γλωσσικού κάλλους, οι όποιες θυμίζουν σελίδες των έργων του άγίου Σωφρονίου (Σαχάρωφ), ό όποιος κατονομάζει τό άκτιστο φώς: «*άκτιστον, άνονόμαστον, άκράτητον, μυστηριώδες, άύλον, άπαραβίαστον*»⁴. Καί οι δύο γράφουν βιωματικά, καταθέτουν έμπειρίες ζωής έν Χριστώ, γι' αυτό καί ό λόγος τους διαθέτει τό μυστικό καί άρρητο εκείνο ουράνιο κάλλος, πού δέν ύπάρχει στά λογοτεχνήματα των ανθρώπων, πού είναι μακράν του εκκλησιαστικού βιώματος, καί δή του γνησίου όρθοδόξου.

Ο Γέροντας Αιμιλιανός αναδεικνύεται σ' έναν από τούς μεγάλους συγγραφείς του νέου Έλληνισμού, καί ειδικότερα τής σημερινής γνήσιας πατερικής γραμματείας. Καί όταν κάποτε «λυτρωθούμε» από τά στερεότυπα, πού αποδιώχνουν τό θεολογικό λόγο από τήν αλήθεια τής λογοτεχνίας, τά κείμενα του σεπτού Γέροντος θά πάρουν τή θέση πού τούς άρμόζει. Όχι μόνον στίς πατρολογίες, αλλά καί στίς ιστορίες τής νεοελληνικής λογοτεχνίας. Γιατί ό λόγος του είναι λόγος του Άγίου Πνεύματος, λόγος Πεντηκοστής, πού ακούγεται σέ όλες τίς φάσεις τής Έκκλησίας. Είναι λόγος πνευματεμόρος, μεταφυσικός, υπερέκσκιμος, ουράνιος, έλεύθερος, ειρηνικός, σπηρικτικός, σωστικός,

⁴ Αρχμ. Σωφρονίου (Σαχάρωφ), *Όψόμεθα τόν Θεόν*, σελ. 279.

ἀγαπητικός, θεοφιλής, ἀποκαλυπτικός, πηγαῖος, μελίρρυτος, μελίχιος, εὐγενής, αὐθεντικός, «ζυμωμένος» καὶ ἡλλοιωμένος καλῶς ἀπὸ τῆ θεολογία, ἡ ὁποία, ὅμως, δέν εἶναι ξερή καὶ στεῖρα γνώση *περὶ Θεοῦ*, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ λόγος τοῦ Λόγου, λόγος θεογνωσίας, «*ἄλατι ἡρτημένος*», ὁ ὁποῖος ἀκούγεται ἀπὸ τό στόμα τῶν Πατέρων στίς διάφορες ἐποχές, ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἄνθρωποι, οἱ Ἅγιοι, οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ, ἀπλῶς προσαρμόζουν τόν λόγο αὐτόν στίς ἀνάγκες τοῦ ἀκροατηρίου τους καί τότε τόν προσφέρουν, ὡς εὐσπλαχνο δῶρημα, στοὺς ἐλαχίστους ἀδελφούς μας. Καί τόν ἐξυψώνουν σέ μετάρσια ὕψη, γιά νά ἐπικοινωνήσουν μέ τοὺς «σοφοὺς» τοῦ κόσμου τούτου.

Ὁ ἀείμνηστος Γέροντας ἤξερε νά μιᾷ καί τῇ γλῶσσα τῶν ταπεινῶν καί τῇ γλῶσσα τῶν διασπίμων τοῦ παρόντος αἰῶνος. Μέ τόν ἐμπνευσμένο λόγο του εἰσχωροῦσε βαθειά μέσα στό ἐσωτερικό, στό «*εἶναι*» τῶν ἀνθρώπων, ἀφουγκραζόταν τά μύχια τῆς καρδιάς τους, καί «*ὡς πομπὸς πρὸς τὸν δέκτη*» μετέδιδε τόν ἀνάλογο πνευματικό ἔμπρακτο λόγο, κι ἔτσι συνήρπαζε καί σαγίνευε τίς εὐαίσθητες πνευματικές «*χορδές*». Συνετάραζε συθέμελα τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξη. Δέν ἦταν ὁ «*διδάξας καὶ ποιήσας*», ἀλλὰ ὁ «*ποιήσας καὶ διδάξας*».

Ὁ ἐμπειρος ἀκροατὴς καὶ ἀναγνώστης, ὅταν τόν ἄκουγε καί τόν μελετοῦσε, ἄκουγε τὴν ἡχὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί «*ἐσθιόμενος*» τόν καρπὸ Αὐτοῦ ἀναγόμενος σέ μία ἄλλη ἀνώτερη ὑπερφυσικὴ κατάσταση καί θεωρία, σέ μία πνευματικὴ ἀνάβαση, μέ ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ, τὴν θριαμβευτικὴ εἴσοδο στή Βασιλεία τῆς Ἀκτίστου ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Γέροντας Αἰμιλιανὸς καὶ ἡ ἔρημος

«*Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδίαν προσεύξασθαι*»⁵. Πρῶτος ὁ Κύριος ἀποσύρεται στὴν ἔρημο γιά νά προσευχηθεῖ, νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τὸν Θεὸ Πατέρα Του. Καί ὁ Ἰδιὸς παραινεῖ: «*Δεῦτε ὑμεῖς αὐτοὶ κατ' ἰδίαν εἰς ἔρημον τόπον, καὶ ἀναπαύεσθε ὀλίγον*»⁶.

Ὁ ἅγιος Ἀντώνιος, μιμούμενος τὸν Κύριο, ἀποκαλεῖται ἀπὸ τὸν βιογράφο του, Ἅγιο Ἀθανάσιο, πολιστής τῆς ἐρήμου. Ἐπιλέγοντας τὴ μόνωση τῆς ἐρήμου, ἐπιλέγει στὴν πραγματικότητά τὴν ἀπρόσκοπτη κοινωνία μέ τὸν Θεό, ἀποκαθιστώντας τὴν προοπτικὴν κατάσταση, τὴν παραδείσια ἀρμονία τῶν πρωτοπλάστων μεταξύ τους καί μέ τὸν Δημιουργό τους.

⁵ *Ματθ.* 14,23.

⁶ *Μάρκ.* 6,31.

Ἡ ἀρχαία ἑλληνική πόλις εἶχε παρακμάσει καί καταρρεῦσει τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Διὰ τῆς κοινωνίας τῆς ἐρήμου, ποῦ ἀποκαθιστᾷ ὁ Μέγας Ἀντώνιος, τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πόλεως ἐξηγώνεται καί, διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν τῆς Θεότητος, λαμπρύνεται καί ἀναφέρεται στὸ ἀρχαῖο κάλλος. Ὁ κάθε μοναχὸς μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἀποκαθιστᾷ μία πόλιν, ἡ ὁποία δὲν εἶναι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπ. Παῦλος: «ὧδε μένουσα», ἀλλὰ στὴν οὐσία εἶναι ἡ ἐπουράνιος κοινωνία τῶν Ἁγίων.

Ὁ Γέροντας Αἰμιλιανὸς ἦταν κατεξοχὴν ἐρημίτης στὰ Ἅγια Μετέωρα πρῶτα, ἀκολουθώντας τὰ χνάρια τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου, τοῦ κτίτορος τῆς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Μετεώρου, ὁ ὁποῖος εἶχε ἔρθει ἐκεῖ ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ὁ ἴδιος σημειώνει χαρακτηριστικά: «ἡ ἐρημος ἐθεωρήθη εἰκὼν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν»⁷. Καί συνεχίζει: «Ἐνα μοναστήρι πῆλοιο τὸν προορισμὸ τοῦ, ἐάν ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα ἔχει ἡ κατασκήνωσις ἐν τῇ ἐρήμῳ»⁸. Ὁ ἴδιος συνδέεται ὀργανικά καί μὲ τὸν Μετεωρικό καί μὲ τὸν Ἀθωνικὸ Μοναχισμό. Στόν ἀπόκριμο βράχο τοῦ Μεγάλου Μετεώρου ἐγκαθιστᾷ μία ἐκλεκτὴ Συνοδεία, πρότυπο στὴν σύγχρονη ἐποχὴ ἀναβιώσεως τῶν ἰδεῶδων τοῦ ἀρχέγονου Μοναχισμοῦ, ἔτσι ὅπως τὸν εἶχε βιώσει ὁ Μέγας Ἀντώνιος, ἀλλὰ καί οἱ ἄλλοι Πατέρες τῆς ἐρήμου. Γνωρίζει καλῶς ὅτι ὁ Χριστός, οἱ Ἅγιοι, τὰ πάντα ἀνθοφόρησαν μέσα στὴν ἐρημο, στὴ μακαρία γῆ τῆς ἐπαγγελίας, στὴν «καινὴ πολιτεία». Μία πολιτεία ἀναγεννήσεως καί ἀναβαπτίσεως, ἀφοῦ ἀποκαταρθεῖ, φωτιστεῖ καί τελειωθεῖ, φτάνει στὴν ἀπάθεια.

Ἡ ἀνυδροσ ἐρημος τῶν βράχων τῶν Ἁγίων Μετεώρων μετατρέπεται σὲ εὐφορη γῆ, σὲ πνευματικὴ ὁαση, σὲ κοινωνία ἀνθρώπων θεουμένων, οἱ ὁποῖοι, διὰ τῆς μιμνήσεως τοῦ Χριστοῦ, εὐρίσκουν καί τὴν ὁδὸ γιὰ νὰ προσεγγίσουν ξανά τὸν πλησίον. Σύντομα ἡ Συνοδεία αὐτὴ, ὡς «νεόφυτον ἐλαίας», μετεγκεντρίζεται στὸν κῆπο τοῦ Περιβολιοῦ τῆς Παναγίας. Στὴ σπηλιά καί στὸ «ἄλλο μετέωρο», στὴν Πέτρα τοῦ κτίτορος, τοῦ ἁγίου Σίμωνος καί τῆς ἁγίας Μαγδαληνῆς, οἱ ὁποῖοι μυροβλύζουν καί ἡ χάρις τοὺς διαχέεται σὲ ὅλη τὴν κοινωνία τῆς ἐρήμου καί μεταμορφώνεται πότε σὲ ἀόρατο καί πότε σὲ ὀρατὸ φῶς.

Στόν ἁγιασμένο Ἄθωνα, τὸν κατεξοχὴν τόπο κοινωνίας, Θεοῦ καί ἀνθρώπων, τὸ μεταίχμιο «οὐρανοῦ καὶ γῆς», ὅπως τὸ χαρακτήρισε σ' ἓνα βιβλίο του ὁ λόγιος Γέροντας Θεόκλητος Διονυσιάτης. Ἐκεῖ ὁ Γέροντας Αἰμιλιανὸς κατα-

⁷ Ἀρχιμ. Αἰμιλιανὸς Σιμωνοπετρίτου, «Μ. Τεσσαρακοστή καὶ ἐρημος», *Λόγοι ἐόρτιοι μυσταγωγικοί*, ἐκδ. «Ἰνδίκτος», Ἀθῆναι 2014, σελ. 34.

⁸ Βλ. ὁ.π., σελ.34.

φεύγει «ὡς ἔλαφος διψῶσα ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων», βρίσκοντας τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀντλήσει ἀπὸ τὰ νάματα τῆς θεοφόρου ἐμπειρίας τοῦ Γέροντος Ἐφραίμ τοῦ Κατουνακιώτη, τοῦ ἁγίου Παΐσιου καὶ τόσων ἄλλων χαριτωμένων πατέρων τοῦ Ἀγιωνύμου Ὁρους.

Ἦ ἔρημος γὰρ ἐκείνον εἶναι τόπος ἀποκαλύψεως Θεοῦ. Φεύγοντας σπὴν ἔρημο ἀναζητεῖ τὴν ἐρωτική σχέσιν μὲ τὸν Θεό, περιπατεῖ «ἐπὶ τοῖς ἵχνεσι» Αὐτοῦ. Τὸν ψάχνει, ἐναγωνίως, σπὴν ἀπόλυτη σιωπῇ, σπὴν θεοπρεπῇ ἡσυχίᾳ, μέχρι νὰ Τὸν βρεῖ. Ἐπιζητεῖ τὴν ἐξεύρεση καὶ ἀπόλαυση ὑψηλότερων πνευματικῶν ἀγαθῶν, τῶν ἐπουρανίων θεωριῶν. Γι' αὐτό δημιουργεῖ τὴν πολιτείαν τῆς ἐρήμου καὶ τὴν κατοικίαν καὶ τὸ καταγώγιον τῶν ἀγγέλων. Ἦ ἔρημος, μὲ τὴν ἀδιάλειπτη ἔμπονο προσευχή, μεταβάλλεται σὲ γῆ εὐφορη, γεμάτη μυρίσποα ἄνθη καὶ πνευματικούς καρπούς, σὲ «ἐκμαγεῖο» ἀγιότητος. Ὁ ἄγνος τόπος τῶν βράχων τῶν Μετεώρων καὶ ἡ ἀκροτόμος, ἄνικμος Πέτρα τοῦ ὁσίου Σίμωνος μεταβάλλεται σὲ κρουνό ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον, σὲ πηγὴ ζωῆς: «Ταῖς τῶν δακρῶν σου ῥοαῖς τῆς ἐρήμου τό ἄγονον ἐγεώργησας, καὶ τοῖς ἐκ βάθους στεναγμοῖς εἰς ἑκατόν τούς πόνους ἐκαρποφόρησας»⁹.

Ὁ ἴδιος ἀγαποῦσε ἰδιαιτέρως τοὺς ἐραστές τῆς ἐρήμου, οἱ ὅποιοι εἶναι ζηλωτές τῆς θεϊκῆς ὠραιότητος, ὅπως τὸν ἅγιον Νεῖλο τῆς Καλαβρίας, τὸν ἱδρυτὴ τῆς Μονῆς Κρυπτοφύρου, τὸν βίο τοῦ ὁποίου ἀνέλυε, μὲ συγκλονιστικό τρόπο, στίς συνάξεις τῶν ἀδελφῶν τῆς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας, ὅπως ἀποτυπώνεται σὲ πρόσφατη ἔκδοσι τῶν πνευματικῶν του τέκνων. Ὅπως ὁ ἅγιος Νεῖλος, ἔτσι καὶ ὁ σεπτὸς Γέροντας ἄφησε πίσω μίαν λαμπρὴν ἐπιστημονικὴ σταδιοδρομία, προσφέροντας τὰ πλούσια τάλαντά του ὡς θυσία στὸν Κύριον ποῦ τοῦ ἀνταπέδωσε πολλαπλάσια.

Ἦ Σιμωνόπετρα, ἡ ἐρημικὴ αὐτὴ κοινοβιακὴ παλαιστρα ἐγένε προτύπον ἐν Χριστῷ κοινωνίας, ἔχοντας ὡς πρότυπον τὴν κοινωνίαν τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὴν κοινωνίαν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, σπὴν ὁποία βρῆκαν τὴν ἀνάπαυσίν τους, ἀλλὰ καὶ τὴν παραμυθίαν τῶν λόγων, τοῦ Γέροντος Αἰμιλιανοῦ, ἐκλεκτὲς ψυχές, ὅχι μόνον μοναχῶν, οἱ ὁποῖες, ἔτσι καὶ ἀλλιῶς, ἦταν προορισμένες γὰρ τὴν ἔρημον τοῦ Ἄθω, ἀλλὰ καὶ λαϊκῶν, ποῦ διψοῦσαν γὰρ ἕνα νέο πρότυπον κοινωνικοῦ βίου, τόσο χρήσιμο καὶ πολύτιμον στὸν πεπτωκότα κόσμον τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ Γέροντας, ὡς κατεξοχὴν ὑπερέτης ἐρημίτης τοῦ Ἄθω, ὡς ἑνσαρκος ἄγγελος, ἐγένε καὶ πολιστής τῆς ἐρήμου.

Ὁ ἀέμνηστος Γέροντας ἔφυγε, ἐξεδήμησε εἰς Κύριον. Ἦ κοινωνία, ὁμως,

⁹ Ἀπολυτίκιον ὁσίων.

τῆς ἐρήμου πού συγκρότησε, ὁ πνευματικός ἀνθοβόλος λειμῶνας, ζεῖ καί θά ζεῖ γιά πάντα, τόσο στή Σιμωνόπετρα, ὅπου τά πνευματικά του τέκνα μέ τήν φωτισμένη καί στιβαρή καθοδήγησή του συνεχίζουν τόν δρόμο πού τοὺς ἀνοίξε πρὸς τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅσο καί στήν Ὁρμούλια, μέσα στόν κόσμο, ὅπου τό γυναικεῖο κοινόβιο μᾶς δείχνει τό δρόμο, μέσω τοῦ ὁποῖου, ἢ χωρίς Θεό κοινωνία τοῦ κόσμου, μπορεῖ νά συναντήσῃ τόν Θεό, μέσω τῆς κοινωνίας τῆς ἐρήμου. Ὁ Γέροντας Ἐλισαῖος, ἄξιος διάδοχος καί θεματοφύλακας τῆς κληρονομίας τοῦ Γέροντος Αἰμιλιανοῦ, μέ τίς ὁμιλίες του, ἀλλά κυρίως μέ τήν ἀσκητική βιοτή του, γίνεται ὁ διαπρύσιος κήρυκας τῆς κοινωνίας τῆς ἐρήμου στίς μέρες μας. Εἶναι σάν νά μιλά διά τοῦ στόματός του, ὅχι μόνον ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός, ἀλλά καί ὅλη ἡ παράδοση τοῦ γνήσιου Ὁρθοδόξου Μοναχισμοῦ, ὅπως βιώθηκε στή Θεβαΐδα ἀπό τόν ἅγιο Παῖσιο, στή Νιτρία ἀπό τόν ἄββᾶ Ἀμμοῦν, στή Γάζα ἀπό τόν ἄββᾶ Βαρσανούφιο, στό Σινᾶ ἀπό τόν ἅγιο Ἰωάννη τῆς Κλίμακος, στήν Παλαιστίνη ἀπό τόν μεγάλο ἅγιο Εὐθύμιο, τόν ἅγιο Θεοδόσιο, στό Ἅγιον Ὄρος ἀπό τόν κήρυκα τῆς χάριτος, ἅγιο Γρηγόριο Παλαμᾶ, τόν ὁποῖο τόσο εὐλαβοῦνταν ὁ Γέροντας.

Ἡ νοερά ἡσυχαστική προσευχή, ὅπως τή δίδαξε ὁ υἱός τῆς Ἀθωνικῆς ἐρήμου, ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὁ ἅγιος τῶν Θεοφανειῶν, πού καθημερινῶς συνομιλοῦσε μέ τόν Θεό, ἐγινε στά ἔμπειρα χέρια τοῦ Γέροντος Αἰμιλιανοῦ ἡ «θεοδρόμος πυξίδα» καί τό μέσο ἀποκατάστασης τῆς κοινωνίας μέ τό Θεό. Καί αὐτή ἡ κοινωνία μόνο στήν ὀρθόδοξη, στήν ἀγιαστική ἔρημο, εἶναι δυνατόν νά πραγματοποιηθεῖ, μέ νήψη καί ἡσυχία, μέ πνεῦμα φιλοκαλίας. Ἡ ἔρημος δέν εἶναι ἡ ἀπομόνωση, ὁ ἐγκλεισμός σέ σπήλαια μόνον, ἀλλά καί ἡ ζωή στό κοινόβιο, ὅπου ὁ αἰδίδιμος Γέροντας μᾶς θυμίζει τό γνωστό: «*εἶδες γάρ τὸν ἀδελφόν σου, εἶδες Κύριον τὸν Θεόν σου*». Ἐκεῖ ὁ Γέροντας ἀποκαλύπτει τό ὑπερουράνιο κάλλος τῆς θείας χάριτος, πού μᾶς ὁδηγεῖ σταδιακά στό «*καλλοποιόν*» προαιώνιον φῶς τοῦ Χριστοῦ, στήν ἄκτιστη οὐράνια ὠραιότητα.

Ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός καί ἡ βυζαντινὴ παράδοση

Τό Βυζάντιο, τό ὁποῖο ἀποκαλέσθηκε «*εἰκόνα τῆς οὐράνιας Ἱερουσαλὴμ*», εἶναι γιά ἐμᾶς τοὺς νεοέλληνες ὁ ἰδανικός χῶρος στόν ὁποῖο λαμβάνει «*σάρκα καὶ ὀστέα*», πραγματώνεται ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου. Σέ μιά ἐποχὴ ἀντιπνευματική, ὅπου τό Βυζάντιο κατακρινόταν ἀκόμα καί ἀπὸ ἐκκλησιαστικούς κύκλους, ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους, πού ὅχι μόνον συνέβαλε ἀποφαστικά στήν ἀποκατάσταση τοῦ Βυζαντίου στή συνειδήσή

μας, αλλά έγινε και ό ίδιος παράδειγμα του παλαιού διδάγματος των Πατέρων: δέν είναι ούτε ό χρόνος, ούτε ό τόπος, εκείνα που αναδεικνύουν τόν άγιο, αλλά ό τρόπος. Διατήρησε τό «άνοθευτο» ανώτερο άσκητικό ιδεώδες που υπήρχε σέ όλο τό Βυζάντιο, μέ τό τρίπτυχο: νηστεία, άγρυπνία, προσευχή.

Ό αλίστου μνήμης Γέροντας Αιμιλιανός ήταν ένας μοναχός άσκητής του Βυζαντίου στή σύγχρονη εποχή. Ή βυζαντινή παράδοση είναι πηγή έμπνεύσεως καί πνευματικού πλουτισμού γιά τόν ίδιο. Άκούει τίς εϋηχες σάλπιγγες του βυζαντινού πνεύματος, τήν κρυστάλλινη φωνή των Πατέρων καί όξύνονται τά πνευματικά αισθητήριά του. Καί δέν είναι τυχαίο, πέραν των άλλων, που μās άφησε πολύτιμη παρακαταθήκη, τήν έρμηνεία των όμιλιών του άββά Ίσαάκ του Σύρου. Ό άββάς Ίσαάκ προβάλλει μέ λιτό, αλλά συγκλονιστικό τρόπο, σέ συμπακνωμένη μορφή, τά βασικά στοιχεία τής βυζαντινής πνευματικότητας. Ό Γέροντας Αιμιλιανός ένσάρκωσε, έν Αγίω Πνεύματι, αυτή τήν πνευματικότητα.

Όποιος έπισκεπτόταν τό Μοναστήρι του, τή Σιμωνόπετρα, στό Άγιον Όρος, αισθανόταν, άμέσως, ότι βρίσκεται ένώπιον ενός συγχρόνου διδασκάλου τής νοερής προσευχής. Ένός οργανικού συνεχιστή τής παραδόσεως του άγίου Γρηγορίου του Παλαμά. Ό π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ μās λέγει ότι ή παράδοση είναι μία ζώσα πραγματικότητα: «Παράδοση είναι ή μαρτυρία του Άγίου Πνεύματος... Είναι πρωταρχικά ή άρχή τής ανάπτυξης καί τής αναγέννησης... Παράδοση είναι ή συνεχής παρουσία του Άγίου Πνεύματος καί όχι μόνο ή μνήμη των λόγων»¹⁰.

Οί άδελφοί τής Μονής μοίραζαν τόν χρόνο τους στήν αδιάλειπτη νοερά προσευχή, υπό τήν καθοδήγηση του Γέροντος, αλλά καί στά διάφορα διακονήματα, καρπό τής ύπακοής τους. Ό Γέροντας έμφυσοϋσε στους πατέρες τής Μονής ότι εκπλήρωναν ένα «προφητικό» καί έσχατολογικό λειτουργημα στή ζωή τής Έκκλησίας, ώστε στή ζωή τους καί μέσα στήν καινή πραγματικότητα του υπερώου τής Πεντηκοστής νά βιώνεται τό βυζαντινό παρελθόν ως παρόν. Έξάλλου, ό Γέροντας Αιμιλιανός άντιμετώπιζε τήν μοναχική πολιτεία ως μία συνέχεια του υπερώου τής Πεντηκοστής. Ύπενθύμιζε μέ τή στάση του πώς ή Βασιλεία του Θεού δέν είναι έκ του κόσμου τούτου. Ταυτόχρονα καί ή λειτουργική πρακτική τής Μονής ήταν μιά ζωντανή συνέχεια τής παράδοσης του Βυζαντίου. Όποιος έμπαινε ή μπαίνει στό Καθολικό καί σήμερα, αισθάνεται ότι βρίσκεται στήν Αγία Σοφία, όταν οί ήδύφθογγοι χοροί ύμνούσαν τά μεγαλεία του Δημιουργού, ψάλλοντας στά άνοιξαντάρια τό «ώς έμεγαλύνθη τά

¹⁰ «The Catholicity of the Church», στό *Bible Church, Tradition*, σσ. 46-47.

ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»¹¹. Στόν Γέροντα Αἰμιλιανό ἐπαληθευόταν ὁ λόγος τοῦ Προφητάνακτος Δαυῖδ «ὁ *ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με*»¹². Πόση μέρμινα καί πόση ἀγωνία τῆς ψυχῆς τοῦ Γέροντος δέν κρύβεται μέσα σ' αὐτή τή βυζαντινὴ κυψέλη, σύγχρονο «θησαυροφυλάκιο» τοῦ βυζαντινοῦ μας πολιτισμοῦ, πού λέγεται Σιμωνόπετρα, καί πού σήμερα βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸν χιτῶνα τῆς μαρτυρίας τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ μακαριστὸς Γέροντας καί οἱ ἄξιοι συνεχιστὲς του ἀδελφοί πραγματοποιήσαν ἓνα θαῦμα, γι' αὐτὸ ἡ αἴγλη τῆς Μονῆς ἔφθασε στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. Τό Βυζάντιο ἦταν μιά οἰκουμενικὴ αὐτοκρατορία καί ἡ Σιμωνόπετρα, ὅπως καί ὅλες οἱ Μονές τῆς Ἀθωνικῆς Πολιτείας, εἶναι οἰκουμενικὴ. «Τό μοναστήρι ἔνθα συνέρχονται «ὡς ἀετοί» οἱ μοναχοί ἐκ διαφόρων ἐθνῶν, γλωσσῶν, τοπικῶν παραδόσεων, μορφωτικοῦ ἐπιπέδου, κοινωνικῆς στάθμης κ.λπ., διὰ νὰ βιώσουν ἐν ἐνὶ σώματι, «ἐπὶ τὸ αὐτό» τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ, μεταποιεῖται αὐτομάτως εἰς μίαν Νέαν Ἱερουσαλήμ, ταυτιζόμενον μετ' αὐτῆς ταύτης τῆς Καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας», ἔλεγε ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός¹³. Ὁ Ἀθωνικὸς Μοναχισμὸς ἀπὸ τὴν ἐμφάνισί του τὸν 9^ο μέχρι τὸν 11^ο αἰῶνα, ἐξετάζεται, διεξοδικότερα, μέσα ἀπὸ καθαρὰ βυζαντινὲς πηγές. Οἱ Ἀθωνῖτες μοναχοὶ ἀποτελοῦν κομμάτι τοῦ, ἐν γένει, Μοναχισμοῦ τοῦ Βυζαντίου. Δίπλα στοὺς Ἑλλήνες Πατέρες, δυτικοευρωπαῖοι ὀρθόδοξοι μοναχοὶ ἔχουν τὴν εὐκαιρία νὰ νιώσουν πραγματικὰ ἀσκούμενοι «ἐν τόπῳ ἁγίῳ» τὸ μεγαλεῖο τῆς βυζαντινῆς παραδόσης.

Στὴν οὐσία ὁ πατήρ Αἰμιλιανός, ὅπως καί ἄλλοι Γεροντάδες, ἀνανεώνοντας τὴν βυζαντινὴν παράδοση τοῦ Ἁγίου Ὁρους, πρόσφερε ἓνα πρότυπο ἐν Χριστῷ ζωῆς γιὰ ὅλον τὸν κόσμον, τὸ ὁποῖο εἶναι ἱκανὸ νὰ θερμάνει τίς καρδιές Ἑλλήνων καί ξένων καί στὸν 21^ο αἰῶνα. Εἶναι τὸ πρότυπο τῆς κοινοβιακῆς ζωῆς, ὅπου ὅλοι ζοῦν γιὰ τὸν ἓνα, ὁ ἓνας ζεῖ γιὰ ὅλους καί ὅλοι μετέχουν ἐξίσου στὴ ζωὴ τοῦ Δομίτορος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου μας. Ἐτσι ὁ Γέροντας ἐντάσσεται στὴ σειρά τῶν μεγάλων κοινοβιαρχῶν τῆς Ἀγιωτάτης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας, τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου καί τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου καί τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου τῆς Πάτμου, ἀλλὰ καί τοῦ ὁσίου Σίμωνος τοῦ κτίτορος τῆς Σιμωνόπετρας.

Εἶναι ἐλπιδοφόρο καί παρήγορο νὰ βλέπει κανεὶς, ἀκόμα καί σήμερα, νέα παιδιά, νέους ἀνθρώπους, ἐπιστήμονες μέ δύο, τρία πτυχία, μεταπτυχιακὲς

¹¹ *Ψαλμ.* 103.

¹² *Ψαλμ.* 68.

¹³ Ἀρχιμ. Αἰμιλιανοῦ, *Σφραγὶς γνῶσις*, σελ. 440.

σπουδές, νά εγκαταλείπουν, ν' αποτάσσονται τά πάντα, γιά νά ζήσουν τό κοινοβιακό ἰδεῶδες, κάτω ἀπό τήν σπιβαρή καί «γλυκυτάτη» πνευματική παρακαταθήκη τῶν λόγων καί τῆς νουθεσίας τοῦ σεπτοῦ Γέροντος. Γιά τόν ἴδιο τό Βυζάντιο καί ἡ παράδοση ἦταν ἡ πεμπτουσία τῆς ζωῆς, ὄχι μόνον τοῦ Ἑθνους μας, ἀλλά καί ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης. Ὁ Θεός ἔστειλε τόν Γέροντα ὡς ἕναν νέον «προφήτη» τοῦ θελήματος Του, πού συνιστᾶται στήν γόνιμη προσαρμογή τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως στά δεδομένα τῶν ἀγωνιῶν καί τῶν προσδοκιῶν τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Πιστός τηρητής τῶν παραδόσεων, ἔχοντας κατά νοῦν τό τοῦ Ἀπ. Παύλου: «*στήκετε, καί κρατεῖτε τάς παραδόσεις*»¹⁴, βρῆκε τόν τρόπο νά μιλήσει στίς καρδιές τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων, ὥστε ἡ βυζαντινή παράδοση νά πάψει νά εἶναι μουσειακό κεμῖλιο καί νά γίνει σύγχρονο βίωμα.

Καί στά Μετέωρα, καί στό Ἅγιον Ὄρος, μέ ἱερό δέος καί σεβασμό, πρόσεχε κάθε λεπτομέρεια τῆς βυζαντινῆς Ἑλληνορθόδοξου Χριστιανικῆς παραδόσεως, εἴτε στή λειτουργική ζωή, εἴτε στήν ἀρχιτεκτονική δομή, τέχνη καί διάκοσμο. Μέσα ἀπό τίς γραμμές καί τά χρώματα τῶν ἀγίων εἰκόνων, ἔλεγε, ἀποκαλύπτεται ὁ Ἰδιος ὁ Θεός, καί ὁ Ὁρθόδοξος ὁρᾶται τόν πνευματικό κόσμο. Ἀκόμα καί στίς πύ ἀσήμαντες πτυχές ὁ κοινοβιακός βίος, ἀποτελεῖ μιά ζωντανή μαρτυρία τῆς ἀνύστακτης μέριμνάς του νά κάνει, ξανά, τό Βυζάντιο νά μιλήσει στίς καρδιές μας. Παράδοση καί λελογισμένη ἀνανέωση. Αὐτό ἦταν τό σύνθημά του καί αὐτή ἦταν ἡ μαρτυρία πού καταθέτει ἐνώπιόν μας.

Κατακλείοντας, ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός γνώριζε ὅτι πίστη καί ἀγάπη, θεολογία καί ζωή, εἶναι ἀδιαχώριστες. Στή βυζαντινή λειτουργία, πρό τῆς ἀπαγγελίας τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ἀκούγονται τά λόγια: «*Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν. Πατέρα, Υἱόν καί Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καί ἀχώριστον*». Αὐτά τά λόγια ἐκφράζουν τή στάση τοῦ Ὁρθόδοξου Χριστιανοῦ ἀπέναντι στήν παράδοση, πού διατηρήθηκε, ἀνά τούς αἰῶνες, στή βυζαντινή Θεία Λειτουργία. Ὁ Γέροντας τόνιζε ἀδιαλείπτως: Ἄν δέν ἀγαποῦμε ὁ ἕνας τόν ἄλλον, δέν μπορούμε ν' ἀγαποῦμε τόν Θεό. Καί ἂν δέν ἀγαποῦμε τόν Θεό, δέν μπορούμε νά ὁμολογήσουμε ἀληθινά τήν πίστη καί δέν μπορούμε νά εἰσέλθουμε στό ἐσωτερικό πνεῦμα τῆς παραδόσεως, ἐπειδή δέν ὑπάρχει κανείς ἄλλος τρόπος νά Τόν γνωρίσει κανείς τόν Θεό καί νά Τόν ἀγαπήσει. Πάντοτε τόνιζε τήν ἀγαθοποιό ἔμπρακτη θυσιαστική ἀγάπη, ἀδιακρίτως, πρὸς ὅλους. Ρῆσις του: «*Σκόρπα ἀγάπη καί ἀγαθότητα, ἀκόμα καί σέ αὐτούς πού σοῦ δημιουργοῦν ἐμπόδια, σκοπέλους. Ὅ,τι καί νά σοῦ συμβαίνει*

¹⁴ Β' Θεσ. 2, 15.

νά λές, γεννηθήτω τό θέλημά σου. Εἶη τό ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον». Εἶχε πάντοτε κατά νοῦν τό ἀγιογραφικόν: «τὴν παρακαταθήκην φύλαξον»¹⁵, γι' αὐτό τήρησε στὴν πράξη ὁλόκληρο τό δογματικό σύστημα, τὴν ἐκκλησιαστική-μοναχική διοίκηση, τὴν λατρεία, τὴν πνευματικότητα, τὴν τέχνη πού διαμόρφωναν οἱ Ὁρθόδοξοι μέσα στοὺς αἰῶνες, καί δὴ μέσα στό Βυζάντιο.

¹⁵ Α' Τιμ. 6, 20. Βλ. ἐπίσης, Β' Τιμ. 1, 14.

Δρ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Δ. ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ
Δρ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ Α.Π.Θ.

Η ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΤΡΙΑΔΟΚΕΝΤΡΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΘΕΟΦΑΝΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Είσαγωγή

Η ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ συντελεῖται ἀκατάπαυστα στὴν κτίση καὶ στὴν Ἱστορία. Ὁ κτιστός ἄνθρωπος γνωρίζει τὸν ἄκτιστο καὶ ἀμέθεκτο, κατὰ τὴν οὐσία του, Θεό, κατὰ χάριν, μέσῳ τῶν θείων καὶ ἄκτιστων ἐνεργειῶν καὶ στό μέτρο πού ἐπιτρέπουν τὰ ὅρια τῆς κτιστότητας τῶν ὄντων¹. Οἱ χαρισματικοὶ φορεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος ἔχουν ἄμεση θέα καὶ ὄραση τῆς θείας δόξας καὶ τὴν ἐμπειρία τους αὐτὴ τὴ μεταδίδουν χαρισματικὰ στό ἐκκλησιαστικὸ σῶμα².

Ἡ ἐμπειρία τῆς Θεοπτίας ὑπερβαίνει τίς αἰσθήσεις καὶ τὴ δύναμη τῆς λογικῆς, γι' αὐτὸ εἶναι ὑπέρλογος γνώση τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐμπειρία τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Ἀγίων εἶναι τό θεμέλιο τῆς Θεολογίας καὶ ἡ μόνη ἀσφαλὴς καὶ πραγματικὴ γέφυρα μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων³.

Ὑπάρχει ριζικὴ διαφορὰ μεταξύ τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ καὶ δημιουργήματος, ὄντος καὶ μὴ ὄντος, κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου. Ὅστόσο ὅμως ἡ διαφορὰ αὐτὴ δίνει καὶ τὸ μέτρο προσέγγισης κατὰ μέθεξιν καὶ κατὰ Θεογνωσίαν τοῦ ὄντος. Ὁ ἀκατάληπτος, κατὰ τὴν οὐσία του, Θεὸς γίνεται καταληπτὸς κατὰ τίς ἐνέργειές του, μέσῳ τῶν Θεοφανειῶν, οἱ ὁποῖες γίνονται τρόπον τινὰ γέφυρες ἢ κρῖκοι

¹ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, «Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως», PG 94, 789A, 797: «Ὅτι ἀκατάληπτον τὸ Θεῖον καὶ ὅτι οὐ δεῖ ζητεῖν καὶ περιεργάζεσθαι τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν».

² Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, «Κεφάλαια Θεολογικὰ καὶ Πρακτικὰ 22, 22», *Sources chretiennes*, 51 (1957) σ. 86: «Καθ' ὅσον γνωσθῆναι βουλῆθῃ παρ' ἡμῶν ὁ Θεὸς κατὰ τοσοῦτον ἀποκαλύπτεται· καθ' ὅσον δὲ ἀποκαλυφθῇ ὁρᾶται παρὰ τῶν ἀγίων καὶ γινώσκεται».

³ Μητροπολίτη Ναυπάκτου καὶ Ἀγίου Βλασίου Ἱεροθέου, *Εμπειρικὴ Δογματικὴ κατὰ τίς προφορικὰς Παραδόσεις τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδου*, ἔκδ. Τερᾶς Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, τ. 2, σ. 163-164.

πού συνδέουν τή Θεότητα μέ τήν κτίση.⁴

Ἡ ἀποκάλυψη ὡς «παρά τοῦ Θεοῦ παρεχομένη εἰς τούς ἀνθρώπους γνῶσις περί μέρους τῶν περί ἑαυτόν, τήν κτίσιν καί τόν ἄνθρωπον, εἰδικῶς ὑπερφυσικῶν ἀληθειῶν νοουμένη καί ὡς ἐνέργεια αὐτοῦ»,⁵ συντελεῖται στήν ἴδια τήν πορεία τῆς Ἱστορίας καί τῆς συνολικῆς συμπαντικῆς πραγματικότη-
τας. Ἱστορία, κτίση, σύμβολα καί κάθε γνώση ἀποτελοῦν τόν μοναδικό δρόμο αὐτῆς τῆς ἀποκάλυψης. Ἡ Ἁγία Γραφή, ὡς ζωντανός κορμός μιᾶς ἱστορικῆς παράδοσης, ἐντάσσεται ὀργανικά σέ μία μεγαλύτερη ἱστορική παράδοση, τήν ὁποία ἀποκαλοῦμε Ἱερά Παράδοση· ὥστόσο, μία εἶναι τελικά ἡ παράδοση, ἡ ἴδια ἡ ἱστορία τῆς Θείας Οἰκονομίας. Καί αὐτή ἡ παράδοση σημαδεύεται μέ τή ζωή, τή γνώση καί τή δράση τῶν διαρκῶν Θεοφανειῶν⁶. Ὁ Θεός ἀποκαλύπτεται, κατά τή Βίβλο, μέσα στήν ἱστορία⁷.

Ἡ ἐν Χριστῷ Ἀποκάλυψη, κατά τήν Ἁγία Γραφή καί τήν ὀρθόδοξη Παράδοση, δέχεται τή Θεογνωσία ὡς «ἐν τῇ Ἱστορίᾳ» συνάντηση τοῦ ἀνθρώπινου πρὸς τό θεῖο Πρόσωπο. Καί ἡ συνάντηση αὐτή γίνεται μέ πρωτοβουλία τοῦ ζωντανοῦ καί κυρίαρχου Θεοῦ, ὁ ὁποῖος «καλεῖ» κατ' ἀρχήν τόν Ἰσραὴλ σέ σχέση πρὸς Αὐτόν καί μετὰ ταῦτα πρὸς τήν Ἐκκλησία.

Ἡ συνάντηση αὐτή δέν γίνεται ἐπὶ «ἴσοις ὅροις». Ὁ ἄνθρωπος «γινώσκει-
ται» ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καί μετὰ ἀπὸ αὐτό ἐπέρχεται ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου κατά-
ληψη τοῦ προσφερόμενου γνωστικοῦ ἀγαθοῦ⁸.

Βασική προϋπόθεση τῆς θεολογικῆς γνωσιολογίας εἶναι τό σωτηριῶδες ἔργο τοῦ Θεοῦ καί ἡ νίκη κατὰ τῶν δαμονικῶν δυνάμεων τοῦ κόσμου. Ὁ πεπτωκὴς ἄνθρωπος, «ἐρριμένος» στὸν κόσμον κατὰ τούς ὑπαρξιστές, γινώ-
σκεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐφόσον κατατροπωθοῦν προηγουμένως οἱ δαμονικὲς δυνάμεις, οἱ ὁποῖες τὸν χωρίζουν ἀπὸ τὸν Θεό. Μετὰ τήν πτώση, ὅπως σημει-
ώνει ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, «τό ἀγαθὸν τῆς γνώσεως κεῖται μακράν ἡμῶν»⁹.

⁴ Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία*, Β' ἔκδοσι Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 58.

⁵ Κ. Γρηγοριάδης, λ. «Ἀποκάλυψις», *ΘΗΕ*, τ. 2, στ. 1082.

⁶ Ν. Ματσούκα, ὁ.π., σ. 59.

⁷ Σάββα Ἀγουρίδη, «Ἱστορία καὶ Ὁρθόδοξη Πνευματικότητα», *ΕΕΘΣΠΘ*, 3 (1993-94), σ. 37.

⁸ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Περὶ ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ», *PG* 48, 706: «Υπὸ τίνος οὖν ἐγνώσθη; ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἢ ὑπὸ τῶν οἰκονομῶν; ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διλονότι ...ὅτι ἔστι Θεός οἶδε τό δέ τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ἀγνοεῖ». *Γαλ.* 4, 9 «νῦν δέ γνόντες Θεόν, μᾶλλον δέ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ». *Α' Κορ.* 8, 3 «εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, οὗτος ἐγνώσται ὑπ' αὐτοῦ».

⁹ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, «Ἱερά Παράλληλα», *PG* 95, 1085 C, καί *Ρωμ.* 1, 21: «διότι, γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεόν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν, ἀλλὰ ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καί ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδιά».

Ὁ «σκοτισμός τοῦ νοῦ» εἶναι ἀκριβῶς τό προπατορικό ἁμάρτημα, τό ὁποῖο συνεχῶς μεταπτωτικά ἐπαναλαμβάνεται, σύμφωνα μέ τά βιβλικά κείμενα. Ὁ ἄνθρωπος διέρρηξε τή σχέση μέ τόν ζωοδότη Θεό καί ἔπαυε νά τόν δοξολογεῖ ἀγαπητικά, φιλικά καί ἐλεύθερα, προτιμώντας μόνος του νά γίνεи Θεός στά ὅρια τῆς ἐγωκεντρικότητας. Ὁ Διάβολος, κατά τόν Ἰωάννη Λαμασκινό, γιά νά παρασύρει τόν ἄνθρωπο, ἔσπειρε τό δέλεαρ τῆς θέωσης στούς πρωτόπλαστους, ὥστε νά βιαστούν νά γίνουν θεοί, μέ τήν παρακοή καί ὄχι μέ τήν ὁδό τῆς Θεογνωσίας καί ἐπικοινωνίας. Ὅλη ἡ μετέπειτα πορεία τῆς θείας οἰκονομίας εἶναι ἡ ἐπ'ἀνόδου στή μνήμη τοῦ Θεοῦ μέσῳ τῶν Θεοφανειῶν, τῆς Θεοπτίας καί τῆς αὐτογνωσίας. Μέ αὐτή τή θεραπεία ὁδεύει ὁ ἄνθρωπος στήν πραγματοποίησιν τοῦ καθ' ὁμοίωσιν¹⁰. Ἡ ἱστορία τῆς θείας οἰκονομίας ἀποτελεῖ τό θεμέλιο κάθε δυνατότητας πρὸς γνώσιν τοῦ Θεοῦ καί σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Μέ τήν ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ στήν ἱστορία δημιουργήθηκαν οἱ προϋποθέσεις «οἰκείωσης» τοῦ Θεοῦ, ὅπως τονίζει ὁ Μ. Βασιλείος¹¹.

Ἡ γνώσιν αὐτή τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρώπινης σοφίας, οὔτε ἀποτέλεσμα φυσικῆς συγγένειας ἀνθρώπου καί Θεοῦ. Ὁ Θεός συγκαταβαίνει καί ἀποκαλύπτει μέρος τῆς ἀπείρου δόξης του¹². Ἐν προκειμένῳ, κεντρικό σημεῖο τῆς θεολογικῆς γνωσιολογίας ἀποτελεῖ ἡ διάκριση οὐσίας καί ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ¹³.

Ὅταν γίνεται λόγος στή μυστική Θεολογία περί Θεοπτίας καί «νοητῆς κοινωνίας» καί ἀνόδου τοῦ ἀνθρώπου στόν Θεό, δέν πρέπει νά συγχέουμε τά πράγματα καί νά ὀδηγοῦμαστε σέ φιλοσοφικές-νεοπλατωνικές ἐρμηνεῖες. Ἡ ἄνοδος τοῦ ἀνθρώπου δέν προϋποθέτει συγγένεια τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς μέ τή θεία οὐσία. Κυρίως ὁμως καί κατ' ἀρχήν κάθοδο τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἀγάπης Αὐτοῦ καί τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος¹⁴. Μετά τήν κάθοδο αὐτή

¹⁰ Ν. Ματσούκα, «Οἱ Θεοφάνειες στήν ἱστορία τοῦ Ἰσραὴλ καί τῆς Ἐκκλησίας ὡς πηγὴ Θεοπτίας καί Θεογνωσίας», *Ἀντιπελάργησις. Τόμος τιμητικός Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Χρυσόστομου*, Λευκωσία 1993, σ. 323-331· Σάββα Ἀγουρίδη, ὁ.π., σ. 45· Πέτρου Βασιλειάδη, «Εὐχαριστιακὴ καί θεραπευτικὴ πνευματικότητα», *ΕΕΘΣΘ*, Νέα Σερά, Τμήμα Θεολογίας, 3 (1993-94) σ. 129· Ἰωάννου Ρωμανίδου, *Τό προπατορικό ἁμάρτημα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθῆνα 1989².

¹¹ Μ. Βασιλείου, «Περὶ Ἁγίου Πνεύματος», *PG* 32, στ. 128 CD.

¹² Γρηγορίου Νύσσης, «Περὶ τοῦ βίου τοῦ Μωυσέως», *PG* 44, στ. 333B.

¹³ Μ. Βασιλείου, «Κατ' Εὐνόμιον», *PG* 29, 540A· Γρηγορίου Νύσσης, «Πρὸς Εὐνόμιον», *PG* 45, 384D· Ἰωάννου Χρυσόστομου, «Περὶ ἀκαταλίπτου τοῦ Θεοῦ», *PG* 48, στ. 714.

¹⁴ Γρηγορίου Παλαμᾶ, «Υπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων, 2. 3. 29», ἐν Παν. Χρίστου, Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ συγγράμματα Α', Θεσσαλονίκη 1962, σ. 563: «οὕτω μὴ μόνον ἐν ἀγγέλοις, ἀλλὰ καί ἐν ἡμῖν, οὐχ ὅπως ἐμμέσως καί δι' ἑτέρων, ἀλλὰ καί ἄμεσοι καί αὐτοφανεῖς θεοπτεῖται τελούνται». Βλ.

έχουμε τήν ἄνοδο τοῦ ἀνθρώπου καί τή θεωρία τοῦ θείου φωτός στή μυστική ἀποφατική γνώση¹⁵. Ὁ ὀρθόδοξος θεολόγος δέν ρωτάει τί εἶναι ὁ Θεός, τήν οὐσία, ἀλλά τί γίνεται ἐντός τοῦ ἀνθρώπινου ἑαυτοῦ, ὕστερα ἀπό τήν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος¹⁶. Αὐτή εἶναι ἡ ἀληθινή Θεογνωσία. Ὁ Θεός παραμένει πάντοτε ἡ «αὐτοπηγή» καί ἡ «αὐτορίζα» κάθε πραγματικότητας¹⁷.

Τό ἀντικείμενο τῆς Θεολογίας εἶναι οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ. Οἱ θεούμενοι Πατέρες μετεῖχαν στή δόξα τοῦ Θεοῦ, τήν ὁποία ἀποκαλοῦσαν ἐνέργεια. Αὐτή ἡ θεοπτική τους ἐμπειρία ὀριοθετήθηκε στίς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων¹⁸.

Μελετώντας κανεῖς τά βιβλικά κείμενα, ἀπό τό πρῶτο βιβλίο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μέχρι τό ἔσχατο τῆς Καινῆς, διαπιστώνει μία βασική ἀξονική γραμμή: ἡ Θεογνωσία εἶναι θέα καί ὅραση τῶν φωτοδοτικῶν Θεοφανειῶν στήν κτίση καί στήν ἱστορία. Καί ἡ Ἐνανθρώπιση τοῦ Λόγου εἶναι μία κατεξοχὴν Θεοφάνεια. Εἶναι δέ λίαν ἐντυπωσιακό τό γεγονός ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας συνεχίζουν τήν ἴδια μεθοδική πορεία σέ ὁλόκληρη τήν ἱστορική διαδρομή τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος, πού εἶχαν οἱ Πατριάρχες, οἱ Προφῆτες καί οἱ Ἀπόστολοι. Τόσο ἡ χαρισματική τους πείρα, ὅσο καί ἡ ἐπιστημονική τους ἐρμηνευτική ἀποτελοῦν συνέχεια τῆς ἴδιας μεθοδικῆς πορείας στήν κοινή γραμμή τῆς ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης.

Ἡ ἀποκάλυψη εἶναι Θεοφάνεια, θέα τοῦ Θεοῦ μέσα στά φυσικά καί ἱστορικά περιγράμματα. Σ' αὐτή τή συνεχῆ ἱστορική διαδρομή καί στήν περιορῶσα ἀτμόσφαιρα τῆς δοξολογικῆς καί λατρευτικῆς σχέσης τῶν πιστῶν πρός τόν Θεό ἀνιχνεύεται ὁ Τριαδικός Θεός, ὡς Θεός τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαάκ καί τοῦ Ἰακώβ, ὡς Θεός ἐνεργῶν, ἀγαπῶν, κοινωνῶν καί κινούμενος.

Τήν παράδοσι αὐτή τείνει συνεχῶς νά ἀλλοτριώσει ἡ προτεσταντική ἀντίληψη περί Ἀγίας Γραφῆς (*Sola Scriptura*), ἡ ὁποία ἀνάγκασε τήν ἀντιμεταρρυθμιστική Σύνοδο τοῦ Τριδέντου (1545-1563) νά καθορίσει ὡς πηγές τῆς ἀποκάλυψης καί τῆς πίστεως τήν Ἀγία Γραφή καί τήν Παράδοσι. Μέ ὅλους, βέβαια, τούς κινδύνους τούς ὁποίους συνεπάγεται μία τέτοια θεώρηση¹⁹.

Καθὼς ἐπιχειροῦμε νά κατανοήσουμε τί θεολογική ἐρμηνεία τῶν Θεοφα-

N. Ματσούκα, «Γνώσις καί ἀγνώσις τοῦ Θεοῦ», *Κληρονομία*, τ. 2, τ. Α΄ Θεσσαλονίκη 1970, σ. 75.

¹⁵ Νικολάου Καβάσιλα, «Περί τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς», 2, PG 150, 521 BC.

¹⁶ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, «Ἱερά Παράλληλα», PG 95, 1081 D.

¹⁷ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Εἰς τό κατά Ἰωάννην, 14», PG 59. 94: N. Ματσούκα, «Γνώσις...», ὁ.π., σ. 79.

¹⁸ *Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου*, ὁ.π., σ. 81.

¹⁹ N. Ματσούκα, «Οἱ Θεοφάνειες...», ὁ.π., σ. 325.

νειων, αξίζει νά τονισθῇ ὅτι, ὅταν ὁ Λόγος ἀποκαλύπτει τόν Πατέρα, ἀποκαλύπτει, κατ' ἀνάγκη, τήν Τριάδα καί ὅταν ἀποκαλύπτει τήν Τριάδα ἀποκαλύπτει τόν Πατέρα. Στήν Παλαιά Διαθήκη, ἡ Θεολογία εἶδε ἀπό τό ἓνα μέρος τή μοναρχία τοῦ Θεοῦ καί ἀπό τό ἄλλο τόν Λόγο πού μέ τίς Θεοφάνειες ἀποκαλύπτει τόν Πατέρα καί τήν Τριάδα²⁰. Τόν ἄσαρκο Λόγο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τόν ὁποῖο οἱ Χριστιανοί γνώρισαν ὡς σαρκωμένο Λόγο στή δική τους ἐμπειρία. Ὁ Λόγος ἔχει τήν ἴδια δόξα μέ τόν Πατέρα. Κοινή εἶναι ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἐντυπωσιάζεται κανεῖς βλέποντας, στό ἴδιο ἱστορικό προσκίnio, νά ὑπάρχει αὐτή ἡ κοινή γραμμή τήν ὁποία ἀκολουθοῦν ἡ Θεολογία, ἡ ἱστοριογραφία, ἀκόμη καί οἱ αἵρετικοί. Πλῆθος θεολόγοι, διάφορων ἐποχῶν καί σχολῶν, δέν ἀφίνουν αὐτή τήν κοινή γραμμή πού ἀποτελεῖ τή βάση τῆς Θεολογίας καί τῆς οἰκονομίας στήν ἐρμηνεία τῶν Θεοφανειῶν²¹.

Τόσο ἡ Θεολογία, ὅσο καί ἡ ἱστοριογραφία ἀκολουθοῦν τήν ἐρμηνεία τοῦ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη καί τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, οἱ ὁποῖοι, στίς Θεοφάνειες τῶν δραματικῶν γεγονότων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, βλέπουν τήν παρουσία τοῦ ἄσαρκου Λόγου, τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ. «Ταῦτα εἶπεν Ἡσαΐας ὅτι εἶδε τήν δόξαν αὐτοῦ, καί ἐλάλησεν περὶ αὐτοῦ», λέει ὁ Ἰωάννης²², ἀναφερόμενος στήν ὄραση τοῦ Ἡσαΐα. Ὁ δέ Ἀπόστολος Παῦλος βλέπει τόν Λόγο νά κατευθύνει τήν ἱστορική πορεία τοῦ Ἰσραὴλ στήν ἔρημο στίς διάφορες Θεοφάνειες: «Οὐ θέλω γάρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τήν νεφέλην ἦσαν, καί πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διήλθον, καί πάντες εἰς τόν Μωυσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφελῇ καί ἐν τῇ θαλάσῃ, καί πάντες τό αὐτό βρῶμα πνευματικόν ἔφαγον, καί πάντες τό αὐτό πόμα πνευματικόν ἔπιον· ἔπιον γάρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δέ πέτρα ἦν ὁ Χριστός»²³.

Ὁ ἄσαρκος Λόγος κατὰ τόν Παῦλο, ὡς ἀρχιερεὺς, ἐπιτελεῖ καί τελεσιουργεῖ μυστήρια. Ἔτσι, διὰ μέσου τοῦ Λόγου στήν ἱστορική πορεία τοῦ περιούσιου λαοῦ εἶναι παρούσα ἡ Ἁγία Τριάδα.

Αὐτή τήν ἐρμηνεία τῶν Θεοφανειῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης συνεχίζουν οἱ

²⁰ Ἐπιφανίου, «Κατὰ αἵρέσεων», PG 41, 212 C, 225 A: «Ἐν δέ τῇ μοναρχίᾳ πνευματικῶς ἡ Τριάς ἐστὶ καταγγελομένη». Βλ. Σάββα Ἀγουρίδη, «Ἡ ἔννοια τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ κατὰ τήν Ἁγίαν Γραφήν», *Γρηγόριος Παλαμᾶς*, 47 (1964), σ. 43-45.

²¹ Σωκράτους, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, 2, 19, PG 67, 229B: «Ὅς καί τοῖς πατράσιν αὐτοπροσώπως ὥφθη δεδωκός τόν νόμον καί λαλίσας διὰ τῶν προφητῶν καί τὰ τελευταῖα ἐνανθρωπήσας, καί τόν ἑαυτοῦ πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας». Βλ. Ν. Ματσούκα, «Δογματικά...», σ. 62.

²² *Ιω.* 12, 40-41.

²³ *Α' Κορ.* 10, 1-4.

μεγάλοι καί χαρισματικοί θεολόγοι, στηριζόμενοι στους θεόπνευστους συγγραφείς της Καινής Διαθήκης. Οί θεολόγοι, στήν πλειονότητά τους, όνομάζουν τόν Λόγο ως τόν της Μεγάλης Βουλῆς Ἄγγελο, ως Ἄγγελο τοῦ Κυρίου, Ἄγγελο τῆς δόξης, πού ἐνδημεῖ στους Πατριάρχες, στόν Μωυσῆ καί στους Προφῆτες ἀποκαλύπτοντας τήν Τριάδα²⁴.

Στό φερόμενο ως ἔργο τοῦ Μ. Βασιλείου «*Ερμηνεία εἰς τόν Προφήτην Ἡσαΐαν*», ὁ Λόγος ὀνομάζεται «Μεγάλης Βουλῆς Ἄγγελος»²⁵. Ἄλλωστε, σχεδόν ὁμόφωνα οἱ ὀρθόδοξοι πατέρες τονίζουν αὐτή τή Χριστοκεντρικότητα καί Τριαδοκεντρικότητα τῶν Θεοφανειῶν. Ὁλόκληρη ἡ ἱστορία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γράφεται διά μέσου Θεοφανειῶν.

Ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ²⁶ φιλοξενεῖ τήν Ἁγία Τριάδα στίς βελανιδιές τοῦ Μαμβρῆ²⁷. Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἱστορικός Εὐσέβιος, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἀπευθυνόμενος «τῷ Μακαρίῳ» καί «τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις Παλαιστίνης» ἔντονα προτρέπει νά κτισθεῖ ναός στίς βελανιδιές τοῦ Μαμβρῆ, «ὅτι ὁ Σωτήρ ὥφθη αὐτόθι τῷ Ἀβραάμ». «Ἐκεῖ μὲν οὖν πρῶτον ἡ τοῦ ἁγίου νόμου Θρησκεία τήν καταρχήν εἴληφεν· ἐκεῖ πρῶτον ὁ Σωτήρ αὐτός, μετὰ τῶν δύο ἀγγέλων, τήν ἑαυτοῦ ἐπιφάνειαν τῷ Ἀβραάμ ἐπιδεικνύσασατο». Νά κτισθεῖ ἐκκλησία ἐκεῖ ὅπου «τόν Ἀβραάμ τήν ἐστίαν ἐσχικέναι μανθάνομεν»²⁸. Ὁ δέ ὑποπесών αὐτίκα καίτοιγε ἄνθρωπον ὀφθαλμοῖς ὄρων, προσκυνεῖ μὲν ὡς Θεόν, ἱκετεύει δέ ὡς Κύριον»²⁹.

Ὁ δέ ἱστορικός Σωζομενός, ἀναφερόμενος στή φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ, ἐπισημαίνει ὅτι ὁ Ἀβραάμ ἀξιώθηκε νά γίνει ὄχι μόνο αὐτόπτης μάρτυρας, ἀλλά καί «ἐστιάτωρ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ»³⁰.

Ὁ «ἄγγελος τῆς μεγάλης βουλῆς», μέ τόν ὁποῖο ἀρχίζει τήν ἱστορία του ὁ Εὐσέβιος, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἄσαρκος Λόγος ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ τόν Ἰσραήλ. Αὐτόν

²⁴ Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ὁ.π., σ. 211-212· Ἀλέξιος Κνιάζεφ, «Ἄγγελος Γιαχβέ», *ΘΗΕ*, τ. 1, στ. 177.

²⁵ *PG* 30, 124 C, 132 AB.

²⁶ Παν. Μπρατσώτη, «Ἀβραάμ», *ΘΗΕ*, τ. 1 στ. 61: «Ὁ Ἀβραάμ μαρτυρεῖται ἐπίμονα καί ἐπανειλημμένα ἀπό τήν ἱστορική συνείδηση τοῦ Ἰσραήλ ὡς γενάρχης καί φορέας τῆς πρώτης ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ στόν Ἰσραήλ (*Γέν.* 2, 24. 6,3. 32,13, 33,1. *Λευτ.* 9, 5. *Ψαλμ.* 94, 9. *Δ΄ Βασ.* 13, 23). Προφῆτης (*Γέν.* 20, 7), βασιλεὺς (*Γέν.* 27, 6), ἡγαπημένος δοῦλος (*Β΄ Παρ.* 20, 7. 41, 8) καί πατήρ πιστευόντων.

²⁷ *Γέν.* 18. 1-21.

²⁸ Εὐσέβιου, «Εἰς τόν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου βασιλέως, 3,53», *PG* 20, 1116B.

²⁹ Εὐσέβιου, ὁ.π., σ. 57B.

³⁰ Σωζομενοῦ, «Ἐκκλησιαστική Ἱστορία», *PG* 67, 853A-856A.

εἶδε ὁ Ἀβραάμ. Οἱ Θεοφάνειες, λοιπόν, εἶναι ἡ φανέρωση τῆς Ἁγίας Τριάδας, μέσῳ τοῦ ἄσαρκου Λόγου. Κατά τόν ἱστορικό Σωκράτη, αὐτός ὁ Λόγος φανερώθηκε «αὐτοπροσώπως» καί ἔδωσε τόν νόμο καί μίλησε στούς Προφῆτες, «τόν ἑαυτοῦ πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας»³¹. «Πίστιν μὲν γάρ ἐκεῖνος (ὁ Ἀβραάμ) τῇ εἰς τόν ὁφθέντα αὐτῷ τοῦ Θεοῦ λόγον Χριστόν ἐδεδικαίωτο, πατρῶς μὲν ἀποστᾶς δεισιδαμονίας καί πλάνης βίου προτέρως...»³².

Τῇ φανέρωση τοῦ Λόγου στὸν Ἀβραάμ ὑπογραμμίζει καί ὁ Εἰρηναῖος: «Ἐπίστευσε δέ Ἀβραάμ τῷ Θεῷ... Δικαίως οὖν καταλιπὼν τὴν ἐπίγειον συγγένειαν ἠκολούθησε τῷ Λόγῳ, αὐτοῦ ξεγιτεύων, ἵνα σὺν τῷ λόγῳ πολιτευθῇ. Δικαίως δέ καί οἱ Ἀπόστολοι, ἐξ Ἀβραάμ τό γένος ἔχοντες, καταλιπόντες τό πλοῖον καί τόν Πατέρα, ἠκολούθησαν τῷ Λόγῳ»³³.

Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος εἰς τόν *Κατά Ἀρειανῶν* ἀγῶνα του τονίζει: «Πῶς δέ εἰ μετὰ θάνατον ἔλαβε τό προσκυνεῖσθαι, φαίνεται ὁ Ἀβραάμ αὐτόν ἐν τῇ σκηνῇ προσκυνῶν καί Μωυσῆς ἐν τῇ βάτῳ;»³⁴

Κατάσπαρτες εἶναι οἱ μυεῖς καί μέσα στά λειτουργικά καί στά λατρευτικά κείμενα, τά ὁποῖα ἀναφέρονται στή Χριστοκεντρικότητα καί στήν Τριαδοκεντρικότητα τῶν Θεοφανειῶν: «Πάλαι δεξιούται θεότητα μίαν τὴν τρισυπόστατον ὁ ἱερός Ἀβραάμ· νῦν δέ ὁ σύνθρονος Λόγος τῷ Πατρὶ καί θείῳ Πνεύματι τοῖς παισὶ προέρχεται ἐνδόξως εὐφημούμενος»³⁵.

Ἀλλά καί στὸν ὥρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης εἶναι ἐνυλωμένη ἡ Θεολογία τῶν Θεοφανειῶν. Ἡ Ἁγία Τριάδα παριστάνεται μέ τὴν ἐπίσκεψη τῶν τριῶν ἀγγέλων στὸν Ἀβραάμ, εἰκονογραφικὸ θέμα εὐρύτατα διαδεδομένο. Εἶναι γνωστό ὅτι αὐτός εἶναι καί ὁ σωστός τρόπος ἀπεικόνισης τῆς Ἁγίας Τριάδας μέ ἀναφορὰ στή Θεοφάνεια τῆς φιλοξενίας τοῦ Ἀβραάμ. Ὅπως τονίζει ὁ Ν. Ματσούκας, «στὴν προκεκλιμένη περίπτωσις ἡ ὀρθόδοξη εἰκονογραφία, ἐκφράζοντας τὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, μέ τόν παραπάνω τύπο διδάσκει (ὅχι μονάχα στούς ἀγράμματους) ὅτι ἡ Τριάδα εἶναι ἡ Θεότητα ἡ ὁποία φανερώνεται σὲς ἱστορικὲς σχέσεις, καί μάλιστα ἀπὸ τὴν

³¹ Σωκράτους, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία», PG 67, 229B.

³² Εὐσεβίου, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία», PG 20, 80BC.

³³ Εἰρηναῖου, «Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως», PG 67, 985BC.

³⁴ Μ. Ἀθανασίου, «Κατὰ Ἀρειανῶν, 1, 38», PG 26, 92A.

³⁵ Τροπάριο κανόνος τοῦ Ὁρθρου τῆς Κυριακῆς τῶν Προπατόρων. *Ἀνθολόγιο τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ*, ἐν Ρώμῃ 1967, τ. Α, σ. 1187.

ἀρχή της ιστορίας της θείας οικονομίας»³⁶.

Ὁ Ἀβραάμ, ὁ Μωυσῆς, ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, ὁ Ἡσαΐας, ὁ Ἱερεμίας καί οἱ ἄλλοι Προφῆτες ὑπῆρξαν αὐτόπτες μάρτυρες τῆς ἄσαρκης ἐνδημίας τοῦ Λόγου στήν ἱστορία τοῦ Ἰσραήλ. Αὐτό συνέβη ἐπειδή ἦταν «φίλοι Θεοῦ» καί μέτοχοι τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἄσαρκου Λόγου κατά τίς Θεοφάνειες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης³⁷.

Ἀναφέρει χαρακτηριστικά ὁ Ὁριγένης: «Ἦν γάρ μετὰ Μωυσέως καί ἦν μετὰ Ἡσαΐου καί μετὰ ἐκάστου τῶν ἁγίων. Πῶς δύνανται ἐκεῖνοι λόγον Θεοῦ λελαληκέναι τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ μὴ ἐπιδημίσαντος αὐτοῖς; Ταῦτα δέ μάλιστα καθ' ἡμᾶς τούς ἐκκλησιαστικούς ἀναγκαῖον ἐστὶ γινώσκεισθαι, οἵτινες θέλομεν τόν αὐτόν εἶναι Θεόν Νόμου καί Εὐαγγελίου, τόν αὐτόν Χριστόν, καί τότε καί νῦν εἰς πάντας τούς αἰῶνας»³⁸.

Ὁ Τριαδικός Θεός, κατά τή δραματική ἔξοδο τοῦ Ἰσραήλ ἀπό τήν Αἴγυπτο, εἶναι παρών στή νεφέλη. Εἶναι πολύ χαρακτηριστικά τά λόγια τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὁ ὁποῖος παραλληλίζει τά Θεοφάνια μέ τήν ἔξοδο ἀπό τήν Αἴγυπτο: «Πάλιν τό σκότος λύεται, πάλιν τό φῶς ὑφίσταται, πάλιν Αἴγυπτος κολάζεται, πάλιν Ἰσραήλ στύλῳ φωτίζεται»³⁹.

Ὅνεια, λεπτή αὔρα, νεφέλη καί ὁράματα εἶναι ὁρισμένοι τρόποι ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ⁴⁰. Ὡστόσο, ἡ ὄραση τοῦ Μωυσῆ περιορίζεται στά ὅρια τῆς κτιστότητας τῶν ὄντων. Ἡ «στόμα κατά στόμα»⁴¹ ἐπικοινωνία εἶναι συμβολική, ἀποκαλυπτική ὅμως τῆς κυριαρχίας τοῦ Θεοῦ στήν κτίση καί στήν ἱστορία, ἀλλά καί τῆς προέκτασης τῶν χαρισματικῶν φορέων, κατά τή συνάντησή τους μέ τόν Θεό. Ὁ Θεόπτης Μωυσῆς εἶδε «τά ὀπίσθια τοῦ Θεοῦ». «Καί ἦν τεσσαράκοντα ἡμέρας καί τοσαύταις νυξὶ τῆς αἰδίου ἐκείνης ζωῆς ὑπὸ τόν γνόφον μετέχων». «Εἰ δέ καί θάμνου τινός ἀκανθώδους τό φέγγος ἐξάπτεται, ᾧ ἡ ψυχὴ τοῦ Προφήτου καταφωτίζεται Εἰ γάρ Θεός μέν ἡ ἀλήθεια, ἡ δέ ἀλήθεια φῶς ἐστὶ»⁴².

Ἡ ἀλήθεια τῆς ἐν Χριστῷ Ἀποκάλυψης παραμένει ὑπερφυσική καί ἀπό-

³⁶ Ν. Ματσούκα, «Δογματικά...», σ. 60.

³⁷ Ν. Ματσούκα, «Θεοφάνειες...», ὅ.π., σ. 327.

³⁸ Ὁριγένης, «Ὁμιλία εἰς τόν Ἱερεμῖαν», PG 13, 349A.

³⁹ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, «Εἰς τά Θεοφάνια», PG 36, 313AB.

⁴⁰ Γ' Βασιλ. 19, 11-12.

⁴¹ Ἀριθμ. 12, 4-8.

⁴² Γρηγορίου Νύσσης, «Περί τοῦ βίου τοῦ Μωυσέως», PG 44, 321A καί 332 C.

λυτη, ἐνυλώνεται ἐντός τῆς διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συντελουμένης ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας⁴³, «ἐν τῷ μέσῳ ἀκριβῶς τῆς κατὰ τὰ ἄλλα φυσικῶς ἐκδιηλουμένης ιστορικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων»⁴⁴.

Στὴν ἴδια γραμμὴ τῆς σημασίας τῶν Θεοφανειῶν κινεῖται καὶ ἡ Θεολογία τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος Ἰουστίνου. «Ὅλη ἡ Παλαιὰ Διαθήκη συνοφίζεται σέ δύο λέξεις. Θεοφάνεια καὶ προφητεία καὶ πᾶν λεγόμενον καὶ συμβαῖνον ἐκεῖ ἀποτελεῖ προδιήλωσιν, προαγγελίαν, καταγγελίαν. Καὶ ἐκπλήρωσις αὐτῶν εἶναι ὁ Χριστός. Ἄνευ τῆς προθεοφανείας τοῦ Λόγου εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἡ Θεοφάνεια αὐτοῦ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην»⁴⁵.

Τόσο στὴν Παλαιά, ὅσο καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, τὰ κεντρικὰ γεγονότα τὰ συνέχει ὁ ἴδιος ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος κυβερνᾷ τὰ σύμπαντα καὶ ὅλη τὴν ἱστορία καὶ αὐτὴ ἡ κυβέρνησις ἐπιβάλλει τὴν ἐξάρτησις φύσεως καὶ ἱστορίας ἀπὸ τὸν Τριαδικό Θεό. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη προτυπώνει τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη προτυπώνει τὴ μέλλουσα κατάστασι. Ὁ ἴδιος ὁ Θεός ἀποκαλύπτειται στὴν κτίσις καὶ στὴν ἱστορία.

Ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων ἀναφέρειται στὸν Λόγο τονίζοντας τὰ ἑξῆς: «Ἦδει τοῦτον καὶ Μωσῆς ἦδει τοῦτον καὶ Ἡσαΐας ἦδει τοῦτον καὶ Ἱερειμίας. Οὐδεὶς τῶν Προφητῶν ἠγνόει τοῦτον. Ἐπέγνωσαν τοῦτον καὶ δαίμονες»⁴⁶.

Οἱ ἅγιοι κατὰ τὴ Θεοπτία δὲν βλέπουν Πατέρα, Υἱόν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ βλέπουν «τρίφωτο Θεότητα», τρία φῶτα ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια δόξα, τὸ ἴδιο φῶς. Τό φῶς δὲν ἔχει οὔτε μορφή οὔτε εἶδος. Γι' αὐτό λέγεται ἄμορφο, ἀσχημάτιστο, ἀνείδεο»⁴⁷.

Τὰ δόγματα δὲν εἶναι ἀφρημένες ἀλήθειες, ἀλλὰ φανέρωσι τῆς ἀγιοπνευματικῆς ἐμπειρίας τῶν Ἁγίων (Προφητῶν, Ἀποστόλων, Πατέρων) σπὴν σχέσιν τοὺς μέ τὸν Θεῖο Λόγο. Ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ (Μαλάκ Γιαχβέ) τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι ὁ Γιαχβέ (ὅχι ὁ Θεός Πατήρ), ἀλλὰ ὁ ἄκτιστος καὶ συναιώνιος μέ τὸν Πατέρα Λόγος. Ὅλο τὸ σχῆμα τῆς ἀποκαλύψεως, καὶ στὴν Παλαιά καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, εἶναι καθαρὰ Τριαδολογία. Οἱ Προφῆτες εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι διδάσκουν τὴν διδασκαλία περὶ Ἁγίας Τριάδος, ὅχι μόνο ἡ Καινὴ Δια-

⁴³ Ν. Ματσούκα, *Γένεσις καὶ οὐσία τοῦ Ὁρθοδόξου Δόγματος*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 185.

⁴⁴ Ἱ. Καλογήρου, *Περὶ μίαν θεώρησιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀνάπτυον ἐκ τῆς ΕΕΘΣ, Θεσσαλονίκη 1961, σ. 6.

⁴⁵ Παν. Χρήστου, «Ιουστίνος, Φιλόσοφος καὶ μάρτυς», *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τ. 2 σ. 562.

⁴⁶ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, «Κατήχησις 10», PG 6, 681AB.

⁴⁷ *Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου*, ὁ.π., σ. 234.

θήκη. Οἱ Προφῆτες γνώρισαν τόν Λόγο τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτό στή Μεταμόρφωση ἐμφανίστηκαν ὁ Μωυσῆς καί ὁ Ἡλίας⁴⁸.

Ὅταν ὁ Χριστός ὁ ἴδιος λέει «περί ἐμοῦ ἐκεῖνος (Μωυσῆς) ἔγραψεν», γιά ποιόν λέει ὅτι ἔγραψε; Γιά τόν ἄγγελο τοῦ Κυρίου. Ἐκεῖνος ὁ ἄγγελος, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται παντοῦ στήν Πεντάτευχο, κατά τήν Πατερική Παράδοση εἶναι ὁ Χριστός. Καί τό κλειδί αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας εἶναι ἡ Σοφία Σολομώντος. Γράφει χαρακτηριστικά ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης: «Διάβασε τά δύο κείμενα παράλληλα καί θά δῆς ὅτι ἡ Σοφία Σολομώντος δέν κάνει τίποτα ἄλλο παρά νά περιγράφη τί ἔκανε ὁ Χριστός στήν Πεντάτευχο»⁴⁹.

Ἡ πίστη, λοιπόν, στόν Τριαδικό Θεό ἐδράζεται σέ ἄμεσες ἐμπειρίες τῶν χαρισματικῶν φορέων, ὅπως αὐτές διαμορφώνονταν ἀπό τίς Θεοφάνειες. Ἡ πίστη αὐτή ἐκφράζεται ἀπό τά πρῶτα λειτουργικά κείμενα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὑμνολογία ἐξάγει τή Χριστοκεντρικότητα καί τήν Τριαδοκεντρικότητα τῶν Θεοφανειῶν. Κυρίαρχα στοιχεῖα στόν λειτουργικό πλοῦτο τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ἡ Θεία Λειτουργία, οἱ ὕμνοι, τά ἀναγνώσματα, οἱ εὐχές, οἱ εἰκόνες. Βλέπουμε καί ἀκοῦμε. Ἔτσι ἔχουμε ἀποτελέσματα ἐξ ἀκοῆς (ex auditu) καί ἐξ ὁράσεως (ex visu). Ψάλλουμε στό τέλος τῆς Θείας Λειτουργίας, ἡ τέλεση τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ μία συχνή φωτοφάνεια: «Εἶδομεν τό φῶς τό ἀληθινόν, ἐλάβομεν πνεῦμα ἐπουράνιον». Ἀλλά καί στήν εὐχή τῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς μνημονεύεται ὅλη ἡ ἱστορία τῆς θείας οἰκονομίας: «Σύ ἐκ τοῦ μή ὄντος εἰς τό εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες καί παραπεσόντας ἀνέστησας πάλιν, καί οὐκ ἀπέστης πάντα ποιῶν, ἕως ἡμᾶς εἰς τόν οὐρανόν ἀνήγαγες καί τήν βασιλείαν σου ἐχαρίσω τήν μέλλουσαν»⁵⁰.

Στήν ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς, τονίζεται μέ ἐνάργεια ἀπό τόν ἱερό ὑμνωδὸ ἡ Χριστοκεντρικότητα τῶν Θεοφανειῶν: «Δέχου Συμεών, ὃν ὑπὸ τόν γνόφον Μωυσῆς νομοθετοῦντα προεώρα ἐν Σινᾷ, βρέφος γενόμενον νόμῳ ὑποταπτόμενον. Οὗτος ἐστίν ὁ διὰ νόμου λαλήσας· οὗτος ἐστίν ὁ ἐν Προφῆταις ρηθείς· ὁ σαρκωθείς δι' ἡμᾶς καί σώσας τόν ἄνθρωπον. Αὐτόν προσκυνήσωμεν»⁵¹. Καί ἄλλοι: «Ἀγκαλιζεται χερσίν ὁ Πρεσβύτες Συμεών τόν τοῦ Νόμου Ποιητὴν καί Δεσπότην τοῦ παντός»⁵². «Νηπιά-

⁴⁸ Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ὁ.π., σ. 61.

⁴⁹ Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ὁ.π., σ. 65.

⁵⁰ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Θεία Λειτουργία», στό ἔργο τοῦ Ἰωάννη Καμάρη, *Τά δογματικά καί συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Α΄, σ. 289-315. Βλ. Πέτρου Βασιλειάδη, «Εὐχαριστιακὰ καί Θεραπευτικὰ Πνευματικότητα», *ΕΕΘΣΠΘ*, Ν. Σειρά, ὁ.π., σ. 138.

⁵¹ «Ἰδιόμελο στιχηρὸ Ἑσπερινοῦ Ὑπαπαντῆς», *Ἀνθολόγιο τοῦ ὅλου Ἐνιαυτοῦ*, ἐν Ρώμῃ 1967, σ. 1569.

⁵² Ὁ.π., σημείωση 51, σ. 1581.

ζει δι' ἐμέ ὁ Παλαιός τῶν ἡμερῶν· καθαρσίῳν κοινωνεῖ ὁ καθαρῶτατος Θεός»⁵³. «Οὗτος ἐστίν ὃν ὁ Δαυὶδ καταγγέλει». «Θεός ὑπάρχει οὗτος Πατρί συναΐδιος»⁵⁴.

Ἀναφέρεται σχετικά σέ ἕνα στιχηρὸ προσόμοιο τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς τοῦ Θεόπτη καὶ Προφήτη Μωυσῆ: «Ἐν θυέλλῃ τόν ἄσαρκον καὶ ἐν γνόφῳ τόν ἄυλον, Μωυσῆ, τεθέασαι ὡς χωρεῖν δυνατόν· θεοειδής τε γενόμενος τῇ δόξῃ τῇ κρείττονι»⁵⁵.

Μέ ἐκπληκτική ἐνάργεια, στήν ὑμνολογία τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, τονίζεται ἡ Χριστοκεντρικότητα καὶ ἡ Τριαδοκεντρικότητα τῆς κατ' ἐξοχὴν αὐτῆς Θεοφάνειας. «Φῶς ἀναλλοίωτον, Λόγε, φωτός Πατρός ἀγεννίτου, ἐν τῷ φανέντι φωτί σου σήμερον ἐν Θαβωρίῳ φῶς εἶδομεν τόν Πατέρα, φῶς καὶ τό Πνεῦμα, φωταγωγοῦν πᾶσαν κτίσιν»⁵⁶. «Συλλαλοῦντες παρεισθήκεσαν δουλοπρεπῶς σοί τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ, οἷς ἐν πυρός ἀτμίδι, καὶ γνόφῳ καὶ λεπτοτάτῃ αὔρᾳ προσωμίλησας». «Ὁ ἐν πυρί σε καὶ βάτῳ πάλαι προκατιδὼν Μωυσῆς, καὶ ὁ μετάρσιος δίφρῳ ἐν πυρίνῳ Ἡλίας, Χριστέ»⁵⁷. «Τό προσήλιον σέλας Χριστός ... σήμερον ἐν Θαβώρ τῷ ὄρει μυστικῶς τῆς Τριάδος τόν τύπον ὑποδείκνυσι»⁵⁸.

Στή Μεταμόρφωση ἔχουμε τόν πυρῆνα τῆς ὁρθόδοξης διδασκαλίας. Ὁ Χριστός ἀποκαλύπτει τὴν ἄκτιστη Θεότητα στοὺς Ἀποστόλους. Εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός ποὺ εἶχε ἀποκαλυφθεῖ στὸν Μωυσῆ καὶ στὸν Ἡλία, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι παρόντες. Αὐτὴ εἶναι ἡ Ἀποκάλυψη. Αὐτὴ εἶναι ἡ Ἁγία Τριάδα⁵⁹.

Ὡστόσο, ἡ πᾶσα ἀλήθεια ἀποκαλύπτεται στήν Πεντηκοστή. Ἡ ἐμπειρία τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι ἡ ἀνώτατη ἐμπειρία τῆς Θεώσεως, πρὸ τῆς Δευτέρας Παρουσίας. Δέν ὑπάρχει τίποτε ἀνώτερο ἀπὸ τὴν Πεντηκοστή. Τό κλειδί τῆς ὁρθόδοξης Θεολογίας εἶναι ἡ Πεντηκοστή. Καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος φθάνει στή Θεώση μετὰ τὴν Πεντηκοστή ὁδηγεῖται «εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν»⁶⁰. Ὁ ἱερός ὑμνωδός, μέ δογματικὴ ἀκρίβεια, διατυπώνει τὴν ἐμπειρία τῆς ἑορτῆς: «Φῶς ὁ Πατήρ, φῶς ὁ Λόγος, φῶς καὶ τό Ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ ἐν γλώσσαις πυρίναις

⁵³ Ὁ.π., σημείωση 51, σ. 1575 καὶ Δανιὴλ 7, 9.

⁵⁴ Ὁ.π., σημείωση 51, σ. 1579.

⁵⁵ Ὁ.π., σημείωση 51, σ. 595.

⁵⁶ Ἑξαποστειλάριον, ὁ.π., τ. Δ (1968) σ. 978.

⁵⁷ Ἑξαποστειλάριον, ὁ.π., σ. 969.

⁵⁸ Ἑξαποστειλάριον, ὁ.π., σ. 961.

⁵⁹ Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ὁ.π., σ. 230.

⁶⁰ Ἰω. 16, 12-13.

τοῖς Ἀποστόλοις ἐπέμφθη· καί δι' αὐτοῦ πᾶς ὁ κόσμος φωταγωγεῖται Τριάδα σέβειν ἁγίαν»⁶¹.

Τό κέντρο τῆς ἀποκαλύψεως-Πεντηκοστῆς εἶναι ὁ Χριστός, ποῦ βίωσαν οἱ Προφῆτες ἀσάρκως καί οἱ Ἀπόστολοι καί Πατέρες σεσαρκωμένο, καί αὐτή εἶναι ἡ οὐσία τῆς ὀρθοδόξου Παραδόσεως»⁶².

Σύμφωνα μέ τήν ὀρθόδοξη Θεολογία, ἡ θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἀπό τή μετοχή του στίς Θεοφάνειες, τό ὁποῖο σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος μετέχει στή λυτρωτική ἐνέργεια μέ τήν κατάλληλη ἁγιοπνευματική ἐμπειρία καί ἀναπτύσσεται κατά φύση. Οἱ ἁγιοπνευματικές δυνάμεις οὐσιώνουν, ζωοποιοῦν, λογοποιοῦν καί Θεώνουν ὅλα τά κτιστά πράγματα καί τά ὄντα, πάντοτε ὅμως ἀνάλογα μέ τή δεκτικότητα τους· τά ἄψυχα οὐσιώνονται· τά ἔμψυχα καί ζωοποιοῦνται· τά λογικά καί νοήμονα, καί λογοποιοῦνται καί θεώνονται⁶³.

⁶¹ Ἐξαποστειλάριον, ὅ.π., τ. Γ (1980) σ. 624.

⁶² *Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου*, ὅ.π., σ. 264.

⁶³ *Ν. Ματσούκα*, «Θεοφάνειες...», ὅ.π., σ. 330.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΤΣΟΥΚΑΡΑΣ

ΘΕΟΛΟΓΟΣ - ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

**ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ.
ΔΥΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΛΕΙΜΩΝΑΡΙΟ
ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΣΧΟΥ**

Όταν μιλάμε για άγιολογικά κείμενα, εννοούμε κείμενα που έχουν ως κεντρικό θέμα τους αγίους και τη λατρεία τους. Περιγράφουν βίους, πράξεις και μαρτύρια αγίων, θαύματα που έπιτέλεσαν, καθώς και γεγονότα που αφορούν στη λατρεία τους, όπως ανακομιδές λειψάνων και καθιερώσεις ναών. Είναι κατά κανόνα πεζά (ελάχιστα ξμμετρα), αφηγηματικά, άλλοτε αρκετά έκτενη και άλλοτε ευσύνοπτα, ποικίλου ύφους και γλώσσας.

Η Μέση περίοδος (8ος-11ος) θεωρείται ή περίοδος άκμης της βυζαντινής αιοιογραφίας. Συντάσσονται κυρίως βίοι άξιωματούχων, έκκλησιαστικών και κοσμικών, σχετικών με τό εικονομαχικό ζήτημα. Ό 9ος και ό 10ος αιώνας θά σφραγίσουν τήν αιοιογραφία με τήν τάση που επικράτησε νά ξαναγράφονται παλαιά κείμενα (ή καινούργια) σε λόγια γλώσσα. Η συνήθεια αυτή κατέληξε σε συστηματική επεξεργασία όλων σχεδόν των παλαιών βίων και μαρτυριών από τόν Συμεών Λογοθέτη, που γι' αυτό τόν λόγο ονομάστηκε Μεταφραστής. Μετά τόν 11ο αιώνα ή αιοιογραφία φθίνει. Δέν εμφανίζονται νέα είδη και ή παραγωγή περνά κυρίως στά χέρια των λογίων. Ός δημώδη κείμενα θά αναβιώσουν κυρίως κατά τούς Μεταβυζαντινούς χρόνους, έχοντας ως νέα θεματολογική πηγή τούς Νεομάρτυρες.

Ό Η. Delehaye, σε μιά προσπάθεια ειδολογικής ταξινόμησης, διακρίνει τά παρακάτω είδη με κριτήριο κυρίως τό θεματικό αντικείμενο των κειμένων σε: μαρτύρια, βίους, ψυχωφελείς διηγήσεις (ή αποφθέγματα Πατέρων), συλλογές θαυμάτων, εγκώμια, αιοιογραφικά μυθιστορήματα και συναξάρια. Από τά είδη αυτά τά μαρτύρια και οί βίοι, τά θαύματα και τά εγκώμια είναι μάλλον προ-

φανή ως προς τό θεματικό τους αντικείμενο: ἐξιστόρηση τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου, τοῦ βίου καί τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου καί ἔπαινος τοῦ ἁγιογράφου. Μιά πιό λογοτεχνίζουσα μορφή ἁγιογραφίας μέ ροπή πρὸς τή μυθιστορηματική διήγηση συνιστᾷ τό ἁγιογραφικό μυθιστόρημα. Τέλος, τά συναξάρια εἶναι τό κατεξοχὴν ἐκκλησιαστικό ἁγιογραφικό κείμενο γιὰ λειτουργική χρήση.

Ὁ Ἰωάννης Μόσχος εἶναι γνωστός καί μέ τὴν ἐπωνυμία Εὐκρατᾶς, εἴτε ὡς ἐγκρατὴς (Τωμαδάκης) εἴτε ἀπὸ τό εἶδος ποτοῦ εὐκρατον (Δετοράκης). Ἐζησε στὰ χρόνια τοῦ Τιβερίου καί Μαυρικίου (578-602) καί μέ τή συνοδεία τοῦ Σωφρονίου, μετέπειτα Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἐπισκέφθηκε ὡς προσκυνητὴς τὴν Παλαιστίνη, τὴν Αἴγυπτο, τό Σινά, τὴ Συρία, τὴ Μικρὰ Ἀσία, τὴν Κύπρο καί ἄλλα μέρη. Τίς πνευματικές ἐντυπώσεις καί τίς χαριτωμένες καί κατανυκτικές διηγήσεις πού ἄκουσε στίς περιοδεῖες του στὰ μεγάλα μοναστικά κέντρα τῆς ἐποχῆς του κατέγραψε στὸν Λειμῶνα του, τὸν ὅποιο ἀφιέρωσε στὸν συνοδό του Σωφρόνιο.

Ἡ ἀξία τοῦ *Λειμωναρίου*, παρὰ τὴν ὅποια ἀταξία στὴν ἐκθεση τῶν ἀφηγήσεων εἶναι τεράστια, ὅπως δείχνουν καί οἱ πολλές μεταφράσεις καί οἱ διαφορικές ἐπανεκδόσεις του, γιατί μᾶς δίνει πολύτιμες πληροφορίες γιὰ τὴ μοναχική καί ἐκκλησιαστική ζωὴ τῶν χρόνων του. Ἄν καί ὁ ἴδιος ἀπέβλεπε στὴν ψυχική καί πνευματική οἰκοδομὴ τῶν ἀναγνωστῶν του, ἡ γλῶσσα του καί ἡ ψυχογραφία τῶν προσώπων πού γνώρισε καί περιγράφει, μᾶς εἶναι πολυλαπλῶς χρήσιμη – θεολογικά καί φιλολογικά. Ἀλλὰ ἀσφαλῶς μεγαλύτερο εἶναι τό γλωσσικό ἐνδιαφέρον τοῦ κειμένου, πού δίκαια χαρακτηρίστηκε ὡς: «one of the few good sources for the development of the spoken language in Byzantium» (Wilson).

Σέ μιὰ παλαιότερη ἐκδοση, ὁ ἐκδότης ἔβαλε ὡς προμετωπίδα καί τοὺς ἐξῆς ἔξι βυζαντινοὺς δωδεκασύλλαβους, ἀγνώστου στιχουργοῦ:

Λειμῶν θεαυγὴς τερπνοσυνθέτων λόγων
Θείων, χαριτότευκτος, ἡγλαΐσμενος
Ροδωνιαὶ πάντερπνοι τῶν Μονοτρόπων,
Ταμεῖα κειμήλια τῶν οὐρανίων,
Οἱ λόγοι εἰσὶν Εὐκρατᾶ Ἰωάννου
Πάντες οὖν τρυφήσατε, ἀζύγων στίφη.

Στὴ σημερινὴ κατάστασή του τό *Λειμωνάριον* περιλαμβάνει 219 διηγήσεις, ἄνισες σέ ἔκταση καί ἀξία. Εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ παροῦσα μορφή τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τό ἀρχέτυπο, ὅπως μαρτυροῦν οἱ κώδικες καί ἡ παλαιὰ σλαβονική μετάφρασή του, ἀλλὰ καί ἡ λατινικὴ μετάφραση, πού δέν

ἀντιστοιχοῦν πάντοτε πρὸς τὸ ἑλληνικὸ κείμενο.

Τέλος, ἡ μεγάλη δημοτικότητα τοῦ *Λειμωναρίου* καὶ οἱ συνεχεῖς ἀντιγραφές του ὀδήγησαν μοιραίως σέ ἀλλοιώσεις καὶ παραχαράξεις, μέ προσθίκες διηγήσεων ἢ προσαρμογές τῶν ἀρχικῶν σέ τόπους καὶ πρόσωπα. Ἦδη ὁ Φώτιος γνῶριζε δύο παράλληλες συλλογές, μέ 304 καὶ 342 διηγήσεις ἀντίστοιχα. Ἡ μετάφραση στὴ λατινικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὸν Ἀμβρόσιο Traversari (τὸ 1423) κατέστησε τὸ κείμενο γνωστὸ στοὺς λαοὺς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης.

144 (p. 300B.)¹ Ἡρωτήθη γέρων ὑπὸ τινος ἀδελφοῦ·
Διατί συνεχῶς κρίνω τοὺς ἀδελφούς ; Ἀπεκρίθη ὁ γέρων·
Ὅτι οὐπω ξινώσκας τὸν ἑαυτόν. Ὁ γάρ ἑαυτὸν γινώσκων
τὰ τῶν ἀδελφῶν οὐ θεωρεῖ.

Σχολιασμός κειμένου

Στὸ κείμενό μας βλέπουμε δύο ἀνώνυμους πρωταγωνιστές καὶ γίνεται ἀναφορά στὴ φράση Ὁ γάρ ἑαυτὸν γινώσκων, ποὺ πρόκειται γιὰ τὴν χριστιανικὴ ἐκδοχὴ τοῦ «γνῶθι σαυτόν», τῆς ἀρχαιοελληνικῆς φράσης ποὺ ἀποδίδεται στὸν Χεῖλωνα Δαμιάγῃτου τὸν Λακεδαιμόνιο, ἕναν ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ ἐτυμολογία του: γινώσκω + ἑαυτός = ἡ ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ μας, τῶν ἱκανοτήτων μας, τῶν δυνατοτήτων μας.

Τὰ κείμενα αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἀνήκουν σέ μιά εἰδική κατηγορία ἀγιολογικῶν κειμένων, τίς ψυχωφελεῖς διηγήσεις. Οἱ ψυχωφελεῖς διηγήσεις περιλαμβάνουν ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴ διδασκαλία ἀγίων καὶ ἔχουν ἔντονο διδακτικὸ χαρακτήρα. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ἀγιολογίας ἐμφανίζεται σπὴν Πρώτῃ Βυζαντινῇ περίοδῳ (4ος-6ος αἰώνας), ὅταν ἀκμάζει τὸ ρεῦμα τοῦ μοναχισμοῦ καὶ τοῦ ἀσκητισμοῦ, στὶς ἀνατολικές περιοχές τοῦ Βυζαντίου (Αἴγυπτος, Συρία, Παλαιστίνη).

Πρόκειται γιὰ σύντομα ἀφηγηματικὰ κείμενα, ἀνεκδοτολογικοῦ χαρακτήρα, ποὺ περιγράφουν αὐτόνομα ἐπεισόδια ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴ διδασκαλία τῶν ἀναχωρητῶν τῆς ἐρήμου. Τὰ κείμενα αὐτά, ποὺ γνώρισαν εὐρύτατη διάδοση, ἀπαρτίζουν διάφορες συλλογές. Φέρουν τοὺς τίτλους «ψυχωφελεῖς διηγήσεις», «ἀποφθέγματα Πατέρων», «γεροντικά» ἢ «πατερικά» καὶ ἔχουν ἔντονα διδακτικὸ χαρακτήρα.

Ἐπειδὴ εἶναι γραμμένα μέ ἀπλοϊκὸ τρόπο καὶ ἀνεπιτήδευτο ὕφος θεωροῦνται αὐθεντικὴ πηγὴ πληροφόρησης γιὰ τὴ λαϊκὴ γλῶσσα κατὰ τοὺς πρώιμους αἰῶνες. Ἡ γλῶσσα τῶν ψυχωφελῶν διηγήσεων, ἀλλὰ καὶ πολλῶν βίων καὶ μαρτυριῶν, ἀποτυπώνει τὴ δημώδη γλῶσσα τῆς Πρώτης Βυζαντινῆς ἐποχῆς, καὶ συχνά μάλιστα τὸν προφορικὸ λόγο. Πρόκειται γιὰ τὴν ἑλληνιστικὴ κοινὴ, ποὺ προσομοιάζει στὴ γλῶσσα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ σύνταξη εἶναι ἀπλή, μέ βασικά χαρακτηριστικὰ τὴ διαδοχικὴ παράθεση κύριων προτάσεων, τὴν ἐναλλαγὴ εὐθέος καὶ πλάγιου λόγου καὶ τὴν κατάχρηση στὴ χρῆση τοῦ συνδέσμου καί. Ὑπάρχουν πολλὰ χειρόγραφα μέ τέτοιες διηγήσεις. Τό παλαιότερο βιβλίον (ἔργο ἀνωνύμου) χρονολογεῖται στὰ 395 μ.Χ. καὶ ἔχει τὸν τίτλον: «Historia monachorum in Aegypto».

Ἄλλο κείμενον τῆς κατηγορίας τῶν ψυχωφελῶν διηγήσεων εἶναι ἡ Λαυσαϊκὴ ἱστορία, ποὺ γράφεται τὸ 420 μ.Χ. καὶ περιλαμβάνει ἱστορίες ποὺ χρονολογοῦνται πρὶν τὸ 400 μ.Χ. Συγγραφέας τοῦ εἶναι ὁ Παλλάδιος. Ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὸν Λαῦσο, Κωνσταντινοπολίτη πλούσιον ἀξιωματοῦχο, στὸν ὁποῖον ὁ συγγραφέας ἀπευθύνει τὸ ἔργο του, ποὺ εἶναι συννηθισμένη πρακτικὴ ἡ ὑπαρξὴ ἀποδέκτη τοῦ κειμένου.

130 (Ρ. 2021.) ΔΥΟ ἀδελφοὶ ἦσαν κοσμικοὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει πάνυ εὐλαβεῖς¹ καὶ νηστεύοντες πολλά. Ὁ οὖν εἰς ἑλθὼν ἐν Ῥαίθοῦ ἀπετάξατο καὶ γέγονε μοναχός. Μετὰ οὖν χρόνον ἦλθεν ὁ ἀδελφός αὐτοῦ ὁ κοσμικός ἐν Ῥαίθοῦ² ἵνα ἰδῇ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μοναχόν. Ὡς οὖν ἔμεινεν πρὸς αὐτὸν θεωρεῖ ὁ κοσμικός τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν μοναχὸν μεταλαμβάνοντα τὴν ἐννάτην ὥραν³, καὶ σκανδαλισθεὶς λέγει αὐτῷ· Ἀδελφέ, ὅταν ἦς κοσμικός ἐν τῷ κόσμῳ οὐ μετελάμβανες τροφῆς πρὶν δοῦναι τὸν ἥλιον. Τότε λέγει αὐτῷ καὶ ὁ μοναχός· Ὅντως, ἀδελφέ, ὅτε εἰς τὸν κόσμον ἤμην ἐκ τῶν ὧτων⁴ μου ἐτρεφόμεν· ἡ γὰρ κενοδοξία τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ ἔπαινος οὐ μετρίως ἔτρεφον καὶ ἐπεκούφιζον τὸν πόνον τῆς ἀσκήσεως.

Σχολιασμός κειμένου

Ὁ μοναχός ἀκολουθεῖ μιά κοσμική συνήθεια πού σκανδαλίζει τόν ἀδελφό του. Στό λαϊκό περιβάλλον ἔτρωγαν στίς 3 τό μεσημέρι, ἐνῶ στό μοναστήρι δέν ἔτρωγαν ἐκείνη τήν ὥρα. Ὁ μοναχός ἀναφέρει ὅτι τρεφόταν ἀπό τά αὐτιά: «Ἐκ τῶν ὠτίων μου ἔτρεφόμην» καί ὅτι ἡ ματαιοδοξία καί ὁ ἔπαινος τῶν ἀνθρώπων τόν ἔτρεφαν σέ σημαντικό βαθμό.

Ἡθικό δίδαγμα τοῦ κειμένου: Ὁ μοναχός ἔκανε αὐστηρή νηστεία γιά τά μάτια τοῦ κόσμου. Τό ἔβλεπε θετικά ὅταν τόν ἀναγνώριζαν οἱ ἄλλοι, ἀλλά ὅταν πῆγε στό μοναστήρι καί ἀπομονώθηκε δέν εἶχε νά ἀποδείξει σέ κανέναν τίποτα. Δέν πρέπει, ὅμως, νά ξεχνοῦμε ἐπίσης πώς μαζί μέ τήν νηστεία τῶν τροφῶν, πρέπει νά φροντίζουμε καί γιά τήν νηστεία τῶν παθῶν μας. Σέ πολλούς ὕμνους τῆς Ἐκκλησίας μας, καθῶς καί στήν Πατερική πρακτική, θεωρεῖται ὁλοκληρωμένη ἡ νηστεία μας μόνο, ὅταν φροντίζουμε ἀπαραίτητα καί γιά τά δύο, καί τήν νηστεία τῶν τροφῶν καί τήν νηστεία τῶν παθῶν.

Τό σημαντικότερο εἶναι ἡ διάθεση μέ τήν ὁποία ἀναλαμβάνει κανεῖς τήν ἄσκηση τῆς νηστείας. Βλέπουμε, γιά παράδειγμα, ὅτι ὁ Φαρισαῖος τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς δέν ὠφελήθηκε καθόλου νηστεύοντας ἀκριβῶς κατὰ τό γράμμα τοῦ Νόμου, ἐνῶ ἡ ὁσία Μαρία ἡ Αἰγυπτία βοηθήθηκε πάρα πολύ ἀπό τήν αὐστηρή νηστεία της νά ξεφύγει ἀπό τίς ἁμαρτωλές συνήθειες τῆς παλαιᾶς της ζωῆς καί νά φτάσει σέ μεγάλα ὕψη ἀγιότητος. Ἄρα, χαμένος ὁ κόπος τῆς νηστείας πού γίνεται μέ καμάρι ἢ αὐτοδικαίωση, εὐλογημένη ὅμως ἡ προσπάθεια πού συνοδεύεται ἀπό ἀναγνώριση τῶν ἁμαρτιῶν μας καί διάθεση μετανοίας.

Ἄς δοῦμε τόν χαρακτηριστικό λόγο τοῦ ἁγίου Βασιλείου τοῦ Μεγάλου (4ος αἰώνας μ.Χ.) γιά τήν πραγματική νηστεία. Λέει ὁ Μέγας Βασίλειος: «Μήν περιορίζεις, ὅμως, τό καλό της νηστείας μόνο στήν ἀποχή ἀπό τό φαγητό. Γιατί πραγματική νηστεία εἶναι μόνο νά μὴν κάνεις τίποτε ἄδικο... Νά λύνεις κάθε δεσμό ἀδικίας... Συγχώρησε τόν πλησίον σου γιά τό κακό πού σοῦ ἔκανε καί ξέχασε αὐτά πού σοῦ χρωστάει... Ἡ νηστεία σας νά εἶναι καθαρή ἀπό δικαστικές πράξεις καί προστριβές. Κρέας δέν τρῶς, ἀλλά κατασπαράξεις τόν ἀδελφό σου. Νηστεύεις τό κρασί, ἀλλά εἶσαι σπάταλος στίς ἀδικίες. Περιμένεις νά ἔρθῃ τό βράδυ γιά νά φᾶς, ἀλλά ξοδεύεις ὅλη τήν ἡμέρα σου στά δικαστήρια. Ἀλλοίμονο σέ ἐκείνους πού δέν μεθᾶνε ἀπό κρασί ἀλλά ἀπό τίς ἀδικίες. Νομίζω, λοιπόν, ὅτι καμιά συμβουλή δέν μπορεῖ νά ἀγγίξει τόσο τήν ψυχή τοῦ λαίμαργου καί νά τόν ἀλλάξῃ ὅσο μιά τυχαία μόνο συνάντηση μέ τόν

ἐγκρατί. Καί μοῦ φαίνεται πῶς αὐτό σημαίνει νά τρῶς καί νά πίνεις μέ τέτοιον τρόπο, πού νά ἀποτελεῖ τιμή γιά τόν Θεό, ὥστε ἀκόμα καί στό τραπέζι νά λάμπει ἡ ζωή μας ἕνα καλό ἔργο, καί νά δοξάζεται ὁ οὐράνιος Πατέρας μας».

Λαμβάνοντας ὑπόψη ὅτι τά ἀγιολογικά κείμενα γνώρισαν ιδιαίτερη διάδοση κατά τή βυζαντινή καί μεταβυζαντινή περίοδο τόσο στήν Ἀνατολή ὅσο καί στή Δύση –ἔχουν χαρακτηριστεῖ ὡς τά «best-sellers» τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου– καί διαχύθηκαν ἀκόμη καί σέ Ἐκκλησίες μέ διαφορετικές γλωσσικές παραδόσεις μέσω τῶν μεταφράσεών τους, μποροῦμε νά κατανοήσουμε καλύτερα τή λειτουργία τους ὡς φορέων μιᾶς ἐκλαϊκευμένης θεολογίας στό ἀναγνωστικό τους κοινό, σέ περιόδους συχνά ἐξαιρετικά κρίσιμες γιά τή διατύπωση τοῦ δόγματος, ὅπως ὑπῆρξαν οἱ περίοδοι τῶν μεγάλων θεολογικῶν ἐρίδων, οἱ ὁποῖες ὀδήγησαν στή σύγκληση τοπικῶν ἢ οἰκουμενικῶν συνόδων.

Βιβλιογραφία

Δετοράκης Θεοχάρης, *Βυζαντινή Φιλολογία, Τά πρόσωπα καί τά κείμενα*, τ. Β΄, Ἡράκλειο 2003.

Πάσχος Παντελῆς, *Εἰσαγωγή στήν Ἀγιολογία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀθήνα 1997.

http://www.ime.gr/projects/cooperations/byzantine_literature/gr/600/601.html

http://www.apostolikidiakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?contents=ecclesia_kosmos/contents_orthodoxipneumatikothta.asp&main=EK_7&file=7.2.6.htm

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ
ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ

ΟΙ ΕΞ ΑΓΑΡΗΝΩΝ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΟΥΑΣ

Μέ τον ὄρο «Νεομάρτυρες», σέ αντίθεση μέ τούς ἀρχαίους Μάρτυρες τῶν πρώτων αἰώνων, νοοῦνται ὅλοι ἐκεῖνοι (παιδιά, ἄνδρες, γυναῖκες, μοναχοί, ἱερεῖς, ἐπίσκοποι καί πατριάρχες), οἱ ὅποιοι ἀπό τήν κατάλυση τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καί στό ἐξῆς θυσίασαν τή ζωή τους ἢ ὑπέστησαν κάθε εἶδους ταλαιπωρίες καί βασανιστήρια ἐξαιτίας τῆς θαυμαστῆς καί ἀκλόνητης ἐμμονῆς τους στήν ὀρθόδοξη χριστιανική πίστη. Οἱ περισσότεροι μαρτύρησαν κατά τήν ἐποχή τῆς τουρκοκρατίας.

Αὐτός ὁ νέος χορός τῶν Μαρτύρων συνεχίζει τήν ἀνά τούς αἰῶνες ὁμολογία τοῦ Χριστοῦ καί τῆς ὀρθοδοξίας. Ἀπλά οἱ ἐποχές ἀλλάζουν. Νεώτεροι τύραννοι διαδέχονται τούς παλαιότερους. Οἱ εἰδωολάτρες παραχωροῦν τή θέση τους στούς μουσουλμάνους.

Ἡ ἀπαίτηση ὅμως παραμένει ἡ ἴδια: νά ἀρνηθοῦν οἱ Μάρτυρες «τόν ἀληθινόν Θεόν καί ὄν ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν» (Ιω. 17, 3)· νά δεχθοῦν τούς ψευδοθεούς καί ψευδοπροφῆτες· νά προσκυνήσουν «τίν κτίσιν παρά τόν κτίσαντα». Καί ἀπό ὅλους τούς Μάρτυρες, παλαιούς καί νέους, ἡ ἴδια ἐμμονή καί γενναιότητα καί ἀκλόνητη ὁμολογία στόν Θεάνθρωπο, τόν μόνο Σωτῆρα τῶν ἀνθρώπων, «τόν ἀπόστολον καί ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν» (Εβρ. 3, 1).

Γενικά, μποροῦμε νά διαχωρίσουμε τούς νεομάρτυρες σέ τρεῖς κατηγορίες: α) αὐτούς πού ἐξισλαμίστηκαν καί ἐπανῆλθαν στήν Ὀρθοδοξία, β) αὐτούς πού μαρτύρησαν, ἀρνούμενοι νά δεχθοῦν τό Ἰσλάμ καί γ) τούς ἐξ «Ἀγαρηνῶν», δηλαδή τούς ἐκ γενετῆς μουσουλμάνους, οἱ ὅποιοι ἀσπαστήκαν τόν Χριστιανισμό καί μαρτύρησαν.

Ἰδιαίτερη, λοιπόν, κατηγορία Νεομαρτύρων ἀποτελοῦν οἱ «ἐξ Ἀγαρηνῶν» Νεομάρτυρες. Στήν κατηγορία αὐτή ἀνήκουν ἐκεῖνοι πού γεννήθηκαν ἢ προ-

σπλυτίσθηκαν μουσουλμάνοι στό θρήσκευμα καί εἴτε ἀπό δική τους πρωτοβουλία, εἴτε κατόπιν ἱεραποστολικῆς δράσεως, γνώρισαν τήν ὀρθόδοξη χριστιανική πίστη καί τήν ἀσπάστηκαν κρυφά. Τέτοιες περιπτώσεις εἶναι ἀρκετές, ἀλλά λίγες παραμένουν γνωστές.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ ἰσλαμικός νόμος εἶναι πολύ σκληρός στίς περιπτώσεις μουσουλμάνων πού ἀλλάζουν τό θρήσκευμά τους καί ἰδιαίτερα αὐτῶν πού ἀσπάζονται τήν ὀρθοδοξία. Στούς ἀνθρώπους αὐτούς ἐπιβάλλεται ἡ ποινή τοῦ θανάτου. Δέν πρέπει, ἐπίσης, νά παραβλέπεται καί τό γεγονός ὅτι δύσκολη ἦταν καί ἡ ἀποδοχή τους ἀπό τούς χριστιανούς. Πολλές φορές τούς ἐβλεπαν μέ καχυποψία, πράγμα πού ἔκανε τούς προσήλυτους νά αἰσθάνονται τελείως ξένοι.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ περίπτωση τοῦ νεομάρτυρα Κωνσταντίνου τοῦ «ἐξ Ἀγαρνῶν», ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπό ἕνα χωριό τῆς Μυτιλήνης, λεγόμενο Ψηλομέτωπο. Ἄν καί γεννήθηκε καί ἀνατράφηκε σέ οἰκογένεια Ἀγαρνῶν, ἐξατίας κάποιου θαύματος πού τοῦ ἐγένε ἀρχισε νά πιστεύει στόν Χριστό. Οἱ ἀδελφοί του εἶχαν στή Σμύρνη ἕνα ὀπωροπωλεῖο κι ὁ Κωνσταντῖνος, πιό μικρός ἀπ' ὅλους, πήγαινε τά ψώνια στά σπῖτια τῶν ἀγοραστῶν. Ἔτσι, πήγαινε καί στήν Ἱερά Μητρόπολη τῆς Σμύρνης, ὅπου ἐβλεπε ἐκεῖ καί ἄκουε τούς κληρικούς καί σιγά-σιγά μάθαινε καί τήν ἑλληνική γλώσσα. Σύν τῷ χρόνῳ γεννήθηκε μέσα του ὁ πόθος νά γίνει χριστιανός (ἡ περίπτωση του ὁμοιάζει πολύ μέ τήν μεταστροφή ἑνός ἄλλου νεομάρτυρα, ὁμῶνυμου μάλιστα, Κωνσταντίνου τῆς Καπούας). Ὁ ζῆλος πού ἀναπτύχθηκε μέσα του νά γίνει Χριστιανός ἦταν μέγας, ἀλλά ὁ πειρασμός τόν κυνήγησε πολύ ἄγρια καί κατάφερε νά τόν ρίξει στό ἁμάρτημα τῆς «ἀσελγείας καί ἀκαθαρσίας». Ὁ Θεός, ὅμως, βοήθησε στό νά ἀνάνει καί πάλι μέσα του ὁ ἱερός πόθος. Μετέβη στό Ἅγιον Ὅρος μέ τήν ἐπιθυμία νά βαπτισθεῖ. Ἐκεῖ συνάντησε τόν πατριάρχη Γρηγόριο τόν Ε΄, ὁ ὁποῖος, μετά ἀπό συζήτηση πού εἶχαν, κατάλαβε ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἦταν ἔτοιμος νά βαπτισθεῖ. Ἄν καί ἐμφανίσθηκαν πολλά ἐμπόδια, κατάφερε νά βαπτισθεῖ καί ἐγκαταστάθηκε στή Σκήτη τοῦ Τιμίου Προδρόμου κοντά σέ ἕναν ἔμπειρο πνευματικό. Σιγά-σιγά ἄναψε μέσα του ὁ πόθος τοῦ μαρτυρίου. Μέ τήν εὐχή τοῦ γέροντά του μετέβη στή Σμύρνη, ὅπου οἱ Τοῦρκοι ἀμέσως τόν ἀναγνώρισαν καί τόν συνέλαβαν. Μετά ἀπό πολλά καί φρικτά βασανιστήρια θανατώθηκε στήν Κωνσταντινούπολη στίς 2 Ἰουνίου 1819.

Τό 1614 θανατώνεται ὁ Χότζα Ἀμίρης στά Ἱεροσόλυμα. Ἦταν Τοῦρκος στήν καταγωγή καί ὑπηρετοῦσε σάν στρατιώτης στά Ἱεροσόλυμα. Κατά τήν περίοδο τοῦ Πάσχα συγκινήθηκε παρακολουθώντας τίς ἀκολουθίες τῆς

Μεγάλης Ἑβδομάδας καί τῆς Ἀναστάσιμης λειτουργίας. Ἔτσι ἀπαρνήθηκε τὴν ἰσλαμικὴ πίστι καὶ ἀσπάστηκε τὴ χριστιανικὴ. Ὑπέστη φρικτὰ βασανιστήρια καὶ μαρτυρικὸ θάνατο.

Ἐνα μαζικὸ μαρτύριο Τούρκων χριστιανῶν, πρώην μουσουλμάνων, ἔλαβε χώρα τὸ 1649 στὰ Θυάτειρα τῆς Μ. Ἀσίας. 23 Τοῦρκοι ποὺ πίστευαν στὸ Χριστὸ καὶ βαπτίσθηκαν μαρτύρησαν κάτω ἀπὸ ἄγνωστες συνθήκες. Ὁ καθολικὸς περιηγητὴς Francis Lucas, ποὺ ἀναφέρει τὸ μαρτύριό τους, μιλά γιὰ Τούρκους πρώην μουσουλμάνους καὶ ὄχι γιὰ κρυπτοχριστιανούς.

Τὸ 1682 ἔχουμε τὸ μαρτύριο τοῦ Ἀχμέτ Κάλφα στὴν Κωνσταντινούπολη. Στὴ βιογραφία του ἀναφέρεται ὅτι συμβίωνε μὲ μιὰ σκλάβαια ρωσίδα, ὁρθόδοξη χριστιανή, τὴν ὁποία μάλιστα ἄφηνε ἐλεύθερη νὰ ἀσκεῖ τὰ θρησκευτικὰ τῆς καθήκοντα. Ὅταν ἐκείνη ἐπέστρεφε ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, αὐτὸς εἶχε τὴν αἴσθησι ὅτι εὐωδίαζε τὸ στόμα τῆς. Τὴν ρώτησε ἂν τρώει κάτι καὶ μοσχομυρίζει ἔτσι τὸ στόμα τῆς. Ἐκείνη τοῦ εἶπε ὅτι τρώει ἀντίδωρο καὶ πίνει ἁγιασμό. Ζήτησε ἀπὸ τὸν ἐφημέριο τῆς ἐκκλησίας νὰ τοῦ ἐτοιμάσει χῶρο γιὰ νὰ πᾶει ὅταν θὰ λειτουργοῦσε ἐκεῖ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ὁ ἐφημέριος ἔκανε ὅ,τι τοῦ ζήτησε καὶ παραβρέθηκε στὴν λειτουργία τοῦ πατριάρχου. Τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὁ Ἀχμέτ Κάλφα ἀξιώθηκε νὰ δεῖ ἓνα συγκλονιστικὸ θαῦμα. Ὅταν εὐλογοῦσε ὁ πατριάρχης τὸν κόσμον, τὰ δάχτυλά του ἐβγαζαν ἀκτίνες οἱ ὁποῖες σπὶ συνέχεια σκέπαζαν τὰ κεφάλια τῶν χριστιανῶν. Μόνο τὸ δικό του κεφάλαι δὲν φωτίζονταν. Τὸ γεγονός αὐτὸ τὸν συγκλόνισε καὶ ζήτησε ἀμέσως νὰ βαπτισθεῖ κρυφά. Παρέμεινε κρυφὸς χριστιανὸς γιὰ ἀρκετὸ διάστημα, ἀλλὰ κάποια στιγμή ὁμολόγησε ὅτι ἡ πίστι τῶν χριστιανῶν εἶναι ἀνώτερη. Παραδέχτηκε δημόσια ὅτι ἦταν χριστιανὸς καὶ δέχθηκε μαρτυρικὸ τέλος στίς 3 Μαΐου 1682.

Στὴν Ἡπειρο συναντοῦμε κάποιες περιπτώσεις μωαμεθανῶν ποὺ ἔγιναν χριστιανοὶ καὶ μαρτύρησαν. Μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνεται καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης. Ἡ μνήμη του τιμᾶται τὴν 23η Σεπτεμβρίου. Ὁ Ἅγιος αὐτὸς νεομάρτυρας, γεννήθηκε στὴν Κόνιτσα τῆς Ἡπείρου, ἀπὸ γονεῖς μουσουλμάνους. Ὁ πατέρας του ἦταν δερβίσης καὶ σείχης στὸ ἀξίωμα. Εἴκοσι χρονῶν, μπῆκε καὶ αὐτὸς στὸ τάγμα τῶν δερβισιδῶν. Ἀφοῦ ἔκανε ἀρκετὰ χρόνια στὰ Ἰωάννινα, πῆγε στὸ Βραχώρι (Αγρίνιο) τῆς Αἰτωλίας, ὅπου κατοίκησε σ' ἓνα οἶκημα, ποὺ ὀνομαζόταν μουσελίμ σεράι. Ξαφνικὰ ὅμως, ἄρχισε νὰ ζεῖ σάν χριστιανός, πέταξε τὰ ἐνδύματα τοῦ δερβίση καὶ ντύθηκε χριστιανικά. Ἐπειτα πῆγε στὴν Ἰθάκη, ὅπου δέχτηκε τὸ ἅγιον βάπτισμα μὲ τὸ ὄνομα Ἰωάννης. Ὅταν ἐπανῆλθε στὴν Αἰτωλία, παντρεύτηκε στὸ χωριὸ Μαχαλὰς καὶ ἔκανε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀγροφύλακα. Ὁ πατέρας του ὅμως ἔστειλε ἀπεσταλμένους νὰ τὸν μεταπείσουν,

αλλά αυτός τούς έδωξε. Τότε συνελήφθη από τόν μουσελίμη του Βραχωρίου, στόν όποιο όμολόγησε μέ θάρρος τό χριστιανικό του όνομα καί τήν αγάπη του στόν Χριστό. Βασανίστηκε άνελέπτα. Τελικά τόν αποκεφάλισαν στίς 23 Σεπτεμβρίου 1814. Οί χριστιανοί παρέλαβαν τό τίμο λείψανό του καί τό έθαψαν σ' ένα αγρόκτημα στό Βραχώρι. Τά άγια λείψανα του οί πιστοί τά μετέφεραν καί τά έναπόθεσαν σέ κρύπτη τής Ίερās Μονής Προυσου, όπου καί άνευρέθησαν στίς 4 Ιανουαρίου 1974.

Πρόσφατα (2019) ή ιερά σύνοδος του οίκουμενικού πατριαρχείου κατέταξε μεταξύ των αγίων Νεομάρτυρες καταγόμενους από τήν Καστοριά. Ένας εξ αυτών είναι ό Νεομάρτυρας Γεώργιος ό εξ Αγαρνών, πού μαρτύρησε στά μέρη τής Ακαρνανίας, χωρίς νά είναι γνωστά άλλα στοιχεία του βίου του.

Άξιολημνόμεντο είναι καί τό μαρτύριο του Νεομάρτυρα Ιωάννη του εξ Αγαρνών, καλουμένου Άρναουτογιάννη λόγω τής αλβανικής του καταγωγής. Έζησε στήν Κρήτη στο χωριό Άγιο Ιωάννη τής Φαιστού. Λίγο καιρό μετά τήν έγκατάστασή του στο χωριό αυτό, άσπάστηκε τό χριστιανισμό καί βαπτίστηκε, όνομασθείς Ιωάννης. Ζούσε βίο ευσεβή, ασκώντας τό επάγγελμα του δραγάτη (αγροφύλακα). Κάποιοι Κρητες επαναστάτες είχαν σκοτώσει δυό Τουρκόγυφτους. Οί Τούρκοι των γύρω χωριών, πού μισούσαν θανάσιμα τόν Ιωάννη, γιατί άπαρνήθηκε τί θρησκεία τους καί τόν Μωάμεθ καί ήλθε κοντά στόν Χριστό, βρήκαν τήν ευκαιρία πού περίμεναν γιά νά τόν εκδικηθούν. Τόν κατάγγειλαν στήν κοσμική έξουσία τής περιοχής, ότι αυτός ήταν ό φονιάς, κατηγορώντας τον ότι, μετά τήν αλλαγή του θρησκευματός του, είχε διάθεση εξόντωσης των μουσουλμάνων. Ο Άγιος συνελήφθη καί οδηγήθηκε σιδηροδρόμιος στο Ηράκλειο σέ δίκη στο όθωμανικό δικαστήριο. Εκεί περιήρανα αποδείχθηκε ή άθωότητά του. Όμως, ό τουρκος δικαστής Ρεχίτ Έφέντης, πού μισούσε θανάσιμα όσους όμόθρησκούς του άλλαζαν θρήσκευμα, του ζήτησε νά αλλάξει θρησκεία γιά νά τόν κηρύξει άθώο. Διαφορετικά, θά τόν καταδικάζε σέ θάνατο, ένοχοποιώντας τον γιά τούς δύο φόνους πού στήν πραγματικότητα δέν έκανε. Τότε ό Ιωάννης, μέ μεγάλο θάρρος καί πίστη, αρνήθηκε νά απορρίψει τό Χριστό, όμολόγησε τήν πίστη του σ' Αυτόν καί προτίμησε τό θάνατο. Ζήτησε τί βοήθεια του Χριστού καί σάν άρνύ περίμενε τί σφαγή. Άφου ό δικαστής άκουσε αυτή τήν όμολογία του Ιωάννη, τόν παρέδωσε στόν Πασά, προκεκμένου νά τόν θανατώσει. Επί τρεις ήμέρες βασάνιζαν τόν Άγιο, μέ φρικτά μαρτύρια. Τό τελευταίο βασανιστήριο ήταν νά του φορέσουν στο κεφάλι ένα πυρωμένο μεταλλικό τάσι. Ο Άγιος παρέδωσε τήν ψυχή του στο Θεό, ήμέρα Σάββατο 5 Μαΐου 1845. Ο Πασάς έδωσε διαταγή νά δοθεί τό άγιο

βασανισμένο σῶμα του στους χριστιανούς γιά νά ταφεί. Καί ἀφοῦ τό πήραν τό ἔθαψαν σέ τόπο καλούμενο «Σπιτάλια». Ὁ μαρτυρικός θάνατος τοῦ Ἰωάννη σκόρπισε θλίψη καί ἀγανάκτηση στους χριστιανούς τοῦ Ἡρακλείου. Γιά τήν ἀδική θανάτωσή του ὁ λαός ἐπαναστάτησε. Ἐγιναν τρεῖς στάσεις κατά τῆς κυβερνήσεως. Γιά νά ικανοποιηθεῖ ὁ λαός, ἐξορίστηκε ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου Ρεχίτ Ἐφέντης καί ἀντικαταστάθηκε ἀπό τόν Κουλουκτζή Μείμουρη. Μετά ἀπό καιρό, ἔγινε ἡ ἀνακομιδή καί τά λείψανά του βρέθηκαν εὐωδιάζοντα. Τά πήρε ὁ πρόξενος τῆς Ρωσίας καί τά ἔστειλε στό Κίεβο, ὅπου καί φυλάσσονται, μαζί μέ ἄλλα ἅγια λείψανα. Ἡ μνήμη του τιμᾶται στίς 19 Μαΐου.

Ἀρχαιότερο χρονικά εἶναι τό μαρτύριο τοῦ Νεομάρτυρα ἐξ Ἀγαρηνῶν, τοῦ Κωνσταντίνου τῆς Καπούας. Ζοῦσε στή σημερινή Καππά, μία μεσαιωνική πολίτη γνωστή μέ τό ὄνομα Καπούα ἢ Κάπουα, ἡ ὁποία δημιουργήθηκε ὅταν περὶ τόν 9ο αἰῶνα μ.Χ. ἐγκαταστάθηκαν στήν περιοχὴ πολλοὶ ἄποικοι ἀπὸ τὴν ἰταλική Κάπουα καί ὀνόμασαν τόν οἰκισμό Κάπουα. Τό πριγκιπάτο τῆς Κάπουα (στά λατινικά *Principatus Capuae*) ἦταν λομβαρδικό κράτος τῆς νότιας Ἰταλίας. Ἡ Θεσσαλική Κάπουα ἤκμασε γιά μεγάλο διάστημα. Γι' αὐτό ἦταν καί ἔδρα Ἐπισκοπῆς μέ τόν τίτλο «Καπούας καί Φαναρίου», ἡ ὁποία διέλαμψε κατὰ τὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ καί κατὰ τό ἥμισυ σχεδόν τῆς Τουρκικῆς κατοχῆς (1382-1587). Ὁ βυζαντινολόγος Ν. Γιαννόπουλος στό «Νέον Ἑλληνομνήμονα» ἀναφέρει ἔνδεκα ἐπισκόπους μέ τόν τίτλο «Καπούας καί Φαναρίου», ἀλλοῦ «Καπούας» μόνον ἢ «Καπούς». Κατὰ τὴ μαύρη, γιά τὴν πατρίδα μας, τουρκικὴ κατοχὴ ἡ Καπούα παρήκμασε. Τοῦτο μαρτυρεῖ καί τό γεγονός ὅτι ἀπὸ τό ἔτος 1601 παύει ὁ τίτλος «Καπούας καί Φαναρίου».

Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος, πρὶν πιστέψει στὸν Χριστό καί βαπτισθεῖ χριστιανός, ἦταν μουσουλμάνος, γιὸς μπέν, τούρκου ἀξιωματοῦχου τῆς περιοχῆς Φαναρίου τῆς Καρδίτσας. Τό ὄνομά του ἦταν Σαῖμ. Στό χωριό ὑπῆρχε τότε ἀνδρῶο ὀρθόδοξο χριστιανικὸ μοναστήρι, τιμῶμενο ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου Μύρων, ἐκεῖ πού σήμερα βρίσκεται ὁ ὁμώνυμος κοιμητηριακὸς ναός. Τό μικρὸ μπεδόπουλο, μέ τὴν ἀνεση πού εἶχε σάν γιὸς τοῦ διοικητῆ τῆς περιοχῆς, πῆγαινε συχνά στό μοναστήρι καί παρακολουθοῦσε τὴ ζωὴ καί τὴ λατρεία τῶν μοναχῶν. Ἡ ἀγαθὴ ψυχὴ του ἐρωτεύθηκε τόν Χριστό καί τὴν Ἐκκλησίαν Του. Ἐτσι, στὴν ἡλικία τῶν εἴκοσι ἐτῶν κατηχήθηκε στὰ χριστιανικά δόγματα ἀπὸ ἕναν λόγιον μοναχό του μοναστηριοῦ. Ὅταν ὁ κατηχητὴς μοναχὸς ἔκρινε ὅτι στό τουρκόπουλο εἶχε ἐδραιωθεῖ ἡ πίστις πρὸς τόν Χριστό, τό βάπτισε (φυσικὰ κρυφά καί μέ ἀπόλυτη μυστικότητα) στό μοναστήρι. Τοῦ

ἔδωσε τό ὄνομα Κωνσταντῖνος. Προφανῶς κάποιος πρόδωσε τό μυστικό στόν πατέρα του. Ἡ ἀντίδραση τοῦ Τούρκου ἀξιωματοῦχου ὑπῆρξε κεραυνοβόλος καί δυναμική, σύμφωνη ἄλλωστε μέ τό μουσουλμανικό δίκαιο, πού προβλέπει τήν ποινή τοῦ θανάτου γιά τήν περίπτωση πού μουσουλμάνος ἐγκαταλείπει τό Ἰσλάμ καί γίνει χριστιανός.

Ἡ ὀργή του στήν ἀρχή στράφηκε κατά τοῦ μοναστηριοῦ καί τῶν μοναχῶν. Θέλησε νά τιμωρήσει μέ θάνατο τούς τρεῖς μοναχοὺς, ἀλλά δέν τό κατόρθωσε, γιατί αὐτοί πρόλαβαν καί κατέφυγαν στίς μονές τῶν Ἁγίων Μετεώρων, ὅπου ζήτησαν προστασία ἀπό τούς ἐκεῖ μοναχοὺς. Ἡ ὀργή τοῦ πατέρα κορυφώθηκε καί πυρπόλησε τό μοναστήρι. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ, πολύ ἀργότερα, ἔκτισαν νεώτερο ναό ἐπ' ὀνόματι πάλι τοῦ Ἁγίου Νικολάου πού ἔγινε ναός τοῦ κοιμητηρίου τῆς ἐνορίας τους.

Τό μεγάλο ὅμως πρόβλημα γιά τόν πατέρα ἦταν ὁ γιός του, ὁ ὁποῖος, στίς παρακλήσεις στήν ἀρχή καί στίς ἀπειλές στή συνέχεια τοῦ ἰδίου καί τῶν ὀργάνων του, δέν ἐννοοῦσε νά ἀρνηθεῖ τόν Χριστό καί νά ἐπανελθεῖ στήν παλιά του πίστη. Ὁ πατέρας, λοιπόν, χρησιμοποίησε κάθε μέσο καί πολλές μεθοδεῖες, γιά νά κάμψει τίς ἀντιστάσεις τοῦ γιοῦ του, χωρίς ὅμως κανένα ἀπολύτως ἀποτέλεσμα. Ἐξοργισμένος ἀπό τή σθεναρή στάση καί τή συμπεριφορά τοῦ γιοῦ του διέταξε στρατιῶτες τῆς φρουρᾶς του νά τόν ρίξουν στό μπουντρούμι καί νά μὴν τόν βγάλουν ἀπ' ἐκεῖ, ἂν δέν ἐπανελθεῖ στήν μουσουλμανική πίστη.

Οἱ στρατιῶτες ἔπραξαν σύμφωνα μέ τίς ἐντολές τοῦ πατέρα. Ἐρίξαν τόν Κωνσταντῖνο στό σκοτεινό καί μουχλιασμένο μπουντρούμι καί πρωί-βράδυ τόν ρωτοῦσαν καί τόν ξαναρωτοῦσαν ἂν εἶχε μετανιώσει γιά τήν ἀποστασία του. Ὁ Κωνσταντῖνος ὅμως τούς ἀπαντοῦσε μέ ἡρεμία καί σταθερότητα: «Τόν Χριστό μου δέν θά τόν ἀρνηθῶ ποτέ, ὅ,τι καί νά μοῦ κάνετε· δέν φοβᾶμαι τίποτα· εἶναι δίπλα μου καί μέ ἐνισχύει». Οἱ φρουροί μετέφεραν στόν ἐντολέα τους τά λόγια τοῦ Κωνσταντῖνου. Ἡ ὀργή τοῦ πατέρα φούντωνε. Τό μυαλό του θόλωνε ἀπό τό πάθημά του καί σέ μιά στιγμή ἔδωσε ἐντολή νά τόν βασανίσουν μέ ξυλοδαρμό. Φυσικά, οὔτε καί αὐτοῦ τοῦ εἶδους τά βασανιστήρια στάθηκαν ἱκανά νά κάμψουν καί νά μεταπείσουν τόν Κωνσταντῖνο, γιατί καί ἡ δική του ἀγάπη γιά τόν Χριστό φούντωνε κάθε μέρα καί περισσότερο, καί ἦταν ἀποφασισμένος καί νά πεθάνει ἀκόμη, παρά νά τόν προδώσει.

Τά ὅρια τῆς ὑπομονῆς τοῦ πατέρα ἐξαντλήθηκαν καί ὀργισμένος ἔδωσε ἐντολή στούς στρατιῶτες νά τόν βασανίσουν σκληρότερα καί, ἂν δέν μεταπείσθῃ καί πάλι, νά τόν ὀδηγήσουν στήν κρεμάλα. Ἀλλ' ὅμως καί τά νέα σκληρότερα βασανιστήρια δέν στάθηκαν ἱκανά νά κάμψουν τό φρόνημα καί τήν

πίστη του Κωνσταντίνου. Έτσι, οί στρατιῶτες τοῦ ἀνακοίνωσαν τὴν ἀπόφασιν τοῦ πατέρα του νά τόν ἀπαγχονίσει, ὡς τελευταία καί κορυφαία ἀπειλή, ἀλλά καί πάλι πῆραν τὴν ἀγέρωχην ἀπάντησιν: «Σὰς λέγω καί πάλι· τίποτε δέν μπορεῖ νά μέ χωρίσει ἀπό τόν Χριστό μου. Τόν ἀγαπῶ τόσο πολύ, πού δέν μέ νοιάζει ἂν δώσω γιά τὴν ἀγάπην του καί τὴ ζωὴ μου ἀκόμῃ».

Οἱ στρατιῶτες, σύμφωνα μέ τὴ διαταγὴ τοῦ πατέρα του, τόν ὀδήγησαν ἔξω ἀπὸ τόν τότε οἰκισμό τῆς Καπούας, στό σημεῖο ὅπου εἶναι κτισμένο τό σημερινὸ χωριὸ Καππά, διότι ὁ οἰκισμὸς ἄλλαξε πολλές κατὰ καιροὺς θέσεις. Ἀφοῦ ἔριξαν σχοινί σ' ἓνα χονδρὸ κλωνάρι τοῦ «μεγάλου πλατάνου», πού ὑπῆρχε στὴ θέσιν αὐτὴ (πλησίον τοῦ σημείου πού ἀργότερα κτίσθηκε τό κοινοτικὸ γραφεῖο τῆς Καππάς), ἐπιχείρησαν νά τόν ἀπαγχονίσουν. Ὅμως, τό θαῦμα ἐγένε· τό σχοινί κόπηκε τρεῖς φορές, ὅποτε οἱ δῆμοι ἀναγκάσθηκαν, ὕστερα ἀπὸ διαταγὴ τοῦ παριστάμενου πατέρα του, νά τόν ἀποκεφαλίσουν. Ἡ ἁγία ψυχὴ τοῦ νεαροῦ Κωνσταντίνου πέταξε κοντὰ στὴν αἰώνια ἀγάπην του, τόν Χριστό. Τό τιμημένο σκῆνωμά του τό ἔθαψαν οἱ χριστιανοὶ κοντὰ στὸν τόπο τοῦ μαρτυρίου του, στὴν τοποθεσίαν «τρία δέντρα». Ὁ Κωνσταντῖνος μαρτύρησε στίς 18 Αὐγούστου 1610, τὴν περίοδο δηλαδὴ πού στὴν περιοχὴ τῆς δυτικῆς Θεσσαλίας ξέσπασαν φοβεροὶ διωγμοὶ ἐναντίον τῶν χριστιανῶν (1600-1615) ἐξαιτίας τῶν δυὸ ἐπαναστατικῶν κινήματων τοῦ μητροπολίτη Λάρισας (ἔδρα του τότε ἦταν τὰ Τρίκαλα) Διονυσίου τοῦ φιλοσόφου, τόν ὁποῖο οἱ Τούρκοι σκωπτικὰ ἀποκαλοῦσαν «σκυλόσοφο».

Τό μαρτύριο τοῦ Ἁγίου Νεομάρτυρα ἔμεινε ἀνεξίτηλα χαραγμένο στὴ συλλογικὴ μνήμην τῶν χριστιανῶν τῆς περιοχῆς, πού ἀπὸ τὰ πρῶτα κιόλας χρόνια τόν λογάριζαν καί τόν τιμοῦσαν ὡς ἅγιον τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας. Πιθανότατα τό δημοτικὸ τραγούδι «...νά ἔχει καεὶ ὁ πλάτανος, νά τοῦ ἔφταν τὰ φύλλα, πού κρέμασαν τό μπόι σου τό ὄμορφο μπεόπουλο...» ἀναφέρεται στὸν Νεομάρτυρα Κωνσταντῖνον. Πολλοὶ ἔχουν νά διηγηθοῦν θαυματουργικὰς ἐμφανίσεις καί ἐπεμβάσεις του στὴ ζωὴ τους. Ἀκράδαντη ὄλων, ἀνά τοὺς αἰῶνες, ἦταν ἡ πίστις καί ἡ βεβαιότης ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος εἶναι ἅγιος. Έτσι μέ τό πλήρωμα τοῦ χρόνου καί ὅταν ὁ Ἅγιος Θεὸς εὐδόκησε, τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, μετὰ ἀπὸ πρότασιν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος καί Φαναριοφανείων, στίς 31/5/2007, προέβη στὴν ἐπίσημην κατάταξίν του στίς δέλτους τῶν ἁγίων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία τιμᾷ τὴ μνήμην του τὴν 18ην Αὐγούστου, ἡμέραν τοῦ μαρτυρίου του.

Γνώρισαν τόν Ἅγιον τό 1990, ὅταν ὑπηρετοῦσα ὡς πρωτοδίκης στό πρωτοδικεῖο Καρδίτσας. Έπεσε τότε στὰ χέρια μου ἓνα δημοσίευσμά του, μακαριστοῦ

πλέον, εκπαιδευτικού Κωνσταντίνου Σουλιώτη, ενός σπουδαίου πνευματικού ανθρώπου, άξιου αναστήματος της Καππᾶ. Αναφερόταν στον Νεομάρτυρα Κωνσταντίνο, τόν άγιο του χωριού του. Τό μαρτύριο του νεαροῦ μπεόπουλου, ή σθεναρή πίστη του καί ή αγάπη του στό Χριστό μέ συγκίνησε βαθειά. Τέτοια πίστη οὔτε στά –έκ γενετῆς καί εκ καταγωγῆς– χριστιανόπουλα δέν βρίσκεις εύκολα. Έχοντας ένα μικρό χάρισμα στήν ὑμνογραφική θρησκευτική ποίηση, ό καλός Θεός ένευσε μέσα μου νά συνθέσω μία πλήρη ακολουθία καί παρακλητικό κανόνα πρὸς τιμὴν τοῦ Νεομάρτυρα. Έκ τῶν ὑστέρων αντιλαμβάνομαι ὅτι οἱ πολυχρόνιες καί επίμονες παρακλήσεις καί ἐπιθυμίες τῶν κατοίκων τοῦ Καππᾶ γιά τήν άγιοκατάταξη τοῦ άγίου τους εἶχαν γίνει δεκτές ἀπό τόν Κύριο, ό Όποῖος προετοίμαζε τό γεγονός. Αἰνοῶντας ὅλα αὐτά, ἔστειλα τό πόνημά μου στον μακαριστό Κων. Σουλιώτη στό Βόλο, ἀφοῦ μέσω αὐτοῦ γνώρισα τόν Άγιο. Έκεῖνος μέ τή σειρά του προσέθεσε ἐν καιρῷ τήν ακολουθία στό φάκελο πού σχηματίσθηκε γιά τήν άγιοκατάταξη καί ἔτσι ἐγκρίθηκε ἐκκλησιαστικά νά ψάλλεται στή μνήμη τοῦ Άγίου ή Ακολουθία αὐτή. Όταν τό πληροφορήθηκα, ή συγκίνησή μου ἦταν μεγάλη. Έκτοτε ή οἰκογένειά μου καί οἱ φίλοι μας τιμοῦμε ἀνελλιπῶς τή μνήμη τοῦ Νεομάρτυρα στήν ὀρεινή Πύρρα Τρικάλων, ὅπου μένουμε τό θέρος.

Οἱ πρεσβείες τοῦ Νεομάρτυρα Κωνσταντίνου ἄς εἶναι διαρκεῖς ὑπέρ πάντων των τιμώντων τή μνήμη του καί ἐπικαλουμένων τό άγιο ὄνομά του.

Δρ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β. ΖΟΡΜΠΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΑΡΧΩΝ ΙΕΡΟΜΝΗΜΩΝ ΤΗΣ Α.Τ.Χ.Μ.Ε.

**«ΥΠΕΣΤΗ ΑΣΘΕΝΕΙΑΣ, ΤΑ ΔΕΙΝΑ
ΒΙΩΣΑΣ ΕΝ ΣΥΝΕΣΕΙ ΘΑΥΜΑΣΤΗ...»
ΟΣΙΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Ο ΛΕΠΡΟΣ:
ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΣΤΗΝ ΑΓΙΟΤΗΤΑ...**

Ἡ ζωή τοῦ Νικηφόρου (Τζανακάκη)

Γεννήθηκε τό 1890. Γόνος τῆς κρητικῆς γῆς, ἀπό τό Συρικόαρι, τό μεγάλο καστανοχώρι τῆς Ἐπαρχίας Κισιάμου (Χανίων). Ὅταν ἀρρώστησε στά 15 του ἔτη μέ ἀβάσταχτους πόνους, ἔπρεπε νά τόν συλλάβουν καί νά τόν μεταφέρουν στήν Σπιναλόγκα γιά νά ἀπομονωθεῖ πλήρως. Δέν τό μποροῦσε καί ἔφυγε γιά τήν Ἀλεξάνδρεια (Αἴγυπτο), ὅπου συνέχισε νά ἐργάζεται, νά εἶναι κοινωνικός καί εὐχαρῖς. Ἀργότερα, ὅταν τά σημάδια τῆς νόσου ἦταν ὁρατά, μίλησε σέ κάποιον Ἀρχιερέα τῆς περιοχῆς, ὁ ὁποῖος τόν ἔστειλε στόν πατέρα Ἀνθίμο, τόν ἐφημέριο τοῦ Λεπροκομείου τῆς Χίου. Στά εἴκοσι τέσσερα ἔτη του βρίσκεται στή Χίο, ὑπό τήν πνευματική προστασία τοῦ πατρός Ἀνθίμου, τοῦ μετέπειτα Ὁσίου Ἀνθίμου τῆς Χίου, συνασκητῆ τοῦ Ὁσίου Παχωμίου τοῦ ἐν Χίῳ (ὁ ὁποῖος ἦταν ὁ πνευματικός τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως). Μέσα σέ μόλις δύο ἔτη ἀντιλήφθηκε ἀπό τόν πατέρα Ἀνθίμο ὅτι ἡ ἀσθένειά του δέν ὀρίζει τό μέλλον τοῦ ἀνθρώπου καί μπορεῖ νά ὀδηγήσει σέ πελάγη εὐτυχίας τοῦ θεοῦ ἔρωτα. Ἐγινε μοναχός. Μοναχός μέ ἀγγελική φωνή. Ὅπως γράφουν οἱ μοναχές τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Βοηθείας Χίου, καταμαρτυρῶντας ὅτι, ὅταν ἔπαλλε τό «Ἄξιόν Ἑστι...», οἱ ἀδελφές ἔπεσαν στό ἔδαφος καί κλαίγανε. Καί ὅταν εἶδαν τό πρόσωπό του τήν ὥρα τῆς θείας μεταλήψεως, ἦταν τόσο μεγάλη ἡ ταραχή τους ἀπό τήν ὁδυνηρή ἐκπληξη, πού κατέρρευσαν ἀπό ἀβάσταχτο πόνο. Εἶχε τό χάρισμα τῆς νοεράς προσευχῆς καί τῆς διδασκαλίας της. Μέσα στά πολλά προβλήματα του, μποροῦσε νά κάνει ὅλους τούς ἄλλους νά νιώθουν

ευχάριστα. Ἡ καθαρὰ καρδιά του, ἡ χαρά, ἡ πραότητα καί ἡ ἐγκράτεια, γνωρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἦταν ζωντανά στήν καθημερινότητά του καί ἀκολουθοῦσε τόν πατέρα Ἀνθίμο ἀκόμη καί στούς ἐξορκισμούς. Τό 1957 ὡς ὠριμος μοναχός καί σέ πολύ ἀσχημὴ σωματική κατάστασι πηγαίνει στό Λεπροκομεῖο τῆς Ἁγίας Βαρβάρας Αἰγάλεω Ἀθηνῶν. Λέγεται ὅτι γνώριζε ὅλες τίς ἱερές ἀκολουθίες ἀπ' ἐξω καί μποροῦσε νά λειτουργήσει ὡς κύριος ἱεροψάλτης χωρὶς νά ἔχει κανένα βιβλίο μαζί του. Στόν Ἀντιλεπρικό Σταθμό ζοῦσε καί ὁ Κρητικῆς καταγωγῆς πατήρ Εὐμένιος, ὁ ὁποῖος εἶχε κι αὐτός προσβληθεῖ ἀπό τὴν νόσο τοῦ Χάνσεν, ἀλλὰ μέ τὴν ἐπιτυχῇ φαρμακευτικῇ ἀγωγῇ θεραπευτῆκε τελείως. Ἀπεφάσισε ὅμως νά μείνει ὅλο τό ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του κοντά στούς συνασθενεῖς του, τοὺς ὁποῖους φρόντιζε μέ πολλή ἀγάπη. Ὁ πατήρ Νικηφόρος ἔφερε μαζί του καί μία ἐπιστολή ἀπὸ τόν πατέρα Ἀνθίμο πρὸς τόν Γέροντα Εὐμένιο, στόν ὁποῖο ἔγραφε: *«Νά τόν ὑπηρετήσεις καί ὅλα τα χαρίσματα πού ἔχει θά σοῦ τά δώσει καί ἐσένα ὁ Θεός»*. Ὁ Εὐμένιος ἔγινε ὁ ὑποτακτικός του Ὁσίου Νικηφόρου. Κάποτε τόν εἶδε νά προσεύχεται καί ἔλεγε: *«Θεέ μου συγχώρεσέ μου, πού δέν ἔχω ἀγάπη, πού εἶμαι ἁμαρτωλός, πού ἔκανα τό ἓνα ἢ τό ἄλλο, εἶμαι ὁ χειρότερος ἁμαρτωλός τοῦ κόσμου. Ὅταν ὁλοκλήρωσε τὴν προσευχή του, τόν ρώτησε: Γιατί κατηγορεῖς τόν ἑαυτό σου; Πότε πρόλαβες νά κάνεις ὅλες αὐτές τίς ἁμαρτίες; Καί τοῦ ἀπάντησε: Μπορεῖ νά μὴν τίς ἔκανα, ἀλλά τίς σκέφτηκα»*! Προσευχόταν μέ ἀπλότητα ἀλλὰ μέ θέρμη ψυχῆς. Παρακαλοῦσε γιά εὐσπλαγχνία καί ζητοῦσε ἀδιάλειπτα ἀπὸ τόν Θεό νά ἐλεήσει ὁλόκληρο τόν κόσμο καί τή δική του ἁμαρτωλότητα. Καί ὅσο προσευχόταν, τόσο γινόταν σκεῦος τῆς Θείας Χάριτος καί εὐχαριστοῦσε καί δοξολογοῦσε τὴν Ἁγία Τριάδα γιά κάθε εὐεργεσία Της.

Πλήθος κόσμου συνέρρεε στό ταπεινὸ κελί τοῦ λεπροῦ μοναχοῦ Νικηφόρου, γιά νά πάρει τὴν εὐχή του. Νά τί ἀναφέρουν μεταξὺ τῶν ἄλλων ὅσοι τόν γνώρισαν τότε: Ἐνῶ ὁ ἴδιος ἦταν κατάκοιτος, μέ πληγές καί πόνους, δέν γόγγυζε ἀλλὰ ἔδειχνε μεγάλη καρτερία. Εἶχε τό χάρισμα τῆς παρηγοριᾶς τῶν θλιβομένων. Τὰ μάτια του ἦταν μονίμως ἐρεθισμένα, ἡ ὄρασή του ἐλάχιστη, εἶχε ἀγκυλώσεις στὰ χέρια του καί παράλυση στὰ κάτω ἄκρα. Παρ' ὅλα αὐτά ἦταν γλυκύτατος, μελίχιος, χαμογελαστός, διηγεῖτο χαριτωμένα περιστατικά, ἦταν ευχάριστος, ἀξιαγάπητος. Τό πρόσωπό του, πού ἦταν φαγωμένο ἀπὸ τὰ στίγματα τῆς ἀσθενείας καί τίς πληγές, ἔλαμπε κι ἔπαιρναν χαρά ὅλοι ὅσοι τόν ἐβλεπαν. Γνώριζε ὅμως πολὺ καλά ὁ ἴδιος ὅτι *«ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ»* (Ψαλμ. 43, 19) καί ἐτομαζόταν μυστικά, γιά νά ἀποπληρώσει τό κοινόφλητο χρέος. Ἡ ὁσιακὴ κοίμησι τοῦ πατρὸς Νικηφόρου, στίς 4

Ίανουαρίου 1964, επισφράγισε τήν εὐλογημένη ἐπίγεια ζωή του.

Ὁ καθένας μας γνωρίζει πολύ καλά μέσα του ἐάν καί κατά πόσο μᾶς μιλά ἡ ζωή ἑνός Ἀγίου. Ἀλλά στή ζωή μας ὑπάρχουν καί πολλά «ἄλλα» καί «ἀλλά», βασανιστικά ἐρωτήματα μέσα μας, σχετικά μέ ὅλη αὐτή τήν κατάσταση τῶν ἀσθενούντων, ἀλλά καί τῆς ἀναπηρίας γενικότερα στή ζωή μας. Οἱ παρακάτω σκέψεις προσπαθοῦν νά δώσουν μία πρώτη ἀπάντηση στά ἐρωτήματα αὐτά καί ἀποτελοῦν καρπό προσωπικῆς ἐμπειρίας.

Ἡ κοινωνία ἀπέναντι στή λέπρα, ὡς ἁμαρτία!

Στή Βίβλο ἔχουμε πολλές καί σημαντικές διηγήσεις πού δέν μοιάζει καμία μέ αὐτή τοῦ Ὁσίου Νικηφόρου, τοῦ ἐπονομαζομένου «Λεπρού». Ἔχουμε διηγήσεις πού μαρτυροῦν ὅτι ὁ Θεός πάει κοντά στούς τυφλοὺς καί τούς ἀσθενεῖς, στούς λεπρούς –δύο διηγήσεις μάλιστα– πολλοί πιστοὶ ὁδηγοῦν τούς παραλυτικούς γιά νά τούς θεραπεύσει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός¹. Καί ἐδῶ ἔρχεται αὐτό τό ἀνθρώπινο βασανιστικό ἐρώτημα: Δέν θά μπορούσε νά γιатρέψει ὅλους αὐτούς τούς λεπρούς; Δέν θά μπορούσε νά κάνει ἕνα ἀκόμα θαῦμα σήμερα; Πόσοι εἶναι οἱ ἀνάπηροι, οἱ καρκινοπαθεῖς, οἱ ἄνθρωποι πού χαροπαλεύουν μέ τόν θάνατο; Γιατί δέν τούς θεραπεύει; Ἀλλά ἐάν ἀφελῶς ἀπαντήσουμε ὅτι ὅλοι εἶναι ἁμαρτωλοί, γιατί ἀφήνει στήν ἴδια καί χειρότερη ἴσως μοίρα ἕναν λεπρό, ὅπως ἦταν ὁ Νικηφόρος; Εἶναι ἀλήθεια ὅτι στά ὅρια τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀρκετές φορές μεγαλύτερος λόγος γίνεται γιά τήν ἁμαρτία καί λιγότερος γιά τήν ἀρετή. Ἔτσι, συνειδητά ἢ ἀσυνεῖδητα, ἡ ἀναζήτηση τοῦ Χριστοῦ μοιάζει νά περνάει κατ' ἀνάγκη μέσα ἀπό τόν δρόμο τῆς ἀποφυγῆς τῆς ἁμαρτίας. Στό κέντρο δηλαδή τῆς ζωῆς βρίσκεται ἡ ἁμαρτία, ἡ ὁποία πρέπει νά νικηθεῖ, προκειμένου νά φτάσει κάποιος στήν ἀρετή. Πρόκειται οὐσιαστικά γιά μία πορεία στέρησης, ὅπου ὁ σκοπός δέν εἶναι ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλά κυρίως καί κατεξοχὴν ἡ ἀποφυγή τοῦ κακοῦ.

Ἀπό τήν ἄλλη, ἡ ἱατρική ἐπιστήμη, δυστυχῶς, δέν προχωρᾷ σέ ἀποτελεσματικά φάρμακα καί μένει σέ διαρκεῖς ἱατρικές προτάσεις πού δέν χαρίζουν καμία βεβαιότητα: ὅλο πιθανότητες, ὅλο «θὰ δοῦμε», ὅλο «μπορεῖ», ἕνα ἀσαφές τοπίο. Στό Νοσοκομεῖο, ἀκόμη καί στό σπίτι, ὅπου αὐτή τί στιγμή

¹ Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε τί θεραπεία τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλικοῦ στήν Κανά τῆς Γαλιλαίας (Ιω, 4, 46-53), τί θεραπεία τοῦ λεπροῦ (Ματθ., 8, 2-4 – Μάρκ., 1, 40-45 – Λουκ., 5, 2-15), τί θεραπεία τοῦ παράλυτου στήν Καπερναοῦμ (Ματθ., 9, 2-8 – Μάρκ., 2, 3-13 – Λουκ., 5, 18-26), τί θεραπεία τοῦ δούλου τοῦ ἐκατόνταρχου στήν Καπερναοῦμ (Ματθ., 8, 5-13 – Λουκ., 7, 1-10), τί θεραπεία τοῦ τυφλοῦ στή Βηθσαιᾶ (Μάρκ., 8, 22-26) κ.ἄ.

έκατοντάδες ασθενείς δέν μπορούν νά έξυπηρετηθοῦν, λόγω ἔλλειψης κάποιας ἐλάχιστης μορφῆς παρηγορητικῆς φροντίδας, καταλαβαίνεις τί ἀξία ἔχει ἡ ὑγεία, τί θά πεί ζωή, πόσο μικρός εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἀπό μόνος του, ἀδύναμος μέσα στά ἐπιτεύγματά του καί τί θαυμαστή τεχνολογία καί εὐφυΐα του.

Τά θαύματα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πολύ μικρά καί λίγα. Καί ἓνας ἄνθρωπος, ἓνας ἀδικημένος λεπρός, πού δέν ἔχει στόν ἥλιο μοίρα, ἀποκαλύπτει ὁ ἴδιος μέ τόν πόνο του, πώς ὁ Θεός διακρίνεται μεγάλος μέσα ἀπό τίς... ἥττες Του, μέσα ἀπό τόν θάνατο καί τίς φαινομενικές ἀποτυχίες Του. Ἡ ζωή πού χαρίζει ὁ ἄνθρωπος πάντα καταλήγει στόν θάνατο καί ὁ θάνατος πού τόν ἐπιτρέπει ὁ Θεός πάντα ὁδηγεῖ σέ αἰώνια κατάστασι καί ζωή.

Ἀλλά ἡ λέπρα; Φοβερή ἀσθένεια! Ζωντανός ἐφιόλτης μέχρι καί πρίν ἀπό μερικές δεκαετίες. Οἱ ἄνθρωποι ὑπέφεραν κυριολεκτικά. Παραμορφώνονταν. Ἀποκόπτονταν ἀπό τήν κοινωνία. Ἀποδιώχνονταν εἴτε μέ τή θέλησή τους εἴτε χωρίς αὐτήν. Ζοῦσαν κυριολεκτικά στό περιθώριο.

Σπιναλόγκα. Μία κοινωνία-φάντασμα. Παρά τί μεγάλη καί πολυτάραχη ἱστορία της εἶναι κυρίως γνωστή σήμερα ὡς **τό νησί τῶν λεπρῶν**.

Τό 1903 ἱδρύεται στό νησί Λεπροκομεῖο γιά τήν ἀπομόνωσι ὅσων ἔπασχαν ἀπό τή νόσο τοῦ Χάνσεν (Νορβηγός ἰατρός, ἀντιμετώπισε τή λέπρα τό 1873) ἀπό τόν ὑγιή πληθυσμό. Δέν εἶχε βρεθεῖ ἀκόμα τό φάρμακο γιά τή λέπρα καί ἡ κολλητική νόσος ἦταν ὁ φόβος καί ὁ τρόμος τῶν ἀνθρώπων. Οἱ χανσενικοί ἦταν ἀπομονωμένοι σέ περιοχές (μεσκινίες) ἔξω ἀπό τίς πόλεις, περιμένοντας νά ζήσουν ἀπό τή φιλευσπλαχνία τῶν διαβατῶν.

Στήν Κρήτη διατηροῦνται ἀκόμα τά τοπωνύμια «Μεσκινιά», κυρίως στό Ρέθυμνο καί στό Ἡράκλειο. Ἦταν ἡ ἐποχή πού ὁ κόσμος πανικοβάλλονταν ἀπό τό φόβο τῆς λέπρας καί οἱ λεπροί ἔπρεπε νά φοροῦν κουδούνια γιά νά προειδοποιοῦν τόν κόσμο νά ἀπομακρύνεται ἔγκαιρα ἀπό κοντά τους. Τότε δέν γνώριζαν ὅτι τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἔχει φυσική ἀνοσία στήν ἀσθένεια αὐτή καί ὅτι ὁ κίνδυνος μόλυνσης ἦταν πολύ μικρότερος ἀπό ὅσο νόμιζαν. Ποιός ὁμως θά ρίσκαρε νά μολυνθεῖ ἀπό μία ἀνίατη, θανατηφόρο ἀσθένεια;

Στά «μισκίνια» ὁ πληθυσμός, ἀποτελούμενος κυρίως ἀπό νομάδες, ζοῦσε ἀπό τούς καρπούς τῆς γῆς. Ἦτσι ἓνα νησάκι ἦταν ἰδανική λύσι γιά νά ἀπομακρυνθοῦν, νά ἀπομονωθοῦν, νά περιθωριοποιηθοῦν ἀπό τόν ὑγιή πληθυσμό οἱ χανσενικοί καί οἱ ὑγιεῖς νά αἰσθανθοῦν ἀσφαλεῖς. Ἡ Σπιναλόγκα ἦταν ἰδανική λύσι γιατί πρόσφερε εὐκόλῃ ἐπικοινωνία μέ τή στεριά γιά τή μεταφορά τῶν ἀσθενῶν. Ἀλλά ὁ χῶρος ἦταν περιορισμένος, ὁ ἓνας πάνω στόν

ἄλλο, χωρίς τήν κινητικότητα ἐκείνη πού θά ἐπέφερε τήν ἀνανέωση καί θά τοὺς ἐπέτρεπε νά δημιουργήσουν ἕνα μέλλον. Μιά φρικτή μέθοδος πού δέν ἦταν ἀπλῶς περιθωριοποιημένοι, ἀλλά πέρα ἀπὸ τὸν πολιτισμό, μία μέθοδος «ἀποπολιτισμοῦ»!

Στὶς 30 Μαΐου τοῦ 1903 ὑπογράφηκε ἡ ἀπόφαση γιὰ νά μετατραπεῖ ἡ Σπιναλόγκα σέ νησί τῶν λεπρῶν καί μεταφέρθηκαν 250 ἀσθενεῖς ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Κρήτης. Μετά τὸ 1913 ἡ Κρήτη ἐνώθηκε μὲ τὴν Ἑλλάδα καί ἄρχισαν νά ἔρχονται ἀκόμα περισσότεροι ἄρρωστοι στὴ Σπιναλόγκα, ἐνῶ ἀργότερα δέχτηκε ἀσθενεῖς ἀκόμα καί ἀπὸ ἄλλες χώρες καί χαρακτηρίστηκε ὡς Διεθνὲς Λεπροκομεῖο.

Ἡ Victoria Hislop, στὸ βιβλίο της **Τὸ Νησί**, γράφει σχετικὰ: «*Ἡ Σπιναλόγκα βούιζε ἀπὸ ζωὴ καί ἐνεργητικότητα. Ἡ ἐφημερίδα της, Ὁ Ἀστήρ τῆς Σπιναλόγκας, τὴν ὁποία ἐξέδιδε ὁ Γιάννης Σολωμονίδης, περιεῖχε περιλήψεις τῶν διεθνῶν εἰδήσεων, μαζί μὲ σχόλια καί ἀρθρα γνώμης. Υπῆρχαν ἐπίσης καί ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Νίκου Καζαντζάκη. Κάθε ἐβδομάδα δημοσιευόταν σέ συνέχειες τὸ προφητικὸ βιβλίο του «Καπετὰν Μιχάλης» καί οἱ ἄνθρωποι στὸ νησί καταβρόχθιζαν κάθε λέξη, περιμένοντας κάθε φορὰ τὸ ἐπόμενο κομμάτι, τὸ ὁποῖο συζητοῦσαν κατόπιν στὸ καφενεῖο. Ὅταν ἀπονειμήθηκε στὸν Κρητικὸ συγγραφέα τὸ παγκόσμιο βραβεῖο Εἰρήνης τὸν Ἰούνιο τοῦ 1956, δημοσίευσαν ἀκόμα καί τὸν λόγο πού ἐκφωνήθηκε στὴ βράβεισί του. “Ἄν δέν θέλουμε νά ἀφήσουμε τὸν κόσμον νά βουλιάξει στὸ χάος, πρέπει νά λευτερώσουμε τὴν ἀγάπη πού εἶναι φυλακισμένη στὴν καρδιά τοῦ κάθε ἀνθρώπου”, εἶχε πεῖ ὁ Καζαντζάκης. Οἱ λέξεις εἶχαν ἀπήχηση στοὺς ἀναγνώστες στὴ Σπιναλόγκα, καθὼς γνώρισαν ὅλοι πολὺ καλὰ τὸ μακελειό καί τὰ μαρτύρια ἀπὸ τὰ ὁποῖα προστατεύθηκαν, τόσο στὴν Ἑλλάδα ὅσο καί πιὸ μακριά, ἐπειδὴ βρισκόνταν περιορισμένοι πάνω στὸ νησί γιὰ πολὺ καιρὸ»².*

Ὁ μεγάλος Λογοτέχνης Νίκος Καζαντζάκης, στὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς του καί κατὰ τὴ νεότητά του, ἐνώθε μία τεράστια ἀποστροφή πρὸς τοὺς πάσχοντες ἀπὸ λέπρα, καθὼς ἡ θέα ἦταν ἀποκρουστική, ἀλλὰ καί ἐπειδὴ ὄχυνε μέσα του τὸν φόβο τοῦ θανάτου. Στὴ συνέχεια ὅμως στὸ βιβλίο του *Ὁ Φτωχούλης τοῦ Θεοῦ*, παραθέτει αὐτοβιογραφικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἀποδίδει στὸν ἅγιον Φραγκίσκο καί φανερώνει τὴν ἀπόλυτη ἀγάπη του καί τὴν ταπεινώσή του ἀπέναντι σέ κάθε πάσχοντα ἄνθρωπο. Ὡς ἀκούσουμε, τὸν ἅγιον Φραγκίσκο τῆς Ἀσίζης, τὸν ἅγιον τῶν Λεπρῶν, τί ἀκριβῶς λέει γιὰ αὐτοὺς τοὺς σκληρὰ

² Victoria Hislop, *Τὸ Νησί*, ἔκδ. Διόπτρα, Ἀθῆνα 2010, σσ. 407-408.

δοκιμαζόμενους ανθρώπους: «Κυλίστηκε χάμω, ξάπλωσε πίστομα κι ἄρχισε νά φιλάει τό χῶμα καί νά κλαίει. Ὁρθιος ἐγώ ἀπό πάνω του ἔτρεμα· δέν ἦταν λεπρός, ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Χριστός κι εἶχε κατέβει στή γῆς λωβιασμένος, νά δοκιμάσει τό Φραγκίσκο. [...] – Ἐγώ, φρᾶτε Λεόνε, κατάλαβα ἐτοῦτο: ὅλοι οἱ λεπροί, οἱ σακάτες, οἱ ἀμαρτωλοί, ἂν τούς φιλήσεις στό στόμα... Σώπασε· τρόμαξε νά τελέψει τό λογισμό του, – Φώτισε μέ, ἀδερφέ Φραγκίσκο, φώτισε μέ μὴ μέ ἀφήνεις στό σκοτάδι. Πέρασε κάμποση ὥρα· τέλος ἀνατριχιάζοντας: – Ὅλοι ἐτοῦτοι, μουρμούρισε, ἂν τούς φιλήσεις στό στόμα, συγχώρεσε μέ, Θεέ μου, γίνονται Χριστός»³.

Σέ ἄλλο ἔργο του ὁ Νίκος Καζαντζάκης θέτει ἓνα πολύ σημαντικό ἐρώτημα: Ἄνθρωπος ἢ Χριστός! Στό ἔργο του ὁ «Καπετάν Μιχάλης», γράφει: «Εἶχαν κάνει κι οἱ λεπροί τόν Ἐπιτάφιό τους, εἶχαν ξαπλώσει κι αὐτοὶ ἀπάνω σε λεμονόφυλλα καί δάφνες τόν Χριστό – μά ἓνα Χριστό δικό τους, πού τόν εἶχε ζωγραφίσει στά χρόνια τα παλιά ἓνας ἑκατοχρονίτης λωβιασμένος καλόγερος. Λεπρό τόν εἶχε στορίσει ὁ καλόγερος ἐτοῦτος τόν Χριστό τῆς Μεσσηνιάς, τοῦ χε φάει ἡ ἀρρώστια τά δάκτυλα καί τή μύτη καί τό ἐπάνω χεῖλι του εἶχε ἀρχίσει κι αὐτό νά σαπίζει· θύμωσε ὁ Μητροπολίτης τοῦ καιροῦ ἐκείνου, φώναξε τόν καλόγερο: Ἀφορεσμένε, μεγάλο ἀμάρτημα νά παρασταίνεις λωβιασμένο τό Χριστό. Δέ φοβήθηκες τόν Θεό; Γιατί τό ἱκαμες; Πῶς ἀλλιῶς μπορούσε, Δέσποτά μου, ὁ Χριστός, ἀποκρίθηκε ὁ καλόγερος – καί τσεύδιζε γιατί δέν εἶχε χεῖλια νά μιλήσει, μονάχα δόντια καί γλῶσσα – πῶς ἀλλιῶς μπορούσε ὁ Χριστός νά δείξει τὴν ἀγάπη του στοὺς ἀνθρώπους; Πῆρε ἀπάνω του τὴν ἀρρώστιά τους... Ἐτοῦτον τό λεπρό Θεό τριγυροῦσαν ἀπόψε οἱ λωβιασμένοι, ξαπλωμένοι ἀπάνω σε λεμονόφυλλα καί δάφνες. Κι ὅταν εἶδαν ἀντίκρᾳ τους, στίς Τρεῖς Καμάρες, τόν Ἐπιτάφιο τῶν γερῶν ἀνθρώπων, κούνησαν τά φωτάκια του ἀπάνω ἀπὸ τόν γκρεμό καί χαιρέτησαν»⁴.

Οἱ λιγοστὲς αὐτὲς ἀναφορὲς εἶναι ἀρκετὲς γιὰ νά κατανοήσουμε, μέ τόν καλύτερο τρόπο, τί νοοτροπία τῶν χανσενικῶν τῆς Σπιναλόγκας γιὰ τόν τρόπο προσέγγισης τῆς ζωῆς, καί μάλιστα τοῦ θανάτου: «Ὁ θάνατος! Στή

³ Νίκου Καζαντζάκη, *Ὁ Φτωχούλης τοῦ Θεοῦ*, ἐκδ. Καζαντζάκη, Ἀθήνα 2008, σ. 90. Τέλος, ὁ ἥρωας τοῦ Καζαντζάκη, ὁ Μανωλιός ἀπὸ τό βιβλίο *Ὁ Χριστός ξανασταυρώνεται*, πού πρόκειται νά ὑποδυθεῖ τόν Χριστό βγάξει ἐξανθήματα στό πρόσωπό του. Τό γεγονός αὐτό τόν βοηθᾷ νά βρεῖ τόν ἑαυτό του μέσα ἀπὸ μία ἐσωτερικὴ πνευματικὴ διαδικασία, καί μόλις βροῖσει καί πάλι τόν ἑαυτό του καί ἀλλάζει ζωὴ (π.χ. ἀποφασίζει νά μὴν ἀρραβωνιαστεῖ μέ τὴ Λενιώ, ἀλλὰ νά ὑπάρχει γιὰ ὅλους) καί σκαλίζει σέ ξύλο τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, τὰ στίγματα χάνονται ξαφνικά μέ τόν ἴδιο τρόπο πού ἐμφανίστηκαν.

⁴ Νίκου Καζαντζάκη, *Καπετάν Μιχάλης*, *Ἐλευθερία ἢ θάνατος*, ἐκδ. Καζαντζάκη, Ἀθήνα 2012, σ. 193.

Σπιναλόγκα όλοι βάδιζαν προς τό θάνατο γιατί δέν ύπήρχε τό πνεύμα τής δημιουργίας. Γι' αυτό και συνήθιζαν σιγά-σιγά διαφορετικά από τούς άλλους ανθρώπους πού φρόντιζαν τά παιδιά τους, μοχθοῦσαν νά κάνουν περιουσία. Έμᾱς μᾱς άπασχολοῦσε κυρίως ή προετοιμασία τοῦ θανάτου. Γι' αυτό και λέγαμε: 'αὐτός πέθανε, ξεκουράστηκε'»⁵.

Ἀπό τό περιθώριο στήν αγιότητα

Οί παραπάνω σύντομες διηγήσεις φανερώνουν ότι ύπάρχει μία άέναν κίνηση τοῦ ανθρώπου νά άγκαλιάσει τόν πλησίον του, μέ όλες του τίς ιδιαιτερότητες (άκόμη και τούς ασθένειες)⁶, νά τόν δει ως πρόσωπον Θεοῦ, ως «εὖοσμον άνθος» ή νά άποδεχθεῖ τόν ἴδιο τόν Χριστό ως τό κατεξοχίν πρόσωπο πού παίρνει πάνω Του όλες τίς άμαρτίες τοῦ κόσμου. Αλλά και τά δύο εἶναι άκατόρθωτα πολλές φορές. Ὁ ἴδιος μάλιστα ό Χριστός μιλά μέ παράπονο γιά τήν άχαριστία τοῦ ανθρώπου: Λαέ μου, λαέ μου «τί έποίησα σοί ή τί σοί παρηνόχλησα; Τούς τυφλούς σου έφώτισα, τούς λεπρούς σου έκαθάρισα, άνδρα όντα επί κλίνης ήνωρωσάμην. Λαός μου, τί έποίησα σοί, και τί μοί αναπέδωκας; Ἄντί τοῦ μάννα χολήν' αντί τοῦ ὕδατος ὄξος· αντί τοῦ άγαπᾶν με σταυρῶ...»⁷.

Αλλά και ως προσωπική ανθρώπινη άγωνία: «Οὐκ έχω άνθρωπον», λέμε πολλές φορές, όπως ακριβώς στήν Εὐαγγελική περικοπή τοῦ Παραλύτου στή δεξαμενή Βηθεσά. Ὁ Ἅγιος Μακάριος ό Πάτριμος αναφέρει χαρακτηριστικά γιά τό γεγονός αὐτό: «Ποιός λοιπόν, θά ήταν τόσο σκληρός στήν καρδιά, τόσο θηριογνώμων στήν διάθεση ώστε νά μή συλλυπηθεῖ και νά μή συμπονέσει σήμερα, ακούγοντας από τό Ἱερό Εὐαγγέλιο τούς πολλούς εκείνους χρόνους, τούς όποίους πέρασε ό σημερινός παράλυτος κατάκοιτος, σάν αναίσθητος λίθος, πάνω σε ένα κρεβάτι; Ποιός νά μή συλλυπηθεῖ, όταν συλλογισθεῖ όχι μόνο τούς πόνους πού τοῦ προκαλοῦσε ή βαρύτατη ασθένεια τής παραλυσίας,

⁵ Maurice Born, *La Chimère Infectieuse* (Η Μολυσματική Χίμαιρα), έκδ. L' Aire, Vevey 1993, σ. 193. Πρβλ. και τό θαυμάσιο βιβλίό τοῦ συγγραφέα Ζουλιέν Γκριβέλ, ό όποίος εργάστηκε πολλά χρόνια ως όδοντίατρος μέ χανσενικούς, *Η νόσος τοῦ Χάνσεν στήν Ελλάδα και στήν Κρήτη κατά τόν εικοστό αἰώνα*, μετ. Πάρις Ἀσανάκης, Ἐλούντα (Κρήτη) 2011.

⁶ Αναφερόμαστε σέ όλα τα αὐτοάνοσα νοσήματα, τά όποία εἶναι ασθένειες πού εμφανίζονται όταν ό ανθρώπινος όργανισμός επιτίθεται και καταστρέφει τά δικά του κύτταρα και όργανα, όπως ό ερυθηματώδης λύκος, ή ρευματοειδής αρθρίτιδα, ή ψωρίαση, ή νόσος Hashimoto, ή νόσος τοῦ Crohn, ή σκλήρυνση κατά πλάκας κ.ά.

⁷ 12ο Ἀντίφωνο τής Μεγάλης Πέμπτης.

ἀλλά ἀκόμη τὴν λύπη καὶ τὸ παράπονο πού ἡσθάνετο ὅταν ἔβλεπε τὸν Ἄγγελο νὰ ταράσσει τὸ ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας, νὰ ἰατρεύεται ἄλλος καὶ νὰ φεύγει καὶ ὁ ἴδιος νὰ κείτεται πάντοτε ἐκεῖ;»⁸.

Ὁ παράλυτος ἀναφέρει τὸ παράπονό του πρὸς τὸν Κύριο ὅτι δὲν εἶχε ἄνθρωπο νὰ τὸν βοηθήσει: «Κύριε, ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ μέ εἰς τὴν κολυμβήθραν· ἐν ᾧ δὲ ἔρχομαι ἐγώ, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει» (Ιω., 5, 7). Ἕνας ἄνθρωπος νὰ βοηθήσει τὸν συνάνθρωπό του δὲ βρέθηκε. Κι ὁμως, ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς πάει πολὺ πιὸ μακριά. Συνδέει τὴ σωτηρία καὶ τὴν ἀποκατάστασι τῆς παραλυσίας μὲ τὴν ἐνσάρκωση τοῦ Ἰδιοῦ. Σὲ ἓνα Τροπάριο τῆς Ἑορτῆς, παρουσιάζεται ὁ Κύριος νὰ ἀπαντᾷ στὸν παραλυτικό, ὅταν ἐκεῖνος τοῦ λέει ὅτι δὲν ἔχει ἄνθρωπο γιὰ νὰ τὸν βάλει στὸ νερό καὶ νὰ γιатρεύει, μέ τὰ ἐξῆς λόγια: «Διὰ σέ ἄνθρωπος γέγονα, διὰ σέ σάρκα περιβέβλημαι, καὶ λέγεις ἄνθρωπον οὐκ ἔχω; ἄρὸν σου τὸν κράββατον καὶ περιπάτει. Πάντα σοὶ δυνατά, πάντα ὑπακούει, πάντα ὑποτέτακται...»⁹. Δηλαδή, λέει ὁ Χριστὸς στὸν παραλυτικό: ὅτι γιὰ σένα ἔγινε ἄνθρωπος καὶ περιβλήθηκα μέ σάρκα καὶ λές ὅτι δὲν ἔχεις ἄνθρωπο;

Ὁ Θεὸς εἶναι ἀνυπερίφανος¹⁰ καὶ ὁ Θεὸς Λόγος σαρκούμενος προσέλαβε τὸ ξένο, τὸ ἄλλο, τὸ ἐντελῶς διαφορετικό¹¹. Βγῆκε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ Του, παραμένοντας ταυτόχρονα ὁ ἑαυτός του, προκειμένου ἡ ἀγάπη Του, πού χωρᾷ τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα, νὰ κατορθώσῃ τὸ ἀκατόρθωτο. Προσέλαβε τὴ διαβρωμένη ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ἀνθρώπινη φύση, προσέλαβε τὸν ἐκδιωγμένο ἀπὸ τὸν παράδεισο Ἀδάμ, τὸν πλάνητα καὶ ἀλήτη, γιὰ νὰ τὸν γιатρέψῃ ἀπὸ τὴν ἀσθένειά του. Καὶ ἀκόμα περισσότερο, ἔγινε ὁ ἴδιος ξένος καὶ ἀλήτης¹²,

⁸ Μακαρίου του Πάτμου, *Λόγος στὴν Κυριακὴ του Παραλύτου*.

⁹ Μέγας Ἑσπερινὸς τῆς Ἑορτῆς, Δοξαστικὸ (Ἦχος πλάγ. Α').

¹⁰ Ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος δίνει μία ἀριστοτεχνηματικὴ ὀνομασία στὸ Θεό «ὡς ἀνυπερίφανο». Συμεὼν Νέου Θεολόγου, «Εὐχαριστία» 1, 156-161, *Sources Chretiennes* 113, σσ. 316-318: «Ἀλλ' ὅμως οὕτω ἐγίνωσκον, Δέσποτα, ὅτι σύ ἦς, ὁ ἀπὸ πηλοῦ πλάσας με, ταῦτά μοι πάντα χαρισάμενος τὰ καλά. Οὕτω ἔγνων ὅτι αὐτός σύ ὑπῆρχες ὁ ἀνυπερίφανος Θεὸς μου καὶ Κύριος. Οὕτω γάρ φωνῆς σου ἠξιώθην ἀκοῦσαι, ἵνα γνωρίσω σε, ἥς εἰπὼν μοὶ μυστικῶς ὅτι "Εγὼ εἰμί"».

¹¹ Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Περὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου* 54, PG 25, 192B: «Αὐτός γάρ ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν [...] καὶ αὐτὸς ὑπέμεινε τὴν παρ' ἀνθρώπων ὕβριν, ἵνα ἡμεῖς ἀθανασίαν κληρονομήσωμεν». Γρηγορίου Θεολόγου, *Ἐπιστολή* 101, PG 37 181C. Ἐπίσης, βλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις Ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως* 50, PG 94, 1005B: «Ὅλον γάρ ὅλος ἀνέλαβέ με, καὶ ὅλος ὅλῳ ἠνώθη, ἵνα ὅλῳ τὴν σωτηρίαν χαρίσῃται. Τό γάρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον. Ἦνῳται τοίνυν σαρκὶ διὰ μέσου νοῦ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καθαρὸν τι, καὶ σαρκὸς παχύτιπτο».

¹² Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Γλαφυρὼν εἰς Γένεσιν*, PG 69, 185D: «ὡς ἀλήτης ἔσται καὶ ξένος». Νίκου Καζαντζάκη, *Ἀσκητικά*, ἐκδ. Καζαντζάκη, Ἀθήνα 2007, σ. 77: «Ἐρχομαι! Παράτα τί

έτσι ώστε διά της “συμπαθείας” και της οικειότητας νά φανερώσει τό μυστήριο της αγάπης πού φτάνει μέχρι τόν Σταυρό.

Είναι αλήθεια ότι στή διάρκεια τῶν αἰώνων τά ἄτομα μέ κάθε εἶδους ἀναπηρία δέν ἀντιμετωπίστηκαν μέ τόν καλύτερο δυνατό τρόπο ἀπό τίς κοινωνίες καί τίς Ἐκκλησίες¹³. Συχνά οἱ ἄνθρωποι αὐτοί ἦταν στό περιθώριο καί ἔγιναν θύματα κακομεταχείρισης, ἐκφοβισμοῦ, ἀπανθρωποποίησης, ἐνῶ πολλές φορές θεωρήθηκε ὅτι δέν διαθέτουν κανένα δικαίωμα στήν ζωή, καθῶς ἡ ὁποία ἀναπηρία τους κρίθηκε ὅτι ἀποτελεῖ σημάδι εἴτε τῆς θεϊκῆς τιμωρίας γιά κάποιο δῆθεν ἁμαρτωλό παρελθόν εἴτε ὅτι βρίσκονται ὑπό τήν κατοχή δαυμονίων πού χρήζουν ἐξορκισμοῦ.

Προκειμένου ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί ἡ ὀρθόδοξη θεολογία ἰδιαίτερα νά μπορέσουν νά διατυπώσουν ἕναν χρήσιμο καί φιλόανθρωπο λόγο ἀπέναντι στήν πραγματικότητα αὐτή, ἡ ὁποία θά ὀδηγήσει καί στήν ἀντίστοιχη πράξη, λαμβάνοντας ὑπόψη τή σύγχρονη πραγματικότητα, μακριά ἀπό ἀκρότητες καί ἀστοχίες τοῦ παρελθόντος, εἶναι ἀνάγκη νά ἔχει ὡς ἀφετηρία καί βάση δύο καίριες θεολογικές παραδοχές:

α. Τό ἴδιο το γεγονός τῆς Ἐσαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ στήν Ἱστορία. Ὁ Χριστός προσέλαβε ὁλάκερη τήν ἀνθρώπινη φύση, τόν σύνολο ἄνθρωπο. Σέ καμία περίπτωση δέν ἐμποδίστηκε ἡ περιορίστηκε ἀπό τούς περιορισμούς φύλου, φυλῆς, χρώματος, θρησκείας, ἀσθενείας, κοινωνικῆς τάξης κ.λπ. ἀλλά μέ τή διδασκαλία καί τό ἔργο του ἀνέδειξε τί μοναδικότητα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου μακριά ἀπό στάσεις καί κατανοήσεις πού ἀμαυρώνουν στήν ἐποχή του ἀλλά καί διαχρονικά –ἔστω καί στό ἐλάχιστο– τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο. Ἀρκεῖ νά θυμηθοῦμε ἐνδεικτικά τήν παραβολή τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτη (Λουκ., 10, 25-37), ὅπου ἀναδεικνύονται ἡ μοναδικότητα καί τό ἀνεπανάληπτο τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης καί ἀξιοπρέπειας, καθῶς ἐπίσης καί ἡ ἀπρὸς τὸν Θεὸν ἀλληλεγγύη ἀπέναντι στόν κάθε ἄνθρωπο.

Ὁ Χριστός προσέφερε στήν ἀνθρωπότητα τό ἀνεκτίμητο δῶρο τοῦ προσωπικοῦ τρόπου ὑπαρξης, τοῦ τρόπου μέ τόν ὁποῖο ὑπάρχει ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ἕνας τρόπος ὑπαρξης καί ζωῆς πού θεμελιώνεται στήν ἀπρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη καί ἀνοικτοσύνη πρὸς τό κάθε ἄλλο πρόσωπο, γεγονός πού καθιστᾷ τόν ἄνθρωπο ὡς τό κατεξοχὴν σχεσιακό ὄν πού δέν μπορεῖ νά ζήσει παρὰ μόνο

γυναῖκα σου, τά παιδιά σου, τίς ἰδέες σου καὶ ἀκολουθᾷ μου. Εἶμαι ὁ μέγας Ἀλήτης».

¹³ Βλ. σχετικές προσπάθειες τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος, Πανελλήνιο Συνέδριο μέ διεθνή συμμετοχή, μέ θέμα: «Ἐκκλησία, Ἀναπηρία, Κοινωνία», 30-31 Μαρτίου 2019.

έναν βρίσκεται σέ διαρκή καί εἰλικρινή συνάντηση καί κοινωνία μέ τόν κάθε ἄλλο.

β. Ὁ κατεχοχίν τόπος ὅπου το νέο αὐτό ἥθος γίνεται πράξη, ἥ μᾶλλον ὀφείλει νά ἀποτελεῖ πραγματικότητα, δέν εἶναι ἄλλος ἀπό τί θεία Εὐχαριστία. Πρόκειται γιά τό μυστήριό πού συγκροτεῖ τήν Ἐκκλησία, ἐκφράζει κατεχοχίν τήν αὐτοσυνειδησία της καί τήν ταυτότητά της καί τό ὅποιο προσφέρει ἔστω καί στιγμιαία καί ἀπό μέρους μία πραγματική πρόγευση τοῦ προσωπικοῦ τρόπου ὑπαρξης τοῦ ἴδιου του Τριαδικοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος πρόκειται νά φανερωθεῖ πλήρως στήν ἐρχόμενη βασιλεία. Σχολιάζοντας τήν Α΄ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή τοῦ ἀποστόλου Παύλου κεφ. 11, ἡ αὐθεντικότητα τῆς εὐχαριστίας (τό κεντρικό γεγονός στή ζωή τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας) κρίνεται ἀπό τί συμπερίληψη καί συμμετοχή ὄλων των μελῶν τῆς κοινότητας στό εὐχαριστιακό δεῖπνο, καί ὄχι ἀπό τήν ποιότητα τῆς τελετουργίας ἢ τήν ποιότητα τοῦ ἄρτου καί τοῦ οἴνου. Δέν ὑπάρχει εὐχαριστιακή γιορτή, ἂν δέν ὑπάρχει ἀγάπη πού νά εἶναι ἐκδηλη στίς σχέσεις τῶν μελῶν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐνα ἀπό τά βασικά γνωρίσματα τῆς εὐχαριστιακῆς ταυτότητας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὅτι αὐτή ἀποτελεῖ τόν τόπο ὅπου κάθε εἶδους ἀποκλεισμός πού βασίζεται σέ γνωρίσματα τῆς φύσης, ὅπως ἡ φυλή, τό φύλο, οἱ κοινωνικές, θρησκευτικές ἢ ἄλλες διαφοροποιήσεις, ὀφείλει νά σχετικοποιεῖται, καθὼς ἐκεῖνο πού προέχει εἶναι ἡ μοναδικότητα καί ὁ ἀνεπανάληπτος χαρακτήρας τοῦ κάθε ἀνθρώπινου προσώπου, ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ.

Τό ἐκκλησιαστικό ἥθος ὅταν παραμένει ζωντανό καί ἐκφράζεται στίς ἐπιμέρους ἐκφάνσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς μαρτυρεῖ τό παράδειγμα τοῦ ἴδιου του Θεανθρώπου, ὁ ὁποῖος βρέθηκε κοντά, ἥ μᾶλλον ταυτίστηκε μέ τούς πάσχοντες, τούς κάθε λογῆς κατατρεγμένους καί ἀνάπηρους, τούς κοινωνικά καί ἐθνικά ἀπόβλητους, τούς κάθε λογῆς «καταραμένους» τῆς γῆς, δίνοντας ξεκάθαρο παράδειγμα γιά τόν τρόπο πού ὀφείλουμε ἐμεῖς οἱ μαθητές καί οἱ διάκονοί του νά πολιτευόμαστε ἐφόσον ἐπιθυμοῦμε καί προσβλέπουμε στήν αἰώνια ζωή. Μπορεῖς νά ἀγαπᾷς τόν Θεό πού δέν τόν βλέπεις καί νά μισεῖς τόν ἀνάπηρο συνάνθρωπό σου μέ τόν ὅποιο μοιράζεσαι τήν καθημερινή ζωή καί τά ἀγαθά της γῆς, γιά νά παραφράσουμε μία φράση τοῦ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη.

Ὁ φίλος μου ὁ λεπρός καί ἡ πίστη μας!

«Σεῖς εἶστε φίλοι μου, ἂν κάνετε αὐτά πού ἐγώ σᾶς παραγγέλλω. Σᾶς ὀνομάζω φίλους, γιατί σᾶς ἔκανα γνωστά ὅλα ὅσο ἄκουσα ἀπό τόν Πατέρα

μου» (Ιω., 15, 14-15)¹⁴. Ὁ Θεός, λοιπόν, εἶναι ἐκτός ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα γνωρίσματά Του καὶ φίλος του ἀνθρώπου, γιὰ αὐτό καὶ ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς Πατέρες ὡς Φιλάδελφος καὶ Φιλάνθρωπος. Τί σημαίνει αὐτό; Ἕνα πανέμορφο ὄρισμό τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ μᾶς δίνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: «*Διὰ τὴν νά τὸν διφυῶν. Ποτίζει ὅποιους θέλουν νά πιοῦν. Εὐεργετῇ ὅταν τοῦ ζητοῦν νά εὐεργετήσῃ. Εἶναι εὐκόλος στή μεγαλοδωρία. Περισσότερο χαίρεται αὐτός νά δίνει ἀπὸ ὅ,τι νά παίρνουν. Μόνον νά μὴ διαπράξουμε τό σφάλμα νά ζητήσουμε πράγματα μικρά καὶ ἀνάξια πού δίνει*».

Πρόκειται γιὰ τὴν ἀπύθμενη φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ἀναφέρει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς: «*Πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς ἐτοίμασε αἰώνια κληρονομία βασιλείας, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς γιὰ χάρη μας ἔπλασε τοὺς ἀγγέλους γιὰ νά ἀποστέλλονται ὡς διάκονοι. Πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς γιὰ χάρη μας ἔπλασε τὸν οὐρανὸν σ' ὅλον τὸν αἰσθητὸν κόσμον, τὸν ἴδιον ἀεικίνητον καὶ πολυκίνητον. Γιὰ μᾶς, πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς, κατασκεύασε τὸν μεγάλον φωστῆρα γιὰ νά κυριαρχεῖ στὴν ἡμέρα καὶ τὸν μικρὸν γιὰ νά κυριαρχεῖ τῆς νύκτας. Γιὰ μᾶς πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς θεμελίωσε τὴ γῆν, ἔπλασε τὴ θάλασσαν, ἐξέχυσε ἀφθόνως ἐπάνω ἀπὸ αὐτὰ τὸν ἄερα. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν σύμπαντα κόσμον παρήγαγε ἀπὸ τό μηδὲν ὁ πλάστης μας· γιὰ τὴ σύστασιν τοῦ σώματός μας. Γιὰ τὴ βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τὴν καθοδήγησιν φωτίζει τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν κάνει δεκτικὴ τῆς χάριτος καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ πού μεταδίδουν τὰ μυστήρια*».

Θά μοῦ πεῖτε, καλὰ τα λές ἐσύ, ἀλλὰ ἔλα νά τό δεῖς στὴν πράξη. Naί, ἔχετε δίκιο! Λησμονοῦμε ὅμως τό πιὸ σημαντικό: «Μὴ φοβᾶσαι, μόνο πιστεue» (Μάρκ., 5, 36)! Αὐτὸ δὲν θά ἔπρεπε νά θεωρεῖται ὅτι σημαίνει, «Ἐπιτέλους, τόλμα ν' ἀρχίσῃς νά πιστεύῃς», ἀλλὰ μᾶλλον, «Τόλμα νά συνεχίσῃς νά πιστεύῃς». Θαυμάσια! Ἀλλὰ πῶς μπορεῖ νά «συνεχίσῃ» κανεὶς νά πιστεύει, ἐκτός ἐάν ἡ πίστις του κερδίζεται κάθε φορὰ ἐκ νέου; Θέσε τὴν πίστιν πού ἔχεις σέ δοκιμασία... Θαυμάσια! Ἀλλὰ πῶς γίνεται αὐτό τό «νά ἔχει» κανεὶς πίστιν; Μπορεῖ κανεὶς «νά ἔχει» πίστιν καὶ κατόπιν πάνω καὶ πέρα ἀπὸ αὐτό νά τὴν θέτει σέ δοκιμασία; Ἡ μήπως τὴν «ἔχει» κανεὶς μόνο στὸν βαθμὸ πού τὴν θέτει διαρκῶς σέ δοκιμασία ἢ, καλύτερα, στὸν βαθμὸ πού διαρκῶς δοκιμάζεται; Δέν «ἔχει» κανεὶς μιὰ φίλια ἢ ἕναν ἔρωτα παρὰ μόνο σάν κάτι πού εἶναι κάθε μέρα

¹⁴ «Ὑμεῖς φίλοι μου ἔστε, ἐάν ποιῇτε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν· οὐκέτι ὑμᾶς λέγω δούλους, ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε τί ποιῇ αὐτοῦ ὁ κύριος· ὑμᾶς δὲ εἶρηκα φίλους, ὅτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς μου ἐγνώρισα ὑμῖν». Κατὰ παρόμοιον τρόπο καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος στὴν καθολικὴ ἐπιστολὴ τοῦ γράφει: «Ἔτσι ἐκπληρώθηκε ἡ Γραφή πού λέει: ὁ Ἀβραάμ πίστευε στὸν Θεὸ καὶ γι' αὐτὴν τοῦ τὴν πίστιν ὁ Θεὸς τὸν ἀναγνώρισε καὶ ὀνομάστηκε φίλος τοῦ Θεοῦ» (Ἰακ., 2, 23).

καινούργιο. Αυτό τό «ἔχειν» εἶναι ἀρκετά διαφοροετικό πράγμα ἀπό τό νά ἔχεις χρήματα καί ἀγαθά ἢ νά ἔχεις πεποιοθήσεις καί αἰσθήματα.

Ὅπωςδὴποτε, ἐδῶ ὑπάρχει ἓνα δίλημμα. Αὐτό δέν εἶναι ἀνάμεσα στήν πίστη μου καί στά καθήκοντα ἢ τίς ἀνάγκες μου, ἀλλά μᾶλλον ἀνάμεσα σέ αὐτά τὰ καθήκοντα καί ἀνάγκες κι ἐκεῖνο στό ὁποῖο ἔχω ὡς πίστη, δηλαδή στόν Θεό καί τόν λόγο Του. Ἡ πίστη εἶναι βέβαιη γιά τόν ἑαυτό της, μόνον ὅταν κοιτάζει πρὸς τό ἀντικείμενό της, πού εἶναι καί ἡ πηγὴ της. Ὅταν κοιτάζει τόν ἑαυτό της εἶναι πάντοτε ἀβέβαιη. Ἔτσι ἡ πίστη εἶναι ἓνα «ἄλμα μέσα στό σκοτάδι», γιατί ὁ ἄνθρωπος θά εὔρισκε εὐκόλα σιγουριά κοιτάζοντας τόν ἑαυτό του, ὅμως πρέπει ἀκριβῶς νά ἐγκαταλείψει τόν ἑαυτό του γιά νά μπορέσει νά δεῖ τό ἀντικείμενο τῆς πίστες του. Καί αὐτό εἶναι πού συνιστᾷ «ἄλμα μέσα στό σκοτάδι» γιά τόν φυσικό ἄνθρωπο. Ἀλλά αὐτό δέν σημαίνει κανένα τυφλό ρίσκο, κανένα παιχνίδι τῆς τύχης, ἀπλῶς ἓνα τυχαῖο ψηλάφημα, ἀλλά μᾶλλον ἓνα τόλμημα γνώσης. Γιατί ὁ ἄνθρωπος δέν ἐρωτᾶται ἂν θά ἀποδεχτεῖ μία θεωρία περὶ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐνδέχεται καί νά εἶναι ἐσφαλμένη, ἀλλά μᾶλλον ἂν εἶναι πρόθυμος νά ὑπακούσει στή θέληση τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν ὁ Θεός δέ μᾶς δίνει κάτι πού ἐπίμονα τοῦ ζητοῦμε, τότε δύο πράγματα μπορεῖ νά συμβαίνουν: Ἡ δέ μᾶς τό δίνει γιά τό καλό μας, ἢ ἐμεῖς δέν ξέρουμε πῶς καί πότε νά Τοῦ τό ζητήσουμε, χωρίς νά ἀποκλείεται νά συμβαίνουν καί τὰ δύο μαζί. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρώτη περίπτωση, κανεὶς δέν μπορεῖ νά γνωρίζει τό «γιατί». Γιά τὴ δεύτερη, ὅμως, περίπτωση, θά μπορούσα νά πῶ πάρα πολλά. Πρῶτα-πρῶτα, ὅταν ζητᾶμε κάτι ἀπὸ τόν Θεό, δέν πρέπει νά στυλῶνουμε τὰ πόδια μας καί νά τοῦ λέμε: «*Τώρα θέλω αὐτό*». Διότι, κάτι τέτοιο, δέν εἶναι μόνον ἀπαράδεκτον, ἀλλά ἀποτελεῖ καί μεγάλη ἀσέβεια πρὸς τόν Δημιουργό μας. Ποιὸς εἶσαι ἐσύ, ἢ ἂν θέλεις, ποιὸς εἶμαι ἐγώ, πού μπορῶ νά ζητήσω ἀπαιτητικά κάτι ἀπὸ τόν Θεό μας, καί μάλιστα νά τοῦ προσδιορίσω καί τόν χρόνο χορηγήσεώς του¹⁵;

¹⁵ Ὁ παρακάτω διάλογος εἶναι χαρακτηριστικός: «*Μά, Παπούλη μου, ἐγὼ οὔτε ἀπαιτητικά τό ζητήσα, οὔτε χρονικά ὅρια ἔθεσα. Αὐτό τό γνωρίζετε πολὺ καλά. Γιατί τό θέμα μου χρονίζει... Ἀκριβῶς αὐτό σοῦ ἐξηγῶ καί ἐγώ. Τὴν αἰτία πού χρονίζει. Ὅταν ζητᾶμε κάτι ἀπὸ τόν Θεό, τό ζητᾶμε παρακλητικά καί εὐγενικά, γιά ἓνα ὀρισμένο χρονικό διάστημα. Ἐάν δοῦμε ὅτι ὁ Θεός μᾶς τό ἀρνεῖται, τότε σταματοῦμε καί ἐμεῖς νά τόν ἐνοχλοῦμε. Διότι, ὅσο ἐπιζητοῦμε κάτι, τόσο ἀπομακρύνεται. Γι' αὐτό παύουμε νά τό ζητᾶμε. Καί ὅταν πλέον ἐμεῖς θά τό ἔχουμε ξεχάσει, αὐτό θά ἔλθει, χωρίς νά τό καταλάβουμε. Γιατί ὁ Θεός δέν ξεχνᾷ.*

Ἔλαβε τό μίνυμά μας ὁ Θεός χωρίς χρέωση! Τό συγκρατεῖ καί ὅταν ἔκεινος κρίνει, ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς, μᾶς τό χορηγεῖ! Γι' αὐτό, δέν πρέπει νά ἐπιμένουμε στόν Θεό, ντέ καί καλά, νά μᾶς κάνει αὐτό πού θέλουμε ἐμεῖς, καί μάλιστα, ὅποτε ἐμεῖς τό θέλουμε. Ἡ ἐπιμονὴ σέ αὐτές τίς περιπτώσεις ἀντενδείκνυται. Γιατί κάνει κακό, ἀντὶ γιὰ καλό. Καί ὅταν μάλιστα ἡ ἐπιμονὴ εἶναι

Πιστεύω ότι δέν πρέπει νά κυνηγάμε τίς ἐπιθυμίες μας, ἀλλά νά τίς ἀφήσουμε στή θέληση τοῦ Θεοῦ. Διαφορετικά, ὅσο κυνηγάμε κάτι, τόσο ἀπομακρύνεται! Αὐτό τό κάτι, εἶναι σάν τήν σκιά μας. Ὅσο καί νά τρέξεις, δέν πρόκειται νά τήν πιάσεις ποτέ. Γιατί ὅσο τρέχεις ἐσύ, τρέχει καί αὐτή!¹⁶

Ἡ μόνη μας ὑγεία εἶναι ἡ ἀρρώστια! Κάνουμε πολλές φορές τό λάθος νά συγκρίνουμε τόν ἑαυτό μας μέ τούς πῖο ἀσθενεῖς ἀνθρώπους. Λάθος! «Μή συγκρίνεις τόν ἑαυτό σου μέ τούς πῖο ἀσθενεῖς ἀνθρώπους, ἀλλά νά αὐξάνεις τήν ἀγάπη σου σύμφωνα μέ τήν ἐντολή. Γιατί μέ τή σύγκριση πέφτεις στό λάκκο τῆς οἰήσεως (=ἀλαζονείας), ἐνῶ μέ τήν αὕξηση τῆς ἀγάπης ἀνεβαίνεις στό ὕψος τῆς ταπεινοφροσύνης»¹⁷.

Ὅλα ἀνακεφαλαιώνονται στήν περίφημη φράση τοῦ Μάξιμου Ὁμολογητῆ: «*Συγγνωστόν γάρ, οὐ τιμωρητόν, ἡ ἀσθένεια*».

Ἀντί ἐπιλόγου

Κλείνοντας, ἡ κάθε ἀσθένεια εἶναι πρόφαση γιά νά εἰσέλθουν ὅλοι στήν ἀγιότητα. Ὅταν, ὁμως, ὡς μέλη τοῦ ζῶντος σώματος τοῦ Χριστοῦ μετέχουμε στή μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, γνωρίζουμε πῶς ἡ εἰσόδός μας στόν ἅγιο χῶρο τοῦ ναοῦ ἀποτελεῖ τρόπον τινά μία ἀνάβαση. Χρειαζόμαστε ὁμως βάσεις γιά νά γίνουν ἀναβάσεις. Ἡ ἀγιότητα τῆς καρέκλας (large) δέν μᾶς βοηθᾷ, μᾶλλον θά ἔλεγα μᾶς ἀπομακρύνει. Ἡ Ἐκκλησία δέν φτιάχνει ὁπαδούς. Ἡ Ἐκκλησία φτιάχνει ἁγίους. Διαφέρει τό ἓνα ἀπό τό ἄλλο. Καί ἅγιος σημαίνει ἐλεύθερος ἄνθρωπος. Ἅγιος δέν εἶναι αὐτός πού τηρεῖ πέντε-δέκα κανόνες μηχανικές ἐντολές. Θά πεῖ ὅτι εἶναι κάποιος πού κανονικά ἐλευθερώνεται «τῷ ἀγαθῷ». Συναντᾷ ἔτσι τόν Θεό. Δέν φαίνεται ὁ Θεός ὅταν ὑπάρχει τό νέφος καί ἡ ὁμίχλη τῶν Παθῶν. Πρέπει νά φύγει ἡ ὁμίχλη γιά νά δεῖς τόν ἥλιο.

Ἡ συζήτηση σχετικά μέ τήν ἀναπηρία δέν ἀφορᾷ σέ κάποιο μέρος τοῦ ναοῦ, ἀλλά στήν ἴδια τή ζωή τῆς Ἐκκλησίας στό σύνολό της. Ἐπομένως, ἡ ἀναπηρία πρέπει νά ἀντιμετωπίζεται ὡς πρόβλημα πού ἀφορᾷ στήν καθόλου ὑγεία τῆς Ἐκκλησίας. Σέ μία ὑγιῆ Ἐκκλησία ὅλα τά μέλη προσεύχονται μαζί

ἐντονῇ καί προέρχεται ἀπό ἄτομο ἀνυποχώρητο, ὅπως λ.χ. εἶσαι ἐσύ, τότε μόνο καλό δέν φέρνει. Γενικά, παιδί μου, θέλω νά καταλάβεις ὅτι δέν πρέπει νά ἐπιμένουμε νά ἀλλάξουμε τή θέληση τοῦ Θεοῦ, γιατί ἔτσι μᾶς ἀρέσει ἐμᾶς καί μάλιστα, ὅποτε θέλουμε ἐμεῖς ἀφ' ἑνός, καί ἀφ' ἑτέρου, ὅταν θέλουμε κάτι νά ἀποκτήσουμε...». Λόγοι Ἁγίου Προφουρίου, «Περί Προσευχῆς».

¹⁶ Θεοφάνους τοῦ Κεραμέως, Ὁμιλία 25.

¹⁷ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, Γ' Ἐκατοντάδα περί ἀγάπης, 14.

καί ἐργάζονται ἀπό κοινοῦ· σέ καμία περίπτωση δέν στρέφονται ἀπαξιωτικά ἀπέναντι σέ ἄλλα μέλη. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἓνα σῶμα μέ πολλά μέλη, καί ὅταν ἐξαίτιας τοῦ ἀποκλεισμοῦ μερικά ἀπό τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἀποκόπτονται, εἶναι τό ἴδιο τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας πού ὑφίσταται τήν ἀναπηρία.

Ἡ Ἀγιοκατάταξις τοῦ Ὁσίου Νικηφόρου τοῦ Λεπροῦ (κατά κόσμον Νικολάου Τζανακάκη) στό Ἀγιολόγιο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο μας¹⁸, κατά τήν ἐπικρατοῦσα ἐκκλησιαστική τάξη καί παράδοση, φέρνει στήν ἐπικαιρότητα τό μεγάλο θέμα ἀπό τό περιθώριο στήν ἀγιότητα! Εὐελπιστοῦμε πώς μέ τίς ἅγιες προσευχές καί τίς ἰσχυρές μεσιτεῖες τοῦ Ὁσίου θά ἐνισχυθοῦμε καί ἐμεῖς στόν ἀγῶνα τῆς καθημερινότητας, καί μάλιστα σέ ἐποχή καί σέ συνθηκες πού ἐλάχιστα ἐνθαρρύνουν καί κάθε ἄλλο παρά τήν ἐπικροτοῦν. Ἀλλά «*μείζων ἐστὶ ὁ ἐν ἡμῖν ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ*» (Α΄ Ἰω., 4, 4). Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά κατεβάσει τό θαῦμα στή Γῆ. Ἀρκεῖ νά ξεχάσει τόν ἴσιο δρόμο, πού ὁδηγεῖ στήν εὐκολη εὐτυχία, καί νά διαλέξει τό ἀνηφορικό μονοπάτι, πού ὁδηγεῖ στά ἀδύνατα¹⁹.

Εἶθε ὁ Ὁσιος Νικηφόρος νά σκεπάζει μέ τήν ἀγία εὐχή του ὅλο τόν κόσμο, ὥστε νά ἀξιωθοῦμε νά γίνουμε ταπεινοί μμητὲς τῶν ἀρετῶν του.

¹⁸ Βλ. ὅλα τά σχετικά βήματα καί τίς ἀγωνιώδεις προσπάθειες τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κισάμου καί Σελίνου κ. Ἀμφιλοχίου, στό *Βίος καί Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου καί Θεοφόρου Πατρός Ἡμῶν Νικηφόρου τοῦ Λεπροῦ*, Τερά Μητρόπολις Κισάμου καί Σελίνου, Κίσαμος 2019³, σ. 24.

¹⁹ Βλ. περισσότερα στό Νικολάου Μητροπολίτου Μεσογαίας καί Λαυρεωτικῆς, *Τελευταία μας ἐλπίδα ἢ πρώτη μας ἀγάπη*, Ἀθήνα 2016², σ. 177.

ΜΕΡΟΣ ΣΤ΄

Ἑορτολόγιο

* * *

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

ΜΗΝΥΜΑ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Λάρισα, Ἅγιο Πάσχα 2020

Πρός

Τόν Ἱερό Κλῆρο καί τόν

Εὐσεβῆ Λαό τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

Ἀγαπητοί μου,

Ἐφθασε πάλι ἡ σπουδαιότερη νύκτα τῆς χρονιάς, ἡ νύκτα τῆς Ἀναστάσεως! Ἡ νύκτα πού διατρανώνουμε τήν Πίστη μας πώς τό σκοτάδι δέν μπορεῖ νά νικήσει τό φῶς! Καί τοῦτο ὄχι γιατί τό φῶς τῆς λαμπάδας τοῦ καθενός μας, καθώς προστίθεται στό φῶς ἀπό τίς λαμπάδες ὅλων μας, δημιουργεῖ μιά θαυμαστή φωτοχυσία, ἕνα ἐξαίσιο θέαμα, μιά ζωντανή εἰκόνα, πού καταλύει καί κατανικᾷ ὅ,τι μαῦρο καί σκοτεινό καί ἀπειλητικό. Ἀλλά διότι τό Φῶς τῆς Ἀναστάσεως, τό Φῶς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τό Φῶς τῆς ὄντως Ζωῆς ξεπηδᾷ ἀπό τόν κενό Τάφο γιά νά καταλάμψει τήν βεβαία ἐλπίδα μας. Οἱ Χριστιανοί δέν ἐλπίζουμε, γιατί ἔχουμε βεβαιότητα, ἔχουμε σιγουριά, ἔχουμε Πίστη ὅτι ὁ Χριστός μας εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ Φωτός, ἡ πηγὴ τῆς Ζωῆς κι ἐμεῖς ζοῦμε τό Φῶς.

Σέ μιά μοναδική ὑπέρβαση τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς, ἡ ὁποία ἀποδεικνύεται πολὺ μικρὴ γιά νά χωρέσει τήν Ἀλήθεια πού ἀποκαλύπτεται, ἡ Ἐκκλησία μᾶς καλεῖ νά ζήσουμε, νά βιώσουμε, νά λάβουμε τήν ἐμπειρία τῆς Ἀναστάσεως. Πῶς; Μὲ μιά χαρακτηριστικὴ φράση τῆς κατ' ἐξοχὴν Ἀναστάσιμης Προσευχῆς: «Τόν Σταυρόν Σου Χριστέ προσκυνοῦμεν καί τήν Ἁγίαν Σου Ἀνάστασιν

ὕμνοῦμεν καί δοξάζομεν». Γιά νά φτάσουμε στήν Ἀνάστασι περνᾶμε πρῶτα ἀπό τόν Σταυρό καί γιά νά Τήν ὑμνήσουμε καί νά Τήν δοξάσουμε, πρέπει πρῶτα νά Τόν προσκυνήσουμε!

Σαράντα μέρες θά εἶναι μέσα στίς Ἐκκλησιές μας κυρίαρχη ἡ εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως, συνάμα ὅμως θά δεσπόζει στή δική του θέσι καί ὁ Τίμιος Σταυρός. Πῶς; Ἄδειος! Χωρίς τό Σῶμα τοῦ Ἀναστημένου Σωτῆρα μας. Ἄδειος γιά νά μᾶς θυμίζει ὅτι εἶναι τό ξύλο τῆς Ζωῆς, τό σύμβολο τῆς νίκης, τό ὄργανο τοῦ θριάμβου. Τό μέσο μέ τό ὁποῖο ὁ Χριστός, ἀφοῦ κυριαρχικά παρέδωσε τό πνεῦμα Του, θριάμβευσε καί στόν Ἄδη, νικώντας ὁλοκληρωτικά τό θάνατο, ἀπελευθερώνοντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος δεσμίους, χαρίζοντας τήν ἀθανασία. Προσκυνοῦμε τό ξύλο τοῦ Σταυροῦ ὅπου χύθηκε τό Ἅγιο Αἷμα γιά νά ξεπλυθεῖ ὁ ῥύπος τῆς ἁμαρτίας καί νά βλαστήσει τό δένδρο τῆς αἰώνιας ζωῆς. Προσκυνοῦμε τό ξύλο τοῦ Σταυροῦ ὅπου ὁ Χριστός ἔσβησε ὁλοκληρωτικά τό εἰς βάρος μας γραμμᾶτιο καρφώνοντάς το στό Σταυρό, ὅπου καί ξεγύμνωσε κατανικώντας καί διαπόμπευσε ὅ,τι δαμονικό, ὅ,τι σατανικό, ὅ,τι ἀπάνθρωπο (Κολ. 2, 15).

Ἐχοντας δέ προσκυνήσει τόν Τίμο Σταυρό, ὕμνοῦμε καί δοξάζομε τήν «Ἁγίαν Ἀνάστασιν». Αὐτές οἱ δύο στιγμές τῆς Ζωῆς τοῦ Κυρίου εἶναι τόσο ἀλληλένδετες καί ἄρηκτα συνδεδεμένες, ὥστε ὁ Σταυρός νά λογίζεται ὡς τό προοίμιο καί ἡ ἀνατολή τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ ζωή μας γίνεται σταυροαναστάσιμη, καθώς ἐάν θέλουμε νά βιώσουμε τήν ὄντως Ἀνάστασι, πρέπει νά ἀνέλθουμε κι ἐμεῖς στό ὕψος τοῦ Σταυροῦ, γιά νά νεκρώσουμε ὅ,τι ἐμπαθές, ὅ,τι ἀντίθετο στό Θεῖο θέλημα, ὅ,τι ἐγωιστικό. Ὁ Σταυρός προβάλλεται ἄδειος γιατί καλοῦμαστε ἐμεῖς νά πάρουμε τή θέσι τοῦ Μεγάλου Νικητῆ. Καί σταυρώνοντας τόν κακό ἑαυτό μας, νά κάνουμε κι ἐμεῖς τή δική μας διάβασι, τή δική μας ὑπέρβασιν, τή δική μας στροφὴ πρὸς τήν Ἀλήθεια, τό Φῶς, τή Χαρά. «Ἰδοὺ γάρ ἦλθε διὰ τοῦ Σταυροῦ, χαρά ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ».

«ᾧ Πάσχα λύτρον λύπης», ψάλλει μέ μοναδική ἀνακούφιση ὁ κάθε Ὁρθόδοξος, καθώς αἰσθάνεται λυτρωμένος ἀπὸ τήν κατῆφεια τοῦ θανάτου! Κι αὐτὸ εἶναι κάτι πού δέν περιγράφεται, ἀλλὰ βιώνεται! Δέν ἐξηγεῖται, ἀλλὰ ὑφίσταται! Ἀπὸ ὅποιον ζεῖ πνευματικά, ἀπὸ ὅποιον σταυρώνεται μέ τόν Χριστό γιά νά ἀναστηθεῖ μαζί Του καί νά ζήσει τήν ἀτελεύτητη αἰωνιότητα.

Μέ ἀναστάσιμους ἀσπασμούς

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

† Ὁ Λαρίσης καί Τυρνάβου Ἱερόνυμος

ΑΡΧΙΜ. ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΑΠΑΡΗΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ - ΘΕΟΛΟΓΟΣ,
Α΄ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΧΟΛΙΟ ΣΤΗΝ ΕΟΡΤΗ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

1. Πρόκληση στή λογική ἢ πραγματική ἀλήθεια;

Ποῦ ἀκούστηκε καί ποιός νά τό πίστευε, μιά νεαρή ἔφηβος σ' ἓνα φτωχικό χωριό τῆς Παλαιστίνης νά δέχεται τήν ἐπίσκεψη ἑνός Ἀγγέλου καί νά συνομιλεῖ μαζί του ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ; (π. Ἀλέξ. Σμέμαν).

Ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού «βλέπουν» τά συναξάρια, τίς ἱστορίες τῶν ἐξ οὐρανοῦ ἐπισκέψεων, μέ τή μοντέρνα δυσπιστία. Ἐπιχειροῦν μέ τή «λογική» νά ἀπομειώσουν ἀκόμη καί ὅ,τι ἐξ ὀρισμοῦ ξεπερνᾷ τή λογική, κι ἄς εἶναι ἀληθινό καί πραγματικό, χωρίς νά τήν ἀναιρεῖ. Ἄλλο αὐτή, ἄλλο ἐκεῖνο.

Κι ὅμως! Ἡ πραγματική ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελισμοῦ προβάλλει ἐδῶ καί δύο χιλιάδες χρόνια στό ἐνδιαφέρον μας! Κάθε φορά πού τήν ἀκοῦμε, μᾶς συναρπάζει καί μᾶς συγκινεῖ! Μᾶς γεμίζει χαρά καί ἀληθινή εὐτυχία. Ἀνοίγει τοὺς ὀρίζοντες τῆς καρδιᾶς μας.

Στὴν ἐποχὴ τῶν ἀμέτρητων δυσκολιῶν πού ζοῦμε, μέ χίλια μύρια προβλήματα, θέλουμε ν' ἀκούσουμε καί νά πιστέψουμε τήν πραγματική ἱστορία πού ξεπερνᾷ τά ὅρια τοῦ φυσικοῦ καί ξυπνᾷ τήν ταλαίπωρη ζωὴ μας. Τῆς δίνει νόημα, προοπτική ἀληθινῆς εὐτυχίας:

«*Εὐαγγελίζου γῇ χαρὰν μεγάλην*»: ἡ μεγάλη χαρὰ ἀναμεταδίδεται ὡς εὐχάριστο νέο στὴν ἀνθρωπότητα. Εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, πού ἐπιδρᾷ εὐεργετικά στὶς καρδιές μας. Εἶναι ὁ Χριστὸς πού μᾶς χαρίζεται, καί βρίσκουμε τὴ ζωὴ μας, γι' αὐτό καί χαιρόμαστε.

2. Ὁ Θεός, ἐντολέας ἢ διαλεγόμενος;

Πῶς φαντάζεται ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεό; Σάν Θεὸς πού εἶναι, τά ξέρει ὅλα, δηλαδή θέλει καί ὑπάρχουν. Κανείς δὲν μπορεῖ νά τοῦ φέρεي ἀντίρρηση. Ἡ

ἴδια μας ἡ ὑπαρξη εἶναι δικό του δῶρο. Ὁ Θεός δίνει ἐντολές, προδιαγραφές, ὅρια καί ἐκφράσεις ζωῆς. Καί ὁ ἄνθρωπος, θέλει δέν θέλει, τίς ἀποδέχεται. Αὐτὴν γενικά τὴν αἴσθηση ἔχουμε.

Ἡ ἱστορία, ὅμως, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ μᾶς δίνει ἄλλη αἴσθηση. Ὁ ἀπρόσιτος, δυνατός καί παντογνώστης Θεός διαλέγεται μ' ἓνα ἀδύναμο πλάσμα, καί μάλιστα μέ μίαν ἔφηβη 16 χρονῶν, σέ μιά ἐποχή καί κοινωνία ποῦ ἡ γυναῖκα εἶχε ἐλάχιστη ἀξία.

Βέβαια αὐτή ἡ νεαρή κοπέλα εἶχε προετοιμαστῆ καί ἀποδείχτηκε ὅτι εἶχε γίνῃ ὅ,τι τελειότατο καί ἀπλούστατο καί ἀγνότατο μπόρεσε νά δώσει ὁ κόσμος, ἀφάνταστα ἀνώτερη ἀπὸ τίς προφητικές ὑπεραξίες του.

Ἀξίζει νά προσέξουμε τίς προϋποθέσεις τοῦ διαλόγου. Ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ, ποῦ ἀποστέλλεται ἀπὸ τὸν Θεό στὴ Μαρία, δέν ἀποστέλλεται γιὰ νὰ τῆς μεταφέρει μίαν ἐντολή, ἀλλὰ μίαν ἀγγελία-πρόταση ποῦ «ἀπαιτεῖ» τὴ γνώμη καί τὴ δική της ἀπόφαση.

Μᾶς ἐκπλήσσει ὁ διάλογος Μαρίας καί Ἀρχαγγέλου, ὅταν ἐμεῖς δέν καταφέρνουμε οὔτε κἂν ὡς ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπο νά συνομιλήσουμε ἔτσι, μέ σεβασμό, ὥστε ν' ἀφουγκραστοῦμε τὸν ἄλλον! Ὁ Θεός, μέ τὴν ἐντεταλμένη στάση τοῦ Ἀρχαγγέλου, σεβεται τὴ Μαρία στὴ μεταξύ τους συνομιλία. Δείχνει τὴν ἀγάπη του πρὸς τὸ πρόσωπό της καί τὸ σεβασμὸ του στὴν ἐλευθερία της.

3. Ὁ διάλογος ποῦ ὁδηγεῖ στὴν ὑπ-ακοή

Ἐάν ὁ διάλογος μέ σεβασμὸ φανερῶνει τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο, ἡ ἄλλη ὀψη τῆς ἀγάπης εἶναι ἡ ὑπακοή στό θέλημα τοῦ Θεοῦ.

«Εἶπε ὁ ἄγγελος σ' αὐτήν· μὴ φοβᾶσαι, Μαριάμ. Διότι βρῆκες Χάρη ἀπὸ τὸν Θεό. Θὰ συλλάβεις στή γαστέρα σου καί θὰ γεννήσεις γιό καί θὰ τὸν ὀνομάσεις Ἰησοῦ (Σωτῆρα). Διότι αὐτός θὰ εἶναι μέγας, θὰ κληθεῖ Γιὸς τοῦ Ὑψιστου Θεοῦ καί θὰ δώσει σ' Αὐτόν ὁ Θεός τὸ θρόνο τοῦ Δαβὶδ τοῦ βασιλῆα, ποῦ θὰ εἶναι πρόγονός του».

Ὁ Ἀρχάγγελος ἀνακοινώνει στὴ Μαρία τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ του, ἀλλὰ στὴν οὐσία ζητᾷ τὴν ἀποδοχή της. Νά πεῖ τὸ «ναί» στὴν πρόσκληση καί νά συμμετάσχει στὴν ἐκπλήρωση τοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ.

Ἡ συγκατάθεση καί ἡ ὑπακοή τῆς Μαρίας δέν ἀποτελεῖ ἐπιβολή, «θέλεις, δέν θέλεις, ἔτσι θὰ γίνουν τὰ πράγματα». Γι' αὐτὸ καί ἐλεύθερα διατυπώνει τὴ γνώμη της, τὴν ἀντίρρησης της: *«Καὶ εἶπε ἡ Μαριάμ πρὸς τὸν ἄγγελο: πῶς θὰ γίνῃ αὐτό, ἀφοῦ δέν γνωρίζω σύζυγο».*

Ὁ Ἀρχάγγελος ἐπικαλεῖται τότε τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, στὴν ὑπέρβαση κάθε

ἀνέφικτου, μέ παράδειγμα τό θαυμαστό γεγονός τῆς κυοφορίας παιδιοῦ ἀπό τὴν ἄτεκνη καὶ ἡλικιωμένη συγγένισσά της, τὴν Ἑλισάβετ.

Ὑπακοὴ στό θέλημα τοῦ Θεοῦ δέ σημαίνει μὴν ἀόριστα τυφλὴ ὑποταγή, ἀλλὰ μὴν ἐκούσια παράδοση ταπεινώσεως καὶ διάκρισης στό θέλημα τοῦ Θεοῦ: *«δέχομαι ὡς δούλη Κυρίου. Ἄς γίνει σύμφωνα μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ»*.

Παρόμοια εἶναι ἡ ὑπακοὴ τοῦ Χριστοῦ στὸν Θεό Πατέρα Του, τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς στὸν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ σύλληψή του. Διατυπώνει τό θέλημά του στὴν ἱκετευτικὴ προσευχή του: *«Πατέρα μου, ἂν εἶναι δυνατόν, νά μὴν πιῶ τό πικρὸ ποτήρι τοῦ θανάτου»*. Ὅμως, ἀμέσως συμφωνεῖ, ὑπακούει στό θέλημα τοῦ Πατέρα Του: *«Ἄς μὴν γίνει τό δικό μου θέλημα, ἀλλὰ τό δικό σου θέλημα»*.

Ὑπακοὴ δέν εἶναι ἓνας ἀθέλητος ἐξαναγκασμός καὶ μὴ ἀθέλητη ὑποταγή, ἀλλὰ ἐλεύθερη συγκατάθεση στό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ στάση τῆς Παναγίας στὸν Εὐαγγελισμό ἀποτελεῖ ἓνα τέλειο παράδειγμα γιὰ τὴ δική μας στάση πρὸς τὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ ἓνα τέλειο ὑπόδειγμα ἀναλογικά στίς σχέσεις μας μέ τοὺς συνανθρώπους μας: συνεργασία φίλων, παραδοχὴ συνανθρώπων, ἀγάπη καὶ ὑπακοὴ συζύγων, στοργὴ γονέων σέ παιδιά, στοργὴ ἀδελφῶν μεταξύ τους, στοργὴ πρὸς ὄρμους καὶ γηραλέους γονεῖς, ἐπαγγελματικές σχέσεις, ἐκπαιδευτικὴ ἐπικοινωνία, ἐπιστημονικὴ διακοινωνία κ.λπ.

4. Ἀνατροπές τῆς ζωῆς μας

Ἡ ὑπακοὴ στό θέλημα τοῦ Θεοῦ φαίνεται ἐξωτερικά νά δημιουργεῖ ἀνατροπές στὴ συνήθη πορεία μας.

Πῶς ὄνειρευόταν τὴ ζωὴ της ἡ ἔφηβη Μαρία σ' ἓνα φτωχικὸ χωριό, ὀρφανὴ ἀπὸ γονεῖς, μέ τὴν προστασία τοῦ ὄρμου συγγενῆ της; Τὰ καθιερωμένα εὐαγγέλια δέ μᾶς δίνουν πληροφορίες. Τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἀργότερα θά ὀδηγήσει τὴν Ἐκκλησίαν σέ μὴ ἀποκαλυπτικὴ θεολογία, γιὰ τὴν προσδοκίαν τοῦ ρόλου της. Ὅμως, σύμφωνα μέ τὰ κοινωνικά δεδομένα τῆς ἐποχῆς καὶ κάθε ἐποχῆς, κάθε κοπέλα θά περίμενε νά βρεθεῖ κάποιος καλὸς ἄνδρας νά τὴ νυμφευθεῖ.

Καὶ ἔρχεται αὐτὴ ἡ οὐράνια ἐπίσκεψη, ἡ ὁποία τὴν προσκαλεῖ σέ μὴ ἀπρόσμενη καὶ μοναδικὴ προοπτικὴ. *«Χωρὶς νά παντρευθεῖς, θά γίνεις μπτέρα. Καὶ τό παιδί σου θά εἶναι ὁ Λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, ὁ Σωτήρας»*.

Πῶς νά τό δεχθεῖ αὐτό; Μάλιστα, κινδύνευε στὴν ἐποχὴ της νά λιθοβοληθεῖ, ἐάν φανερωνόταν ὅτι ἦταν ἄγαμη μπτέρα! Δέχθηκε τὴν ἀνατροπὴ τῆς ζωῆς της, διότι εἶχε ἀπέραντη ἐμπιστοσύνη στὸν Θεό, στὸν Ἀγγελό Του, στὸν λόγο καὶ τὴν ὑπόσχесί Του. Ἡ θεολογικὴ ἀποκάλυψη θά μιλήσει γιὰ τὴν ἐμπιστο-

σύνη της στὸν εὐαγγελισμό, γιατί ὁ ἄγγελος τῆς φανερωνόταν σέ ὅλα τὰ χρόνια τῆς ὀρφάνιας της, δέν ἦταν ἄγνωστος. Ἄγνωστο ἦταν τὸ πρωτόφαντο μίνυμα καὶ γεγονός τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Θά δεχόμαστε ἐμεῖς μιά τέτοια ἀνατροπή στή ζωή μας; Ἄλλα νά περμιέ-
νουμε, καὶ ἄλλα νά μᾶς ἔρθουν; Ἡ ἐμπειρία ἀποκρίνεται ὅτι δέν τὸ δεχόμαστε.
Μᾶς ἔρχεται μιά θλίψη, μιά ἀρρώστια σάν κάλεσμα ὑπομονῆς ἀπὸ τὸ Θεό ἢ
ἓνα εἰδικὸ κάλεσμα ὑπακοῆς ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ κάνουμε πίσω! Φοβόμαστε νά
ρискάρουμε, νά Τὸν ἐμπιστευθοῦμε.

Θά μοιάζαμε στὴν Παναγία, ἐκείνων τῶν ἐφηβικῶν της χρόνων, ἃν τολμού-
σαμε νά ποῦμε: «Σ' εὐχαριστοῦμε, Κύριε, γιὰ ὅ,τι μᾶς δίνεις στή ζωή. Κι ἂς ἀνα-
τρέπονται οἱ κοινές προσδοκίες καὶ τὰ ὄνειρά μας» (προσευχὴ χριστιανοῦ).

5. Τὸ μεγάλο δῶρο τῆς νεαρῆς Παναγίας

Στὸ ἐρώτημα τῆς Μαρίας πρὸς τὸν Ἄγγελο «πῶς θά γίνει αὐτό;», ἐκεῖνος
τῆς ἀπαντᾷ: «Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα θά ἔλθει σέ σένα καὶ ἡ δύναμη τοῦ Ὑψιστοῦ
Θεοῦ θά σέ ἐπισκιάσει».

Διαπιστώνουμε τόσο ξεκάθαρα τὴ δεσπόζουσα συμμετοχὴ τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία. Ἡ Μαρία θά συλλάβει καὶ θά γεννήσει
τὸ Χριστὸ μέ τὴν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τὸ Ἅγιο
Πνεῦμα θά πληροφορηθεῖ τὴν ταυτότητα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ μητέρα του ἡ Ἐλι-
σάβετ γέμισε μέ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὅταν χαιρετήθηκαν μέ τὴ Μαρία, ὁ δίκαιος
Συμεὼν φωτίσθηκε ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὅταν πῆρε στὴν ἀγκαλιά του τὸν Χρι-
στὸ κ.ο.κ.

Στὴ ζωή τῆς Ἐκκλησίας μας ὅλα γίνονται μέ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Μᾶς ὁδηγεῖ
στό Χριστό, κι Ἐκεῖνος στὸν Πατέρα του. Εἶναι ὁ ἐξαγιαστής μας.

Χρειαζόμαστε τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ στή ζωή μας. Διαφορετικὰ εἶναι
πεζή, φτωχική, ἄδεια, χωρὶς τὸ νόμιά της, ψευτισμένη, ἔξω ἀπὸ τὴν προοπτι-
κὴ της. Χρειαζόμαστε τὴ θεία του πρόνοια καὶ τὴν ἐνέργειά του, τὴ φροντίδα
καὶ τὴν παρηγοριά του.

Ὅλα αὐτὰ καὶ τὸ ὑπόδειγμα νά τὰ γευτοῦμε μᾶς τὰ παρέχει ἓνας μοναδι-
κὸς ἄνθρωπος: μία κόρη 16 χρόνων ποὺ συγκατατίθεται μέ ταπείνωση στό
θέλημα τοῦ Κυρίου καὶ συνεργάζεται ἀπόλυτα μαζί Του στὴν ἐνανθρώπησή
Του. Εἶναι ἡ Παναγία μας.

Ἄς δεχθοῦμε κι ἂς ἐορτάσουμε τὸ δῶρο της!

ΣΧΟΛΙΟ ΣΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΒΑΪΩΝ

Ἡ Κυριακή των Βαΐων εἶναι μεγάλη καί ιδιαίτερη σημαντική Δεσποτική ἑορτή τῆς Ὁρθοδοξίας, καθὼς τὴν ἡμέρα αὐτὴ γιορτάζουμε τὴν θριαμβευτικὴ εἴσοδο τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα «μετὰ Βαΐων καὶ κλάδων». Ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων ἀρχίζει οὐσιαστικά ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ ἐβδομάδα τῶν Παθῶν. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ ἑορτὴ τῆς ἀνάμνησης αὐτῆς τελοῦνταν μαζί μὲ τὴν Ἀνάστασι τοῦ Λαζάρου. Ἀργότερα, ἡ δευτέρη μετατέθηκε κατὰ μία ἡμέρα, πρὶν τὸ λεγόμενο Σάββατο τοῦ Λαζάρου. Σύμφωνα μὲ τὸ Χριστιανικὸ ἑορτολόγιο καθιερώθηκε νὰ ὀνομάζεται Κυριακὴ τῶν Βαΐων ἢ Κυριακὴ τοῦ Λαζάρου ἢ Κυριακὴ Βαΐοφόρος ἢ προηγουμένη Κυριακὴ τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀνάστασης.

Ὁ Ἰησοῦς, ὅπως ἀναφέρει ἡ Καινὴ Διαθήκη, ἐρχόμενος ἀπὸ τὴ Βηθανία στὰ Ἱεροσόλυμα εἰσέρχεται ἐπὶ «πῶλον ὄνου». Ὁ λαὸς ἀκούγοντας ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔρχεται, πῆραν ἀμέσως στὰ χέρια τοὺς βάρια ἀπὸ φοίνικες καὶ βγῆκαν νὰ τὸν ὑποδεχτοῦν. Ἄλλοι μὲ τὰ ροῦχα τοὺς, ἄλλοι κόβοντας κλαδιὰ ἀπὸ τὰ δέντρα ἔστρωναν τὸν δρόμο ἀπ' ὅπου θὰ περνοῦσε ὁ Ἰησοῦς. Καὶ ὅλοι μαζί καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ φώναζαν: «Ὡσαννά, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὁ Βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ». Συμβόλιζαν δὲ τὰ Βαῖα, οἱ κλάδοι τῶν φοινίκων, τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ θανάτου νίκη τοῦ Χριστοῦ. Τὸ δὲ Ὡσαννά ἐρμηνεύεται *σῶσον παρακαλῶ*. Τὸ δὲ πωλάριον τῆς ὄνου καὶ τὸ κάθισμα τοῦ Ἰησοῦ πάνω του, ζῶου ἀκαθάρτου κατὰ τὸν νόμο τοὺς, σήμαινε τὴν πρῶν ἀκαθαρσία καὶ ἀγριότητα τῶν Ἑθνῶν καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο ὑποταγὴ τῶν Ἑθνῶν στὸ Ἅγιο Εὐαγγέλιο.

Οἱ Ἰσραηλῖτες τὸν ὑποδέχονται μὲ τιμές ὡς Βασιλιά. Ἐκεῖνος δὲν δίνει ιδιαίτερη σημασίαν στὶς τιμές, δὲν περιορίζεται στὸ πανηγύρι, στὴν πρόσκαιρη δόξα, ἀλλὰ προχωρεῖ στὸν Σταυρὸ καὶ τὴν Ἀνάστασι. «Πῶλου καθίσας, ὁ λόγῳ τείνας πώλου, βροτοῖς ἐκζητεῖ λῦσαι τῆς ἀλογίας». Ἡ εἴσοδος τοῦ

Χριστοῦ στά Ἱεροσόλυμα εἶναι τελικά ἡ εἴσοδος τοῦ μαρτυρίου στήν ἐπίγεια ζωή τοῦ Κυρίου. Θά μαρτυρήσει καί θά θανατωθεῖ στόν Σταυρό, γιά νά θανατώσει τόν θάνατο καί νά χαρίσει ζωή.

Τήν Κυριακή τῶν Βαΐων καταλύεται ψάρι λόγω τῆς σπουδαιότητος τῆς ἐορτῆς. Ἀναφορικά μέ τήν νηστεία τῆς ἡμέρας αὐτῆς ὑπάρχει μιά διαφοροποίηση στό ζήτημα, τοῦ ἂν καταλύεται ψάρι ἢ ὄχι. Ἡ γνώμη τοῦ Θεοδώρου Στουδίτη εἶναι ὅτι τήν Κυριακή τῶν Βαΐων τρώγεται ψάρι ἐπειδή θεωρεῖται Δεσποτική ἐορτή. Γιά τόν Ἅγιο Νικόδημο τόν Ἀγιορείτη μόνο μία ἡμέρα τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς τρώγεται ψάρι, δηλαδή τήν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Ἡ ἐορτή αὐτή βρίσκεται ἀνεξάρτητα ἀνάμεσα σέ δύο νηστείες τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καί τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας. Ἡ θέσις της δίνει τό δικαίωμα περὶ καταλύσεως κατ' αὐτήν τήν ἡμέραν ψαριοῦ.

Σέ ἀνάμνηση τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Χριστοῦ στά Ἱεροσόλυμα, ὅλοι οἱ ναοί στολίζονται μέ κλαδιά ἀπό βάγια, ἀπό φοινίκες δηλαδή, ἢ ἀπό ἄλλα νικητήρια φυτά, ὅπως δάφνη, ἰτιά, μυρτιά καί ἐλιά. Μετά τή Θεία Λειτουργία μοιράζονται στούς πιστούς. Ἡ Ἐκκλησία μας καθιέρωσε ἥδη ἀπό τόν 9ο αἰώνα τό ἔθιμο αὐτό μιά καί ὅπως ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης «ὄχλος πολὺς... ἔλαβον τά βαῖα τῶν φοινίκων καί ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν αὐτῷ».

Στίς πρῶτες Ἐκκλησίες ἐορταζόταν ἡ μνήμη αὐτή μέ ἀναπαράσταση τοῦ γεγονότος. Συγκεκριμένα, στούς Ἁγίους Τόπους κατὰ τόν 4ο αἰώνα ὁ Ἐπίσκοπος ξεκινῶντας μέ πομπή ἀπό τό Ὅρος τῶν ἐλαιῶν εἰσερχόταν στά Ἱεροσόλυμα ἐπὶ «πῶλον ὄνου» περιστοιχιζόμενος ἀπό τόν Κλῆρο, ἐνῶ οἱ πιστοὶ προπορεύονταν κρατῶντας κλάδους φοινίκων. Στούς Βυζαντινοὺς χρόνους τελοῦνταν ὁ λεγόμενος «περίπατος τοῦ Αὐτοκράτορα», ὅπου ἡ πομπή ξεκινοῦσε ἀπό τά Ἀνάκτορα, στήν ὁποία συμμετεῖχε καί ὁ Αὐτοκράτορας κρατῶντας τήν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ πλαισιωμένος ἀπό τό Ἱερατεῖο καί κατέληγε στήν Ἁγία Σοφία. Τῆς αὐτοκρατορικῆς πομπῆς ἡγούνταν ὁ Λαμπαδάριος, ὁ ὁποῖος ἔψελνε «ἐξέλθετε ἔθνη καί θεάσασθε σήμερον τόν Βασιλέα τῶν Οὐρανῶν». Σύμφωνα μέ τήν μαρτυρία τοῦ Βαλσαμῶνος, στό τέλος τῆς ἐορτῆς ὁ μέν Αὐτοκράτορας διένειμε ἰδιόχειρα βάγια καί σταυρούς, ὁ δέ Πατριάρχης κερία γιά τήν Μεγάλῃ Ἑβδομάδα.

Τελικά, τά βαῖα πού κρατοῦν οἱ χριστιανοὶ δέν πρέπει νά εἶναι ἀπλῶς ἐξωτερικές ἐκδηλώσεις λατρείας, ἀλλά κάτι βαθύτερο, ἀφοῦ αὐτά σημαίνουν τήν πνευματική, πρακτική, γνωστική καί καθαρή ἐργασία τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, ὅπως διδάσκει ὁ Τίτος ἐπίσκοπος Βόστρων. Πραγματικά, ἡ πνευματική

ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου δέν ἀναφέρεται μόνο στήν πράξη, ἀλλά καί στήν γνώση καί τήν θεωρία. Οἱ κλάδοι τῶν Βαΐων δείχνουν τήν ὁλοκληρωμένη ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, πού διψᾷ νά ὑποδεχθεῖ τόν νικητή τοῦ θανάτου. Ἀπαιτεῖται ἐσωτερική ὑπαρξιακή προσέγγιση. Ἡ προσευχή, ἡ νηστεία, ἡ νήψη, εἶναι τά κατάλληλα μέσα γιά νά μπορέσει ὁ ἄνθρωπος νά προσεγγίσει σωστά αὐτά τά γεγονότα καί νά ἐορτάσει θεϊκῶς καί ὄχι εἰδωλολατρικῶς. Γι' αὐτό ἡ Ἐκκλησία καθόρισε περίοδο πενήντα ἡμερῶν προετοιμασίας, πού ἀρχίζει ἀπό τήν Κυριακή του Τελώνου καί τοῦ Φαρισαίου. Τά Χριστολογικά γεγονότα ἀναφέρονται στήν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί προϋποθέτουν κατάλληλη προετοιμασία.

Ἡ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου καί ἡ θριαμβευτική εἴσοδος τοῦ Χριστοῦ στά Ἱεροσόλυμα δείχνουν τήν ἐλπίδα τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καί τήν εἴσοδο τοῦ Χριστοῦ στήν καθαρή καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Δέν πρέπει νά εἶναι ἐξωτερικά γεγονότα, ἀλλά ἐσωτερικές ἐορτές. Ὁ Τίτος ἐπίσκοπος Βόστρων θά πεῖ: «Γενώμεθα αὐτῷ ὄχημα ἅγιον ἀντί ἀκαθάρτου πώλου, ἵνα ἐπιβῇ ἐφ' ἡμᾶς. Ζεύξωμεν αὐτῷ τό ἄρμα τῶν λογισμῶν ἡμῶν, καί βασιλεύσει ἐφ' ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας».

Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας συνιστᾷ στοὺς Χριστιανούς νά μὴν κρατοῦν στά χέρια τοὺς τὰ Βαῖα, ἀλλά νά κατέχουν καί τὰ βαῖα τῆς ψυχῆς, πού συσχετίζονται μέ τήν ἀπέκδυση ἀπὸ αὐτὴν τῆς νεκρώσεως τοῦ παλαίου καί δερματίνου χιτῶνος καί ἀπόρριψη κάθε τύφου καί ἔπαρσης.

Ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας Κρήτης συνιστᾷ νά μὴν στρώσουμε τήν ὁδὸ ἀπὸ ὅπου θά περάσει ὁ Χριστός μέ κλάδους ἐλαίας ἢ βαῖα, ἀλλά ὅσο εἶναι δυνατόν νά στρώσουμε τόν ἑαυτό μας μέ τήν ταπεινότητα τῆς ψυχῆς καί τήν ὀρθότητα τῆς γνώμης, ὥστε νά δεχθοῦμε τόν Λόγο καί νά χωρηθεῖ μέσα μας ὁ Θεός. Πρέπει νά ἐπιδειξομε στὸν Χριστὸ ἀντὶ τῶν Βαΐων τὸν ἐνάρετο βίον. Ἄλλωστε οἱ κλάδοι τῶν ἐλαιῶν εἶναι τὰ χέρια πού ἐκτείνονται πρὸς ἔλεον καί εὐσπλαχνίαν.

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς παραγγέλλει στοὺς Χριστιανούς τοῦ ποιμνίου του: «νηπιᾶσῶμεν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί, τῇ κακίᾳ, νέοι τε καὶ πρεσβῦται, ἄρχοντες ὁμοῦ καὶ ἀρχόμενοι». Ὅταν κανεὶς νηπιάζει ὡς πρὸς τὴν κακία, τότε ἐνδυναμώνεται ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ κρατᾷ τὰ τρόπαια τῆς νίκης καὶ τοῦ θριάμβου, ὄχι μόνον κατὰ τῶν πονηρῶν παθῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν ἐχθρῶν, ὅποτε λαμβάνει χάρι καὶ λόγο γιὰ κάθε εὐκαιρὴ βοήθεια.

Ὁ ὕμνος τῶν νηπίων καὶ θηλαζόντων εἶναι στήν πραγματικότητα ὕμνος τοῦ νέου λαοῦ τοῦ Θεοῦ, πού νηπιάζει στήν καρδιά. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος

παραγγέλλει στους Χριστιανούς τῆς Κορίνθου: «Ἀδελφοί, μή παιδιά γίνεσθε ταῖς φρεσί, ἀλλά τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δέ φρεσί τέλειοι γίνεσθε» (Α΄ Κορ. 14, 20). Ὑπάρχει νηπιότητα καί παιδικότητα στό μυαλό καί νηπιότητα καί παιδικότητα στήν καρδιά. Οἱ χριστιανοί δέν πρέπει νά νηπιάζουν στό μυαλό, ἀλλά στήν καρδιά, ἐνῶ στό μυαλό πρέπει νά εἶναι τέλειοι καί ὀλοκληρωμένοι. Ἡ νηπιότητα στήν καρδιά συνδέεται μέ τήν κάθαρση καί τήν ἀποβολή ἀπό ἐκεῖ ὅλων τῶν λογισμῶν.

ΣΧΟΛΙΟ ΣΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΟΥ ΘΩΜΑ
«Τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ἐπέστης, Χριστέ, πρὸς τοὺς μαθητάς»
(Δοξαστικό ἐσπερινοῦ ἑορτῆς)

Ἐνα ἀπὸ τὰ πολλά θαύματα, πού πραγματοποιήσε ὁ Κύριος μετὰ τὴν Ἀνάστασί Του, βλέπουμε στὸ Εὐαγγελικὸ Ἀνάγνωσμα τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ. Θαῦμα ἡ Ἀνάστασις καὶ βεβαιώνεται μέ τόσα σπουδαῖα καὶ αναφρασιμὰ γεγονότα, ὅπως οἱ ἐμφανίσεις τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ.

Ἐμφανίσεις φυσικές, πολλές, σέ διάφορα πρόσωπα, σέ πολλά σημεῖα καὶ σέ διάφορες χρονικές στιγμές, ὥστε νά ἀποκλείεται κάθε σκέψις ἀμφισβητήσεως.

Θαυμαστές καὶ οἱ δύο ἐμφανίσεις τοῦ Ἀναστημένου Κυρίου, πού βλέπουμε στὸ Εὐαγγέλιο τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ. Καὶ σάν ἐμφανίσεις, δηλαδή πῶς ὁ νεκρὸς διδάσκαλος ἐφανίστηκε ἐνώπιον τῶν μαθητῶν Του ζωντανός! Θαυμαστές ὅμως καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπο πού ἔγιναν: «τῶν θυρῶν κεκλεισμένων».

Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού κάνει τὸ Σημεῖο αὐτό ὁ Κύριος. Πρὶν ἀπὸ αὐτό πραγματοποιήσε δύο φορές παρόμοια θαύματα. Τὸ ἓνα θαῦμα ἡ Ἀνάστασις, τὸ ἄλλο ἡ σύλληψις καὶ ἡ γέννησις.

Σφραγισμένη ἡ πύλη τῆς παρθενίας τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, κι ὅμως μπῆκε καὶ βγῆκε ὁ Χριστός, χωρὶς νά πειραχτοῦν τὰ κλειθρα τῆς παρθενίας τῆς. Ἐπανάληψη τοῦ θαύματος ἔχουμε καὶ στὴν Ἀνάστασι. Σφραγισμένη ἡ θύρα τοῦ μνημείου. Καὶ ὅμως ἡ βαριά πλάκα δὲν ἐμποδίζει τὴν ἐξοδο τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸ μνημεῖο.

«Ἐσφραγισμένου τοῦ μνήματος ἡ ζωὴ ἐκ τάφου ἀνέτειλας, Χριστέ ὁ Θεός. Καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων τοῖς μαθηταῖς ἐπέστης ἡ πάντων ἀνάστασις...» ἀναφέρει τὸ ἀπολυτίκιο τῆς ἑορτῆς, τονίζοντας τὸν παραλληλισμὸ Γεννήσεως καὶ Ἀναστάσεως μέ τὸ θαῦμα τῆς ἐμφανίσεως στὸ ὑπερῶο τῆς Ἱερουσαλὴμ. Κλειστὲς οἱ πόρτες καὶ ὁ Χριστὸς μπαίνει ὄχι μόνο σάν πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ σάν

σῶμα. Σῶμα ἄφ' ενός μέν ἀφθαρτοποιημένο, ἄφ' ἐτέρου δέ σῶμα πού ψηλαφᾶται, πού φαίνεται καί μέ τά σωματικά μάτια. Μέ ἓνα σῶμα πού εἶναι ἐνωμένο μέ τή Θεότητα καί γι' αὐτό δέν περιορίζεται τοπικά καί χρονικά.

Πανταχοῦ παρών ὁ Χριστός ὡς *Θεάνθρωπος* καί στόν οὐρανό καί στή γῆ. Γιά τόν πιστό Χριστιανό δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία πώς ἡ παντοδυναμία τοῦ Κυρίου μπορεῖ νά κάνει αὐτό τό θαῦμα. Διότι «ὅπου γάρ βούλεται Θεός νικᾶται φύσεως τάξις» (Θεοτοκίον ἐσπερινοῦ Σαββάτου, βαρέος ἤχου). Γιά τούς ὀρθολογιστές καί ἀπίστους, οἱ ὅποιοι πάντοτε προβάλλουν τό αἴτημα γιά χειροπιαστές ἀποδείξεις, ἀναφέρουμε ἀποδείξεις ἀπό τά φυσικά δεδομένα καί τά ἐπιστημονικά ἐπιτεύγματα: «*Τῶν θυρῶν κεκλεισμένων*». Κλειστές οἱ πόρτες καί τά παράθυρα κάποιας οἰκίας. Καί ξαφνικά μέσα στό δωμάτιο εἰσβάλλουν οἱ ἁκτίνες τοῦ ἡλίου χωρίς νά ἀνοίξουν οἱ πόρτες καί διαλύουν τό σκοτάδι. Τά κλεισμένα παράθυρα δέν ἐμπόδισαν τόν φυσικό ἥλιο νά μπεῖ στό σπίτι. Καί οἱ κλεισμένες πόρτες θά ἐμπόδιζαν τόν νοητό ἥλιο, τόν Χριστό, νά εἰσέλθει στό ὑπερῶο τῆς Ἱερουσαλήμ; Ἐπίσης, μέ τά σύγχρονα ὀπτικοακουστικά μέσα (ραδιόφωνο, τηλεόραση, διαδίκτυο κ.ἄ.) ἐμφανίζονται μπροστά στόν ἄνθρωπο διάφορα πρόσωπα καί γεγονότα «*κεκλεισμένων τῶν θυρῶν*» τῆς οἰκίας τους. Ὁ Χριστός πού εἶναι ὁ παντοδύναμος Θεός, δέν μπορεῖ νά μπεῖ «*κεκλεισμένων τῶν θυρῶν*» μέσα στό ὑπερῶο τῆς Ἱερουσαλήμ;

Μέ τήν Ἀνάστασί Του ὁ Χριστός, ἄνοιξε τή θύρα τοῦ Παραδείσου, ἀλλά καί τίς ψυχές τῶν μαθητῶν Του, πού ἦταν κλειδαμπαρωμένες μέ τά *κλειδιά* τῆς *δειλίας* καί τοῦ *φόβου* καί ἔτσι πῆραν τή δύναμι νά κάνουν τό μεγάλο ἄνοιγμα στόν κόσμο, κηρύττοντας καί ὁμολογώντας στά πέρατα τῆς Οἰκουμένης Ἰησοῦν Χριστόν καί τοῦτον Ἐσταυρωμένον καί Ἀναστάντα (Α΄ Κορ. 18, 23).

Μιά ψυχὴ ὅμως παρέμεινε κλειστή. Ἦταν ἡ ψυχὴ τοῦ Θωμᾶ. Τό κλειδί τῆς πρὸς στιγμὴν ἀπιστίας-δυσπιστίας του εἶχε κλειδώσει τήν ψυχὴ του. Κατά θεία οἰκονομία, ἀπό τὴν πρώτη ἐμφάνιση τοῦ Κυρίου στό ὑπερῶο, ἔλειπε ὁ Θωμᾶς. Αὐτὴν τὴν ἀλήθεια τονίζουν καί οἱ θεόπνευστοι ὑμνογράφοι τῆς Ἐκκλησίας μας: «*Τότε ὁ Θωμᾶς οἰκονομικῶς οὐκ εὐρέθη μετ' αὐτῶν. Ἔλεγε γάρ, οὐ μὴ πιστεύσω, ἐὰν μὴ ἰδῶ κάγώ τόν δεσπότην· ἰδῶ τὴν πλευράν ὅθεν ἐξῆλθε τό αἷμα, τό ὕδωρ, τό βάπτισμα· εἶδῶ τὴν πληγὴν ἐξ ἧς ἰάθη τό μέγα τραῦμα ὁ ἄνθρωπος*» (Δοξαστικὸ Στιχηρῶν Ἐσπερινοῦ Ἑορτῆς). Οἱ ἄλλοι ὅμως μαθητὲς τοῦ μετέφεραν τό εὐχάριστο νέο ὅτι «*ἐωράκαμεν τόν Κύριον*». Μιά κάποια ἀντίδραση εἶναι φυσικὸ ἐκ μέρους τοῦ μαθητοῦ, διότι καί ὁ ἴδιος εἶχε παρακολουθήσει τὴ Σταύρωση καί τὴν Ταφὴ τοῦ διδασκάλου του. Ὅταν ὅμως ξεπερνᾷ τὴν ἀρχικὴ του ἀντίδραση, θέλει καί ὁ ἴδιος νά δεῖ ὅ,τι εἶδαν

καί οἱ ἄλλοι μαθητές. Τά χέρια καί τήν πλευρά τοῦ Ἀναστάντος Κυρίου. Καί ὁ Κύριος; Ἔρχεται πάλι τῶν θυρῶν κεικλεισμένων καί μέ τήν παρουσία Του ἀνοίγει καί τήν ψυχή τοῦ Θωμᾶ καί τόν κάνει νά ἀναφωνήσῃ: «Ὁ Κύριός μου καί ὁ Θεός μου».

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός γράφει πῶς ὁ *χριστιανός πίστις ἐστίν* διπλαδί γιά νά θεμελιώσῃ μέσα του ὁ ἄνθρωπος τό σωτήριο καί κοσμογονικό γεγονός τῆς πίστεως, δέν χρειάζεται ἀποδείξεις! Καί αὐτό γιατί «Ἔστι δέ πίστις ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπτομένων» (Εβρ. 11, 1). Βεβαίως καί ἡ ἔρευνα στόν χῶρο τῆς Ἐκκλησίας ἔχει τί θέσῃ της καί κανείς δέν τήν ἀμφισβητεῖ. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τόνισε: «Ἐρευνᾶτε τάς Γραφάς... καί ἐκεῖνα εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ» (Ιω. 5, 39). Αὐτή τήν ἔρευνα πρέπει νά ἀκολουθεῖ ἀσφαλῶς ἡ θέα τοῦ Θεοῦ μέσα ἀπό τή δύναμη τῆς πίστεως.

Ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς εἶναι τό αἰώνιο παράδειγμα γιά τήν πίστη τοῦ ἀνθρώπου. Δύσπιστος πρὸς στιγμὴν βρέθηκε ὁ ἴδιος. Αὐτό ὅμως δέν σημαίνει ὅτι δέν ἦταν πιστός. Ἀξίζει νά θυμηθοῦμε ὅτι ὅταν οἱ ἀπόστολοι καί ὁ Κύριος ἔμαθαν ὅτι ἀρρώστησε ὁ Λάζαρος, ὁ Κύριος τοὺς εἶπε: «Ἄς ἐπιστρέψουμε στά Ἱεροσόλυμα». Στά λόγια τοῦ Κυρίου οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι ἀπάντησαν: «Ἀλλά οἱ Ἰουδαῖοι θέλουν νά σέ σκοτώσουν ἐκεῖ, γιατί θά πρέπει νά ἐπιστρέψουμε;». Μονάχα ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς ἀπάντησε: «Ἄς τόν ἀκολουθήσουμε καί ἄς πεθάνουμε μαζί μέ Ἐκεῖνον». Ἦταν προετοιμασμένος ὄχι μόνο στά λόγια νά εἶναι μαθητὴς Του, ἀλλά καί νά πεθάνει μαζί Του, ὅπως ἓνας ἄνθρωπος πού ἀποφασίζει νά πεθάνει μέ τόν φίλο του καί ἐάν χρειαστεῖ χάριν τοῦ φίλου Του. Ἄλλωστε ἡ σωτήριος ὁμολογία του, ἔγινε ὕμνος στό στόμα τῶν πιστῶν. Καί ὅπως τονίζει ὁ ἱερός Χρυσόστομος: «Ὡστε μέ τὴν ἀπουσία του ὁ Θωμᾶς μᾶς ὁδήγησε πρὸς τὴν ἀλήθεια. Καί ὅταν ἦλθε μετὰ, μᾶς σταθεροποίησε στὴν πίστη μας. Νά γιατί οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας χαρακτηρίζουν τὴν ἀπιστίαν τοῦ Θωμᾶ, ὡς καλὴ ἀπιστία, ἡ ὁποία «πίστιν βεβαίαν ἐγέννησεν» (Ἱεροῦ Χρυσοστόμου, «Ὁμιλία εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην καί εἰς τὸν Ἀπόστολον Θωμᾶν», PG 63.927 κέξ.). Ἐπίσης, καί ἡ μετέπειτα ἱεραποστολικὴ περιοδεία του, κατὰ τὴν ὁποία ταξίδεψε σέ μακρινούς τόπους, φτάνοντας ὡς τὴν Ἰνδία, μεταφέροντας τὸν θεῖο Λόγο καί θυσιάζοντας ἀκόμη καί αὐτὴ τὴ ζωὴ του, διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου του ἀπὸ τὸν βασιλιά Μίσδιο, μαρτυρεῖ τὴν ζωτικότητα τῆς πίστεώς του.

Ὁ Κύριός μου καί ὁ Θεός μου διεκήρυξε ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς. Αὐτό πρέπει νά ἐπαναλαμβάνει καί ὁ κάθε Χριστιανός. Καί μάλιστα νά ζητάει ἀπὸ τὸν Κύριο, νά τοῦ ἐνισχύει τὴν πίστη καί νά τόν φωτίζει μέ τό φῶς Του.

Τά τρία χρόνια μαθητείας τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ κοντά στόν Ἰησοῦ Χριστό τοῦ δίδαξαν τήν πίστη. Ἡ πάνω ἀπό δύο χιλιάδες χρόνια ἀπό τότε ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας, τό ἴδιο κηρύττει καί στόν ἄνθρωπο τοῦ σήμερα. Ἄραγε, θ' ἀκούσουμε τή φωνή της, γιά νά ὁμολογήσουμε καί ἐμεῖς μαζί μέ τόν Ἀπόστολο Θωμᾶ: «Ὁ Κύριός μου καί ὁ Θεός μου»;

ΑΝΑΛΗΨΗ: Η ΜΟΝΗ ΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ ΕΙΝΑΙ Η ΑΓΑΠΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἡ ἐποχή μας βλέπει τὴν θρησκεία ὡς αὐτὴ πού ἐκμεταλλεύεται τὴν ἀνάγκη τῶν ἀνθρώπων γιὰ βεβαιότητες μετὰ τὸν θάνατο. Κατηγορεῖ τὴν πίστιν ὅτι στηρίζεται σέ ψεύτικα δεδομένα, καθὼς μετὰ τὸν θάνατο κανένας δέν ἐπέστρεψε στὴ ζωὴ. Καί ἐπειδὴ δέν ὑπάρχει ἄνθρωπος πού νά μὴν ἔχει ἀγωνία γιὰ τὸ τί γίνεται μετὰ τὸν θάνατο, ὁ χωρὶς Θεοῦ πολιτισμὸς σταματᾷ στό μηδέν, τὸ ὅποιο θεωρεῖ πῶς εἶναι ὅ,τι μᾶς περιμένει. Ἀντὶ τῆς βεβαιότητος τῆς πίστεως ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὅτι ὑπάρχει μετὰ θάνατον ζωὴ, ὅτι ὑπάρχει ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, ἡ σύγχρονη πραγματικότητα προβάλλει τὴν βεβαιότητα ὅτι στὰ ἐπιτεύγματα τοῦ πολιτισμοῦ, τὴν τεχνολογία, τὴν ἐπιστήμην, τὴν ἰατρική, τὸν κόσμον τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά βρεῖ τρόπους νά παρατείνει τὴ ζωὴ του ἢ καὶ κάποια στιγμή νά νικήσει τὸν θάνατο. Ὁ ἴδιος πολιτισμὸς στηρίζεται ἀκόμῃ στὴν ἱκανοποίηση τῶν ἐπιθυμιῶν μας. Μᾶς λέει ὅτι ὅσο ζοῦμε, δικαιούμαστε νά ἀπολαμβάνουμε, ἀκόμῃ καὶ χωρὶς ὄρια καὶ χωρὶς πατροπαράδοτες ἀξίες, ὅπως τὸ νά τηροῦμε τοὺς συζυγικοὺς δεσμούς. Οἱ ἡδονές τῆς σαρκός, τῆς τροφῆς, τῆς διασκέδασης, τῶν ταξιδιῶν εἶναι σημάδια τῆς εὐχαρίστησης πού εἶναι ἡ μόνη βεβαιότητα, καθότι οἱ αἰσθήσεις μας μᾶς δηλώνουν ὅτι εἴμαστε χορτᾶτοι.

Αὐτὲς οἱ βεβαιότητες ὅμως τοῦ πολιτισμοῦ μας, ἰδίως αὐτὸ τὸ διάστημα, συντρίβονται. Μία ἀσθένεια, Κύριος οἶδε ἀπὸ ποῦ ξεκίνησε, ἔρχεται καὶ μᾶς δείχνει ὅτι αὐτὲς οἱ βεβαιότητες δέν μποροῦν ὄχι ἀπλῶς νά σταματήσουν τὸν θάνατο, ἀλλὰ τὸν φέρνουν κοντὰ σέ ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα, διότι οὐδεὶς γνωρίζει ἂν φέρει τὴν ἀσθένεια μέσα του ἢ ἂν τὴν φέρει ὁ διπλανός του, ἀκόμῃ καὶ ὁ οἰκεῖός του. Ὅλα τὰ κράτη ἀναγκάζονται νά πάρουν μέτρα πού ὁδηγοῦν στὸν ἀπόλυτον περιορισμὸ καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ τῶν τρόπων μέ τοὺς ὁποίους οἱ ἄνθρωποι αἰσθανόμασταν εὐτυχισμένοι. Ὁ φόβος γίνεται ἡ μόνη

βεβαιότητα. Ἡ ἀνθρώπινη φύση ὑποφέρει, διότι καταλαβαίνει τὰ μέτρα της. Τό ἐρώτημα λοιπόν ἐπανέρχεται: μήπως ἔχουμε ἀνάγκη νά ξαναβροῦμε τήν βεβαιότητα τῆς πίστεως μας, ἡ ὁποία, χωρίς νά ἀρνεῖται τόν θάνατο, τόν θεωρεῖ ὡς Πάσχα, ὡς πέρασμα στήν αἰώνια κοινωνία μέ τόν Χριστό καί τούς ἀγίους, μιά κοινωνία ἀγάπης καί ἐλπίδας πού ξεκινᾷ ἀπό τό παρόν καί γίνεται αἰωνιότητα;

Ἡ ἐορτή τῆς Ἀναλήψεως, σαράντα ἡμέρες μετά τήν Ἀνάσταση, σηματοδοτεῖ τό τέλος τῆς ἐπίγειας παρουσίας τοῦ Κυρίου μας καί τήν ἄνοδό Του στούς οὐρανοῦς, ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καί Πατρός. Ὁ Χριστός ἀνεβαίνει ὡς Θεάνθρωπος στόν οὐρανό. Κατέβηκε ὡς Θεός καί ἐπιστρέφει παίρνοντας μαζί Του καί τήν ἀνθρώπινη φύση. Τῆς ἔχει δώσει ὅμως τί δυνατότητα νά ὑπάρχει γιά πάντα σέ σχέση μαζί Του καί μέ τούς ἀγίους, ἐπομένως νά σώζεται, νά θεώνεται καί νά περιμένει καί τήν ἀνάσταση τοῦ σώματος γιά νά πορευτεῖ πλήρης στή χαρά τῆς ἀγάπης! Ἡ σωτηρία αὐτή δέν ὑπάρχει πλέον ὡς προσδοκία ἢ ὡς ἐπιθυμία, ἀλλά ὡς βεβαιότητα.

Αὐτή ἡ βεβαιότητα ἀποτυπώνεται στό ἀπολυτικό πού ψάλλουμε στήν ἐορτή: «βεβαιωθέντων (τῶν μαθητῶν) διά τῆς εὐλογίας, ὅτι σύ εἶ ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὁ Λυτρωτής τοῦ κόσμου». Σαράντα ἡμέρες μετά τό Πάσχα ὁ Χριστός, ἀφοῦ καλεῖ τούς μαθητές Του νά περιμένουν τόν φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί τούς ὑπόσχεται ὅτι δέ θά τούς ἀφήσει ὀρφανούς, ἐπισφραγίζει τίς ὑποσχέσεις Του μέ τήν Ἀνάληψή Του. Τόν συνοδεύουν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι. Στήν φωτεινή νεφέλη δείχνει ὅτι τελείωσε τό ἔργο Του ἐπὶ γῆς καί τώρα ἀφήνει τήν συνέχεια στούς μαθητές Του. Ἐκεῖνοι τό κληροδότησαν σέ μᾶς. Ὅλοι μαζί λοιπόν γνωρίζουμε ὅτι μπορούμε νά νικήσουμε τί φθορά καί τόν θάνατο τῆς φύσης μας, νά ἀνεβούμε πνευματικά καί νά Τόν ἀφήσουμε νά ἀναλάβει καί ἐμᾶς στόν τρόπο τῆς ζωῆς Του ἀρχικά, δηλαδή στήν ἀγάπη, καί στήν αἰώνια χαρά μαζί Του, στήν ἀνάσταση!

Αὐτό τό διαφορετικό νόημα εἶναι βεβαιότητα γιά τήν Ἐκκλησία. Εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ὁ Κύριός μας ἀναστήθηκε καί ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. Εἴμαστε βέβαιοι ὅτι αὐτός εἶναι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ καί ὁ Λυτρωτής τοῦ κόσμου. Εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση μας μπορεῖ νά ἐνωθεῖ μαζί Του. Καί ἀντλοῦμε αὐτή τήν βεβαιότητα μέσα ἀπό τρεῖς δρόμους. Ὁ πρῶτος εἶναι μέσα ἀπό τό Εὐαγγέλιο πού ἡ Ἐκκλησία διατηρεῖ ἀνόθευτο στούς αἰῶνες. Ὁ δεῦτερος εἶναι διά τῶν ἁγίων μας, πού ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ ἀγάπη καί ἡ ἀνάσταση εἶναι πραγματικότητες καί στά ἅγια λείψανά τους καί στήν ἐκπλήρωση τῶν αἰτημάτων μας πού φανερώνεται στά διάφορα θαύματα. Ὁ τρίτος εἶναι στήν χάρη τοῦ Ἁγίου

Πνεύματος, όπως αυτή αποτυπώνεται στα μυστήρια της Ἐκκλησίας μας. Στὴν ὕλη πού ἐνεργεῖ εἰς ἀφθαρσίαν. Στό νερό πού μᾶς εἰσάγει στήν Ἐκκλησία κατὰ τή βάπτισι καὶ πού γίνεται ἁγιασμός ἀναλλοίωτος, ὅσα χρόνια κι ἂν περάσουν. Στόν ἄρτο καὶ τόν οἶνο, πού μεταβάλλονται σέ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Στό ἔλαιον τοῦ Εὐχελαίου πού γίνεται ἱερατικό ψυχῆς καὶ σώματος. Στὴν μετάληψι τῆς ἁγιότητας πού κάνει τὴν καρδιά μας νά ἐλαφρώνει ἀπὸ τὰ πάθη τῆς, τίς ἀγωνίες τῆς, τοὺς φόβους τῆς.

Πρὶν ξεκινήσει τὸ ζωηφόρο ἔργο Του ὁ Χριστός στὸν κόσμον νήστεψε σαράντα μέρες στὴν ἔρημο. Μᾶς δίδαξε ὅτι ἡ πορεία τῆς φύσης μας γιὰ ἐλευθερία ἀπὸ τὴν φθορά ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἀσκησι. Ὅσο δίδασκε ὁ Χριστός, ἔκανε καὶ θαύματα, σβῖνοντας τὴ φθορά καὶ τὸν θάνατο καὶ δίδοντας εὐκαιρία μετανοίας στοὺς ἀνθρώπους. Στὰ πάθη, τὴν ταφή καὶ τὴν εἰς Ἄδου κάθοδο μᾶς ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νά δοῦμε καὶ νά ζήσουμε τί σημαίνει ὅτι ὁ Θεός ἀγαπᾷ προσωπικά τὸν καθέναν μας, ὅ,τι κι ἂν κάνουμε, ὅπως κι ἂν εἴμαστε καὶ ἀναζητεῖ τὸν κάθε ἀνθρώπο ἀκόμη καὶ στὸν Ἄδν. Στὴν Ἀνάληψή Του μᾶς δείχνει ὅτι μᾶς ἀφήνει ἐλεύθερους νά ἀποφασίσουμε ποιά ὁδὸ θά ἀκολουθήσουμε, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ἔχει δώσει στὴν ἀνθρώπινη φύσι μας ὅλη τὴ δυνατότητα τῆς θέωσης.

Αὐτὴ ἡ ὁδὸς βιώνεται γιὰ ὅσους πιστεύουμε μὲ βεβαιότητα ὅτι ὁ Χριστός μᾶς ἀγαπᾷ. Εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ βεβαιότητα τὴν ὁποία διασώζει ἡ Ἐκκλησία. Στὶς γκρεμισμένες βεβαιότητες τῆς ἀνθρωπότητας ἡ Ἐκκλησία προβάλλει τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴ σχέση μαζί Του. Καὶ διατρανώνει: «Αὐτός ἐστὶ μεθ' ἡμῶν καὶ οὐδεὶς καθ' ἡμῶν». Δέν εἴμαστε μόνοι μας. Δέν καταλήγει ἡ ζωὴ μας στὸν θάνατο. Αὐτὴ τὴν βεβαιότητα κανεὶς τελικὰ δὲ θά μπορέσει νά γκρεμίσει! Προσευχόμαστε γιὰ τὸν κόσμον νά τὴν κατανοήσει. Δέ λησμονοῦμε ὅμως ὅτι αὐτός θά παραμείνει δέσμιος τοῦ πονηροῦ. Ἐμεῖς καλούμαστε νά τραβήξουμε κάθε συνάνθρωπό μας στὴ χαρὰ τῆς πίστεως. Καὶ ὁ ἀναληφθεὶς Κύριός μας εἶναι δίπλα μας!

ΜΕΡΟΣ Ζ΄

Τοῦ καιροῦ μας

* * *

ΟΠΟΥ Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΕΚΕΙ ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ-ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2019, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ-ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ-ΜΑΡΤΙΟΥ 2020

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Λαρίσης καὶ Τυρνάβου κ. Ἱερώνυμος:

- **1 Ὀκτωβρίου:** Πραγματοποίησε τὸ ἑσπερινὸ ἀπογευματινὸ τοῦ κήρυγμα στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μὲ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **2 Ὀκτωβρίου πρωί:** Τέλεσε τὸν Ἀγιασμό στὴν 5η Ὑγειονομικὴ Περιφέρεια Θεσσαλίας καὶ Στερεᾶς Ἑλλάδος.
- **3 Ὀκτωβρίου πρωί:** Χοροστάτησε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου στὴν ἐπίσημη Δοξολογία γιὰ τὴν ἑορτὴ τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Ἀγίου Ἱερομάρτυρος Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου.
- **8-11 Ὀκτωβρίου πρωί:** Συμμετεῖχε στὶς ἐργασίες τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.
- **12 Ὀκτωβρίου πρωί:** Συμμετεῖχε στὶς ἐργασίες τῆς Ἐκτάκτου Συγκλήσεως τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὸ Οὐκρανικὸ ζήτημα.
- **13 Ὀκτωβρίου πρωί:** Συλλειτουργήσε στὸν Ἱερό Καθεδρικό Ναό τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Ἀθηνῶν, ὅπου καὶ τελέστηκε ἡ χειροτονία εἰς Ἐπίσκοπον τοῦ νέου Μητροπολίτου Καλαβρυτῶν καὶ Αἰγιαλείας κ. Ἱερωνύμου.
- **15 Ὀκτωβρίου πρωί:** Συλλειτουργήσε στὸν Ἱερό Καθεδρικό Ναό τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Ἀθηνῶν, ὅπου καὶ τελέστηκε ἡ χειροτονία εἰς Ἐπίσκοπον τοῦ Ἀρχιεραρχιατεύους τῆς Ἱ. Σ., Ἐπισκόπου Ὁρεῶν κ. Φιλοθέου.
- **15 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Πραγματοποίησε τὸ ἑσπερινὸ ἀπογευματινὸ τοῦ κήρυγμα στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μὲ θέμα: « ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **16 Ὀκτωβρίου πρωί:** Τέλεσε ἀγιασμό στό Τμήμα Λογιστικῆς καὶ Χρηματοοικονομικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.
- **17 Ὀκτωβρίου πρωί:** Μίλησε στὴν ἱερατικὴ Σύναξη στὸν Ἱ. Ν. Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου Κοιλιάδας.

- **17 Ὀκτωβρίου μεσημέρι:** Δέχθηκε τόν Ἀρχιεπίσκοπο Μαδάβων κ. Ἀριστόβουλο, Ἱεράρχη τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων.
- **20 Ὀκτωβρίου πρωί:** Χοροστάτησε στόν Ἱ. Ν. Ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καί Παύλου Λαρίσης στήν ἐπίσημη Δοξολογία γιά τήν ἑορτή τοῦ Ἀστυνομικοῦ Σώματος ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Ἀρτεμίου.
- **21 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Τέλεσε τόν ἀγιασμό τῆς ἐνάργεως τοῦ φροντιστηρίου ὑποψηφίων Κατηχητῶν στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Νικολάου Λαρίσης.
- **22 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **23 Ὀκτωβρίου πρωί:** Τέλεσε τήν Πρωτοχριστιανική Θεία Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου.
- **25 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Χοροστάτησε στόν πανηγυρικό ἑσπερινό στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Δημητρίου Τυρνάβου.
- **25 Ὀκτωβρίου βράδυ:** Τέλεσε τόν ἀγιασμό τῶν ἐγκαινίων τῆς ἐκθέσεως Εὐζωνικῆς Στολῆς στήν 1η Στρατιά Λαρίσης.
- **26 Ὀκτωβρίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίου Δημητρίου Λαρίσης.
- **26 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Χοροστάτησε στόν πανηγυρικό μεθέορτο ἑσπερινό Ἱ. Ν. Ἁγίου Δημητρίου Μελισσοχωρίου.
- **28 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Χοροστάτησε στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου στήν ἐπίσημη Δοξολογία γιά τήν Ἐθνική Ἑορτή.
- **29 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **30 Ὀκτωβρίου πρωί:** Τέλεσε ἀγιασμό στό Κοινωνικό Παντοπωλεῖο τοῦ Δήμου Λαρισαίων.
- **30 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Προήδρευσε τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου.
- **30 Ὀκτωβρίου βράδυ:** Τέλεσε τόν ἀγιασμό τῶν θυρανοιξίων στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Ἀστερίου Μακρυχωρίου.
- **1 Νοεμβρίου:** Τέλεσε τόν ἀγιασμό τῆς ἐνάργεως τοῦ Πανελληνίου Μαθηματικοῦ Συνεδρίου.
- **1 Νοεμβρίου ἀπόγευμα:** Δέχθηκε τήν ἐπίσκεψη τοῦ Ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης κ. Κωνσταντίνου Τσιάρρα.
- **1 Νοεμβρίου ἀπόγευμα:** Ὑποδέχθηκε στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Νικολάου Λαρίσης τά Λείψανα τῶν Τοπικῶν μας Ἁγίων.
- **1 Νοεμβρίου βράδυ:** Τέλεσε τόν ἀγιασμό τῆς ἐνάργεως τοῦ συνεδρίου τῆς ὁλομέλειας τῶν Προέδρων τῶν Δικηγορικῶν Συλλόγων Ἑλλάδος.

- **2 Νοεμβρίου απόγευμα:** Τέλεσε άγιασμό στό γήπεδο ΑΕΛ F. C. Arena.
- **3 Νοεμβρίου πρωί:** Λειτουργησε στόν Ί. Ν. Άγίου Νικολάου Λαρίσης γιά τήν έορτή τής Συνάξεως τών έν Λαρίση Άγίων.
- **4 Νοεμβρίου απόγευμα:** Μίλησε κατά τήν παρουσίαση τοῦ νέου Έπιστημονικοῦ Περιοδικοῦ τής Μητροπόλεως ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ στό ξενοδοχείο ΚΑΡΑΒΕΛ στήν Αθήνα.
- **5 Νοεμβρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό έσπερινό άπογευματινό του κήρυγμα στόν Ί. Μ. Ν. Άγίου Αχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **7 Νοεμβρίου απόγευμα:** Παρέστη στήν έκδήλωση πού διοργάνωσε τό Άρχηγείο Γενικοῦ Έπιτελείου Αεροπορίας στό Μέγαρο Μουσικῆς Αθηνών.
- **8-9 Νοεμβρίου:** Συμμετείχε στίς λατρευτικές έκδηλώσεις στήν πανηγυρίζουσα Τερά Μονή Άγίου Νεκταρίου Αιγίνης.
- **10 Νοεμβρίου πρωί:** Λειτουργησε στόν Ί. Ν. Άγίου Ιωάννου Αθηνών καί τέλεσε τήν εἰς Διάκονο χειροτονία τοῦ κ. Σπυριδωνος-Αθανασίου Σάσσαλου.
- **12 Νοεμβρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό έσπερινό άπογευματινό του κήρυγμα στόν Ί. Μ. Ν. Άγίου Αχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **12 Νοεμβρίου βράδυ:** Λειτουργησε στόν Ί. Μ. Ν. Άγίου Νικολάου Τρικάλων, στήν άγρυπνία πού τελέστηκε γιά τήν μνήμη τοῦ Άγίου Ιωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἡμέρα κατά τήν όποία άγει τά όνομαστήριά του ό Μητροπολίτης Τρίκκης καί Σταγών κ. Χρυσόστομος.
- **13 Νοεμβρίου πρωί:** Μετέβη στή Χαλκίδα καί εὐχήθηκε στόν έορτάζοντα Μητροπολίτη Χαλκίδος κ. Χρυσόστομο.
- **14 Νοεμβρίου πρωί:** Μίλησε στήν ιερατική σύναξη στόν Ί. Ν. Ζωοδόχου Πηγῆς Λαρίσης.
- **15 Νοεμβρίου απόγευμα:** Δέχθηκε τήν επίσκεψη τής Υπουργοῦ Πολιτισμοῦ κ. Λίνας Μενδώνη.
- **16 Νοεμβρίου πρωί:** Έλαβε μέρος στήν ένθρόνιση τοῦ νέου Μητροπολίτου Φθιώτιδος κ. Συμεών.
- **19 Νοεμβρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό έσπερινό άπογευματινό του κήρυγμα στόν Ί. Μ. Ν. Άγίου Αχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **21 Νοεμβρίου πρωί:** Τέλεσε στόν Ί. Μ. Ν. Άγίου Αχιλλίου τήν έπίσημη Δοξολογία γιά τήν έορτή τών Ένόπλων Δυνάμεων.
- **23 Νοεμβρίου πρωί:** Τέλεσε τά έγκαίνια τοῦ Ί. Ν. Άγίας Παρασκευῆς Λαρίσης.
- **25 Νοεμβρίου πρωί:** Λειτουργησε στόν πανηγυρίζοντα Ί. Ν. Άγίας Αἰκατερίνης Λαρίσης.

- **25 Νοεμβρίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικό ἑσπερινό στὸν Ἱ. Ν. Ἀγίου Στυλιανοῦ Λαρίσης.
- **26 Νοεμβρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τὸ ἑσπερινό ἀπογευματινὸ του κήρυγμα στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **28 Νοεμβρίου απόγευμα:** Παρέστη στὴν ἐκδήλωση πρὸς τιμὴν τεσσάρων ἡρώδων Κυπρίων γυναικῶν.
- **1 Δεκεμβρίου πρωί:** Μίλησε κατὰ τὴν παρουσίαση τοῦ δευτέρου τεύχους τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Περιοδικοῦ ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου.
- **1 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Τέλεσε τὸν ἀγιασμό τῆς Σχολῆς Γονέων τοῦ Ἱ. Ν. Ἀγίου Γεωργίου Γιάννουλης.
- **3 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τὸ ἑσπερινό ἀπογευματινὸ του κήρυγμα στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **4 Δεκεμβρίου πρωί:** Τέλεσε στὸν Ἱ. Ν. Ἀγίας Βαρβάρας Λαρίσης τὴν ἐπίσημη Δοξολογία γιὰ τὴν ἑορτὴ τοῦ Πυροβολικοῦ Σώματος.
- **5-6 Δεκεμβρίου:** Προεξήρχε τῶν λατρευτικῶν ἐκδηλώσεων στὸν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἀγίου Νικολάου Λαρίσης.
- **9 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Προήδρευσε τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου.
- **10 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τὸ ἑσπερινό ἀπογευματινὸ του κήρυγμα στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **11 Δεκεμβρίου πρωί:** Μίλησε γιὰ τὴν ἐπικείμενη ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων στοῦ προσωπικό τῆς 1ης Στρατιᾶς.
- **13 Δεκεμβρίου πρωί:** Τέλεσε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου τὸ μνημόσυνο τῶν Εὐεργετῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.
- **13 Δεκεμβρίου μεσημέρι:** Δέχθηκε τὴν Ὑπουργό Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων κ. Νίκη Κεραμέως.
- **13 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Προήδρευσε τοῦ Συμβουλίου Λογίας, Φιλαδελφίας καὶ Ἀλληλεγγύης τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.
- **14 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Τέλεσε τὸν ἀγιασμό τῶν ἐγκαίνιων τῆς ἐκθέσεως ποῦ διοργάνωσε ἡ ἐφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ στοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου, μέ θέμα: « Ἐκκλησία: Λαϊκὴ Τέχνη καὶ Λατρεία».
- **15 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Ὑποδέχθηκε τὸ ἱερό Λεῖψανο τοῦ Ἀγίου Μοδέστου στὸν Ἱ. Ν. Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος Λαρίσης.
- **15 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Παρέστη στοῦ Δημοτικοῦ Ὁδείου Λαρίσης στὴν Χριστουγεννιάτικη ἑορτὴ τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.
- **16 Δεκεμβρίου πρωί:** Μίλησε στὴν ἱερατικὴ σύναξη στοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου Λαρίσης.

- **17 Δεκεμβρίου πρωί:** Τέλεσε στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου τήν ἐπίσημη Δοξολογία γιά τήν ἐορτή τοῦ Πυροσβεστικοῦ Σώματος ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν Ἀγίων Τριῶν Παίδων τῶν ἐν καμίνῳ.
- **17 Δεκεμβρίου ἀπόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἐσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **20 Δεκεμβρίου πρωί:** Τέλεσε τό μνημόσυνο τοῦ μακαριστοῦ προκατόχου του κυροῦ Ἰγνατίου στόν Ἱ. Ν. Ἀγίου Νικολάου Λαρίσης.
- **21 Δεκεμβρίου πρωί:** Ἐλαβε μέρος στήν ἐξόδιο ἀκολουθία τοῦ μακαριστοῦ π. Γεωργίου Μεταλλινοῦ στόν Ἱ. Ν. Ἀγίου Θωμᾶ Ἀμπελοκίπων.
- **24 Δεκεμβρίου ἀπόγευμα:** Χοροστάτησε στόν πανηγυρικό ἐσπερινό τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου.
- **25 Δεκεμβρίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **25 Δεκεμβρίου πρωί:** Χοροστάτησε στή δεύτερη Θεία Λειτουργία στόν Ἱ. Ν. Ἀγίου Νικολάου Λαρίσης.
- **26 Δεκεμβρίου ἀπόγευμα:** Ἐπισκέφθηκε τοὺς ἀσθενεῖς τοῦ Πανεπιστημιακοῦ Νοσοκομείου Λαρίσης.
- **28 Δεκεμβρίου πρωί:** Ἐλαβε μέρος στήν ἐξόδιο ἀκολουθία τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Ἀχελώου κυροῦ Εὐθυμίου στόν Καθεδρικό Ναό τῶν Ἀθηνῶν.
- **29 Δεκεμβρίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν Ἱ. Ν. Ἀγίου Νικολάου Λαρίσης καί τέλεσε τήν εἰς Διάκονο χειροτονία τοῦ κ. Βαρνάβα Χατζηϊωαννίδου.
- **29-30 Δεκεμβρίου:** Συμμετεῖχε στίς λατρευτικές ἐκδηλώσεις στόν Ἱ. Ν. Ἀγίου Γεδεῶν Τυρνάβου.
- **31 Δεκεμβρίου πρωί:** Εὐλόγησε τή βασιλόπιτα τοῦ προσωπικοῦ τῶν γραφείων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.
- **1 Ἰανουαρίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου καί τέλεσε τήν εἰς Διάκονο χειροτονία τοῦ κ. Βασιλείου Τζιόλα. Προεξῆρχε στή δοξολογία γιά τό νέο ἔτος.
- **3 Ἰανουαρίου ἀπόγευμα:** Παρέστη στήν πρωτοχρονιάτικη ἐκδήλωση γιά τά παιδιά τῶν Ἱερῶν τῆς Μητροπόλεως.
- **Σάββατο 4 Ἰανουαρίου ἀπόγευμα:** Μίλησε στό Παιδαγωγικό Συνέδριο τῆς Χριστιανικῆς Ἀδελφότητος «Ο ΣΩΤΗΡ» στή Θεσσαλονίκη.
- **6 Ἰανουαρίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου γιά τήν ἐορτή τῶν Θεοφανείων καί προεξῆρχε τῆς ρίψεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στόν Πηνειό ποταμό.
- **6 Ἰανουαρίου μεσημέρι:** Εὐλόγησε τή βασιλόπιτα τοῦ Δήμου Λαρισαίων.
- **7 Ἰανουαρίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν Ἱ. Ν. Τιμίου Προδρόμου Τυρνάβου.

- **9 Ίανουαρίου πρωί:** Ίερατική Σύναξη στο Κέντρο Αποκατάστασης και Αποθεραπείας ANIMUS.
- **9 Ίανουαρίου απόγευμα:** Ευλόγησε τί βασιλόπιτα του Κέντρου Φροντίδας Ήλικιωμένων της Ίερᾶς Μητροπόλεως «ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΑΡΜΕΝΙΩΤΙΣΣΑ».
- **11 Ίανουαρίου απόγευμα:** Δέχθηκε τήν επίσκεψη του Μητροπολίτου Θηβῶν καί Λεβαδείας κ. Γεωργίου.
- **12 Ίανουαρίου πρωί:** Παρέστη καί μίλησε στήν ἐκδήλωση στό Δημοτικό Ώδείο Λαρίσης γιά τήν παρουσίαση του βιβλίου του μακαριστοῦ προκατόχου του κυροῦ Ίγνατίου «ΣΑΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙ - ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΧΑΡΕΣ».
- **13 Ίανουαρίου απόγευμα:** Ευλόγησε τί βασιλόπιτα του Φροντιστηρίου Ὑποψηφίων Κατηχητῶν τῆς Ίερᾶς Μητροπόλεως στόν Ἱ. Ν. Ἀγίου Νικολάου Λαρίσης.
- **14 Ίανουαρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **16 Ίανουαρίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στόν ἑσπερινό στόν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἀγίου Γεωργίου του ἐν Ἰωαννίνοις στή Λάρισα.
- **17 Ίανουαρίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἀγίου Ἀντωνίου Λαρίσης.
- **18 Ίανουαρίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἀγίου Ἀθανασίου Λαρίσης.
- **18 Ίανουαρίου πρωί:** Ευλόγησε τί βασιλόπιτα του Ἐπιμελητηρίου Λαρίσης.
- **19 Ίανουαρίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν Ἱ. Ν. Ἀγίου Νικολάου Λαρίσης καί τέλεσε τό ἐτήσιο μνημόσυνο του μακαριστοῦ Κωνσταντίνου Ἀθανασόπουλου.
- **19 Ίανουαρίου μεσημέρι:** Ευλόγησε τί βασιλόπιτα του συλλόγου Κυπρίων Νομοῦ Λαρίσης.
- **20 Ίανουαρίου πρωί:** Τέλεσε τρισάγιο καί ἔκανε τήν κατάθεση τῶν ὁστῶν του μακαριστοῦ Μητροπολίτου Λαρίσης καί Πλαταμῶνος κυροῦ Ἰακώβου Σχίζα στό παλαιό Κοιμητήριο τῆς πόλεως.
- **21 Ίανουαρίου πρωί:** Παρέστη στήν ἀλλαγὴ διοικήσεως του Ἀρχηγοῦ του Γενικοῦ Ἐπιτελείου τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης στή Σχολή Ἰκάρων.
- **21 Ίανουαρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **22 Ίανουαρίου πρωί:** Συλλειτουργήσε μέ ἄλλους Ἀρχιερεῖς στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης Καρδίτσας γιά τά ὀνομαστήρια του Μητρο-

πολίτου Θεσσαλιώτιδος καί Φαναριοφερσάλων κ. Τιμοθέου.

- **23 Ίανουαρίου απόγευμα:** Προήδρευσε τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου.

- **23 Ίανουαρίου βράδυ:** Προήδρευσε τοῦ Συμβουλίου τοῦ Ὁρφανοτροφείου Θηλέων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

- **24 Ίανουαρίου απόγευμα:** Δέχθηκε τήν Ὑφυπουργό Παιδείας καί Θρησκευμάτων κ. Σοφία Ζαχαράκη.

- **25 Ίανουαρίου πρωί:** Δέχθηκε τήν Ὑφυπουργό Ἑργασίας κ. Δόμνα Μιχαηλίδου.

- **25 Ίανουαρίου απόγευμα:** Τέλεσε τόν ἀγιασμό ἐνάρξεως τοῦ Ἀναπτυξιακοῦ Συνεδρίου πού διοργάνωσαν ἡ Περιφέρεια Θεσσαλίας καί ὁ Δημοσιογραφικός Ὄργανισμός ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ.

- **26 Ίανουαρίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Μηνᾶ Σαλαμίνος.

- **26 Ίανουαρίου πρωί:** Παρέστη καί μίλησε στήν ἐκδήλωση πού διοργάνωσε ἡ Ἱερά Μητρόπολη Μεγάρων καί Σαλαμίνος, στό Δημαρχεῖο Σαλαμίνος, γιά τήν παρουσίαση τοῦ βιβλίου τοῦ μακαριστοῦ προκατόχου του κυροῦ Ἰγνατίου «ΣΑΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙ - ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΧΑΡΕΣ».

- **26 Ίανουαρίου απόγευμα:** Ἐπισκέφθηκε τόν ἐορτάζοντα Μητροπολίτη Περιστερίου κ. Κλήμεντα.

- **27 Ίανουαρίου μεσημέρι:** Εὐλόγησε τί βασιλόπιτα τοῦ Δήμου Τυρνάβου.

- **27 Ίανουαρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κίρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ»

- **27 Ίανουαρίου βράδυ:** Εὐλόγησε τί βασιλόπιτα τοῦ Συνδέσμου Θεσσαλικῶν Βιομηχανιῶν καί Ἐπιχειρήσεων.

- **28 Ίανουαρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κίρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».

- **29 Ίανουαρίου πρωί:** Συλλειτουργήσε μέ ἄλλους Ἀρχιερεῖς στόν Ἱ. Ν. Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ Βόλου γιά τά ὀνομαστήρια τοῦ Μητροπολίτου Δημητριάδος καί Ἀλμυροῦ κ. Ἰγνατίου.

- **29 Ίανουαρίου απόγευμα:** Εὐλόγησε τί βασιλόπιτα τοῦ Περιφερειακοῦ Συμβουλίου.

- **30 Ίανουαρίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου γιά τήν ἐορτή τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν.

- **30 Ίανουαρίου μεσημέρι:** Εὐλόγησε τί βασιλόπιτα τῆς 5ης Ὑγειονομικῆς Περιφέρειας Θεσσαλίας καί Στερεᾶς Ἑλλάδας.

- **30 Ιανουαρίου απόγευμα:** Δέχθηκε τόν Γενικό Πρόξενο τῆς Ἀμερικῆς.
- **30 Ιανουαρίου απόγευμα:** Παρέστη στήν ἐκδήλωση μνήμης τοῦ ὁλοκαυτώματος τῶν Ἑβραίων στό Δημοτικό Ὡδεῖο Λαρίσης καί μίλησε καταλλήλως.
- **1 Φεβρουαρίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν Ι. Ν. Ἀγίου Τρύφωνος Βυτίνας.
- **1 Φεβρουαρίου μεσημέρι:** Ἐπισκέφθηκε τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Μονεμβασίας καί Σπάρτης κ. Εὐστάθιο.
- **1-2 Φεβρουαρίου:** Συμμετείχε στίς λατρευτικές ἐκδηλώσεις στόν Ἱ. Ν. Ὑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου στό Γύθειο.
- **2 Φεβρουαρίου απόγευμα:** Μίλησε στό Παιδαγωγικό Συνέδριο τῆς Χριστιανικῆς Ἀδελφότητος «Ο ΣΩΤΗΡ» στήν Πάτρα.
- **4 Φεβρουαρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ»
- **9-10 Φεβρουαρίου:** Συμμετείχε στίς λατρευτικές ἐκδηλώσεις στόν Ἱ. Ν. Ἀγίου Χαραλάμπους Πύργου.
- **11 Φεβρουαρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **12 Φεβρουαρίου μεσημέρι:** Δέχθηκε τήν Γενική Ὑποπρόξενο τῆς Ἰταλίας.
- **13 Φεβρουαρίου πρωί:** Μίλησε στήν ἱερατική σύναξη στόν Ἱ. Ν. Ἀγίου Δημητρίου Μελισσοχωρίου.
- **13 Φεβρουαρίου μεσημέρι:** Εὐλόγησε τή βασιλόπιτα τῶν ἐργαζομένων τοῦ Πανεπιστημιακοῦ Νοσοκομείου Λαρίσης.
- **14 Φεβρουαρίου πρωί:** Χοροστάτησε στόν Ἱ. Ν. Ἀγίου Δαμιανοῦ τοῦ Ὁσιομάρτυρος στήν ἐπίσημη Δοξολογία τῆς Διοικήσεως Ἀγωγοῦ Καυσίμων.
- **15 Φεβρουαρίου απόγευμα:** Εὐλόγησε τή βασιλόπιτα τῶν Θεολόγων τοῦ Νομοῦ Λαρίσης.
- **16 Φεβρουαρίου μεσημέρι:** Εὐλόγησε τή βασιλόπιτα τοῦ συλλόγου Ἱεροφαιτῶν τῆς Μητροπόλεώς μας.
- **21 Φεβρουαρίου πρωί:** Εὐλόγησε τή βασιλόπιτα τοῦ ἰδιωτικοῦ Νοσοκομείου ΙΑΣΩ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ.
- **22 Φεβρουαρίου πρωί:** Τέλεσε ἐπιμνημόσυνη δέηση στό Στρατιωτικό Κοιμητήριό τῆς πόλεως γιά τούς ἐν πολέμῳ πεσόντες.
- **22 Φεβρουαρίου πρωί:** Τέλεσε ἐπιμνημόσυνη δέηση στό Ἀστυνομικό Μέγαρο Λαρίσης γιά τούς πεσόντες ἀστυνομικούς ἐν ὥρᾳ καθήκοντος.
- **24 Φεβρουαρίου απόγευμα:** Προήδρευσε τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου.

- **25 Φεβρουαρίου πρωί:** Δέχθηκε τόν Γενικό Πρόξενο τῆς Τουρκίας.
- **25 Φεβρουαρίου μεσημέρι:** Δέχθηκε τόν Δήμαρχο Ταμπών κ. Γεώργιο Μανώ- λη.
- **25 Φεβρουαρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: « ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **26 Φεβρουαρίου πρωί:** Συλλειτουργήσε μέ ἄλλους Ἀρχιερεῖς στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Βησσαρίωνος Καλαμπάκας γιά τά ὀνομαστήρια τοῦ Μητροπολίτου Σταγῶν καί Μετεώρων κ. Θεοκλίτου.
- **1 Μαρτίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν Ἱ. Ν. Ἀγίου Γεωργίου Γόννων.
- **1 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου στόν Ἑσπερινό τῆς Συγχωρήσεως.
- **3 Μαρτίου πρωί:** Ἐλαβε μέρος στήν ἐξόδιο ἀκολουθία τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου πρώην Πειραιῶς κυροῦ Καλλινίκου στόν Ἱ. Ν. Ἀγίας Τριάδος Πειραιῶς.
- **3 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στήν ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Ἀποδεί- πνου καί ἀκολούθως πραγματοποιήσε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **4 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στόν ἑσπερινό στόν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἀγίου Γεωργίου τοῦ νεομάρτυρος στή Ραιψάνη.
- **5 Μαρτίου απόγευμα:** Τέλεσε τό Μυστήριο τοῦ Ἱεροῦ Εὐχελαίου στόν Ἱ. Ν. Ἀγίου Δημητρίου Δελερῶν.
- **6 Μαρτίου βράδυ:** Χοροστάτησε στήν ἀκολουθία τῶν Α΄ Χαιρετισμῶν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου στόν Ἱ. Ν. Ἀγίου Χαράλαμπους Λαρίσης.
- **7 Μαρτίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἀγίων Θεοδώρων Λαρίσης.
- **8 Μαρτίου πρωί:** Λειτουργήσε στήν Ἱερά Κομνήνιο Μονή τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καί Ἀγίου Δημητρίου Στομίου.
- **8-9 Μαρτίου:** Λατρευτικές ἐκδηλώσεις στόν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἀγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Λαρίσης.
- **10 Μαρτίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **12 Μαρτίου απόγευμα:** Τέλεσε τό Μυστήριο τοῦ Ἱεροῦ Εὐχελαίου στόν Ἱ. Ν. Ἀγίου Γεωργίου Νέου Περιβολίου.
- **13 Μαρτίου βράδυ:** Χοροστάτησε στήν Ἀκολουθία τῶν Β΄ Χαιρετισμῶν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου στόν Ἱ. Μ. Ν. Παναγίας Φανερωμένης Τυρνάβου.
- **15 Μαρτίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν Ἱ. Ν. Ἀγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης

Συκουρίου.

- **15 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν Κατανυκτικὸ Ἑσπερινὸ στὸ Ἐπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο τῶν Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης τῆς παρθένου καὶ μίλησε καταλλήλως.
- **16 Μαρτίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τὸ ἑσπερινὸ ἀπογευματινὸ τοῦ κήρυγμα στὸ Ἐπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο τῶν Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης τῆς παρθένου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **20 Μαρτίου βράδυ:** Χοροστάτησε στὴν ἀκολουθία τῶν Γ΄ Χαιρετισμῶν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **22 Μαρτίου πρωί:** Λειτουργήσε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **22 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν Κατανυκτικὸ Ἑσπερινὸ στὸ Ἐπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο τῶν Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης τῆς παρθένου καὶ μίλησε καταλλήλως.
- **23 Μαρτίου:** Δέχθηκε τὸν νέο Ἀρχηγὸ ΓΕΕΘΑ κ. Κωνσταντῖνο Φλῶρο.
- **24 Μαρτίου:** Χοροστάτησε στὸν Πανηγυρικὸ Ἑσπερινὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, στὸ Ἐπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο τῶν Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης τῆς παρθένου καὶ μίλησε καταλλήλως.
- **25 Μαρτίου πρωί:** Λειτουργήσε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου γιὰ τὴν ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου.
- **25 Μαρτίου πρωί:** Χοροστάτησε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου στὴν ἐπίσημη Δοξολογία γιὰ τὴν Ἑθνικὴ Ἑορτή.
- **25 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικὸ μεθέορτο ἑσπερινὸ στὸ Ἐπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο τῶν Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης τῆς παρθένου καὶ μίλησε καταλλήλως.
- **27 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὴν ἀκολουθία τῶν Δ΄ Χαιρετισμῶν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **29 Μαρτίου πρωί:** Λειτουργήσε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **29 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν Κατανυκτικὸ Ἑσπερινὸ στὸ Ἐπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο τῶν Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης τῆς παρθένου καὶ μίλησε καταλλήλως.
- **31 Μαρτίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τὸ ἑσπερινὸ ἀπογευματινὸ τοῦ κήρυγμα στὸ Ἐπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο τῶν Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης τῆς παρθένου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».

ΓΙΑ ΤΗΝ 25Η ΜΑΡΤΙΟΥ

Ἡ μέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου –μιά ἀπό τίς μεγαλύτερες γιορτές τῆς χριστιανοσύνης– ταυτίστηκε μέ τήν ἀρχή τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Αὐτὴν τὴν ἡμέρα οἱ Ἑλληνορθόδοξοι τιμοῦμε τὴν Παναγία μας. Τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο, τὴν «Κλίμακα δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός στή Γῆ», τή «γέφυρα, τή μετὰγουσα τὸν ἄνθρωπον εἰς οὐρανόν», στήν ὁποία ἀφιερώνονται οἱ ὕμνοι τῆς ἐορτῆς καί οἱ ἱερεῖς Ἀκολουθίες τῶν Χαιρετισμῶν καί τῶν παρακλήσεων. Τὴ δική Της προστασία καί διαμεσολάβηση ζήτησαν οἱ Ἕλληνες τὸ 1821.

Πανταχοῦ παροῦσα, ἡ πανύμνητη μήτηρ, ἡ μητέρα ὅλων μας, ὑμνήθηκε καί ὡς ὑπέρμαχος στρατηγός, στά χέρια τῆς ὁποίας ἐναπέθεσαν οἱ Ἕλληνες τίς ἐλπίδες τους ξεκινῶντας τὸν ἀγῶνα τους. Γιατί γιὰ νά πολεμήσει κάποιος γιὰ τὴν ἐλευθερία, πρέπει κάτι νά τὸν ὠθεῖ, νά τοῦ δίνει ἐλπίδα ἐκεῖ ποὺ δέν ὑπάρχει, νά τὸν κάνει νά ἀφηφᾷ ὅχι μόνο τὸν ἰσχυρὸ ἀλλὰ καί τὸν θάνατο. Αὐτό τὸ κάτι γιὰ τὸν ἑλληνικὸ λαὸ ἦταν ἡ πίστη στὸν Θεό. Ἐπικαλοῦνταν τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο γιὰ τὴ μεσιτεία Της στὶς δύσκολες ὥρες τοῦ ἀγῶνα. Τὴν ἔβλεπαν νά τοὺς καθοδηγεῖ στὶς μάχες, ὡς «βροντὴ τοὺς ἐχθροὺς καταπλῖπτουσα». Ἦταν ἐκεῖνη «δι' ἧς ἐγείρονται τρόπαια καί δι' ἧς ἐχθροὶ καταπίπτουσι». Συνεπῶς, ἡ σύνδεση τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου καί τῆς ἀρχῆς τῆς ἐθνεγερσίας συγκίνησε κάθε Ἕλληνα. Καί τὸν ἔκανε νά πιστέψει ἀκλόνητα ὅτι ὅλα εἶναι δυνατὰ καί κατορθωτά, ἂν ὑπάρχει πίστη στήν ἱερότητα τοῦ σκοποῦ καί διάθεση θυσίας γιὰ τὴν πραγματάωσή του. Ὁ Ἀρχιμανδρίτης καί διαφωτιστὴς Ἀνθίμος Γαζῆς ἔγραψε πὼς «Ἡ ἡμέρα (τῆς Ἐπανάστασης), τὴν ὁποίαν ἐπιθυμοῦσιν οἱ πατέρες μας νά τὴν ἴδωσιν, ἔφθασε... διὰ νά λάμψῃ πάλιν ὁ Σταυρὸς καί νά λάβῃ πάλιν ἡ Ἑλλάς... τὴν ἐλευθερίαν της... Ὅ,τι καί ἂν ἐκάμαμεν ἤτο ἔμπνευσις καί ἔργον τῆς Θείας Προνοίας».

Γι' αὐτὸ καί οἱ Ἕλληνες δέν λύγισαν. Ζήτησαν τὸ ἀδύνατο καί ἀγωνίστηκαν γι' αὐτό, σίγουροι σχεδόν πὼς θὰ τὸ φτάσουν, πέρα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη λογι-

κή. Γιατί όπως λέει κι ο Ἀδαμάντιος Κοραΐς, «οἱ Ἕλληνες πολέμησαν ὄχι μόνο ὑπὲρ πατρίδος, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πίστεως». Κι ἔτσι «γεννήθηκαν» ἀναρτίθιμτοι ἥρωες, πού δέν συμβιβάζονταν πιά μέ μία ζωή ταπεινωμένη, περιφρόνησαν τόν θάνατο καί ἀγωνίστηκαν χωρίς καμιά προσδοκία προσωπικῆς ἀναγνώρισης ἢ ἐπιβράβευσης.

Ἡ ἐπανάσταση αὐτή δέν ἦταν μία τυχαία ἐξέγερση λόγῳ εὐνοϊκῶν συμπτώσεων οὔτε στόχευε –γιά τούς περισσότερους– στήν ἐξυπηρέτηση προσωπικῶν συμφερόντων. Ἀντίθετα, ἦταν ὥριμο ἀποτέλεσμα ἐξωτερικῶν καί ἐσωτερικῶν κινήματων, διεργασιῶν καί πνευματικῆς προετοιμασίας. Ὁ Κολοκοτρῶνης παρομοιάζει τήν ἐπιθυμία γιά ἐλευθερία «Σάν μιά βροχή πού ἦρθε σέ ὅλους μας καί ὅλοι, καί οἱ κληρικοί καί οἱ προεστοί καί οἱ καπεταναῖοι καί οἱ γραμματισμένοι καί οἱ ἔμποροι, ὅλοι συμφωνήσαμε στόν ἴδιο σκοπό καί κάναμε τήν ἐπανάστασι... Ἡ ἐπανάστασις ἡ ἐδική μας δέν ὁμοιάζει μέ καμμίαν ἀπό ὅσας γίνονται τήν σήμερον εἰς τήν Εὐρώπην. Τῆς Εὐρώπης αἱ ἐπαναστάσεις ἐναντίον τῶν διοικήσεων τούς εἶναι ἐμφύλιος πόλεμος· ὁ ἐδικός μας πόλεμος ἦτο πλέον δίκαιος. Ἦτον ἔθνος μέ ἄλλον ἔθνος».

Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ ἐπανάσταση παρουσίασε ἔντονες διακυμάνσεις, μέ ἐναλλαγές ἐπιτυχιῶν, ἀποτυχιῶν ἀκόμη καί ἐμφύλιων διχασμῶν.

Οἱ Ἕλληνες κέρδισαν ἀπίστευτες νίκες, ἔζησαν κορυφώσεις ἡρωισμοῦ. Ἀνέδειξαν ἥρωες στό πεδίο τῆς μάχης ἀλλά καί ἐξαίρετους πολιτικούς στό πεδίο τῶν διπλωματικῶν διεκδικήσεων.

Μεγαλεῖο ψυχῆς δέν ἔδειξαν μόνο οἱ ἄνδρες ἀλλά καί οἱ γυναῖκες, πού στάθηκαν γενναῖες δίπλα στούς γενναίους, ἄξιες δίπλα στούς ἄξιους, καί ἡρώιδες δίπλα στούς ἥρωες. Γιατί διέθεταν συνείδηση τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους τούς καί εἶχαν πλήρη ἐπίγνωση τῆς ἀποστολῆς τούς.

Τή δική τους ξεχωριστή ἱστορία κατὰ τή διάρκεια τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821 ἔγραψαν καί οἱ ἑκατοντάδες ἀπλοί ἱερεῖς καί μοναχοί. Τά μοναστήρια ἔγιναν ὀρμητήρια τῶν καπεταναίων, νοσοκομεῖα γιά τούς τραυματίες, καταφύγια γιά τούς κυνηγημένους. Ἔδωσαν χρήματα καί τρόφιμα στούς ἀγωνιστές καί ὅπλισαν τούς ἐπαναστατημένους, ἐντάχθηκαν σέ ἐνοπλες ὁμάδες καί πῆραν μέρος σέ πολλές μάχες. Μάλιστα, μετὰ τό τέλος τῆς Ἐπανάστασης, ἡ «πατρίς εὐγνωμονοῦσα» τούς κατέγραψε βάσει τῶν ἐκθέσεων πού ὑπέγραψαν οἱ πρωταγωνιστές τοῦ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων καί οἱ ὁποῖες σήμερα ὑπάρχουν στά ἀρχεῖα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης.

Ἀπό τούς ἱεράρχες πού συνέπραξαν γιά τόν κοινό σκοπό ἀξίζει νά μνημονεύσουμε τόν Διονύσιο Καλλιάρχη, μπροπολίτη Λαρίσης καί στή συνέχεια

Ἐφέσου, ὁ ὁποῖος μεταξύ ἄλλων ἐπιτάχυνε τίς διαδικασίες γιά τήν ἀνοικοδόμηση τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλείου, πού εἶχε καταστραφεῖ ἀπό τό 1770. Μαζί μέ τόν ναό, ἀνήγειρε τό 1794 καί τό παλιό ἑλληνικό σχολεῖο ἐντός του ναϊκοῦ περιβόλου. Ἐγινε μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καί προσέφερε τίς ὑπηρεσίες του μέχρι τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1821, λίγες μέρες μετά τήν ἔναρξη τῆς Ἐπανάστασης, ὅποτε καί ἀπαγχονίστηκε μαζί μέ ἄλλους ἔγκριτους ἀρχιερεῖς ὅστερα ἀπό φυλάκισί τους στήν Κωνσταντινούπολη.

Ὅμως, ἡ ἐλευθερία καί ἡ δημοκρατία ἀπαιτοῦν ἀγῶνες καί ἔξω ἀπό τό πεδίο τῆς μάχης. Καί οἱ Ἕλληνες τό γνώριζαν αὐτό. Πρῖν ἀκόμα ἐδραιωθεῖ ἡ Ἐπανάσταση, πρῖν ἀκόμα ἐπιτευχθεῖ ἡ πολυπόθητη ἀνεξαρτησία, ἡ δημοκρατία εἶχε ἤδη ἐγκαθιδρυθεῖ. Παρά τίς δυσκολίες οἱ ἀγωνιζόμενοι Ἕλληνες διαμόρφωσαν θεσμούς δημοκρατικούς, μιμούμενοι θά ἔλεγε κανεῖς τοὺς ἀρχαίους προγόνους τους. Τό στίγμα ἔδωσε ἡ Α΄ Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου, στήν ὁποία γράφτηκε ἡ Διακήρυξη τῆς Ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδας, ὁρίστηκε ὁ τρόπος τῆς προσωρινῆς λειτουργίας τοῦ νεοσύστατου ἐπαναστατημένου ἑλληνικοῦ κράτους καί ψηφίστηκε τήν 1η Ἰανουαρίου 1822 τό πρῶτο Σύνταγμα, τό «Προσωρινόν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος», ὅπως ὀνομάστηκε. Σ' αὐτό τό σύνταγμα ὁρίστηκε καί τό ἐθνικό μας σύμβολο, ἡ ἑλληνική σημαία. Ὁ Μακρυγιάννης, σάν σύγχρονος Σόλωνας πού πίστευε πώς μόνο ἡ εὐνομία σώζει τόν λαό, στοχαζόταν: «δέν ἤθελα χρήματα καί βίο (=περιουσία) ἤθελα σύνταγμα γιά τήν πατρίδα μου, νά κυβερνηθεῖ μέ νόμους καί ὄχι μέ τό ἔτσι θέλω. Ἀπό δικαιοσύνη διψάει ἡ πατρίδα καί ἀπό εἰλικρίνεια». Γιατί ἤξερε καλά πώς ἡ ἐλευθερία ἦταν βγαλμένη ἀπό τά ἱερά κόκαλα ὅλων των Ἑλλήνων.

Συγχρόνως, ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση ὑπῆρξε κορυφαῖο πολιτικό γεγονός καί γιά τήν ἱστορία τῆς Εὐρώπης. Ἀπασχόλησε τήν εὐρωπαϊκή διπλωματία, ἐνεργοποίησε τίς φιλελεύθερες συνειδήσεις, προκάλεσε τό φιλελληνικό κίνημα, ὅπλισε μέ προσδοκίες τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς πού ἀναζητοῦσαν τήν ἐθνική τους δικαίωση, παρέσχε κυβερνήσεις μεγάλων δυνάμεων νά ἐνδιαφερθοῦν εἴτε ἀνιδιοτελῶς εἴτε ὠφελιμιστικά καί στό τέλος νά συνεργαστοῦν καί νά συνυπογράψουν τά πρωτόκολλα γιά τήν ἴδρυση τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους.

Δέν ἔλειψαν ὅμως, δυστυχῶς, καί ὁ διχασμός, ὁ τυφλός κομματισμός καί ὁ παροπλισμός ἄξιων ὀπλαρχηγῶν πού κόντεψαν νά δυναμιτίσουν τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση. Γιατί, ὅπως ἔγραψε κι ὁ ἐθνικός μας ποιητής στόν Ὕμνο γιά τήν ἐλευθερία, στόν ἐθνικό μας ὕμνο:

«Ἡ διχόνοια πού βαστάει
ἔνα σκῆπτρο ἡ δολερή

καθενός χαμογελάει
πάρ' το λέγοντας κι ἐσύ».

«Ίσως ὅλοι ἠθέλαμε τό καλό, πλὴν καθέννας κατὰ τή γνώμη του», συμπληρώνει ὁ Κολοκοτρώνης ἀλληγορικά καί σοφά. «Ὅταν προστάζουνε πολλοί, ποτέ τό σπίτι δέν κτίζεται, οὔτε τελειώνει. Ὁ ἕνας λέγει ὅτι ἡ πόρτα πρέπει νά βλέπει εἰς τό ἀνατολικόν μέρος, ὁ ἄλλος εἰς τό ἀντικρυνόν καί ὁ ἄλλος εἰς τόν βορέαν, σά νά ἦτο τό σπίτι ἀραμπάς καί νά γυρίζει καθώς λέγει ὁ καθέννας».

Ὁ ἀγώνας ἄντεξε ὁμως καί ἔδωσε νικηφόρο ἀποτελέσμα χάρις στίς ἀπέλπιδες προσπάθειες ὄλων αὐτῶν τῶν γνωστῶν καί χιλιάδων ἄγνωστων Ἑλλήνων ἀλλά καί φιλελλήνων.

Ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Μαραθῶνα, τῆς Σαλαμίνας καί τῶν Θερμοπυλῶν ὡς τό πρόσφατο παρελθόν οἱ Ἕλληνες ἔδωσαν τρανές ἀποδείξεις πῶς ἡ ἀγάπη γιά τήν ἐλευθερία καί ἡ πίστη νικοῦν.

Ὅπως χαρακτηριστικά γράφει ὁ Σεφέρης:

«Γιά μᾶς ἦταν ἄλλο πράγμα ὁ πόλεμος γιά τήν πίστη τοῦ Χριστοῦ
καί γιά τήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου καθισμένη στά γόνατα τῆς Ὑπερμάχου
Στρατηγοῦ».

Τό 1821, λοιπόν, δέν εἶναι μόνο τό πέρασμα κάποιων σπουδαίων γεγονότων ἢ προσώπων στήν ἀθανασία! Εἶναι ἡ ἀπόδειξη πῶς οἱ μεγάλοι ἀγῶνες στή ζωή καί οἱ καθοριστικές μάχες δέν κερδίζονται πάντα ἀπό αὐτούς πού ἔχουν ποσοτική ὑπεροχή καί ἐγκόσμια δύναμη, ἀλλά ἀπό αὐτούς πού ἐπιδεικνύουν μεγαλεῖο ψυχῆς καί ἐμπιστεύονται τή θεία δικαιοσύνη.

Γιά ὅλους αὐτούς, ἐπομένως, ὅπως γράφει ὁ Ἐγγονόπουλος, δηλαδή

«Γιά τοὺς μεγάλους, γιά τοὺς ἐλεύθερους,
γιά τοὺς γενναίους, τοὺς δυνατούς,
ἀρμόζουν τά λόγια τά μεγάλα,
τά ἐλεύθερα, τά γενναῖα, τά δυνατά».

Εἶναι τό ἐλάχιστο πού μπορούμε καί ὀφείλουμε νά τοὺς ἀποδώσουμε, διατηρώντας πάντα στή μνήμη μας τήν προτροπή τοῦ στρατιλάτη στίς 7 Ὀκτωβρίου 1831 στοὺς μαθητὲς πού πῆγαν νά τόν ἀκούσουν στήν Πνύκα. «Ἐμᾶς νά μὴ μᾶς τηρᾶτε πλέον. Τό ἔργον μας καί ὁ καιρὸς μας ἐπέρασε καί αἱ ἡμέραι τῆς γενεᾶς μας, ἡ ὁποία σᾶς ἀνοίξε τόν δρόμον, θέλουν μετ' ὀλίγον περάσει. Εἰς ἐσᾶς μένει νά ἰσάσετε καί νά στολίσετε τόν τόπον ὅπου ἡμεῖς ἐλευθερώσαμε».

Δρ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ (ΝΤΙΝΟΣ) ΑΥΓΟΥΣΤΗ
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΕΥΑΓΟΡΑΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ - Ο ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

*«Μιά φορά κανείς πεθαίνει.
Είναι καλό πράγμα νά πεθαίνει κανείς για τήν Ελλάδα».*

*«...Ο Άγγλος δέν ἄντεξε καί ρώτησε ἕναν Κύπριο δημοσιογράφο
γιά τούς ἀντάρτες τῆς Ε.Ο.Κ.Α.: «What kind of people are they?»
Τί ἀνθρώποι εἶναι αὐτοί; Γιά νά λάβει πληρωμένη ἀπάντησι:
«Greeks - Ἑλλήνες!»*

Ὁ Εὐαγόρας Παλληκαρίδης γεννήθηκε σέ ἕνα πολύ μικρό χωριό τῆς Πάφου, τήν Τσάδα, στίς 27 Φεβρουαρίου 1938. Ἦταν τό τέταρτο ἀπό τά πέντε παιδιά τοῦ Μιλτιάδη Παλληκαρίδη, πού καταγόταν ἀπό τό κατεχόμενο σήμερα χωριό Λάρνακας τῆς Λαπθίου, τῆς ἐπαρχίας Κερύνειας καί τῆς Ἀφροδίτης Παπαδανίλ, πού καταγόταν ἀπό τήν Τσάδα. Εἶχε τέσσερα ἀδελφία, τόν Ἐλευθέριο, τόν Ἀνδρέα, τί Γεωργία (Γεωργούλα, σύζυγος Γ. Ποσπορίδου ἀπό τήν Ἀμμόχωστο) καί τί Μαρούλλα (σύζυγος Δήμου Βρυωνίδη). Ἦταν ὁ μικρότερος ἀπό τούς ἀγωνιστές τῆς Ε.Ο.Κ.Α. πού ἄφησαν τήν τελευταία ἑλληνική τους ἀνάσα στήν ἀγχόνη. Τήν ἐφηβική του ἡλικία σημάδεψε ἀνεξίτηλα τό Δημοψήφισμα τοῦ 1950, μέσα ἀπό τό ὁποῖο ὁ Κυπριακός Ἑλληνισμός ἀξίωσε ἐνυπογράφως σέ ποσοστό 95,71% τόν προαιώνιο πόθο του, γιά ΕΝΩΣΗ μέ τήν Μητέρα Ἑλλάδα.

Ὁ Εὐαγόρας ἦταν γεννημένος ἀγωνιστής καί ἕνας ἀκαταμάχητος ἐπαναστάτης. Ἡ ψυχή του ἦταν πλημμυρισμένη ἀπό τό πάθος γιά δικαιοσύνη καί ἐλευθερία. Τό ταλέντο του καί ἡ καθαρότητα τῆς ψυχῆς του ἦταν ἡ ἀφορμή

για να αφήσει ανεκτίμητους στίχους, που θα ζήλευαν ακόμα και οι πιο μεγάλοι ποιητές της Ρωμοσύνης. Στίχους που αντηχούν στις ψυχές όλων των Ελλήνων και όλων των ανθρώπων που αγωνίζονται για πανανθρώπινα Ίδανικά και Άξίες.

Όταν στο Γυμνάσιο του ζητήθηκε να γράψει έκθεση για τη σημασία των εθνικών έπετειών, ο Ευαγόρας έγραψε:

«Κάτω από τό γαλάζιο άττικό ούρανό, αλλά και κάτω από τό σκοτεινό συννεφιασμένο ορίζοντα της δούλης Κύπρου, γιορτάζονται οι Έθνικές Έπέτειοι. Θυμίζουν στον έλεύθερο Έλληνισμό πώς οι πρόγονοί των πολέμισαν σάν λιοντάρια για να τούς χαρίσουν τη Λευτεριά. Μας δίδουν ακόμα θάρρος και έλπίδα στους σκλαβωμένους, πώς ή μέρα του λυτρωμού δέν είναι όνειρο άπραγματοποιήτο. Περνά από κοντά σου τίς μέρες αυτές ή δόξα και ή τιμή του Έλληνα, περνά ή Λευτεριά, που δίνει τό φώς, τη δύναμη, τη χαρά. Περνά από κοντά σου ή Λευτεριά. Τήν νοιώθεις, τήν χαίρεσαι. Μά ό σκλάβος δέν τη χαίρεται, δέν τη βλέπει...» (Χατζηκωστής Γ., «ΕΥΑΓΟΡΑΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ - ό Ηρώας και ό ποιητής»).

Τήν 1η Ιουνίου 1953, παραμονή της στέψης της βασίλισσας Έλισάβετ Β΄, οι Άγγλοι ύψωσαν τήν άγγλική σημαία στά Προπύλαια του Ίακώβειου Σταδίου της Πάφου. Σέ μία ώρα ό Ευαγόρας (ήταν μόλις 15 έτών) συγκέντρωσε 3.000 μαθητές και πολίτες και όλοι μαζί άξίωσαν τήν απομάκρυνση των Άγγλων από τό γίπτεδο. Οι Άγγλοι άρνήθηκαν να απομακρυνθούν. Ό Ευαγόρας σκαρφάλώνει στά προπύλαια, κατεβάξει τήν άγγλική σημαία και τήν πετά στά πλήθη. «Από τί σημαία αυτή δέν εύρέθη ίχνος», σημειώνει ό πατέρας του ήρωα.

Οι έκδηλώσεις ματαιώθηκαν, άφου σημαίες, άγγλικά λιοντάρια-σύμβολα της άποικιοκρατίας, βρετανικοί θυρεοί, άγγλικά οικόσημα και εικόνες της βασίλισσας μετατράπηκαν σέ θρύψαλα. Ό Ευαγόρας επέστρεψε στό σπίτι του άργά τό βράδυ. Στην προτροπή του πατέρα του να είναι προσεκτικός άπαντά: «Νά πιάσει τά βρεγμένα της ή Άγγλία και να φύγει. Τί θέλει στην Κύπρο;».

Τόν Αύγουστο του 1955, ό Ευαγόρας συμμετέχει σέ μαθητική έκδρομή στην Ελλάδα. Δακρυσιμένος ανεβαίνει στον Ίερό Βράχο της Ακροπόλεως και γονυπετής καταθέτει δάφνινο στεφάνι στό Μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη. Μαζί μέ τόν Ευαγόρα είναι και ό ήρωας μαθητής Πετράκης Γιαλλουρος τόν όποιον οι Άγγλοι δολοφόνησαν σέ μαθητική διαδήλωση στις 7 Μαρτίου 1956.

Η επίσκεψη στην Ελλάδα άποτέλεσε για τό μικρό Ευαγόρα ένα άληθινό προσκύνημα. Νά τί γράφει στις σημειώσεις του γι' αυτήν τήν έκδρομή: «Μόλις

*Με τήν Μαρούλλα Βρυονίδη (άδελφή του Ευαγόρα Παλληκαρίδη)
καί τήν Έλευθερία Παντελίδου (βαφτιστικά τοῦ Ἡρώα) (πάνω ἄριστερά),
σέ ἐκδήλωση πού διοργάνωσε ὁ Σύλλογος Κυπρίων Νομοῦ Λάρισας
στά Ἐκπαιδευτήρια τῆς Μαίρης Ν. Ράπτου, στή Λάρισα τό 2009 (πηγή: Προσωπικό Ἀρχεῖο).*

πάτησα τό Ἅγιο χῶμα τῆς Ἑλλάδος, μία βαθειά συγκίνησης μέ κατακυριεύσε
καί δάκρυα ἀνέβηκαν στά μάτια μου, ἀφ' ἑνός λόγω του ὅτι πατοῦσα στήν
Ἑλευθερία Πατρίδα, ἀφ' ἑτέρου διότι σκέφτηκα ὅτι ἡ ἰδιαίτερα μας πατρίς
Κύπρος ἔμενε ὑπόδουλη κάτω ἀπό τόν βαρὺ ζυγὸ τῶν Ἀγγλων, ἐνῶ ἔπρεπε
νά εἶναι κι αὐτή ἓνα κομμάτι τῆς Ἑλευθερῆς Ἑλλάδος».

Στίς 17 Νοεμβρίου 1955, μέ ἐπικεφαλῆς καί πάλι τόν Εὐαγόρα, ὁργανώθηκε
ἄλλη μιὰ μαζική καί ἐνθουσιώδης μαθητικὴ διαδήλωση. Οἱ μαθητές ὑπέστη-
λαν καί πυρπολόησαν τήν ἀγγλική σημαία τοῦ κυβερνητικοῦ νοσοκομεῖου
Πάφου. Ὁ Εὐαγόρας συνελήφθη τήν ὥρα πού προσπαθοῦσε νά προστατεύσει
ἓνα συμμαθητὴ του, πού τόν εἶχαν δεμένο καί τόν κτυποῦσαν δύο Ἀγγλοι
στρατιῶτες. Ὁδηγήθηκε στό δικαστήριο, ὅπου παραδέχτηκε τήν κατηγορία γιά
ὀχλαγωγία καί ὀρίστηκε νά δικαστεῖ στίς 6 Δεκεμβρίου 1955.

Τήν παραμονή τῆς δίκης ἀφήνει τό ἀποχαιρετιστήριο-συγκλονιστικό ποί-
ημα-σάλπισμά του, στήν ἔδρα τῆς τάξης του: «Παλιοὶ συμμαθηταὶ! Αὐτὴ τήν
ὥρα κάποιος λείπει ἀνάμεσά σας, κάποιος πού φεύγει ἀναζητώντας λίγο ἐλευ-
θερο ἀέρα, κάποιος πού μπορεῖ νά μὴ τόν ξαναδεῖτε παρὰ μόνο νεκρό. Μὴν
κλάψετε στὸν τάφο του. Δέν κάνει νά τόν κλαῖτε. Λίγα λουλούδια τοῦ Μαγιοῦ
σκορπάτε του στὸν τάφο. Τοῦ φτάνει αὐτό ΜΟΝΑΧΑ...». Καί πῆρε μίαν ἀνη-
φορία καί πῆρε μονοπάτια νά βρεῖ τὰ σκαλοπάτια πού πᾶν στὴ λευτεριά...

Ἡ ἀντάρτικη δράση του εἶναι γεμάτη μέ παράτολμες ἐνέργειες. Στίς 18
Δεκεμβρίου 1956, μαζί μέ ἄλλους δύο συναγωνιστές του, μετέφεραν ὅπλα καί
τρόφιμα στό βουνό. Ξαφνικά βρέθηκαν ἀντιμέτωποι μέ ἀγγλικὴ περίπολο. Οἱ
δύο συναγωνιστές τοῦ Εὐαγόρα καταφέρνουν νά διαφύγουν, ἀλλὰ ὁ ἴδιος συλ-

λαμβάνεται. «Δέν ήθελε νά τρέξει νά φύγει καί νά δεχθεῖ μιὰ σφαίρα στήν πλάτη. Δέν ήθελε νά τόν ποῦν δειλό...», λέει ἡ ἀδελφή του Μαρούλλα.

Στήν κατοχή του εἶχε ἓνα όπλοπολυβόλο Μπρέν γρασαρισμένο, πού δέν μποροῦσε νά χρησιμοποιηθεῖ καί 3 γεμιστῆρες. Ὅδηγεῖται στίς φυλακές Λευκωσίας, όπου βασανίζεται φρικτά. Γράφει, μεταξύ άλλων, στόν γαμπρό του: «Τήν νύκτα μέ δένουν χειροπόδαρα σέ ἓνα σιδερένιο κρεβάτι καί χορεύουν ἐπάνω μου, μέχρις ότου λιποθυμίσω. Καί τότε μοῦ βουτᾶνε τό κεφάλι σ' ἓνα κουβᾶ γεμάτο κρύο νερό, τό κρατᾶνε ἐκεῖ βουτηγμένο, χωρίς νά παίρνω ἀναπνοή, ὥσπου νά χάσω πάλιν τίς αἰσθήσεις μου...».

Ἀλύγιστη μένει ἡ ψυχή του καί στή δίκη. Ὁ Εὐαγόρας Παλληκαρίδης ἀρνεῖται πεισματικά νά ἀναγνωρίσει, ἔστω καί γιά μιὰ στιγμή, τή δεσποτεία τῶν Ἀγγλῶν στόν τόπο του. «Ἐχεις τίποτε νά πεῖς, γιά νά μίν καταδικαστεῖς σέ θάνατο;», ρώτησε ψυχρά ὁ Ἀγγλος δικαστής. «Γνωρίζω ὅτι θά καταδικαστῶ σέ θάνατο, εἶπε ὁ Εὐαγόρας, θά μέ κρεμάσετε, τό ξέρω. Ὅτι ἔκαμα, τό ἔκαμα ὡς Ἕλληνα Κύπριος, πού ζητᾶ τήν Ἐλευθερία του. Εὐχομαι νά εἶμαι ὁ τελευταῖος πού θ' ἀντικρίσει τήν ἀγχόνη. Τίποτε ἄλλο!».

Μάταιες ἀπέβησαν ὅλες οἱ προσπάθειες νά ἀποτραπεί ἡ ἐκτέλεση. Σημαιοφόρος τῆς παγκόσμιας κατακραυγῆς, κατά τῆς καταδίκης του Παλληκαρίδου σέ θάνατο, ἀλλά καί τῆς οἰκουμενικῆς ἐκστρατείας γιά νά δοθεῖ χάρη στόν νεαρό ἀντάρτη, ἦταν ὁ Ἀμερικανός βουλευτής τῆς πολιτείας Πενσυλβάνια των Η.Π.Α. Foulton.

Ἡ βασίλισσα Ἐλισάβετ προσπέρασε ἀσυγκίνητη ὅλες τίς ἐκκλήσεις τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, ἀλλά καί προσωπικοτήτων διεθνούς κύρους ἀπό ὅλο τόν κόσμο, καθῶς καί τήν ἐκκληση σαράντα βουλευτῶν τοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ ψυχή τοῦ Εὐαγόρα ἦταν γεμάτη μέ τήν Ἑλλάδα. Ἀνέπνεε γιά τήν Ἑλλάδα, ἔγραψε στίχους ὑπέροχους γιά τήν Ἑλλάδα, πέθανε γιά τήν Ἑλλάδα! Γράφει, μεταξύ άλλων, στό τελευταῖο γράμμα του:

«...Θ' ἀκολουθήσω μέ θάρρος τή μοίρα μου. Ἵσως αὐτό νά εἶναι τό τελευταῖο μου γράμμα. Μά πάλιν δέν πειράζει. Δέν λυπᾶμαι γιά τίποτα. Ἄς χάσω τό κάθε τί. Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει. Θά βαδίσω χαρούμενος στήν τελευταία μου κατοικία. Τί σήμερα, τί αὔριο; Ὅλοι πεθαίνουν μιὰ μέρα. Εἶναι καλό πράγμα νά πεθαίνει κανεῖς γιά τήν Ἑλλάδα...».

«Στείλε μιὰ λαμπάδα στόν Ἄν Γιώργη καί αὔριο στείλε τήν μητέρα μου νά τήν δῶ καί νά μοῦ φέρει καί τόν σταυρό μου...», ἦταν τά τελευταῖα λόγια πού εἶπε ὁ Εὐαγόρας, ἀπευθυνόμενος στόν πατέρα του πού τόν ἐπισκέφτηκε τήν

παραμονή του άπαγχονισμού.

Ήλθαν τήν έπομένη οί γονεΐς. Γιά νά άντικρίσουν τά παγερά βλέμματα του Άγγλου δεσμοφύλακα καί τών Τούρκων έπικουρικών, πού δέν τούς έπέτρεψαν νά τόν άσπαστοΰν γιά τελευταία φορά. Οΰτε καν πρίν τόν άπαγχονισμό: «Έτσι όριζε ό νόμος!».

Άπό τήν άδερφή του Γιωργούλα ζητά νά δώσουν στή μικρή του ξαδερφούλα, πού δέν πρόλαβε νά βαφτίσει, τό όνομα Έλευθερία «γιά νά θυμίζει εκείνην τήν όποία κάθε άνθρωπος ποθει πιά πολύ από όλα».

«Μή θρηνεΐς μάνα, πεθαίνω γιά τήν Ελλάδα», ήταν τά τελευταία λόγια πού άπνύθηκε πρós τί μητέρα του, όταν τόν άντίκρισε γιά λίγο πρίν πατήσει στήν καταπακτί... «μου έλεγε άστεΐα καί προσπαθοΰσε νά μέ παρηγορήσει...», λέει ή ίδια ή μητέρα του.

Άρνεΐται νά δώσει τόν Σταυρό του στόν ίερέα των φυλακών πού τόν κοινώνησε τών άχράντων μυστηρίων. Ήθελε νά τόν φορά στόν λαϊμό τήν ώρα του άπαγχονισμού!

Λίγο μετά τά μεσάνυκτα τής 13ης Μαρτίου 1957 ό Εϋαγόρας Παλληκαρίδης, μέ τό χαμόγελο στά χείλη καί τό Σύμβολο τής Πίστεώς μας στό λαϊμό, στέκεται μέ θάρρος άπροσμέτρητο κάτω από τήν άγχόνη. Άπτόπτος, άτάραχος καί εϋθυτενής. Κοΐταξε κατάματα τόν θάνατο. Κι ό θάνατος χαμογέλασε στό παλληκάρι, όταν εκείνο χαμΐλωνε τό βλέμμα του, τήν ώρα τής τελευταίας προσευχής.

Ό Εϋαγόρας πέρασε στό πάνθεον τών άθανάτων του Έθνους τών Έλλήνων, ψάλλοντας τόν Έθνικό μας Ύμνο. Έκτοτε παραμένει ένα παγκόσμιο σύμβολο λευτεριάς, ένα σύμβολο άγώνα κάθε καταπιεζόμενου λαοΰ.

Έτσι φτερούγισε ό ποιητής τής Λευτεριάς στήν άθανασία, γιά νά συναντήσει ψηλά στούς ούρανοΰς τούς άλλους όκτώ μάρτυρες τής άγχόνης! Η εϋχή-προσευχή, ή τελευταία έπιθυμία του, θά είσακουστεί από τόν Παντοδύναμο... Ήταν ό ένατος καί τελευταΐος ήρωομάρτυρας τής άγχόνης.

Ή μαρτυρία του ίερέα τών φυλακών

Όσα διαδραματίστηκαν εκείνο τό βράδυ, τά περιγράφει ό ίδιος ό Παπαντώνης μέσα στό βιβλίό του *Πώς έζησα τό δράμα τών Άπαγχονισθέντων*.

«Τό άπόγευμα τής 13ης Μαρτίου, ό διοργανωτής τών εκτελέσεων μέ ενήμερωσε περί τής εκτελέσεως του Παλληκαρίδη καί ότi έπρεπε ως συνήθως νά παραμείνω στάς Φυλακάς.

Ἐξήτησα νά μείνω στό σπίτι μου καί νά μεταφερθῶ εἰς τάς Φυλακάς ὀλίγον πρό τῆς ἐκτελέσεως καί ἐδέχθησαν μέ τήν ὑπόσχεσιν ὅτι πράγματι θά εὐρισκόμην στό σπίτι, γιατί, ὅπως ἀντελήφθην, ἐνόμιζαν πῶς θά τοὺς γελοῦσα. Ἐκανονίσαμεν ἡ ὥρα 10 μ.μ. νά ῥθοῦν νά μέ πάρουν, ὅπως καί ἔγινε.

Μόλις ἔφθασα στάς Φυλακάς, ὠδηγήθην πλησίον τοῦ Παλληκαρίδου διὰ νά τοῦ μεταδώσω τήν Θεϊάν Κοινωνίαν. Τόν βρῆκα ἀπολύτως ἥρεμον χωρίς τήν παραμικράν ἐκδήλωσιν ταραχῆς ἢ λιποθυχίας.

Τά λόγια του εἰς τήν συνομιλίαν μας ἦσαν κοφτά καί μετρημένα. Ἐκάθητο εἰς τό κρεβάτι του, πού ἔβρισκε σχεδόν τό δάπεδον τοῦ κελλιοῦ, καί ἐγώ λίγον ὑψηλότερα σ' ἓνα σκαμνί.

Τόν εἶχαν στό κελλί τοῦ Ἀνδρέα Δημητρίου, καί στό ἄλλο τοῦ Καραολῆ εἶχαν τόν Μαϊμάρη, πού τόν κατεδίκασαν γιά φόνο. Δύο εἶναι τά κελλιά τῶν μελλοθανάτων πλησίον τῆς ἀγχόνης, καί γι' αὐτό τοὺς δύο πρῶτους τοὺς εἶχαν σ' αὐτά τά κελλιά πού εἶναι πολύ πληκτικά, ὅπως καί τώρα τοὺς δύο αὐτοὺς, μέ τήν διαφοράν ὅτι τώρα μόνον ὁ ἓνας μέ ἐνδιέφερε ἐθνικά.

Ὅταν συνελήφθη μέσα στό δάσος μέ ἓνα ὅπλο, πού δέν μπορούσε νά χρησιμοποιηθῇ, ἦτο νύχτα καί οἱ σύντροφοι του ἔτρεξαν καί ἔφυγαν, καί δέν συνελήφθησαν. Αὐτός ὅμως δέν ἔτρεξε νά φύγῃ καί, περίεργος γι' αὐτό, τοῦ ὑποβάλλω τήν ἐρώτησιν.

- Γιατί δέν ἔτρεξες νά φύγῃς καί σύ ὅπως ἔκαμαν οἱ ἄλλοι;

Ἐσπύκωσε τό πρόσωπόν του καί μέ εἶδε στά μάτια, γιατί ἦτο σκυφτός, καί μέ ἐλαφρόν μειδίαμα μοῦ λέγει.

- Τοὺς ἐπῆρα γιά δειλοὺς, ὅταν τοὺς εἶδα νά τρέχουν...» (Παπαντωνίου Ἑρωτοκρίτου, Πῶς ἔζησα τό δράμα τῶν Ἀπαγχονισθέντων).

Ὁ ποιητής Εὐαγόρας Παλληκαρίδης

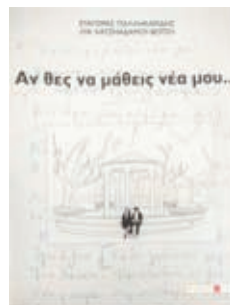
Ὁ Εὐαγόρας Παλληκαρίδης, ἐκτός ἀπό τήν πλούσια ἐθνική του δράση, ἔχει νά ἐπιδειξῇ καί σπουδαῖο ποιητικό ἔργο, γιά τό ὅποιο μίλησαν μέ τά καλύτερα λόγια κορυφαῖοι δημιουργοί τοῦ εἴδους. Ἀπό πολύ νωρίς, ἄρχισε νά χρησιμοποιεῖ τόν ποιητικό λόγο ὡς τό κατ' ἐξοχὴν μέσο ἑκφρασης καί ἐπικοινωνίας του. Τά λεπτά του αἰσθήματα ἐπιβεβαιώνουν τό χαρακτηρισμό του ὡς «ποιητὴ τοῦ Ἑρώτα καί τῆς Ἀγάπης».

Ποιήματά του ἔχουν μελοποιηθῇ ἀπό μουσικοσυνθέτες τῆς πρώτης γραμμῆς, ὅπως ὁ ἀείμνηστος Μάριος Τόκας καί ὁ Εὐαγόρας Καραγιώργης, καί ἐρμηνεύουν μεγάλες φωνές τοῦ ἑλληνικοῦ πενταγράμμου, ὅπως οἱ Γιώργος

Νταλάρας, Γιάννης Κότσιρας, Κώστας Χατζηχριστοδούλου, Άλκίνοος Ίωαννίδης, Δώρος Δημοσθένους και άλλοι. Έγραφε πολλά πατριωτικά αλλά και έρωτικά ποιήματα, για μία μικρή κοπέλα που αγαπούσε, μία όμορφη νέα που δεν πρόλαβε να της δώσει ούτε ένα έρωτικό φιλή! Άρκετά από αυτά τα ποιήματα περιλαμβάνονται στο «Κόκκινο τετράδιο», που διαφυλάχτηκε για χρόνια σαν κόρη οφθαλμού, από την Λία Χατζηαδάμου-Βότση, στην οποία απευθύνονταν τα ποιήματα. Η ποιητική αυτή συλλογή εκδόθηκε, διατηρώντας την αρχική της μορφή, από τον εκδοτικό οίκο «ΕΝ ΤΥΠΟΙΣ», στη Λευκωσία, τό 2013.

Γράφει η ίδια η Λία Χατζηαδάμου-Βότση: «Διαβάζοντας τό Κόκκινο Τετράδιο με τα ποιήματά του, που για πρώτη φορά δημοσιοποιούνται και μάλιστα αυθεντικά, με τη δική του γραφή και ορθογραφία, πιστεύω ότι ο αναγνώστης θα καταλάβει κι εγώ, πώς ο Ευαγόρας τά έλεγε όλα με τό δικό του μοναδικό τρόπο, τόν ποιητικό. Μέσα από αυτά διαφαίνονται οι πνευματικές διαστάσεις και η μεγαλοσύνη μιας οικουμενικής και διαχρονικής ήρωικής μορφής, η οποία δέ θα πάψει να ζει και να εμπνέει τόν λαό μας».

Τό «Κόκκινο Τετράδιο» κρατούσε στα χέρια της η Λία, χωρίς να δημοσιοποιήσει ποτέ τό περιεχόμενό του για πάρα πολλά χρόνια. Αφηγείται η ίδια: «Όταν αποφασίσαμε να φύγουμε οικογενειακώς στην Αφρική, ο Ευαγόρας ήρθε να μέ αποχαιρετήσει κρατώντας δύο γράμματα γεμάτα απελπισία. Συζητήσαμε διάφορα θέματα κάτω από μία βαριά ατμόσφαιρα, γεμάτη θλίψη και συγκίνηση. Στα τελευταία γράμματα-ποιήματά του άρχισε ήδη, δειλά-δειλά, να εκφράζει τόν έρωτά του. Όμως, επειδή θα έφευγα, ίσως να μίν ήθελε να μέ δεσμεύσει.

Η Λία Χατζηαδάμου - Βότση και τα εξώφυλλα των δύο βιβλίων της.

*Σάν άννεμος φεύγεις καί πᾶς σ' άλλες χῶρες.
 Άν ἤξερες ὁμῶς πῶς τώρα θρηνῶ...
 Νά φύγεις δέ θέλω πῶς μόνος τίς ὦρες
 θά ζῶ μακριά σου, καί πῶς θά περνῶ;*

Πρὶν τὴν ἀναχώρησή μας ἀπὸ τὴν Κύπρο, διοργανώσαμε ἓνα ἀποχαιρετιστήριο πάρτι, στὸ ξενοδοχεῖο “Ὁλύμπος”. Φεύγοντας ἀπὸ τὸ πάρτι βρεθήκαμε νὰ περπατᾶμε μόνι στὸ δρόμο μὲ τὰ κυπαρίσσια, αὐτὰ πού συχνά ἀνέφερε στά γράμματά του. Ἐγὼ εἶχα τίς ἀμφιβολίες μου γιὰ τὴν πλατωνική μας σχέσι. Δέ συζητήσαμε ποτέ γιὰ τὰ βαθύτερα αἰσθήματα τοῦ ἐνός γιὰ τὸν ἄλλο καὶ δέν δώσαμε κανένα “ὄρκο αἰώνιας ἀγάπης”. Δέν εἶπαμε ποτέ ὁ ἓνας στὸν ἄλλο “σ’ ἀγαπῶ”. Τὰ λουλούδια καὶ τὰ ποιήματα πού μοῦ χάριζε καὶ γενικά τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ μένα, μποροῦσαν νὰ ἐρμηνευθοῦν ὡς ἀγάπη ἐνός φίλου, ἀλλὰ δέν ἦταν σίγουρο ὅτι ὁμολογοῦσαν τὴν ἀγάπη ἐνός ἐρωτευμένου.

Στὸ πάρτι τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ, μοῦ ἔφερε ἓνα κόκκινο τετράδιο, ὅπου ὑπῆρχαν δικά του χειρόγραφα ποιήματα. Μέσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ποιήματα ἄφηνε νὰ νοιθεῖ ὅτι μ’ ἀγαποῦσε. Τὸ τελευταῖο ἐκεῖνο βράδυ ἤθελα νὰ βεβαιωθῶ γιὰ τὰ αἰσθήματά του καὶ τὸν ρώτησα: “Αὔριο φεύγω, ἔχεις τίποτε νὰ μοῦ πεῖς;” Ἀφοῦ μὲ κοίταξε σιωπηλὸς γιὰ ἀρκετὴ ὥρα, κάποια στιγμή μοῦ χαμογέλασε καὶ μοῦ εἶπε: “Θά ἔπρεπε νὰ τὰ ξέρεις ὅλα”.

Σημαντικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη ἀντλοῦμε καὶ ἀπὸ τὸ δεῦτερο βιβλίο τῆς Λίας Χατζηαδάμου-Βότση τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου «ΕΝ ΤΥΠΟΙΣ», μὲ τίτλο «Ἐάν θές νὰ μάθεις νέα μου». Στὴν 17η σελίδα τοῦ βιβλίου ἡ συμμαθήτριά του Εὐαγόρα καὶ συγγραφέας Ἀγγελικὴ Σμυρλῇ περιγράφει τὴν κατάστασι πού ἐπικρατοῦσε ἐκεῖνη τὴν ταραχώδη ἐποχή: «Ζούσαμε σέ μιά μικρὴ κοινωνία, ὁ πατέρας ἦταν ὁ ἀφέντης τῆς οἰκογένειας, ὑπῆρχε αὐστηρότητα πρὸς τοὺς νέους καὶ ἀπαιτεῖτο μεγάλος σεβασμὸς πρὸς τὴν οἰκογένεια καὶ τὸ σχολεῖο».

Τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν νέων, συμπληρώνει, ἦταν οἱ βόλτες στὸν δρόμο ἢ τὸν κῆπο, στὸ γυμναστήριο τοῦ σχολείου τὰ ἀπογεύματα, παρῆες σέ σπίτια, ἐκδρομές καὶ πολὺ ἄθωο φλέγτ.

Γράφει χαρακτηριστικά: «Ὁ χαρακτήρας τοῦ καθενὸς μας διαμορφωνόταν ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ ἡ μόνη ἔγνοια ὅλων ἦταν ἡ ἀπελευθέρωσι τῆς Κύπρου καὶ ἡ ἔνωσι μὲ τὴν Ἑλλάδα. Εἶχαμε ὄνειρα, ἀλλὰ στόχος ὅλων ἦταν ὁ ἀγώνας. Ντυμένοι πάντα μὲ μαθητικὴ στολή καὶ τὸ πηλίκιο, πρὶν τὴν δύσι τοῦ ἡλίου ὅλοι ἔπρεπε νὰ ἤμασταν στὸ σπίτι». Ἡ Ἀγγελικὴ Σμυρλῇ θυμᾶται ἐπίσης ὅτι

ό Εὐαγγόρας πήγαινε στό σιντριβάνι, ἐκεῖ κοντά στό σχολεῖο καί στό σπῖτι τῆς ἀγαπημένης του, ὅπου τή συναντοῦσε καί κουβέντιαζε ὥρες μαζί της.

Ἡ ἴδια ἡ Λία γράφει γιά τό σιντριβάνι: «Ἦταν ἓνα ἀνοιξιάντικο ἀπόγευμα τοῦ 1954. Τό ἀεράκι μοσχοβολοῦσε λεμονανθούς, γιασεμί καί βιολέτες. Μετά ἀπό τήν πρόβα τῆς χορωδίας, περπατοῦσα πρὸς τό σπῖτι μου, σιγομουρμουρίζοντας ἓνα τραγούδι. Ξαφνικά, κάπου ἐκεῖ κοντά στή λιμνούλα τοῦ ἔρωτα, ἓνα ποδήλατο σταμάτησε δίπλα μου κι ἓνας γελαστός μελαχρινός μαθητής, μου εἶπε “γεια σου”. Ἀνταπέδωσα τό χαιρετισμό μέ τά μάτια μου καί αὐτός μου ἀπάντησε: “Εἶναι πλάκες γραμμοφώνου”. Μέ δόση ἐκπληξης τοῦ εἶπα: “Ἦξερα ὅτι εἶσαι ἀθλητής ἀλλά ὄχι καί φιλόμουςος”.

Συνεχίσαμε τήν κουβέντα μας, εἶδα τούς δίσκους καί θυμᾶμαι συγκεκριμένα τόν “Ταλάζιο Δούναβη” τοῦ Strauss καί συμφωνήσαμε νά ἀνταλλάξουμε δύο τραγούδια, ἐγὼ νά γράψω τό “Κάποτε θά περάσουν τά μίση”, πού μελοποίησε ὁ Δευκαλίων Ἰακωβίδης καί αὐτός τά λόγια τοῦ τραγουδιοῦ “Παλόμα” (Μακριά θέ νά φύγω στὴν ξενιτιά...). Ἀργότερα κατάλαβα πόσο ταίριαζαν αὐτά τά τραγούδια στὶς ζωές μας...

Ἔτσι γνωριστήκαμε ἐκεῖνο τό μοσχομύριστο δειλινό. Ἔτσι ἄρχισε ἡ ἱστορία μας. Στὴν ἀρχὴ ἀνταλλάξαμε δίσκους τοῦ γραμμοφώνου. Ὅ,τι τοῦ ἔλεγα μου ἀπαντοῦσε σχεδὸν πάντα μέ στίχους. Στὴ συνέχεια ἄρχισε νά μου κάνει μικρές ἀλλὰ πολὺ ρομαντικές ἐκπλήξεις. Ἐγὼ δὲν ἤξερα τί νά ὑποθέσω, μέχρι πού ἄρχισαν τά ποιήματά του νά καταφθάνουν γραμμένα ἀκροστοιχία.

Ἡ ἐποχὴ πρὶν τὴν ἔναρξη τοῦ ἀγῶνα τῆς Ε.Ο.Κ.Α. ἦταν κατὰ τὴν Λία Χατζηναδάμου-Βότση μιὰ ὁμορφὴ ἐποχὴ, ἦταν μιὰ ἐποχὴ πού οἱ νέοι τῆς Κύπρου ζοῦσαν ἀνέμελα καί δημιουργικά ὅλες τὶς μέρες τους: «Ξαναφέρνοντας στὴν μνήμη μου αὐτὲς τὶς στιγμές, σκέφτομαι πόσο τυχεροὶ κι εὐτυχισμένοι ἦμασταν τότε στό Γυμνάσιο. Ἡ χορωδία καί τό θέατρο ἦταν μέρος τῆς ζωῆς μας. Ἦμασταν παιδιὰ πολυτάλαντα, προικισμένα μέ καλλιτεχνικὲς εὐαισθησίες, στὴ μουσικὴ, τό τραγούδι, τὸν χορὸ, τό θέατρο, τὴ φωτογραφία, εἶχαμε στόχους καί ὁράματα. Λατρεύαμε τὴ γυμναστική, τὴν καλαθόσφαιρα, τό βόλεϊ, τό ποδόσφαιρο καί γενικὰ τὸν ἀθλητισμό...

Τά τραγούδια πού συνόδευαν τούς χορούς μας ἦταν, μεταξύ ἄλλων, τό “Πέρα στοὺς πέρα κάμπους”, ἡ “Γερακίνα”, “μέ τοῦ Μαγιοῦ τὶς μυρωδιές” καί πολλὰ ἄλλα. Ἀπόλαυση ἦταν ἡ γιορτὴ τῆς 25ης Μαρτίου, ὅταν ὅλες οἱ μαθητρίες τῆς κάθε τάξης δημιουργοῦσαμε ἓνα κύκλο καί χορεύαμε. Ὑπῆρχε μιὰ πανδαισία χρωμάτων, χάρις καί ὁμορφιᾶς...

Πρὶν τό ξέσπασμα τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα, τό Γυμνάσιο Πάφου περ-

νοῦσε τή χρυσή του ἐποχή... Τά θεατρικά ἔργα πού ἀνεβάζαμε, οἱ χορωδίες καί γενικά τό ἐπίπεδο τοῦ πνευματικοῦ μας πολιτισμοῦ ἦταν ἀπίστευτα ὑψηλό. Μετά, λές καί μᾶς καταράστηκαν...

Θεωρητικά ὅλα κυλοῦσαν ὁμορφα, μέχρι πού τά λόγια ἄρχισαν νά γίνονται πράξεις. Τό 1954 τά ἀγόρια, τρυφερά βλαστάρια, ἔγιναν πρόωρα ἄντρες... Ἀρχισαν νά σκληρύνονται καί νά ξεχνοῦν τά λουλούδια, τά ποιήματα καί τούς ρομαντισμούς. Ὅλοι θέλανε νά προσφέρουνε στὸν ἀγῶνα μέ κάθε τρόπο καί μέσο, νά μάθουν ὅσο γινόταν καλύτερα πῶς κρατᾶνε τό ὄπλο, πῶς ρίχνονται οἱ χειροβομβίδες καί πῶς κατασκευάζονται οἱ βόμβες. Γίνανε σίφουνες ἀγῶνα, διεκδικητικοί χεῖμαρροι δικαιοσύνης, περιστέρια λευτεριάς...! Ὁ Εὐαγόρας δέν ξέχασε τά λουλούδια καί τά ποιήματα, ἀλλά, παρὰλληλα, εἶχε ἀπορροφηθεῖ ἀπὸ τὴν ἐκμάθηση τοῦ χειρισμοῦ ὅπλων.

Ἀπὸ τή μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη ἡ ζωὴ ὅλων μας ἄλλαξε ριζικά. “Ἐνωση” μᾶς ἔλεγαν δάσκαλοι καί καθηγητές, κι ἐμεῖς ἀπὸ μικρά παιδιὰ γινόμασταν γίγαντες, χυνόμασταν στοὺς δρόμους, ρίχναμε φυλλάδια καί πετούσαμε πέτρες στοὺς κατακτητές. Μᾶς κτυποῦσαν μέ τά ρόπαλα κι ἐμεῖς αἰσθανόμασταν ὑπερφάνεια, γιατί μαχόμασταν γιὰ τῆς πατρίδας τῇ Λευτεριά. Ρίχτηκαν κι οἱ πρῶτες βόμβες στὴν Πάφο, εὐτυχῶς χωρὶς θύματα ἀπὸ ὅπλα, μόνο πληγωμένοι ἀπὸ σκυλιά ἢ ἄλλες αἰτίες, στὴν προσπάθεια τῶν νέων νά διαφύγουν τῇ σύλληψι. Ὁ Εὐαγόρας, ὡς ἀθλητὴς πού ἦτανε, πῆδηξε πάνω ἀπὸ συρματοπλέγματα καί γδάρθηκε στὸ δεξί του πλευρό.

Χρόνια ζυμωμένα μέ ἀγῶνα, ἰδρῶτα καί μόχθο, στόχους, στοχασμούς καί ἰδανικά ποτισμένα μέ ἀνόθευτο πατριωτισμὸ καί λόγια πού φούντωσαν καί θέριευαν μὲς τίς ἀγνές ψυχές μᾶς... Σύνθημά μας ἡ “Ἐνωση”.

Σκιαγράφηση τοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη

Διαβάζουμε στή σελ. 23 στὸ βιβλίο Ἐὰν θές νά πάρεις γράμμα μου, τῆς Λίας Χατζηναδάμου-Βότση: «Ὁ Εὐαγόρας ἦταν ἓνα μελαχρινὸ ἀγόρι, μέ κάτασπρα, μεγάλα δόντια καί εἶχε δυὸ μάτια τόσο μαῦρα καί τρυφερά! Ἦταν ὁμορφοπαλληκάρι, ψηλός, γεροδεμένος κι εὐγενικός. Ὁ ἀγαπημένος Βαγορὴς ἢ “πελ-λός”, ὅπως τοῦ ἄρεσε νά τὸν φωνάζουν οἱ φίλοι του, ἦταν ἐπίσης ἄνθρωπος μέ ἀνεξάντλητο χιοῦμορ, μέ μιὰ αὐθόρμητη τρέλα κι αἰσθήματα βαθιά, ἀπροσποίητα. Κάποιες στιγμές ἤθελε νά μένει μόνος μέ τίς σκέψεις του καί πολλές φορές μελαγχολικός. Τό ἀγαπημένο του σακάκι ἦταν ἓνα σακάκι “σπορτίφ”, ὅπως τό λέγαμε τότε, γκριζο μέ πράσινο. Θυμᾶμαι μάλιστα τά ἀγόρια καί κορί-

τσια τό κάναμε μόδα καί τό φορούσαμε. Γιά τήν κατασκευή του χρησιμοποιούσαμε corduroy (κοτλέ) ύφασμα...» (Αν θές νά πάρεις γράμμα μου).

Ἡ Ἀγγελική Σμυρλῆ ἐπιβεβαιώνει ὅτι ὁ Εὐαγόρας ἦταν ὁμορφος καί αἰσιόδοξος νέος, γυμνασμένος, εἶχε ὠραῖο σῶμα, ἦταν σεμνός, εἶχε ἀπίστευτο χιοῦμορ, ἔλεγε ἀνέκδοτα, ἔκανε λίγες τρέλες. Ὅλοι θυμοῦνται ὅτι πάντα ἔγραφε καί ἀπαντοῦσε μέ ποιήματα. Τά ἐρωτικά του ποιήματα ἦταν συγκλονιστικά.

Ὁ Εὐαγόρας καί ἡ Λία συνέχισαν νά ἀλληλογραφοῦν, ὅταν ἡ τελευταία ἔφυγε μέ τήν οἰκογένειά της σέ ἡλικία δεκαπέντε χρονῶν ἀπό τήν Κύπρο γιά τήν Ἀφρική, τόν Ἰούλιο τοῦ 1955. «Ἄφησα μιά ζωή σχολική, γεμάτη εὐτυχία καί χαρά, ἀμέτρητους φίλους καί μίαν ἀγάπη πλατωνική. Ἡ φυγή μου ἀπό τό Κτῆμα ἄφησε στήν παιδική μου ψυχή τραύματα ἀνεξίτηλα, πού κουβαλᾶω μαζί μου ὡς τώρα... Στίχοι καί ποιήματά του συντρόφευαν τή ζωή μου.

Ὁ Εὐαγόρας μέ κρατοῦσε ἐνήμερη γιά τά πάντα. Τά γράμματά του ἄρχιζαν μέ φράσεις ὅπως: *φίλη μακρινή ἀγαπημένη, Ἄν θές νά μάθεις νέα μου..., Φίλη Λ., Μικρούλα Λία, Καλή μου Λία, κ.λπ. καί τελείωναν μέ, Φιλικῶς Εὐαγόρας, Γειά σου Λία, Ε.Π., Φιλικώτατα, Ἕνας φίλος φορτωμένος ἀναμνήσεις, φιλικῶς-Ἀγαπητικῶς-Ἐρωτικῶς, Ἕνας φίλος κ.λπ. ...*

Καί ἐνῶ ὁ δάσκαλος πατέρας μου, πολύ μοντέρνος γιά τήν ἐποχή του, ἐπέτρεψε στίς κόρες του νά ἀλληλογραφοῦν μέ ἀγόρια, ὁ Εὐαγόρας ἔστελνε τά γράμματα σέ διευθύνσεις φίλων. Τά δικά μου τά ἔστελνα στό σπίτι του, μέχρι πού συνελήφθη. Στή συνέχεια, γιά νά πάρει ὁ ἕνας γράμμα τοῦ ἄλλου, χρειαζόταν ἕνας ὁλόκληρος ἀγώνας. Σέ κάποια φαινόταν καθαρά ὅτι περνοῦσαν ἀπό λογοκρισία τῆς Ε.Ο.Κ.Α.. Πρὶν φθάσουν στά χέρια του περνοῦσαν ἀπό χέρια ἄλλων. Συνήθως ξεκινοῦσα τά γράμματα πού τοῦ ἔστελνα μέ τό «Εὐαγόρα μου» καί ὅπου ἔγραφα τό ὄνομά του τό ἔσβηναν.

Ἀπό φίλες, μέ τίς ὁποῖες ἀλληλογραφοῦσα, ὅπως ἡ ἀδελφή του Γιωργούλα, ἡ ὁποία μέ ἐνημέρωνε τακτικά, ἔμαθα ὅτι ὁ Εὐαγόρας βγήκε ἀντάρτης στά βουνά...» (Αν θές νά πάρεις γράμμα μου, σσ. 42-43).

Ὁ συναγωνιστής του Γιώργος Στενιώτης περιγράφει ὡς ἑξῆς τόν Εὐαγόρα, στή δημοσιογράφου Καρολίνα Κυπριανοῦ καί σέ συνομιλία μαζί μέ τόν συγγραφέα τοῦ βιβλίου, μιά μέρα τοῦ Ἀπριλίου 2018, στό Μουζάκι Καρδίτσας:

«Στό βουνό ὁ Εὐαγόρας ἦταν πάντα σέ μιά γωνία κι ἔγραφε, ἔγραφε συνέχεια, ἀλλά ποτέ κανεῖς δέν γνώριζε τί ἔγραφε... Ὅλοι ἤξεραν ὅτι εἶχε δεσμό μέ μιά κοπέλα καί τῆς ἔστελνε γράμματα. Διάβαζε τήν Καινή Διαθήκη καί ἔδινε σέ ὅλους θάρρος».

Ὁ κ. Στενιώτης περιέγραψε ἐπίσης τό τελευταῖο βράδυ τοῦ ἥρωα πρὶν τί

σύλληπτή του, αναφέροντας: «Ήταν ανήσυχος, για πρώτη φορά έκανε τρέλες, δέν άφηνε τούς άλλους νά κοιμηθοῦν, τραγουδοῦσε, πήγε σέ ἕνα παγωμένο ποτάμι καί λούστηκε, μοῦ ζήτησε μάλιστα νά τόν κουρέψω, γενικότερα εἶχε μιά παράξενη χαρά...».

“ Ἡ ταινία τελείωσε”, ἔγραφε κωδικοποιημένα ἡ ἀδελφή του Εὐαγόρα στήν Λία λίγο πρίν τήν ἡμέρα τοῦ ἀπαγχονισμοῦ. «Δέξου γιά τόν καινούργιο χρόνο τήν εὐχή, βεβαία πώς σου κάνει ἀπό τήν ἀνίλεια φριχτή φυλακή ἐκεῖνος. Εἶθε νά βρεῖς τήν εὐτυχία πού ζήταγες, μαζί μέ τή χαρά. Οἱ νόμοι τοῦ Χάρτιγκ ἐπιβάλλονται σέ μᾶς σάν ἐκτέλεση γυμναστικοῦ παραγγέλματος. Καί μιά εὐχή καί μιά παρηγοριά δέν θά ἦταν σκόπιμη. Ἄν θέλεις ψιθύριζε κάποτε μερικά λόγια προσευχῆς νά τόν ἐνδυναμώνει ὁ Θεός, νά τραβήξει ὡς τό τέλος του καρτερικά τόν ἀνήφορο πού πήρε» (Ἀν θές νά πάρεις γράμμα μου, σελ. 43).

Γιά τήν καταδίκη του, γράφει ἡ Λία, τό ἔμαθα ἀπό τίς ἀγγλικές ἐφημερίδες. Ἡ ἀλληλογραφία μας συνεχίστηκε καί ἀπό τή φυλακή ὅπου βρισκόταν. Στίς 28 Ἰανουαρίου τοῦ 1957, μοῦ ἔγραψε:

«Ἐλπίζω νά ἐλπίζεις ἀκόμη, πώς κάπου θά σμίξουμε, νά ποῦμε δυό κουβέντες περασμένες καί νά ζήσουμε γιά λίγο, ἄς εἶναι καί λίγο, τό παρελθόν. Μιά θύμηση πού ἀκόμη ὁ χρόνος δέν ἔσβησε... Λία, ἴσως ἀργότερα μετανιώσουμε γιά τίς παιδιάστικες κουβέντες μας, γι' αὐτά πού λέγαμε προτοῦ νά χωριστοῦμε. Ἴσως ὁμως νά μετανιώσουμε μιά μέρα, γιατί χωρίζουμε».

«Στίς 7 Μαρτίου, μιά ἐβδομάδα πρίν τόν ἀπαγχονισμό του», γράφει ἡ Λία, «πῆρα τό τελευταῖο του γράμμα, ὅπου μοῦ ἔγραψε: “...Ναί, Λία, ὅλα τελειώσανε. Ἐμεινε μόνο ἡ ἐλπίδα. Ἄς ἐλπίσουμε λοιπόν. Εἶναι τό μόνο, πού μποροῦμε νά κάνουμε. Σέ λίγες μέρες περιμένω νά μοῦ φέρουν τήν ἀπόφαση τοῦ Κυβερνήτου. Σέ λίγες μέρες ἴσως νά σου γράψω τό τελευταῖο γράμμα. Τό τελευταῖο ἔχε γειά. Χωρίς νά ἀκούσω τήν ἀπάντηση. Μά δέν πειράζει...».

Δέν λυπᾶμαι γιά τίποτα, ἄς χάσω τό καθετί. Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει. Τό μόνο πού λυπᾶμαι εἶναι γιατί δέν θά μπορέσω ἴσως νά ξαναδῶ τήν “πελλή” μου φίλη ἐσένα...” (Ἀν θές νά πάρεις γράμμα μου, σελ. 44).

Ἡ περιγραφὴ τῆς Λίας Χατζηαδάμου-Βότση, γιά τό πῶς ἔζησε ἡ ἴδια τίς τελευταῖες στιγμές τοῦ Εὐαγόρα πρίν τό ἀπαγχονισμό του, εἶναι συνταρακτική. Τήν ἀντιγράφουμε αὐτούσια μέσα ἀπό τό βιβλίό της «Ἀν θές νά μάθεις νέα μου»:

«Τήν παραμονή τοῦ θανάτου του τόν ὀνειρεύτηκα πάνω σε ἕνα μαῦρο ἄλογο. Ήταν ἀξύριστος καί λυπημένος καί ὅπως προχωροῦσε τό ἄλογο κι ἔφευγε, γύρισα καί εἶδα τή μητέρα του ντυμένη μέ παραδοσιακή ἐνδυμασία... Μετά ἀπό αὐτό τό ὄνειρο μέ κατακλύσανε ἄσχημα προαισθήματα. Δέν ἤξερα ἀκόμη

τὴν ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου γιὰ τὴν ἔφεση καὶ τότε δὲν ἦταν τόσο εὐκόλο, ὅπως σήμερα, τὸ τηλέφωνο. Κάθισα καὶ τοῦ ἔγραφα ἀμέσως. Σὲ αὐτὸ τὸ γράμμα τοῦ ἔγραφα πόσο τὸν ἀγαποῦσα καὶ αὐτὸ πού ἔγραφα ἔνοιωθα τὴν ἀνάγκη νὰ τὸ φωνάξω δυνατά, λές κι ἤθελα νὰ μὲ ἀκούσει. Τοῦ φώναξα, τοῦ ἔλεγα πόσο τὸν ἀγαπῶ, λές καὶ ἀπεγνωσμένα ἤθελα νὰ πάρει μαζί του αὐτὲς τίς λέξεις ἐκεῖ ποῦ θὰ πῆγαινε, στό ἄγνωστο, στό πουθενά, ποιὸς ξέρει; Τὸ τελευταῖο δικό μου αὐτὸ γράμμα ἔφθασε ἀργά. Δὲν τὸ πῆρε ποτέ. Μοῦ στάλθηκε πίσω, ὅπως τὸ εἶχα στείλει, κλειστό μὲ κολλητικὴ ταινία, γιὰ νὰ μὴν τὸ ἀνοίξει ἡ λογοκρισία. Ἐφθασε ἀργά, μὰ εἶμαι σίγουρη πὼς ἄκουσε τὴ φωνή μου, ἔπιασε τὸ μῖνυμά μου, τὸ πῆρε μαζί του, εἶμαι σίγουρη.

Τὴν ἐπόμενη νύχτα, παρόλο ὅτι δὲν εἶχα νέα του, οὔτε ἤξερα ἂν θὰ τὸν ἐκτελοῦσαν, τὴν ὥρα τοῦ ἀπαγχονισμοῦ του σπκώθηκα, στάθηνκα στό παράθυρο καὶ εἶδα ἓνα ἀστὲρι νὰ διασχίζει τὸν οὐρανό... Ἦξερα πὼς ἦταν ἡ ψυχούλα του. Ἦξερα. Τὸ ἔνοιωσα πὼς δὲν ὑπῆρχε πιά. Μοῦ συνέβη καὶ κάτι πρωτόγνωρο καὶ ἀκατανόητο. Αἰσθάνθηκα ἓνα φοβερό κενό, σάν νὰ ἤμουν ἐγώ, σάν νὰ μὴν ὑπῆρχα. Πὼς μποροῦσα νὰ ὑπάρχω χωρὶς αὐτόν; Μοῦ ἦταν ἀδιανόητο τότε. Τὴν ἄλλη μέρα διάβασα στίς ἀγγλικὲς ἐφημερίδες τῆς Νότιας Ἀφρικῆς: “Pallicarides age was hanged in Nicosia Central Prison shortly after midnight yesterday for carrying a bren gun”.

Μετά τὸ θάνατο τοῦ Εὐαγόρα συνέχισα τὴν ἀλληλογραφία μὲ τὴν Γιωργούλα, τὴν ἀδελφή του. Ὅταν σέ ἓνα γράμμα τὴ ρωτοῦσα πὼς τὸ ἀντιμετώπισαν οἱ γονεῖς του μοῦ ἀπάντησε: “Εἶναι ἥρεμοι καὶ περήφανοι... Ὅμως τοὺς λείπει πολὺ!!” (Ἀν θές νὰ πάρεις γράμμα μου, σσ. 44-45).

Τὴν Ἑλλάδα ἀγαπῶ

Εἶναι τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ 10 τραγούδια στό δίσκο, ἀριστούργημα, «Ψυχὴ τε καὶ σῶματι», τοῦ Μάριου Τόκα τοῦ 1995. Πέντε ἀπ’ τὰ τραγούδια, σέ στίχους τοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη.

Τὴν Ἑλλάδα ἀγαπῶ

Ρώτησε τὰ μάτια πού δακρύζουν
κάποια ἀλήθεια νὰ σοῦ ποῦν
κλαῖνε πικρά νὰ σ’ ἀντικρίσουν
γιατί μπορεῖ νὰ σ’ ἀγαποῦν

Τὴν Ἑλλάδα ἀγαπῶ ἀλλὰ καὶ σένα
μ' ἕναν ἔρωτα μεγάλο ἀληθινό
τά γαλάζια σου τὰ μάτια τὰ θλιμμένα
τόν καθάριο της θυμίζουν οὐρανό

Ρώτησε χεῖλη φλογισμένα
ὅταν σέ δοῦν γιατί σιωποῦν
θά κινηθοῦν κι αὐτὰ θλιμμένα
γιά νά σοῦ ποῦν πῶς σ' ἀγαποῦν.

Γράφει ὁ Λάζαρος Μαῦρος στὴν ἐφημερίδα «Σημερινή»:

«Νοέμβριο τοῦ 1993 ἡ Εἰρένα Ἰωαννίδου Ἀδαμίδου εἶχε πάει στό Μάριο τὰ χειρόγραφα τετράδια τοῦ Εὐαγόρα, πού τῆς ἐμπιστεύτηκε ἡ ἀδελφή τοῦ ἥρωα, προκειμένου νά ἐτοιμάσει τραγουδία γιά τὴν τηλεοπτική ἐκπομπή “Παρεξήγηση”, μέ σκηνοθέτη τὸν Ἀνδρέα Κωνσταντινίδη, πού θά προέβαλλε τό ΡΙΚ-1 στὴν ἐπέτειο τῆς ΕΟΚΑ τὴν 1η Ἀπριλίου 1994.

Ἀπ' τὰ τετράδια τοῦ Εὐαγόρα ἔπεσ' ἓνα χειρόγραφο χαρτί. Μέ τό τετράστιχο “τὴν Ἑλλάδα ἀγαπῶ” καὶ μέ τό ὀκτάστιχο “ρώτησε τὰ μάτια”. Τὰ εἶχε καὶ στό βιβλίο του “Εὐαγόρας Παλληκαρίδης - Ὁ ἥρωας καὶ ποιητής”, ἀπὸ τό 1965, ὁ Γιώργος Χατζηκωστής, στή σελίδα 123. Κι ἡ ὁμορφότερη ψυχὴ τοῦ Τόκα τεχνούργησε τό ἀριστούργημα μέ τούς 12 στίχους, πού τραγουδᾷ ὁ Κώστας Χατζηχριστοδούλου.

Ἀλλὰ ἀργότερα, ἡ Εἰρένα κι ὁ Μάριος ἀνακάλυψαν ὅτι ἐκεῖνοι οἱ τέσσερις στίχοι δέν ἦταν τοῦ Εὐαγόρα. Ἦταν ἀπὸ τό Ἔπος τοῦ Σαράντα: Ἀνάμεσα στοὺς 36 στίχους τοῦ τραγουδιοῦ “Δυὸ ἀγάπες” πού τραγουδοῦσε ἀπ' τό 1941 ἡ Σοφία Βέμπο, στίχοι Κώστα Κοφινιώτη καὶ μουσικὴ Μιχάλη Σογιούλ. Τούς πῆρε ὁ ἔφηβος ποιητής ἀπ' τῆς Βέμπο τό στόμα καὶ πρόσθεσε διπλάσιους δικούς του.

Ἔτσι μᾶς τό ἐξηγοῦσε ὁ Μάριος. Ἔτσι τό μνημόνευσε κι ἡ Εἰρένα, στό κρατικό ραδιόφωνο 25.5.2008, ἓνα μῆνα μετὰ τὸν πρόωγο θάνατο τοῦ Τόκα. Τό τραγοῦδι λοιπόν, συγκλονιστικά ἀγαπημένο καὶ ἐν ἔτει 2012, πιστοποιημένα πλέον συνδέει τίς δόξες μας τοῦ 1940 καὶ τοῦ 1955. Τό ΟΧΙ τῆς Πίνδου μέ τὴν ΕΟΚΑ. Τίς θυσίες μας στή Βόρειά μας Ἡπειρο κατὰ τοῦ Φασισμοῦ καὶ τοῦ Ναζισμοῦ, μέ τὰ Φυλακισμένα Μνήματά μας κατὰ τοῦ Βρετανοῦ Δυνάστη...

ΕΥΑΓΟΡΑΣ:

*Ρώτησε τά μάτια πού δακρύζουν
κάποια νά σοῦ ποῦν
κλαῖνε πικρά σάν σ' ἀντικρίζουν
γιατί μπορεῖ νά σ' ἀγαποῦν.*

ΑΠ' ΤΗ ΒΕΜΠΙΟ, ὁ Εὐαγόρας:

*Τήν Ἑλλάδα ἀγαπῶ ἀλλά καί σένα
μ' ἕναν ἔρωτα μεγάλο ἀληθινό
τά γαλάζια σου τά μάτια τά θλιμμένα
τόν γαλάζιο της θυμίζουν οὐρανό.*

ΕΥΑΓΟΡΑΣ:

*Ρώτησε χεῖλια φλογισμένα
ὅταν σέ δοῦν γιατί σιωποῦν
θά κινηθοῦν κι αὐτά θλιμμένα
γιά νά σοῦ ποῦν πῶς σ' ἀγαποῦν.*

Μέ τήν ἀπέραντη εὐγνωμοσύνη μας στόν ἀγαπημένο Μάριο Τόκα, πού ἡ ὁμορφιά τῆς ψυχῆς του μελωδοῦσε ὅσα πάντα, ἀκούγοντάς τα, ὁμορφαίνουν τίς ψυχές μας» (Εφημερίδα Σημερινή, 16 Νοεμβρίου 1993).

Τήν ζωή καί τό ἔνδοξο πέρασμα τοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη στήν ἀθανασία ὕμνησαν πολλοί ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων ἀλλά καί ἀπλοῖ ἄνθρωποι. Ἕνας ἀπό αὐτούς, ὁ Φώτης Βαρελῆς, Δάσκαλος ἀπό τή Ρόδο, ἔγραψε τό πιό συγκλονιστικό ποίημα γιά τόν τελευταῖο ἥρωα τῆς ἀγχόνης:

Εὐαγόρας Παλληκαρίδης

*Ἐφές πουργό μεσάνυχτα σπῆς φυλακῆς τί μάντρα
μέσ σπῆς κρεμάλας τί θηλειά σπαρτάραγε ὁ Βαγόρας.
Σπαρτάρησε, ξεψύχησε, δέν τ' ἄκουσε κανένας.
Ἡ μάνα του ἦταν μακριά, ὁ κύρης του δεμένος,
ἡ νιά πού τόν ὀρμίνευε δέν εἶχε νυχτοπούλι
κι οὔλοι οἱ συμμαθητάδες του μαῦρο ὄνειρο δέν εἶδαν.
Ἐφές πουργό μεσάνυχτα θάψαν τόν Εὐαγόρα.
Σήμερα Σάββατο ταχιά ὅλη ἡ ζωή σάν πρώτη.
Ἐτοῦτος πάει στό μαγαζί, ἐτοῦτος πάει στόν κάμπο,*

ψηλώνει ό χτίστης έκκλησιά, πανί άπλώνει ό ναύτης,
 και στό σκολειόν ό μαθητής συλλογισμένος πάει.
 Χτυπά κουδούνι, μπαίνουνε στην τάξη ένας-ένας.
 Μπαίνει κι ή Πρώτη, ή άταχτη, κι ή Τρίτη, πού διαβάζει,
 μπαίνει κι ή Πέμπτη άμίλητη, ή τάξη του Εϋαγόρα. –
 Παρόντες όλοι; – Κύριε, ό Εϋαγόρας λείπει. –
 – Παρόντες, λέει ό δάσκαλος· και μέ φωνή πού τρέμει:
 Σήκω Εϋαγόρα, νά μάς πεις Έλληνική Ιστορία!
 Χωρίς μιλιά όλοι γύρισαν στό άδειο το θρανίο.
 - Στάσου, Εϋαγόρα, όρθός εκεί, στή θέση σου, όπως πρώτα!
 Ό δίπλα, ό πίσω, ό μπροστά, βουβοί και δακρυσμένοι,
 αναρωτιούνται στην αρχή, ώσπου ή σιωπή τους κάμνει
 νά πέσουν μ' αναφιλητά έτοῦτοι κι όλη ή τάξη.
 - Παλληκαρίδη, άριστα, Βαγόρα, πάντα πρώτος,
 κλαμένος λέει ό δάσκαλος, ανάμεσα στό θρηνο.
 - Στους πρώτους πρώτος, άγγελε πατρίδας δοξασμένης,
 σύ μέχρι χθές της μάνας σου έλπίδα κι αποκούμπι,
 και του σχολειού μας σήμερα Δευτέρα Παρουσία!
 Τά 'πε κι άπλώθηκε σιωπή πά στά κλαμένα νιάτα,
 πού μπρούμυτα γεμίζανε της τάξης τά θρανία,
 έξω άπ' εκείνο τ' άδειανό, παντοτινά γεμάτο.

Γράφτηκε, κατά τί μαρτυρία του ποιητή, τίν έπαύριο
 της εκτέλεσης του Παλληκαρίδη. Δημοσιεύεται στό βιβλίο του Γ. Χατζηκωστή,
Εϋαγόρας Παλληκαρίδης: Ό Έρωας και ό Ποιητής (Λευκωσία 1984).

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΚΑΝΑΣ
ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΟΣ-ΘΕΟΛΟΓΟΣ-ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ
ΚΛΗΡΙΚΟΣ ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Εισαγωγή

Πιθανότατα φαντάζει παράδοξο να χρησιμοποιήσεις όχι μιά, όχι δύο, αλλά τρεις μυθικές αφηγήσεις σε ένα άρθρο για τί χριστιανική μαρτυρία στην εποχή της ύψηλης τεχνολογίας. Τί μπορεί να προσφέρει ο μύθος όταν τό θέμα είναι ή ζωή σε συνθήκες πρωτόγνωρες όχι μόνο για τόν προνεωτερικό άνθρωπο αλλά ακόμη και για τί σύγχρονη γενιά; Η ζωή όπως τίν όνειρεύονται, τίν σχεδιάζουν και τίν υλοποιούν οι έπινοητές της hi-tech πρωτοπορίας;

Έν τούτοις θά τό διακινδυνεύσω μέ τίν έλπίδα ότι ό άναγνώστης, στό τέλος του άρθρου, δέ θά δει να συμβαίνει κάτι ανάλογο μέ αυτό που συνέβη σε μιά συνομιλία του Κάλβιν Κούλιτζ, Πρόεδρου των ΗΠΑ στή δεκαετία του 1920, μέ τί σύζυγό του. Έπιστρέφοντας από τίν κυριακάτικη Λειτουργία ό Πρόεδρος δέχτηκε από τί γυναίκα του τό έρώτημα ποιό ήταν τό θέμα του κηρύγματος. Απάντησε λακωνικά πώς ό ιεροκήρυκας είχε μιλήσει για τίν άμαρτία. Όταν ή σύζυγος ζήτησε περισσότερες λεπτομέρειες ό Πρόεδρος άρκέστηκε να συμπληρώσει: «ήταν έναντίον της». Άν βάλετε τί λέξη τεχνολογία στή θέση της λέξης άμαρτία θά καταλάβετε τόν κίνδυνο που θά ήθελα να αποφυγω.

Η πρώτη από τίς τρεις αφηγήσεις είναι ή ιστορία του Κυανοπώγωνα. Ό Κυανοπώγων είναι ένας πλούσιος, ισχυρός, αλλά άσχημος άντρας που έχει παντρευτεί πολλές όμορφες γυναίκες, οι όποιες στή συνέχεια εξαφανίζονται μυστηριωδώς. Όταν θά ζητήσει σε γάμο τίν μικρότερη όμορφη κόρη ενός γείτονα, τό κορίτσι δικαίως θά τρομοκρατηθεί. Θά τίν παντρεύουν όμως, παρά τί θέλησή της, και ό Κυανοπώγων θά τίν έγκαταστήσει στό πολυτελές

κάστρο του. Σύντομα θά της ανακοινώσει πώς ό ίδιος πρέπει νά φύγει γιά ταξίδι μακρινό καί θά της έμπιστευθει όλα τά κλειδιά του σπιτιού. Θά της προσφέρει πρόσβαση σέ όλα τά δωμάτια μέ τούς θησαυρούς πού περιέχουν, εκτός από ένα μικρό υπόγειο δωμάτιο στό όποιο δέν πρέπει νά εισέλθει επί ποινή θανάτου. Είναι τό δωμάτιο στό όποιο, όπως σύντομα θά αποδειχθεί, κρύβονται τά αίματηρά πειστήρια των γυναικών πού έχει φονεύσει. Ή νεαρή γυναίκα θά ανοίξει τελικά τήν πόρτα του δωματίου καί θά αντικρύσει τί μοίρα πού περιμένει καί τήν ίδια. Τά παραμύθια όμως έχουν καλό τέλος. Ή γυναίκα θά ζητήσει βοήθεια από τά αδέρφια της καί όλοι ένωμένοι θά έξοντώσουν τόν φονικό Κυανοπόγωνα. Θά κληρονομήσουν τά πλούτη του, θά καλοπαντρευτούν καί θά ζήσουν έκτοτε εύτυχισμένοι.

Ή δεύτερη ιστορία προέρχεται από τήν όμηρική Όδύσσεια. Ό Όδυσσεύς θέλει όπωσδήποτε ν' άκούσει τό τραγούδι των Σειρήνων, αλλά ταυτοχρόνως θέλει νά αποφύγει, τόσο ό ίδιος όσο καί οί σύντροφοί του, τήν φονική τους έλξη. Θά βρεί τί λύση βουλώνοντας μέ κερί τά αυτιά των συντρόφων του, βάζοντάς τους νά τόν δέσουν σφιχτά στό κατάρτι του πλοίου καθώς θά διέρχονται δίπλα από τό νησί των Σειρήνων καί διατάζοντάς τους νά μίν τόν λύσουν, ό,τι κι άν τούς πει, μέχρι νά έχουν απομακρυνθεί σέ απόσταση ασφαλείας.

Ή τρίτη ιστορία προέρχεται από τί Βίβλο καί πιά συγκεκριμένα από τό βιβλίο της Γένεσης. Είναι ή γνωστή σέ όλους αφήγηση γιά τό προσπατορικό άμάρτημα. Κι εκεί ή απαγόρευση της βρώσης από τό δέντρο της γνώσης του καλού καί του κακού θά οδηγήσει στή διάρρηξη της σχέσης των πρωτοπλάστων μέ τόν Θεό, στήν έξοδό τους από τόν παράδεισο καί στήν είσοδό τους στό κόσμο της ιστορίας.

Άς μείνουμε στό κοινό αρχικό σημείο. Καμία απαγόρευση δέν πτόησε ποτέ τόν άνθρωπο. Για κάποιο λόγο οί άνθρωποι πίστευαν πώς κάποιες άμαρτίες είναι αδύνατον νά τίς αποφύγει κανείς. Καί ή γνώση αναμεμιγμένη μέ τήν περιέργεια, πέρα από κάθε έννοια όφέλους ή ακόμα καί ενάντια σ' αυτό, ήταν πάντοτε μιά από αυτές τίς άμαρτίες.

Μιά ματιά στήν καθημερινή μας ζωή άρκει γιά νά φανερώσει τήν άμφιθυμία μας άπέναντι στήν έλευση μιās εποχής ύψηλῆς τεχνολογίας. Από τί μιά άδυνατούμε νά διανοηθούμε τί ζωή μας δίχως τήν συνδρομή των πάσης φύσεως συσκευών καί gadgets κι από τήν άλλη εκφράζουμε τούς φόβους μιās μελλοντικής δυστοπίας στήν όποία ή τεχνολογική πρόοδος θά έχει τήν καθοριστική συμβολή. Μας άρέσει τό τραγούδι των σειρήνων της Silicon Valley, αλλά δέ θέλουμε νά έχουμε τήν τύχη των ήρώων πού πρωταγωνιστούν στίς

δυστοπικές ταινίες που τόσο άφειδώς μās προσφέρει τό, γειτονικό στή Silicon Valley, Hollywood.

Τό άρθρο αυτό όμως δέν εἶναι ἐναντίον τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας. Δέ θά μπορούσε ἄλλωστε νά γραφεῖ χωρίς τή βοήθεια τῆς τεχνολογίας. Χωρίς τά γυαλιά μου δέ θά μπορούσα νά διαβάξω καί χωρίς τή χρήση τοῦ ὑπολογιστῆ θά δυσκολευόμουν νά τό συντάξω καί νά ἔχω μπροστά μου ἕνα καθαρό δακτυλόγραφο κι ὄχι τόν δυσανάγνωστο, ἀκόμη καί σέ μένα, γραφικό χαρακτήρα μου. Ἡ τεχνολογία εἶναι γιά μās ὁ ἀέρας πού ἀναπνέουμε, ὅ,τι εἶναι τό νερό γιά τό ψάρι: τό αὐτονόητο περιβάλλον μας.

Ὅμως γνωστά εἶναι ἐπίσης καί τά προβλήματα πού θέτει αὐτή ἡ πρωτόγνωρη σέ ἔνταση καί βάθος χρήση τῆς τεχνολογίας στήν καθημερινή μας ζωή. Δέν μπορούμε νά φανταστοῦμε οὔτε μιά μέρα χωρίς ὑπολογιστή ἢ πρόσβαση στό Διαδίκτυο. Τό ἐνδεχόμενο ἀπώλειας τῶν ἀρχείων μας λόγω βλάβης ἢ κλοπῆς τοῦ ὑπολογιστῆ ἢ τοῦ smartphone μās γεμίζει τρόμο. Γιά νά μὴν συζητήσουμε πόσο θά μπορούσαμε νά ζήσουμε χωρίς κἂν ἠλεκτρικό ρεῦμα. Ταυτοχρόνως, δυσφοροῦμε γιά τήν ἀλλοίωση καί τήν καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ἀπό τήν οἰκιστική ὑπερδραστηριότητα. Τέλος, μās ἀγχώνει ἡ ὑποχρέωση νά εἴμαστε συνεχῶς σέ ἐπιφυλακή, προκειμένου νά ἀπαντήσουμε στόν ὀρμημαγδό τῶν μηνυμάτων πού δεχόμαστε μέσω e-mail ἢ τῶν πολυποίκιλων κοινωνικῶν δικτύων.

Δέ θέλω νά δώσω ἄλλα παραδείγματα τοῦ πόσο θετικά ἔχει ἀλλάξει τή ζωή μας ἡ ἐποχή τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας. Οὔτε νά ὑπενθυμίσω ὑπαρκτά δεινά τοῦ παρόντος καί φόβους γιά μελλοντικά δεινά πού ὀφείλονται στήν ἴδια αὐτή ὑψηλή τεχνολογία. Τέτοια παραδείγματα εἶναι γνωστά σέ ὅλους. Εἶναι ἀκόμα κοινότοπη ἡ διατύπωση πώς ἡ τεχνολογία ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἐφαρμογή της.

Θά μοιρασθῶ προβληματισμούς σέ τρία μέρη κι ἕναν ἐπίλογο. Στό πρῶτο μέρος θά περιγράψω τή σημερινή ἱστορική συγκυρία καί τίς προσδοκίες ὧν ἀπεργάζονται τά φιλόδοξα σχέδια τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας. Στό δεύτερο μέρος θά ἀναφερθῶ σέ κριτικές πού δέχεται τό ὄραμα αὐτό ἀπό θύραθεν τῆς ἐκκλησίας στοχαστές, μέ ἐπιχειρήματα ὅμως πού θεωρῶ πώς ἐφάπτονται τῆς χριστιανικῆς παραδόσης. Στό τρίτο μέρος θά ἐστιάσω στό θέμα τῆς μαρτυρίας τῶν χριστιανῶν στήν ἐποχή μας, στό τί ἔχουν εἰδικά οἱ χριστιανοί νά ποῦν στόν κόσμο, τό ὅποιο ὁ κόσμος δέν μπορεῖ νά μάθει ἀπό πουθενά ἄλλοῦ. Καί στόν ἐπίλογο θά ξαναγυρίσω στίς τρεῖς μυθικές ἀφηγήσεις καί θά ἐπιχειρήσω νά φτάσω σ' ἕνα συμπέρασμα.

Σημερινή κατάσταση-Προσδοκίες

Ἡ ἀνάδειξη τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας ὡς κεντρικοῦ πεδίου ἐκδίπλωσης τῆς ἀνθρώπινης δημιουργικότητας προέκυψε μέσα ἀπὸ μιά μακρά ἱστορική διαδικασία τὴν ὅποια ἐδῶ μποροῦμε μόνο νὰ σκιαγραφήσουμε. Ὁ δυτικός κόσμος ἔζησε διαδοχικά τὴν ἀκμή τῆς Χριστιανοσύνης (Christendom) στὴν ὁποία κυριαρχοῦσε ἡ ἔννοια τῆς Πρόνοιας, στή συνέχεια γνώρισε τὴν ἄνοδο τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ στὴν ὁποία κυριαρχοῦσε ἡ ἔννοια τῆς Προόδου, γιὰ νὰ εἰσέλθει τώρα στὴν μεταμοντέρνα ἐποχὴ στὴν ὁποία κυριαρχεῖ ἡ ἔννοια τῆς Διαδικασίας (Process).

Στὴν ἐποχὴ τῆς Χριστιανοσύνης ὁ Θεὸς ἦταν παρὼν καὶ ἐνεργὸς μέσα στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, ἡ ὁποία γινόταν ἀντιληπτή ὡς ἱστορία τῆς σωτηρίας. Μία πορεία πρὸς τὰ ἔσχατα, τὰ ὁποία νοοῦνταν ὡς ἡ φανέρωση τοῦ Χριστοῦ ἐν δόξῃ καὶ ἡ μεταμόρφωση τῆς ἀνθρώπινης φύσης κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ Νέου Ἀδάμ, τοῦ Χριστοῦ. Μὲ ὄρους θεολογικοὺς ἦταν ἡ πλήρης μετάβαση ἀπὸ τὸ κατ' εἰκόνα στό καθ' ὁμοίωσιν. Στὴν περίοδο τῶν Νέων Χρόνων καὶ τοῦ Διαφωτισμοῦ ἡ Πρόνοια ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὴν τυφλὴ πίστιν στὴν Πρόοδο. Ἡ κρίσιμη διαφοροποίηση εἶναι πῶς τώρα εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐνεργεῖ καὶ δημιουργεῖ τὴν ἱστορία. Τὰ πάντα λειτουργοῦν σάν νὰ μὴν ὑπάρχει Θεός, σύμφωνα μὲ μιά διάσημη ρήση τῆς ἐποχῆς. Τὸ γνωστὸ σύνθημα τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης *Ἐλευθερία-Ἰσότητα-Ἀδελφосύνη* μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ τὸ ὀδηγητικὸ motto τοῦ ἐγχειρήματος. Ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάσταση, ἡ πρωτοφανὴς ἀνάπτυξη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ παγκόσμια ἐκτίναξη τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν δημιούργησαν προσδοκίες πῶς ἡ πραγμάτωση τῆς οὐτοπίας δὲν ἦταν μακριά. Ὑπῆρχαν ὅμως καὶ οἱ ἀνήσυχες, ἀντισυμβατικές καὶ δυσσιῶνες φωνές πού, ὡς ἄλλες Κασσάνδρες, ἔβλεπαν αὐτὴ τὴν πορεία ὡς τέλμα, μιά εἴσοδο σὲ ἓναν μικρόψυχο καὶ ἄκαρδο κόσμο, γι' αὐτὸ καὶ προέτασσαν τὸ σύνθημα *καλύτερα ἡ βαρβαρότητα παρὰ ἡ ἀνία*. Καὶ ἡ βαρβαρότητα ἦρθε. Οἱ νεωτερικές οὐτοπίες κατέρρευσαν στὰ πεδία τῶν μαχῶν κατὰ τοὺς δύο Παγκόσμιους Πολέμους, στό Ἄουσβιτς καὶ τὰ Γκουλάγκ. Ἔτσι τώρα ἔχουμε εἰσέλθει σὲ μιά νέα ἐποχὴ, τὴν ἐποχὴ τῆς Διαδικασίας, στὴν ὁποία τὴν εὐθύνη τῶν ἀποφάσεων ὑποτίθεται πῶς θὰ ἔχουν πολὺπλοκοι ἀλγόριθμοι οἱ ὁποῖοι θὰ ἐπεξεργάζονται τὸν ἀπίστευτο ὄγκο τῆς ψηφιακῆς πληροφορίας προκειμένου νὰ ὀδηγήσουν τὴν ἀνθρωπότητα στὶς σωστὲς τεκμηριωμένες ἀποφάσεις. Προφῆτες αὐτῆς τῆς νέας ἐποχῆς εἶναι οἱ ἑταιρεῖες ὑψηλῆς τεχνολογίας οἱ ὁποῖες μὲ τίς ἀνακαλύψεις καὶ τὰ προϊόντα τους ἐπιχειροῦν νὰ ἐμφυσήσουν ἓνα πνεῦμα αἰσιο-

δοξίας στήν μουδιασμένη ανθρωπότητα.

Πού αποβλέπουν όμως στο άμεσο μέλλον οι υποστηρικτές της ύψηλης τεχνολογίας; Έντελως συνοπτικά μπορούμε να αναφέρουμε τīs εξής πέντε προσδοκίες:

1) **Ἡ ἐπιμήκυνση τοῦ ἀνθρώπινου βίου, μέ ἀπώτατο ἀλλά ὄχι ἀδύνατο ὄριο τὴν ἀθανασία.** Ὁ λεγόμενος τρανσουμανισμός (transhumanism) φιλοδοξεῖ οὔτε λίγο οὔτε πολὺ τὴν ἐπίτευξη μιᾶς νέας Γένεσης, μιᾶς νέας δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς φύσης πού θά νικήσει τόν ἔσχατο, σύμφωνα καὶ μέ τὴν βιβλική ἄποψη, ἐχθρό, τόν θάνατο. Ἡ φιλοδοξία τῆς ἀθανασίας θά γίνῃ ἐφικτή μέσω τῆς γενετικῆς μηχανικῆς καὶ τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης. Υἱοθετῶντας εὐρῶς τīs διαδομένες ἔννοιες τοῦ ψηφιακοῦ μας κόσμου upload καὶ download μπορούμε νά ποῦμε πῶς ἡ ἐποχή μας φιλοδοξεῖ νά ἀνεβάσῃ τό νοῦ τοῦ ἀνθρώπου κάπου στόν ψηφιακό κόσμο, γιά νά τόν κατεβάσῃ ἀκολούθως σέ ἕνα νέο σῶμα τεχνολογικά κατασκευασμένο. Κατά παράδοxo τρόπο, οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀνθρώπων πού κατηγορήσαν τόν χριστιανισμό γιά παραμέληση τοῦ σώματος βλέπουν τώρα τή σωματική διάσταση τοῦ ἀνθρώπου σάν ἕνα ἀενάως ἐναλλάξιμο hardware, ἐνῶ περιορίζουν τόν νοῦ σέ μιὰ βάση δεδομένων, μιὰ μνήμη πρὸς διατήρηση καὶ σ' ἕναν τρόπο ἐπεξεργασίας δεδομένων, ἕνα software τό ὁποῖο εἶναι καὶ τό μόνο πού ἀξίζει νά διασωθεῖ καί, γιατί ὄχι, νά μεταμορφωθεῖ-διορθωθεῖ μέσω προσθαφαιρέσεων, κατά τīs ὁποῖες δυσάρεστες μνῆμες θά ἀφαιροῦνται καὶ νέες εὐχάριστες θά προστίθενται, κάνοντας ἐντελῶς ἀναχρονιστικό τό ἐρώτημα ποιές ἀπό τīs μνῆμες αὐτές εἶναι πραγματικές καὶ ποιές κατασκευασμένες. Ἡ ἐποχή τῶν fake news ὁδηγεῖ ἀναπόδραστα στήν ἐποχή τῶν fake lives. Τό νά μεγαλώνουμε περνώντας ἀπό τή νεότητα στήν ὠριμότητα καὶ κατόπιν στά γερατειά θά συνιστᾷ μιὰ ἀναχρονιστική ἐμπειρία, καθὼς τὰ γηρατειά θά εἶναι πλέον μιὰ ἀρρώστια πού θά ἔχει νικηθεῖ ἀπό τὴν ἱατρική, ὅπως τόσες ἄλλες στό παρελθόν.

2) **Ὁ ἐμπλουτισμός τῆς ἀνθρώπινης φύσης μέ νέες πρωτόγνωρες δυνατότητες μέσω τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας,** δυνατότητες καὶ χαρακτηριστικά πού θά συνιστοῦν σαφεῖ βελτίωση τῆς ἀπαρχαιωμένη πιά ἔννοιας τοῦ ἀνθρώπου ὡς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὑπέρβαση κάθε ὁρίου τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ ἡ μετάβαση σέ ἕνα ἄλλο γένος, τόν cyborg (cybernetic organism, κυβερνητικό ὄργανισμό). Ὁ Ἑξολοθρευτής καὶ ὁ Ironman εἶναι δύο γνωστά κινηματογραφικά παραδείγματα. Ἡ μεταμόρφωση αὐτὴ τῆς ἀνθρώπινης φύσης ἀκολουθεῖ τīs ἀνθρώπινες ἐπιθυμίες καὶ ἀνάγκες, οἱ ὁποῖες ἀλλάζουν συνεχῶς

κατά τό δοκοῦν. Γιά νά εἶμαστε γνήσιοι μεταμοντέρνοι ἀπαιτεῖται νά ἐπιθυμοῦμε αὐτή τήν ἀέναη μεταμόρφωση, ἄν θέλουμε νά εἶμαστε πραγματικά κύριοι τοῦ πεπρωμένου μας. Τό ὄραμα αὐτό λειτουργεῖ ὡς παρωδία τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀβραάμ: θά πρέπει νά προχωρήσουμε ὥστε νά γίνουμε κάτι πού δέν τό ξέρουμε ἀλλά θά τό ἀνακαλύπτουμε καθοδόν καί θά τό ἐπαναδιαπραγματευόμαστε ἀενάως οἱ ἴδιοι μέ τόν ἑαυτό μας.

3) **Ἡ ὑπέρβαση τῆς ἀνίας μέσω τῆς ἀπίστευτης πύκνωσης τοῦ χρόνου**, τῆς συνεχοῦς παροχῆς πληροφοριῶν-εἰκόνων-ἐρεθισμάτων, στά ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει συνεχῶς νά ἀνταποκρίνεται, ἄν θέλει νά παραμένει ἐνεργά παρῶν στήν νέα πραγματικότητα πού δημιουργεῖ ὁ ψηφιακός κόσμος. Ἡ ἐναλλακτική ἀπευκταία προοπτική εἶναι ἡ μεταλλαγή τοῦ ἄνθρωπου σέ παρωχημένο δεινόσαυρο πού μοῖρα του δέν μπορεῖ παρὰ νά εἶναι ἡ ἐξαφάνισή.

4) **Ἡ δυνατότητα γιά λήψη ἀποφάσεων μέσω τῶν δυνατοτήτων πού παρέχει ἡ κυβερνητική καί ἡ θεωρία παιγνίων** καί στηρίζονται στή δύναμη τῶν ὑπολογιστικῶν συστημάτων νά ἐπεξεργάζονται μέ ἀσύλληπτες γιά τόν ἀνθρώπινο ἐγκέφαλο ταχύτητες ἀσύλληπτο πλῆθος δεδομένων.

5) **Ἡ ὑπέρβαση τῆς σπάνης τῶν ἀγαθῶν**, ἡ δυνατότητα πρόσβασης σέ τροφή καί νερό, ἀλλά τώρα πιά καί σέ ἠλεκτρικό ρεῦμα καί πάσης φύσεως ἠλεκτρικές συσκευές καί σύνδεση στόν παγκόσμιο ἴστό, σέ ἕναν παγκόσμιο πληθυσμό πού μεταβλήθηκε ἀπό τό 1 δισεκατομμύριο τό 1800 στά 2 τό 1900 γιά νά φτάσει στίς μέρες μας τά 7,6 δισεκατομμύρια, μέ ὁρατή τήν τάση γιά ἀκόμη μεγαλύτερη αὔξη.

Ἀντεπιχειρήματα

Οἱ προσδοκίες καί οἱ ἐπιδιώξεις αὐτές δέν ἔμειναν ἀναπάντητες. Ὑπῆρξαν πολλές καί ποικίλες φωνές πού εἶδαν σ' αὐτές τίς προσδοκίες ὅχι τό ὄραμα ἑνός Θεομαστοῦ Νέου Κόσμου ἀλλά εἴτε τόν κίνδυνο τῆς ὕβρεως, τήν ὑπέρβαση δηλαδή ἔσχατων ἀνθρωπολογικῶν ὁρίων, εἴτε μιὰ ὑπερφίαλη φιλοδοξία πού ἀδυνατεῖ ἐντέλει νά προσφέρει αὐτά πού ὑπόσχεται. Ἐντελῶς ἐπιγραμματικά θά ἀναφέρουμε τίς ἀντίστοιχες ἐνστάσεις πού διατυπώθηκαν στούς πέντε φιλόδοξους στόχους τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας.

1) Ὁ στόχος τῆς ἐπιμύκνωσης τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς λοξοδρόμησε πρὸς τήν ὑπερφίαλη φιλοδοξία τῆς νίκης ἐνάντια στήν ἀρρώστια μέ κάθε μέσο, ἀκόμα κι ὅταν τό μέσο ἦταν ἡ παραθιέωρηση τῶν ἀναγκῶν καί τῶν προτεραιοτήτων

του ασθενούς. «Έμαθα πολλά στην Ιατρική Σχολή, αλλά σίγουρα δεν έμαθα τίποτα για τη θνητότητα», γράφει ο Άτουλ Γκαουάντε, χειρουργός και Καθηγητής στη Ιατρική Σχολή του Χάρβαρντ στην πρώτη πρόταση του βιβλίου του που φέρει τον ευγλωττο τίτλο *Έμεις οι θνητοί. Τά όρια της ιατρικής και τί έχει πραγματικά σημασία όταν τό τέλος πλησιάζει*. Κατά τον Γκαουάντε, οι γιατροί, προσηλωμένοι όπως είναι στην προσπάθεια να νικήσουν την εκάστοτε ασθένεια, χάνουν τη γενικότερη εικόνα και αδυνατούν να προσφέρουν στον άρρωστο κατανόηση, φροντίδα, καθοδήγηση. Αντιμετωπίζουν τη μάχη με την αρρώστια σαν ένα προσωπικό στοίχημα, έναν αγώνα στον οποίο αυτοί, δηλαδή οι γιατροί, οφείλουν να βγούν νικητές. Εύθυνη όμως έχει και ολόκληρη η κοινωνία η οποία αναθέτει στους γιατρούς τό ρόλο του σύγχρονου προφήτη. Είναι η έκκληση του ασθενούς, «δώστε μου κάθε δυνατή ευκαιρία», που οδηγεί τους γιατρούς στην υιοθέτηση αυτής της στάσης. Ταυτοχρόνως, η έμπορευματοποίηση της ιατρικής, σέ μιά εποχή που μοιάζει πώς δέν υπάρχει τίποτα που δέν μπορεί να αγοράσει τό χρῆμα, δίνει τη χαριστική βολή σ' αυτή την έκτροπή της ιατρικής σέ περιοχές που δέν έχουν καμία σχέση με τόν ὄρκο του Ίπποκράτη. «Έπειδή μᾶς λείπει μιά συνεκτική εικόνα για τό πῶς ὁ ἄνθρωπος θά μπορούσε να ζει επιτυχημένα μέχρι τό ὕστατο τέλος, έχουμε επιτρέψει στην ιατρική, τήν τεχνολογία καί σέ ξένους ἀνθρώπους να νέμονται τή μοίρα μας».

Όταν μιά κοινωνία χάνει ὁμως τήν αἴσθηση τῆς θνητότητας, χάνει αὐτόματα καί τό νόημα τῆς ζωῆς. Συγγεί τήν ἀθανασία ὡς ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ μέ τήν αἰωνιότητα ὡς αἰώνια ἐπιβίωση σ' αὐτή τήν ἐπίγεια ζωή. Όποιος ὁμως συγγεί τήν ἀθανασία μέ τήν αἰωνιότητα στήν πραγματικότητα κινδυνεύει να πεθάνει πρὶν κἂν προλάβει να ζήσει τή ζωή του.

Τόν 18ο αἰῶνα οἱ φιλόσοφοι ἐπεχείρησαν να ἐξηγήσουν τόν κόσμο σάν να μὴν ὑπάρχει Θεός. Τώρα ἐπαναλαμβάνουμε τήν ἄσκηση μέ μιά ἀλλαγή: ζοῦμε σάν να μὴν ὑπάρχει θάνατος. Οἱ παραδοσιακές κοινωνίες εἶχαν μεγαλύτερη σοφία. Ξαναγυρίζοντας στήν *Όδύσσεια* εἶναι πολύ διδακτική γιά τόν σύγχρονο ἄνθρωπο ἡ ἀντίδραση τοῦ Όδυσσέα ὅταν ἡ θεά Καλυψώ τοῦ προτείνει τήν ἀθανασία ὡς ἀντάλλαγμα ἂν δεχθεῖ να μείνει γιά πάντα κοντά της, λησιμονώντας ὀριστικά τήν Πηνελόπη καί τήν Ίθάκη.

*ὦ σεβαστή θεά, παρακαλῶ σε μὴν πικραίνεσαι μαζί μου
τό εἶδα καί καλά το ξέρω, ἡ Πηνελόπη
ἀντίκρου σου, ὅσο κι ἂν δέν τῆς λείπει ἡ φρόνηση,
σου ὑπολείπεται καί στή μορφή καί στό παράστημα.*

*Εἶναι θνητή, κι ἐσύ 'σαι ἀθάνατη, στὸν χρόνο ἀγέραστη.
Κι ὅμως ἐν γνώσει μου τό θέλω καί τό ἐπιθυμῶ, ἀπ' τό πρωί ὡς τό βράδυ,
σπίτι μου νά γυρίσω, νά δῶ κι ἐγώ τή μέρα τῆς ἐπιστροφῆς.*

Τέλος, ἡ ἐπίτευξη μᾶς οἰωνεῖ ἀθανασίας θά σήμαινε πῶς δέν θά ὑπῆρχε οὔτε χῶρος οὔτε λόγος γιά τήν γέννηση νέων παιδιῶν, ἄρα θά σήμαινε τό τέλος τῆς διαδοχῆς τῶν γενεῶν ὡς οὐσιώδους καί διαμορφωτικοῦ χαρακτηριστικοῦ τοῦ ἀνθρώπινου βίου καί τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας.

2) Ἡ ἐπιθυμία γιά ὑπέρβαση κάθε μορφῆς ὁρίου πού θέτει ἡ ἀνθρώπινη φύση ἀνέδειξε ὡς ὀρατό κίνδυνο τή διολίσθηση στό ἀρχέγονο ἐκεῖνο χάος ἀπό τά ἐρέβη τοῦ ὁποίου ξεπήδησε ἡ Δημιουργία μέσω τοῦ θεϊκοῦ «γεννητή».

Ἡ ζωή συνιστᾷ γιά τοὺς θιασῶτες τῆς νέας τεχνολογίας μιὰ συσσωρευση ἐμπειριῶν: νά ζήσουμε περισσότερο, νά βιώσουμε τὰ πάντα, νά ταξιδέψουμε παντοῦ. Νά ζοῦμε γιά νά συσσωρεύουμε περισσότερη μνήμη, μεγαλύτερη ἀποδοτικότητα καί ὑψηλότερες ταχύτητες, προκειμένου νά χωρέσουμε σέ μιὰ μικρή συσκευὴ περισσότερες ὥρες μουσικῆς ἀπ' αὐτές πού θά μπορούσε ποτέ ν' ἀκούσει ἓνα ἄτομο σέ μιὰ ὁλόκληρη ζωή, περισσότερα βιβλία ἀπ' ὅσα θά μπορούσε ποτέ νά διαβάσει ἓνας ἐγκέφαλος, περισσότερες ταινίες ἀπ' αὐτές πού μπορούμε νά δοῦμε, ἀκόμα κι ἂν δέν κάναμε τίποτε ἄλλο στή ζωὴ μας. Οἱ ἐπιστήμονες τῆς Νέας Τεχνολογίας εἶναι οἱ Πῆτερ Πάν της ἀνθρωπότητας: δέν μεγαλώνουν ποτέ καί παραμένουν πάντα περίεργοι καί ἀνοικτοί στό καινοφανές.

Ἡ ψυχανάλυση μᾶς ἐπεσήμανε πῶς ὁ νόμος πού ἀπαγορεύει τήν αἰμομιξία, ὁ «νόμος τοῦ εὐνουχισμοῦ» στήν ψυχαναλυτικὴ ὁρολογία, εἶναι ὁ νόμος πού ἐγγράφει στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου τό βίωμα τοῦ ἀδύνατου. Ἡ ζωὴ ἐξανθρωπίζεται μόνο ἂν συναντήσῃ τό ἀδύνατο: εἶναι ἀδύνατο νά κοιμηθεῖς μέ τή μπτέρα σου ἢ τὸν πατέρα σου, εἶναι ἀδύνατο νά τὰ ἔχεις ὅλα, εἶναι ἀδύνατο νά τὰ ξέρεις ὅλα. Πραγματικὴ ἐπιθυμία ὑπάρχει μόνο ἂν ὑπάρχει βίωμα τοῦ ἀδύνατου. Ἄν ὅλα εἶναι δυνατά, δέν ὑπάρχει ἐπιθυμία, ὑπάρχει τό χάος. Ἡ ἐπιθυμία νά ἔχεις μιὰ δική σου ἐπιθυμία συνιστᾷ τό μέτρο ἀντίστασης σέ ὅλες τίς ὑποβλητικὲς σειρήνες πού προσφέρουν τήν ὑπόσχεση μᾶς ἀφομοίωσης τῆς ἀνθρώπινης φύσης σέ μιὰ κοινότητα ἐλεύθερη νά ἀπολαμβάνει δίχως ὅρια

Πίσω ἀπὸ τήν ἔκρηξη τῶν ἐφαρμογῶν τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας κρύβεται ἡ πανάρχαια ἐπιθυμία γιά τό εὐτυχές τέλος τοῦ κόσμου, ἓνα happy-end φτιαγμένο ἀποκλειστικά ἀπὸ ἀνθρώπινα χέρια ἢ μᾶλλον μυαλά. Ἡ πίστη πῶς ἡ ὑψηλὴ τεχνολογία ὁδηγεῖ ἀναπότρεπτα στήν ἀλλαγὴ, στὸν ἐξευγενισμό, στήν

ἐξύψωση καί στή μετάλλαξη τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Ἄν τά πράγματα εἶχαν ἔτσι, τότε θά ἔπρεπε νά ἀποδείξει κανεῖς ὅτι ἡ θεμελιώδης ἀνθρώπινη συμπεριφορά, ἡ ἴδια ἡ ἀνθρώπινη οὐσία στὸν πυρῆνα τῆς ὑπαρξῆς της θά ἄλλαζε ἀντίστοιχα κάθε φορά πού λάμβανε χώρα κάποια ἐπαναστατική ἀλλαγὴ τῆς πυκνότητος καί τῆς μετάδοσης τῆς πληροφορίας ὅπως π.χ. ὅταν ἐφευρέθηκε ἡ γραφὴ ἢ ἡ τυπογραφία. Ὅμως κάτι τέτοιο δέν ἔγινε.

Ἀντίστοιχα, δέν ἄλλαξε στὴν οὐσία του καί ὁ τρόπος πού μάχονται καὶ ἀλληλοεξοντώνονται οἱ ἄνθρωποι παρὰ τίς προφανεῖς ἀλλαγές στὴν τεχνολογία τῶν ὅπλων καί τοῦ πολέμου. Ὅποῖος διαβάξει στὸν Θουκυδίδη γιὰ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο στὴν Κέρκυρα ἢ τὸ διάλογο Ἀθηναίων-Μηλίων μπορεῖ νά καταλάβει πολὺ καλά τί ἔγινε τὰ τελευταῖα χρόνια στὴ Συρία ἢ τί εἶδους διάλογος ἦταν αὐτός ἀνάμεσα στίς διαδοχικές ἐλληνικές κυβερνήσεις καί τοὺς εὐρωπαϊκοὺς θεσμούς στὰ χρόνια της οἰκονομικῆς κρίσης. Οἱ ἀλλαγές στὴν τεχνολογία, ὅσο κατακλυσμαῖες κι ἂν ἦταν, δέν ἄλλαξαν, μέχρι τώρα τουλάχιστον, τὸν πρωτογενῆ τομέα τῆς ἀνθρωπολογίας ἢ τῆς κοινωνικῆς ὄντολογίας. Μὲ ἄλλα λόγια, τὸ ποιὸς εἶναι κατὰ βάθος ὁ ἄνθρωπος καί πῶς συγκροτοῦν οἱ ἄνθρωποι τίς κοινωνίες τους παραμένει κατὰ βάθος ἴδιο ἀπὸ τότε πού ἔχουμε στοιχεῖα γιὰ τὸν ἀνθρώπινο πολιτισμό.

3) Ἡ πληθώρα τῶν ἐρεθισμάτων καί ἡ ἀδιάκοπη ροή τῆς πληροφορίας δέν ὀδήγησαν στὴν νίκη ἐπὶ τῆς ἀνίας ἀλλὰ στὴν πυροδότηση ἑνὸς τοξικοῦ μίγματος ἄγχους καί διασκορπισμοῦ. Ἡ ἱκανότητά μας νά σκεπτόμαστε νεκρώνεται σιγά-σιγά, πρὸς ὄφελος τῆς ἱκανότητάς μας νά βλέπουμε καί νά ἀκοῦμε, νά γευόμαστε καί νά νιώθουμε ἕνα ὄργιο τῶν αἰσθήσεων πού ἀφήνει ἐλάχιστο περιθώριο στὴν πνευματικότητα. Κάθε φορά πού ἀναμετρῶνται ὁ γρήγορος καί ὁ ἄργος χρόνος, κερδίζει πάντοτε ὁ γρήγορος χρόνος. Δηλαδή δέν μποροῦμε ποτέ νά ὀλοκληρώσουμε ὅ,τι σημαντικό προσπαθοῦμε, ἀφοῦ ὑπάρχει πάντα κάτι ἄλλο πού πρέπει νά γίνει προηγουμένως. Τὸ ἄγχος δέν ταντίζεται μὲ τὸ νά ἔχει κάποιος πολλὰ νά κάνει ἀλλὰ μὲ τὸ νά μὴν μπορεῖ νά κάνει τὴν «πραγματική» δουλειά του πρὶν ὀλοκληρώσει προηγουμένως ἄλλες, ἥσσονος σημασίας, ταυτοχρόνως ὅμως ἀναπόφευκτες ἀσχολίες.

4) Ὅπως μπορεῖ εὐκόλα νά διαπιστώσει ὁ χρήστης τοῦ διαδικτύου, τὰ οἰκουμενικά δίκτυα δέν προάγουν τὴν πρακτικά ἀξιοποιήσιμη γνώση, ἀλλὰ πολὺ γρήγορα μεταβάλλονται σὲ καθρέφτες καί εὐρετήρια τοῦ φάσματος τῆς κοινῆς γνώμης, ἀπὸ τὸ ἕνα ἄκρο της μέχρι τὸ ἄλλο (συνήθως μὲ προτίμηση

στis απόψεις των άκρων). Μέσα στο άχανές δίκτυο ό ταξιδευτής θά βρίςκει μοιραία ξανά και ξανά τόν ίδιο εκείνο απέραντο κόσμο πού ύποτίθεται πώς θά ξεπερνούσε χάρη στή γνωστική του βοήθεια. Ή πίστη πώς ή μεγαλύτερη και ταχύτερη ροή πληροφοριών θά όδηγήσει στήν επικράτηση του γνωστικού-όρθολογικού στοιχείου στήν κοινωνία βασίζεται σε ένα διπλό σφάλμα. Έν πρώτοις τό σφάλμα είναι λογικό: δέν είναι ή χρήση της πληροφορίας καθ' έαυτής αλλά τό ποιόν της χρήσης πού τήν καθιστούν γνωστικό θεμέλιο της όρθολογικής πράξης. Καί ύπάρχει κι ένα σφάλμα εκτίμησης των πραγμάτων. Ή αύξηση του πλήθους της πληροφορίας, σε συνδυασμό με τί χρονική πίεση στή λήψη αποφάσεων, όδηγεί στο συμπέρασμα πώς έν τέλει συνειδητοί ή άσυνειδητοί μηχανισμοί, ανθρωπολογικά καθορισμένοι, θά λειτουργήσουν ως φίλτρα προκειμένου νά όδηγηθεί ό άνθρωπος στον πρακτικό προσανατολισμό. Με άλλα λόγια βρισκόμαστε και πάλι στο ίδιο σημείο εκκίνησης πριν τήν έλευση των παροχών της ύψηλης τεχνολογίας.

Ό πολυσύνθετος χαρακτήρας της κοινωνίας κάνει επίσης πιθανότερες τίς ακούσιες και άπρόβλεπτες συνέπειες της συλλογικής πράξης. Έπιτείνει αυτό πού στή γλώσσα της φιλοσοφίας όνομάζεται «έτερογονία των σκοπών». Με πιο άπλά λόγια, ή τελική έκβαση της ανθρώπινης δράσης όχι μόνο δέν όδηγεί προς καμία από τίς κατευθύνσεις των έπιμέρους συνιστωσών πού ή κάθε ατομική πράξη φιλοδοξούσε αλλά ούτε σε μιά άναμενόμενη και προσδιορισμη συνισταμένη. Γεννά, αντιθέτως, άπροσδιόριστα άποτελέσματα πού βρίσκονται εκτός του ανθρώπινου έλέγχου.

5) Ή φιλοδοξία για μαζική πρόσβαση σε αγαθά, πόρους και ενέργεια, τά όποια μέχρι πρόσφατα θεωρούνταν είδη πολυτελείας για τούς λίγους εκλεκτούς, όδηγεί στήν οικολογική κρίση του πλανήτη, τήν κλιματική αλλαγή, αλλά και σε μεγάλους ανταγωνισμούς για τήν κατανομή όχι μόνο αυτών των πόρων αλλά ακόμα των πιο στοιχειακών αγαθών, όπως ό άέρας ή τό νερό, κάνοντας πιθανή τήν έπιστροφή σε συγκρούσεις πλανητικής κλίμακας, τίς όποιες ή φιλελεύθερη ούτοπία έμοιαζε νά είχε έξορκίσει όριστικά.

Ή μαρτυρία των χριστιανών

Οί χριστιανοί είναι σε θέση νά συνειδητοποιήσουν πώς δέν ύπάρχει τίποτα τό πραγματικά καινοφανές στο λόγο περί μετά-άνθρώπου. Δέν είναι παρά μιά επικαιροποιημένη φανέρωση παλιών χριστιανικών αίρέσεων, όπως ό Γνωστι-

κισμός, ό Μανιχαϊσμός και ό Πελαγianiσμός.

Γνωστικισμός ως ή πεποιθήση ότι ύπάρχει ένα μυστικό τό όποιο θά φέρει στό φώς ή προϊούσα πρόοδος τής τεχνολογίας και θά είναι σέ θέση νά τό αποκωδικοποιήσει έπ' ώφελεία τής ανθρωπότητας. Μανιχαϊσμός ως ή προσπάθεια άπελευθέρωσης από ένα βιολογικό σώμα πού θεωρείται κακό και καταδικασμένο στή φθορά χάριν μιås ψυχής πού παραμένει αενάως άγέραστη και θαλερή και ως έκ τούτου σέ θέση νά άξιωθει τίν άθανασία. Πελαγianiσμός ως ή αντίληψη πώς ή ανθρωπινή θέληση είναι ίκανή από μόνη της νά όδηγήσει στήν τελειότητα τόν άνθρωπο.

Άρκετά από τά έπιχειρήματα εναντίον τών άπόψεων πώς ή ύψηλή τεχνολογία όδηγεί τίν ανθρωπότητα σ' ένα ένδοιστορικό happy-end άποτελούν μετεξέλιξη αντίληψεων πού είναι εύκολα ανιχνεύσιμες στήν χριστιανική παράδοση. Η ιδέα του νόμου ως ευεργετικού όρίου πού άποτρέπει τό χάος κι όχι ως καταναγκασμού πού ύπονομεύει τίν ανθρωπινή αυτονομία, ή έννοια τής ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, ή ίση αξία κάθε ανθρωπίνου προσώπου μπροστά στα μάτια του Δημιουργού, ή συμπερίληψη όλων στήν κλήση τής Βασιλείας του Θεού, όλα αυτά ανήκουν στήν καρδιά του μηνύματος του Ευαγγελίου.

Σύμφωνα όμως μέ τό πνεύμα του Ευαγγελίου τό ύψιστο χρέος των χριστιανών εναντι του κόσμου είναι ή *μαρτυρία* και όχι ή φιλοσοφική έπιχειρηματολογία ούτε ή αντιπαράθεση μέ τίν τεχνολογία και τίς εφαρμογές της μέσω τής έμπλοκής στήν πολιτική. Οί χριστιανοί όφείλουν νά δείξουν στόν κόσμο μέ τίν ίδια τί ζωή τους πώς δέν έναποθέτουν τίς έλπίδες τους για τό μέλλον και τό μέλλον των παιδιών τους στίς φιλοδοξίες τής ύψηλης τεχνολογίας.

Κάτι τέτοιο δέν είναι όμως τόσο άπλό όσο ακούγεται. Προϋποθέτει πώς οί χριστιανοί μπορούν νά άντέχουν κάθε τραγική ένδεχομενικότητα του ανθρώπινου βίου, τής ιστορίας ή τής φύσης. Πώς μπορούν, όπως ό Ίώβ, νά μίν χάνουν τίν πίστη τους ότι ό Χριστός είναι ό Κύριος του κόσμου και τής ιστορίας, ακόμα κι όταν δέν έχουν τίς άπαντήσεις σέ όλα τά έρωτήματα πού θέτει ή ζωή πρίν τίν έλευση τής Βασιλείας. Έρωτήματα πού τίθενται από γεγονότα όπως ή έπώδυνη ασθένεια, ό πρόωρος θάνατος, οί φυσικές καταστροφές, ή άδικία επί των φτωχών και καταφρονεμένων. Οί χριστιανοί, σ' αυτή τίν ένδιάμεση φάση τής ιστορίας τής σωτηρίας πού ζούν, όφείλουν νά έπιδείξουν ύπομονή και έλπίδα (στήν άγγλική γλώσσα ή λέξη «ασθενής» είναι ακριβώς αυτός πού ύπομένει, ό patient).

Ό Χριστός δέν μås σώζει από τίν περατότητα, τί θνητότητα, τίν παροδι-

κόπτη καί τήν ἐνδεχομενικότητα τοῦ βίου μας, ὅπως τόσο εὐγλωττα μᾶς διδάσκει τό βιβλίον τοῦ *Ίωβ*. Ὁ Χριστός, ὁ Θεός πού ἔγινε ἄνθρωπος, πού πείνασε καί δίψασε, πού ἔζησε μί ἔχοντας *ποῦ τήν κεφαλὴν κλίνει*, πού διώχθηκε καί πέθανε θάνατο ἐπώδυνο καί ἀτιμωτικό στά χέρια αὐτῶν πού δέν ἀποδέχθηκαν τό Εὐαγγέλιο, μέ τήν πορεία του αὐτή δικαίωσε καί ἀπολύτρωσε αὐτή τήν ἐνδεχομενική ζωή. Τήν ἀνέδειξε ὡς τόν ἀπαραίτητο δρόμο πού ὀδηγεῖ στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. *Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε ἀλλά θαρσεῖτε ἐγὼ νενίκηκα τόν κόσμον*. Ἡ νίκη ἐπὶ τοῦ κόσμου εἶναι ἡ φανέρωση μέσω τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἀνάστασης καί τῆς Ἀνάληψής του πὼς ὁ τρόπος τοῦ κόσμου (ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκός, ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν καί ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, κατὰ τόν Ἰωάννη τόν Θεολόγο) ὀδηγεῖ στό θάνατο. Εἶναι ὁ Ἐσταυρωμένος καί ὁχι ὁ Διόνυσος αὐτός πού ἐγγυᾶται τήν αἰώνια ζωή, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι κάτι τελείως διαφορετικό ἀπὸ τήν αἰωνιότητα ὡς διαίωνισις τῆς οἰκείας καθημερινῆς ζωῆς. Ὁ Θεός τῆς Βίβλου εἶναι ἓνας πάσχων ἀπολυτρωτής καί ὁχι ἓνας ἀπόμακρος παντογνώστης ἀρχιτέκτονας, ὅπως τόν εἶδαν οἱ φιλόσοφοι τῶν Νέων Χρόνων, γιὰ νά τόν ἀρνηθοῦν στή συνέχεια γιατί δέν ἐκπλήρωνε ἐπαρκῶς τίς προσδοκίες τους.

Μάρτυρας εἶναι τό πρόσωπο πού καταθέτει τήν μαρτυρία του γι' αὐτό πού ἔχει δεῖ. Ἀρχετυπική φιγούρα μιᾶς τέτοιας χριστιανικῆς μαρτυρίας εἶναι ὁ Συμεὼν πού κρατᾷ στά χέρια του τόν Χριστό τήν ἡμέρα τῆς Ὑπαπαντῆς. Τὰ λόγια του εἶναι ἀποκαλυπτικά: *Νῦν ἀπολύεις τόν δούλον σου, δέσποτα, κατὰ τό ῥῆμα σου ἐν εἰρήνῃ ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τό σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν, φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καί δόξαν λαοῦ σου Ἰσραὴλ*. Φανερώνουν ὅτι ὁ θάνατος δέν μοιάζει πιά τρομακτικός γιὰ ὅποιον εἶναι πεπεισμένος πὼς ἡ σωτηρία πού ὑποσχέθηκε ὁ Θεός εἶναι πιά στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ μιά ὁρατὴ πραγματικότητα. Ὁ κάθε χριστιανός, ὡς ἄλλος Συμεὼν, καί ὅλοι μαζί ὡς Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὀφείλουμε νά μαρτυρήσουμε στὸν κόσμο γι' αὐτό πού δέν μπορεῖ νά μάθει ἀπὸ κανέναν ἄλλο παρὰ μόνο ἀπὸ τήν Ἐκκλησία: πὼς τό χάσμα ἀνάμεσα στὴν ἀναγκαιότητα καί τό ἀγαθὸ ἔχει γεφυρωθεῖ ἀπὸ μιὰ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, τήν **Ἀνάστασι**.

Ἡ κτίσις πρέπει νά προετοιμαστῇ γιὰ τήν ἐν Χριστῷ τελειοποίηση, ὁχι νά τελειοποιηθεῖ ἀπὸ ἐμᾶς πρὸς χάριν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄνθρωπος καλλιιεργεῖ καί φυλάσσει τὴ δημιουργία, δέν τὴν ἀναπλάθει ἐκ νέου. Δέν παραμένει ὅμως παθητικός ἐντὸς τῆς ἐξελισσόμενης ἱστορίας τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ ἐνεργεῖ ἀποσκοπώντας στὴν εὐθυγράμμιση τῆς δικῆς του δημιουργικότητας μέ τούς σκο-

πούς πού έχει ἐγγράψει στὴν δημιουργία ὁ ἴδιος ὁ Δημιουργός.

Τὰ ἔσχατα δὲν εἶναι οὔτε μιά ἐπανάληψη τοῦ παρόντος, οὔτε ὅμως μιά ἄρνηση τοῦ παρόντος, μιά φυγή σέ ἓνα ἀπροσδιόριστο Ἄλλο. Εἶναι ἡ ἐκ-πλήρωση τοῦ παρόντος ἡ φανέρωση τοῦ ἔμφυτου σέ αὐτό τέλους, μέ τὴν ἀρχαιοελληνική ἔννοια τῆς λέξης: δηλαδή τοῦ σκοποῦ, *τοῦ λόγου τῶν ὄντων*, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὸν ὅρο τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογιτῆ.

Ἐπίλογος

Ὅλοι θέλουν δικό τους τό τέλος τοῦ κόσμου, γράφει ἓνας μεγάλος σύγχρονος συγγραφέας. Ὅλοι, δηλαδή, θέλουν νὰ πιστεύουν πὼς τό μέλλον θὰ τοὺς δικαιώσει. Τί μπορούμε λοιπὸν νὰ γράφουμε ὡς ἐπίλογο; Μποροῦμε ἄραγε νὰ τολμήσουμε μιά πρόβλεψη γιὰ τό μέλλον;

Εἶναι καιρὸς νὰ ξαναγυρίζουμε στὶς τρεῖς μυθικές ἀφηγήσεις μέ τίς ὁποῖες ξεκίνησα. Θὰ τὴν ἀνοίξουμε, γράφει ἓνας νηφάλιος στοχαστής, ὁ George Steiner, τὴν τελευταία πόρτα στὸν πύργο τοῦ Κυανοπώγων, ἀκόμα κι ἂν ὁδηγεῖ, ἴσως ἐπειδὴ ὁδηγεῖ σέ πραγματικότητες πού εἶναι πέρα ἀπὸ τὴν κατανόηση καὶ τὸν ἔλεγχο τοῦ ἀνθρώπου. Ἴσως γιὰ ταυτοχρόνως ἐλπίζουμε πάντοτε πὼς κάποιος πολυμήχανος Ὀδυσσεὺς θὰ βρίσκει τὸν τρόπο νὰ ὑπερβαῖνουμε τίς συνέπειες αὐτῆς τῆς ὕβρεως. Θὰ προχωρήσει ἡ ἀνθρωπότητα σ' αὐτὸ τό παιχνίδι τῆς δοκιμῆς καὶ τοῦ λάθους πειραματιζόμενη πάνω στὴν ἴδια τὴν ὑπόστασή της γιὰ τὰ ὀφέλη ἢ τὰ δεινὰ της τεχνολογίας.

Σ' αὐτὴ τὴν ἄποψη ἡ νεωτερική σκέψη προσέφερε δυὸ πιθανές ἀντιδράσεις. Ἀφενὸς, τὴ στωική συναίνεση τοῦ Φρόντ, τὴν βλοσυρὴ ὑπόθεση ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ εἶναι μιά καρκινώδης ἀνωμαλία, μιά παρέκκλιση ἀνάμεσα σέ τεράστιες περιόδους ὁργανικῆς ἀνάπτυξης. Ἡ προφητεία ἑνὸς μηδενιστικοῦ ἀμετάκλητου τέλους.

Ἀφετέρου, τὴ νιτσεϊκὴ χαρὰ μπροστὰ στὸ ἀπάνθρωπο, τὴν ἀνίσχυη, εἰρωνικὴ ἀντίληψη πὼς πάντοτε ἡμᾶςταν καὶ παραμένουμε πρόσκαιροι προσκεκλημένοι σ' ἓνα ἀδιάφορο, συχνότατα φονικό, ἀλλὰ πάντοτε γοητευτικὸ κόσμο. Ἡ ζωὴ ὡς ἀέναος κύκλος καταστροφῶν καὶ ἀναγεννήσεων. Ὁ μύθος τοῦ Διόνυσου μέ νεωτερικό μανδύα.

Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ βιβλικὴ ἀφήγησις. Μιά ἀφήγησις πού προβλέπει τὸν ἀέναο πειρασμὸ τῆς παραβάσεως τοῦ θεικοῦ νόμου, τὴ δοκιμασίαν τῆς ἐξόδου ἀπὸ τὸν Παράδεισο στὸν κόσμο τῆς Ἱστορίας, ἀλλὰ ἀφήνει ἀνοικτὴ τὴν ἔκβαση τοῦ ἐγγεγρημένου. Ἡ δημιουργία συνιστᾷ ἓνα ἔργο ἐν ἐξελίξει, ὅμως τό ἀπο-

φασιστικό συμβάν είναι ήδη πίσω μας στο χρόνο. Τό έχει επιτελέσει ο Θεός. Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ ἔχει βάλει τόν κόσμο σέ νέες σταθερές ράγες. Δέν χρειάζεται νά μᾶς πανικοβάλλει τό γεγονός πώς κάποιοι συνεχίζουν νά θέλουν νά χαράξουν καινοφανείς διαδρομές. Εὐθύνη μας ὅμως εἶναι νά μαρτυροῦμε μέ τή ζωή μας πώς αὐτές οἱ ράγες ὁδηγοῦν στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Ἔργο τῶν χριστιανῶν εἶναι ἡ *μαρτυρία*, δηλαδή ἡ ἀνάδειξη τῆς Ἐκκλησίας σέ λύχνο τοποθετημένο πάνω στή λυχνία, λύχνο πού φωτίζει τόν κόσμο μέ ἓνα φῶς πού ὁ κόσμος, μέ ὅλη τήν ἔπαρση καί τήν αὐτοπεποίθησι πού τόν διακρίνουν, δέν μπορεῖ νά βρεῖ πουθενά ἄλλοῦ, καθώς πηγάζει ἀπό τόν κενό τάφο τοῦ Χριστοῦ. Κάτι τέτοιο σημαίνει ὅμως πώς οἱ χριστιανοί ὀφείλουν πρῶτα νά βιώσουν τήν τραγικότητα τοῦ ἀνθρώπινου βίου καί τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, τή φθορά καί τόν θάνατο, τή βία καί τήν ἀδικία μέ τόν τρόπο τοῦ Ἰώβ: μέ ἐλπίδα καί ὑπομονή. Καί βεβαίως μέ τόν τρόπο τοῦ Χριστοῦ: μέ πίστη στόν Θεό-Πατέρα ὁ ὁποῖος παρέχει τήν Ἀνάστασι.

Σημαίνει ἐπίσης πώς οἱ χριστιανοί δέν θά παραδοθοῦν στόν φόβο καί στόν τρόμο μπροστά σέ ἐξελίξεις μέ τίς ὁποῖες δέν συμφωνοῦν. Ὅφειλουν, ἀντιθέτως, νά πορεύονται νηφάλιοι σ' αὐτό τόν ἀναστατωμένο κόσμο, ἀκόμα κι ὅταν δέ διαθέτουν τίς ἀπαντήσεις σέ ὅλα τά ἐρωτήματα πού ὁ κόσμος θέτει. Κι αὐτό γιατί ἔχουν τήν μιά ἀπάντησι πού μελλοντικά θά ρίξει φῶς σέ ὅλα τα ἐρωτήματα, ὄντας τό κλειδί πού ξεκλειδώνει τίς θύρες τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἡ ὁποία ἔρχεται: ***Ἰησοῦς Χριστός χθές καί σήμεραν ὁ αὐτός καί εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.***

Βιβλιογραφία

- Παναγιώτης Κονδύλης, *Η παρακμή του άστικού πολιτισμού*, Θεμέλιο, 1991.
Παναγιώτης Κονδύλης, *Από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Θεμέλιο, 1998.
Thomas Hylland Eriksen, *Η τυραννία της στιγμής. Γρήγορος και αργός χρόνος στην εποχή της πληροφορίας*, Σαββάλας, 2005.
George Steiner, *Στόν πύργο του Κυανοπώγωνα*, Scripta, 2002.
Φράνκ Νταμούρ, *Μακάριοι οί θνητοί*, Μάγμα, 2018.
Ατούλ Γκαουάντε, *Εμείς οί θνητοί. Τά όρια της ιατρικής και τί έχει σημασία όταν τό τέλος πλησιάζει*, Πανεπιστημιακές Έκδόσεις Κρήτης, 2016.
Μάσιμο Ρεκαλκάτι, *Η δύναμη της επιθυμίας*, Καστανιώτης, 2015.
Μάσιμο Ρεκαλκάτι, *Πορτρέτα της επιθυμίας*, Κέλευθος, 2018.
Ντόν ΝτεΛίλλο, *Zero K.*, Βιβλιοπωλείο της Έστίας, 2019.
Richard Lewontin, *Δέν είναι απαραίτητα έτσι. Τό όνειρο του ανθρώπινου γονιδιώματος και άλλες πλάνες*, Κάτοπτρο, 2002.
Χάννα Άρεντ, *Η Ανθρώπινη Κατάσταση*, Γνώση, 1986.
Michael J. Sandel, *Τί δέν μπορεί νά αγοράσει τό χρῆμα*, Πόλις, 2016.
Nancey Murphy, Christopher C. Knight, *Human Identity at the Intersection of Science, Technology and Religion*, Ashgate, 2001.
George Pattison, *Thinking about God in an Age of Technology*, Oxford University Press 2007.
Brent Waters, *From Human to Posthuman. Christian Theology and Technology in a Postmodern World*, Ashgate, 2006.
Primo Levi, *Τό καθῆκον τῆς μνήμης*, Ἄγρα, 1998.
Χάνς Φράγιερ, *Τεχνοκρατία καί Οὐτοπία*, Νεφέλη, 1998.
James K. A. Smith and Amos Yong (Eds), *Science and the Spirit. A Pentecostal Engagement with the Sciences*, Indiana University Press, 2010.
Celine Deane-Drummond, Sigurd Bergmann and Bronislaw Szerszynski (Eds), *Technofutures, Nature and the Sacred*, Ashgate, 2015.
Περιοδικό *Σύναξη*, τεύχος 147, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2018.
Περιοδικό *Θεολογία* τεύχος 90/3, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2019.

